

ÚRSKURÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

Mál nr. 3/2020

Skálmardalsheiði og hluti Þingmannaheiðar

22. desember 2020

EFNISYFIRLITP

1	ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD	1
2	MÁLSMEDFERÐ	2
2.1	Hlutverk óbyggðanefndar.....	2
2.2	Barðastrandarsýslur (svæði 10C) teknar til meðferðar	2
2.3	Lýstar kröfur og kynning	4
2.4	Mál nr. 3/2020, Skálmardalsheiði og hluti Þingmannaheiðar	4
3	KRÖFUGERÐ.....	8
3.1	Krafa íslenska ríkisins	8
3.2	Krafa vegna Skálmardals	8
3.3	Krafa vegna Vattarness	8
3.4	Krafa vegna Skálmarnesmúla	9
3.5	Krafa vegna Seljalands.....	9
3.6	Krafa vegna Kletts	10
4	GÖGN OG GAGNAÖFLUN.....	11
4.1	Inngangur	11
4.2	Rannsóknarskylda óbyggðanefndar	11
4.3	Vettvangsferð	12
4.4	Skýrslutaka.....	12
5	SAGA LANDSVÆÐA.....	14
5.1	Landnám.....	14
5.2	Almennt um svæðið	15
5.3	Seljaland í Kollafirði	15
5.4	Klettur í Kollafirði	17
5.5	Skálmardalur	19
5.6	Vattarnes	23
5.7	Skálmarnesmúli / Múli á Skálmarnesi	27
5.8	Nærliggjandi og tengd svæði	33
5.8.1	Kvígindisfjörður.....	33
5.8.2	Illugastaðir	36
5.8.3	Fjörður á Skálmarnesi / Múlanesi	38
5.8.4	Kirkjuból á Litlanesi	42
5.8.5	Auðshaugur.....	45
5.8.6	Brjánslækur	52
5.8.7	Dynjandi við Arnarfjörð	66
5.8.8	Borg í Arnarfirði	68
5.8.9	Rauðsstaðir í Arnarfirði	70
5.8.10	Kleifar í Skötufirði.....	72

5.8.11	Borg í Skötufirði	74
5.8.12	Heydalur í Mjóafirði	76
5.8.13	Botn í Mjóafirði	79
5.8.14	Eyri í Ísafirði.....	83
5.8.15	Kleifakot í Ísafirði.....	85
5.8.16	Gervidalur	87
5.8.17	Múli við Ísafjörð	89
5.8.18	Laugaból við Ísafjörð.....	94
5.8.19	Afréttarsvæði inn af Ísafirði og Mjóafirði	102
6	SJÓNARMÍÐ AÐILA.....	105
6.1	Íslenska ríkið.....	105
6.2	Gagnaðilar íslenska ríkisins	106
6.2.1	Skálmardalur.....	106
6.2.2	Vattarnes	111
6.2.3	Skálmarnesmúli	120
6.2.4	Seljaland.....	123
6.2.5	Klettur	123
7	NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR.....	124
7.1	Efnisskipan og sameiginleg atriði	124
7.1.1	Almennar niðurstöður óbyggðanefndar	124
7.1.2	Dómafordæmi í þjóðlendumálum	124
7.1.2.1	Stofnun eignarréttar á grundvelli nýbýlatilskipunar frá 1776	126
7.2	Landnám.....	130
7.3	Skálmardalsheiði og hluti Þingmannaheiðar	131
7.3.1	Inngangur	131
7.3.2	Niðurstaða.....	133
7.3.2.1	Afmörkun.....	134
7.3.2.2	Eignarréttarleg staða	149
7.4	Um málskostnað.....	152
8	ÚRSKURÐARORÐ	154
VIÐAUKI: ALMENNAR NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR.....		I
FYLGISKJAL I: AÐILASKRÁ.....		LXXXVII
FYLGISKJAL II: SKJALASKRÁ		LXXXVIII
a)	Efnisflokkun skjalaskrá.....	LXXXVIII
b)	Skjalaskrá í númeraröð	CXVII
FYLGISKJAL III: KORT.....		CL

1 ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD

Þriðjudaginn 22. desember 2020 er tekið fyrir mál nr. 3/2020, Skálmardalsheiði og hluti Þingmannaheiðar, og í því kveðinn upp svohljóðandi

ÚRSKURÐUR

Úrskurð þennan kveða upp Ása Ólafsdóttir, Allan V. Magnússon og Hulda Árnadóttir.¹

Aðilar máls eru:²

Fjármála- og efnahagsráðherra f.h. íslenska ríkisins vegna þjóðlendu.

(Edda Andradóttir lögmaður.)

Ágúst Heiðar Sigurðsson, Ólafur Örn Valdimarsson og Pétur Kúld Pétursson vegna Skálmardals.

Nanna Áslaug Jónsdóttir vegna Skálmarnesmúla.

(Gunnar Egill Egilsson lögmaður.)

Arndís Þorsteinsdóttir og Unnur Finnbogadóttir vegna Vattarness.

(Ólafur Björnsson lögmaður.)

Ari Óskar Jóhannesson vegna Seljalands.

Gunnsteinn Haraldsson og Jóhannes Haraldsson vegna Kletts.

¹ Við meðferð málsins vék Þorsteinn Magnússon sæti og Hulda Árnadóttir tók sæti í hans stað.

² Sjá einnig aðilaskrá (fylgiskjal I).

2 MÁLSMEÐFERÐ

2.1 Hlutverk óbyggðanefndar

Hinn 1. júlí 1998 tóku gildi lög um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998. Lögin kveða á um að starfa skuli óbyggðanefnd sem hafi með höndum eftirfarandi hlutverk skv. 7. gr:

- a) Að kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
- b) Að skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
- c) Að úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

Af ákvæði 7. gr. leiðir að gildistaka laganna og úrskurðir óbyggðanefndar fela ekki í sér afstöðu til réttinda einstakra aðila yfir eignarlandi eða hver séu mörk milli eignarlanda og leiða ekki til neinna breytinga þar á.

2.2 Barðastrandarsýslur (svæði 10C) teknar til meðferðar

Með bréfi dagsettu 12. nóvember 2015 tilkynnti óbyggðanefnd fjármála- og efnahagsráðherra að ákveðið hefði verið, vegna knappa fjárheimilda nefndarinnar og að höfðu samráði við sérfræðinga á Þjóðskjalasafni Íslands, að skipta svæði 10 í þrennt, þ.e. svæði 10A, 10B og 10C. Landsvæði það sem hér er til umfjöllunar, eftir þessa breytingu, er auðkennt sem svæði 10C, þ.e. Barðastrandarsýslur.

Með bréfi dagsettu 9. nóvember 2018 var fjármála- og efnahagsráðherra tilkynnt um ákvörðun óbyggðanefndar um að taka til umfjöllunar svæði 10C, sbr. 8. gr., 1. mgr. 10. gr. og 1. mgr. 11. gr. laga nr. 58/1998 og veittur frestur til 15. febrúar 2019 til að lýsa kröfum um þjóðlendur á svæðinu, væri um slíkar kröfur að ræða.

Landsvæði þetta, hið fjórtánda í röðinni hjá óbyggðanefnd,³ tekur til Reykhólahrepps, Vesturbyggðar og Tálknafjarðarhrepps.

Við skiptingu svæðis 10 voru mörk svæða 10B og 10C miðuð við sýslumörk Ísafjarðarsýslna og Barðastrandarsýslna og svæðamörkin teiknuð inn á kort á grundvelli stafrænna gagna frá Landmælingum Íslands um legu sýslumarkanna. Við meðferð máls nr. 3/2020 á svæði 10C aflaði óbyggðanefnd upplýsinga frá Veðurstofu Íslands um legu vatnaskila við sýslumörkin. Af þeim var ljóst að vatnaskilin lágu ýmist aðeins sunnar eða norðar en sýslumörkin, eins og þau höfðu verið dregin upp á grundvelli fyrrgreindra gagna frá Landmælingum Íslands. Þar sem gagnaðilar íslenska ríkisins í máli nr. 3/2020 miðuðu kröfur sínar að norðanverðu við vatnaskil, varð ljóst að kröfurnar náðu á nokkrum stöðum norður fyrir sýslumörk og þar með mörk milli svæða 10C og 10B eins og þau höfðu verið skilgreind. Vegna þessa ákvað óbyggðanefnd á fundi 27. október 2020, að höfðu samráði við lögmennt aðila, að breyta mörkum milli svæða 10C og 10B

³ Upphaflega var landinu skipt í ellefu svæði við málsmeðferð nefndarinnar. Svæðum 7, 8 og 9 var öllum skipt í tvennt á síðari stigum, þ.e. svæði 7A, 7B, 8A, 8B, 9A og 9B. Svæði 10 var síðan skipt í þrennt, þ.e. svæði 10A, 10B og 10C. Svæði 10C var tekið fyrir á undan svæði 10B og var hið fjórtánda í röðinni þegar þarna var komið sögu.

til samræmis við legu vatnaskila, að því marki sem kröfur gagnaðila ríkisins í máli nr. 3/2020 á svæði 10C miðuðust við þau. Breytingin tók því einungis til þess hluta svæðamarkanna þar sem kröfur gagnaðila ríkisins í umræddu máli miðuðust við vatnaskil en ekki sýslumörk. Lögmenn voru upplýstir um breytinguna með tölvupósti 30. október 2020 og í kjölfarið aðlagði íslenska ríkið kröfur sínar að breyttum svæðamörkum, bæði á svæði 10C og 10B.⁴ Breytingin var gerð með það fyrir augum að hægt væri að fjalla í einu máli um kröfur viðkomandi gagnaðila ríkisins, til hagsbóta fyrir þá. Að öðrum kosti þyrftu þeir einnig að gera kröfur til lítilla svæða innan svæðis 10B til þess að halda kröfum sínum til streitu. Auk þess var við ákvarðanatökuna höfð hliðsjón af því að svæðið norðan þess hluta svæðamarkanna sem breytingin tók til var, rétt eins og svæðið sunnan þeirra, undirorpið þjóðlendukröfu að langmestu leyti.

Að teknu tilliti til framangreindra breytinga afmarkast svæði 10C svo við málsmæðferð óbyggðanefndar: Að suðaustanverðu afmarkast svæðið af mörkum Reykhólahrepps og Dalabyggðar, sem jafnframt eru sýslumörk milli Austur-Barðastrandarsýslu og Dalasýslu. Þessum sýslu- og sveitarfélagamörkum er fylgt frá hafi til norðausturs að mörkum Reykhólahrepps og Strandabyggðar, þar sem jafnframt eru sýslumörk milli Austur-Barðastrandarsýslu og Strandasýslu. Þaðan er norðurmörkum Austur-Barðastrandarsýslu, sem jafnframt eru norðurmörk Reykhólahrepps, fylgt til vesturs allt þar til komið er að þeim stað þar sem vatnaskil milli Skálmarfjarðar og Ísafjarðardjúps skera sýslumörkin. Þaðan er vatnaskilum milli Skálmarfjarðar og Ísafjarðardjúps fylgt til vesturs að vatnaskilum milli Vattarfjarðar og Ísafjarðardjúps og þeim svo fylgt til vesturs að þeim stað þar sem þau beygja til suðvesturs frá norðurmörkum Austur-Barðastrandarsýslu, sem jafnframt eru norðurmörk Reykhólahrepps, skammt vestan við punkt í 673 m hæð. Þaðan er sýslumörkunum fylgt til vesturs allt þar til komið er að norðausturmörkum Vestur-Barðastrandarsýslu, sem jafnframt eru norðausturmörk Vesturbyggðar. Þaðan er síðastnefndum sýslu- og sveitarfélagamörkum fylgt til vesturs að hafi. Að öðru leyti, þ.e. að vestan- og sunnanverðu, afmarkast svæðið af hafi.

Að teknu tilliti til framvindu gagnaöflunar og fleiri atriða var frestur fjármála- og efnahagsráðherra til að lýsa kröfum á svæðinu tvívegis framlengdur að beiðni íslenska ríkisins, síðast til 15. apríl 2019.

Hlutaðeigandi sýslumannsembætti og sveitarfélögum var tilkynnt um ákvörðun óbyggðanefndar um að taka svæðið til meðferðar og gerð grein fyrir framhaldinu.

⁴ Kröfulýsing fjármála- og efnahagsráðherra f.h. íslenska ríkisins á svæði 10B barst óbyggðanefnd 16. september 2020 og þar var gerð krafa um þjóðlendu við svæðamörkin. Það svæði kemur því einnig til meðferðar óbyggðanefndar en frestur gagnaðila íslenska ríkisins til að lýsa kröfum á svæði 10B er til 1. febrúar 2021.

2.3 Lýstar kröfur og kynning

Kröfulýsingar fjármála- og efnahagsráðherra, fyrir hönd íslenska ríkisins, um þjóðlendum á svæði 10C bárust óbyggðanefnd 15. apríl 2019. Óbyggðanefnd birti tilkynningu um málsmeðferð á svæðinu og útdrátt úr kröfum ríkisins, ásamt uppdrætti, í Lögbirtingablaðinu 30. sama mánaðar, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Skorað var á þá sem teldu til eignarréttinda á því landsvæði sem félli innan kröfussvæðis ríkisins að lýsa kröfum sínum fyrir óbyggðanefnd í síðasta lagi 16. ágúst 2019. Þá kom fram að yfirlýsingu um kröfugerð og málsmeðferð kynni að verða þinglýst á þær fasteignir á svæðinu sem skráðar væru í þinglýsingabók og málið varðaði, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Útdráttur úr efni tilkynningarinnar var birtur með auglýsingum í dagblöðum, sbr. sama lagaákvæði.

Kynningargögn um kröfu fjármála- og efnahagsráðherra voru gerð aðgengileg almenningi á skrifstofum sveitarfélaganna Vesturbyggðar og Reykhólahrepps,⁵ og á skrifstofum sýslumannsins á Vestfjörðum á Hólmavík, Ísafirði og Patreksfirði, auk þess sem þau voru birt á vefsíðu óbyggðanefndar. Tálknafjarðarhreppi var jafnframt tilkynnt um þjóðlendumkröfur ríkisins og kröfulýsingarfrest gagnaðila, auk þess sem fréttatilkynning var send út um þjóðlendumkröfur ríkisins, kröfulýsingarfrest og hvar kynningargögn væru aðgengileg. Morgunblaðið, héraðsfréttablaðið Vestfirðir og vefurinn Bæjarins besta (bb.is) fjölluðu um þjóðlendumkröfurnar 10.–24. maí 2019. Kröfulýsingarfrestur annarra en íslenska ríkisins var síðar framlengdur tvisvar, síðast til 15. nóvember 2019.

Gefið var út yfirlit yfir lýstar kröfur að loknum kröfulýsingarfresti ásamt uppdrætti. Lögboðin kynning fór fram með því að yfirlit og uppdráttur lágu frammi á skrifstofum Vesturbyggðar og Reykhólahrepps, og á skrifstofum sýslumannsins á Vestfjörðum á Hólmavík, Ísafirði og Patreksfirði frá 12. desember 2019 til og með 24. janúar 2020, sbr. 12. gr. laga nr. 58/1998. Athugasemdafrestur var til 31. janúar 2020. Kynningargögnin voru jafnframt aðgengileg á skrifstofu óbyggðanefndar og vefsíðu nefndarinnar. Engar athugasemdir bárust fyrir lok athugasemdafrests.

Kröfugerð fjármála- og efnahagsráðherra, fyrir hönd íslenska ríkisins, tók til fjögurra aðgreindra svæða. Á móti bárust átta kröfulýsingar ýmissa aðila sem sumar sköruðust.

2.4 Mál nr. 3/2020, Skálmardalsheiði og hluti Þingmannaheiðar

Vegna heimsfaraldurs Covid-19 og í samræmi við tilmæli íslenskra yfirvalda og almannavarna vegna hans var fyrstu fyrirtöku mála á svæði 10C, sem fyrirhuguð var um miðjan mars 2020, frestað. Þess í stað var lögmönnum og fulltrúum málsaðila á svæði 10C send tilkynning 12. mars 2020 um ýmis atriði sem til stóð að fjalla um við fyrirtökuna. Tilkynnt var um skiptingu svæðisins í fjögur mál, þ.e. mál nr. 1/2020, Bæjarbjarg; mál nr. 2/2020, Austurhluti fyrrum Barðastrandarhrepps; mál nr. 3/2020,

⁵ Ekki voru gerðar kröfur af hálfu fjármála- og efnahagsráðherra innan marka Tálknafjarðarhrepps.

Skálmardalsheiði;⁶ og mál nr. 4/2020, Hvannahlíð. Gerð var grein fyrir skipan óbyggðanefndar í málunum og að hana skipuðu í máli nr. 3/2020 Ása Ólafsdóttir, Allan V. Magnússon og Þorsteinn Magnússon. Farið var yfir ýmis atriði varðandi gagnaöflun nefndarinnar og lögmenn og fulltrúar málsaðila minntir á rafrænt gagnasvæði óbyggðanefndar, sem þeir höfðu áður fengið upplýsingar um, þar sem þeir fengu aðgang að öllum málsskjölum og kröfulínukortum. Upplýst var að gripið hefði verið til ráðstafana svo að gagnaöflun Þjóðskjalasafnsins og önnur rannsókn málanna hjá nefndinni héldu áfram, þrátt fyrir samfélagslegar takmarkanir og aðgerðir vegna heimsfaraldurs Covid-19. Einnig var sérstaklega vakin athygli á ákvæði 17. gr. þjóðlendlaga um samnýtingu á sérfræðiaðstoð o.fl. Þá var því beint til lögmanna að kanna hvort ljúka mætti málinu að einhverju eða öllu leyti með sátt, sbr. 15. gr. þjóðlendlaga. Farið var yfir áætlun um framvindu málsmeðferðar á svæðinu sem sett var fram með fyrirvara um framvindu gagnaöflunar og umfang mála þegar henni yrði lokið. Lögmenn og fulltrúar málsaðila voru beðnir að láta vita ef þeir hefðu athugasemdir við framangreint fyrirkomulag og eins við skiptingu svæðisins í mál og skipan nefndarinnar en engar athugasemdir bárust.

Við fyrstu fyrirtöku mála á svæði 10C, sem haldin var sameiginlega vegna allra málanna 9. júní 2020, var farið yfir forsögu meðferðar svæðis 10C og kynningu krafna aðila. Farið var yfir ýmis atriði sem lögmenn höfðu áður verið upplýstir um með framangreindri tilkynningu 12. mars 2020, greint frá stöðu gagnaöflunar og lögð fram skjöl ásamt skjalaskrá. Þeir lögmenn sem ekki höfðu skilað umboði frá umbjóðendum sínum voru beðnir að gera það við fyrsta tækifæri. Því var beint til lögmanna að kanna hvort ljúka mætti málinu með sátt, sbr. 15. gr. þjóðlendlaga. Í því sambandi var bent á að aflað hefði verið upplýsinga um vatnaskil frá Veðurstofu Íslands og þeim varpað inn á kröfulínukort málsins. Lögmaður íslenska ríkisins upplýsti að til skoðunar væri hvort unnt væri að setta málið eða samræma kröfulínur að einhverju leyti. Farið var yfir framhald málsmeðferðar og upplýst að stefnt væri að vettvangsferð síðsumars. Leitað var álits lögmanna á því hvort til greina kæmi að málflutningur og skýrslutökur færu fram samhliða vettvangsferð og greinargerðum yrði þar með skilað fyrir vettvangsferð, með fyrirvara um að áform um lok kerfisbundinnar gagnaöflunar stæðust. Lögmenn lýstu sig samþykka því með þeim fyrirvara. Lögmenn voru beðnir að kanna, í samráði við umbjóðendur sína, hvað þeir teldu helst þurfa að skoða í vettvangsferð og hvernig því yrði best komið við. Loks var athygli lögmanna vakin á því að 13. maí 2020 hefðu tekið gildi lög nr. 34/2020 um breytingu á þjóðlendlögum. Í því sambandi var sérstaklega bent á að í breytingunum fælist m.a. að óbyggðanefnd gæti heimilað íslenska ríkinu að auka við kröfur sínar í máli sem til meðferðar væri hjá nefndinni, væri það ekki metið ríkinu til vanrækslu að hafa ekki gert kröfur sínar í einu lagi í öndverðu og hinar auknu kröfur seinkuðu ekki málsmeðferð um of að mati nefndarinnar skv. 6. mgr. 10. gr. þjóðlendlaga, sbr. b-lið 4. gr. laga nr. 34/2020. Í ljósi skilyrðis um

⁶ Málsheitinu var síðar breytt í Skálmardalsheiði og hluti Þingmannaheiðar, sbr. umfjöllun um fimmtu fyrirtöku hér síðar.

að auknar kröfur seinkuðu ekki málsmeðferð um of en lögboðin kynning þyrfti að fara fram á þeim, líkt og upphaflegum kröfum, var óskað eftir því við lögmann ríkisins að afstaða yrði tekin til þessa svo fljótt sem hægt væri.

Önnur fyrirtaka mála á svæði 10C var haldin sameiginlega vegna allra málanna 17. júlí 2020. Lögð voru fram skjöl ásamt skjalaskrá og upplýst að þar með væri kerfisbundinni gagnaöflun lokið. Lögmenn voru inntir eftir því hvort tekist hefði að setta málið að einhverju eða öllu leyti frá síðustu fyrirtöku. Lögmaður íslenska ríkisins upplýsti að það væri enn til skoðunar og að niðurstaða um mögulegar sættir og samræmingu kröfulína myndi liggja fyrir í síðasta lagi við skil ríkisins á greinargerð. Óskað var eftir afstöðu lögmanns íslenska ríkisins til þess hvort ætlunin væri að óska eftir heimild óbyggðanefndar til að auka við kröfur ríkisins í málum á svæði 10C á grundvelli 6. mgr. 10. gr. þjóðlendulaga, sbr. b-lið 4. gr. laga nr. 34/2020. Lögmaðurinn upplýsti að ekki hefði verið tekin endanleg afstaða til þess en að niðurstaða um það myndi einnig liggja fyrir í síðasta lagi við skil ríkisins á greinargerð. Íslenska ríkinu var í kjölfarið veittur frestur til 7. ágúst 2020 og gagnaðilum íslenska ríkisins til 17. ágúst 2020 til að skila greinargerð í málinu. Jafnframt voru kynnt drög að dagskrá vettvangsferðar um svæði mála nr. 1–4/2020 og samhliða aðalmeðferð málanna 24.–27. ágúst 2020. Lögmaður eigenda Skálmardals spurði um ferðakostnað vegna vitnis sem þyrfti að koma að sunnan og skrifstofustjóri nefndarinnar upplýsti að slíkur kostnaður yrði greiddur en að óskað væri eftir samráði við nefndina og samþykkis leitað fyrir hverjum einstaklingi fyrirfram.

Þriðja fyrirtaka mála á svæði 10C var haldin sameiginlega vegna allra málanna 24. september 2020. Lögð voru fram skjöl ásamt skjalaskrá. Kynnt var að í greinargerðum íslenska ríkisins í málum nr. 1/2020, 2/2020 og 4/2020 frá 7. ágúst 2020 hefðu verið gerðar smávægilegar breytingar á kröfugerð ríkisins, en óbyggðanefnd hafði vakið athygli gagnaðila íslenska ríkisins á þessu sérstaklega í tölvupósti sama dag og óskað eftir því að athugasemdir kæmu fram í greinargerðum þeirra, hefðu þeir slíkar. Engar athugasemdir komu fram. Formaður lýsti því að nefndin mæti umræddar breytingar á kröfugerð ríkisins svo að í þeim fælist einungis nánari skýring á kröfugerðinni og þær teldust því ekki leiða til þess að aukið væri við kröfur ríkisins í skilningi 6. mgr. 10. gr. þjóðlendulaga, sbr. 4. gr. laga nr. 34/2020. Formaður tilkynnti að breyting hefði verið gerð á skipan nefndarinnar í tveimur málum. Þorsteinn Magnússon færi út úr málum nr. 1/2020 og 3/2020 og í staðinn kæmi Allan V. Magnússon inn í mál nr. 1/2020 og Hulda Árnadóttir í mál nr. 3/2020. Aðspurðir sögðust lögmenn ekki gera athugasemdir við breytingarnar. Rifjað var upp að fyrirhugaðri vettvangsferð og samhliða aðalmeðferð í málum nr. 1–4/2020 dagana 24.–27. ágúst hefði verið frestað vegna Covid-19 og jafnframt boðað að vettvangsferð án aðalmeðferðar færi fram dagana 29. og 30. september, líkt og áður hafði verið kynnt í tölvupósti til lögmanna. Farið var yfir sóttvarnaaðgerðir sem gripið yrði til og fyrirkomulag vettvangsferðarinnar að öðru leyti kynnt. Aðspurðir gerðu lögmenn ekki athugasemdir við fyrirkomulag vettvangsferðarinnar. Þá var kynnt

sú fyrirætlun nefndarinnar að aðalmeðferð í málunum færi fram í lok október, með fyrirvara um stöðu og þróun faraldurs Covid-19. Fyrirhugað væri að hún færi fram í Reykjavík og hugsanlega í fjarfundabúnaði.

Vettvangsferð vegna máls nr. 3/2020 fór fram 29. og 30. september 2020. Fjallað er um hana í kafla 4.3 hér á eftir.

Aðalmeðferð mála á svæði 10C var haldin sameiginlega vegna allra málanna 5. nóvember 2020. Nefndarmenn og starfsmenn óbyggðanefndar voru í húsakynnum nefndarinnar að Skuggasundi 3 í Reykjavík, en vegna samkomutakmarkana og sóttvarnaráðstafana sátu aðrir fundarmenn fundinn með fjarfundabúnaði auk þess sem fundurinn var opinn öðrum í streymi á vefnum. Við upphaf aðalmeðferðar var gerð grein fyrir lítilsháttar breytingu á mörkum svæða 10C og 10B, sbr. kafla 2.2. Síðan voru mál nr. 1–4/2020 tekin fyrir, hvert fyrir sig. Í máli nr. 3/2020 gerði formaður grein fyrir því að mánudaginn 2. nóvember 2020 hefði óbyggðanefnd borist kröfulýsing og greinargerð vegna Skálmarnesmúla sem ekki hefði áður komið fram við meðferð málsins en lögmaður eigenda jarðarinnar hefði áður boðað að krafa vegna hennar væri væntanleg. Á grundvelli 3. mgr. 13. gr. þjóðlendulaga, nr. 58/1998, hefði óbyggðanefnd ákveðið að veita eigendum Skálmarnesmúla aðild að málinu. Síðan gerði formaður nánari grein fyrir áðurnefndri breytingu á mörkum svæða 10C og 10B. Lögð voru fram skjöl ásamt skjalaskrá. Að því búnu fór fram skýrslutaka sem gerð er grein fyrir í kafla 4.4. Þá var málið flutt munnlega. Lögmaður íslenska ríkisins tók fram að þrátt fyrir að ekki hefði komið fram gagnkrafa vegna alls svæðisins væri það ósk ríkisins að óbyggðanefnd kannaði samt og skæri úr um hvaða land teldist til þjóðlendna og hver væru mörk þeirra og eignarlanda. Lögmaður eigenda Vattarness gerði grein fyrir því að litið væri svo á að í aðalkröfu vegna jarðarinnar rúmaðist varakrafa um að viðurkenndur yrði fullur afnotaréttur innan hins umdeilda svæðis vegna Vattarness, yrði komist að því að þar væri að finna þjóðlendu. Við lok aðalmeðferðar tilkynnti formaður að málið væri tekið til úrskurðar en ef frekari gögn kæmu fram yrði málið þó tekið fyrir aftur af því tilefni.

Fimmta fyrirtaka mála á svæði 10C var haldin sameiginlega vegna allra málanna 21. desember 2020. Kynnt var að heiti máls nr. 3/2020 hefði verið breytt í Skálmardalsheiði og hluti Þingmannaheiðar. Þá var gerð grein fyrir því að borist hefðu kröfulýsingar vegna Kletts og Seljalands í máli nr. 3/2020 og að óbyggðanefnd hefði ákveðið að veita eigendum jarðanna aðild að málinu á grundvelli 3. mgr. 13. gr. þjóðlendulaga, nr. 58/1998. Auk þess voru lögð fram skjöl ásamt skjalaskrá. Að lokum tilkynnti formaður að mál nr. 1–4/2020 væru tekin til úrskurðar og að uppkvaðning úrskurða færi fram 22. desember 2020 kl. 15:00 á fjarfundi sem einnig yrði streymt.

3 KRÖFUGERÐ⁷

3.1 Krafa íslenska ríkisins

Af hálfu fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins er þess krafist að viðurkennt verði að allt land innan eftirfarandi kröfupunkta verði úrskurðað þjóðlenda og allt til viðmiðunarmarka kröfusvæðis:

Upphafspunktur er á hreppamörkum Ísafjarðarbæjar, Vesturbyggðar, Reykhólahrepps og Súðavíkurhreppar í 866 m hæð sunnan við Glámu (1). Þaðan suður eftir hreppamörkum Vesturbyggðar og Reykhólahrepps í punkt í 642 m hæð norður af Kjálkavatni (2). Þaðan er línan dregin beint í austur í punkt í 491 m hæð (3) og þaðan norðaustur í punkt í 558 m hæð (4). Þaðan beint austur fyrir sunnan Djúpavatn í Rauðuborg (5). Þaðan beint til sýslumarka, sem fylgt er vestur í upphafspunkt.

3.2 Krafa vegna Skálmardals

Af hálfu eigenda jarðarinnar Skálmardals er þess krafist að framkominni kröfu fjármála- og efnahagsráðherra, fyrir hönd íslenska ríkisins, í land Skálmardals verði hafnað og að viðurkennt verði að enga þjóðlendu sé að finna innan merkja svæðisins, enda teljist svæðið allt innan þinglýstra landamerkja og undirorpið beinum eignarrétti.

Þess er aðallega krafist að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðarinnar fari eftir vatnaskilum, í samræmi við venjur þar um. Nánar tiltekið er þess krafist að viðurkennt verði að svæðið sem afmarkast, sbr. kröfulýsingu íslenska ríkisins, í vestri í punkti í 558 metra hæð (4) og til norðurs eftir fjallabrúnum eftir vatnaskilum, í austri Rauðuborg (5) og þaðan til norðausturs eftir vatnaskilum en að norðanverðu eftir sýslumörkum eftir vatnaskilum, skuli allt teljast hluti jarðarinnar Skálmardals.

Til vara er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur eigenda jarðarinnar að landi innan áðurlýstra merkja, sem kunni að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þar á meðal upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkissjóðs samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar og framlögðum málskostnaðarreikningi, að skaðlausu, að teknu tilliti til virðisaukaskatts.

3.3 Krafa vegna Vattarness

Af hálfu eigenda Vattarness er þess krafist að framkominni þjóðlendukröfu fjármála- og efnahagsráðherra, fyrir hönd íslenska ríkisins, í jörðina Vattarnes, verði hafnað, og að viðurkennt verði að enga þjóðlendu sé að finna innan merkja jarðarinnar, sbr. kröfulýsingu ríkisins dags. 15. apríl 2019, enda teljist allt landsvæði innan þinglýstra landamerkja jarðarinnar undirorpið beinum eignarrétti landeigenda.

⁷ Sjá einnig fylgiskjöl nr. I (aðilaskrá) og III (kort).

Þess er aðallega krafist að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðarinnar Vattarness séu í samræmi við fyrirbyggjandi landamerkjaskrá fyrir Vattarnes frá 28. maí 1887, ennig landamerkjaskrá fyrir jörðina Skálmardal frá 28. maí 1887 og landamerkjaskrá fyrir Skálmarnesmúla frá 28. maí 1887, sbr. kröfulínur á framlögðum uppdrætti af landamerkjum og hornpunktaskrá sem fylgdu kröfulýsingu landeigenda til óbyggðanefndar og færðar hafi verið inn á sameiginlegt kröfulínukort.

Við aðalmeðferð málsins kom fram að litið væri svo á að innan aðalkröfu vegna svæðisins rúmaðist varakrafa um að viðurkenndur yrði fullur afnotaréttur innan hins umdeilda svæðis vegna Vattarness, yrði komist að því að þar væri að finna þjóðlendu.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkissjóðs samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi, að skaðlausu.

3.4 Krafa vegna Skálmarnesmúla

Af hálfu eiganda jarðarinnar Skálmarnesmúla er þess krafist að framkominni kröfu fjármála- og efnahagsráðherra, fyrir hönd íslenska ríkisins, í land Skálmardals verði hafnað og að viðurkennt verði að enga þjóðlendu sé að finna innan merkja svæðisins, enda teljist svæðið allt innan þinglýstra landamerkja og undirorpið beinum eignarrétti.

Þess er aðallega krafist að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðarinnar Skálmarnesmúla séu í samræmi við fyrirbyggjandi landamerkjaskrá fyrir Skálmarnesmúla frá 28. maí 1887, sbr. kröfulínur á framlögðum uppdrætti af landamerkjum sem fylgdu kröfulýsingu landeigenda til óbyggðanefndar og færðar hafi verið inn á sameiginlegt kröfulínukort.

Til vara er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur eigenda jarðarinnar að landi innan áðurlýstra merkja, sem kunni að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þar á meðal upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkissjóðs samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar og framlögðum málskostnaðarreikningi, að skaðlausu, að teknu tilliti til virðisauka-skatts.

3.5 Krafa vegna Seljalands

Af hálfu eiganda Seljalands er þess krafist að framkominni þjóðlendukröfu fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins í land Seljalands verði hafnað og viðurkennt verði að enga þjóðlendu sé að finna innan þinglýstra landamerkja Seljalands. Jafnframt að viðurkennt verði að landamerki Seljalands miðist við vatnaskil samkvæmt óskráðum venjum þar um. Til vara er þess krafist að austurmörk þjóðlendu verði miðuð við vatnaskil milli Skálmarfjarðar og Kollafjarðar.

3.6 Krafa vegna Kletts

Afhálftu eigenda Kletts er þess krafist að viðurkennt verði að enga þjóðlendu sé að finna innan þinglýstra landamerkja Kletts. Jafnframt að viðurkennt verði að vatnaskil ráði merkjum milli annars vegar Kletts og Skálmardals og að norðanverðu ráði vatnaskil milli Breiðafjarðar og Ísafjarðardjúps. Til vara er þess krafist að austurmörk þjóðlendu verði miðuð við vatnaskil milli Skálmarfjarðar og Kollafjarðar.

4 GÖGN OG GAGNAÖFLUN

4.1 Inngangur

Í málinu hafa verið lögð fram skjöl í skjalaflokkum nr. 1–12 ásamt undirskjölum, samtals 547 skjöl, auk 29 hliðsjónargagna. Sjá nánar í fylgiskjali nr. II (skjalaskrá).

Gagna var ýmist aflað af málsaðilum eða óbyggðanefnd, á grundvelli rannsóknarskyldu nefndarinnar. Gerð var leit að frumgögnum sem varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi á svæðinu, farið á vettvang og jafnframt teknar skýrslur af málsaðilum. Verður nú gerð nánari grein fyrir hverju þessara atriða.

4.2 Rannsóknarskylda óbyggðanefndar

Óbyggðanefnd ber að hafa frumkvæði að því að afla heimilda og gagna um eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem til meðferðar er og framkvæma rannsóknir og athuganir um staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu hafa fyrir niðurstöðu í einstökum málum, sbr. 5. mgr. 10. gr. Þjóðlendlaga, nr. 58/1998. Markmiðið er að tryggja sem best að rétt niðurstaða fái stöð um einstök álitaefti.

Á vegum óbyggðanefndar fór fram kerfisbundin leit að frumgögnum, prentuðum sem óprentuðum, sem líkur voru taldar á að varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi yfir þeim landsvæðum sem hér eru til umfjöllunar. Könnun einstakra skjalaflokka skiptist á milli Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar og grundvallast á „Yfirliti yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“. Yfirlit þetta var kynnt lögmennum málsaðila og engar athugasemdir komu fram. Við samningu þess naut óbyggðanefnd á sínum tíma ráðgjafar Gunnars Friðriks Guðmundssonar sagnfræðings, auk Bjarkar Ingimundardóttur og Jóns Torfasonar, starfsmanna Þjóðskjalasafns Íslands.

Lögmennum aðila málsins var gerð grein fyrir því að þeir hefðu óskoraðan rétt til að fá upplýsingar um tilhögun gagnaöflunar á vegum óbyggðanefndar og afrit allra gagna. Jafnframt hafði óbyggðanefnd frumkvæði að því að upplýsa lögmennt um þessi atriði. Þeir gátu jafnframt bent starfsmönnum Þjóðskjalasafns eða óbyggðanefndar á gögn sem ástæða væri til að kanna eða afla. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar dregur hins vegar ekki úr skyldu málsaðila til að afla og leggja fram þær heimildir og gögn sem þeir byggja rétt sinn á, sbr. 4. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Lögmennum/málsaðilum ber þannig að leggja sjálfstætt mat á gögn og gagnaöflun.

Þau frumgögn sem í leitirnar komu og talið var að þýðingu hefðu voru gerð lögmennum aðgengileg jafnóðum á rafrænu gagnasvæði og lögð fram við fyrirtökur í málinu. Um nánari framkvæmd gagnaöflunar vísast til skilabréfs Þjóðskjalasafns Íslands um þetta efni, skjals nr. 2, inngangs að greinargerð safnsins, skjals nr. 5(3), og minnisblaða um leit óbyggðanefndar í tilteknum skjalaflokkum, sbr. hliðsjónargögn nr. 20–22. Um afraksturinn vísast til skjalaskrár, sjá fylgiskjal nr. II, þar sem skjöl

Þjóðskjalasafns og óbyggðanefndar (þ.e. undir yfirnúmerum 2 og 4) eru flokkuð eftir efni og uppruna.

4.3 Vettvangsferð

Óbyggðanefnd skoðaði vettvang málsins þriðjudaginn og miðvikudaginn 29. og 30. september 2020 í fylgd með lögmönnum aðila og tilteknum málsaðilum. Staðkunnugir önnuðust leiðsögn. Jafnframt voru með í för fulltrúi frá Þjóðskjalasafni Íslands og starfsfólk óbyggðanefndar.

Vegna heimsfaraldurs Covid-19 var gætt sérstaklega að sóttvörnum í ferðinni. Fólki var skipt upp í nokkra bíla til að takmarka samgang ótengdra einstaklinga auk þess sem gætt var að fjarlægðarmörkum, handsprittun, notkun andlitsgríma í bílum og sótt-hreinsun sameiginlegra snertiflata.

Þriðjudaginn 29. september hófst vettvangsferð á Klettshálsi þar sem tilraun var gerð til að sjá yfir þann hluta ágreiningssvæðisins sem gerð er krafa til af hálfu eigenda Skálmardals og að hluta af hálfu eigenda Vattarness. Vegna slæms skyggni reyndist það ekki mögulegt. Því var haldið niður af Klettshálsi, vestur eftir Vestfjarðavegi nr. 60, að húsi í landi Skálmardals. Þar buðu Ágúst og Björgvin til kortafundar í eldhúsinu. Björgvin lýsti þar merkjum og örnefnum á svæðinu. Að því búnu var ákveðið að gera aðra tilraun til að sjá yfir svæðið af Klettshálsi en skyggni reyndist enn slæmt. Ákveðið var að nefndin, starfsmenn hennar og lögmenn ríkisins myndu gera aðra tilraun til að sjá yfir svæðið daginn eftir. Því næst var haldið aftur vestur eftir Vestfjarðavegi nr. 60 yfir í Vattarfjörð að vesturmerkjum kröfu eigenda Vattarness. Þar lýsti Björgvin örnefnum á svæðinu. Þar lauk vettvangsferð kl. 16:00.

Miðvikudaginn 30. september kl. 19:15 var vettvangsferð um ágreiningssvæði málsins fram haldið á Klettshálsi. Þar sem skyggni var betra en daginn áður sást vel yfir þann hluta ágreiningssvæðisins sem gerð er krafa til af hálfu eigenda Skálmardals og að hluta af hálfu eigenda Vattarness. Horft var yfir Rauðuborg, Borgarsvein, Fremri- og Heimri-Austurá og áfram norður yfir Skálmardalsheiði. Að því búnu lauk vettvangsferð kl. 19:30.

Krafa vegna Skálmarnesmúla barst óbyggðanefnd 2. nóvember 2020, eftir að farið hafði verið í vettvangsferð um svæði málsins. Í því sambandi er hins vegar rétt að nefna að í þeirri vettvangsferð sem farin var í málinu 29. og 30. september var sá hluti ágreiningssvæðisins sem krafa vegna Skálmarnesmúla lýtur að einnig kannaður, eins og hægt var. Þar að auki var farið um Þingmannaheiði 30. september 2020 í tengslum við vettvangsferð í máli nr. 2/2020, sem einnig hefur þýðingu fyrir kröfu vegna Skálmarnesmúla í þessu máli.

4.4 Skýrslutaka

Við aðalmeðferð málsins gaf Björgvin Bæringsson skýrslu og svaraði spurningum óbyggðanefndar og lögmanna. Hann var búsettur í Skálmardal á árunum 1959–1968 og

þekkir vel til svæðisins. Að einstökum efnisatriðum í skýrslu hans er vikið í úrskurði þessum eftir því sem tilefni er til, en uppskrift á henni er meðal hliðsjónargagna málsins.

5 SAGA LANDSVÆÐA

Í þessum kafla verður rakin saga svæðisins sem sem málið varðar. Í fyrstu er greint frá elstu ritheimildum um landnám þar og síðan heimildum um afrétti og afréttarnot. Því næst verða raktar heimildir um kröfusvæði málsins og nærliggjandi og tengdar jarðir, einkum afmörkun, eignarréttindi og nýtingu. Umfjöllun um þær jarðir sem liggja að ágreiningssvæðunum takmarkast oftast við heimildir um afmörkun. Að mestu er fylgt tímaröð í hverjum kafla.⁸

5.1 Landnám

Í Sturlubók Landnámu segir eftirfarandi um landnám í Barðastrandarsýslu, austan, sunnan og vestan kröfusvæðisins:

Kolli Hróaldsson nam Kollafjörð ok Kvígandanes ok Kvígandafjörð

[...]

Knjúkr hét son Þórólfs sparrar, er út kom með Örlygi; hann var kallaðr Nesja-Knjúkr. Hann nam nes öll til Barðastrandar frá Kvígindisfirði

[...]

Geirsteinn kjálki nam Kjálkafjörð ok Hjarðarnes með ráði Knjúks.

[...]

Geirleifr son Eiríks Hognasonar ens hvíta nam Barðaströnd milli Vatsfjarðar ok Berghlíða.⁹

Efnislega er sömu lýsingar að finna í Hauksbók Landnámu. Um landnám á svæðinu segir í Melabók Landnámu:

Kolli Hróaldsson nam Kollafjörð allan ok Kvíga[nd]anes ok Kvígandafjörð

[...]

Nesja-Knjúkr, son Þórólfs sparrar, nam allt á milli Kvígandafjarðar ok Kjálkafjarðar

[...]

Knjúkr son Þórólfs sparrar er kallaðr Nesja-Knjúkr; hann nam nes öll til Barðastrandar frá Kvígandafirði.

[...]

Eysteinn eða Geirsteinn kjálki nam Kjálkafjörð ok Hjarðarnes.

[...]

⁸ Þessi kafla er að mestu leyti byggður á greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, dagsettri 10.12.2020, sem lögð var fram sem skjal nr. 5(3), sbr. einnig eldri gerð hennar, dags. 13.7.2020, sem lögð var fram sem skjal nr. 5(2) og drög, dags. 8.6.2020, sem lögð voru fram fram sem skjal nr. 5(1). Þó hefur verið felld út eða stytt umfjöllun um heimildir sem ekki þykja hafa þýðingu fyrir úrlausn málsins. Í inngangi að greinargerð Þjóðskjalasafnsins er greint frá gagnaflokkum sem leitað var í og tilhögun gagnaöflunar. Einnig skal nefnt að í heildarskilabréfi Þjóðskjalasafns Íslands, skjali nr. 2, og minnisblöðum um leit óbyggðanefndar í tilteknum skjalaflokkum, hliðsjónargögnum nr. 20–22, er gerð grein fyrir fleiri skjölum sem varða jarðir sem fjallað er um hér en ekki þótti tilefni til að leggja fram.

⁹ *Íslensk fornrit* I (1968), bls. 168, 170–172; skjal nr. 4(6).

Geirleifr son Eiríks Hognasonar hins hvíta nam Barðaströnd alla á milli Vatsfjarðar ok Berghlíða.¹⁰

Í Sturlubók Landnámu segir eftirfarandi um landnám norðan kröfussvæðisins, en efnislega segir það sama í Hauksbók Landnámu:

Geirr hét maðr ágætr í Sogni; hann var kallaðr Végeirr, því at hann var blótmaðr mikill; hann átti mörg börn. Vébjörn Sygnakappi var elztr sona hans

[...]

Vébjörn nam um várit land millim Skötufjarðar ok Hestfjarðar, svá vítt sem hann gengr um á dag ok því meirr

[...]

Gunnsteinn ok Halldórr hétu synir Gunnbjarnar Úlfssonar kráku, er Gunnbjarnarsker eru við kennd; þeir námu Skötufjörð ok Laugardal ok Ögrvík til Mjóvafjarðar.

[...]

Snæbjörn son Eyvindar austmanns, bróðir Helga magra, nam land millim Mjóvafjarðar ok Langadalsár og bjó í Vatsfirði.

[...]

Óláfr jafnakollr nam land frá Langadalsá til Sandeyrarár ok bjó í Unaðsdal.¹¹

5.2 Almennt um svæðið

Í sóknarlýsingu Múlakirkjusóknar á Skálmarnesi frá miðri nítjándu öld segir sr. Ólafur Sívertsen eftirfarandi um fjallskipun í sókninni:

Fjallaskipun. Vestast í sókninni er Litlanesfjall á Litlanesi, hátt og örmjótt, með standbergs blágrýtisklettum að framan og beggjavega, nærhæfis hálf önnur míla á lengd, með tveimur þriðjungum mjorra. Liggur það norður og suður allt fram á Litlanesenda, og stendur Litlanesbær sunnan undir fjallsgnýpunni. Norðanvert endast það með klettabrúnum, er kallast Axlir. Undirlendi að vestanverðu er ekkert, heldur fjallsskriður með skógi á millum ofan að sjó. Austan fram er skógur minni, en graslendi nokkuð milli fjalls og fjöru. Norðan fram, bak við sóknarhéraðið, er Þingmannaheiði, holtafjall, er liggur allar götur norðvestur fyrir ofan Arnarfjörð til Glámujökuls í Ísafjarðarsýslu og norður til Ísafjarðarbotns. Vattarnesfjall og Skálmardalsheiði liggur austar, norður af Skálmfirði og allt til Ísafjarðardala. Eru landamerki þar, sem vötnum hallar hæst á fjöllum. Austan fram er fyrnefnt Selskerja- eður Svínanesfjall, liggur í suður og norður. Er það fjórðungi lengra en Litlanesfjallið, en tvöfalt breiðara, klettastöllum umgirt, og endast norðanvert með klettaöxl, hvar norður af gengur lágur og lítill hál, kendur við Kvígendisfjörð, hækkar og breikkar hál þessi þá norður eftir dregur, og kallast þá, gagnvart Skálmardal, Klettshál. Gengur hann þaðan í norður og fellur á fjallinu saman við Skálmardalsheiði.¹²

5.3 Seljaland í Kollafirði

Hinn 5. nóvember 1604 seldi Ari Magnússon sr. Sveini Símonarsyni 10 hundruð í Arnarnúpi og Skálará, átta hundruð að dýrleika. Þar á móti greiddi sr. Sveinn með

¹⁰ *Íslensk fornrit* I (1968), bls. 168, 170–172; skjal nr. 4(6).

¹¹ *Íslensk fornrit* I (1968), bls. 188–191 og 196; skjal nr. 4(6).

¹² Ólafur Sívertsen „Lýsing Flateyjarprestakalls“, *Sóknalýsingar Vestfjarða* I, bls. 94–95; skjal H-4.

samþykki Ragnheiðar Pálsdóttur, konu sinnar, sjö hundruð í Súðavík og sex hundruð í Seljalandi. Þar að auki seldi sr. Sveinn konu sinni til fullrar eignar 13 hundruð í Arnarnúpi fyrir áðurskrifaða parta í Súðavík og Seljalandi, sem voru eignir hennar.¹³

Hinn 12. apríl 1616 seldi Ari Magnússon Sveini Andréssyni Kvíarnes fyrir 12 hundruð, þótt hún væri ei tíunduð utan átta hundruð. Þar á móti gaf Sveinn fimm hundruð í Gljúfurá og þrjú hundruð í Seljalandi, með samþykki konu sinnar. Þar að auki skyldi Ari eiga tiltölu og lofan, sem Sveinn þóttist eiga í þremur hundruðum í Seljalandi af Steini Sigmundssyni og Þórdísi konu hans.¹⁴

Hinn 5. júlí 1672 seldi Páll Torfason, sýslumaður Ísafjarðarsýslu, Birni Magnýssyni, sýslumanni Vöðlasýslu, nokkrar jarðir í Húnavatnssýslu og Skagafirði. Þar á móti greiddi Björn með nokkrum jörðum, þar á meðal Seljaland.¹⁵

Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*¹⁶ yfir Gufudalssveit frá 1710 er fjallað um Seljaland sem eyðihjáleigu frá Kletti í Kollafirði. Þar segir eftirfarandi:

Klettur.

Jarðardýrleiki xxv hndr., og so tíundast 4 tíundum.

Eigandi og ábúandi Jón Ívarsson.

Byggingarkostir eru óvissir, því hjer hafa eigendur ábúið, þrír feðgar hver eftir annan, og hefur ekki jörðin til leigu bygð verið í manna minni, nema um 2 ár hjer um fyrir 50 árum, og vita menn nú ekki hverjir byggingakostir þá voru.

[...]

Útigangur í meðallagi. Skógur til kolgjörðar og eldiviðar nægur. Torfstúnga næg en rista lök og grýtt. Silúngsveiði hefur áður verið góð í Kollafjarðará, en nú lítil í nokkur ár. Grasatekja mjög lítil. Engjar útfrá og uppfra bænum eru so að kalla eyðilagðar af skriðum úr fjallinu. Úthagarnir eru nægir. Hætt er kvikfje fyrir ógönguklettum. Vatnsból bregðst á vetur, og er þá óbærilega langur vatnsvegur í Kollafjarðará. Kirkjuvegur langur og torsóktur yfir Gufudalsháls.

Seljaland. Eyðihjáleiga. Bygð upp á fornu selstæði fram á dalnum hjer um fyrir 20 árum, og varaði bygðin inn til næstu v ára. Landskuld var lx álnir í landaurum. Leigukúgildi iii; leigur í smjöri eður landaurum, þá smjörskortur varð. Fóðrast kunni ij kýr. Ekki má hjer aftur byggja, því heimaajörðin má ekki heyskaparins án vera, síðan heimaengjarnar fordjörfuðust so mjög af skriðum.¹⁷

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1804 er dýrleiki Seljalands metinn sex hundruð en eigandi jarðarinnar var Bjarni Bjarnason á Kletti.¹⁸

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er Seljaland skráð sem hjáleiga frá Kletti í Kollafirði en metin sex hundruð að dýrleika. Í neðanmálsgrein við Klett segir að Árni Magnússon telji jörðina með hjáleigunni vera 25 hundruð að dýrleika, árið 1760 hafi

¹³ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 158; skjal H-29.

¹⁴ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 159; skjal H-29.

¹⁵ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 168; skjal H-29.

¹⁶ Hér eftir verður vísað til hennar sem *Jarðabókar* Árna og Páls.

¹⁷ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VI, bls. 231; skjal H-2.

¹⁸ Skjal nr. 2(23).

jörðin Klettur verið metin 16 hundruð að dýrleika en nú sé dýrleika skipt niður á heimajörð og hjáleigu.¹⁹

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Seljalands.²⁰ Í jarðamatsbók yfir verðlag vegna jarðamatsins er jörðin Seljaland metin á 184 ríkisbankadali.²¹

Landamerkjalyýsing Seljalands í Kollafirði er dagsett 18. maí 1885, en hún var þinglesin við manntalsþing að Gufudal 21. maí sama ár. Efni hennar er eftirfarandi:

Undirskrifaður gjörir kunnugt. að Seljaland á land i Fjarðarhornsa og ræður hún landamerkjum norður í borgri [svo] á Kollafjarðarheiði en að utan og vestanverður [svo]: Frakkadalsá og norður á fjöll sem vötnum hallar. Þessu til staðfestu er nafn mitt og heimilí.

Seljaland 18 Maí 1885. í umboði jarðareiganda Bjarni Þórðarson.

Samþykkur fyrir Klett: Þórður Arason. J umboði eigandanna að Fjarðarhorn.

Guðmundur Björnsson Sveinbjörn Einarsson.

Lesið á manntalsþingi að Gufudal 21 maí 1885 og innfært i landamerkjabók Barðastrandarsýslu Ltr A sub Nr 59 bls 34 Vottar ALE Fischer Sýslumaður.

Borgun Þinglestr 75 au bókun 25 – 1kr er ein króna borguð Fischer²²

Í fasteignamati Austur-Barðastrandarsýslu frá 1916–1918 er dýrleiki Seljalands metinn 9,5 hundruð en eigendur jarðarinnar voru Ari Þórðarson og systur hans. Þær eru ekki nafngreindar. Um landamerki er vísað til landamerkjabókar. Loks er jörðin metin á 1.500 kr.²³

5.4 Klettur í Kollafirði

Hinn 24. ágúst 1516 dæmdi sex manna dómur, útnefndur af Birni Guðnasyni, umboðsmanni kóngr milli Geirhólms og Langaness, um framfæri Guðrúnar Árnadóttur. Fram kom að hún hefði verið flutt yfir Kollafjarðarheiði og að Kletti í Kollafirði. Dæmt var að búmenn í Kirkjubólspingum skyldu vera sveitarmönnum sunnan Kollafjarðarheiðar lið að veita.²⁴

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Gufudalssveit frá 1710 segir eftirfarandi um Klett í Kollafirði:

Klettur.

Jarðardýrleiki xxv hndr., og so tíundast 4 tíundum.

Eigandi og ábúandi Jón Ívarsson.

Byggíngarkostir eru óvissir, því hjer hafa eigendur ábúið, þrír feðgar hver eftir annan, og hefur ekki jörðin til leigu bygd verið í manna minni, nema um 2 ár hjer um fyrir 50 árum, og vita menn nú ekki hverjir byggíngakostir þá voru.

¹⁹ Skjal nr. 4(1), bls. 178.

²⁰ Skjal nr. 2(48).

²¹ Skjal nr. 2(101).

²² Skjal nr. 2(1).

²³ Skjal nr. 2(74).

²⁴ Skjal nr. 4(69).

[...]

Útigangur í meðallagi. Skógur til kolgjörðar og eldiviðar nægur. Torfstúnga næg en rista lök og grýtt. Silúngsveiði hefur áður verið góð í Kollafjarðará, en nú lítil í nokkur ár. Grasatekja mjög lítil. Engjar útfrá og uppfrá bænum eru so að kalla eyðilagðar af skriðum úr fjallinu. Úthagarnir eru nægir. Hætt er kvikfje fyrir ógönguklettum. Vatnsból bregðst á vetur, og er þá óbærilega langur vatnsvegur í Kollafjarðará. Kirkjuvegur langur og torsóktur yfir Gufudalsháls.

Seljaland. Eyðihjáleiga. Bygð upp á fornu selstæði fram á dalnum hjer um fyrir 20 árum, og varaði bygðin inn til næstu v ára. Landskuld var lx álnir í landaurum. Leigukúgildi iii; leigur í smjöri eður landaurum, þá smjörskortur varð. Fóðrast kunni ij kýr. Ekki má hjer aftur byggja, því heimajörðin má ekki heyskaparins án vera, síðan heimaengjarnar fordjörfuðust so mjög af skriðum.²⁵

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1804 er dýrleiki Kletts í Kollafirði metinn 10 hundruð en eigandi jarðarinnar var Bjarni Bjarnason.²⁶

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Klettur í Kollafirði metin 10 hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeign. Þá er Seljaland skráð sem hjáleiga frá Kletti og metin sex hundruð að dýrleika. Í neðanmálsgrein segir að Árni Magnússon telji jörðina með hjáleigunni vera 25 hundruð að dýrleika, árið 1760 hafi jörðin Klettur verið metin 16 hundruð að dýrleika en nú sé dýrleika skipt niður á heimajörð og hjáleigu.²⁷

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Kletts í Kollafirði.²⁸ Í jarðamatsbók yfir verðlag vegna jarðamatsins er jörðin Klettur í Kollafirði metin á 275 ríkisbankadali.²⁹

Landamerkjalyýsing Kletts í Kollafirði er dagsett 18. maí 1885, en hún var þinglesin við manntalsþing að Gufudal 21. maí sama ár. Landamerkjalyýsingin hljóðar svo:

Undirskrifaður ábúandi Kletts við Kollafjörð gjörir hér með kunnugt að Klettur á land að Fjarðarhornsa Go [svo] Frakkadalsá og ræður hún landamerkjum norður á Fjöll Klettur á land norður að Rauðaborg og svo sem vötnum hallar út Klettsfjall að utanverður [svo] á Klettur land á bæarhlíð i ytra deildargil og það beint til sjáfar og stendur steirn á deildargils farveg sem sinir glögt hverki aðyjum [svo]. Þessu til staðfestu er nafn mitt og heimili ásamt nábúa minn[a]

Klett 18 Maí 1885. Þórður Arason

J umboði jarðareíginda að Seljaland og Bæ Bjarni Þórðarson. Einar Asgeirsson

Lesið á manntalsþingi að Gufudal 21 maí 1885 og innfært í landamerkjabók Barðastrandarsýslu Ltr A sub Nr 61 bls 35 Vottar ALE Fischer Sýslumaður.

Borgun: Þinglestr. 75 au bókun 25 – 1kr er ein króna borgað Fischer³⁰

Í fasteignamati Austur-Barðastrandarsýslu frá 1916–1918 er dýrleiki Kletts í Kollafirði metinn 14,2 hundruð en eigandi jarðarinnar var Ingimundur Þórðarson. Um

²⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VI, bls. 231; skjal H-2.

²⁶ Skjal nr. 2(24).

²⁷ Skjal nr. 4(1), bls. 178.

²⁸ Skjal nr. 2(49).

²⁹ Skjal nr. 2(101).

³⁰ Skjal nr. 2(2).

landamerki er vísað til landamerkjabókar. Loks er jörðina metin á 2.775 kr., þ.e. grasnytjar og umbætur.³¹

5.5 Skálmardalur

Í máldaga Gufudalskirkju sem bróðir Brandur Jónsson setti árið 1238 segir að tíundir liggi þaðan frá Illugastöðum, Skálmarfirði, Kvígindisfirði og Firði. Enn fremur segir að kirkjan eigi raftviðarhaug í Djúpadalsskógi.³²

Í máldaga Laurentíuskirkju undir Múla á Skálmarnesi, sem Þórarinn Sigurðarson biskup setti árið 1363 segir að tíundir frá Skálmardal skyldi leggja til kirkjunnar.³³ Sama efni er endurtekið í máldaga Vilchins frá 1397³⁴ og í máldaga Laurentíuskirkju undir Múla á Skálmarnesi, sem Sveinn Pétursson biskup setti um 1470.³⁵

Í máldaga bænhússins í Skálmardal frá um 1491–1518 er ekkert fjallað um jarðeignir eða ítök. Þar segir að bænhúsið eigi sex ær og að þar skuli syngja sex messur um árið og loks að presti greiðist 12 álnir í kaup.³⁶

Í skrá yfir jarðir sem Ögmundur Pálsson biskup í Skálholti átti um 1541 og voru teknar án dóms og laga undir konungsvaldið kemur fram að ein þeirra jarða var hálf jörðin Skálmardalur.³⁷

Í máldaga Gísla Jónssonar biskups frá 1570 og síðar segir um Múlakirkju á Skálmarnesi:

Kirkian vnder Mula ä Skämanese ä land ad Vrðum og Huijtingseyiar og Vattardal hinum eystra meiginn alltt ad sio. Skog ad Selskerium [jnn frá Vijdemyre. c. i lande i Selskerium.

[...]

Item i jørdum. Selskier .xij^c. leigd fyrer .iiij. ærgillde.

Item .vj^c. j Skälmärdal.

Item .vj^c. Hamar. Eyde.³⁸

Hinn 12. júlí 1573 gerði sr. Jón Þorleifsson kunnugt að hann hefði gefið sonarsyni sínum, Einari Þorleifssyni, hálfa jörðina Skálmardal í Múlakirkjusókn, sex hundruð að dýrleika með þeim landamerkjum sem lýst er í bréfinu. Sr. Jón gaf eignina í fjórðungsgjöf og tíundargjöf.³⁹ Í skjalasafni rentukammers er varðveitt afrit af gjafabréfinu. Texti þess er eftirfarandi:

³¹ Skjal nr. 2(75).

³² Skjal nr. 4(29).

³³ Skjal nr. 4(31).

³⁴ Skjal nr. 4(32).

³⁵ Skjal nr. 4(33).

³⁶ Skjal nr. 4(34).

³⁷ Skjal nr. 4(74), bls. 679.

³⁸ Skjal nr. 4(35).

³⁹ Jarðabréf frá 16. og 17. öld, bls. 103; skjal H-29.

Jhesus Marie filius.

Það gíore ec Jön prestur Þorleifszon godum kunnugt með þessu minu opnu brieft at ec hefe gefit mijnum sonar syne Einare Þorleifssyne halfa Jordina Skálmardal vj. hndr. at dýrleika er líckur J Mulakirkiusoggn a Skálmarnese. hefe ec fyrrskrifudum Einare gefit adurgreinda halfa jord j mina fiordungzgiof og tiundargiof. vndann mier og minum erfingium enn vnder tittskrifadann Einar og hans laugliga erfijngia með þessum anefndum landamerkiu J trollahlod millum skálmardal Dalz og vattarness. og sudur j Eivindargotu j millum skálmardals og jllugastada. gegnt til siofar. og til meire andsyningar og sanninda hier vm. þa set ec mitt jnsigle fyrer þetta mitt. gíafarbrief huort skrifad var j nedra Gufudal með minne eigen hond þann xij dag Julij manadar Anno Dominj M.D.Lxx. og iij.

Ad þetta ofannskrifad sie riect Copierad. epter sialfu hofudbrieftinu a pergament ritudu með Einu hangande jnsigle. vottum vid vnderskrifader vnder Mula a skálmarnesi dag 14 Februarij Anno 1703.

Finnur nickulaszon M.E.h.

Jon Biarnason meh.⁴⁰

Hinn 25. apríl 1661 létu sr. Erlendur Einarsson og sr. Nikulás Guðmundsson skipta þeirri fasteign sem systrunum Ragnhildi og Ingibjörgu Þórólfsdætrum var til erfða fallin eftir bróður sinn, Finn Þórólfsson. Sr. Erlendur hlaut í helming konu sinnar hálfa jörðina Múla á Skálmarnesi. Ragnhildi hlotnaðist jörðin Selsker, 12 hundruð að dýrleika, sem var eign kirkjunnar og þrjú hundruð í jörðinni Skálmardal. Sr. Nikúlaasi hlotnaðist vegna konu sinnar hálf jörðin Múli á Skálmarnesi. Ingibjörgu hlotnaðist Hamar, sex hundruð að dýrleika, og hálf jörðin Skálmardalur, sex hundruð að dýrleika. Þar að auki hlotnuðust Ingibjörgu þrjú hundruð í Skálmardal til erfða móti þeim þremur hundruðum sem Ragnhildur fékk.⁴¹

Hinn 21. september 1693 seldi Þórður Steindórsson, með samþykki Ragnhildar Þórólfsdóttur konu sinnar, þrjú hundruð í Skálmardal til Sigurðar Sigurðssonar en eignin skyldi verða Guðrúnar Nikúlasdóttur, konu Sigurðar. Sigurður greiddi fyrir hönd konu sinnar 32 ríkisdali og átta dali „í crunum“.⁴²

Hinn 18. maí 1694 gaf Þórður Steindórsson Magnúsi Björnssyni fullkomið umboð að meðtaka af Sigurði Sigurðssyni lögréttumanni andvirði þeirra þriggja hundraða, sem hann hafði selt í jörðinni Skálmardal og meðfylgjandi leigukúgilda. Magnús var skyldugur að svara á næstkomandi Öxaráralþingi.⁴³ Magnús vottaði 3. júlí sama ár að hafa meðtekið af sr. Einari Torfasyni, fyrir hönd Sigurðar, 32 ríkisdali í spesíum og 12 slétta dali með einum og hálfum ríkisdal.⁴⁴

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Múlahrepp frá 1710 segir eftirfarandi um Skálmardal:

⁴⁰ Skjal nr. 2(294).

⁴¹ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 126; skjal H-29.

⁴² *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 144; skjal H-29.

⁴³ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 144; skjal H-29.

⁴⁴ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 144; skjal H-29.

Skálmardalur.

Jarðardýrleiki xii hndr., og so tíundast 4 tíundum.

Eigandi að hálfri jörðunni Múlakirkja á Skálmanesi og proprietarii þar til. Eigandi að hinum helmíngnum lögrjettumaðurinn Sigurður Sigurðsson að Flatey.

Ábúandi á kirkjupartinum Rögvaldur Sigmundsson. Ábúandi á parti Sigurðar Kristín Nicolausdóttir.

[...]

Útigangur er lakur fyrir stórveðrum og fannlögum þó annrs sje land gott. Skógur enn þá bjarglegur til raftviðar og nógur til kolgjörðar og eldiviðar, og brúkast til búsnauðsynja. Torfrista og stúnga lök. Silúngsveiði í Skálmardalsá, hefur áður góð verið, en farið smám saman til rýrðar. Er þó enn að nokkru gagni. Túnið blæs upp af stórveðrum sumstaðar. Engjarnar spillast af grjóts áburði og landbroti af Skálmardalsá til stórskaða. Úthagarnir eru nægir og góðir á sumur, og so lengi sem að ekki vetrar að. Hætt er kvikfje að holgryfjulækjum. Kirkjuvegur hálf þíngmannaleið, þar með grýttur og torsóktur á vetur fyrir fannlögum.

Breidanes heitir örnefni fram á dalnum. Þar sjást tóftarústir en öngvar girðingar, og eru munnmæli, að Skálmardalur hafi þar í fyrndinni staðið, og þaðan fluttur verið undan stórveðrum. Ekki má hjer byggð setja, því túnstæðið er uppblásið og lýngi vaxið og skógi.⁴⁵

Í prófastsvísitasíu um Múlakirkju á Skálmarnesi frá 28. september 1785 segir að kirkjan eigi land að Urðum, Hvítungseyjar og Vattardal hinu eystra megin allt að sjó. Þá átti kirkjan m.a. sex hundruð í Skálmardal.⁴⁶

Hinn 4. ágúst 1804 kom sáttanefnd Múlasveitar saman og tók fyrir klögu Eggerts Ólafssonar en hann kлагаði yfir afgangi háls Skálmardals. Sátt náðist milli aðila þannig að þrjú hundruð og 60 álnir í kirkjujörðinni Skálmardal tilheyrðu Eggerti en tvö og hálf hundruð í sömu jörð tilheyrðu Jóni Loftssyni.⁴⁷

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1804 er dýrleiki Skálmardals metinn 12 hundruð en eigandi jarðarinnar var Múlakirkja á Skálmarnesi að hálfu en hinn helmingurinn var í eigu Eggerts Ólafssonar í Hergilsey. Fram kemur að eyðihjáleigan Breiðanes sé tekin með í matið.⁴⁸

Við manntalsþing í Svefneyjum 11. júlí 1821 var upplesið kaupbréf, dagsett 2. ágúst 1820, hvar Axel Þórólfsson afsalaði til Ólafs Sívertsens í Flatey fimm hundruðum í bóndaeign Skálmarnesmúla með einu hundruði í heimalandi og þremur og hálfu hundruði í jörðinni Skálmardal fyrir 120 ríkisbankadali.⁴⁹

Við manntalsþing að Vattarnesi 27. júní 1840 var upplesið skjal, dagsett 26. júní 1840, hvar Finnur Arason, eigandi Illugastaða, gerði forboð um skógartak í nefndrar jarðar skógi. Skálmardalsbóndinn Vigfús Jónsson var til staðar og kvað að þar sem sú

⁴⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VI, bls. 256–257; skjal H-2.

⁴⁶ Skjal nr. 2(302).

⁴⁷ Skjal nr. 2(263).

⁴⁸ Skjal nr. 2(27).

⁴⁹ Skjal nr. 2(200).

beit sem notuð væri frá Illugastöðum væri Skálmardalsland, þá þyrfti hann að fyrirbjóða þá beit vegna forboðsins um skógarhöggið.⁵⁰

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Skálmardalur metin 12 hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeign. Í neðanmálsgrein kemur fram að árið 1805 hafi eyðihjáleigan Breiðanes verið talin með.⁵¹

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Skálmardals.⁵² Í yfirmatsjarðabók sem fylgir jarðamatinu segir að mati á Skálmardal sé breytt úr 384 ríkisbankadölum í 360 ríkisbankadali.⁵³

Hinn 2. júní 1868 gaf Guðrún Bjarnadóttir, vinnustúlka á Fremri-Langey, Eggert Oddssyni á sama stað tvö hundruð í jörðinni Skálmardal í Múlasveit, fjögur hundruð í jörðinni Firði í sömu sveit og tvö hundruð og 30 álnir í jörðinni Fæti á Barðaströnd gegn forsorgun, aðhlynningu og fleiru.⁵⁴

Hinn 5. júní 1880 gaf Kristín Eyjólfsdóttir, ekkja í Bjarneyjum, Sigurði Jónssyni, ráðsmanni í Bjarneyjum, tvö hundruð að fornu mati í jörðinni Skálmardal.⁵⁵

Hinn 13. október 1884 var skipt dánarbúi Guðmundar prófasts Einarssonar en meðal eigna hans var hálf Múlaeignin, sem var 30 hundruð í Skálmarnesmúla, þrjú hundruð í Skálmardal, sex hundruð í Hamri og þrjú hundruð í Selskeri. Einnig voru 10 hundruð í Flatey á Breiðafirði meðal eigna hans. Við skiptin eignaðist Katrín Ólafsdóttir ekkjufrú 26 hundruð í Múlaeigninni og sex hundruð og 60 álnir í Flatey. Ásthildur Guðmundsdóttir eignaðist 10 hundruð í Múlaeigninni og eitt hundrað og 20 álnir í Flatey. Ólafur Guðmundsson eignaðist fimm hundruð í Múlaeigninni og eitt hundrað og 40 álnir í Flatey. Þá eignaðist Theodóra Thoroddsen eitt hundrað í Múlaeigninni og eitt hundrað í Flatey. Skiptin voru lesin við manntalsþing að Vattarnesi og í Svefneyjum, en ekki er skráð í afsals- og veðmálabók hvaða dag þinglestur fór fram.⁵⁶

Landamerkjaskrá Skálmardals er dagsett 28. maí 1887, en hún var þinglesin við manntalsþing að Vattarnesi í Múlahreppi. Ekki er skráð dagsetning þinghaldsins í landamerkjabók Barðastrandarsýslu. Efni landamerkjaskrárinnar er eftirfarandi:

Landamerkjaskrá fyrir Jörðina Skálmardal (eign Múlakirkju)

1. að austanverðu millum Skálmardals og Illugastaða í Landamerkjälæk, sem rennur ofan miðjan blágrítishjalla af brún og ofan í Skálmardalsá. 2. að vestanverðu í streingklett svo nefnd Tröllahlöð ofan til við þjóðgötuna úr honum bein sjónhending á brún að ofanverðu og að neðanverðu til sjáfar. Ofan nefnd jörð á eingin itök í önnur lönd nje heldur aðrar jarðir í hennar.

Skálmardal þ. 28 maí 1887.

Sambíkkur fyrir eiganda J Þórðarson (umboðsmaður)

⁵⁰ Skjal nr. 2(201).

⁵¹ Skjal nr. 4(1), bls. 178.

⁵² Skjal nr. 2(52).

⁵³ Skjal nr. 2(72).

⁵⁴ Skjal nr. 2(103).

⁵⁵ Skjal nr. 2(104).

⁵⁶ Skjal nr. 2(105).

Samþikkur fyrir Jllugastaði J. Guðmundsson.

– " – fyrir Vattarnes J. Guðmundsson.

Lesið á manntalsþingi að Vattarnesi í Múlahreppi og innfært í landamerkjabók Barðastrandarsýslu Ltr A sub Nr 104 bls 57 vottar ALE Fischer Sýslumaður.

Borgun Þinglestr - kr 75 au bókun – 25 – 1kr 0 au ein króna borgað Fischer.⁵⁷

Við manntalsþing að Vattarnesi 1. júlí 1912 var þinglesið uppboðsafsal Sparisjóðs Vestur-Ísafjarðarsýslu fyrir fjórum hundruðum í Skálmardal.⁵⁸ Við sama manntalsþing var þinglesið afsal Sparisjóðs Vestur-Ísafjarðarsýslu fyrir sömu fjórum hundruðum til Guðmundar Bergsteinssonar.⁵⁹

Við manntalsþing að Vattarnesi 23. júní 1913 var þinglesið afsal Ara Guðmundssonar til Sigurðar Jenssonar fyrir tveimur hundruðum í Skálmardal.⁶⁰

Í fasteignamati Austur-Barðastrandarsýslu frá 1916–1918 er dýrleiki Skálmardals metinn 18,6 hundruð en eigendur jarðarinnar voru Guðmundur Bergsteinsson, sr. Sigurður Jensson og Hólmfrímur Ebenesersdóttir. Um landamerki segir að þau séu hrein. Loks er jörðin metin á 2.300 kr.⁶¹

Við manntalsþing að Vattarnesi 9. júlí 1934 var þinglesið kaup- og afsalsbréf hreppsnefndar Flateyjarhrepps og Kaupfélags Flateyjar, dagsett 1. desember 1932, fyrir 1/3 hluta Skálmardals til Guðmundar Einarssonar fyrir 600 kr.⁶²

5.6 Vattarnes

Í máldaga Laurentíuskirkju undir Múla á Skálmarnesi, sem Þórarinn Sigurðarson biskup setti árið 1363 segir að tíundir frá Vattarnesi skyldi leggja til kirkjunnar.⁶³ Sama efni er endurtekið í máldaga Vilchins frá 1397.⁶⁴

Í skrá um eignir Guðmundar (ríka) Arasonar á Reykhólum frá 1446, þegar þær voru teknar undir konung, kemur fram að meðal eigna hans var jörðin Vattarnes, 12 hundruð að dýrleika.⁶⁵

Samkvæmt skiptabréfi eftir Björn Þorleifsson frá 23. október 1467 eignaðist Þorleifur sonur hans jörðina Vattarnes.⁶⁶

Í skiptabréfi eftir Ólöfu Loftsdóttur hinn 15. apríl 1480 segir að Þorleifur Björnsson hafi m.a. hlotið Brjánslæk, Rauðsdal, Arnórsstaði, Hlíð, Þverá, Fossá og Vattarnes.⁶⁷

⁵⁷ Skjal nr. 2(5).

⁵⁸ Skjal nr. 2(202).

⁵⁹ Skjal nr. 2(203).

⁶⁰ Skjal nr. 2(204).

⁶¹ Skjal nr. 2(78).

⁶² Skjal nr. 2(205).

⁶³ Skjal nr. 4(31).

⁶⁴ Skjal nr. 4(32).

⁶⁵ Skjal nr. 4(70), bls. 691.

⁶⁶ Skjal nr. 4(72), bls. 52.

⁶⁷ Skjal nr. 4(73), bls. 256.

Í gjörningsbréfi Björns Þorleifssonar og Andrésar Guðmundssonar frá 16. september 1498, þar sem þeir skiptust á fjölda jarða, segir að Andrés og synir hans, Guðmundur, Ari og Bjarni, hafi látið Björn fá jörðina Vattarnes.⁶⁸

Hinn 22. maí 1651 seldu systurnar Hallbjörg og Guðrún Björnsdættur Þórkötlum Finnsdóttur hálfan garðinn Múla á Skálmarnesi, 30 hundruð að dýrleika. Þar fylgdi með jörðin Selsker, 12 hundruð að dýrleika. Salan var samþykkt af móður systranna, Helgu Guðmundsdóttur. Á móti gaf Þórkatla þeim systurum m.a. hálfa jörðina Vattarnes og fjögur hundruð í Valshamri sem hvort tveggja féll í skaut Guðrúnar.⁶⁹

Hinn 14. júní 1692 var bréfaður og vottaður munnlegur arfaskiptagjörningur frá 26. maí milli þeirra systra, Helgu og Guðrúnar Árnadætra. Helga hlaut m.a. eftir foreldra sína, sr. Árna Einarsson og Guðrúnu Björnsdóttur, jörðina Vattarnes, 12 hundruð að dýrleika.⁷⁰

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Múlahrepp frá 1710 segir eftirfarandi um Vattarnes:

Vattarnes.

Jarðardýrleiki xii hndr., og so tíundast 4 tíundum.

Eigandinn lögrjettumaðurinn Ásgeir Sigurðsson að Ósi í Steingrímsfirði.

Ábúandinn Höskuldur Loftsson.

[...]

Útigangur í betra lagi. Skógur til raftviðar þrotinn, en til kolgjörðar og eldiviðar nægur, og brúkast til búsnauðsynja. Torfrista og stúnga lök. Engjar eru öngvar, nema það lítið, sem barið er úr valllendismóum. Úthagar eru nægir. Hætt er kvikfje fyrir sjáfarflæðum. Kirkjuvegur sem segir um Skálmardal. Hreppamannaflutningur í sama máta bæði lágur og seinfær til Múla.

Hjáleiga er sagt að verið hafi fram frá bænum, þar sem nú eru fjárhúsin, og sjást þess nokkur líkindi af tóftarústum og af rækt á fjárhústúninu, en ekki hefur þar bygd verið í manna minni, og ekki vita menn nafn þessarar hjáleigu eður byggíngakosti. Ekki má þar aftur byggja, nema til rýrðar og skaða við heimajörðina.

Fijfustader. Fornt eyðiból fram á Vattardal í Múlalandi. Þar er nú sel frá Múla, og hefur verið lágvarandi. Ekki hefur þetta býli bygt verið í næstu hundrað ár, eður lengur, en byggíngarleifar sjást þar, bæði tófta og girðinga. Ekki má þar aftur byggja, því túnið er mestalt yfir fallið af skriðu. Landið brúkast til beitar frá selinu, og má staðurinn þess ekki án vera.

Urdarsel heitir selstæði á Urðarhlíð í Múlalandi, og eru munnmæli, að þar hafi í fyrndinni bygd verið, en lítil sjást þess nú merki, so menn eru ekki vissir um hvört það muni satt vera. Ekki má þar aftur byggja fyrir heyskaparleysi.⁷¹

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1804 er dýrleiki Vattarness metinn 12 hundruð en eigandi jarðarinnar var hreppstjórinn Snæbjörn Gíslason og móðir hans. Hún er ekki nafngreind. Fram kemur að hjáleiga með óþekktu nafni sé tekin með í matið. Þá segir

⁶⁸ Skjal nr. 4(52).

⁶⁹ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 125; skjal H-29.

⁷⁰ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 190; skjal H-29.

⁷¹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns VI*, bls. 257–258; skjal H-2.

að eyðijarðirnar Fífilstaðir og Urðarsel, sem tilheyri Múlakirkju á Skálmarnesi, liggi nærri en nýttist sem beitiland.⁷²

Hinn 9. apríl 1813 skrifaði sr. Jón Ormsson í Sauðlauksdal bréf til Geirs Vídalíns biskups þar sem hann sagði Eirík Kúld, eiganda að hálfum Skálmarnesmúla, hafa óskað eftir að fá afrit af skjölum sem varpað gætu ljósi á landamerki austan megin í Vattardal. Nokkur ágreiningur hafði verið um rétt landamerki þar milli Múla á Skálmarnesi og jarðarinnar Vattarness.⁷³

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Vattarnes metin 12 hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeygn. Í neðanmálsgrein kemur fram að árið 1805 sé getið um eyðijarðir Skálmarnesmúla, Fífilstaði og Urðarsel, sem séu hafðar til beitar.⁷⁴

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Vattarness.⁷⁵ Í jarðamatsbók yfir verðlag vegna jarðamatsins er jörðin Vattarnes metin á 312 ríkisbankadali.⁷⁶

Hinn 2. júní 1868 gerði Guðrún Bjarnadóttir, vinnustúlka á Fremri-Langey, arfleiðsluskrá þar sem kemur fram að Kristján Jónsson í Hergilsey eignist tvö hundruð eftir hana í jörðinni Vattarnesi, deyi hún innan fimm ára. Annars muni Eggert Oddsson á Fremri-Langey eignast nefnd hundruð eftir hennar dánardag. Arfleiðsluskráin var lesin við manntalsþingsrétt að Vattarnesi 4. júlí 1870.⁷⁷

Hinn 4. ágúst 1882 seldi Kristján Jónsson í Hergilsey hálfa jörðina Vattarnes, eða sex hundruð, til Jóns Guðmundssonar kaupmanns fyrir 700 krónur. Kaupbréfið var lesið við manntalsþing að Vattarnesi 2. júní 1890.⁷⁸

Landamerkjaskrá Vattarness er ódagsett, en hún var þinglesin við manntalsþing að Vattarnesi í Múlahreppi 28. maí 1887. Efni hennar er svo:

Landamerkjaskrá fyrir Vattarnes.

Vattarnes landamerki að vestanverður [svo] í vestara gljúfragil sem rennur ofaní fjarðarhornið á Vattarfirði, enn að sunnarverðu i tröllahlöð sem er strengklettur ofantil við þjóðgötuna og sjónhendíng eptir þeim frá fjalli til fjöru.

Samþykkur eigandi J. Guðmundsson

Samþykkur fyrir Skálmardal: J. Þórðarson (umboðsm).

– " – fyrir Skálmarnesmúla: J. Þórðarson.

Lesið á manntalsþingi að Vattarnesi í Múlahreppi 28 maí 1887 og innfært í landamerkjabók Barðastrandarsýslu Ltr A sub Nr 101 bls 56 vottar ALE Fischer Sýslumaður

Borgun: Þinglestr – kr 75 au bókun – 25 – 1 kr 0 au ein króna borguð Fischer⁷⁹

⁷² Skjal nr. 2(28).

⁷³ Skjal nr. 2(279).

⁷⁴ Skjal nr. 4(1), bls. 178.

⁷⁵ Skjal nr. 2(13).

⁷⁶ Skjal nr. 2(100).

⁷⁷ Skjal nr. 2(106).

⁷⁸ Skjal nr. 2(107).

⁷⁹ Skjal nr. 2(6).

Byggingarbréf fyrir Vattarnesi er dagsett 22. desember 1887. Samkvæmt því var Jóni Arasyni í Skálmardal byggð öll jörðin Vattarnes, 12 hundruð að dýrleika, með eftirfarandi skilmálum:

1. gr.

J leigu eptir þau 3. innstæðu kúgildi sem jörðinni filgir skal hann greiða 6 fjórðunga af velverkuðu smjöri ár hvert fyrir Mikaelsmessu

2 gr.

J landskuld af jörðinni gjaldi hann ár hvert 4^{ar} veturgamlar kindur bærilega vænar að haustinu og komi þeim á framfæri til eigendanna eftir þeirra ráðstöfun

3 gr.

Hann skal greiða alla þá skatta og skildur sem á jörðinni hvíla eptir lögum þeim er nú gilda eða síðar kunna sett að verða og haldi uppi öllum þeim lögskilum af henni landsdrottni kostnaðarlaust að öllu

4 gr.

Hann skal halda við innstæðukúgildum jarðarinnar og ábirgjast þau, einnig ber honum að halda vel uppi Húsum jarðarinnar og bæta þau að viðum og veggjum svo að ávalt sje í góðu standi

5 gr.

Hann skal af fremsta megni rægta vel tún og engi jarðarinnar

6. gr.

Hann skal þegar sig af jörðinni flitur skila jörðinni og öllu því sem henni filgir í fullgildu standi með fullu álagi, eftir mati úttektarmanna eigi hann þá hús á jörðinni eða firningar heys Eldsneiti eða biggingarefni sem jörðin hefur gefið af sjer, fer um það sem segir í lögum um bigging ábúð og úttekt jarða 12 júní 1884

7. gr

Hann má ekki biggja öðrum af leigujörð sinni né taka Húsfólk nema landsdrottinn leiði⁸⁰

Hinn 4. september 1891 veitti Jófríður Guðmundson sr. Þorvaldi Jakobssyni í Haga fullt umboð til að innheimta gjöld Hagakirkju og af sínum jarðeignum. Þar á meðal var jörðin Vattarnes.⁸¹ Sama dag skrifaði sr. Þorvaldur yfirlýsingu um að hann hefði tekið að sér að sjá um jarðeignir Jófríðar. Í yfirlýsingunni er skrá yfir jarðirnar, en þar kemur m.a. fram að dýrleiki háflendu Vattarness sé sex hundruð að fornu. Hvorki koma fram upplýsingar um dýrleika að nýju mati né byggingarbréf.⁸²

Í fasteignamati Austur-Barðastrandarsýslu frá 1916–1918 er dýrleiki Vattarness metinn 16,1 hundruð en eigendur jarðarinnar voru Finnbogi Jónsson að 6,1 hundruði og Hallbjörn Jónsson, Bergsveinn Jónsson, Guðrún Jónsdóttir og Steinvör Jónsdóttir, öll eigendur að tveimur og hálfu hundruði hvert. Um landamerki segir að þau séu ágreiningslaus. Loks er jörðin metin á 2.550 kr., þ.e. grasnytjar og umbætur.⁸³

⁸⁰ Skjal nr. 2(124).

⁸¹ Skjal nr. 2(122).

⁸² Skjal nr. 2(123).

⁸³ Skjal nr. 2(79).

Við manntalsþing að Vattarnesi 7. júlí 1930 var þinglesið afsal frá Bergsveini Jónssyni, dagsett 1. mars 1930, fyrir tveimur og hálfu hundraði úr Vattarnesi til Finnboga Jónssonar fyrir 600 kr.⁸⁴

5.7 Skálmarnesmúli / Múli á Skálmarnesi

Skálmarnesmúli birtist í kirknaskrá Páls Jónssonar biskups frá því um 1200 um kirkjur í Skálholtsbiskupsdæmi þar sem vantar presta.⁸⁵

Í máldaga Laurentíuskirkju undir Múla á Skálmarnesi, sem Þórarinn biskup setti árið 1363 segir m.a.:

Laurencijus kirkia vndir mula a skalmarnesi æ land ad vrdum oc huijttinngeseyiar oc vattardal hinum eystra megin allt ad sio. skog ad selskerium jnn fra vydimyri. hunndrad j landi ad selskerium.⁸⁶

Í máldaga Vilchins fyrir Múlakirkju á Skálmarnesi frá um 1397 koma fram sömu upplýsingar⁸⁷ og einnig í máldaga Laurenciuskirkju undir Múla sem Sveinn biskup setti um 1470.⁸⁸

Samkvæmt testamentisbréfi Ingu Jónsdóttur, konu Teits Þorleifssonar, frá 8. júlí 1531, gaf hún bróður sínum sr. Jóni garðinn hálfan Múla.⁸⁹

Hinn 1. september 1536 lagði Ögmundur Pálsson biskup tolllaust skip í Oddbjarnarskeri til kirkjunnar undir Múla á Skálmarnesi.⁹⁰

Hinn 6. september 1536 gaf Erlingur Gíslason vitnisburð um orð og samtal Ögmundar Pálssonar biskups og Teits Þorleifssonar um skipti milli Múlakirkju á Skálmarnesi og Flateyjarkirkju þannig að kirkjan undir Múla skyldi hafa tolllaust skip í Oddbjarnarskeri, búðarstöðu, ver, garða og áttæring, en Flateyjarkirkja hefði á móti skógarhögg í Múlakirkjuskógi, áttæring og eldivið.⁹¹

Hinn 18. júlí 1537 lagði Ögmundur Pálsson biskup í Skálholti kirkjunni undir Múla á Skálmarnesi tollfrí skip í Oddbjarnarskeri gegn því að Flateyjarkirkja ætti áttæringar eða teinæringar farm árlega í skógi Teits bónda, sem lá nærri Flateyjarkirkjuskógi.⁹²

Hinn 19. september 1558 staðfesti sjöttardómur, sem kvaddur hafði verið af sr. Jóni Þorleifssyni, prófasti í Barðastrandarsýslu, skipan Ögmundar Pálssonar biskups frá 1. september 1536 um skipti milli Múlakirkju á Skálmarnesi og Flateyjarkirkju.⁹³

Árið 1558 andmælti Jón Björnsson, bóndi í Flatey, skipan Ögmundar Pálssonar biskups um tolllaust uppsátur Múlakirkju í Oddbjarnarskeri.⁹⁴

⁸⁴ Skjal nr. 2(206).

⁸⁵ Skjal nr. 4(28), bls. 13.

⁸⁶ Skjal nr. 4(31).

⁸⁷ Skjal nr. 4(32).

⁸⁸ Skjal nr. 4(33).

⁸⁹ Skjal nr. 4(56).

⁹⁰ Skjal nr. 4(47).

⁹¹ Skjal nr. 4(48).

⁹² Skjal nr. 4(49).

⁹³ Skjal nr. 4(50).

⁹⁴ Skjal nr. 4(51).

Í máldaga Gísla Jónssonar biskups frá 1570 og síðar segir um Múlakirkju á Skálmarnesi:

Kirkian vnder Mula ä Skämanese ä land ad Vrðum og Huijtingseyiar og Vattardal hinum eystra meiginn alltt ad sio. Skog ad Selskerium [jnn frá Vijdemyre. c. i lande i Selskerium.

[...]

Jtem i jørdum. Selskier .xij^c. leigd fyrer .iiij. ærgillde.

Jtem .vj^c. j Skálmárdal.

Jtem .vj^c. Hamar. Eyde.⁹⁵

Hinn 1. september 1590 vottaði Oddur Einarsson, superintendens Skálholtsstiftis, að hann hafi séð og yfirlesið bréf Ögmundar biskups Pálssonar um Múlakirkju á Skálmarnesi, þ.e. að Flateyjarkirkja ætti skógarhögg í Múlakirkjuskógi fyrir búðarstöðu í Oddbjarnarskeri.⁹⁶

Hinn 19. júlí 1600 afhenti Jón Björnsson Finni syni sínum jörðina Flatey. Jón vildi einnig að skorið yrði úr um hvort forfeður hans hefðu gefið samþykki fyrir tolllaust skip Múlakirkju í Oddbjarnarskeri og annars staðar í Flateyjarkirkjulöndum.⁹⁷

Í biskupsvísitasíu um Múlakirkju á Skálmarnesi frá 7. september 1647 segir eftirfarandi:

Laurentiuskirkia wnder mula aa Skalmanese aa land ad Wrðum og huijtings Eijjar og Wattardal hinum eystra meiginn allt ad sjö Skóg ad Selskerjum Jnnfra Wyde myre forðum hundrad i lande i Selskerjum nu oll selsker xij hndr. vj hndr i skalmdal Jtem vi hndr. Hamar, eide

[...]

lagde Erlingur til kirkjunnar tölf hundrud i hejmalande sex hundrud J Vattardal eftir gomlu maldagabrefi kirkjunnar a heijmagardurinn xlvijj hndr.⁹⁸

Hinn 22. maí 1651 seldu systurnar Hallbjörg og Guðrún Björnsdættur Þórkötlu Finnsdóttur hálfan garðinn Múla á Skálmarnesi, 30 hundruð að dýrleika. Þar fylgdi með jörðin Selsker, 12 hundruð að dýrleika. Salan var samþykkt af móður systranna, Helgu Guðmundsdóttur. Á móti gaf Þórkötla þeim systurum m.a. hálfa jörðina Vattarnes og fjögur hundruð í Valshamri sem hvort tveggja féll í skaut Guðrúnar.⁹⁹

Hinn 25. apríl 1661 létu sr. Erlendur Einarsson og sr. Nikulás Guðmundsson skipta þeirri fasteign sem systrunum Ragnhildi og Ingibjörgu Þórólfsdætrum var til erfða fallin eftir bróður sinn, Finn Þórólfsson. Sr. Erlendur hlaut í helming konu sinnar hálfa jörðina Múla á Skálmarnesi. Ragnhildi hlotnaðist jörðin Selsker, 12 hundruð að dýrleika, sem var eign kirkjunnar og þrjú hundruð í jörðinni Skálmardal. Sr. Nikulási hlotnaðist vegna konu sinnar hálf jörðin Múli á Skálmarnesi. Ingibjörgu hlotnaðist Hamar, sex hundruð að dýrleika, og hálf jörðin Skálmardalur, sex hundruð að dýrleika. Þar að auki hlotn-

⁹⁵ Skjal nr. 4(35).

⁹⁶ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 108; skjal H-29.

⁹⁷ Skjal nr. 2(284).

⁹⁸ Skjal nr. 2(152).

⁹⁹ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 125; skjal H-29.

uðust Ingibjörgu þrjú hundruð í Skálmardal til erfða móti þeim þremur hundruðum sem Ragnhildur fékk.¹⁰⁰

Í biskupsvísitasíu um Múlakirkju á Skálmarnesi frá 15. september 1700 kemur hið sama fram og í biskupsvísitasíu frá 7. september 1647, nema nú er ekki fjallað um skóg að Selskerjum og ekki er minnst á Eiði.¹⁰¹

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Múlahrepp frá 1710 segir eftirfarandi um Skálmarnesmúla:

Mule (á Skálmarnesi).

Kirkjustaður.

Jarðardýrleiki xlviii hndr., og so tíundast. En þessi jörð gengur almennilega kaupum og sölum fyrir lx hndr., og því skrifast hún hjer eftir þeim dýrleika, so sem henni er sundur skift meðal ábúenda.

Eigandi að hálfri jörðunni börn sál. Sr. Nicolausar Guðmundssonar, Finnur Nicolausson hjer heima og hans samarfar. Eigandi að hinum helmíngnum Sr. Árne Jónsson að Hvítadal í Saurbæ.

Ábúandi á sínnum og sinna samarfa xx hndr. og á xv hndr. af parti Sr. Árna áður nefndur Finnur Nicolausson. Ábúandi á x hndr. sonarbarna Sr. Nicolausar þeirra móðir, Þórunn Jóhannsdóttir, og þar með á öðrum xv hndr. Sr. Árna.

[...]

Í næstu 2 ár síðan bóluna hefur landskuld verið mjög lítil, en þetta ár engin, því jörðin byggist ei sökum fólkfæðu.

[...]

Útigángur í lakara lagi. Skógur til raftviðar bjarglegur og til kolgjörðar og eldiviðar nægur, en liggur nokkuð í fjarska, þó í heimalandi fram á Vattardal. Torfrista og stúnga bjargleg. Silúngsveiði er nokkur í Vattardalsá, sem ekki brúkast fyrir fjarlægðar sakir. Eggver af æðifugli og dúntekja þar af hefur áður verið í 4um sjáfarhólmum. Það eggver hefur smásaman farið til rýrðar, er nú að mjög litlu gagni og valla teljandi í nokkur ár. Lunda og kofnatekja lítil í Heinarey og Hvítíngseyjum, hefur áður betri verið. Selveiði er að góðu gagni þá vel er aðsókt, þó að því sjeu áraskifti. Túninu hafa skriður spilt og grjóthrun stórlega, og er sýnilegt að það muni meir og meir á aukast. Einn partur engjanna, sem er inn á hliðinni, spillist af skriðum. Úthagarnir, sem nálægt staðnum liggja, eru mjög graslitlir, uppblásnir og skriðurunnir, en inn á Vattardal, nærri hálfa þíngmannaleið í burtu (sem þó er heimaland), eru nægir hagar, og þángað brúkast selför jafnaðarlega, þó selvegurinn þyki lángr og seinfær. Hætt er kvikfje fyrir sjáfarflæðum. Hreppamannaflutningur að Vattarnesi er bæði lángr og seinfær. Hætt er staðnum og kirkjunni fyrir skriðufalli og grjóthruni, og hefur það mjög að staðnum og kirkjunni gengið, en þó ekki hingað til merkilegan skaða gjört, nema á einu fjárhúsi, sem grjóthrun úr fjallinu braut fyrir 2 árum. Hætt er húsum og heyjum fyrir stórveðrum af austnorðri. Heimræði er ekki teljandi. Þó hefur hjer áður í manna minni verið bragðað einstöku sinnum að róa heim og heiman, og var þá lángræði ærið, og því lagðist heimræðið af.

Svalbarde. Eyðihjáleiga. Bygð í túninu fyrir vel xx árum, og varaði bygðin 2 eður 3 ár. Hefur síðan í auðn legið, og var þessi hjáleiga reiknuð fyrir v hndr. af parti Sr. Árna.

¹⁰⁰ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 126; skjal H-29.

¹⁰¹ Skjal nr. 2(153).

Byggingarkostir voru eftir proportion. Vide supra staðinn. Ekki má aftur byggja, nema til rýrðar við heimastaðinn.¹⁰²

Í brauðmati fyrir Múlakirkju á Skálmarnesi árið 1744 segir að kirkjan sé bóndaeign og að hún eigi 12 hundruð í heimalandi og auk þess 24 hundruð í fasteign.¹⁰³

Í biskupsvísitasíu um Múlakirkju á Skálmarnesi frá 17. september 1761 er fjallað um sömu eignir og ítök og í biskupsvísitasíu frá 15. september 1700, nema getið er að kirkjan eigi 12 hundruð í heimalandi. Axel Þórólfsson bar fram að jörðin væri í heild 60 hundruð að dýrleika, en nefnd 12 hundruð samanstæðu af eign kirkjunnar í Hvítings-eyjum, Vattardal eystramegin og landinu Urðum, sem getið væri um í biskupsvísitasíu Brynjólfs Sveinssonar frá 7. september 1647. Fyrir utan þessa parta væri eign kirkjunnar í heimalandi 48 hundruð að dýrleika.¹⁰⁴

Í prófastsvísitasíu um Múlakirkju á Skálmarnesi frá 28. september 1785 segir að kirkjan eigi land að Urðum, Hvítungseyjar og Vattardal eystra megin allt að sjó. Þá átti kirkjan m.a. sex hundruð í Skálmardal.¹⁰⁵

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1804 er dýrleiki Skálmarnesmúla metinn 60 hundruð en eigendur jarðarinnar voru Múlakirkja á Skálmarnesi að 1/5 hluta en 4/5 hlutar tilheyrðu Ragnheiði Davíðsdóttur ásamt þremur meðeigendum. Nöfn þeirra eru ekki tilgreind. Fram kemur að eyðihjáleigan Svalbarð sé tekin með í matið.¹⁰⁶

Í vísitasíu um Múlakirkju á Skálmarnesi frá 13. maí 1810 er fjallað um skipti á hálfri jörðinni Skálmarnesmúla eða eins og birtist í vísitasíunni:

Nú eru ordin Eigenda Skipti á hálfre Jórdunne Múla, soleidis, að Mr. Jónas Jónsson hefur selt H^{ra} Factori E. Kuld 18 hndr. í Bónða-eign sómu Jardar, ásamt 6 hndr. af því, sem kyrkian á í Heimalandi, sem og 6 hndr. í Selskerium, ölldúngis eptir því Makaskipta brefi, sem áður giórst hafði milli Mr. Jónasar Jónssonar og Mad^{me} Ragneidar Davíðsdóttur, dagsettu 15da April 1806, með Postscripto af 20^{sta} October s.á. Einnig hefur Mad^{me} Ragneidur Davíðsdóttir selt Mr. Samuel Richter þaug 6 hndr. í sömu eign, sem hun átti í optnefndri Jórdu Múla, ásamt 6 hundrudum í Selskerium. Það er adgætandi, að öll Jórdin Múli er reiknud fyrir 60 hndr., hvar af 12 hndr. eru talin kyrkiueign, enn 48 hndr. [bónða]eign; enn það er enn nú óafgiórd Sók, hvórt fyrir þessi 12 hndr. [kirk]junnar eigi ad teliast landid ad Urðum, Hvítungseyar og Vattardalur hinu eystramegin, sem allt er áfast og liggur við Múlaland, edur ad kyrkian eigi þar fyrir utan 12 hndr. í heimalandi hvar um lesa má sál. Biskups Doktors Finns Jónssonar Visitatu¹⁰⁷

Hinn 9. apríl 1813 skrifaði sr. Jón Ormsson í Sauðlauksdal bréf til Geirs Vídalíns biskups þar sem hann sagði Eirík Kúld, eiganda að hálfum Skálmarnesmúla, hafa óskað eftir að fá afrit af skjölum sem varpað gætu ljósi á landamerki austan megin í Vattardal. Nokkur ágreiningur hafði verið um rétt landamerki þar milli Múla á Skálmarnesi og jarðarinnar Vattarness.¹⁰⁸

¹⁰² Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns VI, bls. 258–259; skjal H-2.

¹⁰³ Skjal nr. 2(301).

¹⁰⁴ Skjal nr. 2(154).

¹⁰⁵ Skjal nr. 2(302).

¹⁰⁶ Skjal nr. 2(29).

¹⁰⁷ Skjal nr. 2(338).

¹⁰⁸ Skjal nr. 2(279).

Við manntalsþing í Svefneyjum 1. júlí 1820 var upplestið kaupbréf, dagsett 28. nóvember 1819, hvar Samúel Richter afsalaði Ólafi Sívertsen í Flatey sex hundruðum í jörðinni Skálmarnesmúla með sex hundruðum í kirkjueigninni Selskerjum, ásamt kúgildum, fyrir 200 ríkisbankadali.¹⁰⁹

Við manntalsþing í Svefneyjum 11. júlí 1821 var upplestið kaupbréf, dagsett 2. ágúst 1820, hvar Axel Þórólfsson afsalaði til Ólafs Sívertsens í Flatey fimm hundruðum í bóndaeign Skálmarnesmúla með einu hundraði í heimalandi og þremur og hálfu hundraði í jörðinni Skálmardal fyrir 120 ríkisbankadali.¹¹⁰

Við manntalsþing í Svefneyjum 4. júlí 1831 var upplesinn kaupgjörningur, dagsettur 25. ágúst 1827, hvar Steinn Sveinsson afsalaði óðalseign konu sinnar, Eivarar Sveinsdóttur, einu hundraði og 80 álnum í Skálmarnesmúla, til sr. Ólafs Sívertsens í Flatey fyrir 32 ríkisbankadali.¹¹¹ Við sama manntalsþing var upplesinn kaupgjörningur frá 13. apríl 1829 þar sem Axel Þórólfsson afsalaði 40 álnum í sömu jörð til sr. Ólafs fyrir 12 ríkisbankadala vöruverð.¹¹²

Við manntalsþing að Vattarnesi 9. júní 1845 var upplestið forboð, dagsett 24. maí 1845. Þar fyrirbauð Daníel Hjaltasen öllum að nota, beita eða brúka land Skálmarnesmúla án síns leyfis.¹¹³

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Skálmarnesmúli metin 60 hundruð að dýrleika og skráð sem 4/5 hlutar bændaeign og 1/5 hluti kirkjueign. Í neðanmálsgrein segir að eyðihjáleigan Svalbarð hafi verið talin með árið 1805, sem Árni Magnússon taldi til 5 hundraða.¹¹⁴

Í ódagsettri lýsingu, eigna- og ítakaskrá frá miðri níttjándu öld segir að Múlakirkja á Skálmarnesi sé bóndaeign. Um fasteign segir að kirkjan eigi 12 hundruð í heimalandi, land að Urðum, Hvítungseyjar og Vattardal, hinu eystra megin allt að sjó. Þá segir að kirkjan eigi engin ítök.¹¹⁵

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Skálmarnesmúla.¹¹⁶ Í yfirmatsjarðabók sem fylgir jarðamatinu segir að mati á Skálmarnesmúla sé breytt úr 768 ríkisbankadölum í 700 ríkisbankadali.¹¹⁷

Á manntalsþingi að Vattarnesi 15. júní 1850 var auglýst sala á sjöttungi höfuðbólsins Múla á Skálmarnesi, átta hundruð í bóndaeign með tveimur hundruðum í kirkjueign.¹¹⁸ Sama sala var kunngerð við manntalsþing að Berufirði 19. júní sama ár.¹¹⁹

¹⁰⁹ Skjal nr. 2(207).

¹¹⁰ Skjal nr. 2(200).

¹¹¹ Skjal nr. 2(208).

¹¹² Skjal nr. 2(209).

¹¹³ Skjal nr. 2(210).

¹¹⁴ Skjal nr. 4(1), bls. 178.

¹¹⁵ Skjal nr. 2(303).

¹¹⁶ Skjal nr. 2(54).

¹¹⁷ Skjal nr. 2(72).

¹¹⁸ Skjal nr. 2(211).

¹¹⁹ Skjal nr. 2(212).

Í jarðaskjölum Barðastrandarsýslu er varðveitt afrit, dagsett 1. febrúar 1887, af máldögum Múlakirkju á Skálmarnesi og útdráttur úr *Jarðabók Árna og Páls*.¹²⁰

Landamerkjaskrá Skálmarnesmúla er dagsett 28. maí 1887, en hún var þinglesin sama dag við manntalsþing að Vattarnesi í Múlahreppi. Efni hennar er svo:

Landamerkjaskrá fyrir Skálmarnes Múla (eign Múlakirkju).

1. Að utanverðu i gil sem rennur að austanverðu í fjarðarhorni Vattarfjarðar.
2. að vestanverðu Vattardals eptir brún dalsins sem vötnum hallar í úti svonefnda ögsl og þaðan á brún og svo sem votnum hallar til Urðarhliðar út eptir fjallinu.
- 3 [og] svo að vestanverðu við Múlaland i svonefndan landamerkjálæk frá fjalla bilfjöru þaðan í merkjaskjer, sem næstlíggjandi jörð að vestanverðu á lögnín við, enn Múli að austan.

Múla þ. 28 maí 1887.

Samþikkur fyrir eigandi,

J. Þórðarson, umboðsmaður

Samþikkur fyrir Vattarnes J. Guðmundsson.

– " – fyrir Fjörð Guðrún Jónsdóttir

– " – fyrir Jngunnarstaði Þórdís Ólafsdóttir.

Lesið á manntalsþingi að Vattarnesi í Múlahreppi 28 maí 1887 og innfært í landamerkjabók Barðastrandarsýslu Ltr A sub Nr 99 bls 55-56 vottar ALE Fischer Sýslumaður.

Borgun: Þinglestr - kr 75 au bókun – 25 – 1kr 0 au 1 króna borgað Fischer.¹²¹

Í fasteignamati Austur-Barðastrandarsýslu frá 1916–1918 er dýrleiki Skálmarnesmúla metinn 36,3 hundruð en eigendur jarðarinnar voru Sigurður Jensson að helmingi og Hólmfríður Ebenesersdóttir að helmingi. Um landamerki er vísað í fylgiskjal nr. 1. Um önnur jarðargæði segir m.a. að skógur sé í Vattarfirði og mótak talsvert. Loks er jörðin metin á 10.000 kr., þ.e. grasnytjar, hlunnindi og umbætur.¹²²

Hinn 21. júlí 1917 fóru fram landskipti á heimalöndum jarðarinnar Skálmarnesmúla. Skipt var tünnum en ákveðið var að fresta skiptum á engjum og úthaga. Tünnum var skipt eftir þessum línunum:

Túninu er skift í tvennt eftir sem beinustu línu frá túngarði ofanverðum, til neðri túngarðs frá austnorðri til suðvest-^{urst} nær lína þessi frá efra túngarði i stóran stein fyrir ofan og utan kirkjugarð þaðan i sálarhliðið utanvert, þaðan beint hólbarð ásamt jarðföstum kletti í suður af íbúðarhúsinu og svo áfram frá þeim kletti beina sjónhending i stein er settur er niður við neðri túngarðin. Skal alt tún fyrir sunnan og innan þessa línu ásamt svonefndu Finnstúni tilheiri Sjera Sigurði Jenssyni að undantektnum matjurtagarði þar sem heira skal til ytra túninu; aðrir matjurtargarðar til heira innra túninu þar sem i því eru Ytra túnið fyrir utan ofannefnda línu skal tilheira Húsfrú Hólmfríði Ebenesersdóttir¹²³

¹²⁰ Skjal nr. 2(125).

¹²¹ Skjal nr. 2(7).

¹²² Skjal nr. 2(80).

¹²³ Skjal nr. 2(144).

Á manntalsþingi að Vattarnesi 20. júní 1927 var þinglesið afsal Hólmfríðar Ebenesersdóttur til bændanna Haraldar og Jóns Sigurðssona fyrir hálfri jörðinni Skálmarnesmúla, 18 hundruð að fornu mati, fyrir 11.000 kr. Afsalið var dagsett 5. maí 1926.¹²⁴

Í *Barðstrendingabók* frá 1942 segir m.a. um Vattardal:

Vestan við Vattarnes er Vattardalur. Hann er óbyggður, en tvímælalaust sá blettur í Múlasveit, sem hefir margbreyttasta náttúrufegurð. Þar eru fell og hjallar, gil og gljúfur, ilmandi brekkur og blómstrandi skógur, straumhörð á og hoppandi lækir, fallandi fossar og hrikalegar hamraborgir.¹²⁵

5.8 Nærleggjandi og tengd svæði

5.8.1 Kvígindisfjörður

Í máldaga Gufudalskirkju sem bróðir Brandur Jónsson setti árið 1238 segir að tíundir liggi þaðan frá Illugastöðum, Skálmarfirði, Kvígindisfirði og Firði. Enn fremur segir að kirkjan eigi raftviðarhaug í Djúpadalsskógi.¹²⁶

Í máldaga Gísla Jónssonar biskups frá 1570 og síðar segir um Gufudalskirkju:

Kirkian i Guffudal ä alltt heimaland og Hoffstade med øllum gøgnum og gjædum. Skog ä Melanese med Hoffstødum og allann skog frä Geithusgile og vpp ad Miallgile. manadarbeit i Brecku land. veturbeit nautum yffer vmm aa. Skog hia vatne hinu nedra og Lambhaga skog i Alfftadalsmula. Akurgierde vnder Hraune ä Skalanese.

[...]

Item ä kirkian thessar jarder.

En primis Kvígindisfiördur. xij^c. leigd fyrer .v. ærgillde.

Item Brecka .xvj^c. leigd fyrer .c.

Item Midhiis .vj^c. eyde.¹²⁷

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Múlahrepp frá 1710 segir eftirfarandi um Kvígindisfjörð:

Kvígindisfiordur. Kallast almennilega **Kvígindisfiordur.**

Jarðardýrleiki xii hndr., og so tíundast 4 tíundum.

Eigandinn beneficium Gufudalur.

Ábúandinn Bjarni Bjarnason.

[...]

Útigángur fyrir fannlögum í lakara lagi. Skógur til raftviðar mjög lítill, en til kolgjörðar og eldingar nægur, og brúkast til búsnauðsynja. Torfrista og stúnga lök. Engjarnar spillast nokkuð lítið af skriðum og aur úr fjallinu. Úthagar eru bæði góðir og miklir á sumur, og so lengi sem fannlögin byrgja ekki jörðina. Hætt er kvikfje nokkuð í leysingum fyrir Kvígindisfjarðará. Kirkjuvegur er bæði lángur og torsóktur yfir tvo

¹²⁴ Skjal nr. 2(213).

¹²⁵ Pétur Jónsson, „Reykholasveit“, *Barðstrendingabók*, bls. 50; skjal H-3.

¹²⁶ Skjal nr. 4(29).

¹²⁷ Skjal nr. 4(30).

hálsa að Gufudal. Hreppamannaflutningur lágur á báðar höndur. Hætt er húsum og heyjum fyrir stórveðrum af vestri.¹²⁸

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1804 er dýrleiki Kvígindisfjarðar metinn 12 hundruð en eigandi jarðarinnar var Gufudalskirkja í Gufudalssveit.¹²⁹

Hinn 25. janúar 1808 skrifaði sr. Runólfur Erlendsson í Gufudal til biskups að undan jörðinni Kvígindisfirði, 12 hundruð að dýrleika, myndi ganga partur sem nábylismenn á Kirkjubóli á Bæjarnesi hefðu viljað. Nýlega hefði hann heyrt að bændur þar hygðust lögfesta þennan part, en sr. Runólf vantaði gögn til að verjast slíkri lögfestu.¹³⁰

Við manntalsþing að Vattarnesi 26. júní 1820 var upplestið landamerkjaskjal milli Kirkjubóls á Bæjarnesi og Kvígindisfjarðar. Í dóma- og þingbók Barðastrandarsýslu segir að merkin séu Stóraskriða fyrir innan Innraklif, frá fjallsbrún til sjávar og að landamerkin séu samin af bræðrunum sr. Þorleifi og Jóni Þorlákssonum 27. október 1763.¹³¹

Hinn 22. október 1844 komu fyrir sáttanefnd Flateyjarprestakalls sr. Þorleifur Jónsson í Gufudal, vegna kirkjujarðarinnar Kvígindisfjarðar, og Árni Pálsson, eigandi Kirkjubóls á Bæjarnesi, til að semja um landamerki þeirra jarða. Aðilar náðu samkomulagi, með því skilyrði að stiftsyfirvöld veittu samþykki sitt, og var samkomulagið þannig:

1° að presturinn S^{ra} Þorleifur Jónsson samþykkir og játar: að bónda eignar jörðinni Kyrkjubóli skuli upp hédan æfinlega tilsegja land allt innad Stóruskridu gili, án þess að Kvígindisfjörður (~~eig~~) umráðendur eða ábuendur hafi nokkur eignar-umráða edur notkunar rétt út fyrir téð gil öðruvísi enn í næsta pósti er tiltekid nl.

2. Ad jardeignarmadur Á. Pálsson lofar hermeð og skuldbindur sig til, ad Kirkjubóls ábuandi hvört heldur ad það er Landseti edur Landsdrottinn skal upphedan æfinlega vera skyldugur til ad Ljá Kvígindisfjarðar ábuanda ár hvört frá Veturnóttum til sumarmála alla vetrar beit fyrir hesta og saudfénað, eptir þörfum, út frá Stóraskridugili til Parthjallagils, þannig: ad aldrei sé beitt þar hvörki hestum né saufénadi út fyrir Parthjallagilið, og eingin önnur yrking í edur notkun af prestinum höfd nema beitin, hvörki vetur né sumar, af ábuanda Kvígindisfjarðar, einsog líka ábuandi Kirkjubólsins skal ei beita kvikfénaði sínum edur annarra enn yfir næstnefnt gil um fyrrted tímabil; en frá sumarmálum til veturnótta má Kvígindisfjarðar ábuandi einga beit hafa í tedum Landshluta milli nefndra gilja nema af Landsetum svo ennfremur, ad Kirkjubólsábuandi Liær nágranna sínum Land fyrir borgun, Kirkiubóls eiganda med öllu ad skadlausu. En fyrir umtalada ^{alla} vetrarheit milli nefndra gilja, skal Kvígindisfjarðar ábuandi skyldugur ad greida árlega tíu fiska í góðum og gildum Landaurum til Kirkjubóls ábuanda, sem hann vill áskilja og hinn getur utilátid. Og skal Presturinn í Gufudal vera jafn skyldugur ad síá fyrir ad sá beitartollur sé árlega goldinn, sem Kirkjubóls eigandi ad umtaladur Landshluti med sögdum hætti sé árlega léður.¹³²

Við manntalsþing að Vattarnesi 9. júní 1845 var upplesinn samningur frá 22. október 1844, staðfestur af stiftsyfirvöldunum, um mörk og nýtingu milli jarðanna Kvígindisfjarðar og Kirkjubóls á Bæjarnesi. Með samningnum var samþykkt að land Kirkjubóls

¹²⁸ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns VI, bls. 252; skjal H-2.

¹²⁹ Skjal nr. 2(25).

¹³⁰ Skjal nr. 2(280).

¹³¹ Skjal nr. 2(219).

¹³² Skjal nr. 2(264).

næði inn að Stóruskriðugili, en ábúandi Kvígindisfjarðar fengi vetrarþétt fyrir hesta og sauðfé út frá Stóruskriðugili til Parthjaltagsils.¹³³

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Kvígindisfjörður metin 12 hundruð að dýrleika og skráð sem Gufudalskirkjueign.¹³⁴

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Kvígindisfjarðar.¹³⁵ Í yfirmatsjarðabók sem fylgir jarðamatinu segir að mati á Kvígindisfirði sé breytt úr 320 ríkisbankadölum í 330 ríkisbankadali.¹³⁶

Við manntalsþing að Vattarnesi 15. júní 1850 var upplesin lögfesta sr. Andrésar Hjaltasonar frá 12. sama mánaðar fyrir jörðinni Kvígindisfirði.¹³⁷

Við manntalsþing að Skálanesi 12. maí 1851 var lesin lýsing brigðaréttar frá Snæbirni Árnasyni á svokölluðum þrætuparti sem Árni Pálsson í Flatey hafi selt undan sér við sáttafund að Kvígindisfirði 8. október 1850.¹³⁸

Landamerkjaskrá Kvígindisfjarðar er dagsett 10. maí 1887, en hún var þinglesin við manntalsþing að Vattarnesi í Múlahreppi 28. maí sama ár. Efni hennar er eftirfarandi:

Landamerkjaskrá fyrir jörðunni Kvígindisfirði liggjandi í Múlahreppi innan Barðastrandarsýslu 1. Milli Kvígindisfjarðar og Kirkjubóls á Bæjarnesi um þessi landamerki: partgil og ræður það merkjum frá sjavarmáli og alla leið upp á fjallsbrún. 2. Milli Kvígindisfjarðar og Svínanes ræður markgil landamerkjum frá fjallsbrún til fjöru. 3. Til sjavar á Kvígindisfjörður rjetta sjónhending yfir fjörð fra einu þessara gildra til annars milli sjávarmála. 4. Til fjalls á Kvígindisfjörður svo sem vötnum hallar að Kvígindisfirði hringinn í kringum fjörðinn og beina sjónhending úr þeirri línu sem þannig er dregin í hin áður nefnda gil á fjallsbrúnum uppí. Jörðunni Kvígindisfirði á engin önnur jörð nein ítök og sú jörð heldur engin ítök annarstaðar.

Stað 10 maí 1887.

Sem umráðamaður Kvígindisfjarðar Jón Jónsson, prestur á Stað.

Fyrir Svínanes samþykkur Jón Guðmundsson, umráðamaður, handsalað við ALE Fischer

Fyrir Kirkjuból samþykkur Jóhann Eijólfsson.

Lesið á manntalsþingi að Vattarnesi í Múlahreppi 28 maí 1887 og innfært í landamerkjabók Barðastrandarsýslu Ltr A sub Nr 97 bls 55. vottar ALE Fischer Sýslumaður.

Borgun Þinglestr - kr 75 au bókun – 25 – 1 króna ein króna borgað Fischer¹³⁹

Hinn 25. mars 1909 ritaði Þórður Guðmundsson í Kvígindisfirði bréf til Stjórnarráðs Íslands þar sem hann óskaði eftir að fá að kaupa nefnda jörð.¹⁴⁰

¹³³ Skjal nr. 2(220).

¹³⁴ Skjal nr. 4(1), bls. 178.

¹³⁵ Skjal nr. 2(50).

¹³⁶ Skjal nr. 2(72).

¹³⁷ Skjal nr. 2(221).

¹³⁸ Skjal nr. 2(222).

¹³⁹ Skjal nr. 2(3).

¹⁴⁰ Skjal nr. 2(266).

Aðalfundur sýslunefndar Barðastrandarsýslu fór fram 1. apríl 1909. Þar var tekin fyrir beiðni Þórðar Guðmundssonar um kaup á jörðinni Kvígindisfirði. Bókað var að sýslunefnd teldi ekkert því til fyrirstöðu að jörðin yrði seld.¹⁴¹

Við aukarétt Barðastrandarsýslu 22. apríl 1909 voru Brynjólfur Bjarnarson og Jóhann Sigurðsson útnefndir til að gera lýsingu á kirkjujörðinni Kvígindisfirði.¹⁴²

Hinn 11. júní 1909 fór fram mat á kirkjujörðinni Kvígindisfirði en matsmennirnir, Brynjólfur Bjarnarson og Jóhann Sigurðsson, mátu verð jarðarinnar 1.800 kr.¹⁴³

Við aukarétt að Vattarnesi 23. júní 1909 var staðfest virðingargjörð Brynjólfs Bjarnarsonar og Jóhanns Sigurðssonar frá 11. sama mánaðar um jörðina Kvígindisfjörð.¹⁴⁴

Í fasteignamati Austur-Barðastrandarsýslu frá 1916–1918 er dýrleiki Kvígindisfjarðar metinn 17,1 hundrað en eigandi jarðarinnar var Gufudalskirkja. Um landamerki segir að þau séu glögg og greinileg. Loks er jörðin metin 2.850 kr., þ.e. grasnytjar og umbætur.¹⁴⁵

5.8.2 *Illugastaðir*

Í máldaga Gufudalskirkju sem bróðir Brandur Jónsson setti árið 1238 segir að tíundir liggi þaðan frá Illugastöðum, Skálmarfirði, Kvígindisfirði og Firði. Enn fremur segir að kirkjan eigi raftviðarhaug í Djúpadalsskógi.¹⁴⁶

Með gjafabréfi frá 20. apríl 1430 gaf Loftur Guttormsson syni sínum Skúla jörðina Illugastaði ásamt fleiri jarðeignum.¹⁴⁷

Í skrá um eignir Guðmundar (ríka) Arasonar á Reykhólum frá 1446, þegar þær voru teknar undir konung, kemur fram að meðal eigna hans var jörðin Illugastaðir, átta hundruð að dýrleika.¹⁴⁸

Hinn 5. september 1460 vitnuðu sr. Helgi Þorkelsson og Erlingur Þórðarson um jarðir sem Björn Þorleifsson hefði aftur lagt af eignum Guðmundar Arasonar. Þeirra á meðan var jörðin Illugastaðir.¹⁴⁹

Samkvæmt skiptabréfi eftir Björn Þorleifsson frá 23. október 1467 eignaðist ekkja hans, Ólöf Loftsdóttir, hálfa jörðina Auðnir.¹⁵⁰

Samkvæmt skiptabréfi eftir Ólöfu Loftsdóttur hinn 15. apríl 1480 eignaðist sonur hennar, Einar Björnsson, jörðina Illugastaði.¹⁵¹

¹⁴¹ Skjal nr. 2(267).

¹⁴² Skjal nr. 2(268).

¹⁴³ Skjal nr. 2(269).

¹⁴⁴ Skjal nr. 2(270).

¹⁴⁵ Skjal nr. 2(76).

¹⁴⁶ Skjal nr. 4(29).

¹⁴⁷ Skjal nr. 4(53).

¹⁴⁸ Skjal nr. 4(70).

¹⁴⁹ Skjal nr. 4(54).

¹⁵⁰ Skjal nr. 4(72), bls. 52.

¹⁵¹ Skjal nr. 4(73), bls. 255.

Hinn 26. apríl 1700 seldi sr. Árni Jónsson Torfa Magnússyni lögréttumanni Illugastaði, átta hundruð að dýrleika, en á móti fékk Torfi sr. Árna til eignar átta hundruð í Brekku í Dalasýslu með samþykki konu sinnar, Þorbjargar Sigurðardóttur.¹⁵²

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Múlahrepp frá 1710 segir eftirfarandi um Illugastaði:

Illugastader.

I eyði síðan bóluna.

Jarðardýrleiki viii hndr., og so tíundast 4 tíundum.

Eigandinn Þorbjörg Sigurðardóttir að Auðkúlu við Arnarfjörð.

[...]

Útigangur í skárralagi. Skógur til raftviðar mjög lítill, en til kolgjörðar og eldiviðar nægur. Torfrista og stúnga lök og lítt nýtandi. Hrokkelsaveiði hefur áður lítill verið, en engin seinast bygt var. Engjar eru að mestuleyti eyðilagðar fyrir skriðum úr fjallinu, nema það lítið, sem hent var úr mýrasundum innan um skóginn fram á hálsinum. Úthagarnir eru nægir. Hætt er kvikfje fyrir sjáfarflæðum. Kirkjuvegur hálf þingmannaleið.

Þessa jörð brúkar nú enginn, nema Þorlákur á Kirkjubóli hefur slegið þar nokkuð úr túninu í sumar.¹⁵³

Við manntalsþing að Vattarnesi 9. apríl 1795 var upplesin lögfesta fyrir Illugastöðum.¹⁵⁴

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1804 er dýrleiki Illugastaða metinn átta hundruð en eigendur jarðarinnar voru Bjarni Bjarnason og Brynjólfur Bjarnason á Kletti í Kollafirði. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.¹⁵⁵

Við manntalsþing að Vattarnesi 27. júní 1840 var upplesið skjal, dagsett 26. júní 1840, hvar Finnur Arason, eigandi Illugastaða, gerði forboð um skógartak í nefndrar jarðar skógi. Skálmardalsbóndinn Vigfús Jónsson var til staðar og kvað að þar sem sú beit sem notuð væri frá Illugastöðum væri Skálmardalsland, þá þyrfti hann að fyrirbjóða þá beit vegna forboðsins um skógarhöggið.¹⁵⁶

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Illugastaðir metin átta hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeign.¹⁵⁷

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Illugastaða.¹⁵⁸ Í jarðamatsbók yfir verðlag vegna jarðamatsins er jörðin Illugastaðir metin á 186 ríkisbankadali.¹⁵⁹

Landamerkjaskrá Illugastaða er dagsett 28. maí 1887 og þinglesin sama dag við manntalsþing að Vattarnesi í Múlahreppi. Efni hennar er eftirfarandi:

¹⁵² *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 163; skjal H-29.

¹⁵³ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VI, bls. 255–256; skjal H-2.

¹⁵⁴ Skjal nr. 2(223).

¹⁵⁵ Skjal nr. 2(26).

¹⁵⁶ Skjal nr. 2(201).

¹⁵⁷ Skjal nr. 4(1), bls. 178.

¹⁵⁸ Skjal nr. 2(51).

¹⁵⁹ Skjal nr. 2(100).

Landamerkjaskrá fyrir Jllugastaði. Jllugastaða landamerki að framanverðu i landamerkjálæk sem rennur ofan með blágritshjalla og bein sjónhending ofani Skálmardals á, enn að utanverður [svo] í Leitisána. Jllugastaðir þ. 28 maí 1887.

Samþykktur eígangi J. Guðmundsson

Samþykktur fyrir Skálmardal: J Þórðason (umboðsmaður)

Samþykktur fyrir Selsker: J. Þórðarson (umboðsm.)

Lesið á manntalsþingi að Vattarnesi i Múlahreppi 28 maí 1887 og innfært í landamerkjabók Barðastrandarsýslu Ltr A sub Nr 102 bls 56-57 vottar ALE Fischer Sýslumaður.

Borgun: Þinglestr - kr 75 au bókun – 25 – 1 kr – ein króna borguð Fischer¹⁶⁰

Hinn 4. september 1891 veitti Jófríður Guðmundson sr. Þorvaldi Jakobssyni í Haga fullt umboð til að innheimta gjöld Hagakirkju og af sínum jarðeignum. Þar á meðal var jörðin Illugastaðir.¹⁶¹ Sama dag skrifaði sr. Þorvaldur yfirlýsingu um að hann hefði tekið að sér að sjá um jarðeignir Jófríðar. Í yfirlýsingunni er skrá yfir jarðirnar, en þar kemur m.a. fram að dýrleiki Illugastaða er átta hundruð að fornu en 9,6 hundruð að nýju. Engar upplýsingar koma fram um byggingarbréf.¹⁶²

Í fasteignamati Austur-Barðastrandarsýslu frá 1916–1918 er dýrleiki Illugastaða metinn 9,6 hundruð en eigandi jarðarinnar var Ari Guðmundsson. Um landamerki segir að þau séu óátalin og vísað er til landamerkjabókar. Loks er jörðin metin á 1.300 kr.¹⁶³

5.8.3 Fjörður á Skálmarnesi / Múlanesi

Í máldaga Gufudalskirkju sem bróðir Brandur Jónsson setti árið 1238 segir að tíundir liggi þaðan frá Illugastöðum, Skálmarfirði, Kvígindisfirði og Firði. Enn fremur segir að kirkjan eigi raftviðarhaug í Djúpadalsskógi.¹⁶⁴

Í máldaga Laurentíuskirkju undir Múla á Skálmarnesi, sem Þórarinn Sigurðarson biskup setti árið 1363 segir að tíundir frá Firði skyldi leggja til kirkjunnar.¹⁶⁵ Sama efni er endurtekið í máldaga Vilchins frá 1397¹⁶⁶ og í máldaga Laurentíuskirkju undir Múla á Skálmarnesi, sem Sveinn Pétursson biskup setti um 1470.¹⁶⁷

Samkvæmt testamentisbréfi Ingu Jónsdóttur, konu Teits Þorleifssonar, frá 8. júlí 1531, gaf hún systur sinni Ingibjörgu jörðina Fjörð á Skálmarnesi, 30 hundruð að dýrleika.¹⁶⁸

Hinn 11. maí 1559 fékk sr. Jón Þorleifsson Einari Þorgilssyni til eignar jörðina Fjörð í Múlakirkjusókn. Bréfið inniheldur eftirfarandi lýsingu á afmörkun jarðarinnar:

¹⁶⁰ Skjal nr. 2(4).

¹⁶¹ Skjal nr. 2(122).

¹⁶² Skjal nr. 2(123).

¹⁶³ Skjal nr. 2(77).

¹⁶⁴ Skjal nr. 4(29).

¹⁶⁵ Skjal nr. 4(31).

¹⁶⁶ Skjal nr. 4(32).

¹⁶⁷ Skjal nr. 4(33).

¹⁶⁸ Skjal nr. 4(56).

Somuleidis gef eg og geld adurskrifada jord Fiord titt skrifudum Einare med aullum þeim gaungvm og giædum. sem greindre jord fylgtt hefur ad fornv og nyv og ec hefer fremst Eigande ad ordit badi til siozs og landz. og þar eyia allra med þessum landamerkvim. jn fra Firde j þad nes er þar sa steinn ä vid nesid er kendur. hefur verid Kerling og nidur feill j mycklu flæde. Suo og vp j almenningsgottuna a Midal eidinv. reittsynis ur gottunne vp j storan stein. þar stendur. vpp vnder fiallenv. og þar þradbeint j vestanverda auxlina ad fial[l]id er [vid] kentt.¹⁶⁹

Í máldaga Gísla Jónssonar biskups frá 1570 og síðar segir um Brjánslækjarkirkju:

Kirkian ä Briamslæk ä heimaland hálft. Eingey.

Item jardernar Hlijd og Thuerä. önnur fyrer .x. aura leigd. enn önnur fyrer .iiij. ærgillde. halffann peningsdal. Vppsale og allann Vatzdal med skoge og Haga nedann fra Eidsaä og Thijngniannaä og framm á Gielldneytatungur. so langt sem skoge er vaxid vtann skog i Hnietum i millum Thijngmannaär og Lambagilia er kirkiann i Haga ä.

Item ä kirkian selveide alla med öllum fiörugiædum ä Eide fyrer jnnann Skälmanes millum Sandvijkurness og Kiellingartanga.

Item kirkuskier tuö.¹⁷⁰

Í útdrætti úr skiptabréfi eftir Gísla Jónsson, gert í Reykjarfirði árið 1680, var Trostansfjörður, 30 hundruð að dýrleika, meðal þeirra eigna sem átti að skipta. Einnig var Fjörður í Múlakirkjusókn, 12 hundruð að dýrleika, þeirra á meðal. Jörðin Fjörður var lögð í erfðahlutdeild Halldóru Jónsdóttur, en jörðin Trostansfjörður var lögð í hlutdeild Ingibjargar Jónsdóttur.¹⁷¹

Hinn 27. febrúar 1697 seldi Greipur Snorrason Sigurði Sigurðssyni lögréttumanni sex hundruð í jörðinni Firði á Skálmarnesi með öllum gögnum og gæðum, eignum og ítökum til lands og sjávar. Á móti lofaði Sigurður Greipi sex hundruðum fasteignar í ónefndri jörð. Sigurður setti þann skilmála að hann ætti fyrstur rétt á að kaupa þann óákveðna jarðarpart fyrir lausafé þegar Greipur vildi selja. Skyldi Sigurður svara Greipi árlega venjulegri landskuld af þessum óánefnda jarðarparti í Firði, eftir því sem Fjarðarparturinn byggist og eins lengi og þeir semja ekki um annað.¹⁷²

Hinn 5. apríl 1697 gerðu Þorleifur og Ísleifur Ólafssynir kunnugt að þeir hafi, með samþykki eiginkvenna sinna, Steinunnar og Helgu Snorradætra, selt Sigurði Sigurðssyni lögréttumanni sex hundruð í jörðinni Firði á Skálmarnesi. Hér í mót var tilskilið að Sigurður svaraði sex hundruðum í óánefndri fasteign, en Sigurður skyldi eiga fyrstur manna kaup á þeim jarðarparti fyrir lausafjárandsvirði, ef þau vildu selja.¹⁷³

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Múlahrepp frá 1710 segir eftirfarandi um Fjörð á Skálmarnesi:

¹⁶⁹ Skjal nr. 4(55).

¹⁷⁰ Skjal nr. 4(38).

¹⁷¹ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 120; skjal H-29.

¹⁷² *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 146; skjal H-29.

¹⁷³ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 147; skjal H-29.

Fiordur.

Bænhús er hjer, og hefur hjer embætti flutt verið árlega í samfleytt 10 ár fyrir bóluna, þegar að heimamenn meðtóku sacramenti, en síðan bóluna, og so stundum fyrir áðurnefndan 10 ára tíma, hefur hjer ekki verið embættað.

Jarðardýrleiki xxxvi hndr., og so tíundast 4 tíundum.

Eigandi að hálfri jörðunni Ástríður Jónsdóttir, systir Torfa Jónssonar hjer búanda. Meinast til heimilis að Hóli í Bolúngarvík. Eigandi að iii hndr. áður nefndur Torfi Jónsson. Að xv hndr. lögrjettumaðurinn Sigurður Sigurðsson, að Flatey á Breiðafirði.

Ábúandi á systur sinnar og sínum eigin parti velnefndur Torfi Jónsson. Ábúandi á xv hndr. Sigurðar Loftur Jónsson.

[...]

Útigangur í betra lagi. Skógur til raftviðar, kolgjörðar og eldiviðar nægur, en raftviðurinn tekur þó til að eyðast mjög. Torfrista og stúnga lök, einkanlega ristan. Eggver af æðifugli í nokkrum eyjum skamt fyrir framan landið, og fjarar í sumar. Það hefur áður gagnlegt verið, en nú mjög lítið, og fengust hjer í fyrra vor 60 egg, en í vor eð var nokkru meira. Fuglveiði, af teistikofu, mjög lítil. Selveiði er nú mjög lítil, en áður betri. Uppidráp er hjer enn að nokkru gagni, þá það er iðkað, í eyjunum, sem hjer liggja fyrir framan. Eggver af máfum í Fjarðarbjargi, er að nokkru gagni, en eftir þeim eggjum verður að síga í festi loftsig, og er þetta mjög erfitt. Brúkast því lítt. Hvannatekja í sama bjargi er nokkur, en brúkast ei, fyrir því að síga þarf ut supra. Engjarnar, sem á landi eru, eru stórlega af skriðum fordjarfaðar. Slægjur eru í 4 eyjum og fáeinum smáhólum hjer fyrir framan. Þeim spilla stórflæðir og sjáfargangur, sem ber sand í rótina, og sprettur því lítt, og er hálf vika til að sækja í þær eyjarnar, sem að gagni eru. Úthagarnir eru nægir, þó þeir liggi sumir í fjarska. Hætt er kvikfje fyrir sjáfarflæðum, sem oft verður mein að, so fyrir ógönguklettum. Vatnsból er lágt og lítið, en þrýtur þó öldungis ógjarnan.

Eidshus. Forn eyðihjáleiga í úthögum fram með Kellingarfirði, þar sem brúkast öðruhvörju selstaða frá heimajörðunni, og er sagt að hjáleigan hafi reiknast fyrir vi hndr. meðan bygðin varaði. Ekki vita nálægir að undirrjetta, hverjir byggíngarkostir á þessari eyðihjáleigu verið hafi – þar hefur ekki búið verið í lx ár eður lengur – og ekki hvað fóðrast hafi. Ekki er líklegt að þetta kot muni aftur byggjast, því túnið er orðið að graslitlum lýngmosamóum. Heyskapur er og mjög lítill þar nálægt.¹⁷⁴

Við manntalsþing 18. apríl 1781 var tekið fyrir mál sr. Eyjólfss Sturlusonar gegn Þórði Eiríkssyni á Firði um selabreiður og netalagnamerki í Kerlingarfirði. Vitni voru kölluð til í því skyni að gefa skýrslu um merkin og hvar Kerlingartangi væri. Sr. Eyjólfur mætti ekki og m.a. var úrskurðað að hann hefði fallið frá málinu. Loks var dæmt að Kerlingartangi og tvær vörður á tanganum skyldu vera landamerki milli netalagna.¹⁷⁵

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1804 er dýrleiki Fjarðar á Skálmarnesi metinn 36 hundruð en eigandi jarðarinnar var Eggert Ólafsson í Hergilsey. Fram kemur að af nokkrum nærliggjandi eyjum nýtist æðardúnn og fuglafiður. Þá segir að eyðihjáleigan Eiðshús sé tekin með í matið.¹⁷⁶

¹⁷⁴ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VI, bls. 262–264; skjal H-2.

¹⁷⁵ Skjal nr. 2(224).

¹⁷⁶ Skjal nr. 2(30).

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Fjörður á Skálmarnesi metin 36 hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeygn. Í neðanmálsgrein segir að sýslumaður einn telji jörðina aðeins 32 hundruð að dýrleika en árið 1805 var eyðihjáleigan Eyðihús [svo] talin með.¹⁷⁷

Í ódagsettri lýsingu, eigna- og ítakaskrá frá miðri nítjándu öld segir að kirkjan að Brjánslæk sé að $\frac{2}{3}$ hlutum beneficium en að $\frac{1}{3}$ hluta bóndaeign. Þá segir að kirkjan eigi í fasteignum 50 hundruð í heimalandi með Engey og kirkjujarðirnar Moshlíð, Þverá og Hellu, allar sex hundruð að dýrleika. Moshlíð og Hella voru þá í eyði. Um ítök segir að kirkjan eigi alla selveiði með öllum fjörugæðum á Eiði, fyrir innan Skálmarnes, milli Sandvíkurness og Kerlingartanga.¹⁷⁸

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Fjarðar á Skálmarnesi.¹⁷⁹ Í jarðamatsbók yfir verðlag vegna jarðamatsins er jörðin Fjörður metin á 608 ríkisbankadali.¹⁸⁰

Hinn 2. júní 1868 gaf Guðrún Bjarnadóttir, vinnustúlka á Fremri-Langey, Eggert Oddssyni á sama stað tvö hundruð í jörðinni Skálmardal í Múlasveit, fjögur hundruð í jörðinni Firði í sömu sveit og tvö hundruð og 30 álnir í jörðinni Fæti á Barðaströnd gegn forsgun, aðhlynningu og fleiru.¹⁸¹

Hinn 24. janúar 1879 makaskiptu Guðbrandur Sæmundsson og Eiríkur Jónsson þremur hundruðum í jörðinni Kirkjubóli á Litlanesi, sem féllu í skaut Eiríks, og fjórum hundruðum í jörðinni Firði á Skálmarnesi, sem Guðbrandur fékk. Makaskiptabréfið var lesið við manntalsþing að Vattarnesi 27. júní 1882.¹⁸²

Landamerkjaskrá Fjarðar er dagsett 28. maí 1887, en hún var þinglesin sama dag við manntalsþing að Vattarnesi í Múlahreppi. Efni hennar er eftirfarandi:

Landamerkjaskrá fyrir Fjörð. landamerki að vestann verða í svartagil og sjónhendingu til sjóar og landamerki milli Skálmardals Múla og Fjarðar frá Oxlinni og í Krossbrekkuholt og það fram á Þingmannaheiði það sem vötnum hallar að báðum löndum að sunnanverði lurka sem rennur ofann lurkárdal og í máfavatn þar er hólmi í vatninu er tilheirir báðum jörðunum til jafnaðar þar rennur úr vatninu lækur og í breiðavog og eptir breiðu í vestu út milli melrakka eyar og laungu flögu og vestann til við há hólmi og eptir dipsta sundi milli Eingear og kambar þar suður og þá eptir miðu sundi vestann til við hestsker enn sunnann til við þikkulönd. eirninn skal getið þess að Brjámslækarkirka á fjörunitar frá kellingartanga að Sandvíkurbóða.

Firði þ. 28 maí 1887.

Eigandi Guðrun Jónsdóttir

Samþikkir fyrir Deildará L Jónsson Fyrir eiganda

Fyrir Múla J. Þórðarson (umboðsmáður).

¹⁷⁷ Skjal nr. 4(1), bls. 178.

¹⁷⁸ Skjal nr. 2(47).

¹⁷⁹ Skjal nr. 2(55).

¹⁸⁰ Skjal nr. 2(100).

¹⁸¹ Skjal nr. 2(103).

¹⁸² Skjal nr. 2(109).

Lesið á manntalsþingi að Vattarnesi í Múlahreppi 28 maí 1887 og innfært í landamerkjabók Barðastrandarsýslu Ltr A sub Nr 103 bls 57 vottar ALE Fischer Sýslumaður.

Borgun: Þinglestr - kr 75 au bókun – 25 – 1 kr 0 au ein króna borgað Fischer¹⁸³

Í fasteignamati Austur-Barðastrandarsýslu frá 1916–1918 er dýrleiki Fjarðar á Skálmarnesi metinn 31,5 hundruð en eigandi jarðarinnar var Ólafur Guðmundsson. Um landamerki segir að þau séu ekki vel glögg en þó óátalin. Um beutiland segir að það sé létt heima, en inni í fjarðarbotni sé kostaland. Um önnur jarðargæði segir að töluverður skógur sé inn í fjarðarbotninum og gott mótak. Loks er jörðin metin á 9.550 kr., þ.e. grasnytjar, hlunnindi og umbætur.¹⁸⁴

Hinn 8. október 1963 skrifaði sýslumaðurinn í Barðastrandarsýslu bréf til atvinnu-
málaráðuneytisins með skrá, dagsettri 30. september 1963, yfir ítök í umdæminu sem „munu hafa fallið úr gildi sbr. lög nr. 113/1952“. Í skránni eru meðal annars nefndar fjörunytjar Brjánslækjarkirkju frá Kerlingartanga að Sandvíkurboða.¹⁸⁵

5.8.4 Kirkjuból á Litlanesi

Í máldaga Laurentíuskirkju undir Múla á Skálmarnesi, sem Þórarinn Sigurðarson biskup setti árið 1363 segir að tíundir frá Kirkjubóli skuli leggja til kirkjunnar.¹⁸⁶ Sama efni er endurtekið í máldaga Vilchins frá 1397¹⁸⁷ og í máldaga Laurentíuskirkju undir Múla á Skálmarnesi, sem Sveinn Pétursson biskup setti um 1470.¹⁸⁸

Með gjafabréfi frá 20. apríl 1430 gaf Loftur Guttormsson syni sínum Skúla jörðina Kirkjuból á Litlanesi ásamt fleiri jarðeignum.¹⁸⁹

Í skrá um eignir Guðmundar (ríka) Arasonar á Reykhólum frá 1446, þegar þær voru teknar undir konung, kemur fram að ein af eignum hans var jörðin Kirkjuból í Múla-kirkjusókn, 12 hundruð að dýrleika.¹⁹⁰

Hinn 5. september 1460 vitnuðu sr. Helgi Þorkelsson og Erlingur Þórðarson um jarðir sem Björn Þorleifsson hefði aftur lagt af eignum Guðmundar Arasonar. Þeirra á meðan var jörðin Kirkjuból á Litlanesi.¹⁹¹

Hinn 7. september 1606 seldi sr. Guðmundur Jónsson jörðina Hyrningsstaði, 12 hundruð að dýrleika til Ara Magnússonar og átta hundruð í Efri-Brunná í Dalasýslu. Á móti seldi Ari Guðmundi jörðina Kirkjuból, 12 hundruð að dýrleika, og Nes, átta hundruð að dýrleika, báðar í Múlakirkjusókn.¹⁹²

¹⁸³ Skjal nr. 2(8).

¹⁸⁴ Skjal nr. 2(81).

¹⁸⁵ Skjal nr. 2(293).

¹⁸⁶ Skjal nr. 4(31).

¹⁸⁷ Skjal nr. 4(32).

¹⁸⁸ Skjal nr. 4(33).

¹⁸⁹ Skjal nr. 4(53).

¹⁹⁰ Skjal nr. 4(70).

¹⁹¹ Skjal nr. 4(54).

¹⁹² Jarðabréf frá 16. og 17. öld, bls. 111; skjal H-29.

Hinn 25. apríl 1688 fór fram gjörningur milli bræðranna Tómasar, Finns og Lofts Jónssona um arf eftir föður þeirra, Jón Finnsson. Samkvæmt honum eignaðist Finnur jörðina Kirkjuból og hálfa jörðina Munaðstungu í Reykhólakirkjusókn.¹⁹³

Hinn 17. maí 1689 fóru fram arfaskipti milli systkinanna Tumasar, Finns, Lofts, Þuríðar og Ragnhildar Jónsbarna eftir föður þeirra, Jón Finnsson. Með þeim skyldi Tumas eignast fimm hundruð í Klukkufelli, Finnur skyldi eignast fjögur hundruð í Munaðstungu og þar með 15 aura í málnty og sjö kúgildi í Kirkjubóli á Litlanesi. Þuríður fékk hálft Nes í Skálmarnesmúlasókn, fjögur hundruð að dýrleika, en einnig eignaðist hún sex hundruð í Kollabúðum. Ragnhildur hlaut hálfa fyrrskrifaða jörð Nes, fjögur hundruð að dýrleika og þrjú og hálft kúgildi í Kollabúðum. Einnig hlaut Tumas þrjú málnytukúgildi og fimm aura í Kollabúðum. Loks fékk Finnur einn og hálfan aur í Klukkufelli, en Ragnhildur og Þuríður fimm aura hvor í sömu jörð.¹⁹⁴

Hinn 22. júní 1621 vottaði Finnur Jónsson að hann hefði gefið syni sínum, Jóni Finnssyni, 40 hundruð í fasteign til réttra erfðaskipta á móts við systkini hans. Þetta voru 20 hundruð í Flatey á Breiðafirði og þau 20 hundruð í jörðum, sem Finnur hafði áður keypt að syni sínum, sr. Torfa, fyrir 20 hundruð í áðurgreindri jörð, Flatey. Í bréfinu segir ennfremur: „En með því mér þykja þau 20 hndr. í Flatey ábatameiri vera heldur en Nes og Kirkjuból, sem ég við tók, þá skil ég það til við minn áðurgreindan son, Torfa, að hann skuli láta sér það lynda og líka í árlega inntekt af fyrrgreindum 20 hndr. í Flatey, sem Jón Finnsson vill eftir sinni sjálfssannsýni honum gjalda, ef honum auðnast þennan part að brúka.“¹⁹⁵

Í *Jarðabók Árna og Páls* yfir Múlahrepp frá 1710 segir eftirfarandi um Kirkjuból á Litlanesi:

Kirkiuból (á Litlanesi).

Jarðardýrleiki xii hndr., og so tíundast 4 tíundum.

Eigandinn barn Helgu Árnadóttir að Flatey.

Ábúandinn Ketill Guðbrandsson.

[...]

Útigangur í skárri lagi. Skógur til raftviðar, kolgjörðar og eldiviðar nægur, og brúkast af ábúanda til búsnauðsynja. Torfrista og stúnga lök og lítt nýtandi. Skelfisksfjara nokkuð lítil. Engjarnar spillast stórlega af skriðum úr fjallinu, og eru mestan part fyrir því eyðilagðar. Úthagar eru nægir. Hætt er kvikfje fyrir sjáfarflæðum. Kirkjuvegur er meir en hálft þingmannaleið, og þar með víða seinfær. Hreppamannaflutningur að Firði lágur, og þarf að sæta sjáfarföllum í kringum Kellingarfjörð.¹⁹⁶

Í prófastsvísitasíu um Flateyjarkirkju frá 19. október 1785 segir að kirkjan í Flatey eigi 20 hundruð í Flatey, 20 hundruð í Hergilsey, Sandeyjar, Kirkjuklett, Oddbjarnarsker. Þá segir einnig að hún eigi skógarpart í Vatnsfirði milli Reiðarlæks og

¹⁹³ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 139–140; skjal H-29.

¹⁹⁴ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 140–141; skjal H-29.

¹⁹⁵ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 112–113; skjal H-29.

¹⁹⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VI, bls. 264; skjal H-2.

Pennuár og annan skógarpart í Kerlingarfirði, milli tveggja gilja sem séu kölluð Svörtugil.¹⁹⁷ Í prófastsvísitasíu um Flateyjarkirkju frá 4. júní 1809 koma sömu upplýsingar fram.¹⁹⁸

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1804 er dýrleiki Kirkjubóls á Litlani metinn 12 hundruð en eigendur jarðarinnar voru fjórar systur á mismunandi stöðum í sýslunni. Þær eru ekki nafngreindar í jarðamatinu.¹⁹⁹

Við manntalsþing að Vattarnesi 11. júní 1846 var uppleið gjafabréf, dagsett 25. september 1844, hvar Ragnhildur Jónsdóttir gaf hálsystkinum sínum, börnum Valgerðar Gísladóttur á Kirkjubóli, þrjú hundruð í sömu jörðu eftir sinn dánardag.²⁰⁰

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Kirkjuból á Litlani metin 12 hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeygn.²⁰¹

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Kirkjubóls á Litlani.²⁰² Í jarðamatsbók yfir verðlag vegna jarðamatsins er jörðin Kirkjuból á Litlani metin á 264 ríkisbankadali.²⁰³

Hinn 24. apríl 1851 gaf Ragnhildur Jónsdóttir og afsalaði til hálsystkina sinna, Eiríks og Kristbjargar Jónsbarna, þrjú hundruð í jörðinni Kirkjubóli á Litlani gegn umönnun. Gjafabréfið var lesið við manntalsþing að Vattarnesi 14. maí 1851.²⁰⁴

Við manntalsþing að Vattarnesi 14. maí 1851 var þinglesið gjafabréf fyrir þremur hundruðum í jörðinni Kirkjubóli á Litlani.²⁰⁵

Hinn 24. janúar 1879 makaskiptu Guðbrandur Sæmundsson og Eiríkur Jónsson þremur hundruðum í jörðinni Kirkjubóli á Litlani, sem féllu í skaut Eiríks, og fjórum hundruðum í jörðinni Firði á Skálmarnesi, sem Guðbrandur fékk. Makaskiptabréfið var lesið við manntalsþing að Vattarnesi 27. júní 1882.²⁰⁶

Landamerkjaskrá Kirkjubóls á Litlani er dagsett 14. febrúar 1885, en hún var þinglesin við manntalsþing að Vattarnesi í Múlahreppi 23. maí sama ár. Efni hennar er eftirfarandi:

Landamerkjaskrá Kirkjuból á Litlani að vestannverðu landamerki marksgyl og eftir læknum ynnann til víð marks kletta beint frá fjalli til fjöru að sunnann verðu í syðra svartagil beint frá fjalli til fjöru geta skal þess að Flateyarkirka á Skóarhögg milli svörtu gíla.

Kirkjubóli 14 Febrúar 1885.

eigandi Samuel Jonsson og Eiríkur Jónson.

firir hönd eígana ábuandi Gestur Jonson samþikkur

¹⁹⁷ Skjal nr. 2(296).

¹⁹⁸ Skjal nr. 2(297).

¹⁹⁹ Skjal nr. 2(31).

²⁰⁰ Skjal nr. 2(214).

²⁰¹ Skjal nr. 4(1), bls. 178.

²⁰² Skjal nr. 2(56).

²⁰³ Skjal nr. 2(100).

²⁰⁴ Skjal nr. 2(108).

²⁰⁵ Skjal nr. 2(215).

²⁰⁶ Skjal nr. 2(109).

fyrir Litlanes: –

fyrir Firði: Guðrun Jónsdóttir samþikkur.

Lesið á manntalsþingi að Vattarnesi 23. maí 1885 og innfært í landamerkjabók Barðastrandarsýslu Ltr A sub Nr 66 bls 37 vottar ALE Fischer Sýslumaður.

Borgun: Þinglestr 75 au bókun 25 – 1 kr er ein króna borgað Fischer²⁰⁷

Hinn 18. mars 1892 afsalaði Eiríkur Jónsson til Einars Ásgeirssonar á Deildará sex hundruðum að fornu mati í jörðinni Kirkjubóli á Litlanesi fyrir 600 krónur. Afsalsbréfið var lesið við manntalsþing að Vattarnesi 23. maí 1892.²⁰⁸

Hinn 6. apríl 1892 afsalaði Björg Jónsdóttir Einari Ásgeirssyni á Deildará tveimur hundruðum að fornu mati í jörðinni Kirkjubóli á Litlanesi fyrir 130 króna ávísun til verslunar Jóns Guðmundssonar í Flatey. Afsalsbréfið var lesið við manntalsþing að Vattarnesi 23. maí 1892.²⁰⁹

Hinn 14. júní 1892 afsalaði Kristín Jónsdóttir Einari Ásgeirssyni á Deildará einu hundraði að fornu mati í jörðinni Kirkjubóli á Litlanesi fyrir 60 krónur. Afsalsbréfið var lesið við manntalsþing að Vattarnesi 24. maí 1893.²¹⁰

Við manntalsþing að Vattarnesi 23. júní 1913 var þinglesið afsal Samúels Jónssonar til Péturs Jónssonar fyrir þremur hundruðum í Kirkjubóli.²¹¹

Í fasteignamati Austur-Barðastrandarsýslu frá 1916–1918 er dýrleiki Kirkjubóls á Litlanesi metinn 13,6 hundruð en eigendur jarðarinnar voru Sigurður Jónsson að 5/12 hlutum, Pétur Jónsson að 3/12 hlutum og Einar Einarsson og Jóhann Sigurðsson, eigendur að 2/12 hlutum hvor. Um landamerki segir að þau séu óátalin og vísað er til landamerkjabóka. Loks er jörðin metin á 2.000 kr.²¹²

Á manntalsþingi að Vattarnesi 24. júní 1929 var þinglesið afsalsbréf Guðmundar Einarssonar til Samúels Guðmundssonar fyrir fjórum hundruðum í Kirkjubóli fyrir 400 kr.²¹³

Við manntalsþing að Vattarnesi 7. júlí 1930 var þinglesið afsal Jóh. Sigurðssonar, dagsett 11. nóvember 1929, til Jóh. G. Salberg fyrir jörðinni Kirkjubóli fyrir 3.000 kr.²¹⁴

5.8.5 Auðshaugur

Árið 1576 gerði Eggert Hannesson grein fyrir fasteignum sínum að fráskildum þeim sem þær kirkjur áttu sem hann hafði þá að halda og einnig þeim 70 hundruðum er hann átti fyrir norðan og hafði veðsett Jóni Jónssyni lögmanni. Meðal þessara eigna var jörðin Auðshaugur, 24 hundruð að dýrleika.²¹⁵

²⁰⁷ Skjal nr. 2(9).

²⁰⁸ Skjal nr. 2(110).

²⁰⁹ Skjal nr. 2(111).

²¹⁰ Skjal nr. 2(112).

²¹¹ Skjal nr. 2(216).

²¹² Skjal nr. 2(82).

²¹³ Skjal nr. 2(217).

²¹⁴ Skjal nr. 2(218).

²¹⁵ Jarðabréf frá 16. og 17. öld, bls. 103; skjal H-29.

Hinn 4. desember 1576 gerði Guðmundur Jónsson kunnugt að hann hefði selt Eggert Björnssyni jörðina Melanes, 20 hundruð að dýrleika. Einnig greiddi Guðmundur Eggert önnur fjögur hundruð. Hér í mót greiddi Eggert Guðmundi jörðina Auðshaug, 24 hundruð að dýrleika.²¹⁶

Hinn 30. júlí 1578 gaf Eggert Hannesson Ragnheiði dóttur sinni og Magnúsi Jónssyni 37 hundruð í jörðum. Fram kemur í bréfinu að hann hafði selt Bjarna Björnssyni Haga en Jóni Björnssyni Haug og Fossá. Einnig endurnýjaði Eggert gjöf sína til Magnúsar dóttursonar síns, þannig að Eggert tók aftur Sæból á Ingjaldssandi en lét Birni í staðinn Bæ á Rauðasandi, sem var jafnmikil að dýrleika.²¹⁷

Hinn 24. apríl 1582 seldi Jón Björnsson Magnúsi Jónssyni alla jörðina Auðshaug á Hjarðarnesi. Hér með heimilaði Jón Magnúsi að allt fé sem þar kynni að finnast og eigi fyndist eigandi að, yrði eign Magnúsar. Hér í mót gaf Magnús alla jörðina Hlíð í Þorskafirði, jafna að dýrleika.²¹⁸ Hinn 14. maí 1582 seldi Magnús Jónsson síðan Gvendi Jónssyni alla jörðina Auðshaug á Hjarðarnesi. Hér með heimilaði Magnús Gvendi að allt fé sem þar kynni að finnast og eigi fyndist eigandi að yrði eign Gvends. Hér í mót gaf Gvendur Magnúsi 24 hundruð í jörðinni Hænuvík.²¹⁹

Hinn 4. desember 1586 fóru fram makaskipti þar sem Guðmundur Jónsson seldi Eggert Hannessyni jörðina Melanes á Rauðasandi, 20 hundruð að dýrleika, fyrir jörðina Auðshaug á Hjarðarnesi, 24 hundruð að dýrleika.²²⁰

Hinn 16. maí 1634 meðkenndi Björn Magnússon að hann hefði gefið bróður sínum, Guðmundi Jónssyni, 20 hundruð í jörðinni Auðshaug í löggjöf sína og fyrir elskusemi og auðmjúka þénustu sem Guðmundur hafði jafnan auðsýnt sér, en með því skilyrði að nefnd 20 hundruð rynnu aftur til Björns auðnaðist Guðmundi ekki að eignast skilgetið barn. Einnig tilskildi Björn að Guðmundur sýndi sér sömu ástsemi, hollustu og aðstoð og hann hafði áður gert. Loks tilskildi Björn að fyrir þau fjögur hundruð sem Auðshaugur væri dýrari en áður var um skrifað, þá fengi Guðmundur honum fimm hundruð í Geitagili í Sauðlauksdals-kirkjusókn.²²¹

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Barðastrandarhrepp frá 1703 segir eftirfarandi um Auðshaug:

Auðshaugur.

Jarðardýrleiki xxiii hndr.

Jarðareigandi Málfríður Árnadóttir að Hóli í Bíldudal.

Ábúandinn Gunnar Jónsson.

[...]

²¹⁶ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 105–106; skjal H-29.

²¹⁷ Skjal nr. 2(281).

²¹⁸ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 108; skjal H-29.

²¹⁹ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 108; skjal H-29.

²²⁰ Skjal nr. 2(283).

²²¹ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 122; skjal H-29.

Jörðin á vi hndr. land inn í Kjálkafirði, fyrir framan Auðnir. Er þar skógur, viðsæmandi til raftviðar, góður til kola og eldiviðar. Þar eru og slægjur, en heyslæmar, og nær jörðin illa til þess. Þar hefur áður verið selstaða heimanað, nú aldrei brúkuð, fyrir atorkuleysi. Þar hefur verið heimræði haust og sumar, nú er það af. Sölvafjara, hrognkelsi, skelfiskur, ekki fyrirhafnarvert.

[...]

Jörðin fordjarfast mjög árlega af skriðum.²²²

Hinn 22. júlí 1794 fór fram áreiðarþing að Auðshaugi til að skoða skemmdir af völdum skriða og vatnshlaups og meta jörðina. Dæmt var að jörðin skyldi metin 16 hundruð að dýrleika í stað 24 hundruða áður.²²³

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1804 er dýrleiki Auðshaugs metinn 24 hundruð en eigendur jarðarinnar voru M. Erlendsson hreppstjóri, Guðmundur Jónsson á Hamri og ábúandinn Ólafur Erlendsson.²²⁴

Við manntalsþingsrétt að Haga á Barðaströnd 2. júlí 1811 var upplestin lögfesta bræðranna Ólafs og Magnúsar Erlendssona eða eins og fært er inn í dóma- og þingbók Barðastrandarsýslu 1804–1815:

Var upplestin Lögfesta Bræðranna Ólafs og Magnúsar Erlendssona fyrir Landsplatse í Kiálkafyrde til Haugs.²²⁵

Á manntalsþingi að Haga á Barðaströnd 24. júní 1812 voru upplestin skjöl, s.s. makaskiptabréf, dagsett 4. febrúar 1812, á átta hundruðum í Skjaldvararfossi og fjórum hundruðum í Haugi. Einnig voru upplestin mótmæli frá Þorkeli Gunnlaugssyni, eiganda Litlaness, gegn lögfestu bræðranna Ólafs og Magnúsar Erlendssona. Skráning í dóma- og þingbók Barðastrandarsýslu 1804–1815 er þannig:

Voru upplestin þesse Skiöl nl. Makaskipta bref af 4 Febr. þ.a. mille bóndans M. Erlendssonar og Sysslumans G. Scheving á 8 hndr. í Skjaldvararfossi og 4 hndr. í Hauge. og Protest móte Logfestu bræðranna M. og O. Erlendss. fyrir þrætuparti í Kiálkafyrði frá hr. Th. Gunnlaugssyne sem Littlunes eiganda.²²⁶

Hinn 29. júlí 1823 fóru fram skipti á jörðinni Auðshaugi milli Guðmundar Schevings, eiganda átta hundruða, Margrétar Jónsdóttur, eiganda fjögurra hundraða, og Ólafs Erlendssonar, eiganda að öðrum fjórum hundruðum. Fyrst voru gerð helmingaskipti og túninu deilt í sex hluta. Merkjum þeirra er lýst svo í úttektarbók Barðastrandarehrepps 1818–1848:

hra Scheving fær part utann og nedann til við Bæinn beint úr Jtra skému Horni til Sióar enn þver merkinn á hönnum liggja beint úr áður nefndu skémmu horni og beint eftir settum merkasteinum úti Lækin sem Rennur utan til við Túned somuleidis fær hann part fyrir ofann Bæinn frá uppáð nedre húsonum eftir settum Merkiasteinum upp og ofann nefnilega í Sád gards hornid Jtra sem stendur fyrir utann og ofann Bæinn og í Jtra fiárhúsveggenn á Jtra húsinu sem stendur á nedra fiárhúsátúninu og þaðann beint uppi þvermerkinn sem liggja fyrir ofann áður nefnd fiárhús Jnni ána enn að

²²² *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VI, bls. 267; skjal H-2.

²²³ Skjal nr. 2(173).

²²⁴ Skjal nr. 2(32).

²²⁵ Skjal nr. 2(174).

²²⁶ Skjal nr. 2(175).

nedann verdu eru þvermerkinn beint eftir Bæarhladinu i Túngards endann Jnn vid ána hér ad auki fær hann upp á hærra fiarhusatuninu ad utann verdu enn merki á honumm liggia upp eftir balanum úr Jtra sáttar horninu á tottinni sem stendur fyrir ofann nedre húsinn í Jtsta hússtóttar vegginn sem stendur á hærra fjarhúsatúninu og þaðann beint i storann stein i Túngardinum fyrir utann og ofann er þvermerki á þessum parti eru ofann til vid nedre húsenn eftir nidursettum audþektum merkiastejnum beint i gamlann túngards enda úta túninu enn nú fær hann halft aukatúnid fyrir Jnnann ána nefnil. hærra part þess enn merki á því eru eftir gómlu gards móti sem liggia annar á áar Backann nilatin enn hinn Jarð fastur

Þá segir eftirfarandi um engjar:

hvað eingar snertir er þeim soleidis vared ad þær eru aungvar saman hangande heldur slægiu blettir hér og hvar sum part fyrir utann túned enn sumpart fyrir innan og nockrir Blettir Jnni Kiálkafyrði hvað alt at orku menn ad sónu gétad sér med mikilli fyrirhofn notad enn þó ærid litid og það med því móti ad ábúande duglega verie hvors vegna vid treistum ock ej til ad gíora Regluleg skipti á þessum vesolu blettum samt virðist mér naudsinlegt í Brád ad hra kaupmadurenn vegna fiarlægðar og annars ásigkomulags nefnilega med skipaferd yrki Jtri Hlidána. – Hvar i moti ad eckiann og Olafur fær ^{innri} Eingiarnar og partinn nidurundann Bænum beint ur skémmu Horni Jtra og ynn eftir hladinu ynni ána og nedri partinn fyrir ynnann ána upp undir ádur umm gétin Schevings part og fyrir ofann bæinn itri partinn upp fyrir lægri Fjár husenn og á hæra Fjarhúsa túninu Jnni partinn²²⁷

Hinn 22. september 1834 fór fram úttekt á átta hundruðum í jörðinni Auðshaugi, eign Guðmundar Schevings. Fram kom að skriða hefði fallið yfir hluta túnsins og um tvö hundruð jarðarinnar væru eyðilögð, en með dugnaði landseta væri búið að moka skriðunni burt.²²⁸

Hinn 23. ágúst 1843 gaf Halldóra Benediktsdóttir fimm hundruð í jörðinni Haugi til sonar síns, Ólafs Schevings. Í afsals- og veðmálabók Barðastrandarsýslu 1843–1860 er færð inn afskrift af skjalinu, en þar er skráð athugasemd um að nefnd fimm hundruð í jörðinni séu af virðingarmönnum metin á 50 danskar spesiur. Texti bréfsins er svo hljóðandi:

Jeg undirskrifud Eckiufrú H.B. sal. Scheving, gjöri hérmed kunnugt: ad eg hefe afhendt og yfterlátid Syni mínum elskulegum Olavi Scheving, mér tilhejrandi 5^{hndr.} (skrifa) fimm hundrud i Jördinni Haugi, liggjande i Briamslækjar Sókn inann Bardarstranda Syslu. til fulkominnar Eignar og Rádstöfunnar, med öllum sömu hundrudum tilheyrande. – alt sem giöf – frá mer, soleides ad ej skuli reiknast honum til skuldar, eða ad öðru leite koma uppi Erfdalöd hanss, seirna meir, svo framarlega sem velnefndur Sonur minn. skjldde sigla á þessu hausti. Þessu til Stadfestu er mitt Nafn og Signet hér undirskrifad og sett, i votta Nærveru, med Råde míns værgs herra Profasts O. Sivertsens, sem eirinig undirskrifar.

Flatey þann 23da August 1843

O. Sivertsen H. Benediktsdóttir. (L.S.)²²⁹

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Auðshaugur metin 24 hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeign. Í neðanmálsgrein kemur fram að Árni Magnússon

²²⁷ Skjal nr. 2(256).

²²⁸ Skjal nr. 2(257).

²²⁹ Skjal nr. 2(342).

telur að jörðin eigi sex hundraða land fyrir ofan Auðnir og að þar sé skógur. Þá segir að sýslumaður teli jörðina nú aðeins 16 hundruð.²³⁰

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Auðshaugs. Þar segir eftirfarandi:

Auðshaugur. Tún í medallagi að stærð en ógrasgefid, eingjar að vídattu í medallagi en snöggar og á sundrúngi, Landrymi mikid en erfídt, því sumt af því liggur handan fyrir Audnaland, kostagiæði í lakara lagi, Vetrarheit nóg, Tún eingjar og beitarland liggur undir skadræði af arensli, Selveidi teljandi, ædarvarp þar á móti valla; Selstada fylgir Jörðunni sámilega kosta góð en miög óhæg, her er miög flæði hætt. Jörðin er erfídt.²³¹

Í yfirmatsjarðabók sem fylgir jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1849–1850 segir að mati á Auðshaug sé breytt úr 200 ríkisbankadölum í 245 ríkisbankadali.²³²

Hinn 2. júní 1886 seldi Ásmundur Sveinsson á Hallbjarnareyri Jóni Guðmundssyni, kaupmanni í Flatey, 25,1 hundrað í jörðunum Auðshaugi og Auðnum fyrir 2.400 kr. Bréfið var lesið við manntalsþing að Vaðli á Barðaströnd 31. maí 1890.²³³

Í jarðaskjölum Barðastrandarsýslu er eftirrit af byggingarbréfi frá því í september 1886 þar sem Jón Guðmundsson, kaupmaður í Flatey á Breiðafirði, byggir Jóni Þórðarsyni eignarjarðirnar Auðshaug og Auðna, 25,1 hundrað að dýrleika. Skilmálar bréfsins eru 13 talsins og hljóða svo:

1. J leigu eptir 5½ innstæðukúgildi sem jörðunni fylgir skal hann greiða 11 (ellefu) fjórðunga af hreinu velverkuðu smjöri hvert haust fyrir Mikaelsmessu á heimili mínu
2. J landskuld ~~eptir~~ af jörðunum skal hann gjalda á heimili mínu fyrir 25. sept 60 (sextíu) krónur í peningum eða góðum og gildum íslenskum vörum
3. Hann skal greiða alla þá skatta og skyldur sem á jörðunum hvíla, eptir lögum þeim sem nú gilda eða síðar kunna sett að verða, og halda uppi öllum lögskilum af henni landsdrottne kostnaðarlaust að öllu
4. Hann skal leggja stund á að rækta vel tún jarðanna og vinna upp tún og engjar þeirra ár hvert. Fyrir því ber honum sjerilagi að gæta þess er hjer fer á eptir.
 - a. Allan áburð sem fellur til á jörðunum skal hann flytja hvert ár út á tún og í garða á hentugum tíma, og drygja áburð sem best, með hverju því sem hæfilegt er, svo sem veggjamold mómylsnu moði ösku og sorpi og skal bera það í mykjuhauginn en velja honum haganlegt stæði þar sem lögur ekki getur runnið frá
 - b. Skal hann nota færíkviar um stekktímann og á sumrum og flytja þær um þá reiti á tuninu sem mest þorf er á.
 - c. skal hann nota mótak það, sem er í landi jarðanna með hagsýni, og ganga vel frá mogrofum í hvert skipti sem hann tekur mó upp tað og skán má hann alls ekki hafa til eldsneytis nje mykju til klínings.
 - d. hann skal vinna á tunum sínum á vorum með alúð og vandvirkni og verja kostgæfilega tún og engjar fyrir átroðningi af monnum og skepnum og fyrir öllum skaða og skemdum svo sem kostur er á.

²³⁰ Skjal nr. 4(1), bls. 179.

²³¹ Skjal nr. 2(57).

²³² Skjal nr. 2(72).

²³³ Skjal nr. 2(343).

e. hann skal með nákvæmni og alúð hleypa vatni á tún og engjar þar sem þörf er á og landslag leyfir en veita vatni af mýrum með djúpum skurðum og breiðum þar sem því verður viðkomið.

Verði landsdrottinn var við nokkurn brest eða hirðuleysi hjá leiguliða i þessum greinum, er honum heimilt að láta úttektarmenn skoða og meta meðferð landseta á jörðinni, og ef skoðunargjörðin verður á móti honum missir hann ábúðarrjett sinn.

5. Á ári hverju skal hann sljetta 10 □ á túni vel og vandlega og hlaða faðma af stæðilegum túngarði úr grjóti. Vanræki hann eitt ár i senn að vinna jarðabætur þessar skal hann greiða landsdrottni endurgjald fyrir þær eptir mati óvilhallra manna, en vanræki hann það fleiri en eitt ár i senn missir hann þaræofan ábúðarrjett sinn

6. Hann skal sjálfur viðhalda innstæðukúgildum jarðanna og ábyrgjast þau einnig ber honum að halda vel uppi húsum jarðanna og bæta þau að viðum veggjum og hagstæði eptir þörfum svo og viðhalda glöggum landamerkjum, túngarði þeim sem nú er heyllöðum matjurtagörðum fjenaðarrjett stiflugörðum og hverju öðru mannvirkji sem jörðunum fylgir.

7. Þegar leiguliði flytur ^{sig} af jörðunum eða andast skal hann eða bú hans skila jörðunni og öllu því sem henni fylgir, innstæðu, húsum og öllum mannvirkjum i fullgildu standi eða með fullu álagi eptir mati úttektarmanna Eigi hann þa hús á jörðunum eða fyrningar heys eldsneytis eða byggingarefnis sem jörðin hefur gefið af sjer fer um það sem segir i lögum um byggingu ábúð og úttekt jarða 12. janúar 1884. 9. og 10. gr.

8. Hann skal með trúmennsku og kostgæfni halda undir jörðinni því, sem henni fylgja ber með rjettu af engjum beitalandi ítökum og hlunnindum. Reyni einhver til að ásælast jarðirnar eða ganga á rjettindi þeirra í nokkru, skal hann tafarlaust banna slíkan yfiringang og jafnframt gjöra landsdrottni aðvart um hann.

9. Hann skal vandlega hirða um skóg þann sem á jörðunum er, og verja hann kostgæfilega fyrir atroðningi af mönnum og skepnum eigi má hann höggva skóg til eldsneytis og eigi nota hann á annan hátt en Jb. L.l.b. 7. Kap. segir fyrir en þó svo sparlega og haganlega að skógurinn eigi rýrni engum öðrum má hann ljá eða leyfa yrking skógarins. Fjalldrapa eða hris má hann ekki rífa í landi jarðanna hvorki til eldsneytis nje til fódurs fyrir skepnur.

Breiti hann á móti þessu varðar það útbyggingu og málsókn til hegningar og bóta fyrir skogarspell.

10. Hann má ekki byggja öðrum af leigujörð sinni nje taka húsfólk nema landsdrottinn leyfi. Eigi má hann heldur án leyfis landsdrottins ljá öðrum nokkuð af hlunnindum þeim og landsnyttjum sem leigulandi hans fylgja nema það sje i skiptum fyrir önnur hlunnindi og landsnyttjar sem leigujarðir hans þarfnast. Hann má ekki selja eða láta af hendi á annan hátt áburð af jörðunum nje heldur mó eða torf sem aflað er i landi þeirra. Eigi heldur má hann láta í burtu hey sem hann hefur aflað af jörðunum nema því að eins að hann fái jafngildi i heyi eða beit eða hann í harðindum láti hey gegn öðru endurgjaldi eptir áskorun hreppsnefndar. Brjóti leiguliði á móti þessu varðar það útbyggingu og skal hann þar að auki gjalda landsdrottni bætur fyrir skemdir á jörðunum eptir mati úttektarmanna

11. Hann gætir vel (~~og vandlega~~) alls reka og á hann sjálfur allan sem undir er 3 álnum í ómakslaun

12. Með þessum skilmálum er Jóni Þórðarsyni heimil ábúð jarðanna Auðshaugs og Auðna í 10 ár en bregði hann út af þeim í nokkru, hefur hann fyrirgert ábuðarrjetti sínum. Vilji hann fara frá jörðinn aður enn ábúðartíminn er a enda, skal hann segja henni lausri ekki seinna enn viku fyrir vetur á undan þeim färdögum er hann ætlar að flytja burtu

J þeim atriðum sem ekki eru greind hjer að framan, fer um skildur og rjettindi landsdrottins og leiguliða eins og áðurnefnd lög 12. januar 1884 mæla fyrir

13. Af þessu byggingarbrjefi eru gjörð tvö samhljóða frumrit og heldur landsdrottinn öðru en hitt afhendist leiguliða ásamt með kvittunarbók er hann skal hafa meðferðis í hvert skipti sem hann geldur eitthvað eptir jörðina svo í hana verði ritað hvað goldið er. Þegar Jón Þórðarson fer frá jörðunum skal hann skila aptur byggingarbrjefi sínu²³⁴

Landamerkjaskrá Auðshaugs og Auðna er dagsett 10. maí 1889, en hún var þinglesin við manntalsþing að Vaðli í Barðastrandarhreppi 31. maí 1890. Efni hennar er eftirfarandi:

Landamerkjaskrá fyrir jarðirnar Auðshaug og Auðnir.

a, Millí Auðshaugs og Hamars ræður bein lína dregin af sjó gegnum mitt Markhólmasund í svonefndan Markklett, en stendur efst á sjávarbakkanum; þaðan ræður markhryggur þar sem hann er hæðstur upp í svonefnda Markgjá í fjallinu og ræður hún síðan á fjall upp en þar eru merki sem vötnum hallar. b, Millí Auðshaugs og Auðna ræður svonefnd Brúará frá sjó upp í svokallaða Dranga og þaðan beint á fjall upp svo langt sem Vötnum hallar. c, Þá tekur við Auðnaland og nær að Þverá, sem ræður frá sjó upp í svokallað Krókavötn og þaðan fram í fjall eptir sem vötnum hallar. d, Þá tekur aptur við Auðshaugsland frá ofansögðum merkjum og allt að Skiptá; ræður hún frá sjó og allt til fjalls svo langt sem vötnum hallar og skilur Auðshaugsland frá Litlanesi í Múlasveit; heyrir þannig allur Kollafjörður að innanverðu undir Auðshaug eptir fýrsögðu. Engar jarðir eiga í lönd ofanritaðra jarða.

Flatey 10 dag maí mán 1889.

Jófríður Guðmundson (eigandi).

Fyrir jörðina Hamar samþykkir Jóhann Einarsson

Fyrir jörðina Litla Nes samþykkir fyrir Herðisi Benedíktsen Sigurður Jensson.

Lesið á manntalsþingi að Vaðli í Barðastrandarhreppi 31 maí 1890 og innfært í landamerkjabók Barðastrandarsýslu Ltr A sub Nr 141 bls 78-79. vottar ALE Fischer sýslumaður

Borgun Þinglestr - kr 75 au bókun – 25 – 1 kr – au ein króna borgað Fischer²³⁵

Í jarðaskjölum Barðastrandarsýslu sem varðveitt eru í Þjóðskjalasafni er eftirrit af landamerkjaskrá Auðshaugs og Auðna frá 10. maí 1889. Efni þess er samhljóða þeirri landamerkjaskrá sem framan greinir.²³⁶

Hinn 4. september 1891 veitti Jófríður Guðmundson sr. Þorvaldi Jakobssyni í Haga fullt umboð til að innheimta gjöld Hagakirkju og af sínum jarðeignum. Þar á meðal voru jarðirnar Auðshaugur og Auðnar.²³⁷ Sama dag skrifaði sr. Þorvaldur yfirlýsingu um að hann hefði tekið að sér að sjá um jarðeignir Jófríðar. Í yfirlýsingunni er skrá yfir jarðirnar, en þar kemur m.a. fram að dýrleiki Auðshaugs er 16 hundruð að fornu en 12,7 hundruð að nýju og að byggingarbréf sé frá því í september 1886.²³⁸

Í fasteignamati Vestur-Barðastrandarsýslu frá 1916–1918 er jörðin Auðshaugur á Hjarðarnesi metin saman með eyðibýlinu Auðnum á 3.000 kr. Um landamerkjabréf var

²³⁴ Skjal nr. 2(120).

²³⁵ Skjal nr. 2(10).

²³⁶ Skjal nr. 2(121).

²³⁷ Skjal nr. 2(122).

²³⁸ Skjal nr. 2(123).

skráð að það væri ekki fáanlegt og svör ófullnægjandi. Þá var skráð svohljóðandi athugasemd:

Aths. Eyðibýlið Auðnar hafa legið undir Auðshaug um nærfelt 40 ár, og sér matsn. sér ekki fært að meta það sér, vegna þess, að tún það er jörð hafði, er fyrir löngu fallið í ör, og hús öll niðurfeld. Þó virðist oss, að einn þriðji af matsverði Auðshaugs mætti teljast til Auðna, vegna slægna og landnytja, er þeirri jörð fylgja.²³⁹

5.8.6 Brjánslækur

Hér verður einkum gerð grein fyrir þeim heimildum um Brjánslæk sem varða afmörkun, eignir, fasteigna- og jarðamat og þvúmlíkt. Nánari umfjöllun um Brjánslæk er í úrskurði í máli nr. 2/2020.

Í máldaga Gregóríuskirkju að Brjánslæk, sem Þórarinn biskup Sigurðarson setti árið 1363 segir að kirkjan eigi heimaland hálf og hálf Engey.²⁴⁰

Í skrá um eignir Guðmundar (ríka) Arasonar á Reykhólum frá 1446, þegar þær voru teknar undir konung, kemur fram að Brjánslækur var þá 60 hundruð að dýrleika. Þá eru talðar upp aðrar 14 jarðir á Barðaströnd sem lágu undir til byggingar. Í sömu skrá segir um Saurbæ á Rauðasandi að hluti búskaparins hafi verið 20 uxor, þriggja vetra og eldri, sem gengið hafi í Vatnsdal inn frá Læk²⁴¹

Í máldaga Brjánslækjarkirkju frá 1532 segir eftirfarandi um eignir kirkjunnar:

kirkian a heimland halfft og halfa Eingey. jardernar Hlijd og Þverä. halfan Peningsdal. Uppsale og Vatzdal med skogie og haga nedan frá Eidsä og Þingmannaä ä gelldneitatungur. so langt sem skoge er vaxed. utan skog i ärmötum mille þingmanaär og Lambagilia. er kyrkian i Haga ä.

Kirkian ä selveide alla med aullum fiörugiædum ä Eide firer innan Skalmarnes. millum Sandvijkurness og kellingartanga. kirkiuskier tvö.²⁴²

Í máldaga Gísla Jónssonar biskups frá 1570 og síðar segir um Brjánslækjarkirkju:

Kirkian ä Briamslæk ä heimaland hálfft. Eingey.

Jtem jardernar Hlijd og Thuerä. önnur fyrer .x. aura leigd. enn önnur fyrer .iiij. ærgillde. halffann peningsdal. Vppsale og allann Vatzdal med skoge og Haga nedann fra Eidsäa og Thijngniannaä og framm á Gielldneytatungur. so langt sem skoge er vaxid vtann skog i Hnietum i millum Thijngmannaär og Lambagilia er kirkiann i Haga ä.

Jtem ä kirkian selveide alla med øllum fiörugiædum ä Eide fyrer jnnann Skälmanes millum Sandvijkurness og Kiellingartanga.

Jtem kirkiuskier tuö.²⁴³

Í biskupsvísitasíu um Brjánslækjarkirkju frá 5. september 1639 segir eftirfarandi:

hun ä vtan sig hálfft hejmaland og halffa Ejngey [...] Jtem a hun jard ernar hlyd og Þuerä. Aunnur leigd fyrer xv aura enn önnur fyrer iiij ærg. halfann Pennijngsdal. Vpsale og allan vatzdal med skógie og haga nedan frá Ejdsä og Þijngmanna Aa og framm a

²³⁹ Skjal nr. 2(83).

²⁴⁰ Skjal nr. 4(36).

²⁴¹ Skjal nr. 4(70), bls. 689.

²⁴² Skjal nr. 4(37).

²⁴³ Skjal nr. 4(38).

Gijelldneyta tungur so langt sem skögie er vaxid vtan skög i hnjötum i millum þijngmanna Aar og lambagilia er kirkjann J Haga ä. Jtem a kirkjann selvejde alla med öllum fiórugiædum a Ejde fyrer Jnnan Skalmanes millum Sandvijkur ness og kiellijngar tänga. Jtem kirkju skier tuó.²⁴⁴

Í biskupsvísitasíu um Brjánslækjarkirkju frá 13. september 1700 kemur hið sama fram um eignir og ítök kirkjunnar og í biskupsvísitasíu frá 5. september 1639.²⁴⁵

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Barðastrandarhrepp frá 1703 segir eftirfarandi um Brjánslæk:

Briámslækur.

Þar er kirkja, sem jarðareigandi hefur ráð yfir.

Jarðardýrleiki xxx hndr.

Jarðareigendur: Að xx hndr. Guðmundur Þorleifsson að Geirrauðareyri, að x hndr. Árni Guðmundsson að Hóli í Bíldudal.

Ábúendur: Á xx hndr. Sigurður Snorrason, á x hndr. Jón Björnsson.

[...]

Hjáleigur hafa þar verið í landinu: **Grafarkot**, fyrir innan ána. **Lækjarkot** í undirtúninu. Báðar fyrir löngu í eyði. Kunna ei byggjast fyrir utan jarðarinnar skaða, sökum landþrengsla.

[...]

Rífhús er til eldiviðar í heimalandi, en skóg til raftviðar og kolagjörðar brúka ábúendur í skógi í Vatnsdal, kirkjunnar landi. Grasatekja er lítilfjörleg. Þar er fjárbeit í fjörinni á vetur um nokkurn tíma. Ey er þar fyrir landi, heitir Engey. Þar eru í slægjur góðar og beit fyrir lömb framan af vetri. Lundatekja að gagni. Eggver eða dúntekja so nær ekkert.

Sker á kirkjan í sjó, kölluð Lækjarsker. Hefur þar verið stundum uppdráp af selum á vetur, nú um skamt er það ei til gagns.

Áin Lækjará brýtur stundum nokkuð af túninu, og ber sumstaðar uppá sand og grjót.

Skip á Jón Björnsson, sem gengur í Oddbjarnarskeri til fiski fyrir venjulegan toll. Skip annað á Sr. Sigurður, sem og gengur í Oddbjarnarskeri til fiskjar.

Heimræði er þar nú ekkert; tilforna hefur það gott verið, áður fiskur fjarlægðist.²⁴⁶

Hinn 12. júní 1720 gáfu Niels Fuhrmann og Helga Eggertsdóttir yngri, hann sem erfingi Guðmundar sál. Þorleifssonar og hún sem ekkja Guðmundar, bóndaeignina í Brjánslæk ásamt kirkjukotinu, sem ekki er nafngreint, til Brjánslækjarkirkju.²⁴⁷

Í biskupsvísitasíu um Brjánslækjarkirkju frá 22. ágúst 1733 segir að kirkjan eigi hálft heimaland, 30 hundruð, og þar að auki 20 hundruð í heimalandi eftir gjöf Nielsar Fuhrmanns og Helgu Eggertsdóttur yngri frá 12. júní 1720. Að öðru leyti haldi kirkjan öllum eignum og ítökum eins og biskupsvísitasía frá 1725 fjalli um.²⁴⁸

Í brauðmati fyrir Brjánslækjarkirkju árið 1744 segir að kirkjan eigi hálft heimaland, 30 hundruð að dýrleika, en 10 hundruð í heimalandi séu bóndaeign. Þá segir einnig að

²⁴⁴ Skjal nr. 2(155).

²⁴⁵ Skjal nr. 2(156).

²⁴⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VI, bls. 269–271; skjal H-2.

²⁴⁷ Skjal nr. 2(145).

²⁴⁸ Skjal nr. 2(157).

kirkjan eigi Þverá, sex hundruð að dýrleika, Hlíð, sex hundruð að dýrleika og kotið Uppsali, sem hafi fyrir mörgum árum verið í eyði.²⁴⁹

Í biskupsvísitasíu um Brjánslækjarkirkju frá 16. ágúst 1750 segir að kirkjan eigi 50 hundruð í heimalandi. Að öðru leyti segir vísitasían hið sama og fyrri biskupsvísitasíur geta um, nema að Penningsdalur og Uppsali séu eyðipláss.²⁵⁰

Í vísitasíu um Brjánslækjarkirkju frá 29. júní 1750 segir að kirkjan haldi öllum sínum eignum og ítökum og um ítak kirkjunnar fyrir innan Skálmarnes, milli Sandvíkurness og Kerlingartanga, segir að staðarhaldari sé aðvaraður um að láta það ekki ganga undan kirkjunni fyrir annarra ófrjálsa brúkun og ólöglega hefð.²⁵¹

Í útdrætti úr Brjánslækjarkirkjubók kemur fram að prófastsvísitasía fór fram 12. júní 1756. Ekkert kemur þar fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.²⁵²

Í biskupsvísitasíu um Brjánslækjarkirkju frá 14. september 1761 segir að kirkjan eigi 50 hundruð í heimalandi en 10 hundruð séu bóndaeign. Að öðru leyti segir vísitasían hið sama og fyrri biskupsvísitasíur geta um.²⁵³

Í útdrætti úr Brjánslækjarkirkjubók kemur fram að úttekt fór fram á Brjánslæk 2. júlí 1767. Þar segir að presturinn hafi 20 hundruð sér til upphalds, sem gefin voru af Guðmundi sál. Þorleifssyni í Brokey. Einnig kemur fram að presturinn meðtaki einu kirkjujörðina sem var byggð og tilheyrði nefndum 20 hundruðum, þ.e. Þverá.²⁵⁴

Í útdrætti úr Brjánslækjarkirkjubók kemur fram að prófastsvísitasía fór fram 15. október 1770. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.²⁵⁵

Í biskupsvísitasíu um Brjánslækjarkirkju frá 25. ágúst 1790 segir eftirfarandi:

hun á 50 hndr. i heimalande, enn 10 hndr. hverfa frá sem er bændaeign. hun á einnenn Eingej svo og Jardernar Hlyd og Þverá, ½ Penningsdal, og Uppsale (sem eru Eydeplátz) og allann Vatnsdal med Skóge og Haga nedannfrá Eydsá, og Þingmannaá, og framm á Geldneijtungur, svo langt sem Skóge er vaxid, utann Skóg i Hniótumm mille Þingmanna ár og Lambagilia, er kyrkiann i Haga á. kyrkiann á líka Selveidi alla med öllum Fiörugiædum á Eyde fyrer innann Skálmarnes, millumm Sandvíkurness, og Kellingartanga. Eirnis kyrkiu sker tvö. til prestens upphelldis er nu lögd Jörden Krossen 6 hndr. ad dírleika, þar til gefenn af Einare Sal. Øgmundsyne, og konu hans Christinu Einarsdóttur.²⁵⁶

Í prófastsvísitasíu um Brjánslækjarkirkju frá 23. maí 1780 segir að kirkjan eigi skjöl á borð við landamerkjabréf. Innihaldi þess er ekki lýst í vísitasíubókinni.²⁵⁷

Í prófastsvísitasíu um Flateyjarkirkju frá 19. október 1785 segir að kirkjan í Flatey eigi 20 hundruð í Flatey, 20 hundruð í Hergilsey, Sandeyjar, Kirkjuklett, Oddbjarnarsker. Þá segir einnig að hún eigi skógarpart í Vatnsfirði milli Reiðarlæks og

²⁴⁹ Skjal nr. 2(304).

²⁵⁰ Skjal nr. 2(158).

²⁵¹ Skjal nr. 2(323).

²⁵² Skjal nr. 2(146). Sjá einnig vísitasíuna í skjali nr. 2(324).

²⁵³ Skjal nr. 2(159).

²⁵⁴ Skjal nr. 2(146).

²⁵⁵ Skjal nr. 2(146).

²⁵⁶ Skjal nr. 2(160).

²⁵⁷ Skjal nr. 2(305).

Pennuár og annan skógarpart í Kerlingarfirði, milli tveggja gilja sem séu kölluð Svörtugil.²⁵⁸ Í prófastsvísitasíu um Flateyarkirkju frá 4. júní 1809 koma sömu upplýsingar fram.²⁵⁹

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1804 er dýrleiki Brjánslækjar með hjáleigum metinn 30 hundruð en eigendur jarðarinnar voru Brjánslækjarkirkja að $\frac{2}{3}$ hlutum og G. Scheving sýslumaður að $\frac{1}{3}$. Fram kemur að skógur sé nýttur í eyjunni Engey og þaðan fáist einnig dúnn og fuglafiður.²⁶⁰

Við manntalsþing að Haga á Barðaströnd 31. júlí 1813 var upplesin lögfesta um Uppsali og Vatnsdal eða eins og skráð er í dóma- og þingbók Barðastrandarsýslu 1804–1815:

upplesinn Lögfesta fyrir Uppsölum og öllum Vatnsdal með Skógie og haga nedann frá Eids- og Þingmanná, og frammá Geldíngatungur, so langt sem Skógie er vaxed utann Skóg í Hníótum mille Þingmannaár og Lambagilia er kirkíann í Haga á, þesse daterud 30da Júlí 1813 under hende og Signete Bergsveinssonar á Briámslæk og nafne G. Schevíngs.²⁶¹

Í útdrætti úr Brjánslækjarkirkjubók kemur fram að úttekt fór fram á Brjánslæk 22. maí 1816. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.²⁶²

Hinn 8. ágúst 1819 rituðu Guðbrandur Jónsson sýslumaður og sr. Jón Ormsson til sr. Ásgeirs Jónssonar á Brjánslæk um ályktun sína, í samræmi við reskript frá 18. apríl 1761, að sóknarprestur Brjánslækjar skyldi hafa $\frac{1}{3}$ hluta jarðarinnar Brjánslækjar, þ.e. bóndaeignina, ásamt Engey, sem ábýlisjörð ásamt þeim 20 hundruðum í sömu jörð sem tilheyrðu prestinum.²⁶³ Sr. Runólfur Erlendsson sendi skjalið til Geirs Vídalíns biskups 16. september 1823 og sagði frá því um leið að Guðmundur Scheving í Flatey myndi nýta þriðjung eyjarinnar til slægna, sem væri sér til óhagnaðar og бага.²⁶⁴

Í útdrætti úr Brjánslækjarkirkjubók kemur fram að úttekt fór fram á Brjánslæk 8. júní 1822. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.²⁶⁵

Í útdrætti úr Brjánslækjarkirkjubók kemur fram að úttekt fór fram á Brjánslæk 27. júní 1835. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðarinnar.²⁶⁶

Við manntalsþing að Haga á Barðaströnd 24. júní 1836 var upplesið skjal Guðmundar Jónssonar um Brjánslæk frá 1646. Færslan er þannig færð inn í dóma- og þingbók Barðastrandarsýslu 1835–1866:

Upplesid skjal hvar med Gudmundur Jonsson á Briamslæk á Bardaströnd Anno 1646 sialfa Allraheilagramessu, med undirskrift votta Lopts Hallssonar Biarna Grimssonar og Jóns Haldorssonar lýser því ad hann til eigna hafe þridia part Bondaeignarinnar í Læk, med sundurdeildum eignrskiftum á Túni og Engium og húsum, efter því sem bref

²⁵⁸ Skjal nr. 2(296).

²⁵⁹ Skjal nr. 2(297).

²⁶⁰ Skjal nr. 2(33).

²⁶¹ Skjal nr. 2(176).

²⁶² Skjal nr. 2(146).

²⁶³ Skjal nr. 2(271).

²⁶⁴ Skjal nr. 2(272).

²⁶⁵ Skjal nr. 2(146).

²⁶⁶ Skjal nr. 2(146).

insigleid þar umm tilsegi, enn í allri annari útjördu til Reks, Stungu, Slægna og beitar lýser hann og tilheyrir sínum Parte allan þridiung, líka sem og þessum Parte eða 1/3 kyrkiujörðinn Hlyd með þessum landamerki. Hlýdarkambi og í Paulsströð og alt í síó og úti Titlingagil jafn framt Skog að þridiungi í öllum kyrkiunnar Skogum með þridia parte í Engey, tilseger hann sínum Parte í Læk.²⁶⁷

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Brjánslækur metin 30 hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeign að 1/3 hluta og beneficium að 2/3 hlutum. Í neðanmáls-grein kemur fram að Engey liggi hér undir og að árið 1805 voru eyðihjáleigurnar Grafarkot og Lækjarkot hafðar til beitar. Þá segir að þar hafi einnig verið sagt frá hjá-leigunni Undirtúni, sem hvergi annars staðar sé nefnd. Loks segir að sumir haldi Brjánslæk vera 60 hundruð að dýrleika.²⁶⁸

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er fjallað um átta prestaköll í Barðastrandarsýslu. Eitt þeirra er Brjánslækur á Barðaströnd. Þar segir m.a.:

Jarðarkostir á Brjánslæk eru: sumarbeit allgóð fyrir sauðfé, og þarabeit á vetrum, opt töluverð; slægjur góðar á Eingey; kofnatekja nokkur en æðarvarp valla teljandi. Meðal ítaka er talin selveiði á Eyði, millum Sandvíkurness og Kerlingartanga, og er ágóðinn þar af 6–9 vorkópar. Á Kirkjuskerjum tveimur á Breiðafirði fást svartsbaksegg og úngar, sem aðeins launa ferðina. Flyðruafli á sumrum er valla tilvinnandi. Silúngsveiði mætti hafa nokkra inná Vatnsdals afrétt. Hrognkelsaveiði á vorin er töluverð og hæg, og inná Vatnsfirði fást á vorin 5–10 kópar. Á Vatnsdals afrétt er raptskógur sæmilegur, en beitar toll, fyrir geldfjárupprekstur þángað, greiða eigi þeir sem reka. Tún jarðarinnar eru snögg mjög og harðlend, og hagar fyrir stórpening og torfrista í lakara lagi. Kirkjujarðirnar eru bygðar þannig: Þverá með 1 vætt og 2 kúg., Hella 1½ kúg. og Kross 2 kúg., 1 á og 1 gemling í lsk., en Moshlíð er talin með bændu hlutanum.²⁶⁹

Hinn 21. ágúst 1848 fór fram úttekt á Brjánslækjarprestakalli. Við úttektina var farið yfir eldri biskupsvísitásiur og skjöl, þar sem segir að kirkjan eigi 50 hundruð í heima-landi. Þá segir ennfremur:

Kirkian á einnig: „Engey svo og jarðirnar Moshlýð og Þverá, hálfan Penningsdal og Uppsali, sem nú eru eyði pláts, og allan Vatnsdal með Skóggi og haga neðan frá Eyðsá og Þingmannaá og fram á Géldneytatúngur, svo langt sem skóggi er vaxið utan skóg í Hníótum /:[sv] Ámótum:/ milli Þingmannaár og Lambagilia, sem Hagakirkja á. Briámslækjarkirkja á Selveiði alla á Eyði fyrir innan Skálmarnes, millum Sandvíkur og Kerlingartanga. Einnig 2 Kirkiuskér“ liggjandi suðvestur frá Saudeyum.²⁷⁰

Hinn 2. janúar 1849 skrifaði sr. Benedikt Þórðarson bréf til Helga G. Thordersens biskups um jarðeignir í Vatnsfirði, einkum Brjánslæk. Í bréfi sínu fjallaði sr. Benedikt m.a. um eldri vísitásiur um Brjánslæk, en einkum var rætt um hlut 1/3 bændaeignar í Brjánslæk. Loks reifaði sr. Benedikt hugmyndir um að prestakallið eignaðist alla jörðina, t.a.m. að konungur myndi makaskipta jörð á móti.²⁷¹

Hinn 9. mars 1849 ritaði Helgi G. Thordersen biskup sr. Benedikt Þórðarsyni á Brjánslæk og taldi ómögulegt að konungur myndi gefa eða makaskipta jörð til að

²⁶⁷ Skjal nr. 2(190).

²⁶⁸ Skjal nr. 4(1), bls. 180.

²⁶⁹ Skjal nr. 4(1), bls. 189.

²⁷⁰ Skjal nr. 2(306).

²⁷¹ Skjal nr. 2(273).

Brjánslækur yrði eign prestakallsins. Loks kvað Helgi það óskiljanlegt að $\frac{1}{3}$ hluti Brjánslækjar væri bændaeign, þar sem kirkjan ætti 50 hundruð í heimalandi auk annarra jarða.²⁷²

Hinn 10. júlí 1849 byggði Brynjólfur Benediktson eign sína, 10 hundruð í bóndaeign í Brjánslæk, með þar tilheyrandi 10 hundruða kirkjueign eða 20 hundruð í allt, sem væri þriðjungur Brjánslækjar, til sr. Benedikts Þórðarsonar. Skilmálar byggingarbréfsins varða hús, reglulega ábúð og landskuld.²⁷³

Hinn 2. janúar 1850 skrifaði sr. Benedikt Þórðarson um óvissu um jarðamál Brjánslækjar, einkum hvort bændahluti Brjánslækjar væri $\frac{1}{3}$ hluti jarðarinnar. Sr. Benedikt ítrekaði uppástungu sína um að konungur makaskipti jörð fyrir hlutann í Brjánslæk svo Brjánslækur gæti talist að fullu prestssetur.²⁷⁴

Í ódagsettri lýsingu, eigna- og ítakaskrá frá miðri nítjándu öld segir að kirkjan að Brjánslæk sé að $\frac{2}{3}$ hlutum beneficium en að $\frac{1}{3}$ hluta bóndaeign. Þá segir að kirkjan eigi í fasteignum 50 hundruð í heimalandi með Engey og kirkjujarðirnar Moshlíð, Þverá og Hellu, allar sex hundruð að dýrleika. Moshlíð og Hella voru þá í eyði. Um ítök segir að kirkjan eigi alla selveiði með öllum fjörugæðum á Eiði, fyrir innan Skálmarnes, milli Sandvíkurness og Kerlingartanga.²⁷⁵

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Brjánslækjar. Þar segir eftirfarandi:

Brjámslækur. Tún stórt, og hardbalalegt, og ógrasgefid, samt miög hætt við Jarðkali, einkum á Vorin, eingi mikid en á sundrúngi, Selveidi talsverd, hrognkelsa veidi nockur, skógur nógur, landrými mikid og kostagott, gieldfiár afrétti í Vatnsdal, her er vetrararbeit lítil og ristulítið; liggur her undir Eyan Eingey, slægiuland besta, her er kofna tekja að góðum mun. ædarvarp teljandi og haustbeit góð fyrir saudfje; Jörðin er fremur erfid.²⁷⁶

Í yfirmatsjarðabók sem fylgir jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1849–1850 segir að mati á Brjánslæk sé breytt úr 740 ríkisbankadölum í 840 ríkisbankadali.²⁷⁷

Í prófastsvísitasíu um Brjánslækjarkirkju frá 9. ágúst 1851 er skráð að óljóst sé um heiti á skógarítaki Hagakirkju í Vatnsdal og að örnefnin Ámót og Mörk séu einnig óljós.²⁷⁸ Sr. Benedikt Þórðarson í Brjánslæk skrifaði sömuleiðis bréf sama dag um efnið.²⁷⁹ Ljóst er að ágreiningur hefur verið um ítakið, staðsetningu þess og heiti eins og birtist í fjölmörgum gögnum, svo sem í skoðun á Brjánslækjarkirkju 29. september 1852, prófastsvísitasíu um Brjánslækjarkirkju frá 5. október 1857, prófastsvísitasíu um Brjánslækjarkirkju frá 12. júlí 1858, skoðun á Brjánslækjarkirkju frá 23. ágúst 1860, og skoðun á Brjánslækjarkirkju frá 30. ágúst 1861 en þar kemur m.a. fram að sr. Benedikt

²⁷² Skjal nr. 2(274).

²⁷³ Skjal nr. 2(275).

²⁷⁴ Skjal nr. 2(276).

²⁷⁵ Skjal nr. 2(307).

²⁷⁶ Skjal nr. 2(58).

²⁷⁷ Skjal nr. 2(72).

²⁷⁸ Skjöl nr. 2(308) og 2(326).

²⁷⁹ Skjal nr. 2(325).

Pórðarson og Brynjólfur Benediktson skoðuðu skóglendið, en ákváðu ekkert sín á milli.²⁸⁰

Hinn 1. júlí 1855 var gert landamerkjabréf kirkju og staðar að Brjámslæk. Það var upplesið við manntalsþing að Haga á Barðaströnd 5. júlí 1855,²⁸¹ en texti þess er svo-hljóðandi:

Landamerkjabréf Kyrkju og Staðar að Brjámslæk.

Land það sem eptir eldri og nýrri skilríkjum er eign Kyrkjunnar og staðarins að Brjámslæk hefur slík ummerki:

„Að vestan svo nefnda Stóruskriðu á Arnórstaðahlíð, hún skilur land millum Arnórstaða og Brjámslækjar og er Skriðuhriggur sá við hvorn Arnórstaða megin hinn forni Arnórstaða stekkur var byggdur, upp í skriðunni skamt frá Steknum er stór steinn og niður undan honum ofarlega í fjörunni tveir stórir steinar annar hærra í flóðkambinum hinn lægra, þessir þrír Steinar hvor nidur undan öðrum, syna merkilunna fram til sjóarins á fjörunni og upp hliðina til fjallsbrúnar og skilja þeir löndin. Á hinn veginn eður að austanverðu er hin svonefnda Uppsala á hún er gamalt og glögg mark millum Brjámslækjar lands og Fossár lands og var eptir því marki samið hinn 11 August 1851 landamerkja bréfið millum Fossár á Hjarðarnesi og Uppsala við Vatnsfjörð, og er lysing merkja þeirra þannig: „Verður djúpskér það sem leingst nær í sjó fram beint undan Uppsala á nótlaga og fjöru mark en löndin skilur árgilið til fjalls upp alt í krók þann þar það beigist þvert til suðurs á Fossár land, síðan stefna úr króki þeim í lítið leirtjarnar drag þaðan beint upp eptir lautinni í lítinn kletthól á hvurjum stakur steinn stendur með vörðu broti á, þaðan beint upp á brúnina í vörðu svo yfir melhrigginn í sydri endann á norðustu og stærstu tjörninni, yfir tjörnina og skáhalt upp í grjótholtin og eptir þeim alla leið norðaustur á við sem Vötum hallar allt á hábrún sunnanvert við Auðna Öxl.“

Landið millum greindra takmarka frá Stóruskriðu kringum Vatnsfjörð allt að Uppsala á frá sjó og á fjöll upp umhverfis sem vötum veitir að er eign Brjámslækjar alt með öllum nytjum nema Skógur í Hnjótum sem kyrkjan í Haga á, eru Hnjótar þeir í austanverðum Vatnsdal millum Þingmanna ár og Lamba gilja, fyrir ofan mýri þá sem liggur frá Smiðju með fjallsrótum fram og skilur mörkina frá Hnjótunum heitir mírin Smiðjumýri, Einnig á Flateýar Kyrkja í Brjámslækjarlandi, „Skógarpart millum Pennu ár og Reíðarlæks“, heitir þar Pennunes sem skógurinn er. Brjámslækjar Kyrkja á Eingey alla í Vatnsfyrdi og Selveiði og fjöru gæði öll millum Sandvíkur ness og Kérlingar tanga í Kérlingarfirði, hún á líka kyrkjuskér tvö suður af Sauðeyum.“

J Brjámslækjarlandi eru bygd 4 býli:

1. Moshlíð matin 6 hndr. ummerki lands hennar eru Titlíngagil að utan er það mjótt gil af háfjalli ofan, hefur það stefnu nidur nokkru innar en Saudanes er og í Hlíðarskér á fjörunni, að innan Hlíðar kambur og stefna úr honum utanvert við Hjallholtið niður í Pálströð sem líka nefnist þrælratröð, úr tröðinni í Kúaklétt og úr klettinum beint til sjóar. – Moshlíð á allann Hlíðardal.
2. Þverá matin 6 hndr. á land millum Þverár og Pennuár fylgja þar með Miklidalur og hálfur Pennudalur.
3. Hella 6 hndr. hún á land frá Pennuá til Eydis ár vid utnorður horn Vatnsfjardar hún á Smjörðal og hálfan ~~Pennu~~^{Pennings-}dal.
4. Uppsalar eiga land millum Þingmanna ár og Uppsala ár því landi fylgir Uppsala dalur og hálfur Þingmanna dalur.

²⁸⁰ Skjöl nr. 2(309)–2(313) og 2(327)–2(328).

²⁸¹ Skjal nr. 2(192).

Heimaland Brjámslækjar eru löndin milli Stóru-Skridu og Titlingagils og milli Hlíðarkambs og Þverár í Þverárdal þar til heyrir allur Lækjardalur. Eýan Eingey fylgir Brjámslækjar heimalandi sömuleidis Vatnsdalur frá Eýdis á og Þingmanna á með hálfum Þingmannadal.²⁸²

Á manntalsþingi að Vaðli á Barðaströnd 12. júlí 1859 var lesið bréf sr. Benedikts Þórðarsonar á Brjámslæk um afreittarlandið í Vatnsdal eða eins og skráð er í dóma- og þingbók Barðastrandarsýslu 1857–1862:

Því næst var lesið bref prestsins B. Þórðarsonar í Brjámslæk er leyfir afnotkun af afreittarlandinu Vatnsdal til bónda Jakobs Athanasíussonar dagsett 10da júní 1859.²⁸³

Í prófastsvísitásiu um Brjámslækjarkirkju frá 11. ágúst 1862 segir að kirkjan haldi eignum og ítökum sínum fyrir utan skógarpart þann sem getið er í fyrri vísitási.²⁸⁴

Hinn 7. nóvember 1889 tók sr. Þorvaldur Jakobsson saman landamerkjaskrá fyrir prestssetrið Brjámslæk. Skráin var borin undir sameigendur og aðra sem höfðu réttindi í landi Brjámslækjar. Hinn 11. nóvember sama ár kvaðst Björn Sigurðsson, fyrir hönd Jófríðar Guðmundson, ekki getað skrifað undir og samþykkt landamerkjálýsinguna vegna skógarítaks Hagakirkju á Barðaströnd í landi Brjámslækjar. Landamerkjaskrá sr. Þorvaldar er svohljóðandi:

Jörð þessi er að dýrleika 43, 5 hndr. að nýju mati; tveir þriðjungar jarðarinnar eru gefnir af Guðmundi Þorleifssyni í Brokey með erfðaskrárgjöfningi dags. 12. júní 1720 „til að vera ævinlegt beneficium“, en þriðjungur jarðarinnar er bændaeign.

Milli Arnórstaðalands og Moshlíðar á Brjámslækur hluta af svo kallaðri Arnórstaðahlíð, og Sauðanes, og eru merkin að utanverðu, móts við Arnórstaði, í svo nefndri Stóru-skriðu, þannig að tekin er bein sjónhending frá stórum steini með vörðubroti á rjett fyrir ofan götuna, er liggur um neðanverða skriðuna, eptir skriðunni í hvyllt í fjallsbrúninni, þaðan er skriðan er runnin. Lína þessi er bæði lands og fjöromark til móts við Arnórstaði. – Inn á við nær þessi hluti Brjámslækjarlands að Moshlíðarlandi, og eru þar í milli merki þau, sem nú skal greina: Bein lína úr svo kölluðu Titlingagili dregin innan til við Sauðanes til sjáfar mitt á milli svo nefndra Hlíðarskerja.

Merki milli Moshlíðar og Brjámslækjar að innanverðu við Moshlíð eru: Bein stefna úr Hlíðarkambi í tóptarbrot á svo nefndu Hjalldolti; þaðan stefna í Pálströð og úr henni í Kúaklett, og þaðan bein sjónhending til sjáfar.

Milli Brjámslækjar og jarðarinnar Þverár við Vatnsfjörð ræður Þverá merkjum frá fjalli til fjöru.

Undir Brjámslæk heyrir Engey, sem liggur á miðjum Vatnsfirði fram undan Brjámslæk, ásamt hólum og skerjum kringum eyna, Sátu að vestanverðu, svo kölluðum Flögum tveim að norðanverðu við eyna, og Vörðuhólma og Svartbakaskeri að austan.

Samkvæmt vísitásiu 27. júní 1835 til heyra allar aðrar eignir kirkjunnar á Brjámslæk, er nú eru taldar, og öll ítök „beneficio“ eða prestspartinum. Eignir þær og ítök eru þau, er nú skal greina:

²⁸² Skjal nr. 2(277).

²⁸³ Skjal nr. 2(193).

²⁸⁴ Skjal nr. 2(314).

1. Hálfur Penningsdalur. Að utanverðu til móts við jörðina Þverá ræður Grenjadalsá merkjum fyrir þessu landi frá fjalli til fjöru, en að innanverðu greinir Penná það frá Hellulandi frá fjalli til fjöru.
2. Vatnsdalur allur, sem gengur fram af botninum á Vatnsfirði. Að vestanverðu greinir Eiðisá hann frá Hellulandi, en að austanverðu Þingmannaá frá Uppsalaalandi. Hjer til heyrir þannig Þingamannadalur að norðaustanverðu við Þingmannaá.
3. Uppsalar. Þingmannaá ræður merkjum fyrir þessu „eyðiplássi“ að innanverðu frá fjalli til fjöru. En merki að utanverðu til móts við Fossá á Hjarðarnesi eru samkvæmt landamerkjabrjefi milli Fossár og Uppsala dags. 11. ágúst 1851: „Djúpsker það, sem lengst nær í sjó fram beint undan Uppsalaá er nótalagna og fjöromark. En löndin skilur ~~árgilið~~ Uppsalaárgilið til fjalls upp allt í Krók þann, þar sem það beygist þvert til suðurs á Fossárland. Síðan stefna úr Króki þeim í lítið leirtjarnardrag, þaðan beint upp eptir lautinni í lítinn kletthól, á hverjum stakur steinn stendur með vörðubroti á. Þaðan beint upp á brúnina í vörðu, svo yfir melhrygginn í syðri endann á norðustu og stærstu tjörninni, yfir tjörnina og skáhallt upp í grjótholtin og eptir þeim alla leið norðaustur á við sem vötnum hallar allt á hábrún sunnanvert við Auðnaöxl.“
4. Kirkjusker tvö, sem liggja í suðvestur frá Sauðeyjum.
5. „Beneficio“ til heyrir og selveiði öll með öllum fjöru gæðum á Eyði fyrir innan Skálmarnes, millum Sandvíkurness og Kerlingartanga. –

Milli Reidarlækjar og Pennár á Flateyjarkirkja skógarhögg í svo kölluðum Flateyjartingi eða Partinum, sem nær frá sjó upp að Ólafarvörðu á Kýrlágarholti. –

Kirkjan í Haga á skóg í Hnjótum, sem eru milli Þingmannaár og Lambagilja.²⁸⁵

Hinn 5. desember 1889 skrifaði Sigurður Jensson, fyrir hönd eiganda að 1/3 hluta Brjánslækjar, til sr. Þorvaldar Jakobssonar vegna landamerkjaskrár fyrir prestssetrið Brjánslæk. Sigurður sagði eigendur bændaeygnarinnar, eða 1/3 hluta Brjánslækjar með hjáleigunni Moshlíð, ekki geta skrifað undir skrána af eftirfylgjandi ástæðum:

1. Landamerki Moshlíðar eru ekki rjett talin, eptir því sem áreiðanlegir og kunnugir menn hafa skýrt frá. Merkin milli Moshlíðar og Brjánslækjar eru að utanverðu úr Titlingagili beint í Sauðanesskrók, en að innanverðu úr Heimstagili eða Yztagili beint eptir Torlág (laut, sem lækur rennur eptir) í Bæjartröðina og úr henni í Litlkrók og þaðan beint til sjáfar.
2. Það nær að voru álitu engri átt að telja hálfan Penningsdal og allan Vatnsdal eingöngu eign beneficii, án þess bændaeygnar eigi tilkall til þeirra að rjettri tiltölu, og vonum vjer að þjer sjálfur játið, að sá maður, sem gaf tvo þriðjunga jarðarinnar til að vera beneficium, hafi aldrei ætlað sjer nje getað gefið frá þeim þriðjungnum af jörðinni, sem undan var skilinn, allt tilkall til Vatnsdals og Penningsdals.²⁸⁶

Hinn 1. mars 1890 skrifaði sr. Þorvaldur Jakobsson bréf til stiftsyfirvaldanna yfir Íslandi um gerð landamerkjaskrár fyrir Brjánslæk. Fram kemur í bréfinu að hvorki eigendur bændaeygnar Brjánslækjar né Hagakirkju samþykktu lýsinguna. Sr. Þorvaldur skrifaði m.a. um óvissu um staðsetningu skógaríttaks Hagakirkju í Vatnsfirði. Þá kvaðst hann hafa tekið saman merkin milli Brjánslækjar og Moshlíðar eftir vitnisburðum ýmissa manna, þeirra á meðal sr. Þórðar heitins Thorgrímsens. Í vottorði sr. Þórðar,

²⁸⁵ Skjal nr. 2(348).

²⁸⁶ Skjal nr. 2(349).

dagsettu 4. júní 1887, hafi merkin þar á milli miðast við landamerkjabréf sem fylgt hafi Brjánslækjarprestakalli, en sr. Þorvaldur sagði það ekki hafa fylgt skjölum prestakallsins þegar hann tók við þeim sumarið 1884. Loks sagðist sr. Þorvaldur eigna Brjánslækjarkirkju hálfan Penningsdal og allan Vatnsdal samkvæmt vitnisburðum og vísitásiu frá 27. júní 1835, en eigendur bænda eignar Brjánslækjar mótmæltu nú orðum vísitásiunnar.²⁸⁷

Hinn 9. apríl 1890 skrifaði Sigurður Jensson til stiftsfirvalda en meðfylgjandi var bréf sr. Þorvaldar Jakobssonar frá 1. mars sama ár og enn fremur tvö fylgiskjöl, þar sem sr. Þorvaldur skýrði frá ágreiningi um landamerki prestssetursins Brjánslækjar.²⁸⁸

Hinn 4. nóvember 1890 skrifuðu stiftsfirvöld til prófats í Barðastrandarprófatsdæmi og staðfestu móttöku á bréfi dagsettu 9. apríl sama ár. Stiftsfirvöld sáu ekki annan veg færan til að leiða ágreininginn til lykta en að skipa prestinum á Brjánslæk að kalla hlutaðeigendur fyrir sáttanefnd en að öðrum kosti leggja málið undir landamerkjadóm.²⁸⁹

Hinn 10. júní 1891 fór fram sáttafundur hjá sáttanefnd Flateyjar- og Múlasáttumdamis. Þar var leitað sætta út af ágreiningi um takmörk skógarítaks Hagakirkju í landi Brjánslækjarkirkju. Fram kom að umboðsmaður hinnar kærðu neitaði að skrifa undir landamerkjaskrá Brjánslækjar en sr. Þorvaldur Jakobsson hefði, samkvæmt skipun stiftsfirvalda, sent kæruskjal til sáttanefndarinnar. Eftir nokkrar umræður var málinu frestað þar til aðilar höfðu skoðað landið.²⁹⁰

Sama dag var leitað sætta milli sr. Þorvaldar Jakobssonar á Brjánslæk og Sigríðar Johnsens, eiganda $\frac{1}{3}$ Brjánslækjar með hjáleigunni Moshlíð. Ágreiningur var um skipti á eigninni og landamerki Moshlíðar. Kærandi taldi að Brjánslækjarkirkju tilheyri hálfur Penningsdalur og allur Vatnsdalur. Þá væru landamerki Brjánslækjar og Moshlíðar svo:

að utanverðu úr svo kölluðu Titlingagili dregin innan til við Sauðanes til sjáfar mitt á milli svo nefndra Hlíðarskerja og að innanverðu: bein stefna úr Hlíðarkambi í tóptarbrot á svo nefndu Hjallholti; þaðan stefna í Pálströð og úr henni í Kúaklett og þaðan bein sjónhending til sjáfar.²⁹¹

Sigurður Jensson, fyrir hönd eigenda bænda eignarinnar í Brjánslæk með hjáleigunni Moshlíð, taldi bænda eignina hins vegar eiga tilkall til hálfes Penningsdals og Vatnsdals auk þess sem merkin milli Moshlíðar og Brjánslækjar væru eftirfarandi:

að utanverðu úr Titlingagili beint í Sauðaneskrók og að innanverðu úr Heimastagili eða Yztagili beint eptir Torlæg (laut sem lækur rennur eptir) í Bæjartröðina og úr henni í Litlakrök og þaðan beint til sjáfar.²⁹²

²⁸⁷ Skjal nr. 2(329).

²⁸⁸ Skjal nr. 2(350).

²⁸⁹ Skjal nr. 2(351).

²⁹⁰ Skjal nr. 2(259).

²⁹¹ Skjal nr. 2(260).

²⁹² Skjal nr. 2(260).

Loks lagði sr. Þorvaldur Jakobsson fram tilboð á sáttafundinum, annaðhvort að eigandi bændaeygnarinnar hefði afnot af $\frac{1}{3}$ allra eigna Brjánslækjarkirkju í jörðum og ítökum en ábyrgðist þá um leið kirkjuna að rétttri tiltölu, eða þá að prestakallið keypti bændahlutann fyrir 2.000 kr. Málinu var frestað.²⁹³

Hinn 3. september 1891 fór fram sáttanefndarfundur hjá sáttanefnd Flateyjar- og Múlasáttaumdæmis. Tilefnið var að útkljá ágreining um takmörk skógarítaks Hagakirkju í landi Brjánslækjarkirkju. Ákveðið var að fresta málinu og gefa aðilum kost á að kynna sér betur gögn sem gætu haft þýðingu í málinu.²⁹⁴

Hinn 4. júlí 1892 ritaði sr. Þorvaldur Jakobsson til stiftsyfirvalda um ágreining um landamerki Brjánslækjar. Í bréfinu fjallar sr. Þorvaldur um ágreining um skógarítak Hagakirkju í landi Brjánslækjar, ágreining milli sín og eiganda bændaeygnarinnar og hvernig bæði málin voru tekin fyrir hjá sáttanefnd en án niðurstöðu.²⁹⁵ Bréfinu fylgdi ódagsettur uppdráttur af afstöðu örnefna í Vatnsdal.²⁹⁶

Hinn 25. október 1892 skrifaði Sigurður Jensson til stiftsyfirvalda um ágreining um landamerki Brjánslækjar. Sigurður segir í bréfinu að allar líkur séu á að Hagakirkja eigi skógarítak milli Þingmannaár og Vatnsdalsár. Þá fjallaði Sigurður um ágreining milli sr. Þorvaldar og eiganda bændahlutans í Brjánslæk, en taldi líklegt að prestakallið gæti fengið bændahlutann keyptan.²⁹⁷

Hinn 13. febrúar 1893 skrifaði Sigurður Jensson sr. Þorvaldi Jakobssyni og sagði frá bréfi stiftsyfirvaldanna yfir Íslandi frá 20. janúar sama ár. Þar kemur fram það svar stiftsyfirvalda að sönnunarbyrðin vegna skógarítaks í Vatnsdal sé öll á eigendum Hagakirkju. Um ágreining um merkin milli bændahlutans og kirkjueignar Brjánslækjar, þá geti ekki verið um eiginlegt landamerkjамál að ræða þar sem um eina jörð sé að ræða. Hvort Moshlíð sé bændaeygn eða eign Brjánslækjarkirkju, þurfi frekari skýrslu um, þ.e.a.s. hvort lögmæt landaskipti hafi farið fram á milli kirkjueignarinnar og bændahlutans í Brjánslæk. Sigurður bar þessi atriði undir sr. Þorvald og óskaði svara um hvort hann vissi nokkuð um landamerki Moshlíðar og hvort fram hefðu farið landskipti á landi Brjánslækjar.²⁹⁸

Hinn 13. júní 1893 fór fram virðing á bændaeygn í Brjánslæk eða 10 hundruðum að fornu mati. Virðingin greinir frá upphæð afgjalda af hlutanum sem og Moshlíð, en saman var matið 2.133,25 kr.²⁹⁹

Hinn 20. júní 1893 ritaði sr. Þorvaldur Jakobsson um álit sitt á matsgjörðinni á bændahlutanum í Brjánslæk ásamt hjáleigunni Moshlíð. Sr. Þorvaldur taldi matsmenn hafa gleymt að lýsa jörðunum en ritaði síðan um ýmis hlunnindi og notkun, s.s.

²⁹³ Skjal nr. 2(260).

²⁹⁴ Skjal nr. 2(261).

²⁹⁵ Skjal nr. 2(352).

²⁹⁶ Skjal nr. 2(353).

²⁹⁷ Skjal nr. 2(354).

²⁹⁸ Skjal nr. 2(330).

²⁹⁹ Skjal nr. 2(355).

beitiland, þarabreit, æðarvarp, selveiði og síðan ókosti jarðarinnar. Um hlunnindi og nytjar í Penningsdal og Vatnsdal komst sr. Þorvaldur svo að orði:

Jeg hefi undanfellt að telja meðal hlunnindanna skóg í Vatnsdal og í Penningsdal inn með Vatnsfirði, þar eð jeg tel vafasamt hvort bændahlutinn í Brjánslæk hefur nú nokkurt tilkall til skógar eða annara landsnyttja annars staðar en í heimalandi Brjánslækjar; byggi jeg þá skoðun mína – eins og jeg hefi tekið fram í brjefi til Stipsyfirvaldanna, 1. marz 1890. – á visitatíu Brjánslækjarkirkju 27. júní 1835 og á vottorðum kunnugra og áreiðanlegra manna um það, að þegar bændahlutinn í Brjánslæk hefur nú á seinni tímum verið byggður öðrum en prestinum, þá hefur ábúandinn á bændahlutanum engin afnot haft af Vatnsdal og Penningsdal.³⁰⁰

Um Moshlíð segir sr. Þorvaldur í bréfinu að hlunnindi fylgi þar engin, en bætir svo við:

Hún hefur, eins og hinar hjáleigurnar frá Brjánslæk – Þverá, Hella og Uppsá – um mörg ár að undanfögnu haft útskipt land og ákveðin landamerki gagnvart heimajörðinni á Brjánslæk, en hvenær þau landaskipti hafa fram farið og hvort þau eru gjör á lögmætan hátt, er mjær ókunnugt um.³⁰¹

Hinn 21. júní 1893 skrifaði sr. Þorvaldur Jakobsson til prófasts í Barðastrandar-prófastsdæmi um landaskipti bændaeignar og kirkjueignar í Brjánslæk og einnig um landamerki hjáleigunnar Moshlíðar. Í bréfinu telur sr. Þorvaldur upp eignir Brjánslækjar og vísar svo í vottorð sr. Þórðar Thorgrímsens frá 4. júní 1887 um landamerki milli Brjánslækjar og Moshlíðar en þau séu:

Að innanverðu: Hlíðarkambur og stefna úr honum í tóptarbrot á svo nefndu Hjallholti, þaðan stefna í Pálströð og úr henni í Kúaklett og svo beint til sjóar.

Að utanverðu: Titlingagil, og svo eptir túni innan til við Sauðanes í Hlíðarsker (ótiltekið í hvort skerið).³⁰²

Í framhaldinu telur sr. Þorvaldur upp mörk á öðrum jörðum og ítökum:

1. Þverá. Sú jörð á land inn með Vatnsfirði frá ánni Þverá að Grenjadalsá. Þverá er nú talin með beneficiærhlutanum í Brjánslækjareignum.
2. Hálfur Penningsdalur. Þetta er landskiki inn með Vatnsfirði og nær frá Grenjadalsá inn að Penná; telja máldagar hann fráskilinn heimalandi Brjánslækjar. – Í honum á Flateyjarkirkja skógarítak milli Reiðarlækjar og Pennár, upp að Ólafarvörðu á Kýrlágarholti. Samkvæmt vottorðum kunnugra manna hefur hálfur Penningsdalur lengi að undanfögnu verið talinn með beneficiærhlutanum í Brjánslæk, en nú nýlega – (5. desbr. 1889) hafa eigendur bændahlutans í Brjánslæk mótmælt þessu og þykjast eiga tilkall til landshluta þessa að rjettri tiltölu (þriðjungi).
3. Hella. Eyðikot þetta á land inn með Vatnsfirði frá Penná inn að Eyðisá. Þeirri jörð til heyrir Helluhólmi á Vatnsfirði. Hella er nú talin með beneficiærhlutanum í Brjánslæk.
4. Vatnsdalur. Hann gengur fram af botninum á Vatnsfirði og greinir Eiðisá hann frá Helluland[i] en Þingmannaá frá Uppsálandi. Samkvæmt máldögum Brjánslækjarkirkju er Vatnsdalur fráskilinn heimalandi Brjánslækjar. Í Vatnsdal á Hagakirkja skóg „í Hnjótum milli Þingmannaár og Lambagilja.“ Svo lengi sem

³⁰⁰ Skjal nr. 2(356).

³⁰¹ Skjal nr. 2(356).

³⁰² Skjal nr. 2(357).

núlifandi menn vita til, hefur Vatnsdalur verið talinn til heyra að öllu leyti beneficiaerhlutanum í Brjánslæk, og hafi bændahlutinn í Brjánslæk verið leigður öðru[m] en prestinum, hefur ábúandinn á bændaeigninni ekki[rt] tilkall átt eða gjört til landsnytja í Vatnsdal. Nýlega (5. desbr. 1889) hafa eigendur bændaeignarinnar gjört tilkall til þriðjungs í Vatnsdal.

5. Uppsalar. Eyðikot þetta á land að austanverðu við Vatnsfjörð frá Þingmannaá að Uppsalaá og eptir þinglesnum merkjum móts við Fossá á Hjarðarnesi. Uppsalar hafa verið taldir með beneficiaerhlutanum í Brjánslæk.³⁰³

Hinn 28. júní 1894 skrifaði Sigurður Jensson til stiftsfirvalda um upplýsingar út af ágreiningi um landaskipti kirkjuhlutans og bændahlutans í Brjánslæk. Sigurður lét þar fylgja bréf sr. Þorvaldar Jakobssonar frá 21. júní 1893, en Sigurður kvaðst ósammála sr. Þorvaldi í nokkrum atriðum. Meðal annars nefnir Sigurður í bréfinu að ekki sé hægt að halda því fram að Vatnsdalur tilheyri einungis kirkjuhlutanum en ekki bændahlutanum. Að lokum kvað Sigurður það óljóst hvenær aðilar, þ.e. prestar og eigendur bændahlutans, hafi gert með sér samning um að Moshlíð skyldi tilheyra bændahlutanum.³⁰⁴

Hinn 10. júlí 1894 lýsti Sigríður Johnsen því yfir sem eigandi bændahlutans í Brjánslæk með hjáleigunni Moshlíð að hún væri viljug að selja eignina fyrir 2.000 kr.³⁰⁵

Hinn 10. júlí 1894 sendi Sigurður Jensson, prófastur í Barðastrandarprófastsdæmi, bréf til stiftsfirvalda. Þar með fylgdi virðing á bændaeigninni í Brjánslæk, dagsett 13. júní 1893, bréf sr. Þorvaldar Jakobssonar á Brjánslæk frá 20. júní 1893 og yfirlýsing eiganda bændahlutans um verð á eigninni. Sigurður lagði til að eignin yrði keypt handa prestakallinu á 2.000 kr.³⁰⁶

Í minnisblaði eða uppkasti að bréfi stiftsfirvalda frá 29. ágúst 1894 er fjallað um ágreining varðandi ítak Hagakirkju í Brjánslækjarlandi og ágreining milli prestssetursins og eigenda bændahlutans. Í lok skjalsins er fært inn að rétt sé að leiða ágreininginn til lykta með kaupum á bændahlutanum til handa prestakallinu fyrir 2.000 kr.³⁰⁷

Hinn 10. september 1894 skrifuðu stiftsfirvöldin yfir Íslandi sr. Þorvaldi Jakobssyni og svöruðu bréfi hans frá 28. júní og 10. júlí sama ár um ágreining milli kirkjueignar og eigenda 1/3 hluta bændaeignar í Brjánslæk um Vatnsdal og hálfan Penningsdal, sem og um landamerki Moshlíðar. Í bréfinu kemur fram að stiftsfirvöldin litu svo á að heppilegast væri að leysa úr ágreiningnum þannig að bændaeignin í Brjánslæk yrði keypt til handa prestakallinu fyrir 2.000 kr. og að kaupin ættu að fara eftir lögum frá 2. október 1891.³⁰⁸ Sr. Þorvaldur svaraði bréfinu með bréfi dagsettu 11. október sama ár. Þar álitur hann að þrætuefnið milli eiganda bændaeignarinnar og kirkjuhlutans í Brjánslæk, þ.e. þriðjungur af Vatnsdal, hálfur Penningsdalur og þrætuskák milli Brjánslækjar

³⁰³ Skjal nr. 2(357).

³⁰⁴ Skjal nr. 2(358).

³⁰⁵ Skjal nr. 2(360).

³⁰⁶ Skjal nr. 2(359).

³⁰⁷ Skjal nr. 2(361).

³⁰⁸ Skjal nr. 2(331).

og Moshlíðar, sé að minnsta kosti 350 króna virði.³⁰⁹ Sama dag lýsti sr. Þorvaldur því yfir að hann væri samþykkur því að bændaeignin í Brjánslæk ásamt hjáleigunni Moshlíð yrði keypt til handa Brjánslækjarprestakalli á 2.000 kr.³¹⁰ Hið sama gerðu eigendur og umráðamenn bændaeignarinnar með yfirlýsingu dagsettri 16. október 1894.³¹¹ Málið var aftur reifað í bréfi stiftsfirvalda til sr. Þorvaldar Jakobssonar í bréfi dagsettu 19. desember 1894.³¹²

Hinn 12. maí 1895 fór fram safnaðarfundur Brjánslækjarsóknar þar sem álit fundarins var að æskilegt væri að prestakallið keypti bændahlutann í Brjánslæk og Moshlíð fyrir 2.000 kr.³¹³

Á héraðsfundi Brjánslækjarprestakalls 19. júní 1895 var bókað að prestakallið keypti bændapartinn í Brjánslæk fyrir 2.000 kr.³¹⁴

Hinn 25. ágúst 1897 veitti Bogi Sigurðsson umboð til Geirs T. Zoëga um sölu á ¼ hlut í Brjánslæk með hjáleigunni Moshlíð.³¹⁵

Hinn 8. október 1897 veittu Ólafur Magnússon og V. Salomonsen umboð fyrir hönd dánarbús Jóns Guðmundssonar og Jófríðar Guðmundson til Geirs Zoëga vegna sölu á ¼ hlut í Brjánslæk með hjáleigunni Moshlíð.³¹⁶

Hinn 2. maí 1898 veitti Sigurður Jensson umboð til Geirs T. Zoëga um sölu á ¼ hlut í Brjánslæk með hjáleigunni Moshlíð.³¹⁷

Hinn 2. júní 1898 afsalaði Geir T. Zoëga til stiftsfirvaldanna yfir Íslandi, fyrir hönd Landssjóðsins, bændahlutanum í jörðinni Brjánslæk ásamt hjáleigunni Moshlíð, 16 hundruð að fornu mati, fyrir 2.000 kr. Afsalsbréfið var þinglesið við manntalsþing Barðastrandarhrepps 26. maí 1899.³¹⁸

Í bréfi stiftsfirvaldanna yfir Ísland til sr. Bjarna Símonarsonar á Brjánslæk, dagsettu 6. júlí 1898, kemur fram að gengið hafi verið frá kaupum prestakallsins á bændahlutanum í Brjánslæk ásamt hjáleigunni Moshlíð og að afsalsbréfið verði sent til sýslumannsins í Barðastrandarsýslu.³¹⁹

Í skýrslu um tekjur og útgjöld Brjánslækjarprestakalls eftir fimm ára meðaltali, frá fardögum 1893 til fardaga 1898, segir að dýrleiki prestsetursins Brjánslækjar sé 43,5 hundruð og að ⅔ hlutar hafi að undanfögnu verið eign prestakallsins. Skýrslan er dagsett 3. febrúar 1899 og segir ennfreður:

Tún eru hér stór og sléttlend, en hörð og snögg. Engey, sem liggur eigi langt undan landi, gefur af sér í meðalári um 6 kýrfóður af heyi. Þar er og lambabeit að haustinu.

³⁰⁹ Skjal nr. 2(362).

³¹⁰ Skjal nr. 2(363).

³¹¹ Skjal nr. 2(364).

³¹² Skjal nr. 2(332).

³¹³ Skjal nr. 2(365).

³¹⁴ Skjal nr. 2(366).

³¹⁵ Skjal nr. 2(147).

³¹⁶ Skjal nr. 2(148).

³¹⁷ Skjal nr. 2(149).

³¹⁸ Skjal nr. 2(150).

³¹⁹ Skjal nr. 2(333).

Aptur eru landslægjur fremur reitingsamar. Með eignum staðarins í Penningsdal og Vatnsdal er landrýmið feykimikið. Sumarhagar fyrir fé eru kjarngóðir, en vetrarríki er aptur mjög mikið. Þó er í sumum vetrum mikill styrkur að þarabeit. Með kostum jarðarinnar má telja mótak sæmilegt, sem nú er skammt frá bænum, en óvíst er, hve víðtækt það er. Kofnatekja er nokkur í Engey og vísir til æðarvarps (um 7 pund af dún alls). Hrognkelsaveiði er hér dálítill. Selveiði inn á Vatnsfirði er varla teljandi. Landið er víða skógi vaxið. Það eru ókostir, auk þess sem þegar hefur verið vikið á, hvað jörðin er mannfrek og torvelt veitir að nota þær lendur hennar, sem fjærst liggja, með gögnum þeirra og gæðum, svo sem silungsveiði í Vatnsdalsvatni, sem búið er við að sé töluverð, en hefur eigi komið að gagni vegna fjarlægðar. Fremst til dalanna er og mýbit, svo að fénaði hættir við þess vegna að leita til jökla og týnist þar stundum með öllu. Flæðihætt er og sumstaðar með Vatnsfirði, Upprekstur er nokkur tekinn að sumrinu í fjalllendi staðarins, en eigi nemur það svo miklu, að talist geti veruleg hlunnindi.³²⁰

Í prófastsvísitasíu um Brjánslækjarkirkju frá 27. september 1900 kemur fram að bændahlutinn í Brjánslæk, ásamt hjáleigunni Moshlíð, hafi verið keyptur til prestakallsins frá fardögum 1898.³²¹

Í fasteignamati Vestur-Barðastrandarsýslu frá 1916–1918 er jörðin Brjánslækur metin með girðingum á 4.700 kr. en skráð er að jörðin sé landssjóðseign. Fram kemur að Flateyjar- og Hagakirkjur eigi skógarhögg í Brjánslækjarlandi, en ítök Brjánslækjar í aðrar jarðir sé ekki teljandi. Þá er skráð að selveiði við Helluhólma sé um þrír til fimm kópar á ári. Í sama mati er eyðikotið Þverá metið á 160 kr. og eyðikotið Hella er sömuleiðis metið á 160 kr. Skráð er að þau liggi bæði undir Brjánslæk, en bæði kotin hafi lagst í eyði á árunum 1882–1899.³²²

Árið 1975 var stofnað friðland í Vatnsfirði með auglýsingu nr. 96/1975 þar sem mörkum friðlandsins er lýst með svofelldum hætti:

Með Þverá og síðan Mikladalsá frá ósi að upptökum. (2) Þaðan beina stefnu í hátind Klakks. (3) Eftir það landamerki Brjánslækjar á sýslumörkum að vestan og norðan, og til austurs eins langt og lönd Brjánslækjar og Uppsala ná allt til móts við brúnir Fossárfjalls ofan Uppsaladals. (4) Að fjallsbrún liggja mörkin með klettavegg þeim sem er skammt austan við klettinn Hörg, svo langt sem hann nær, og þaðan skemmstu leið til sjávar. Eyjar og hólmar á Vatnsfirði eru háðir ákvæðum friðlýsingarinnar.

5.8.7 Dynjandi við Arnarfjörð

Í skrá um eignir Guðmundar (ríka) Arasonar á Reykhólum frá 1446, þegar þær voru teknar undir konung, kemur fram að meðal eigna hans var jörðin Dynjandi, 18 hundruð að dýrleika.³²³

Árið 1576 gerði Eggert Hannesson grein fyrir fasteignum sínum að fráskildum þeim sem þær kirkjur áttu sem hann hafði þá að halda og einnig þeim 70 hundruðum er hann átti fyrir norðan og hafði veðsett Jóni Jónssyni lögmanni. Meðal þessara eigna var jörðin Dynjandi, 18 hundruð að dýrleika.³²⁴

³²⁰ Skjal nr. 2(278).

³²¹ Skjal nr. 2(315).

³²² Skjal nr. 2(84).

³²³ Skjal nr. 4(70), bls. 691.

³²⁴ Jarðabréf frá 16. og 17. öld, bls. 103; skjal H-29.

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Arnarfjarðarströnd frá 1710 segir eftirfarandi um Dynjanda í Arnarfirði:

Dyniande.

Jarðardýrleiki xviii hndr., og so tíundast 4 tíundum.

Eigandinn barn Björns Jónssonar að Hörgslandi austur.

Ábúandinn Magnús Guðmundsson.

[...]

Útigangur í betra lagi. Skógur til raftviðar ennþá bjarglegur, en eyðist þó, en til kolgjörðar og eldiviðar nægur, og brúkar ábúandi átölulaust til búsnauðsynja sinna. Torfrista og stúnga lök og lítt nýtandi. Móskurður til eldiviðar nægur, brúkast ei. Selveiði lítil og valla með hlunnindum teljandi. Reki hefur ei heppnast í manna minni, nema einn hvalur.

Túnið hefur grandað Dynjandisá með grjóts áburði, en ekki nú nýlega. Engjunum spilla snjóflóð og skriður til stórskaða. Kirkjuvegur langur og torsóktur til Hrafnseyrar. Hreppamannaflutningur langur og torsóktur á báðar hendur. Heimræði hefur hjer áður brúkast á sumur og haust, meðan fiskur gekk inn á Arnarfjörð. Sá afli hefur nú brugðist undir 20 ár, því fiskurinn hefur ei gengið so langt inn á fjörðinn.

Budarvijk, forn eyðihjáleiga, hefur ei bygð verið í næstu 60 ár eða lengur. Þessi hjáleiga stóð í úthögum, þar sem nú eru fjárhúsin, og er sagt, að hún hafi verið talin þriðjungur allrar jarðarinnar, meðan bygt var. Ekki vita nálægir, hverjir byggingarkostir voru, en meina, að þeir hafi verið eftir proportion við heimajörðina.

Ekki má hjer aftur byggja, fyrir því að heimajörðin má ei landsins án vera.

Miolkárkot, fornt eyðiból í Borgarlandi, þar hefur ekki bygt verið frá gamallri tíð, en þó sjást hjer ljós byggingamerki og tóftarústir, einninn túngarðsleifar. Ekki má hjer aftur byggja, því túnstæðið er uppblásið í lýng og mosa og heyskapur enginn, sem jörðin má án vera.

Hófsárkot (Eyjarkot hefur það og kallað verið) heitir og annað örnefni í Borgarlandi. Þar segjast menn ætla að bygð hafi og verið í fyrndinni, þó þess sjáist nú lítil merki, því þetta landpláts er að mestu af brotið og eyðilagt af Hófsá og má því ekki byggjast aftur.³²⁵

Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1804 er dýrleiki Dynjanda í Arnarfirði metinn 18 hundruð en eigandi jarðarinnar var Páll Jónsson hreppstjóri. Þá kemur fram að eyðihjáleigan Búðarvík sé tekin með í matið.³²⁶

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Dynjandi í Arnarfirði metin 18 hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeygn. Í neðanmálgrein kemur fram að árið 1805 hafi eyðihjáleigan Búðarvík verið talin með.³²⁷

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Dynjanda í Arnarfirði.³²⁸ Í verðlagsbók við jarðamatið kemur fram að forn dýrleiki Dynjanda er 18 hundruð en jörðin er svo metin á 450 ríkisbankadali.³²⁹

³²⁵ *Jarðabók* Árna Magnússonar og Páls Vídalíns VII, bls. 9–11; skjal H-25.

³²⁶ Skjal nr. 2(34).

³²⁷ Skjal nr. 4(1), bls. 191.

³²⁸ Skjal nr. 2(59).

³²⁹ Skjal nr. 2(73).

Í undirmati I að fasteignamati Vestur-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918 segir eftirfarandi um jörðina Dynjanda í Arnarfirði:

Jörðin Dynjandi, liggur í Dynjandavogi vestantil og er næsta jörð við Borg vestan Borgarfjarðar. Jörðin er mjög góð beitarjörð. Mótekja enginn. Hris er á jörðinni.

Landamerki jarðarinnar eru, milli Borgar og Dynjanda. Stórhryggur, en milli Dynjandi og Óss í Mosdal er Hlaðnes Eigandi jarðarinnar er Db. Skúla Þóróddsen Reykjavík³³⁰

Í undirmati II að fasteignamati Vestur-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918 segir um landamerki jarðarinnar að þau séu að innan við Stórahrygg en að utan er vísað í jörð nr. 7 í fasteignamatinu. Eigandi jarðarinnar var dánarbú Skúla Þóróddsen í Reykjavík. Loks er jörðin metin á 2.010 kr.³³¹

Landamerkjaskrá Dynjanda í Arnarfirði er dagsett 21. maí 1922. Efni hennar er eftirfarandi:

Landamerkjaskrá fyrir jörðinni Dynjandi í Auðkuluhreppi í V-Js.

Landamerki jarðarinnar eru þessi:

Að norðanverðu: Ur Meðalnestá og austur í Glamufjallgarð austur eftir Meðalnesfjalli, eftir því, sem votnum hallar að Dynjandavog.

Að sunnanverðu: Þverbein sjónhending á fjall upp ur svo nefndri Deild á Urðarhlíð því næst austureftir fjallinu austur á Glámufjallgarð, eftir því sem vötnum hallar að Dynjandi vog.

Reykjavík 21/5 1922

Theodora Þóróddsen

Samþykkur

Hrafnseyri 25. maí 1922

Böðvar Bjarnason umboðsmaður Guðriðar Þórðardóttur eiganda Borgar

F/h Þorarins Guðmundssonar eiganda Óss samkvæmt umboði Böðvar Bjarnason.

[á spássíu] Lesið á manntalsþingi að Auðkúlu 11. júlí 1922 Gjald 4 – fjórar-krónur —³³²

Við manntalsþing að Auðkúlu 11. júlí 1922 var þinglýst landamerkjaskrá jarðarinnar Dynjanda.³³³

5.8.8 Borg í Arnarfirði

Í skrá um eignir Guðmundar (ríka) Arasonar á Reykhólum frá 1446, þegar þær voru teknar undir konung, kemur fram að meðal eigna hans var jörðin Borg í Arnarfirði, 12 hundruð að dýrleika.³³⁴

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Arnarfjarðarströnd frá 1710 segir eftirfarandi um Borg í Arnarfirði:

³³⁰ Skjal nr. 2(85).

³³¹ Skjal nr. 2(85).

³³² Skjal nr. 2(11).

³³³ Skjal nr. 2(195).

³³⁴ Skjal nr. 4(70), bls. 691.

Borg.

Jarðardýrleiki xii hndr., og so tíundast 4 tíundum.

Eigandinn kóngleg Majestat, og hefur Ari Þorkelsson þessa jörð í forlening, vide supra Laugaból.

Ábúandinn Þórður Þorkelsson.

[...]

Útigangur í betra lagi. Skógur til kolgjörðar og eldiviðar nægur og brúkast til búsnauðsynja. Torfrista og stúnga bjargleg. Silúngsveði hefur verið nokkur í Hófsá og Mjólkurá, sem brugðist hefur í margt ár. Selveiði lítil, sem áður segir um Dynjanda. Reki hefur og ei heppnast þó landið liggi til sjófar.

Túnið blæs af stórveðrum sumstaðar. Engjarnar spillast af vatni, sem jetur úr rótina. Hætt er kvikfje fyrir sjáfarflæðum, og hefur oft að því mein orðið. Vatnsból bregðast bæði vetur og sumar, og er þá stórlega erfiður vatnsvegur í úthaga. Kirkjuvegur undir hálfa þíngmannaleið. Hreppamannaflutningur til Dynjandis lágur og torsóktur, einkanlega á vetur. Heimræði hefur hjer áður verið, sem áður segir um Dynjandan.

Skjaldfannarkot kallast nú almennilega fornt eyðiból í Rauðstaða landi, sem ekki hefur bygt verið í gamalli tíð, en sjást so ljós byggíngamerki bæði af tófta og túngarða leifum. Ekki má hjer aftur byggja, því skriða er fallin yfir allt þetta pláts.³³⁵

Þá er í *Jarðabók Árna og Páls* yfir Arnarfjarðarströnd frá 1710 eftirfarandi texti um Borgarland í færslu um jörðina Dynjanda:

Mjólkárkot, fornt eyðiból í Borgarlandi, þar hefur ekki bygt verið frá gamalli tíð, en þó sjást hjer ljós byggíngamerki og tóftarústir, einninn túngarðsleifar. Ekki má hjer aftur byggja, því túnstæðið er uppblásið í lýng og mosa og heyskapur enginn, sem jörðin má án vera.

Hófsárkot (Eyjarkot hefur það og kallað verið) heitir og annað örnefni í Borgarlandi. Þar segjast menn ætla að bygð hafi og verið í fyrndinni, þó þess sjáist nú lítil merki, því þetta landpláts er að mestu af brotið og eyðilagt af Hófsá og má því ekki byggjast aftur.³³⁶

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1804 er dýrleiki Borgar í Arnarfirði metinn 12 hundruð en jörðin er skráð sem konungsjörð. Þá kemur fram að eyðihjáleigurnar Mjólkárkot og Hófsárkot nýtist sem beitoland.³³⁷

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Borg í Arnarfirði metin 12 hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeygn. Í neðanmálsgrein kemur fram að árið 1805 hafi eyðihjáleigurnar Mjólkárkot og Hófsárkot aðeins verið til beitar.³³⁸

Engin umfjöllun er um Borg í Arnarfirði í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850. Í verðlagsbók við jarðamatið kemur fram að forn dýrleiki Borgar í Arnarfirði er 12 hundruð en jörðin er svo metin á 288 ríkisbankadali.³³⁹

Í fasteignamati Vestur-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918 er í undirmati I sagt eftirfarandi um Borg í Arnarfirði:

³³⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 11; skjal H-25.

³³⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 10–11; skjal H-25.

³³⁷ Skjal nr. 2(35).

³³⁸ Skjal nr. 4(1), bls. 191.

³³⁹ Skjal nr. 2(73).

Jörðin Borg næsta jörð við Rauðstaði liggur milli Hópsá og Mjólka fyrir botni Borgarfjarðar. Eigandi Guðríður Þórðardóttir ekkja í Tungu í Auðkúlulandi sjá hjer að framan. Landamerki milli Borgar og Rauðstada er Hópsá, að vestan eða utan milli Borgar og Dynjandi Stóri hryggur beint til fjalls. Jörðin er góð beitarjörð.³⁴⁰

Í undirmati II að fasteignamati Vestur-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918 er skráð um landamerki Borgar að austan séu þau „Hópsá“ en að utan er vísað í jörð nr. 8 í fasteignamatinu. Eigandi jarðarinnar var Guðríður Þórðardóttir á Auðkúlu. Loks er jörðin metin á 700 kr.³⁴¹

Landamerkjaskrá Borgar í Arnarfirði er dagsett 10. janúar 1922. Efni hennar er eftirfarandi:

Landamerkjaskrá fyrir jörðina Borg í Arnarfirði Vestur-Ísafj.sýslu

Landamerki fyrir jörðina Borg í Arnarfirði eru þessi:

Að norðanverðu ræður Hófsá landamerkjum frá upptökum til óss. Að sunnanverðu eru landamerkin bein sjónhending úr Meðalnestá á fjall upp, þaðan eftir meðalnesfjalli og austur í Glámufjallgarð að upptökum Hófsár alt eftir þar, sem vötnum hallar til Borgarlands

Hrafnseyri 10. januar 1922

Samkvæmt umboði Guðríðar Þórðardóttur eiganda Borgar

Böðvar Bjarnason.

Samþykkur:

Reykjavík 24/2 1922

Theodora Thoroddsen

Eigandi jarðarinnar Dynjandi í Arnarfirði.

p.t. Hrafnseyri 30. apríl 1922

Samþykkur:

Þórarinn Ólafsson eigandi jarðarinnar Rauðsstaða.

[á spássíu] Lesið á manntalsþingi að Auðkúlu 11. júlí 1922 Gjald 4 – fjórar krónur —³⁴²

Við manntalsþing að Auðkúlu 11. júlí 1922 var þinglýst landamerkjaskrá fyrir jörðinni Borg í Arnarfirði.³⁴³

5.8.9 Rauðsstaðir í Arnarfirði

Í skrá um eignir Guðmundar (ríka) Arasonar á Reykhólum frá 1446, þegar þær voru teknar undir konung, kemur fram að meðal eigna hans var jörðin Rauðsstaðir í Arnarfirði, 12 hundruð að dýrleika.³⁴⁴

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Arnarfjarðarströnd frá 1710 segir eftirfarandi um Rauðsstaði í Arnarfirði:

³⁴⁰ Skjal nr. 2(86).

³⁴¹ Skjal nr. 2(86).

³⁴² Skjal nr. 2(12).

³⁴³ Skjal nr. 2(196).

³⁴⁴ Skjal nr. 4(70), bls. 691.

Raudstader.

Jarðardýrleiki xii hndr., og so tíundast 4 tíundum.

Eigandinn kóngleg Majestat. Ari Þorkelsson hefur þessa jörð í forleningu sem áður segir.

Ábúandinn ekkjan Eyrný Bjarnadóttir.

[...]

Útigangur er lakur. Skógur til kolgjörðar og eldiviðar nægur og brúkast til búsnauðsynja. Torfrista og stúnga næg. Reiðingsrista lítil. Silúngsveiði í Hófsá hefur verið gagnvæn, en nú mjög lítil. Selveiði lítil ut supra. Rekavon engin teljandi, þó landið liggi til sjáfar.

Túninu hafa skriður spilt stórlega, og er því enn nú mjög hætt. Engjarnar spillast og nokkuð sumstaðar af skriðum. Kirkjuvegur langur ut supra. Hætt sýnist bænum fyrir skriðum, sem á túnið hefur gengið, þó hefur það hingað til ekki stórum að meini orðið. Heimræði á haust og sumur hefur hjer áður verið ut supra.³⁴⁵

Þá er í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Arnarfjarðarströnd frá 1710 fjallað um eyðibólið Skjaldfannarkot. Sú umfjöllun birtist í texta um Borg í Arnarfirði en eyðibólið er sagt í landi Rauðsstaða. Þar segir eftirfarandi:

Skjaldfannarkot kallast nú almennilega fornt eyðiból í Rauðsstaða landi, sem ekki hefur bygt verið í gamalli tíð, en sjást so ljós byggíngamerki bæði af tófta og túngarða leifum. Ekki má hjer aftur byggja, því skriða er fallin yfir allt þetta pláts.³⁴⁶

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1804 er dýrleiki Rauðsstaða metinn fjögur hundruð en jörðin er skráð sem konungsjörð. Þá kemur fram að eyðihjáleigan Skjaldfannarkot sé tekin með í matið og að hún nýtist sem beitiland.³⁴⁷

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Rauðsstaðir í Arnarfirði metin fjögur hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeygn. Í neðanmálsgrein kemur fram að árið 1760 hafi jörðin verið talin 12 hundruð að dýrleika og að árið 1805 hafi eyðihjáleigan Skjaldfannarkot höfð til beitar.³⁴⁸

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850 segir að dýrleiki Rauðsstaða í Arnarfirði sé fjögur hundruð en að forngildu 12 hundruð.³⁴⁹ Í verðlagsbók við jarðamatið kemur fram að forn dýrleiki er fjögur hundruð en jörðin er svo metin á 160 ríkisbankadali.³⁵⁰

Landamerkjaskrá Rauðsstaða er dagsett 29. maí 1884 en hún var þinglesin við manntalsþing að Auðkúlu í Auðkúluhreppi 1. júní 1885. Efni hennar hljóðar svo:

Landamerkjaskrá jarðarinnar Rauðsstaða í Auðkúluhreppi í Ísafjarðarsýslu.

Sturla Ólafsson, bóndi á Krossadal í Tálknafjarðarhreppi, eigandi ofannefndrar jarðar að helmingi, Kristján Jónsson, óðalsbóndi á Sellátrum að 1/4 og Magnús Kristjánsson vinnumaður s.st. að 1/4

Gjöra kunnugt: að landamerki milli Rauðsstaða og hjálleggjandi jarða, sem er Hjalldýrseyri að utanverðu og Borg að innanverðu, eru þessi:

³⁴⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 11–12; skjal H-25.

³⁴⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 11; skjal H-25.

³⁴⁷ Skjal nr. 2(36).

³⁴⁸ Skjal nr. 4(1), bls. 191.

³⁴⁹ Skjal nr. 2(60).

³⁵⁰ Skjal nr. 2(73).

a, Að utanverðu er svonefnd Grjoteyri, eins og hún vísar til frá sjó, í uppeptir svo nefndu Grjótreyrargili á fjall upp milli Rauðstaða og Hjallkárseyrar, og

b, Að innanverðu er svo nefnd Hófa eða Hófsá í Rauðstaðafirði eptir miðju vatni hennar, eins og hún liggur frá sjó á fjall upp milli Rauðstaða og Borgar.

Að því okkur er kunnugt, eiga engar jarðir neitt ítak í Rauðstaðalandi og Rauðstaðir ekki í neinni annari jörð.

Ofanefndum landamerkjum lýsum við, eptir því sem kunnugast er, eignarskjölum fyrir jörðunni sem erfð okkar eptir föður og tengdaföður okkar, og hann eptir föður sinn samkvæmt kaupmálabréfi &c., sem hann hafði fyrir umræddri jörð, staðfestu með konungsúrskurði, dags. 27. Septbr. 1839.

Krossadal og Sellátrum, 29. dag Maím. 1884.

St. Ólafsson. (handsalað) Kr. Oddsson (handsalað) M. Kristjánsson (handsalað) eigendur jarðarinnar Rauðstaða.

Hinsvegar skrifuðum landamerkjum erum við samþykkir.

Jón Gíslason (eigandi Borgar)

Kristján Guðmundsson (eigandi 1/2 Borgar).

Þorsteinn Benediktsson (umboðsmaður Hjallkárseyrar).

[Á spássíu] Þinglýst á manntalsþingi að Auðkúlu 1/6 1885 Sk. Thoroddsen

Borgun:

Þingl. 0,75

Bókun: 0,25

1,00 – ein króna – Borgað Sk.Th.³⁵¹

Í fasteignamati Vestur-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918 er í undirmati I sagt eftirfarandi um Rauðsstaði í Arnarfirði:

Jörðin Rauðstaðir næsta jörð fyrir innan Hjallkárseyri. Eigandi Þórarinn Ólafsson í Reykjavík. sem keypti jörðina í síðustu fardögum fyrir Kr. 1270.00 með húsum þeim sem á henni standa og vjer höfum virt á Kr. 405,00. Jörðin hefur verið notuð til slæгна þetta ár. Landamerki jarðarinnar eru að utan sjá Hjallkárseyri, að innan Hópsá. Jörðin er eftir stærð mikil slægnajörð, tún lítið og liggur undir skemmdum af skriðuhlaupum. Mótekja engin en hrís notað til eldiviðar.³⁵²

Í undirmati II að fasteignamati Vestur-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918 er skráð um landamerki Rauðsstaða að þau séu að utan við Grjótreyri en að sunnan er vísað í jörð nr. 9 í fasteignamatinu. Eigandi jarðarinnar var Þórarinn Ólafsson í Reykjavík. Fram kemur að jörðin var leigð út til slæгна. Loks er jörðin metin á 1.295 kr.³⁵³

5.8.10 Kleifar í Skötufirði

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Ögursveit frá 1710 segir eftirfarandi um Kleifar í Skötufirði:

³⁵¹ Skjal nr. 2(13).

³⁵² Skjal nr. 2(87).

³⁵³ Skjal nr. 2(87).

Kleifar.

Jarðardýrleiki vi hndr., og so tíundast iiii tíundum.

Eigandinn Snæbjörn Pálsson lögrjettumaður við Dýrafjörð.

Ábúandinn Íllugi Narfason.

[...]

Skógur til raftviðar valla teljandi, en til kolgjörðar og eldiviðar nægur. Torfrista og stúnga lítt nýtandi í svarðleysumýrum. Víðirrif til bjargar kvikfje með heyjum nægilegt. Silúngsveiði hefur áður verið gagnvæn í Kleifá og Borgará, en meinast nú lítil og brúkast ei. Grasatekja næg fyrir heimili. Hvannatekja og rótagröftur nægur. Berjalestur nægur. Selveiði hefur lítil verið að fornu en nú engin í margt ár.

Tún er mjög lítið í kríng um sjálfan bæinn, er þar með grýtt og spillist af vatni, sem jetur úr rótina. Engjar eru þær einar sem hent er innan um skógarrunna hjer og hvar. Vetrarhaga þarf þessi jörð að þiggja oftlega af Eyri, en geldst þó enginn beitartollur nú sem stendur, en áður brúkuðu Eyrarmenn rafthögg í þessarar jarðar skógi fyrir beitina. Hætt er kvikfje fyrir skriðum. Kirkjuvegur hálf þíngmannaleið til Ögurs að sækja. Hreppamannaflutningur lángur og torsóktur til Eyrar.³⁵⁴

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1804 er dýrleiki Kleifa í Skötufirði metinn sex hundruð en eigandi jarðarinnar var Íllugi Jónsson í Eyrardal.³⁵⁵

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Kleifar í Skötufirði metin sex hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeign.³⁵⁶

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Kleifa í Skötufirði.³⁵⁷ Í verðlagsbók við jarðamatið kemur fram að forn dýrleiki Kleifa sé sex hundruð en jörðin er svo metin á 204 ríkisbankadali.³⁵⁸

Hinn 1. júlí 1867 fór fram skiptagjörningur á jörðinni Kleifum í Skötufirði milli Jóns Nielssonar í Þúfum og Páls Pálssonar á Kleifum. Gjörningurinn var lesinn við mann-talsþing að Ögri 8. ágúst 1870, en skiptin eru þannig skráð í afsals- og veðmálabók Ísafjarðarsýslu 1868–1882:

1. Túninu skipt í tvo helminga svo að bein lína var dregin frá Nordara kamphorni Torfanaust uppyfir túnið yfir miðjan bæinn, og í klett þann sem einstakur er fyrir ofan, næst túninu, hvaraf norðari parturinn varð þessarar hálflendu.
2. Engjum skipt til hálflendunnar; sem byrja í miðjum Hormó og ofaní einstakann stein á sandinum við ósinn og uppí klettinn næstann til fjalls fyrir framan Önnu stekk, uppí langa hjalla rönd, og einsog hann vísar uppí hærri Sauðhús hjalla rönd, og þvert ofan eptir sjónhendingu í Geitaskófar stein í fremra horn til fjalls „Kolgrafar holts“ í Kolahaug þann sem gjörður er á eyrunum hjá ánni og ofan með henni ofan í ósinn.
3. Einn partur einsog Seljalækur og Ögurbúða dallsá heldur á þrjá vegi uppí hærri Sauðhús hjalla rönd.
4. Eyrunum skipt öllum sem Kleyfar eiga frá Sortu tjörn og austur yfir mjódd þá sem á þeim er í Sortu eyri, og í þenna helming fremri hlutinn til fjalls.

³⁵⁴ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 190–191; skjal H-25.

³⁵⁵ Skjal nr. 2(37).

³⁵⁶ Skjal nr. 4(1), bls. 199.

³⁵⁷ Skjal nr. 2(61).

³⁵⁸ Skjal nr. 2(73).

5. Slæjunum fyrir ofan hærri sauðhús hjalla rønd skipt þannig að í þenna helming eru slæjur frá Standkletti úti þura gil

6. Skóginum skipt þannig: að hver hlend. skóg í sínum slæjupörtum áður greindu; nema hvað skógar kampar þeir sem eru fyrir utan Miðmundaholt uppúr og ofanúr úti Hrafnaklett, og uppi Svörtukletta eru með Jóns Níelssonar háflendu.

J háflendu Pálss Pállssonar er:

1. Eptir að ofangreindum merkjum syðri partur túnsins.
2. Engjapartur frá túninu og í Hormós merkin og slægjublettur uppá Langahjalla
3. Partur frá Geitaskófar steini og fram til Seljalæks og eptir øðrum greindum merkjum á aðra vegi á undan.
4. Úr eyjunum frá hinsvegar greindum merkjum ytri parturinn
5. Hærri sauðhúshjalli frá Standkletti og að Øgurbúðadallsá.
6. Skógurinn einsog að ofan greinir, nema skogarkampar þeir sem eru frá Hrafnakletti uppúr og ofanúr og úti landamerki eru í Pálss helming. Beit og veiði jarðarinnar er óskipt hvar sem er í landareigninni. Að lokum skiptum og fullkomlega gjörðum sem rjettum eiganda skiptum undirskrifum.³⁵⁹

Í fasteignamati Norður-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918 er jörðin Kleifar í Skötufirði metin í tvennu lagi. Annars vegar er metinn helmingur jarðarinnar sem Guðmundur Reginbaldsson var eigandi að. Hins vegar er metinn helmingur sem var í eigu Magnúsar Guðmundssonar. Um landamerki segir að þau séu þinglesin. Loks er jarðeign Guðmundar metin á 1.300 kr. en jarðeign Magnúsar er metin á 1.100 kr.³⁶⁰

5.8.11 Borg í Skötufirði

Í *Jarðabók Árna og Páls* yfir Ögursveit frá 1710 segir eftirfarandi um Borg í Skötufirði:

Borg.

Jarðardýrleiki viii hndr., og svo tíundast iiij tíundum.

Eigandi að 4 hndr. Guðmundur Þorkelsson að Hvítarnesi. Eigandi að hinum helmíngnum Bjarni Jónsson búandi hjer heima að Ögri.

Ábúandinn Jón Lífjarnsson.

[...]

Skógur til kolgjörðar og eldiviðar nægur. Torfrista og stúnga lök í svarðleysumýri. Silúngsveiði sem áður segir um Kleifar. Grasekja næg fyrir heimili en eyðist, því hingað sækir jafnlega fólk úr Vatnsfjarðarsveit til grasa í ópakklæti og leyfisleysi. Hvannatekja og rótagröftur nægur.

Enginu granda skriður úr brattlendi til stórkaða og so hafa Borgará og Kleifaá eyðilagt engið sem að <i>eyjunum var með grjóts og sands áburði. Hætt er kvikfje fyrir dýjum og holgryfjulækjum. Kirkjuvegurinn hálf þingmannaleið til Ögurs og mjög seinfær og stórgrýtt.³⁶¹

³⁵⁹ Skjal nr. 2(113).

³⁶⁰ Skjal nr. 2(89).

³⁶¹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 191; skjal H-25.

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1804 er dýrleiki Borgar í Skötufirði metinn átta hundruð en eigandi jarðarinnar var St. Sturluson á Tungu.³⁶²

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Borg í Skötufirði metin átta hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeign.³⁶³

Engin umfjöllun er um Borg í Skötufirði í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850. Í verðlagsbók við jarðamatið kemur fram að forn dýrleiki Borgar í Skötufirði er átta hundruð en jörðin er svo metin á 240 ríkisbankadali.³⁶⁴

Við manntalsþing að Ögri 16. ágúst 1866 var þinglýst byggingarbréfi fyrir Borg og gjafabréfi fyrir lausamunum frá Helgu Jóhannesardóttur til Guðríðar Hafliðadóttur, dagsett 30. maí 1866.³⁶⁵

Landamerkjalyking Borgar í Ögurhreppi er dagsett 6. nóvember 1883 en hún var þinglesin 8. júlí 1884. Efni hennar hljóðar svo:

Landamerki jarðarinnar Borgar í Ögurhreppi.

Jörðin Borg í Ögurhreppi, 7,9 hndr. að dýrleika, á land að austan og norðan í Hvalskurðará frá fjöru til fjalls. Að sunnan ráða merkjum: Fjarðará að neðan, en Stóri-Kambur að ofan og að vestan Fjarðará og austur í Borgará um miðjar Eyjar.

Borg, 6. Nóvember 1883.

Eigendur: D. Eggertsson Ari Rósinkarsson

Samþykkir:

Fyrir Kleifar: P. Pálsson.

Fyrir Kálfavík: Margrét Sigurðardóttir Magnús Bárðarson fyrir hönd meðferfingja minna

[Á spássíu] Þingl. 8/7 84. C. Fensmark

Þingl. 0,75

Bókun 0,25

– ein króna –

Borgað C.F.

Sjá nýja merkjalýsing ódagsetta, en innk. til þingl. 1/10 1901, innfærð í Veðmb. Ísfjs. í F N 257.³⁶⁶

Í afsals- og veðmálalabók Ísafjarðarsýslu 1898–1907 er skráð innkomin 1. október 1901 landamerkjalyking fyrir jörðina Borg í Skötufirði. Landamerkjalykingin er ódagsett, en hún var þinglesin að Ögri 21. júní 1902. Texti landamerkjalykingarinnar er þannig:

Landamerkjalyking

Jarðarinnar Borg í Skötufirði í Ögurhreppi er sem hjer segir:

að utanverðu milli Kálfavíkur og Borgar ræður Hvalskurðará merkjum frá fjöru til fjalls, að framanverðu milli Borgar og Kleifa ræður Borgará merkjum að neðan og fram

³⁶² Skjal nr. 2(38).

³⁶³ Skjal nr. 4(1), bls. 199.

³⁶⁴ Skjal nr. 2(73).

³⁶⁵ Skjal nr. 2(225).

³⁶⁶ Skjal nr. 2(14).

að Hringlynd og sem hún vísar til vesturs yfir eyjar sem kallaðar milli milli [svo] ¹⁾ Borgará og Kleifaá áanna og svo ræður Kleifaá merkjum fram að Rjúkandaá en eptir það ræður Rjúkandaá merkjum til fjalls milli Borgar og almenninga. Stykki það í eyjunum frá merkjalæknum Hringlynd ofan að mjódd þeirri á eyjunum undan Sortueyri Borgarmegin og sjónhending þar sem mjóst er í Kleifaá er sjerstök eign Bjarna Sigurðssonar á Borg en fylgir hvorugum jörðunum. Að þetta sje mín rjett eign Bjarna Sigurðssonar sýnir kaupbrjef dagsett á Borg 3. septbr 1898 og afsalsbrjef dagsett 7. oct. 1898, undirskrifað af seljanda Ásgerði Einarasdóttur ásamt kaupanda Bjarna Sigurðssyni og tveimur vitundarvottum.

Eigendur að Borg:

Bjarni Sigurðsson Ari Rósinkarsson handsalað

Að þetta sje rjett landamerkjalyking á jörðunni Borg vottum við, sem land eigum að áðurgreindum merkjum og skrifum því til staðfestu nöfn okkar hjer undir

Eigandi að háflendu Kleifa:

Páll Pálsson

Eigandi að háflendu Kleifum:

Ásgerður Einarasdóttir.³⁶⁷

Í fasteignamati Norður-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918 er jörðin Borg í Skötufirði metin í tvennu lagi. Annars vegar eru metin 6,3 hundruð í jörðinni sem Guðmundur Hannesson, málaflutningamaður á Ísafirði, var umráðamaður yfir, en hins vegar var metið 1,6 hundruð sem var í eigu Friðgerðar Hafliðadóttur á Borg. Fram kemur að engin ábúð hafi verið á hluta Guðmundar. Þá segir að landamerki séu þinglesin. Loks er jarðeign Guðmundar metin á 1.000 kr. en jarðeign Friðgerðar er metin á 450 kr.³⁶⁸

5.8.12 Heydalur í Mjóafirði

Hinn 28. janúar 1623 vottaði sr. Jón Sigurðsson að hafa fengið föðurbróður sínum, sr. Gísla Einarssyni í Vatnsfirði, hálfan Heydal, 12 hundruð að dýrleika, með þeim skilmála að sr. Gísli léti hann fá allar Skálabrekkur í Árnessýslu, 12 hundruð að dýrleika og 12 góða ríkisdali.³⁶⁹

Hinn 16. febrúar 1624 staðfestu Oddur Einarsson biskup og sr. Gísli Einarsson gjörning sín á milli, þannig að Oddur fékk sr. Gísla hálfan Heydal, 12 hundruð að dýrleika, en sr. Gísli fékk Oddi hálfa Dísastaði í Suður-Múlasýslu, 10 hundruð að dýrleika.³⁷⁰

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Vatnsfjarðarsveit frá 1710 segir eftirfarandi um Heydal í Mjóafirði:

Heydalur.

Jarðardýrleiki xxiiii hndr., og svo tíundast iiii tíundum.

Eigandi að hálfri jörðunni Magnús Jónsson að Eyri í Seyðisfirði.

³⁶⁷ Skjal nr. 2(114).

³⁶⁸ Skjal nr. 2(88).

³⁶⁹ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 161; skjal H-29.

³⁷⁰ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 161; skjal H-29.

Eigandi að hinum helmíngnum Elen Hákonardóttir að Hesthúsum (það er hjáleiga af jörðunni Hesti) við Önundarfjörð.

Ábúandinn Ólafur Þorgrímsson.

[...]

Slægjur hefur ábúandi ljeð oftlega til Eyrar fyrir 20 álna toll eður aðra ókveðna greiðasemi eftir samkomulagi. Skógur til raftviðar bjarglegur, eyðist mjög, en til kolgjörðar og eldiviðar nægur, og brúkar ábúandi til búsnauðsynja sinna. Torfrista og stúnga lök. Silúngsveiði í Heydalsá hefur áður gagnvæn verið, en nú mjög lítil í margt ár. Grastekja í betra lagi sem að ýmsir brúka úr nálægum sveitum í óþakklæti og leyfisleysi. Berjalestur nægur fyrir heimili.

Túninu grandar til stórskaða og eyðileggingar Heydalsgil með grjóts og sands áburði, og er fyrir því að fornu mikill partur túnsins eyðilagður, en nú spillist það sem eftir er af sands áburði. Hætt er kvikfje fyrir afætudýjum og holgryfjulækjum, sem oft verður mein að. Kirkjuvegur bæjarleið lengri en á Eyri en eins torsóktur yfir Mjóafjörð. Hreppamannaflutningur lángr á báðar hendur. Ekki er bænum öldungis óhætt fyrir Heydalsgili í vatnaágangi á vetur, og hefur bærinn fyrir manna minni undan þessu gili fluttur verið af tóttum þeim, sem hjer eru í túninu inn frá bænum, og gekk nú gilið so á þær í vetur eð var, að það tók hesthús, sem stóð á sömu tóftum.

Tóftarrústir eru einar fyrir innan Heydalsgil, sem að ekkert vist nafn hafa, en munnmæli segja, að Heydalsbær hafi að fornu staðið og hafi þaðan fyrir Heydalsgils ágangi fluttur verið á þær fornu tóftarrústir, sem áður umgetur að bærinn í Heydal staðið hafi áður en hann var fluttur. Þetta pláts er nú alt eyðilagt og í skriðu komið í kríngum tóftarrústirnar og má því ekki aftur byggja.

Backakot,

Kirkiuból,

Laugarbær,

Galltarhryggur,

Brennestader heita 5 örnefni í þessarar jarðar landi fram á Heydal alt í kríng so sem hjer er sett, og eru munnmæli að þetta sjeu alt forn eyðiból, sjest hjer víðast til nokkra byggíngaleifa af tóftarrústum en ekki sjást þar túngarðsleifar, eru þó tóftirnar mjög í jörð komnar og allar grasi vaxnar. Sömu munnmæli segja, að kirkja hafi verið þá á Kirkjubóli, en enginn hjer nálægur kann hjer um framar að undirrjetta og áður er innfært. Ekki má þessi eyðiból aftur byggja fyrir heyskaparleysi, þar með er túnstæði ekkert nema á Kirkjubóli, og spillir því Heydalsá með landbroti.³⁷¹

Í *Jarðabók Árna og Páls* yfir Vatnsfjarðarsveit frá 1710 er fjallað um upprekstur á lömbum ábúenda í Mjóafirði og Ísafirði. Þar segir eftirfarandi:

Afrjett brúkar eður á þessi sveit öngva í margt ár, hvörki fyrir lömb nje geldfje, en áður meir en fyrir 20 árum var venja á velmörgum bæjum þessarar sveitar kríngum Mjóafjörð og inn að Ísafirði að reka lömb sín á Bessadal og Húsadal, sem liggja fram frá Botni í Mjóafirði, og tók ábúandi þar í undirgift lambanna og afrjettartoll lamb af hverjum 20 og so minna af þeim, sem færri áttu.

Naut hafa þessarar sveitar innbúendur rekið og reka látið á Hvanneyrardal og Miðdal og afrjettarlandið fram af Ísafirði, og hefur presturinn hjer að Vatnsfirði leyft þennan upprekstur því sú afrjett er kölluð kirkjunnar land.³⁷²

³⁷¹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 209–210; skjal H-25.

³⁷² *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 222–223; skjal H-25.

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1804 er dýrleiki Heydals í Mjóafirði metinn 24 hundruð en eigendur jarðarinnar voru Johnsen faktor á Ísafirði, Halldór Eiríksson á Látrum og ábúandinn Magnús Ólafsson. Fram kemur að hjáleigur þær sem taldar eru upp í hinni gömlu jarðabók, þ.e. *Jarðabók Árna og Páls*, séu hér teknar með í matið. Ekki sé hins vegar hægt að búa á þeim. Þá kemur fram að eyðihjáleigan Sviðgil, sem tilheyrir Eyri í Mjóafirði, sé einnig tekin með í matið.³⁷³

Við manntalsþing að Reykjarfirði 28. mars 1809 var þinglýst lögfestu frá Magnúsi í Heydal fyrir sömu jörð, en presturinn sagði að henni yrði hugsanlega mótmælt að utanverðu vegna kirkjujarðarinnar Eyrar í Mjóafirði.³⁷⁴

Hinn 16. maí 1845 fór fram áreiðar- og skoðunargjörð á land Heydals í Mjóafirði til að kanna hvort nýbýli væri þar á setjandi. Eftirfarandi er fært inn í dóma- og þingbók Barðastrandarsýslu um áreiðina og svæðið sem var skoðað:

Ridum vér svo á landid og vard það álit allra Áreidarmananna, að jörðin Heydalur hefdi sæmilegt land af dalnum vestanfram frá Eyrar landi frammí botn, og meira, enn allar ^{adrar} 24 hundrada jardir hér um sveitir, og var álitid, að það gæfi af sér 500 hesta árlega, þó úteingi væri ekki slegid nema annad hvort ár, eins hér er tíðkanlegt. Var því álitid, að vel mætti setja nýbýli austanverdt við ána, Lángá nefnda, í því svokallada Brennustada eða Galtarhryggis landi, með þeirri ákvörðun, að nýbýlid hafi allar slægiur austanverdt við ána, en Heydals ábúendum, er geymdur réttur til að beita búsmala þeirra á sumrum þridja hvort ~~um~~ mál yfir um ána í nýbýlislandid, og á vetrum skulu bædi býlin Heydalur og nýbylid, hafa rétt til að beita yfirum ána, hvort í annars land þarsem jörd er best til haga.³⁷⁵

Við manntalsþing að Reykjarfirði 27. maí 1846 var lesið lögfestubríf fyrir landi Heydals, dagsett 26. maí sama ár. Við sama þing mótmælti sr. Arnór Jónsson í Vatnsfirði lögfestunni hvað varðaði merkin milli Heydals og Eyrar í Mjóafirði, kirkjujarðar Vatnsfjarðar.³⁷⁶

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Heydalur í Mjóafirði metin 24 hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeign. Í neðanmálgrein kemur fram að árið 1805 hafi verið taldar með eyðijarðirnar og hjáleigurnar Bakkakot, Kirkjuból, Laugarbær, Galtarhryggur og Brennistaðir sem og Sviðgil, sem Árni Magnússon taldi með Eyri í Mjóafirði.³⁷⁷

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Heydals í Mjóafirði. Þar segir eftirfarandi um Heydal:

Þessi jörd er gód að landkostum og slægjum, en því er hún lítils metin að Galtarhryggur er bygdur þar úr landi og metinn sjerskilt hjer, svo er og Svidgil eydikot fornt, metid sjerilagi, því Vatnsfjardarprestur hefur í brjefi af 10 Aug 1849 krafid þessa býlis lands til Eyrar í Mjóafirði, en það ætla jardamatmenn heyrt hafi til Heydals um lánган aldur.³⁷⁸

³⁷³ Skjal nr. 2(39).

³⁷⁴ Skjal nr. 2(226).

³⁷⁵ Skjal nr. 2(227).

³⁷⁶ Skjal nr. 2(228).

³⁷⁷ Skjal nr. 4(1), bls. 200.

³⁷⁸ Skjal nr. 2(62).

Í verðlagsbók við jarðamat Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850 kemur fram að forn dýrleiki Heydals í Mjóafirði er 24 hundruð en jörðin er svo metin á 504 ríkisbankadali.³⁷⁹

Landamerkjalyking Heydals í Mjóafirði er dagsett 4. júní 1889 en hún var þinglesin að Reykjarfirði í Reykjarfjarðarhreppi 5. júní 1889. Efni hennar er eftirfarandi:

Landamerki fyrir Heydal í Reykjarfjarðarhreppi.

Milli Heydals og Eyrar skilur varða á miðri Heymýri; þaðan í vörðu á lægsta hjalla, svo í vörðu á fjallsbrún, þaðan til fjalls, svo fram fjall. Milli Heydals og Galtarhryggs skilur Heydalsá frá sjó og fram eptir í Þverá; þaðan eins og hún vísar til fjalls.

Garðstöðum 4. júní 1889

Jón Einarsson Runólfur Jónsson Guðm. Bárðarson (Eigendur Heydals)

Stephán Stephensen pr. í Vatnsfirði

Sæmundur Gíslason

[Á spássíu] Þinglýst að Reykjarfirði 5. júní 1889.

Borgun:

Þingl: 0,75

bók: 0,25

1,00 – ein króna –

borgað SkTh.³⁸⁰

Í fasteignamati Norður-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918 er jörðin Heydalur í Mjóafirði metin í tvennu lagi. Annars vegar 7/12 hlutar, sem samanstóðu af 14 hundruðum að fornu mati og hins vegar 5/12 hlutar, sem samanstóðu af 10 hundruðum. Samtals var jörðin því dýrleiki jarðarinnar metinn 24 hundruð að fornu mati. Eigendur að 7/12 hlutum jarðarinnar voru dánarbú Skúla Thoroddsens í Reykjavík að átta hundruðum og Guðrún Guðmundsdóttir að sex hundruðum. Eigendur að 5/12 hlutum voru Kristín Jónsdóttir á Ísafirði að sjö hundruðum og Jón A. Jónsson á Ísafirði að þremur hundruðum. Loks var jarðeign dánarbús Skúla annars vegar og Guðrúnar hins vegar metin á 2.400 kr. en jarðeign Kristínar og Jóns var metin á 1.600 kr.³⁸¹

5.8.13 Botn í Mjóafirði

Samkvæmt kaupmálabréfi frá 21. júlí 1672 milli sr. Torfa Jónssonar, prófasts í Árnesþingi, vegna sr. Guðbrands Jónssonar, og Gísla Magnússonar, valdsmanns í Rangárþingi, vegna Elenar Hákonardóttur, taldi sr. Guðbrandur sér til kaups og konumundar tvö hundruð hundraða í föstu og lausu góssi. Þar á meðal var jörðin Botn, 12 hundruð að dýrleika.³⁸²

³⁷⁹ Skjal nr. 2(73).

³⁸⁰ Skjal nr. 2(15).

³⁸¹ Skjal nr. 2(90).

³⁸² Jarðabréf frá 16. og 17. öld, bls. 168; skjal H-29.

Í *Jarðabók Árna og Páls* yfir Vatnsfjarðarsveit frá 1710 segir eftirfarandi um Botn í Mjóafirði:

Botn.

Jarðardýrleiki xii hndr., og so tíundast iiii tíundum.

Eigandi kvinna Vigfúsar Jónssonar að Leirá í Borgarfjarðarsýslu.

Ábúandinn Gísli Magnússon.

[...]

Skógur til raftviðar og kolgjörðar nægur og brúkast til búsnauðsynja, og so má ábúandi selja nokkur kol sjer til gagnsmuna. Torfrista og stúnga næg. Reiðingsrista góð og má ábúandi selja reiðinginn sjer til gagnsmuna. Silúngsveiði í Botnsá hefur áður verið nokkuð lítil, en nú engin í v ár. Grastekja næg, brúkast af ýmsum ut supra um Heydal. Hvannatekja og rótagröftur bjarglegt fyrir heimili, brúkast lítt.

Enginu grandar skriður úr brattlendi til stórskaða og sumstaðar vex víðir og fjalldrapi og skógur, sem og so spillir slægjunni. Hætt er kvikfje fyrir snjóflóðum og að hrapa á vetur úr snarbrattri hlið og klettum, þegar að svell og harðfenni leggur í fjallið. Kirkjuvegur hálf þingmannaleið áleiðis. Hætt er húsum og heyjum fyrir stórviðrum.

Kleifakot heitir örnefni hjer í landinu. Þar sjást byggingaleifar af tóftarústum, en öngvar byggingaleifar. Ekki vita menn hvört að þetta hefur verið jörð út af fyrir sig eður hjáleiga frá Botni, en nú brúkast það land Botn, og hefur brúkað í manna minni átölulaust. Ekki má hjer aftur byggja því túnstæðið er skógi vaxið, og heyskapur enginn þar nálægt.³⁸³

Í *Jarðabók Árna og Páls* yfir Vatnsfjarðarsveit frá 1710 er fjallað um upprekstur á lömbum ábúenda í Mjóafirði og Ísafirði. Þar segir eftirfarandi:

Afrjett brúkar eður á þessi sveit öngva í margt ár, hvörki fyrir lömb nje geldfje, en áður meir en fyrir 20 árum var venja á velmörgum bæjum þessarar sveitar kringum Mjóafjörð og inn að Ísafirði að reka lömb sín á Bessadal og Húsadal, sem liggja fram frá Botni í Mjóafirði, og tók ábúandi þar í undirgift lambanna og afrjettartoll lamb af hverjum 20 og so minna af þeim, sem færri áttu.

Naut hafa þessarar sveitar innbúendur rekið og reka látið á Hvanneyrardal og Miðdal og afrjettarlandið fram af Ísafirði, og hefur presturinn hjer að Vatnsfirði leyft þennan upprekstur því sú afrjett er kölluð kirkjunnar land.³⁸⁴

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1804 er dýrleiki Botns í Mjóafirði metinn 12 hundruð en eigendur jarðarinnar voru Kristín Markúsdóttir og Hallgrímur Lárentínusson á Hóli í Bolungarvík. Fram kemur að eyðihjáleigan Kleifakot nýtist sem beitaland.³⁸⁵

Hinn 21. júlí 1838 fór fram áreið í Botni í Mjóafirði til að skoða og meta býlið Kleifakot í Mjóafirði, sem byggt var úr landi Botns. Þar var m.a. fjallað um landamerki slægjulands Kleifakots. Áreiðin er færð inn í dóma- og þingbók Ísafjarðarsýslu 1835–1841 og hljóðar svo:

Ar 1838 þann 21 Julii var Sysslumadur Thorkell Gunnlögson til stadar að Kleifakoti í Mióafirði, ásamt fyrirfram útnefndum Mönnum Bændunum Mr. Haldóri Haldórssyni á Látrum og Gudmundi Steinssyni á Midhúsum, til, eftir ítrekadri beidni ábúandans á Kleifakoti, Mr. Jóns Jonssonar er þetta býli, eydilagt uppbygdi arid 1833, að giora

³⁸³ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 210–211; skjal H-25.

³⁸⁴ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 222–223; skjal H-25.

³⁸⁵ Skjal nr. 2(40).

areid, yfirlit og Skodun á landi og Landsnýtjum Jardarinnar Botns í Miðafirdi, 12 hndr. ad Dýrleika; í hvörrar Jardar Landi, Kleifakot meinast ad vera bygt. Tilstadar var persónulega ofan nefndur Kleifakots abúandi; samt, vegna Landsdrottins, Torfa Þórdarsonar á Nauteyri, eftir Fullmakt, hreppstíorinn Sgr. Jón Nielsson á Þúfum. - Af öllum ofan nefndum var Areidin á Botns Land, nefndan dag fyrirtekin um hádegis bil; yfirlit og Skodun Skóglendis, Slægna og Beitarlands, nákvæmlega framqvæmt. Matti þá nefndur areidarrettur Land og Landsnytjar Jardarinnar Botns í Miðafirdi, med Kleifakots Landi íréknudu, ad Skóglendi, Landrými Beitarlandi og Slægjum, sem fylgir:

1. Ofan nefndt Land hefur ei alleina yfirflíótanlegan Skóg; bædi kola- og Raft-Skóg, heldur miklu meiri ad víðlendi, enn nockur önnur 12 hndr. Jörd í Vatnsfiardar-Sveit.

2. Landrýmíð er ogso yfirflíótanlegt.

3. Beitarlandið er gróðurfullt og nóg; ei alleina fyrir Abúenda búpening, heldur og svo til gélðfjár uppreksturs á Sumrum, sem tíðkanlegt hefur verid, á tvo Dali sem heita: Húsadalur, vestar, og Bessadalur austar.

4. Engjaslægiur þess nefnda Lands, álítast ad géta géfid af sér í medal-ári 550 hesta Eingjalslands. Nú er það ad alitum giört ad 200 hestar Eingjalslands sé nægilegur Engiaheýskapur árlega, fyrir abúandann í Botni, 12 hundrudum. - Fyrir því er líka Rád giört, ad Forn slægja sé slegin árlega, og, ad 200 hestar fáist hvört ár, ef Fyrirvinnu og adburdi ei brestur.

Af svoleidis mótum - 550 hestum

sem áreidanlegum árs Utheýa Fengi í öllu Botns Landi gánga, fyrir 1ta ar Fornslægja.

- 200 hestar

og fyrir nærsta ar aftur Fornslægja - 200 -"

til samans - 400 hestar

gánga þá af - 150 hestar

Engjalslands, hvörjer Eitthundrad og fimm týger hestar Eingja - heýbands metast og álítast án skada fyrir bóndan í Botni, ad géta afstadist og yfirlátist abúandanum í Kleifakoti til Slægna og yrkingar. Það áminsta Slægiuland sem Kleifakoti framvegis hér úrskiftist og útnefnist, er: frá Skeidá ad utanverdu til Fjallsbrúnar, og svo eftir Fjallsbrún, frammúr Qvanngliúfra-gil, í Bessadal, Kleifakots megin; en Bessadals-á rædur Merkjum frá Qvanngliúfra gili til Sióar. - Skóg hefur Kleifakots abúandi á því honum útnefnda Landi; en Beitarland skal, ad Slægiulöndum fráteknum, vera óskift milli Botns og Kleifakots. - Hreppstíorinn Sgr. Jón Nielsson áskilur, sem Fullmektugur Landsdrottins ad Botni, ad abúandin í Kleifakoti, Jón Jónsson, framvegis sem hingatil, borgi eftir sitt Leigu Land 1 Vætt óframfærda, árlega.³⁸⁶

Við manntalsþing að Ögri 15. maí 1845 var lögfestur almenningur Ögurhrepps eins og skráð er í dóma- og þingbók Ísafjarðarsýslu 1841–1847:

6. Lögfesti og fridlýsti Hreppstjóri B. Jónsson ^{Súðavíkur} Ögur hrepps almenning allt að Lángá og framí botn, fyrir allri notkun utansveitarmanna, og fyrir skógarhöggi innsveitar manna nema med Hreppstjórans leyfi og móti sanngjarnri borgun til sveitarsjódsins, sem var af öllum þingmönnum samþykkt ad vera skyldi 2 fiskar fyrir hris og 4 fiskar ^{fyrir timbur} á sexæring, og tvöfaldt á áttæring.³⁸⁷

³⁸⁶ Skjal nr. 2(197).

³⁸⁷ Skjal nr. 2(198).

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Botn í Mjóafirði metin 12 hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeygn.³⁸⁸

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Botns í Mjóafirði. Þar segir eftirfarandi:

Þess er að geta að Kleifarkot er byggt úr Botns landi en hefur ekki hundradatal feingid og fyrir því er Botn eigi metinn meira enn að medaltali, þó jörðin með Kleifarkoti sje enn með hinum bestu, sökum landrýmis og landgæða.³⁸⁹

Í verðlagsbók sem fylgir jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850 kemur fram að forn dýrleiki Botns í Mjóafirði er 12 hundruð en jörðin er svo metin á 336 ríkisbankadali.³⁹⁰

Á manntalsþingi að Reykjarfirði 30. maí 1851 var friðlýst land Botns í Mjóafirði eða eins og segir í dóma- og þingbók Ísafjarðarsýslu 1848–1854:

e. Friðlýst var:

[...]

3. [Fyrir] Botns landi öllu frá Raptalag til að Skeida³⁹¹

Landamerkjalyking Botns í Mjóafirði er dagsett 20. nóvember 1885, en hún var þinglesin við manntalsþing að Reykjarfirði í Reykjarfjarðarhreppi 8. júní 1886. Efni hennar hljóðar svo:

Landamerkjalyking fyrir jörðunni Botni í Reykjarfjarðarhreppi.

Að norðanverðu frá sjó Raptalág og frá henni sem vötnum hallar á báða vegi fram eptir Botnsfjalli uppí Glámujökul, svo fyrir öll daladrög suður fyrir Bessadal, þaðan fyrir sunnan Bessadal, sem vötnum hallar á báða vegi, eptir fjallinu úteptir að Hvannagljúfragili og eptir því í Bessadalsá og hún til sjávar.

Botni, 20. Nóvember 1885.

Guðm. Bjarnason og Niels Jónsson eigendur að Botni.

Þórður Bjarnason meðeigandi Kleifakots

Sæmundur Gíslason meðeigandi Galtarhryggs.

[á spássíu] Þinglýst á manntalsþingi að Reykjarfirði 8./6. 1886. Sk. Thoroddsen.

Borgun: þingl. 0,75 Bókun: 0,25 1,00 – ein króna - Borgað Sk.Th.³⁹²

Í fasteignamati Norður-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918 er dýrleiki jarðarinnar Botns í Mjóafirði metinn 12 hundruð að fornu mati. Eigendur jarðarinnar voru Jón Guðmundsson í Bolungarvík að þremur hundruðum, Bjarni Þorláksson á Botni að sjö hundruðum og Guðmundur Guðmundsson að tveimur hundruðum. Fram kemur að landamerki séu þinglesin en þau eru ekki tilgreind nánar. Loks er jörðin metin á 2.140 kr.³⁹³

³⁸⁸ Skjal nr. 4(1), bls. 200.

³⁸⁹ Skjal nr. 2(63).

³⁹⁰ Skjal nr. 2(73).

³⁹¹ Skjal nr. 2(199).

³⁹² Skjal nr. 2(16).

³⁹³ Skjal nr. 2(91).

5.8.14 Eyri í Ísafirði

Hinn 16. september 1670 skiptu sr. Gunnlaugur Snorrason og synir hans eignum sem sr. Gunnlaugur lét eftir þeim. Hannes Gunnlaugsson eignaðist þar m.a. Eyri í Ísafirði, sex hundruð að dýrleika.³⁹⁴

Í *Jarðabók Árna og Páls* yfir Vatnsfjarðarsveit frá 1710 segir eftirfarandi um Eyri í Ísafirði:

Eyre.

Jarðardýrleiki vi hndr., og so tíundast iiii tíundum.

Eigandinn Jón Hannesson að Reykjarfirði hjer í sveit.

Ábúandinn Guðmundur Ellendsson.

[...]

Skógur til eldiviðar og kolgjörðar nægur. Torfrista og stúnga engin nýtandi, hefur þó verið brúkuð alt til þessa.

Túninu grandar Eyrargil með landbroti, sem áeykst árlega. Engjar öngvar nema það lítið sem nýtt er úr úthögum af vallendis móum undan peninga fótum, og er þó erfitt til að sækja. Hætt er kvikfje fyrir ógöngu klettum, sem oft verður mein að, sje ei með góðri gætni viðvarðað. Vatnsból er erfitt á vetur fyrir fannlögum. Kirkjuvegur hálf þingmannaleið áleiðis og víða mjög torsóktur og seinfær. Hætt er húsum og heyjum fyrir stórviðrum.³⁹⁵

Í *Jarðabók Árna og Páls* yfir Vatnsfjarðarsveit frá 1710 er fjallað um upprekstur á lömbum ábúenda í Mjóafirði og Ísafirði. Þar segir eftirfarandi:

Afrjett brúkar eður á þessi sveit öngva í margt ár, hvörki fyrir lömb nje geldfje, en áður meir en fyrir 20 árum var venja á velmörgum bæjum þessarar sveitar kringum Mjóafjörð og inn að Ísafirði að reka lömb sín á Bessadal og Húsadal, sem liggja fram frá Botni í Mjóafirði, og tók ábúandi þar í undirgift lambanna og afrjettartoll lamb af hverjum 20 og so minna af þeim, sem færri áttu.

Naut hafa þessarar sveitar innbúendur rekið og reka látið á Hvanneyrardal og Miðdal og afrjettarlandið fram af Ísafirði, og hefur presturinn hjer að Vatnsfirði leyft þennan upprekstur því sú afrjett er kölluð kirkjunnar land.³⁹⁶

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1804 er dýrleiki Eyrar í Ísafirði metinn sex hundruð en eigandi jarðarinnar var Ellen Jónsdóttir á Hlíð í Bolungarvík.³⁹⁷

Hinn 8. ágúst 1842 fór fram áreiðar- og skoðunargjörð á landamerkjum Eyrar í Ísafirði og Bjarnastaðar. Eftir áreiðina voru álitsmenn spurðir um meiningu sína um hvar landamerkin væru, þar sem þeir svöruðu að Ennislækur hefði skýran farveg frá fjallsbrún ofan í Partsvatn, en þaðan rynni lækur eða lítil á til sjávar sem kölluð væri Laugará.³⁹⁸

³⁹⁴ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 167; skjal H-29.

³⁹⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 222; skjal H-25.

³⁹⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 222–223; skjal H-25.

³⁹⁷ Skjal nr. 2(41).

³⁹⁸ Skjal nr. 2(229).

Við manntalsþingsrétt að Reykjarfirði 10. júlí 1843 var upplesin áreiðargjörð milli jarðanna Eyrar í Ísafirði og Bjarnastaðar, dagsett 8. ágúst 1842.³⁹⁹

Hinn 8. apríl 1847 fór fram aukabíng að Bjarnastöðum þar sem tekið var fyrir landamerkjamála milli eigenda Eyrar í Ísafirði og Bjarnastaða. Framlögð voru ýmis skjöl og loks varð það samkomulag að vitnaleiðsla og áreið færi fram um sumarið.⁴⁰⁰

Hinn 23. ágúst 1847 fór fram áreið á landamerki Eyrar í Ísafirði og Bjarnastaða. Riðið var á merkin, þau könnuð eins og lýst er í dóma- og þingbók Ísafjarðarsýslu og lögð fram skjöl áður en málinu var frestað.⁴⁰¹

Hinn 25. september 1847 var haldið aukabíng að Melgraseyri þar sem tekið var fyrir landamerkjamála milli eigenda Eyrar í Ísafirði annars vegar og eigenda Bjarnastaðar hins vegar. Lögð voru fram skjöl og málið svo tekið undir dóm.⁴⁰²

Hinn 6. nóvember 1847 fór fram aukabíng að Melgraseyri þar sem dæmt var í landamerkjamáli milli eigenda Eyrar í Ísafirði og eigenda Bjarnastaða. Farið var yfir kröfur í málinu. Nokkuð er um skemmdir í dóma- og þingbók Ísafjarðarsýslu 1841–1847 sem veldur því að nokkur hluti textans er ólæsilegur. Loks var dæmt að land Eyrar beri á móti Bjarnastöðum allt að Þrísteinum við Partsvatn, þaðan beina stefnu í Hundaþúfu er stendur hæst á Ennisborg.⁴⁰³

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Eyri í Ísafirði metin sex hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeygn.⁴⁰⁴

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Eyrar í Ísafirði.⁴⁰⁵ Í verðlagsbók við jarðamatið kemur fram að forn dýrleiki Eyrar er sex hundruð en jörðin er svo metin á 216 ríkisbankadali.⁴⁰⁶

Hinn 31. maí 1850 lögfestu G. Bárðarson og Jón Auðunsson land Eyrar í Ísafirði. Lögfestan var þinglesin við manntalsþing að Reykjarfirði sama dag⁴⁰⁷ og einnig við manntalsþing að Reykjarfirði 19. júní 1862⁴⁰⁸ en texti hennar er þannig skráður í afsals- og veðmálalabók Ísafjarðarsýslu 1856–1869:

Svo sem eigendur Eyrar lögfestum við undirskrifaðir nú í dag land Eyrar í Ísafirði í þann fyrri farveg Hestakleifargils í Ísafjarðará og svo í ána alt fram í sjó, einnig öllum reka ef til kynni falla úr Ísafjarðará, og svo langt sem land Eyrar nær, með sjó fram, úteptir fyrir þessu landi

Vatnsfirði og Svansvík 31 Maí 1850

G. Bárðarson Jón Auðunnsson⁴⁰⁹

³⁹⁹ Skjal nr. 2(230).

⁴⁰⁰ Skjal nr. 2(231).

⁴⁰¹ Skjal nr. 2(232).

⁴⁰² Skjal nr. 2(233).

⁴⁰³ Skjal nr. 2(234).

⁴⁰⁴ Skjal nr. 4(1), bls. 201.

⁴⁰⁵ Skjal nr. 2(64).

⁴⁰⁶ Skjal nr. 2(73).

⁴⁰⁷ Skjal nr. 2(236).

⁴⁰⁸ Skjal nr. 2(238).

⁴⁰⁹ Skjal nr. 2(115).

Við manntalsþing að Reykjarfirði 31. maí 1850 var friðlýst æðarfuglaeggverum fyrir landi Eyrar í Ísafirði frá Laugará og inn að Ísafjarðará.⁴¹⁰

Við manntalsþing að Reykjarfirði 30. maí 1851 var upplestið bréf, dagsett 8. júní 1848, hvar Guðmundur Bárðarson og Jóhann Jónsson seldu Halldóri Halldórssyni engjapart á Eyrarfjalli frá Þrísteinum í læk sem fellur frá Ennisborg fyrir 24 spesíur.⁴¹¹

Landamerkjalyking Eyrar í Ísafirði er dagsett 5. júní 1889 en hún var þinglesin sama dag að Reykjarfirði í Reykjarfjarðarhreppi. Efni hennar er eftirfarandi:

Landamerkjalyking fyrir jörðinni Eyri í Ísafirði í Reykjarfjarðarhreppi.

Að utanverðu í Laugará frá sjó í svo kallað Parts-vatn, svo í læk, sem rennur í nefnt vatn, þaðan beina stefnu í Ennisborg, og af Ennisborg í þúfuvörðu, sem er austanvert við svo nefndar þrívörður, þaðan fram í ytri Langavatns enda og Álftaborgir; úr því sem vötnum hallar til fjalls. Að framanverðu í Hestakleifargil í Ísafjarðará.

Staddir í Reykjarfirði 5. júní 1889

Guðmundur Bárðarson.

Jón Einarsson

Stefán Stephensen,

Sigurður Halldórsson

[Á spássíu] Þinglýst að Reykjarfirði 5. júní 1889

Borgun:

Þingl: 0,75

bók: 0,25

1,00 – ein króna –

borgað SkTh.⁴¹²

Í fasteignamati Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918 er dýrleiki jarðarinnar Eyrar í Ísafirði metinn sex hundruð að fornu mati en eigendur jarðarinnar voru Jón Guðmundsson í Eyrardal að helmingi og Kristján Jónsson, ritstjóri á Ísafirði, að hinum helmingnum. Fram kemur að landamerki séu þinglesin en þau eru ekki tilgreind nánar. Loks var jörðin metin á 1.200 kr.⁴¹³

5.8.15 Kleifakot í Ísafirði

Engar upplýsingar er um Kleifakot í Ísafirði í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Langadalsströnd frá 1710. Hins vegar er fjallað um Glámuvelli og Tókustaði, forn eyðiból, á því svæði. Þar segir eftirfarandi:

Glámuveller heitir fornt eyðiból fremst í botninum á dalnum, sem gengur fram af Ísafirði austan fram við ána, og sjást hjer enn nú ljós <merki> tótta og girðingaleifa, en ekki vita menn annað til þess að hjer hafi bygd verið.

⁴¹⁰ Skjal nr. 2(235).

⁴¹¹ Skjal nr. 2(237).

⁴¹² Skjal nr. 2(17).

⁴¹³ Skjal nr. 2(92).

Ekki má hjer aftur byggja fyrir heyskaparleysi, því land er mjög í hrjóstur komið, og túnið, sem verið hefur, rifhrísi og víðir vaxið. Þetta land brúkar nú enginn sjerlega nema þá bændur úr þessari sveit og Vatnsfjarðarsveit láta reka þángað geldfje, lömb eður naut, sem þó er mjög svipult og ekki almenn venja, gjalda þó öngvan toll þar fyrir, nema hvað þeir kunna að forlíka við þá bændur, sem á tvær hendur næst við eyðidalinn búa.

Tókustader, annað eyðiból í sama dal. Um það er alt hið sama að segja og Glámuveli, nema þar sjest ekki til túngarðsleifa so glögglega, en tóttarústir nýlegri, og meina það því síðar byggt verið hafa. Ekki vita nálægir að undirjetta hvörri jörðu þessi lönd tilheyri, nema hvað Vatnsfjarðarstaður skal eiga beit nokkra og skógarhögg, vide Vatnsfjörð.⁴¹⁴

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1804 er skráð að dýrleiki Kleifakots í Ísafirði finnist ekki í jarðabókinni en að jörðin sé kirkjujörð frá Vatnsfirði við Ísafjarðardjúp. Fram kemur að eyðihjáleigurnar Glámuvellir og Tókastaðir séu teknar með í matið.⁴¹⁵

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er ekki talinn fram dýrleiki jarðarinnar Kleifakots, sem einnig er skráð undir heitinu Kleifar, en skráð er að hún sé Vatnsfjarðarkirkjueign. Í neðanmálgrein er eftirfarandi texti:

1805 segir, að jörðin Kleifar, sem fyrri eigi er nefnd, sé komin upp úr eyðijörðunum Glámuvöllum og Tókastöðum, er A.M. segir eydda fyrir manna minni, og viti enginn hver átt hafi, en jb. 1760 minnst á eyðijarðir þessar, meðal bænda eigna. Nú nefna sýslumaður og prestur Kleifakot, er sýslumaður eignar Vatnsfjarðar kirkju (4 h. að dýrleika), einsog Kleifar 1805 líka voru eignaðar henni, en þó telur prestur (1840) enga jörð með þessu nafni, meðal kirkjujarðanna.⁴¹⁶

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Kleifakots í Ísafirði.⁴¹⁷ Í færslu um Botn í Mjóafirði í sama jarðamati segir eftirfarandi:

Þess er að geta að Kleifarkot er byggt úr Botns landi en hefur ekki hundradatal feingid og fyrir því er Botn eigi metinn meira enn að medaltali, þó jörðin með Kleifarkoti sje enn með hinum bestu, sökum landrýmis og landgæða.⁴¹⁸

Í verðlagsbók við jarðamat Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850 kemur fram að forn dýrleiki Kleifakots er fjögur hundruð en jörðin er svo metin á 80 ríkisbankadali.⁴¹⁹

Við manntalsþing að Nauteyri 1. júní 1850 var friðlýst selalögnum fyrir Kleifakotslandi að því sem forn landamerki leyfðu.⁴²⁰

Í prófastsvísitasíu um Vatnsfjarðarkirkju frá 9. júní 1884 er fjallað um landskuldir af kirkjujörðum, þar á meðal fyrir Gervidal og Kleifakot.⁴²¹

Landamerkjálýsing Kleifakots er dagsett 4. október 1889. Ekki er skráð í landamerkjabók Ísafjarðarsýslu hvenær hún var þinglesin, en hún var innkomin 22. apríl 1890. Efni hennar er eftirfarandi:

⁴¹⁴ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 224; skjal H-25.

⁴¹⁵ Skjal nr. 2(42).

⁴¹⁶ Skjal nr. 4(1), bls. 201.

⁴¹⁷ Skjal nr. 2(65).

⁴¹⁸ Skjal nr. 2(63).

⁴¹⁹ Skjal nr. 2(73).

⁴²⁰ Skjal nr. 2(240).

⁴²¹ Skjal nr. 2(336).

Landamerki Kleifakots.

Landamerki fyrir Vatnsfjarðarkirkjujörð Kleifakot í Ísafirði eru: Að utanverðu Gervidalsá fram á Butralda brekku, þaðan fram eptir fjallinu, eins og vötnum hallar að Ísafjarðará

Kleifakoti 4 oct. 1889

St. Stephensen

(pr. í Vatnsfirði)

Þorleifur Helgason

(hdsl.) ábúandi.

[á spássíu] InnK. 22/4 1890 Borgun: þingl: 0,75 bók: 0,25 ein Króna borgað SkTh.⁴²²

Í prófastsvísitasíu um Vatnsfjarðarkirkju frá 23. september 1890 kemur fram að landamerkjaskrár allra kirkjujarða hafi verið þinglýst og að engum mótmælum hafi verið hreyft gegn þeim.⁴²³

Í fasteignamati Norður-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918 er dýrleiki Kleifakots metinn fjögur hundruð að fornu mati en eigandi jarðarinnar var Vatnsfjarðarkirkja. Skráð er að jörðin hafi öll verið fallin í órækt. Hún var loks metin á 300 kr.⁴²⁴

5.8.16 *Gervidalur*

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Langadalsströnd frá 1710 segir eftirfarandi um Gervidal:

Giorvudalur.

Jarðardýrleiki xii hndr., og svo tíundast presti og fátækum alleina.

Eigandinn beneficium Vatnsfjörður í Vatnsfjarðarsveit.

Ábúandinn Höskuldur Jónsson.

Landskuld 1 álnir nú og í næstu 10 ár, áður þar fyrir lá jörðin í eyði eitt eður 2 ár, en þar fyrir var landskuld lxxx álnir.

[...]

Afrjett engin, og gánga lömb og geldfje í heimalandi nema þá rekið er á dalinn, sem liggur fram frá Ísafirði, vide Glámuveli ut supra.

Skógur til kolgjörðar og eldiviðar nægur, en til raftviðar eyddur mjög og ekki teljandi, og brúkar ábúandi skóginn eftir þörfum til búsnauðsynja sinna. Torfrista og stúnga næg. Grasekja næg fyrir heimili. Berjalestur lítill.

Túninu granda skriður og snjóflóð í vatnagangi á vetur og hefur þessi skriða mikinn part túnsins eyðilagt, er og bænum ekki óhætt fyrir þessum voveiflegum skaða, þó hingað til hafi ekki stór skaði að orðið.

Heimræði hefur hjer verið áður jafnlega um sumar og lending góð. Nú brúkast þetta heimræði skjaldan, því fiskur hefur í nokkur <ár> ekki so langt gengið inn á fjörðinn, að þetta heimræði hafi til gagnsmuna brúkað orðið nema einstöku dag, þá so hefur til viljað.

⁴²² Skjal nr. 2(18).

⁴²³ Skjal nr. 2(337).

⁴²⁴ Skjal nr. 2(93).

Munnmæli eru að þessi jörð hafi að fornu staðið á því landsplátsi hjer í landinu, sem nú er kallað Sauðhússnes og sjást þar enn tóttarrústir. Ekki hafa menn annað vissara fyrir sjer um þessa undirrjetting.⁴²⁵

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1804 er dýrleiki Gervidals metinn 12 hundruð og þá er skráð að jörðin var kirkjujörð Vatnsfjarðar við Ísafjarðardjúp.⁴²⁶

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Gervidalur metin 12 hundruð að dýrleika og skráð sem Vatnsfjarðarkirkjueign.⁴²⁷

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Gervidals.⁴²⁸ Í verðlagsbók við jarðamat Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850 kemur fram að forn dýrleiki Gervidals er 12 hundruð en jörðin er svo metin á 192 ríkisbankadali.⁴²⁹

Við manntalsþing að Nauteyri 1. júní 1850 var friðlýst selalögnum fyrir landi Gervidals frá Álftrákroará í Gervidalsá.⁴³⁰

Í prófastsvísitasíu um Vatnsfjarðarkirkju frá 9. júní 1884 er fjallað um landskuldir af kirkjujörðum, þar á meðal fyrir Gervidal og Kleifakot.⁴³¹

Landamerkjalyfing Gervidals er dagsett 4. október 1889. Ekki kemur fram í landamerkjabók Ísafjarðarsýslu hvenær skráin var þinglesin, en hún var innkomin 22. apríl 1890. Efni hennar er eftirfarandi:

Landamerki Gervidals.

Landamerki fyrir Vatnsfjarðarkirkjujörð Gervidal í Nauteyrarhreppi eru: Að utanverðu Álpta Króará neðan frá sjó og í Búrfell. Að innanverðu í Gervidalsá fram á Butraldabrekku. Að ofanverðu, eins og vötnum hallar.

Gervidal 4. oct. 1889.

St. Stephensen (pr. í Vatnsfirði) Kr. Þorláksson (eigandi og ábúandi á Múla) Moeses Jllugason.

[á spássíu] Innk. 22/4 1890 Þingl. 0,75 bók: 0,25 ein króna borgað SkTh.⁴³²

Í prófastsvísitasíu um Vatnsfjarðarkirkju frá 23. september 1890 kemur fram að landamerkjaskrá allra kirkjujarða hafi verið þinglýst og að engum mótmælum hafi verið hreyft gegn þeim.⁴³³

Í fasteignamati Norður-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918 er dýrleiki Gervidals metinn 12 hundruð að fornu mati en eigandi jarðarinnar var Vatnsfjarðarkirkja. Fram kemur að landamerki séu þinglesin en loks var jörðin metin á 1.600 kr.⁴³⁴

⁴²⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 225; skjal H-25.

⁴²⁶ Skjal nr. 2(43).

⁴²⁷ Skjal nr. 4(1), bls. 201.

⁴²⁸ Skjal nr. 2(66).

⁴²⁹ Skjal nr. 2(73).

⁴³⁰ Skjal nr. 2(241).

⁴³¹ Skjal nr. 2(336).

⁴³² Skjal nr. 2(19).

⁴³³ Skjal nr. 2(337).

⁴³⁴ Skjal nr. 2(94).

5.8.17 Múli við Ísafjörð

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Langadalsströnd frá 1710 segir eftirfarandi um Múla við Ísafjörð:

Mule.

Jarðardýrleiki xxiv hndr., og svo tíundast iv tíundum.

Eigandinn er þær systur Elín, Ragneiður og Sigríður Þorsteinsdætur að Skarði á Skarðsströnd, ein, tvær eður allar, og hafa tekið hana að erfð eftir systur sína Caritas, sem andaðist í bólunni.

Ábúandinn á hálfri jörðunni Hákon Sigmundsson. Annar ábúandi á hinum helmíngnum Páll Bjarnason.

[...]

Afrjett engin ut supra. Skógur til raftviðar eyðist mjög en til kolgjörðar nægur, og brúka ábúendur so sem heimilinu þarfnar. Torfrista og stúnga bjargleg. Silúngsveiðivon í Múlaá áður að góðu gagni, en nú lítil eður engin í nokkur ár. Grasatekja sem áður segir um Gjörfudal.

Enginu grandar Álfagrófardalsá með grjóts og sands áburði, sem mjög fer í vöxt. Landþröngt er, og nýtur ábúandi þolinmæði nábúa sinna en geldur ei vissan beitartoll. Vatnsból bregðst stundum um vetur, og er þá mjög bratt og langt vatns að afla fyrir menn og kvikfje.

Heimræði hefur verið og er enn nú sem áður segir um Gjörfudal.

Hladsteckur heitir eitt örnefni hjer í landinu, þar segjast menn heyrt hafa af sjer eldri mönnum að bygð hafi að fornu verið, en lítil sjást þar nú merki af fáum tóttarrústum. Má og ekki bygð setja fyrir heyskaparleysi.

Wigdisastader segja og munnmæli að heitið hafi jörð hjer í landinu að fornu, þar nú stendur selið frá heimajörðinni. Ekki er hjer og heldur neitt víst um að segja, og mjög lítil sjást hjer byggingamerki, sem menn vita ekki hvört leifar eru af fornum seltóftum eður bæjarhúsaleifum, og má hjer ei aftur byggja fyrir heyskaparleysi og landþröng.⁴³⁵

Í texta um Laugaból við Ísafjörð í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Langadalsströnd frá 1710 er fjallað um ágreining þeirrar jarðar og Múla við Ísafjörð. Ágreiningurinn var um Lambatungur og Geitadal. Þar segir eftirfarandi:

Ágreiningur er á milli þessarar jarðar [Laugabóls] og Múla um landpláts nokkurt á milli þessara takmarka, að heimanverðu frá Neðra Kambi eður Kambsgötum fram að Mörillíngsfossi, það er allar Lambatungur og Geitadalur allur austanfram. Ekki er reynt með lögum hvörjir rjettara hafa, því landsdrotnar hafa ei þessum ágreiníngi undir dóm haldið.⁴³⁶

Hinn 22. ágúst 1725 fóru fram jarðakaup þar sem Helga eldri Eggertsdóttir fékk Ormi Daðasyni og konu hans, Ragnheiði Þorsteinsdóttur, erfðahluta sinn. Þar á meðal var þriðjungur bóndahlutans í jörðinni Saurbæ á Rauðasandi og fjögur hundruð í jörðinni Keflavík. Á móti seldu Ormur og Ragnheiður Helgu ýmsar jarðeignir, s.s. Múla við Ísafjörð, 24 hundruð að dýrleika. Við afrit skjalsins í skjalabók Bæjar á Rauðasandi er skráð að það hafi verið upplesið við manntalsþing að Tungu í Örlygshöfn 3. maí

⁴³⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 225–227; skjal H-25.

⁴³⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 228; skjal H-25.

1728, en hefur líklega verið 4. maí það ár, sbr. upplestur á öðrum skjölum við manntalsþing að Tungu sama ár.⁴³⁷

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1804 er dýrleiki Múla við Ísafjörð metinn 24 hundruð en eigandi jarðarinnar var Hjaltalín kaupmaður. Fram kemur að eyðihjáleigurnar Hlaðstekkur og Vigdísarstaðir séu teknar með í matið.⁴³⁸

Hinn 14. september 1849 mættu Þorsteinn Þorvaldsson á Múla og Jón Árnason á Laugabóli fyrir sáttanefnd Nauteyrarhreppsumdæmis. Þorsteinn kvað Jón hafa rofið skriflegan samning um yrkingu á engjaparti Laugabóls í Lambatungum. Sátt náðist milli þeirra þannig að Jón lofaði að ljá Þorsteini sinn slægnapart í Lambatungu, austan til og ofan að Mjóadalsgljúfrum til yrkingar annað hvert ár.⁴³⁹

Hinn 3. júlí 1841 skrifuðu Illugi Örnólfsson og Þorsteinn Þorvaldsson, eigendur Múla við Ísafjörð, bréf til sýslumanns Ísafjarðarsýslu þar sem þeir óskuðu áreiðar á ábýlisjörð sína vegna ágreinings við eigendur jarðarinnar Laugabóls við Ísafjörð. Bréfið var upplesið við rétt í Reykjarfirði 24. júlí 1841, merkt sem litra A.⁴⁴⁰

Í vitnisburði Ingibjargar Narfadóttur, dagsettum 5. júlí 1841, sem upplesinn var við rétt í Reykjarfirði 24. júlí 1841, segir eftirfarandi um landamerki jarðanna Múla og Laugabóls við Ísafjörð:

Pegar eg var á Laugabóli fyrir meir enn 20 Árum heirdi eg aldrei Annars gétid enn ad Geítar-dalsá skilie Lönd milli Múla og Laugabóls.⁴⁴¹

Í vitnisburði Jóhannesar Þórðarsonar, dagsettum 7. júlí 1841, sem upplesinn var við rétt að Reykjarfirði 24. júlí 1841, segir eftirfarandi um fimm hundruð sem fylgi Laugabóli við Ísafjörð:

Þad sem 5 hndr. filgir á Laugabóli eru Eilífs-lægdir og Gilkinnarvötn, fyrir framan Brautarveg framm ad Hæðinni, fyrir utann Súdavatns eíngi, og Geitadalur med Lambatúngum allt ad Moríglings fossi, sem sýnist ad Geítadals-á renni frá. Þessu til stadfestu er mitt Nafn ad Raudamyri þann 7da Júlíi 1841.

Þetta ber eg fyrir þann tíma er eg var á Laugabóli í 18 ár – er þá síðan 18 eg ad Laugabóli kom 60, ár⁴⁴²

Í vitnisburði Þorvaldar Þorsteinssonar, dagsettum 18. júlí 1841, segir eftirfarandi um jörðina Múla við Ísafjörð:

her med giöri eg undirskrifadur vitanlegt ad eg hefi heyrt ad Jördinn Muli 24 hundrud ad dyrleika á land á heidar götur^{ad} Sögn Olafs Saluga Gissursonar sem lenge bió á Laugaboli stadfestur med Teits Sysslumans i Bardastrandar Sysslu vitnisburdi, og hefur þessi jörd Muli þad sama uppastand um landamerki á þá síduna so framt ecki koma frekari astædur á þann veiginn um jardarinnar landeign. ofanskrifad stadfesti eg med mínu nafni og hiá þriktu Signeti⁴⁴³

⁴³⁷ Skjal nr. 2(282).

⁴³⁸ Skjal nr. 2(44).

⁴³⁹ Skjal nr. 2(265).

⁴⁴⁰ Skjal nr. 2(126).

⁴⁴¹ Skjal nr. 2(127).

⁴⁴² Skjal nr. 2(128).

⁴⁴³ Skjal nr. 2(129).

Í vitnisburði Þórðar Þórðarsonar, dagsettum 19. júlí 1841, sem upplesinn var við rétt að Reykjarfirði 24. júlí 1841, segir eftirfarandi um Geitadal:

Fyrir, herumbil 40^a Árumm þá eg var í dvöl, um 2^{ia} Ára tímabil hía Gissuri heitnum Gudmundsyni og Systur minni Guðríði Þordardóttir a Laugabóli, heirdi eg ei annars getid – eda vard annars vís, – enn ad Geitadalur, filgdi þeim 5 hndr.^a parti, er liggur i Nedra-bæartúni, og horfir til Síafar, (med Veítid) er Gissur heitinn þá ábjó; – sem þá var hans slægiuland – undireíns og svokalladar Eilífs-lægdir.⁴⁴⁴

Hinn 20. júlí 1841 gerði sýslumaður Ísafjarðarsýslu áreið á landamerki Múla og Laugabóls við Ísafjörð. Texti áreiðarinnar er varðveittur í jarðaskjölum Barðastrandarsýslu og var upplesinn við rétt að Reykjarfirði 24. júlí 1841. Með textanum fylgir einnig kort yfir landamerki milli Múla og Laugabóls. Inn á kortið eru skráð örnefnin Geitad.á, Lambat., Mjóad.á, Heiðarv. og Húsadalsá. Texti skjalsins er eftirfarandi:

Ár 1841, þann 20^{ia} Juli giordi Sýsslumadur Th Gunlögson á reid á landamerki milli Laugab og Múla á Lángadalst. eftir Skriflegri begeringu af 3 s.m. Bændanna Jllhuga Örnólfss. og Þorst. Þorvaldss. á Múla, Jóns Arnas. og Þórdar Magnúss. Bænda á Laugab., útnefndi hann til Áreiðarinnar, med ser, eftirnefnda menn, Prestinn H^{ra} Torfa Magn.s. hreppstóran A. Asgeirss. ^{propt A. Hald.} Bóndan Ólaf Bjarnas. og Chr. Ebenezers. á Melgraseyri til ad yfirlíta það pláts Lambat. kallad, sem liggur ä milli Geitadals-Ár og Mjóadals-Ar, hvar um Ágreiníngur er milli nefndra Jarda Ábúenda. Landsplatsid var yfirlitid af ollum framannefndum mönnum, enn þar nægileg Skilríki þóttu frá vidkomendum á bádar Sídur skorta, þá var ei frekara adgiört enn ad tilbióda, bádum málspörtum ~~á þingi~~ fyrir löglega settum rétti ad Stadfesta Med Eydi sína Skriflega gefna vitnisburdi um nefnd Landamerki, eda hvö[r]t þeir vildu heldur móttaka Sýsslumansins áliktum strax á Stadnum, Viðkomendur völdu, ad vitnisburðirnir yrdu Eydfestir.

her undir skrifa allir eftir framan settri Röd ad Múla út supra

Th Gunlögson

T Magnússon A Haldórsson.

A Asgeirsson Olafur Biarnason

Christ. Ebenezirs son

Jllhugi Örnolfs son

Th Thorvalds son

Jón Arnason Þórdur Magnúss.

Magnús Petursson⁴⁴⁵

Hinn 21. júlí 1841 veitti Illugi Örnólfsson umboð til Þorsteins Þorvaldssonar á Múla vegna máls um landamerki jarðanna Múla og Laugabóls við Ísafjörð. Skjalið var upplesið við rétt að Reykjarfirði 24. júlí 1841.⁴⁴⁶

Í vitnisburði Þórðar Magnússonar, dagsettum 22. júlí 1841, segir eftirfarandi um Lambatungur og jarðirnar Múla og Laugaból:

⁴⁴⁴ Skjal nr. 2(130).

⁴⁴⁵ Skjal nr. 2(131).

⁴⁴⁶ Skjal nr. 2(132).

Adur enn eg ad Laugaboli kom, – og síðan – hef eg heirt af öllum þeim sem þar hafa verid, og eg hef vidtalad – ad Lambatúngur filgdu Laugabóli og sérí lagi greinilegast af Þorleífi sal. Sigurdsyni sambýlismanni m. sem var undir 20 ár. ad nefndar Lambatúngur filgdi þeim 15 hndr. sem hann alla tíð ábío til Dauda dags; – enn undireíns sagdi hann mer, ad hann hefði eptir látid Þorvaldi Þorsteínsyni á Múla þær til yrkingar. Þetta stadfesti eg med mínu Undirskrifudu Nafni – og ef oskast – aflögðum Eídi.⁴⁴⁷

Í vitnisburði Magnúsar Jóhannssonar, dagsettum 22. júlí 1841, sem upplesinn var við rétt að Reykjarfirði 24. júlí 1841, segir eftirfarandi um jarðirnar Múla og Laugaból:

Eg hefi heirt ad Múli hafi att ij heidar gótur þar hia hef eg heirt ad Sijra Þorleifur salugi hafi att ad lög festa ý geita dals ä enn alldreij hefeg hei[rt] ad 'tungurnar hafi filt og ecki var eg med ad yrka lamba tungur þeg eg var a lauga boli eda heirdi því hreift. Enn geitar dal og eilífs lægdir var eg medad írka sem 5 hundrudonum fildi þa Enn það kann liosast ad sina morgun gíafar brief Mad. Þuridar salugu seinni konunnar Sýr. Þorleifs saluga sem Jon Arna son a lauga boli hefur sagt mier ad hann hafi i höndunumm

þar hia gíef eg nu þessa utskirslu ýfir það sem eg hef heirt badumm bændonumm M Þorsteini Þorvalds sínjij^{a mulla} og M Joni Arna syný a laugaboli eptir hans beidni og eptir þessar minni heirn skal eg sveria

kleifakoti dag 22 Juli¹⁸⁴¹

Magnus Johansson

Eg undir skrifadur Magnus Johansson eg eg hefi heirt ad muli hafi att i [...]ar götur þar hia hefi eg heirt ad sira Þorleifur hafi att ad ~~laug~~ laugfesta í geítadals a^{en} ecke hefi eg heirt ad lamba tungur filgdi fimm hundrudunum eg [...] ad írka geitadal og ecke voru lamb^atungur írkar fra Laugaboli⁴⁴⁸

Hinn 23. júlí 1841 veitti Jón Árnason umboð til sr. Arnórs Jónssonar í Vatnsfirði um að koma fram fyrir sína hönd í landamerkjamáli milli jarðanna Múla og Laugabóls við Ísafjörð. Umboðið var uppleið við rétt að Reykjarfirði 24. júlí 1841.⁴⁴⁹

Í vitnisburði Þorvaldar Þorsteinssonar, dagsettum 23. júlí 1841, sem upplesinn var fyrir rétti að Reykjarfirði 24. júlí 1841, segir eftirfarandi um Lambatungur:

Eg undir skrifadur gíef her sislumanninum Th Gunnlaugssen til vitundar ad eg kom hingad Arid 1792 og hef hier dvalid þar til nu 1841 og yfir allann þennann tima hef eg Einungis Eirn írkt lambatungur til stlægna og leift til grasa an þess eg hafi nockurn mann bedid og Einginn hefur akiært mig utann það ad M Þordur Magnus son sotti þangad eina ferd nu firir faumm arumm og seigist hann hafa giórt það med halfumm huga, so Mons Jon Arnason hefur stleiid þær nu næstu 2 ár fir^{ir} utann það seinasta af liðið ár. Þess er og ad gieta ad þegar eg stlo lamba tungur first voru þær komnar ij orækt og sinu sá eg held þær hafi eij verid nijlega stleignar sem Ecki var ad furda því fa tækir buggu hier firir mig allir sem eg hef umm heirt so þeir líklega hafa ecki haft mannskap a því⁴⁵⁰

Í ódagsettum vitnisburði Guðríðar Þórðardóttur á Skálavík, sem upplesinn var við rétt að Reykjarfirði 24. júlí 1841 segir eftirfarandi um Geitadal og Lambatungur:

⁴⁴⁷ Skjal nr. 2(133).

⁴⁴⁸ Skjal nr. 2(137).

⁴⁴⁹ Skjal nr. 2(134).

⁴⁵⁰ Skjal nr. 2(135).

Gudrídur Þordardóttir a Skálavík vitnar að Geítadalur og Lambatúngur hafi filgt Laugabóli, nefnilega 5, Hundrudum sem Geítadals-á heldur; fyrir 40 árumm.

Vottur:

Gudmundur Þorgilsson⁴⁵¹

Í ódagsettum vitnisburði Steinunnar Þórðardóttur á Látrum sem upplesinn var við rétt að Reykjarfirði 24. júlí 1841 segir eftirfarandi um jarðirnar Múla og Laugaból við Ísafjörð:

Steínun Þordardóttir a Látrum ber: – að þá hún var a Laugabóli, að hún hafi heyrt, að Lambatúngur og Geítadalur, hafi fylgt Laugabóli, og einginn annar, þá hafi nefnt annað; enn Laugaból hafi átt Land í Múla-á að nedannverdu, enn Geítadals-á að framannverdu; – og þeim Fimm Morgungiafar Hundrudum í Laugabóli – hafi áður nefndt land filgt. Þetta hafi verid fyrir 40 árumm

vitnar Stejnun Þordardóttir a Látrum.

Vottur: Haldór Haldórson á Látrum.⁴⁵²

Hinn 24. júlí 1841 var settur réttur að Reykjarfirði vegna landamerkjamáls milli eigenda Múla við Ísafjörð og Laugabóls við Ísafjörð. Framlögð voru skjöl og aðilar unnu eið um framburði sína. Einkum var deilt um eign og afnot á svokölluðum Lambatungum. Loks var eftirfarandi texti færður inn í dóma- og þingbók Ísafjarðarsýslu:

Þaræð þessir menn hafa, eins og her að framan stendur ~~haf~~ aflagt sinn Sáluhjálpæryd, um landamerki á millum Jardanna Múla og Laugabóls á Lángadalsströnd, þá gétur eingin í Efa leiddt, að landamerkin á millum Múla og Laugabóls séu Geitadals-á, sem fellur frá Morillingsfossi ofaní Múla-á.⁴⁵³

Í afsals- og veðmálabók Ísafjarðarsýslu 1868–1882 er skráð afrit af rétti í Reykjarfirði 24. júlí 1841 um landamerki Múla og Laugabóls.⁴⁵⁴

Hinn 10. febrúar 1842 skrifuðu Þorsteinn Þorvaldsson og Illugi Örnólfsson sýslumanni Ísafjarðarsýslu um að fá afrit af ályktun um landamerki Múla og Laugabóls.⁴⁵⁵

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Múli við Ísafjörð metin 24 hundruð að dýrleika og skráð sem bændaegn. Í neðanmálsgrein kemur fram að árið 1805 hafi eyðihjáleigurnar Hlaðstekkur og Vigdísarstaðir verið taldar með.⁴⁵⁶

Engin umfjöllun er um Múla við Ísafjörð í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850. Í verðlagsbók við jarðamatið kemur fram að dýrleiki Múla er 24 hundruð en jörðin er svo metin á 672 ríkisbankadali. Þá eru Lambatungur, þrætuland milli Múla og Laugabóls við Ísafjörð, metnar á 75 ríkisbankadali.⁴⁵⁷

⁴⁵¹ Skjal nr. 2(136).

⁴⁵² Skjal nr. 2(138).

⁴⁵³ Skjal nr. 2(242).

⁴⁵⁴ Skjal nr. 2(116).

⁴⁵⁵ Skjal nr. 2(139).

⁴⁵⁶ Skjal nr. 4(1), bls. 201.

⁴⁵⁷ Skjal nr. 2(73).

Við manntalsþing að Nauteyri 7. júní 1851 var uppleið sáttanefndarskjal, dagsett 14. september 1849, milli bændanna Þorsteins Þorvaldssonar í Múla og Jóns Árnasonar á Laugabóli um Lambatungur.⁴⁵⁸

Landamerkjaskrá Múla við Ísafjörð er dagsett 13. júlí 1889. Ekki kemur fram í landamerkjabók Ísafjarðarsýslu hvenær skránni var þinglýst, en hún var innkomin til þinglýsingar 28. apríl 1891. Efni hennar er eftirfarandi:

Landamerki fyrir Múla í Nauteyrarhreppi eru að innan Alptakróará frá sjó og Búrfell og svo þaðan fram sem vötnum hallar fram á fjallgarð, að utan Múla frá sjó og í Moryllisfoss.

Múla 13. Júlí 1889

Kristján Þorláksson

St. Stephensen (pr. í Vatnsfirði) Jón Halldórsson Móises Jllugason Páll Pálsson.

[á spássíu] Innk 28 apríl 1891 Borgun þingl. 0,75 bókun 0.25 1,00 borgað SkTh.⁴⁵⁹

Í fasteignamati Norður-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918 er dýrleiki Múla við Ísafjörð metinn 24 hundruð að fornu mati. Eigendur jarðarinnar voru Kristján Þorláksson í Múla að 16 og hálfu hundraði, dánarbú Jóns Halldórssonar á Laugabóli að tveimur hundruðum, Katrín Þorleifsdóttir í Hnífsdal að 3 og hálfu hundraði og Jón Hálfðásson að tveimur hundruðum. Loks var jörðin metin á 8.000 kr.⁴⁶⁰

5.8.18 Laugaból við Ísafjörð

Hinn 2. júní 1663 setti Þórkatla Snæbjörnsdóttir Snæbirni Torfasyni til eignar 27 hundruð í Laugabóli fyrir hálfa Brúnastaði í Skagafirði, 15 hundruð að dýrleika, og alla Skeggvaldsstaði í Húnavatnssýslu, 12 hundruð að dýrleika. Einnig gaf Þórkatla Snæbirni þrjú hundruð í Laugabóli vegna elskuræktar, bæði við nafn og persónu Snæbjarnar.⁴⁶¹

Í kaupmálabréfi Þorláks Þorleifssonar og Þóru Snæbjörnsdóttur frá 25. október 1685 segir að Eggert Snæbjörnsson taldi Þóru systur sinni til rétttra arfaskipta Laugaból, 30 hundruð að dýrleika, og 10 hundruð í óánefndri fasteign. Sjálf átti hún tvö hundruð í fasteign. Þar á móti taldi sr. Teitur Halldórsson, í umboði Þorleifs Jónssonar, Þorláki, syni Þorleifs, til kaups og konumundar Kirkjuból í Gufudalssókn, 24 hundruð, og 12 hundruð í Hofstöðum í Staðarkirkjusókn í Barðastrandarsýslu.⁴⁶²

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Langadalsströnd frá 1710 segir eftirfarandi um Laugaból við Ísafjörð:

Laugabool.

Bænhús hefur hjer að fornu verið, en ekki tíðir veittar í manna minni, en skemma stendur þar nú, sem bænhúsið hefur áður verið, sem heldur enn bænhúsnafinu.

⁴⁵⁸ Skjal nr. 2(243).

⁴⁵⁹ Skjal nr. 2(20).

⁴⁶⁰ Skjal nr. 2(95).

⁴⁶¹ *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 166; skjal H-29.

⁴⁶² *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*, bls. 172; skjal H-29.

Jarðardýrleiki xxx hndr., og svo tíundast 4 tíundum.

Eigandinn Þóra Snæbjörnsdóttir, kvinna Þorláks Þorleifssonar að Kirkjubóli í Bæjarnesi, og tekur hann hálfar skuldir, en móðir kvinnu hans, Helga Eggertsdóttir að Múla í Kollafirði <hálfar>, og er þetta talað um landskuldina, en leigur tekur Þorlákur allar.

Ábúandinn á hálfri jörðinni Sra. Thorfi Bjarnason.

[...]

Ábúandi á hinum helmíngnum Jón Árnason.

[...]

Aftjett engin ut supra. Skógur til raftviðar, kolgjörðar og eldiviðar nægur, og brúkar ábúandinn til húsabótar og annara nauðsynja sem lög leyfa. Torfrista lök, stúnga sæmileg. Selveiði hefur áður verið gagnvæn en nú engin í margt ár, því selur hefur lagst hjer frá landinu. Rekavon lítil af hvölum þeim, sem skutlaðir eru á Ísafjarðardjúpi, heppnast sjaldan.

Skógarítak á Vatnsfjarðarstaður hjer, og hefur brúkast til raftviðar og kolgjörðar átölulaust.

Enginu grandar vatn sem jetur úr rótina. Vatnsból bregðst bæði sumar og vetur, og er þá lángur vatnsvegur í laugir nokkrar, sem liggja utangarðs.

Backe, eður öðru nafni **Backakot**. Forn eyðihjáleiga í úthögum, þar sem nú er sel frá heimajörðunni, hefur ekki bygð verið í manna minni. Kunna því ekki nálægir að undirretta um kosti hennar eður ókosti, en landið brúkast til beitar frá selinu. Ekki má hjer aftur byggja, því túnstæði er ekkert, og engið má ei heimajörðin afleggja nema til skaða og stórrar rýrðar.

Ágreiningur er á milli þessarar jarðar og Múla um landpláts nokkurt á milli þessara takmarka, að heimanverðu frá Neðra Kambi eður Kambsgötum fram að Mörillíngsfossi, það er allar Lambatúngur og Geitadalur allur austanfram. Ekki er reynt með lögum hvörjir rjettara hafa, því landsdrottnar hafa ei þessum ágreiningi undir dóm haldið.⁴⁶³

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1804 er dýrleiki Laugabóls við Ísafjörð metinn 30 hundruð en eigendur jarðarinnar voru fjórir talsins, þar á meðal einn af ábúendunum, Þorleifur Sigurðsson. Aðrir eigendur eru ekki nafngreindir. Fram kemur að eyðihjáleigan Bakki sé tekin með í matið.⁴⁶⁴

Hinn 7. ágúst 1840 gaf Jón Árnason konu sinni, Helgu Jónsdóttir, í morgungjöf fimm hundruð í jörðinni Laugabóli á Langadalsströnd. Meðfylgjandi voru Eilíflægðir, austanverður Geitadalur og Lambatúngur eða eins og bréfið ber með sér:

Eg undirskrifadur gíf hermed á giftingardeigi í morgungjöf konu minni Helgu Jónsdóttir, þau 5 hndr. segi og Skrifa Fimm hundrud, í Jördinni Laugabóli, á Lángadalsströnd, sem nidur og framundan svoköllumdum Nedribæ liggja á nefndri Jörd, eftir alkunnum Tún-merkjum – Þessum 5 hndr. Fimm hundrudum fylgja, hvað uthaga áhrærir, veita nidurundan þeim til sjóar og svokalladar Eilíflægðir, líka Geitadalur austanverdt sem fjallsbrún heldur, og Lambatúngur þar fram af. Enn deyi ofannefnd kona mín fyrri enn eg, þá falli áminst Fimm hundrud til mín aftur. Þessu til Stadfestingar eru okkar og vidstaddra votta undirskrifud nöfn og hjá þrikkt Signet.

Laugaboli d. 7da August. 1840.

⁴⁶³ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VII, bls. 227–228; skjal H-25.

⁴⁶⁴ Skjal nr. 2(45).

Jón Arnason (Signet) H. Jonsdóttir Signet

sem vitni

Þórdur Magnússon (handsaladi) Signet H. Arnórsson Signet⁴⁶⁵

Gjafabréf Jóns Árnasonar til Helgu Jónsdóttur, konu sinnar, dagsett 7. ágúst 1840, um fimm hundruð í jörðinni Laugabóli í morgungjöf, er fært inn á nýjan leik í afsals- og veðmálalabók Ísafjarðarsýslu 1801–1844 undir lið nr. 123. Texti þess er samhljóða því sem áður er getið sem nr. 121 í sömu afsals- og veðmálalabók. Bætt er við að nefnd fimm hundruð álitist sem 150 ríkisbankadala virði.⁴⁶⁶ Gjafabréfið var þinglesið við manntalsþingsrétt að Nauteyri 3. júlí 1841.⁴⁶⁷

Hinn 3. júlí 1841 skrifuðu Illugi Örnólfsson og Þorsteinn Þorvaldsson, eigendur Múla við Ísafjörð, bréf til sýslumanns Ísafjarðarsýslu þar sem þeir óskuðu áreiðar á ábýlisjörð sína vegna ágreinings við eigendur jarðarinnar Laugabóls við Ísafjörð. Bréfið var upplestið við rétt í Reykjarfirði 24. júlí 1841, merkt sem lítra A.⁴⁶⁸

Í vitnisburði Ingibjargar Narfadóttur, dagsettum 5. júlí 1841, sem upplesinn var við rétt í Reykjarfirði 24. júlí 1841, segir eftirfarandi um landamerki jarðanna Múla og Laugabóls við Ísafjörð:

Þegar eg var á Laugabóli fyrir meir enn 20 Árum heirdi eg aldrei Annars gétid enn ad Geítar-dalsá skilie Lönd milli Múla og Laugabóls.⁴⁶⁹

Í vitnisburði Jóhannesar Þórðarsonar, dagsettum 7. júlí 1841, sem upplesinn var við rétt að Reykjarfirði 24. júlí 1841, segir eftirfarandi um fimm hundruð sem fylgi Laugabóli við Ísafjörð:

Þad sem 5 hndr. filgir á Laugabóli eru Eilífs-lægdir og Gilkinnarvötn, fyrir framan Brautarveg framm ad Hæðinni, fyrir utann Súðavatns eingi, og Geitadalur med Lambatúngum allt ad Moríglings fossi, sem sýnist ad Geítadals-á renni frá. Þessu til stadfestu er mitt Nafn ad Raudamyri þann 7da Júlíi 1841.

Þetta ber eg fyrir þann tíma er eg var á Laugabóli í 18 ár – er þá síðan ~~18~~ eg ad Laugabóli kom 60, ár⁴⁷⁰

Í vitnisburði Þorvaldar Þorsteinssonar, dagsettum 18. júlí 1841, segir eftirfarandi um jörðina Múla við Ísafjörð:

her med giöri eg undirskrifadur vitanlegt ad eg hefi heyrt ad Jördinn Muli 24 hundrud ad dyrleika á land á heidar götur ^{ad} Sögn Olafs Saluga Gissursonar sem lenge bió á Laugaboli stadfestur med Teits Sysslumans i Bardastrandar Sysslu vitnisburdi, og hefur þessi jörd Muli þad sama uppastand um landamerki á þá síduna so framt ecki koma frekari astædur á þann veiginn um jardarinnar landeign. ofanskrifad stadfesti eg med mínu nafni og hiá þriktu Signeti⁴⁷¹

⁴⁶⁵ Skjal nr. 2(117).

⁴⁶⁶ Skjal nr. 2(117).

⁴⁶⁷ Skjal nr. 2(244).

⁴⁶⁸ Skjal nr. 2(126).

⁴⁶⁹ Skjal nr. 2(127).

⁴⁷⁰ Skjal nr. 2(128).

⁴⁷¹ Skjal nr. 2(129).

Í vitnisburði Þórðar Þórðarsonar, dagsettum 19. júlí 1841, sem upplesinn var við rétt að Reykjarfirði 24. júlí 1841, segir eftirfarandi um Geitadal:

Fyrir, herumbil 40^a Árumm þá eg var í dvöl, um 2^{ia} Ára tímabil hía Gissuri heitnum Gudmundsyni og Systur minni Guðríði Þordardóttir a Laugabóli, heirdi eg ei annars getid – eda vard annars vís, – enn ad Geítadalur, filgdi þeim 5 hndr.^a parti, er liggur i Nedra-bæartúni, og horfir til Síafar, (med Veítid) er Gissur heitinn þá ábjó; – sem þá var hans slægiuland – undireíns og svokalladar Eilífs-lægdir.⁴⁷²

Hinn 20. júlí 1841 gerði sýslumaður Ísafjarðarsýslu áreið á landamerki Múla og Laugabóls við Ísafjörð. Texti áreiðarinnar er varðveittur í jarðaskjölum Barðastrandarsýslu og var upplesinn við rétt að Reykjarfirði 24. júlí 1841. Með textanum fylgir einnig kort yfir landamerki milli Múla og Laugabóls. Inn á kortið eru skráð örnefnin Geitad.á, Lambat., Mjóad.á, Heiðarv. og Húsadalsá. Texti skjalsins er eftirfarandi:

Ár 1841, þann 20^{ia} Juli giordi Sýsslumadur Th Gunlögson á reid á landamerki milli Laugab og Múla á Lángadalst. eftir Skriflegri begeringu af 3 s.m. Bændanna Jllhuga Örnólfss. og Þorst. Þorvaldss. á Múla, Jóns Arnas. og Þórdar Magnúss. Bænda á Laugab., útnefndi hann til Áreiðarinnar, med ser, eftirnefnda menn, Prestinn H^{ra} Torfa Magn.s. hreppstóran A. Asgeirss. ^{propt A. Hald.} Bóndan Ólaf Bjarnas. og Chr. Ebenezers. á Melgraseyri til ad yfirlíta það pláts Lambat. kallad, sem liggur ä milli Geitadals-Ár og Mjóadals-Ar, hvar um Ágreiníngur er milli nefndra Jarda Ábúenda. Landsplatsid var yfirlitid af ollum framannefndum mönnum, enn þar nægileg Skilríki þóttu frá vidkomendum á bádar Síður skorta, þá var ei frekara adgiört enn ad tilbióda, bádum málspörtum ~~á þingi~~ fyrir löglega settum rétti ad Stadfesta Med Eydi sína Skriflega gefna vitnisburdi um nefnd Landamerki, eda hvö[r]t þeir vildu heldur móttaka Sýsslumansins áliktum strax á Stadnum, Viðkomendur völdu, ad vitnisburðirnir yrdu Eydfestir.

her undir skrifa allir eftir framan settri Röd ad Múla út supra

Th Gunlögson

T Magnússon A Haldórsson.

A Asgeirsson Olafur Biarnason

Christ. Ebenezirs son

Jllhugi Örnolfs son

Th Thorvalds son

Jón Arnason Þórdur Magnúss.

Magnús Petursson⁴⁷³

Hinn 21. júlí 1841 veitti Illugi Örnólfsson umboð til Þorsteins Þorvaldssonar á Múla vegna máls um landamerki jarðanna Múla og Laugabóls við Ísafjörð. Skjalið var upplesið við rétt að Reykjarfirði 24. júlí 1841.⁴⁷⁴

Í vitnisburði Þórðar Magnússonar, dagsettum 22. júlí 1841, segir eftirfarandi um Lambatungur og jarðirnar Múla og Laugaból:

⁴⁷² Skjal nr. 2(130).

⁴⁷³ Skjal nr. 2(131).

⁴⁷⁴ Skjal nr. 2(132).

Adur enn eg ad Laugaboli kom, – og síðan – hef eg heirt af öllum þeim sem þar hafa verid, og eg hef vidtalad – ad Lambatúngur filgdu Laugabóli og serí lagi greinilegast af Þorleífi sal. Sigurdsyni sambýlismanni m. sem var undir 20 ár. ad nefndar Lambatúngur filgdi þeim 15 hndr. sem hann alla tíð ábio til Dauda dags; – enn undireíns sagdi hann mer, ad hann hefði eptir látid Þorvaldi Þorsteínsyni á Múla þær til yrkingar. Þetta stadfesti eg med mínu Undirskrifudu Nafni – og ef oskast – aflögðum Eídi.⁴⁷⁵

Í vitnisburði Magnúsar Jóhannssonar, dagsettum 22. júlí 1841, sem upplesinn var við rétt að Reykjarfirði 24. júlí 1841, segir eftirfarandi um jarðirnar Múla og Laugaból:

Eg hefi heirt ad Múli hafi att ij heidar gótur þar hia hef eg heirt ad Sijra Þorleifur salugi hafi att ad lög festa ý geita dals ä enn alldreij hefeg hei[rt] ad 'tungurnar hafi filt og ecki var eg med ad yrka lamba tungur þeg eg var a lauga boli eda heirdi því hreift. Enn geitar dal og eilífs lægdir var eg medad ijrka sem 5 hundrudonum fildi þa Enn það kann liosast ad sina morgun gíafar brief Mad. Þuridar salugu seinni konunnar Sýr. Þorleifs saluga sem Jon Arna son a lauga boli hefur sagt mier ad hann hafi i höndunumm

þar hia gíef eg nu þessa utskirslu ýfir það sem eg hef heirt badumm bændonumm M Þorsteini Þorvalds síjnij^{a mulla} og M Joni Arna syný a laugaboli eptir hans beidni og eptir þessar minni heirn skal eg sveria

kleifakoti dag 22 Juli¹⁸⁴¹

Magnus Johansson

Eg undir skrifadur Magnus Johansson eg eg hefi heirt ad muli hafi att i [...]ar gótur þar hia hefi eg heirt ad sira Þorleifur hafi att ad ~~laug~~ laugfesta í geítadals a^{en} ecke hefi eg heirt ad lamba tungur filgdi fimm hundrudunum eg [...] ad írka geitadal og ecke voru lamb^atungur írkar fra Laugaboli⁴⁷⁶

Hinn 23. júlí 1841 veitti Jón Árnason umboð til sr. Arnórs Jónssonar í Vatnsfirði um að koma fram fyrir sína hönd í landamerkjamáli milli jarðanna Múla og Laugabóls við Ísafjörð. Umboðið var uppleið við rétt að Reykjarfirði 24. júlí 1841.⁴⁷⁷

Í vitnisburði Þorvaldar Þorsteinssonar, dagsettum 23. júlí 1841, sem upplesinn var fyrir rétti að Reykjarfirði 24. júlí 1841, segir eftirfarandi um Lambatungur:

Eg undir skrifadur gíef her sislumanninum Th Gunnlaugs-sen til vitundar ad eg kom hingad Arid 1792 og hef hier dvalid þar til nu 1841 og yfir allann þennann tima hef eg Einungis Eirn ijrkt lambatungur til stlæгна og leift til grasa an þess eg hafi nockurn mann bedid og Einginn hefur akiært mig utann það ad M Þordur Magnus son sotti þangad eina ferd nu firir faumm arumm og seigist hann hafa giórt það med halfumm huga, so Mons Jon Arnason hefur stleiid þær nu næstu 2 ár fir^{ir} utann það seinasta af liðið ár. Þess er og ad gieta ad þegar eg stlo lamba tungur first voru þær komnar ij orækt og sinu sá eg held þær hafi eij verid nijlega stleignar sem Ecki var ad furda því fa tækir buggu hier firir mig allir sem eg hef umm heirt so þeir líklega hafa ecki haft mannskap a því⁴⁷⁸

Í ódagsettum vitnisburði Guðríðar Þórðardóttur á Skálavík sem upplesinn var við rétt að Reykjarfirði 24. júlí 1841 segir eftirfarandi um Geitadal og Lambatungur:

⁴⁷⁵ Skjal nr. 2(133).

⁴⁷⁶ Skjal nr. 2(137).

⁴⁷⁷ Skjal nr. 2(134).

⁴⁷⁸ Skjal nr. 2(135).

Gudrídur Þordardóttir a Skálavík vitnar að Geítadalur og Lambatúngur hafi filgt Laugabóli, nefnilega 5, Hundrudum sem Geítadals-á heldur; fyrir 40 árumm.

Vottur:

Gudmundur Þorgilsson⁴⁷⁹

Í ódagsettum vitnisburði Steinunnar Þórðardóttur á Látrum sem upplesinn var við rétt að Reykjarfirði 24. júlí 1841 segir eftirfarandi um jarðirnar Múla og Laugaból við Ísafjörð:

Steínun Þórdardóttir a Látrum ber: – að þá hún var a Laugabóli, að hún hafi heýrt, að Lambatúngur og Geítadalur, hafi fylgt Laugabóli, og einginn annar, þá hafi nefnt annað; enn Laugaból hafi átt Land í Múla-á að nedannverdu, enn Geítadals-á að framannverdu; – og þeim Fimm Morgungiafar Hundrudum í Laugabóli – hafi áður nefndt land filgt. Þetta hafi verid fyrir 40 árumm

vitnar Stejnun Þordardottir a Látrum.

Vottur: Haldór Haldórson á Látrum.⁴⁸⁰

Hinn 24. júlí 1841 var settur réttur að Reykjarfirði vegna landamerkjamáls milli eigenda Múla við Ísafjörð og Laugabóls við Ísafjörð. Framlögð voru skjöl og aðilar unnu eið um framburði sína. Einkum var deilt um eign og afnot á svokölluðum Lambatungum. Loks var eftirfarandi texti færður inn í dóma- og þingbók Ísafjarðarsýslu:

Þaræð þessir menn hafa, eins og her að framan stendur ~~haf~~ aflagt sinn Sáluhjálpareyd, um landamerki á millum Jardanna Múla og Laugabóls á Lángadalsströnd, þá gétur eingin í Efa leiddt, að landamerkin á millum Múla og Laugabóls séu Geitadals-á, sem fellur frá Morillingsfossi ofaní Múla-á.⁴⁸¹

Í afsals- og veðmálalabók Ísafjarðarsýslu 1868–1882 er skráð afrit af rétti í Reykjarfirði 24. júlí 1841 um landamerki Múla og Laugabóls.⁴⁸²

Hinn 10. febrúar 1842 skrifuðu Þorsteinn Þorvaldsson og Illugi Örnólfsson sýslumanni Ísafjarðarsýslu um að fá afrit af ályktun um landamerki Múla og Laugabóls.⁴⁸³

Hinn 19. mars 1842 lögfestu Þórður Magnússon og Jón Árnason land jarðarinnar Laugabóls við Ísafjörð, eins og birtist í afsals- og veðmálalabók Ísafjarðarsýslu 1801–1844:

Af því, við undirskrifadir Eigendur og Abúendur Jardarinnar Laugabóls við Ísafjörð finnum Naudsynlegt til frekari Varúdar að fridhelga eða lögfesta þessa Jörd okkar með hennar landamerkjum, fyrir[r] þeim er til kynnu ^{ad} verda að taka sér þau fríheit að yrkja tiedrar land, an okkar le[yf]is eða samþykkis til Skógar, eða Víðirtaks hagabeitar eða annara landsnytja, er Jorði[n] kann af sér að géfa, hvörju Nafni sem heitir.

Því fyrirbióðum við hérmed einum og sérhve[r]jum frammveigis áðurnefnda Laugabólslandareign að yrkja eður Nota í einu og ö[llu] nær eður fjær til Jardarinnar ytstu takmarka sem er: að utanverdu frá Tiarnaness Læk, uppá mótz við Brekku, og Kirkjubóls land, er Vötnum halla ofan enn að framanverdu eftir Husadalsbrún sudur á Kollufjardar-Heidi, sem Vötnum hallar þar, og í vestur að Móríglingsfossi, o[g] aftur frá Móríglingsfossi, það sem Geitaa-á rennur í Kambs-Fót, og frá Kambs-fl[ót] það sem

⁴⁷⁹ Skjal nr. 2(136).

⁴⁸⁰ Skjal nr. 2(138).

⁴⁸¹ Skjal nr. 2(242).

⁴⁸² Skjal nr. 2(116).

⁴⁸³ Skjal nr. 2(139).

í Múla-a heldur til Sjóar, an okkar feingins leifis og samnings um sannsýnilega borgun þar fyrir. Fyrirbjóðum við því að landslögum undir Sókn og Sekt fulla, er lög áqveda – hjá Llb. 18^d Cap. m. – er yrkja annars mans land, að hans oleifi.

Þetta okkar Forbodsbréf bióðum við Vidkomandi Sýslumann herra Th. Gunlögssen að upplesa á ofannefndrar Jarda Varnarþingi, að Nauteyri sem og að stirkja okkur til réttinda, ef við skyldum framvegis tilneiddir verða, að sækja heri Rétt okkar, með lagadómi. ut supra.

Laugabóli þann 19da Martii 1842

Þórdur Magnússon Jón Arnason⁴⁸⁴

Við manntalsþingsrétt að Nauteyri 4. júlí 1842 var upplesin lögfesta bændanna Þórðar Magnússonar og Jóns Árnasonar fyrir landi Laugabóls.⁴⁸⁵

Í *Jarðatali* Jóns Johnsens frá 1847 er jörðin Laugaból við Ísafjörð metin 30 hundruð að dýrleika og skráð sem bændaeign. Í neðanmálgrein kemur fram að árið 1805 hafi eyðihjáleigan Bakki eða Bakkakot verið talin með.⁴⁸⁶

Hinn 14. september 1849 mættu Þorsteinn Þorvaldsson á Múla og Jón Árnason á Laugabóli fyrir sáttanefnd Nauteyrarhreppsumdæmis. Þorsteinn kvað Jón hafa rofið skriflegan samning um yrkingu á engjaparti Laugabóls í Lambatungum. Sátt náðist milli þeirra þannig að Jón lofaði að ljá Þorsteini sinn slægnapart í Lambatungu, austan til og ofan að Mjóadalsgljúfrum til yrkingar annað hvert ár.⁴⁸⁷

Í jarðamati Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850 er ekki fjallað um dýrleika Laugabóls við Ísafjörð. Þar segir eftirfarandi um Laugaból:

Víðlendi mikid, lambaupprekstur og slægjur miklar stoda jörð þessa að svo miklum mun, að hún má virstast með hinum skárri, Þess verður hjer að geta að fyrir á jarðamatsþinginu ~~kom~~ gekk framm bóndi Þorsteinn Þorvaldsson á Múla og krafdist þess, að land það er Lambatúngur heita ~~og~~ á milli Laugabóls og Múla, sem forn þræta hefði um verid yrði metid serílagi og fjellst mótpartur Þorsteins, fullmektugur bónda Jóns Árnasonar á Laugabóli, bóndi Magnús Pjetursson á Eyri einnig á það, eptir það hann hafði kynnt sjer þinggjördir er um það efni hafði framm farid. Þorsteinn vildi að sönnu heimta merra [svo] í þrætu af landi, en Magnús mótmælti og fjellust jarðamatsmenn á Magnúsar meiníngu.⁴⁸⁸

Í gjörðabók við rannsókn jarðamats Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850 var fjallað um Laugaból í Nauteyrarhreppi. Þar segir eftirfarandi:

a/ Laugaból. Framlagdar voru þá 2 skírslur fra eiganda og umráðanda Múla í Isafirdi hvarí þeir með öllu telja sig frá nokkurn hlut að sýsla um þær, á síðastliðnu sumri, af ábuanda Múla framfærðu reingingar [svo] gegn því að Lambatungur eigi framvegis mega heyra undir Laugaból. Skírslur þessar svo markadar N° 19. Kom þá ransóknar mönnum saman um að mótmæli ábuanda þessa Þorsteins Þorvaldssonar væri vettugis vyrðandi og að Lambatúngur að öllum líkindum myndi undir Laugabol liggja.⁴⁸⁹

⁴⁸⁴ Skjal nr. 2(118).

⁴⁸⁵ Skjal nr. 2(245).

⁴⁸⁶ Skjal nr. 4(1), bls. 201.

⁴⁸⁷ Skjal nr. 2(265).

⁴⁸⁸ Skjal nr. 2(67).

⁴⁸⁹ Skjal nr. 2(68).

Í verðlagsbók við jarðamat Ísafjarðarsýslu frá 1849–1850 kemur fram að forn dýrleiki Laugabóls er 30 hundruð en jörðin er svo metin á 900 ríkisbankadali. Þá eru Lambatungur, þrætuland milli Múla og Laugabóls við Ísafjörð, metnar á 75 ríkisbankadali.⁴⁹⁰

Við manntalsþing að Nauteyri 1. júní 1850 var friðlýst selalögnum fyrir landi Laugabóls frá Kjarnanesi og í Múlaá.⁴⁹¹

Við manntalsþing að Nauteyri 7. júní 1851 var upplestið sáttanefndarskjal, dagsett 14. september 1849, milli bændanna Þorsteins Þorvaldssonar í Múla og Jóns Árnasonar á Laugabóli um Lambatungur.⁴⁹²

Landamerkjalyking Laugabóls við Ísafjörð er dagsett 19. júní 1889 en hún var þinglesin að Nauteyri í Nauteyrarhreppi 21. maí 1890. Efni hennar hljóðar svo:

Landamerki fyrir Laugaból:

Að innanverðu er Múla á frá sjó og það fram vestanvert við Lambatungur í Morillingsfoss og síðan sem vötnum hallar í Kollafjarðarheiði norður af og eptir Húsadalsbrún, svo sem vötnum hallar að Húsadal þá Húsadalsbrún sleppir frá Kjóaskarði út Vatnshlíðarbrún og út í Fílsdalshæð, síðan sem vötnum hallar að Gilkinn og þaðan út háls sem vötnum hallar að Laugabóli út í Vatnadalsskarð, og þaðan eptir landamerkjælæk ofan að sjó á Tjarnarnesi.

Laugabóli 19. júní 1889.

Jón Halldórsson

Kristján Þorláksson

Ásgeir Guðmundsson

Guðmundr Jóhannesson

[Á spássíu]

Þingl. að Nauteyri 21/5 1890 Sk. Thoroddsen

Borgun:

Þingl. 0,75

bokun 0.25

1,00 – ein króna –

borgað SkTh.⁴⁹³

Í fasteignamati Norður-Ísafjarðarsýslu frá 1916–1918 er dýrleiki Laugabóls við Ísafjörð metinn 30 hundruð að fornu mati en eigendur jarðarinnar voru dánarbú Þórðar Jónssonar á Laugabóli að öðrum helmingi og dánarbú Jóns Halldórssonar á Laugabóli að hinum helmingnum. Um landamerki jarðarinnar segir eftirfarandi:

⁴⁹⁰ Skjal nr. 2(73).

⁴⁹¹ Skjal nr. 2(246).

⁴⁹² Skjal nr. 2(243).

⁴⁹³ Skjal nr. 2(21).

Landamerki: Múlaá og Geitadalsá að vestan frá fjalli til fjöru. Tjarnarneslækur að norðan, en að austan og sunnan sem vötnum hallar að Laugabólsdal.⁴⁹⁴

Loks er jörðin metin á 14.000 kr.⁴⁹⁵

5.8.19 *Afréttarsvæði inn af Ísafirði og Mjóafirði*

Við manntalsþing 31. maí 1850 var lýst lögfestu fyrir almenningi til uppreksturs í Ísafirði, dagsettri sama dag. Sr. Arnór Jónsson í Vatnsfirði mótmælti lögfestunni.⁴⁹⁶

Við manntalsþing að Reykjarfirði 19. júní 1862 lýsti Kr. Ebenesersson og aðrir þingmenn yfir fullri heimild til afréttar fyrir fé sitt í Ísafirði eins og fært er inn í dóma- og þingbók Ísafjarðarsýslu 1858–1867:

Sg^f Kr. Ebeneserson og aðrir þingmenn lýsa yfir fullri heimild til afréttar fyrir fje sitt á því landi sem liggur Reykjarfjarðarmeigin við Jsafjarðará og það sem Miðdalsá heldur fremst til fjalls svoleiðis að fje þeirra hafi fullan frið á þessu plázi einsog hefur verið til forna án endurgjalds eða nokkurs tolls til nokkurs manns.⁴⁹⁷

Hinn 12. febrúar 1920 skrifaði H. Jónsson bréf til sýslumanns Ísafjarðarsýslu vegna fyrirspurnar Stjórnarráðs Íslands, frá 29. desember 1919, um almenninga. Í svari sínu kvað hann enga almenninga eða afréttarlönd vera í Nauteyrarhreppi.⁴⁹⁸

Hinn 15. febrúar 1920 skrifaði oddviti Reykjarfjarðarhrepps bréf til sýslumanns Ísafjarðarsýslu vegna fyrirspurnar Stjórnarráðs Íslands, frá 29. desember 1919, um almenninga. Í svari sínu lýsti hann svæði sem lægi af botni Ísafjarðar:

Fram af botni Ísafjarðar liggur svæði allstórt, sem notað hefir verið sem afréttarland af hreppsbúum árum saman mjer er eigi kunnugt um, eða öðrum hjer í hreppi að, land þetta tilheyri neinu lögbýli.

Landamerki fyrir þessu landi eru talin þessi:

Að austan og norðan: Torfdalsá. Að vestan: Hestakleifargil. Að sunnan liggur land þetta til heiða.⁴⁹⁹

Hinn 19. mars 1920 skrifaði oddviti Súðavíkurhrepps bréf til sýslumanns Ísafjarðarsýslu vegna fyrirspurnar Stjórnarráðs Íslands, frá 29. desember 1919, um almenninga. Svar hans var að engin afréttarlönd væru í hreppnum fyrir utan jörðina Hestfjarðarkot, sem væri eign hreppsins. Um landamerki var vísað til landamerkjabókar.⁵⁰⁰

Hinn 20. mars 1920 skrifaði oddviti Ögurhrepps bréf til sýslumanns Ísafjarðarsýslu vegna fyrirspurnar Stjórnarráðs Íslands, frá 29. desember 1919, um almenninga. Í svari sínu tilgreindi hann tvo almenninga sem tilheyrðu engu lögbýli, en væru nýttir til geldfjáruppreksturs af hreppsbúum:

⁴⁹⁴ Skjal nr. 2(96).

⁴⁹⁵ Skjal nr. 2(96).

⁴⁹⁶ Skjal nr. 2(253).

⁴⁹⁷ Skjal nr. 2(239).

⁴⁹⁸ Skjal nr. 2(288).

⁴⁹⁹ Skjal nr. 2(287).

⁵⁰⁰ Skjal nr. 2(285).

Skötufjarðaralmenningur (~~upp~~) fram af Skötufirði, landtunga, milli Ögurbúðadalsár og Rjúkandi.

Hestfjarðaralmenningur í Hestfirði milli Geitahvammsár og Hestfjarðarár frá fjöru til fjalls.⁵⁰¹

Í kaflanum „Frá leitum og réttum í Reykjarfjarðarhreppi“ eftir Pál Pálsson frá 1945 segir eftirfarandi um afréttarmál norðan kröfufvæðisins:

Afréttir Reykjarfjarðarhrepps í Norður-Ísafjarðarsýslu liggja fram af tveim syðstu fjörðum Ísafjarðardjúps, Ísafirði og Mjóafirði. Fjallendið fram af þessum fjarðarbotnum eru þau einu afréttarlönd, sem hreppsþúar nota og reka fénað sinn á.

Fram af botni Ísafjarðar liggur alllangt undirlendi, fremur mjótt, með bröttum hlíðum til beggja handa. Suður og suðvestur frá því ganga fjórir dalir inn í fjallgarðinn milli Ísafjarðardjúps og Barðastrandar, og heita þeir Gervidalur, Torfdalur, Miðdalur og Hvanneyrardalur. Eru dalir þessir og mular þeir, sem milli þeirra liggja, aðalafréttin. Eru þeir allir þröngir með því nær engu undirlendi, en góð beitolönd, vaxnir kjarngóðum beitigrösum. Skógur er þar enginn.

Leitarmenn smala hið umrædda svæði og fara suður á miðjan fjallgarðinn til Barðastrandar.

[...]

Ofan Ísafjarðardali alla renna ár, samnefndar dölum þeim, er þær falla um, en sameinast allar í eina á, þegar niður á undirlendið kemur, og heitir þá áin Ísafjarðará. Er hún allvatnsmikil stundum. Á þessi skilur lönd milli Nauteyrarhrepps og Reykjarfjarðarhrepps. Eru því afréttir þær, sem hér um ræðir, í tveimur hreppum. Afrétt sú, er liggur austan Ísafjarðarár, er í landi eyðijarðar þeirrar, er Kleifarkot heitir. Hefir það verið í eyði nú um rúmlega hálfrar aldar skeið.

Sú leitartilhögun, sem að framan er lýst, hefir haldizt lengi á þessum slóðum, hvort heldur Kleifarkot hefir verið í byggð eða ekki, en sökum þess að það land tilheyrir Nauteyrarhreppi, en fé af því þó rekið til Eyrar eins og fyrr segir, kom eitt sinn til árekstrar milli hreppanna út af þessu.

[...]

Eins og fyrr getur er afrétt fram af botni Mjóafjarðar. Eru það aðallega tveir dalir, Bessadalur og Húsadalur, sem afréttin er í. Fram af Bessadal er Saurdalur, og liggja þessir dalir í sömu stefnu og dalir Ísafjarðarafrétta. Fram af botni Mjóafjarðar er fjallgarðurinn milli Djúps og Barðastrandar nokkru breiðari en fram af botni Ísafjarðar. Fara leitarmenn vart suður í miðjan fjallgarðinn þar, enda er háfjallgarðurinn ákvasflega gróðurlítill og ber. Fénaður heldur þar því lítið til, nema meðan hann er að fara suður yfir, sem er algengt. Kemur hann þá til réttar á Barðaströnd og er sóttur þangað.

[...]

Réttarskil og leitir eru hér framur hægar sökum hins tiltölulega litla hálendis, sem hér er í afréttum.⁵⁰²

Hinn 20. febrúar 1989 skrifaði félagsmálaráðuneytið fyrirspurn til sveitarfélaga um afrétti og upprekstrarrétt.⁵⁰³ Hinn 25. ágúst sama ár svaraði oddviti Súðavíkurhrepps fyrirspurninni og sagði að íbúar ættu upprekstrarrétt í afrétt sem kallaðist Hestfjörður, en mörk hans væru við Hestfjarðará. Þá ættu íbúar Ögurhrepps einnig upprekstrarrétt

⁵⁰¹ Skjal nr. 2(286).

⁵⁰² Páll Pálsson, „Frá leitum og réttum í Reykjarfjarðarhreppi“, Göngur og réttir III (1985), bls. 99–100; skjal H-26.

⁵⁰³ Skjal nr. 2(289).

þar.⁵⁰⁴ Hinn 10. nóvember sama ár svaraði oddviti Reykjarfjarðarhrepps fyrirspurninni þannig:

Innsti fjörður við Ísafjarðardjúp heitir Ísafjörður.

Ísafjarðará skiptir löndum milli Reykjarfjarðarhrepps að vestan og Nauteyrarhrepps að austan í suður að Torfgili, landsvæði frá Gjörfudalsá að Torfgili er land eyðijarðar Kleifarkots í Nauteyrarhreppi. Það er ríkisjörð sem Reykjarfjarðarhr. hefur haft á leigu frá því fyrir aldamót.

Árið 1938 var girt sauðfjárveikivarnargirðing úr Ísafirði meðfram Gjörfudalsá suður heiði í Kollafjörð.

Landsvæði vestan girðingar er afrétti Reykjarfjarðarhrepps, sem einu nafni nefnist Ísafjarðardalir.⁵⁰⁵

⁵⁰⁴ Skjal nr. 2(291).

⁵⁰⁵ Skjal nr. 2(290).

6 SJÓNARMÍÐ AÐILA

6.1 Íslenska ríkið

Af hálfu íslenska ríkisins er almennt byggt á því, hvað varðar þjóðlendukröfur í Barðastrandarsýslum, að þau svæði sem eru innan þjóðlendukröfulína teljist landsvæði utan eignarlanda í skilningi 2. mgr. 1. gr. laga nr. 58/1998. Þau atriði sem einkum sé litið til við afmörkun þjóðlendukrafnanna séu heimildir um landnám, jarðir og jarðamörk, ritaðar heimildir, landfræðilegar aðstæður, og önnur atriði sem nánar verður greint frá hér á eftir. Að öðru leyti er af hálfu íslenska ríkisins vísað til almennra sjónarmiða sem gildi í þjóðlendumálum, dómafordæma Hæstaréttar Íslands og til *Almennra niðurstæða óbyggðanefndar*, með viðaukum, sem birtar eru á vefsíðu nefndarinnar.

Hvað varðar sérstaklega kröfussvæðið Skálmardalsheiði, eins og það er nefnt og afmarkað í kröfugerð íslenska ríkisins, byggir íslenska ríkið á því að það sé svæði utan eignarlanda og teljist því þjóðlenda. Kröfussvæðið sé utan landamerkjabréfa jarða og landamerkjalysinga aðliggjandi svæða. Þá sé einnig ljóst að aðliggjandi svæði telji ekki til beinna eignarréttinda á landsvæðinu.

Íslenska ríkið byggir á því að í Landnámabók segi að Nesja-Knjúkur hafi numið allt land á milli Kvígindisfjarðar og Kjálkafjarðar. Innan þess svæðis séu Skálmarfjörður og Vattarfjörður, en námi á svæðinu sé ekki lýst frekar. Því verði af lýsingum í Landnámabók ekki ráðið með ótvíræðum hætti að landsvæðið gerðar eru kröfur til hafi verið numið í öndverðu.

Í umfjöllun um landsvæðið í sögulegri greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands komi fram að bændur hafi rekið fé sitt á fjallgarðinn milli Ísafjarðardjúps og Barðastrandar. Þannig verði ekki séð af fyrirliggjandi heimildum að aðliggjandi jarðir hafi talið til eignarréttar á því svæði sem fellur innan kröfulínu íslenska ríkisins.

Við afmörkun kröfulínu íslenska ríkisins hafi fyrst og fremst verið stuðst við lýsingar í landamerkjabréfum jarðanna Skálmardals, Vattarness og Skálmarnesmúla í Skálmarfirði og jarðanna Fjarðar og Kirkjubóls í Kerlingarfirði og Litlaness í Kjálkafirði, sem eigi það sameiginlegt að þar sé merkjum inn til landsins (til norðurs) ekki lýst eða lýst með takmörkuðum hætti. Því sé miðað við að jarðirnar hafi ekki talið til eignarréttar á því svæði sem fellur innan kröfulínu, þ.e. norðan við punkta nr. 3–5 á kröfulínunni, heldur einungis á svæði sem nái til Skálmardals, Vattardals og Mjóafjarðar. Engar heimildir hafi komið fram þar sem túlka megi landamerkjalysingar jarðanna svo, að þær nái til kröfussvæðis íslenska ríkisins. Í því sambandi er einnig vísað til gjafabréfs fyrir Skálmardal frá 1537 þar sem landamerkja sé eingöngu getið til suðurs, sem og til annarra heimilda bæði í kröfugerð íslenska ríkisins og í sögulegri greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands.

Jafnframt sé litið til afmörkunar á kröfussvæðinu Vatnsfjörður í máli nr. 2/2020 sem sé aðliggjandi kröfussvæðinu til vesturs, vestan við punkta nr. 1–2 á kröfulínunni, og til afmörkunar á kröfussvæðinu Auðshaugslandi í máli nr. 2/2020 sem mæti kröfussvæðinu til suðvesturs í punkti nr. 3. Ennfremur sé litið til afmörkunar á jörðunum Kletti og

Seljalandi í Kollafirði í landamerkjabréfum þeirra jarða, sem séu aðliggjandi kröfusvæðinu til austurs, sbr. punkt nr. 5, sem og til afmörkunar á jörðunum Illugastöðum í Skálmarfirði og Kvígindisfirði í samnefndum firði, sem séu þó ekki aðliggjandi kröfusvæðinu.

Um lagarök er af hálfu íslenska ríkisins fyrst og fremst vísað til þjóðlendulaga, nr. 58/1998. Þá er vísað til 72. gr. stjórnarskrárinnar. Byggt er á meginreglum eignarréttar um nám, töku og óslitin not, sem og meginreglum um eignarráð fasteignareigenda, almennra reglna samninga- og kröfuréttar, auk hefðarlaga, nr. 46/1905. Þá er vísað til laga um afréttamálefni, fjallskil o.fl., nr. 6/1986, auk ýmissa eignarréttarreglna Grágásar og Jónsbókar.

6.2 Gagnaðilar íslenska ríkisins

6.2.1 Skálmardalur

Af hálfu eigenda Skálmardals er kröfugerð ríkisins mótmælt, enda teljist svæðið sem þeir gera kröfu til allt vera innan þinglýstra landamerkja jarðanna og undirorpið beinum eignarrétti þeirra.

Eigendur Skálmardals byggja á því að staðbundin venja sé fyrir því að miða skuli landamerki jarða á þessu svæði, þ.e. á Barðaströnd og eftir atvikum á Vestfjörðum í heild, við vatnaskil til fjalla og að eftir þeirri venju skuli fara við ákvörðun landamerkja Skálmardals.

Frásögn Jóns Guðmundssonar, sem fæddur hafi verið í Skálmardal 1923, alinn þar upp og tekið við búskap af föður sínum Guðmundi Einarssyni á árinu 1953 og búið síðar í Skálmardal til 1959, í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá fyrir jörðina Skálmardal styðji kröfur landeigenda. Þar segi hann: „Jörðin á Skálmardal báðum megin eins og vötnum hallar.“ Til skýringar fylgir lýsing Björgvins Bæringssonar, síðasta ábúanda að Skálmardal á því hvað teljist til Skálmardals og byggja landeigendur á lýsingu hans til skýringar á kröfum sínum:

Inn af botni Skálmardals gengur fjalldalur til austurs sem heitir Gæsadalur en innst í honum eru grasfoldir og grösug lægð sem Gæsadalslægð heitir og eru þar upptök Skálmardalsárinnar. Gæsadalslægðin er vestan undir hæstu holtum heiðarinnar og af henni norðanmegin hallar niður í Tofdalsdrög í landi Kleifakots í Ísafirði. Utarlega í Gæsadal norðanverðum fellur í Skálmardalsána á, sem Þverá heitir en hún á upptök í fjallavötnum sem eru norður af Gæsadal undir svonefndum Rjúpnabrekku. Rjúpnabrekkan þessar eru sunnan í hæstu hæðum heiðarinnar nálægt hæðarpunkti 4 á korti óbyggðanefndar. Innarlega í Skálmardalnum austanverðum er lægð eða dalverpi sem heitir Austurárdalur. Innst í dal þessum er Fremri-Austurá en hún á upptök sín í nokkuð stóru fjallavatni sem heitir Djúpavatn og nálægum tjörnum og uppsprettum austur af vatninu móti landamerkjum Seljalands í Kollafirði og austast Gervidals í Ísafirði. Áin rennur í djúpu gljúfri suðvestan við gamla Skálmardalsheiðarveginn. Neðst í dalverpinu er Heimri-Austurá hún á upptök í Austurárbugt, tjarnar og mýrarsvæði upp á fjallinu sem nær frá brún austan við klettaholt sem heitir Borgarsveinn nálægt landamerkjum Kvígindisfjarðar og austur að vatnaskilum á móti Kletti í Kollafirði og fram að Rauðuborg.

Örnefnaskráin styðji enn fremur kröfur landeigenda, enda séu í henni talin upp ýmis örnefni innan þess svæðis sem hér sé deilt um en örnefnaskránni hafi verið ætlað að veita upplýsingar um öll kunn örnefni innan landamerkja jarðarinnar Skálmardals.

Eigendur Skálmardals byggja kröfur sínar á því að landamerki miðist við vatnaskil. Miða landeigendur vegna þess svæðis sem hér er til umfjöllunar þá helst við vatnasvið annars vegar Skálmardalsár og hins vegar Fremri-Austurár í Austurárdal. Báðar þessar ár eigi upptök sín hátt uppi á Skálmardalsheiði. Landamerki í vestur miðist þá við vatnasvið Tröllár og Þverár (einnig nefnd Fremri-Stikkisá) sem síðan sameinist Vattardalsá og renni í Vattarfjörð. Til norðurs byggja eigendur Skálmardals á að miða skuli landamerki við vatnaskil við þá læki og þær ár sem renni til norðurs og í Ísafjarðardjúp. Ber þar helst að nefna vatnasvið Torfdalsár og Gervidalsár. Til austurs séu landamerki síðan við Rauðuborg og til norðurs eftir því sem vötnum halli þannig að tekið sé mið af vatnasviði Þverár í landi Seljalands við Kollafjörð og til suðurs eftir vatnasviði Frakkadalsár sem renni í sama fjörð.

Til stuðnings kröfum landeigenda og þeirri staðhæfingu þeirra að staðbundin venja sé að miða landamerki við vatnaskil megi nefna að allar aðliggjandi jarðir við Skálmardal að austan- og norðanverðu miði landamerki sín við vatnaskil, sbr. neðangreindar landamerkjalyðingar.

Kvígindisfjörður; Landamerkjaskrá fyrir jörðunni Kvígindisfirði liggjandi í Múlahreppi innan Barðastrandarsýslu 1. Milli Kvígindisfjarðar og Kirkjubóls á Bæjarnesi um þessi landamerki: partgil og ræður það merkjum frá sjavarmáli og alla leið upp á fjallsbrún. 2. Milli Kvígindisfjarðar og Svínanes ræður markgil landamerkjum frá fjallsbrún til fjöru. 3. Til sjavar á Kvígindisfjörður rjetta sjónhending yfir fjörð fra einu þessara gildra til annars milli sjávarmála. 4. *Til fjalls á Kvígindisfjörður svo sem vötnum hallar að Kvígindisfirði hringinn í kríngum fjörðinn og beina sjónhending úr þeirri línu sem þannig er dregin í hin áðurnefnda gil á fjallsbrúnum uppi. Í jörðunni Kvígindisfirði á engin önnur jörð nein ítök og sú jörð heldur engin ítök annarstaðar.*

Klettur; Undirskrifaður ábúandi Kletts við Kollafjörð gjörir hér með kunnugt að Klettur á land að Fjarðarhornsa og [svo] Frakkadalsá og ræður hún landamerkjum norður á Fjöll Klettur á land norður að Rauðaborg og svo sem vötnum hallar út Klettsfjall að utanverður [svo] á Klettur land á bæarhlíð í ytra deildargil og það beint til sjáfar og stendur steirn á deildargils farveg sem sinir glögt hverki aðyjum [svo]. Þessu til staðfestu er nafn mitt og heimili ásamt nábúa minn[a].

Seljaland; Undirskrifaður gjörir kunnugt. að Seljaland á land í Fjarðarhornsa og ræður hún landamerkjum norður í borgri [svo] á Kollafjarðarheiði en að utan og vestanverður [svo]: Frakkadalsá og norður á fjöll sem vötnum hallar. Þessu til staðfestu er nafn mitt og heimili.

Gervidalur; Landamerki fyrir Vatnsfjarðarkirkjujörð Gervidal í Nauteyrahreppi eru: Að utanverðu Álpta Króará neðan frá sjó og í Búrfell. Að innanverðu í Gervidalsá fram á Butraldabrekku. *Að ofanverðu, eins og vötnum hallar.*

Kleifakot; Landamerki fyrir Vatnsfjarðarkirkjujörð Kleifakot í Ísafirði eru: Að utanverðu Gervidalsá fram á Butralda brekku, *þaðan fram eptir fjallinu, eins og vötnum hallar að Ísafjarðará.*

Þá fjalli landamerkjálýsingar jarðanna vestan við Skálmardal sömuleiðis um að miða skuli landamerki við vatnaskil, þ.m.t. landamerki jarðarinnar Skálmarnesmúla sem sé næsta jörð að vestanverðu í Vattardal.

Skálmarnesmúli; Landamerkjaskrá fyrir Skálmarnes Múla (eign Múlakirkju). 1. Að utanverðu í gil sem rennur að austanverðu í fjarðarhorni Vattarfjarðar. 2. að vestanverðu *Vattardals eptir brún dalsins sem vötnum hallar* í úti svonefnda ögsl og þaðan á brún og svo sem votnum hallar til Urðarhliðar út eptir fjallinu. 3 [og] svo að vestanverðu við Múlaland í svonefndan landamerkjálæk frá fjalla bilfjöru þaðan í merkjaskjer, sem næstliggjandi jörð að vestanverðu á lögnín við, enn Múli að austan.

Auk þess sem einstakar landamerkjálýsingar jarða á Vestfjörðum miði landamerki til fjalla við vatnaskil, þá sé sama venja við lýði við önnur mörk milli svæða. Sem dæmi megi nefna mörk Austur-Barðastrandarsýslu en þau séu „að norðan við vatnaskil á hálendinu um suðurjaðar Glámu og norðurenda Reiphólsfjalla“. Þá miði sóknarlýsing Múlakirkjusóknar við að landamerki séu á vatnaskilum, sbr. neðangreinda lýsingu:

Sóknarlýsing í Múlakirkjusókn; Fjallaskipun. Vestast í sókninni er Litlanesfjall á Litlanesi, hátt og örmjótt, með standbergs blágrýtisklettum að framan og beggjavega, nærhæfis hálf önnur míla á lengd, með tveimur þriðjungum mjórra. Liggur það norður og suður allt fram á Litlanesenda, og stendur Litlanesbær sunnan undir fjallsgnýpunni. Norðanvert endast það með klettabrúnum, er kallast Axlir. Undirlendi að vestanverðu er ekkert, heldur fjallsskriður með skógi á millum ofan að sjó. Austan fram er skógur minni, en graslendi nokkuð milli fjalls og fjöru. Norðan fram, bak við sóknarhéraðið, er Þingmannaheiði, holtafjall, er liggur allar götur norðvestur fyrir ofan Arnarfjörð til Glámujökuls í Ísafjarðarsýslu og norður til Ísafjarðarbotns. *Vattarnesfjall og Skálmardalsheiði liggur austar, norður af Skálmarfirði og allt til Ísafjarðardala. Eru landamerki þar, sem vötnum hallar hæst á fjöllumunum.* Austan fram er fyrrnefnt Selskerja- eður Svínanesfjall, liggur í suður og norður. Er það fjórðungi lengra en Litlanesfjallið, en tvöfalt breiðara, klettastöllum umgirt, og endast norðanvert með klettaöxl, hvar norður af gengur lágur og lítill háls, kendur við Kvígendisfjörð, hækkar og brekkar háls þessi þá norður eftir dregur, og kallast þá, gagnvart Skálmardal, Klettsháls. Gengur hann þaðan í norður og fellur á fjallinu saman við Skálmardalsheiði.

Eigendur Skálmardals byggja á því að eignarréttur þeirra sé varinn af 72. gr. stjórnarskrárinnar, sbr. og 1. gr. samningsviðauka nr. 1. við mannréttindasáttmála Evrópu, sem lögfestur hafi verið með lögum nr. 62/1994. Samkvæmt framangreindum lagaákvæðum sé eignarréttur manna friðhelgur og engan megi skylda til að láta af hendi eign sína nema almenningsþörf krefji.

Á því er byggt af hálfu eigenda Skálmardals að landsvæðið, sem hér sé deilt um eignarrétt á, sé innan marka upphaflegs landnáms á svæðinu. Svæðið sé ekki mjög hálent, allvel gróið, og frekar einsleitt, og því ekki rök til að efast um að landnámslýsingar nái yfir það. Þá megi nefna að landeigendur hafi um aldir nýtt hluta svæðisins, en um Skálmardalsheiði sé gömul þjóðleið yfir í Ísafjarðardjúp og bændur hafi sótt rekstra þangað yfir og öfugt.

Í skrá yfir jarðir sem Ögmundur Pálsson biskup í Skálholti átti um 1541 og voru teknar án dóms og laga undir konungsvaldið komi fram að ein þeirra jarða væri hálf jörðin Skálmardalur. Um Skálmardal segi í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Múlahrepp frá árinu 1710 að jörðin sé 12 hundruð að dýrleika og að eigendur séu Múlakirkja á

Skálmanesi og Sigurður Sigurðsson, lögréttumaður að Flatey í Breiðafirði. Hafi eigendur átt jörðina til jafns. Í jarðamati Barðastrandarsýslu frá 1804 segi einnig að jörðin sé 12 hundruð að dýrleika.

Samkvæmt þessum eignarheimildum hafi landeigendur Skálmardals óskoraðan eignarrétt fyrir jörð sinni með öllum gögnum og gæðum, m.a. á grundvelli hefðar. Þannig hafi landeigendur farið með öll hefðbundin eignarréttindi jarðarinnar, sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not eignarinnar. Þá hafi þeir borgað af allri eigninni lögboðin opinber gjöld.

Eigendur Skálmardals byggja á því að ríkisvaldið hafi undanfarnar aldir margsinnis viðurkennt að umrædd jörð, innan þeirra landamerkja sem kröfulýsing landeigenda byggist á, sé undirorpin fullkomnum eignarrétti og ríkisvaldið hafi aldrei haldið öðru fram fyrir en nú. Hafi ríkisvaldið nokkru sinni getað haft uppi véfengingarkröfu á réttindum eigenda jarðarinnar Skálmardals um eignarhald þeirra á jörðinni, þá sé ljóst að sú krafa sé löngu niður fallin vegna fyrningar og tómletis.

Krafa landeigenda sé byggð á þeim gögnum sem liggi fyrir í máli þessu, s.s. mál-dögum, afsölum, jarðamati og jarðabókum og fleiri skjölum er varði Skálmardal og vísað hafi verið til. Einnig sé vísað til þinglýstra landamerkjabréfa fyrir jörðina Skálmardal, dags. 28. maí 1887, ásamt sambærilegum þinglýstum heimildum annarra aðliggjandi jarða, sérstaklega vegna jarðarinnar Skálmarnesmúla, Gervidals og Kleifakots.

Byggt er á því af hálfu eigenda Skálmardals að sá sem hafi í hendi þinglýsta eignarheimild, líkt og landeigendur að jörðinni Skálmardal hafa, sé talinn eiga tilsvareandi réttindi yfir eigninni þar til annað sannist. Ríkisvaldið hafi því sönnunarbyrði fyrir því að umræddur hluti jarðarinnar Skálmardals sé ekki fullkomin eign þeirra.

Eigendur Skálmardals byggja á því að allt land í Barðastrandarsýslum, þ.m.t. jörðin Skálmardalur, hafi frá landnámi verið undirorpið beinum eignarrétti. Landamerki Skálmardals séu afar gömul, sbr. aldagamlar heimildir um jörðina. Engir afréttir eða almenningar séu á svæðinu og nýting og búseta bendi til þess að allt land á svæðinu hafi verið nytjað allt frá landnámi, og tilheyrt ákveðnum jörðum.

Engin gögn hafi verið lögð fram af hálfu íslenska ríkisins sem bendi til þess að umrætt landsvæði innan jarðarinnar Skálmardals hafi verið undanskilið beinu eignar-námi. Land jarðarinnar Skálmardals sé greinilega allt innan landnáms. Svæðinu hafi ekki verið lýst sérstaklega og aðgreindu frá öðrum hlutum jarðarinnar og ekkert komið fram sem bendi til þess að það sé ólíkt öðru landi jarðarinnar að þessu leyti.

Eigendur Skálmardals benda á að gildandi lög um landamerki hafi verið lögfest, m.a. í þeim tilgangi að fastsetja þau og þess vegna oft ekki að vænta að til væru eldri heimildir um nákvæm landamerki jarða. Hefðu lögin þannig haft lítið gildi ef öllum landamerkjum væri lýst í eldri heimildum.

Núverandi landamerkjum hafi verið þinglýst athugasemdalaust og þau viðurkennd af öllum aðilum, þ.m.t. hinu opinbera og landeigendum á svæðinu um aldaskeið.

Af hálfu eigenda Skálmardals er kröfulýsing Lögmannna Suðurlandi, f.h. landeigenda jarðarinnar Vattarness frá 14. nóvember 2019 vegna svæðisins sem nefnt er Skálmardalsheiði í kröfulýsingu íslenska ríkisins mótmælt vegna þess svæðis þar sem kröfulínur jarðanna Skálmardals og Vattarnes skarast.

Eigendur Skálmardals byggja á því að landamerki jarðarinnar Vattarnes séu samkvæmt landamerkjaskrá fyrir Vattarnes, frá 28. maí 1887, þar sem segi:

Vattarnes landamerki að vestanverði á vestara gljúfragil sem rennur ofan fjarðarhornið á Vattarfirði, eru að sunnanverðu við Tröllahlöð sem er streng klettur ofan til við þjóðgötuna og sjónhending eftir þeim frá fjalli til fjöru.

Einnig landamerkjaskrá fyrir jörðina Skálmardal frá sama degi, þar sem segi um vestanverð landamerki að jörðinni Vattarnes:

Að vestanverðu í ... klett svo nefnd Tröllahlöð ofan til við þjóðgötuna úr honum beina sjónhendingu á brún að ofanverðu og að neðanverðu til sjávar.

Loks byggja umræddir landeigendur enn fremur á að miða skuli landamerki Vattarness við landamerkjaskrá fyrir jörðina Skálmarnesmúla, einnig frá sama degi, þar sem segi um austanverð landamerki við jörðina Vattarnes:

„Landamerkjaskrá fyrir Skálmarnes Múla (eign Múlakirkju). 1. Að utanverðu í gil sem rennur að austanverðu í fjarðarhorni Vattarfjarðar. 2. að vestanverðu Vattardals eptir brún dalsins sem vötnum hallar í úti svonefnda ögsl og þaðan á brún og svo sem votnum hallar til Urðarhliðar út eptir fjallinu. 3 [og] svo að vestanverðu við Múlaland í svonefndan landamerkjalæk frá fjalla bilfjöru þaðan í merkjaskjer, sem næstliggjandi jörð að vestanverðu á lögnin við, enn Múli að austan“

Á því er byggt af hálfu eigenda Skálmardals að landamerki milli Skálmardals og Vattarnes séu samkvæmt þessu ljós, þ.e. frá kletti er kallast Tröllahlöð og frá honum upp á hæsta tind Hærrafells og þaðan til norðurs eins og vötnum hallar eftir brún Vattarfjalls. Sé þannig miðað við að lína á milli punkts 4 og 5 á kröfulínukorti sé því sem næst rétt landamerki.

Landamerki Vattarness við Skálmarnesmúla telja eigendur Skálmardals að séu annaðhvort við læk sem renni í fjarðarhornið í Vattarfirði, eða eftir atvikum við Fornaselsá, en heimildum beri ekki saman um hvort skuli miða við. Sé miðað við Fornaselsá fari landamerki eftir henni upp til fjalla þannig að land að sunnanverðu teljist til Vattarness en að norðanverðu til Skálmarnesmúla. Samkvæmt þessu eigi Vattarnes einungis land til norðurs, u.þ.b. að því svæði sem kallað sé „Illugil“ á kröfulínukorti málsins. Illugil eða Illagil sé hins vegar staðsett neðar í Vattarfirði í raun.

Eigendur Skálmardals byggja á því að við landamerki Skálmardals og Vattarness, eða eftir atvikum Skálmarnesmúla, verði að miða við þá staðbundnu venju sem hafi verið lýst, þ.e. við vatnaskil til fjalla. Þannig styðji landamerkjaskrá jarðarinnar Skálmarnesmúla við þá venju, enda segi um landamerki til vesturs „að vestanverðu Vattardals eptir brún dalsins sem vötnum hallar.“ Sé þessu fylgt geti það svæði sem hér sé deilt um aldrei talist til jarðarinnar Skálmarnesmúla eða eftir atvikum Vattarness, enda halli vötnum á kröfusvæðinu til austurs og til sjávar í Skálmarfirði og sé þannig

hluti vatnasviðs Skálmardalsár og Þverár í Skálmarfirði. Þessu til stuðnings vísa landeigendur Skálmardals jafnframt til framliggjandi örnefnaskráa fyrir jarðirnar Skálmardal, Vattarnes og Skálmarnesmúla sem allar beri með sér að landamerki séu með þeim hætti sem hér hefur verið lýst.

Til stuðnings varakröfu eigenda Skálmardals er af þeirra hálfu vísað til umfjöllunar um aðalkröfu. Þá byggja þeir á því að einkaréttur þeirra til þeirra nota sem krafist sé í varakröfu sé byggður á reglum um hefð, enda hafi þeir og fyrri eigendur jarðarinnar einir nýtt gæði jarðarinnar Skálmardals allt frá landnámi.

Um lagarök er af hálfu eigenda Skálmardals fyrst og fremst vísað til þjóðlendlaga, nr. 58/1998. Þá er vísað til eignarréttarákvæðis 72. gr. stjórnarskrárinnar. Byggt er á meginreglum eignarréttar um nám, töku og óslitin not, sem og meginreglna um eignarráð fasteignareiganda, almennra reglna samninga- og kröfuréttar, auk hefðarlaga nr. 46/1905. Þá er vísað til laga um afréttamálefni, fjallskil o.fl. nr. 6/1986, auk ýmissa eignarréttarreglna Grágásar og Jónsbókar. Þá er að lokum vísað til staðbundinnar venju um skil landamerkja við vatnaskil, sbr. fyrri umfjöllun. Málskostnaðarkrafan er byggð á 17. gr. laga nr. 58/1998, sbr. lög um meðferð einkamála, nr. 91/1991, einkum 130. og 131. gr. laganna.

6.2.2 Vattarnes

Af hálfu eigenda jarðarinnar Vattarness er byggt á því að með kröfugerð ríkisins fyrir óbyggðanefnd sé gerð alvarleg aðför að eignarrétti sem njóti verndar 72. gr. stjórnarskrár Lýðveldisins Íslands, nr. 33/1944, sbr. 10. gr. stjórnarskipunarlaga nr. 97/1995 og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við mannréttindasáttmála Evrópu sem lögfestur hafi verið með lögum nr. 62/1994 (MSE). Í ljósi kröfugerðar ríkisins telji þeir að óbyggðanefnd verði að taka skýra afstöðu til lagaheimilda við mat á því hvort sönnur hafi tekist fyrir löglegu eignarhaldi.

Hafa beri í huga að hugtakið *eign* í skilningi 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við MSE hafi af Mannréttindadómstól Evrópu (MDE) verið túlkað á þá leið að það hafi sjálfstæða merkingu. Með sjálfstæðri merkingu sé átt við að mat á því hvort í tilteknu máli sé um að ræða eign sem njóti verndar 1. gr. þurfi að kanna hvort svo sé samkvæmt innanlandsrétti þess ríkis sem í hlut eigi. Skortur á slíkri vernd að landsrétti ráði hins vegar ekki alltaf úrslitum um mat á því hvort um eign sé að ræða í skilningi ákvæðisins. Þannig geti verið um að ræða eign í skilningi þess þótt dómstólar viðkomandi aðildarríkis hafi ekki talið að um eign væri að ræða samkvæmt innanlandsrétti þess ríkis.

Hér sé það mat MDE með tilliti til atvika í hverju máli fyrir sig sem ráði för. MDE hafi ítrekað áréttað að við mat þetta beri að líta til allra atvika máls í heild. Þannig hafi dómstóllinn bæði litið til staðreynda og lagalegra atriða. Við það mat hafi í ákveðnum málum ráðið úrslitum hvernig farið hafi verið með umrædda eign í framkvæmd, sérstaklega í lögskiptum og hvaða traust menn hafi borið til þeirrar framkvæmdar. Þá hafi framkoma handhafa ríkisvaldsins í garð eigenda einnig skipt máli. Í þeim málum þar

sem komið hafi verið fram við einstaklinga eða lögaðila sem réttmæta eigendur ákveðinna eigna hafi slík framkoma verið talin vekja ákveðnar væntingar hjá þeim um löglegt eignarhald sitt á þeim eignum. Af þessu megi ráða að afskipti eða afskiptaleysi ríkisvaldsins skipti máli við þetta sönnunarmat. Um framangreind sjónarmið vísist til dóms MDE frá 24. júní 1993 (Papamichalopoulos o.fl. gegn Grikklandi), dóms yfirdeildar MDE frá 23. nóvember 2000 (fyrrum Grikklandskonungur o.fl. gegn Grikklandi) og dóms yfirdeildar MDE frá 5. janúar 2000 (Beyeler gegn Ítalíu).

Þá byggi gagnaðilar íslenska ríkisins einnig á þeim sjónarmiðum sem MDE hafi lagt til grundvallar um lögmætar væntingar. Þannig hafi MDE lagt til grundvallar að væntingar einstaklinga eða lögaðila til að njóta eigna sinna séu verndaðar af 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við MSE, séu þær byggðar á sanngjörnu og réttlætanlegu trausti á réttargerningi sem sé tengdur við eignarréttindi og hafi áreiðanlegan lagagrundvöll. Um framangreind sjónarmið vísist til dóms MDE frá 29. nóvember 1991 (Pine Valley Developments Ltd. o.fl. gegn Írlandi), dóms MDE frá 24. júní 2003 (Stretch gegn Bretlandi) og dóms yfirdeildar MDE frá 28. september 2004 (Kopecký gegn Slóvakíu).

Við setningu landamerkjálaga nr. 5/1882 og síðan nr. 41/1919 hafi það verið ætlun löggjafans að framkvæmdarvaldið hefði frumkvæði að því að gengið yrði frá landamerkjum jarða, þau yrðu skráð og leyst úr ágreiningi um þau ef hann væri fyrir hendi. Þannig sé í 6. gr. laganna frá 1919 lögð ákveðin eftirlitsskylda á embættismenn þannig að við gildistöku hafi valdsmönnum, hverjum í sínu umdæmi, borið að rannsaka hvort landamerkjum þar hefði verið þinglýst.

Landamerkjälögin frá 1882 hafi ekkert kveðið á um hvaða land eða landgæði fylgdu jörðum eða öðrum fasteignum, enda hafi ekkert verið um það deilt þar sem sú skoðun hafi virst óumdeild á þeim tíma að jarðeigandi ætti fullkominn eignarrétt innan landamerkja jarðar sinnar. Þannig virðist ljóst að allt frá tíma Grágásar og fram á þennan dag hafi landeigandi átt beit og annan gróður á jörð sinni. Hann hafi sjálfur stjórnað því hvenær, hversu lengi og hvaða fjölda fjár þar væri beitt.

Á sama tíma hafi að meginreglu verið kveðið á um einkarétt jarðeiganda til veiði fugla, fiska og annarra nytjadýra á jörð sinni. Í sumum tilvikum hafi beinlínis verið tekið fram að rétt landamerki hvernjar jarðar skyldu ráða veiði á landi. Hér megi að auki nefna þá meginreglu vatnalaga nr. 15/1923 að vatnsréttindi fylgi landareign hverri, sbr. ákvæði 2. gr. laganna. Regla þessi eigi rætur að rekja til ákvæða Grágásar og Jónsbókar.

Á því er byggt af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins að landsvæðið sem hér er deilt um eignarrétt á sé innan marka upphafslegs landnáms á svæðinu. Svæðið sé ekki mjög hálent, allvel gróið og frekar einsleitt og því ekki rök til að efast um að landnámslýsingar nái yfir það.

Af hálfu eigenda Vattarness er vísað til ýmissa heimildaskjala, fornra og nýrra, er styðji við beinan eignarrétt landeigenda í gegnum tíðina. Þar á meðal er landamerkjaskrá fyrir Vattarnes, frá 28. maí 1887, þar sem segi um landamerki jarðarinnar:

„Vattarnes landamerki að vestanverðu í vestara gljúfragil sem rennur ofan fjarðarhornið á Vattarfirði, eru að sunnanverðu í tröllahlöð sem er strengklettur ofantil við þjóðgötuna og sjónhending eftir þeim **frá fjalli til fjöru.**“

Landamerkjaskráin hafi verið árituð um samþykki eigenda aðliggjandi jarða og bréfið þinglesið. Einnig er byggt á landamerkjaskrá fyrir jörðina Skálmardal, frá 28. maí 1887, þar sem segi um vestanverð landamerki þar sem jörðin liggur að Vattarnesi: „Að vestanverðu í klett svo nefnd Tröllahlöð ofan til við þjóðgötuna úr honum beina sjónhendingu á brún að ofanverðu og að neðanverðu til sjávar.“ Jafnframt landamerkjaskrá fyrir Skálmarnesmúla, frá 28. maí 1887, þar sem segi um austanverð landamerki þar sem jörðin liggi að Vattarnesi: „Að utanverðu í gil sem rennur að austanverðu (í gil sem rennur að vestanverðu) í fjarðarhorni Vattarfjarðar.“ Skrárnar séu báðar áritaðar um samþykki eigenda aðliggjandi jarða, þar á meðal eiganda Vattarnes, og séu bæði þinglesin.

Þá liggi fyrir ýmis eldri gögn til stuðnings lýsingum í landamerkjaskrá Vattarnes, og þar með beinum eignarrétti að landsvæðinu.

Eigendur Vattarness byggja á að samkvæmt þessum eignarheimildum og öðrum þeim sem vísað sé til í málinu sé ljóst að allt sameiginlegt og óskipt land jarðarinnar Vattarness, samkvæmt landamerkjum þeim sem kröfulýsing landeigenda hljóðar á um, sé háð beinum eignarrétti og tilheyri allt land innan þeirra merkja jörðinni.

Af hálfu eigenda Vattarness er vísað til ýmissa fornra jarðaskjala og eignarheimilda um landsvæðið er styðji við beinan eignarrétt að ofangreindum landsvæðum frá öndverðu. Með vísan til Landnámu sé ljóst að hið umþrætta land hafi verið í óslitinni einkaeign frá landnámi, en ekki almenningur eða afrétt. Landeigendur telja því að fyrir liggi að allt land í Barðastrandarsýslu hafi frá landnámi verið undirorpið beinum eignarrétti. Landamerki Vattarness séu mjög gömul, en jarðarinnar sé getið í fornum ritum. Engir almenningar og afréttir séu á svæðinu og nýting og búseta bendi til þess að allt land á svæðinu hafi verið nytjað allt frá landnámi, og tilheyrt ákveðnum jörðum.

Byggt er á því að ekkert bendi til þess að ágreiningssvæðið hafi verið undanskilið námi lands til eignar. Land Vattarness sé greinilega allt innan landnáms og byggt hafi verið á því alla tíð eins og sjá megi á vísun til þess í gögnum málsins að umrætt svæði sé eign Vattarness og innan landamerkja þeirrar jarðar á sama máta og annað landsvæði hennar.

Á því er byggt að hugmyndir ríkisins þess efnis að svæði þetta hafi aldrei verið undirorpið beinum eignarrétti og nýting þess hafi ekki verið með þeim hætti séu úr lausu lofti gripnar og stangist á við fornar heimildir um eignarrétt á þessu svæði. Samkvæmt þessum skjölum sé ljóst að allt land í Barðastrandarsýslum hafi verið háð beinum eignarrétti. Þá sé ekkert fram komið sem bendi til þess að svæðin hafi verið undirorpin annars konar eignarrétti. Landsvæðið sé beintengt hinum hluta jarðarinnar og ekkert sérstakt aðskilji það frá þeim hluta á þann hátt að ótækt sé að telja það hluta jarðarinnar sem eignarland, rétt eins og aðra hluta hennar.

Á því er byggt í málinu að um sé að ræða land jarðar frá öndverðu og að fornar merkjalýsingar styðji við það. Jörð með þinglýstu landamerkjabréfi, sem styðjist við eldri heimildir, sé eignarland. Sá sem haldi öðru fram hafi sönnunarbyrðina fyrir því. Megi í þessu sambandi vísa til dóms Hæstaréttar frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 (Úthlíð), frá 7. október 2010 í máli nr. 722/2009 (Hvammur/Hvammsheiði í Þistilfirði) og frá sama degi í máli nr. 748/2009 (Vatnsendi á Álandstungu), sem og úrskurðar óbyggðanefndar í máli nr. 2/2009 um Kolbeinsdalsafrétt (Hólaafrétt).

Landamerkjálýsingar þær sem gerðar hafi verið í kjölfar gildistöku landamerkjaganna 1882 hafi víða verið byggðar á eldri heimildum, svo sem lögfestum, máldögum og eldri landamerkjabréfum. Þessum lýsingum hafi síðan verið gefið aukið vægi með þinglýsingu og eftirlitsskyldu valdsmanna, sem landeigendur telji að leiði til þess að þarna hafi orðið til fullkomnar heimildir um landamerkin og þar með eignarrétt þinglýstra eigenda. Þessi landamerki og þetta fyrirkomulag beri að virða að mati landeigenda. Þess sé krafist að land sem í tug ári hafi verið talið innan þinglýstra landamerkja jarða teljist eignarland.

Á þessi sjónarmið hafi óbyggðanefnd fallist í *Almennum niðurstöðum* sínum og sú niðurstaða hafi verið staðfest í meginatriðum af Hæstarétti, sbr. áðurnefndan dóm réttarins frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 (Úthlíð og efstu lönd í Biskupstungum), þó þannig að rétturinn telji að meta verði gildi hvers landamerkjabréfs fyrir sig. Þegar landamerkjabréf þeirra landsvæða sem nú sé fjallað um séu skoðuð með hliðsjón af eldri heimildum um jarðirnar, sem og í ljósi landfræðilegrar staðsetningar hins umþrætta lands, hljóti niðurstaðan að vera sú að ekki sé um þjóðlendu að ræða á þessu svæði. Merkjalýsingar nái hér víða upp á háfjöll og vatnaskil. Engar heimildir séu um afréttaralmenning heldur beri heimildir með sér að allt land á þrætusvæðinu heyri vissum jörðum til.

Með vísan til Landnámu sé ljóst að hin umþrætta lönd hafi verið í óslitinni einkaeign frá landnámi, en ekki almenningar eða afréttir. Landeigendur telji því að fyrir liggi að allt land í Barðastrandarsýslum hafi frá landnámi verið undirorpið beinum eignarrétti. Engir almenningar og afréttir séu á svæðinu og nýting og búseta bendi til þess að allt land á svæðinu hafi verið nytjað allt frá landnámi, og tilheyrt ákveðnum jörðum.

Vattarnes sé jörð með þinglýstu landamerkjabréfi sem ekki fari í bága við eldri heimildir. Þess vegna hafi ríkið sönnunarbyrðina fyrir því að innan merkja jarðarinnar sé þjóðlendu að finna. Hér sé því um eignarland að ræða og því beri að hafna þjóðlendukröfu til þess.

Þótt heimalönd sumra stórjarða séu geysivíðfeðm hafi þau engu að síður verið viðurkennd sem eignarlönd. Í því sambandi er m.a. vísað til dóma Hæstaréttar frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 (Framafréttur og efstu jarðir í Biskupstungum), frá 20. september 2012 í máli nr. 65/2012 (Reykjahlíð), frá 7. október 2010 í máli nr. 723/2009 (Laxárdalur/Dalsheiði), frá 7. október 2010 í máli nr. 722/2009 (Hvammur/Hvammsheiði) og frá 29. september 2011 í máli nr. 40/2011 (sameignarland Fagradals, Víðir-

hóls, Hólssels og Nýhóls). Ágreiningssvæðinu hafi ekki verið lýst sérstaklega og aðgreindu frá heimalöndum jarðanna og ekkert hafi komið fram sem bendi til þess að það sé ólíkt öðru landi jarðanna að þessu leyti.

Staðhættir og gróðurfar á hinu umþrætta landi styðji þá niðurstöðu að svæðið verði talið undirorpið beinum eignarrétti og þar með að þjóðlendukröfu verði hafnað. Landsvæðið sé ekki mjög hálent og vel gróið, að stórum hluta. Þar að auki sé svæðið umlukið öðrum jörðum sem taldar hafi verið til landsvæða jarða allt frá tímum landnáms. Engin rök hnígi að þeirri niðurstöðu að þetta svæði hafi aðra eignarréttarlega stöðu en aðrar jarðeignir á svæðinu.

Notkun landsvæðisins í gegnum aldirnar hafi hvorki verið með þeim hætti að það flokkist til svokallaðra almenningafrétta, né heldur hafi það staðið almenningi frítt til afnota. Landsvæðið falli ekki undir forna skilgreiningu lögbókanna fornu um afrétti: „það eru afréttir sem tveir eða fleiri eigu saman“. Þvert á móti hafi umþrætt landsvæði verið nýtt af landeigendum eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma, allt frá því að það hafi verið numið til eignar.

Engar heimildir séu um að land þetta hafi nokkurn tíma færst undan einkaeignarrétti, eða eignarréttur á því týnst. Engar fornar heimildir finnast um slíkt. Þau fáu skrif, sem til séu um svæðið benda einmitt til hins gagnstæða en samkvæmt elstu heimildum um Vattarnes, skrá um eignir Guðmundar (ríka) Arasonar á Reykhólum frá 1446, komi fram að ein af eignum hans væri jörðin Vattarnes í Múlakirkjusókn, 12 hndr. að dýrleika. Þá, samkvæmt skiptabréfi eftir Björn Þorleifsson frá 23. október 1467, hafi Þorleifur sonur hans eignast jörðina Vattarnes. Samkvæmt skiptabréfi eftir Ólöfu Loftsdóttur hinn 15. apríl 1480 hafi sonur hennar, Þorleifur Björnsson, eignast jörðina Vattarnes. Í gjörningsbréfi Björns Þorleifssonar og Andrésar Guðmundssonar frá 16. september 1498, þar sem þeir skiptust á fjölda jarða, segi að Andrés og synir hans, Guðmundur, Ari og Bjarni, hafi látið Björn fá jörðina Vattarnes. Um jörðina Vattarnes segi m.a. í Jarðabók Árna og Páls um Dala- og Barðastrandarsýslu að eigandi hennar sé „lögrjettumaðurinn Ásgeir Sigurðsson að Ósi í Steingrímsfirði“.

Ítreka beri hve geysiverðmæt fjallbeitin hafi verið. Á þjóðveldisöld hafi vaðmál verið helsta útflutningsvara og gjaldmiðill Íslendinga. Allir viti hvernig skógarbeit fari með ullina. Hún hangi eftir í kjarrinu. Megi hvað þetta varðar benda á grein Hákonar Bjarnasonar, skógræktarstjóra, í ársriti Skógræktarfélags Íslands árið 1974. Þar bendi hann réttilega á hve verðmæt beitolönd ofan skógarmarkna hafi verið meðan birki og víðikjarr hafi verið ráðandi gróður „milli fjalls og fjöru“. Því sé ljóst að eigendur þeirra jarða sem hafi átt slíka fjallbeit hafi reynt að halda í hana eftir mætti.

Í ljósi framangreinds sé því haldið fram að land innan þinglýstra landamerkja Vattarness sé allt eignarland. Styðjist það við framangreindar eignarheimildir en einnig við fullnaða hefð. Á því sé byggt að venjuréttur og hefðarsjónarmið leiði einnig til þess að allt land innan landamerkja jarða teljist eignarland.

Hefð megi rekja allt til Rómarréttar og hún sé skyld námi, þannig að segja megi að hefð hafi tekið við þegar eiginlegu landnámi taldist lokið. Hefð hafi síðan fyrst og fremst gildi sem eignarheimild eftir gildistöku laga nr. 46/1905, um hefð. Fyrstu grein þeirra sé ætlað að taka af öll tvímæli um að hefð verði unnin á verðmæti enda þótt það hafi verið opinber eign. Að þessu leyti sé greininni ekki ætlað að takmarka svið hefðar heldur þvert á móti að rýmka það. Samkvæmt því megi fremur segja að úr því að hefðarlög heimili eignarhefð lands, sem sé í opinberri eigu, þá hljóti þeim mun fremur að vera unnt að hefða land sem sé ekki eignarrétti háð. Í dómi Hæstaréttar í dómasafni 1955, bls. 108 (Landmannaafreittur I), sé beinlínis gert ráð fyrir því að eignarhefð geti unnist á landi sem sé í afréttareign. Hið sama megi lesa út úr lokamálsgrein 3. gr. þjóðlendlaga nr. 58/1998.

Fræðimenn hafi talið að eignarhefð verði unnin á landi, hvort sem það sé afréttur eða almenningur, sé skilyrðum hefðar á annað borð fullnægt, en gera verði strangari kröfur um not ef um eigendalaust landsvæði sé að ræða. Því sé þó alls ekki haldið fram að umþrætt landsvæði hafi verið eigendalaust land fram eftir öldum heldur bendi allt til þess að landið hafi verið numið, meðal annars gróðurfar og heimildir um búsetu. Sjónarmiðin um hefð séu því til staðfestingar náminu, þ.e. til þess að festa í sessi eignarrétt þessara aðila.

Eigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi, sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not eignarinnar. Smölun sauðfjár hafi ætíð verið skipulögð af landeigendum en ekki opinberum aðilum, enginn hafi getað nýtt landið til beitar, hvað þá annars, nema með samningum við landeigendur. Þá hafi þeir borgað af jörðum sínum lögboðin gjöld, þ.m.t. eignarskatta.

Í dómi Hæstaréttar í dómasafni 1997, bls. 2792 (Laugavellir), hafi eignarhefð verið viðurkennd, enda þótt not hefðanda, sem jafnframt hafi stutt rétt sinn við kaupsamning, hefðu verið sambærileg afréttarnotum, þ.e. beit og eftir atvikum önnur þrengri nýting. Í dómi Hæstaréttar í dómasafni 1939, bls. 28 (Einarsnes), hafi eignarhefð einnig talist fullnuð, enda þótt eignarheimild væri sögð glötuð og ekki annar grundvöllur fyrir hendi en takmörkuð not.

Í ljósi framangreindra heimilda telji eigendur Vattarness að þeir, með hliðsjón af framangreindum gögnum og fyrirliggjandi upplýsingum um staðhætti, gróðurfar og nýtingu, hafi réttmæta ástæðu til að ætla að þau svæði sem lýst sé í landamerkjabréfinu sé fullkomin eign þeirra. Þessar væntingar njóti verndar 72. gr. stjórnarskrárinnar, sbr. einnig 1. gr. 1. samningsviðauka við mannréttindasáttmála Evrópu. Líkt og að framan greini hafi Mannréttindadómstóll Evrópu túlkað 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við mannréttindasáttmálann, þannig að hann veiti eignarréttinum jafnvel enn ríkari vernd en 72. gr. stjórnarskrárinnar. Í þessu ljósi verði lög nr. 58/1998 ekki skýrð á þá leið að gagnaðilarnir þurfi að sýna frekar fram á en þegar hafi verið gert að umrætt landsvæði, eins og þau séu afmörkuð í landamerkjabréfum, séu utan þjóðlendu.

Kröfugerð eigenda Vattarness sé meðal annars byggð á þinglýstum afsölum/eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni, og einnig þinglýstum landamerkjabréfum. Landamerkjabréf jarðanna séu löglega frágengin og þau fari ekki í bága við eldri heimildir. Ekki verði annað séð af gögnum málsins en að merki hafi verið virt milli aðila um áratugskeið án árekstra og að jarðirnar hafi verið skráðar í veðmálabækur með hefðbundnum hætti.

Þjóðskjalasafnið hafi lagt fram greinargerð um sögu svæðanna og sé sérstaklega vísað til hennar af hálfu gagnaðilanna. Um landsvæðin vísist einnig til umfjöllunar lögmanns ríkisins í kröfugerð og greinargerð um þær heimildir sem hafi fylgt kröfuglýsingum gagnaðila. Ekki verði af heimildum þessum ráðið annað en að allt land á svæðinu hafi verið numið í öndverðu, allt á vatnaskil.

Eigendur Vattarness leggi áherslu á þau tengsl sem séu milli þeirra eignarheimilda sem þeir færi fram til sönnunar á eignartilkalli sínu. Sú víðtekna meginregla gildi í eignarrétti að ein eignarheimild geti stutt aðra. Hefð, venjuréttur og réttmætar væntingar styrki enn frekar þann rétt sem tiltekinn sé í þinglýstum eignarheimildum.

Í dómi Héraðsdóms Suðurlands frá 6. nóvember 2003 í máli nr. E-986/2002 hafi dómurinn farið þá leið að túlka framlagðar eignarheimildir með þeim hætti að hver gæti stutt aðra. Þar hafi verið tekin afstaða til sjónarmiða landeigenda um réttmætar væntingar eins og þær hafi komið fram í dómum Mannréttindadómstóls Evrópu. Sú umfjöllun standi óröskuð af Hæstarétti, sbr. dóm réttarins frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 (Framfréttur og efstu jarðir í Biskupstungum).

Vísað sé til þess að um málsmeðferð fyrir óbyggðanefnd gildi ákvæði stjórn-sýslulaga, nr. 37/1993, sem byggist á almennum óskráðum meginreglum stjórn-sýsluréttar. Samkvæmt meðalhófsreglu stjórn-sýsluréttar, sem lögfest hafi verið með 12. gr. stjórn-sýslulaga, beri ríkisvaldinu ætíð að hafa meðalhóf að leiðarljósi í samskiptum sínum við borgarana, sér í lagi að því er varðar íþyngjandi ákvarðanir. Landeigendur verði á þeim grundvelli hvorki sviptir eignarréttindum sínum bótalaust, né á þá lögð óhófleg sönnunarbyrði.

Við málsmeðferð fyrir óbyggðanefnd sé óhjákvæmilegt að líta til reglna um sönnun og mat sönnunargagna sem gildi fyrir dómi við meðferð einkamála, sbr. ákvæði VI.–XII. kafla laga nr. 91/1991, um meðferð einkamála. Sú almenna regla hafi verið talin gilda í eignarrétti að sá sem haldi fram beinum eignarrétti verði að færa sönnur á eignarrétt sinn. Á því sé byggt að sá sem hafi í hendi þinglýsta eignarheimild sé talinn eiga tilsvarendi rétt yfir eigninni þar til annað sannist. Í því sambandi er vísað til dóms Hæstaréttar í dómasafni 1961, bls. 629. Landeigendur telji sig hafa sannað eignarrétt sinn með framlagningu heimildarskjala og landamerkjabréfa. Eldri heimildir mæli þeim almennt ekki í mót heldur þvert á móti staðfesti þær. Ríkisvaldið hafi því sönnunarbyrði fyrir því að umrætt land landeigenda sé ekki fullkomin eign þeirra.

Vísist einnig um þetta til fyrri úrskurða óbyggðanefndar, þar sem meginniðurstaða nefndarinnar hafi verið sú að land sem samkvæmt elstu heimildum hafi verið sjálfstæð

jörð með þinglýstum landamerkjum væri eignarland og sá sem héldi öðru fram hefði sönnunarbyrði fyrir þeirri staðhæfingu sinni. Jafnframt hafi það verið niðurstaða óbyggðanefndar að vafann um hvort land hafi verið numið í öndverðu eigi að meta landeiganda í vil, ef athugasemdalausar landamerkjagjörðir, einkum ef þær fara ekki í bága við eldri heimildir, bendi til beins eignarréttar.

Að sömu niðurstöðu hafi Héraðsdómur Suðurlands einnig komist í dómi sínum frá 6. nóvember 2003 í máli nr. E-986/2002, sem hafi staðið óbreyttur í Hæstarétti, sbr. dóm frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 (Framafréttur og efstu jarðir í Biskups-tungum), þótt rétturinn teldi að meta yrði gildi hvers landamerkjabréfs fyrir sig.

Eigendur Vattarness vísa sérstaklega til jafnræðisreglu stjórnsýslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál skuli hljóta sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna.

Einnig hafi verið litið til þess af Mannréttindadómstól Evrópu að skoða verði 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við mannréttindasáttmála Evrópu með hliðsjón af jafnræðisreglu sáttmálans sem orðuð sé í 14. gr. hans. Það ákvæði mæli fyrir um að gæta verði jafnræðis milli þeirra sem njóti þeirra réttinda sem sáttmálanum sé ætlað að vernda. Þannig hafi oft í dómum mannréttindadómstólsins verið litið svo á að þótt ákveðin háttsemi hafi ekki talist brjóta gegn reglunni um friðhelgi eignarréttar hafi háttsemin talist brot á þeirri reglu með hliðsjón af jafnræðisreglunni. Landeigendur hafi í ljósi eignarheimilda sinna og viðurkenningar ríkisvaldsins á þeim lengi haft réttmætar ástæður til að vænta þess að jörðin væri í heild háð beinum eignarrétti. Önnur og þyngri sönnunarbyrði verði því ekki lögð á þá en aðra landeigendur á Íslandi.

Af hálfu eigenda Vattarness er kröfugerð ríkisins um þjóðlendur inn á landsvæði þar sem þeir kalla til réttinda mótmælt. Af hálfu þeirra er því haldið fram að svo virðist sem einkum sé byggt á því af hálfu ríkisins að land það sem um ræðir hafi ekki verið numið í öndverðu og að það hafi einkum verið nýtt sem afréttur. Þetta leiði til þess að landið sé þjóðlenda. Þessum sjónarmiðum sé mótmælt af hálfu landeigenda. Með kröfum ríkisins um framangreint landsvæði sé farið inn á land Vattarness.

Af lýsingum Landnámu megi ráða að allt land á þessu svæði hafi verið numið, og landnám hafi verið samfelld. Í dómaframkvæmd hafi Landnáma einnig verið túlkuð til stuðnings beinum eignarrétti. Sem dæmi þar um megi nefna dóm Hæstaréttar í dómasafni 1960, bls. 786 (Skeljabrekka), og dóm réttarins í dómasafni 1994, bls. 2227 (Geitland). Landeigendur telji að taka verði Landnámu með fyrirvara sem réttarheimild. Hins vegar verði að telja þá skoðun ríkisins að landnám hafi ekki náð til þessa landsvæðis örökstudda, enda sé hún ekki reist á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Þvert á móti bendi allt til þess að svæðið hafi verið numið og nýtt allar götur síðan. Landsvæðið hafi þannig allt frá landnámi verið eigendum þess nauðsynlegt til þess að lifa af á hinu harðbýla Íslandi.

Ósannaðar séu röksemdir fjármálaráðherra þess efnis að svæðin hafi ekki verið numin til beinnar eignar, heldur aðeins til afnota. Svæðin hafi verið numin og nýtt með

öllum mögulegum hætti, eftir fremsta megni hverju sinni. Eigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi jarðarinnar, sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not eignarinnar. Þá hafi þeir borgað af jörðunum lögboðin gjöld, þ.m.t. eignarskatta. Smölun sauðfjár hafi ætíð verið skipulögð af landeigendum en ekki opinberum aðilum, enginn hafi getað nýtt landið til beitar, hvað þá annars, nema með samningum við landeigendur. Sé þetta skýlaus sönnun þess að svæðið sé háð beinum eignarrétti.

Það sé einnig í samræmi við niðurstöðu Hæstaréttar í mörgum málum, til dæmis frá 7. október 2010 í máli nr. 748/2009 (Vatnsendi), og frá 29. september 2011 í máli nr. 40/2011 (sameignarland Fagradals, Víðirhóls, Hólssels og Nýhóls), að landnám hafi almennt verið samfelld á Íslandi. Ríkið viðurkenni að land aðliggjandi jörðinni sé eignarland og því hljóti að gilda það sama um önnur aðliggjandi lönd.

Af framangreindum heimildum megi sjá að landamerki Vattarness nái upp í hæstu fjallseggjar. Eigendur Vattarness telji rétt að vatnaskil ráði merkjum, svo sem almennt sé á þessu svæði, og miða beri við þau og þá túlkun að miðað sé við hvert regndropi falli, sbr. úrskurð óbyggðanefndar frá 19. júní 2009 í máli nr. 4/2008 (Skagafjörður austan Vestari-Jökulsár). Landeigendur árétta að almennt sé miðað við vatnaskil og fjallseggjar um efri merki jarða á svæðinu og almennt hafi ekki þótt rík þörf á að skilgreina landamerki að því leyti í landamerkjabréfum á þeim tíma er þau voru rituð. Á það sé bent að lög um landamerki hafi verið til að fastsetja þau og þess vegna oft ekki að vænta að til væru eldri heimildir um nákvæm landamerki jarða. Landeigendur telji í ljósi framangreinds bera að miða við um merki jarðarinnar að ofanverðu að farið sé eftir fjallseggjum og vatnaskilum.

Við aðalmeðferð málsins kom fram að litið væri svo á að innan aðalkröfu vegna svæðisins rúmaðist varakrafa um að viðurkenndur yrði fullur afnotaréttur innan hins umdeilda svæðis vegna Vattarness, yrði komist að því að þar væri að finna þjóðlendu.

Um lagarök er af hálfu eigenda Vattarness vísað til meginreglna eignarréttar og stjórnarskrár lýðveldisins Íslands, sérstaklega 72. gr. og 65. gr. hennar. Einnig er vísað til mannréttindasáttmála Evrópu, einkum 2. og 6. gr. og 1. gr. 1. samningsviðauka við hann. Þá er vísað til landamerkjalaga nr. 41/1919, laga nr. 46/1905 um hefð og laga nr. 6/2001 um skráningu og mat fasteigna. Enn fremur er vísað til venjuréttar og til almennra reglna samninga- og kröfuréttar um skuldbindingargildi samninga. Jafnframt er vísað til almennra meginreglna stjórnsýsluréttar sem ákvæði stjórnsýslulaga nr. 37/1993 séu byggð á. Sérstaklega er vísað til rannsóknarreglu, jafnræðisreglu og meðalhófsreglu stjórnsýsluréttar. Vísað er til þinglýsingarlaga nr. 39/1978, einkum 25.–27. gr., og laga um afréttamálefni, fjallskil o.fl. nr. 6/1986. Jafnframt er vísað til laga nr. 58/1998 um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta (þjóðlendulaga), einkum 1. gr., 5. gr., 15. gr., 17. gr., 11. gr. og 2. mgr. 12. gr. Varðandi kröfu um málskostnað er vísað til XXI. kafla laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála, sbr. 17. gr. þjóðlendulaga.

6.2.3 Skálmarnesmúli

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins vegna Skálmarnesmúla, sem er einn eigenda jarðarinnar, er kröfugerð ríkisins mótmælt, enda teljist svæðið sem hann gerir kröfu til allt vera innan þinglýstra landamerkja jarðanna og undirorpið beinum eignarrétti hans.

Byggt er á því að staðbundin venja sé fyrir því að miða skuli landamerki jarða á þessu svæði, þ.e. í fyrrum Múlahreppi, eða eftir atvikum á Vestfjörðum í heild, við vatnaskil til fjalla og eftir þeirri venju skuli fara við ákvörðun landamerkja jarðarinnar.

Til stuðnings kröfu sinni vísar eigandi Skálmarnesmúla til landamerkjabréfs jarðarinnar, dagsetts 28. maí 1887, þar sem segi:

Landamerkjaskrá fyrir Skálmarnes Múla (eign Múlakirkju). 1. Að utanverðu i gil sem rennur að austanverðu í fjarðarhorni Vattarfjarðar. 2. að vestanverðu Vattardals eptir brún dalsins sem vötnum hallar í úti svonefnda ögsl og þaðan á brún og svo sem votnum hallar til Urðarhliðar út eptir fjallinu. 3 [og] svo að vestanverðu við Múlaland í svonefndan landamerkjalæk frá fjalla bilfjöru þaðan í merkjaskjer, sem næstliggjandi jörð að vestanverðu á lögnin við, enn Múli að austan.

Á því er byggt að samkvæmt orðalagi landamerkjabréfsins sé ljóst að miða skuli landamerki jarðarinnar við vatnaskil eftir vestanverðum Vattardal og að hið sama skuli gera um merki jarðarinnar til norðurs og austurs. Þá er á því byggt að örnefnaskrá jarðarinnar styðji við kröfu eiganda Skálmarnesmúla, enda séu í henni talin upp ýmis örnefni innan þess svæðis sem um er deilt og örnefnaskránni hafi verið ætlað að veita upplýsingar um öll kunn örnefni innan landamerkja jarðarinnar.

Krafa eiganda Skálmarnesmúla byggist á því að merki jarðarinnar á því svæði sem hér er til umfjöllunar afmarkist af vatnasviðum straumvatna í Vattarfirði. Þar sé um að ræða frá austri til vesturs vatnasvið Fornaselsár, Þverár í Vattarfirði, Tröllár og Vattardalsár. Til norðurs skuli miða landamerki við vatnaskil milli vatnasviða umræddra áa og vatnasviða áa sem renna til norðurs og falla í Ísafjarðardjúp, einkum í Mjóafirði og Ísafirði. Til stuðnings þeirri staðhæfingu að staðbundin venja sé að miða landamerki við vatnaskil er vísað til þess að nærliggjandi og aðliggjandi jarðir miði landamerki sín við vatnaskil, sbr. eftirfarandi landamerkjalýsingar:

Kvígindisfjörður; Landamerkjaskrá fyrir jörðunni Kvígyndisfirði liggjandi í Múlahreppi innan Barðastrandarsýslu 1. Milli Kvígyndisfjarðar og Kirkjubóls á Bæjarnesi um þessi landamerki: partgil og ræður það merkjum frá sjavarmáli og alla leið upp á fjallsbrún. 2. Milli Kvígyndisfjarðar og Svínaness ræður markgil landamerkjum frá fjallsbrún til fjöru. 3. Til sjavar á Kvígyndisfjörður rjetta sjónhending yfir fjörð fra einu þessara gildra til annars milli sjávarmála. 4. Til fjalls á Kvígyndisfjörður svo sem vötnum hallar að Kvígyndisfirði hringinn í kríngum fjörðinn og beina sjónhending úr þeirri línu sem þannig er dregin í hin áður nefnda gil á fjallsbrúnum uppí. Í jörðunni Kvígyndisfirði á engin önnur jörð nein ítök og sú jörð heldur engin ítök annarstaðar.

Klettur; Undirskrifaður ábúandi Kletts við Kollafjörð gjörir hér með kunnugt að Klettur á land að Fjarðarhornsa Go [svo] Frakkadalsá og ræður hún landamerkjum norður á Fjöll Klettur á land norður að Rauðaborg og svo sem vötnum hallar út Klettsfjall að utanverður [svo] á Klettur land á bæarhlið i ytra deildargil og það beint

tíl sjáfar og stendur steirn á deildargils farveg sem sinir glögt hverki aðyjum [svo]. Þessu til staðfestu er nafn mitt og heimili ásamt nábúa minn[a].

Seljaland; Undirskrifaður gjörir kunnugt. að Seljaland á land í Fjarðarhornsa og ræður hún landamerkjum norður í borgri [svo] á Kollafjarðarheiði en að utan og vestanverður [svo]: Frakkadalsá og norður á fjöll sem vötnum hallar. Þessu til staðfestu er nafn mitt og heimili.

Gervidalur; Landamerki fyrir Vatnsfjarðarkirkjujörð Gervidal í Nauteyrarhreppi eru: Að utanverðu Álpta Króará neðan frá sjó og í Búrfell. Að innanverðu í Gervidalsá fram á Butraldabrekku. Að ofanverðu, eins og vötnum hallar.

Kleifakot; Landamerki fyrir Vatnsfjarðarkirkjujörð Kleifakot í Ísafirði eru: Að utanverðu Gervidalsá fram á Butralda brekku, þaðan fram eptir fjallinu, eins og vötnum hallar að Ísafjarðará.

Fjörður; landamerki að vestann verða í svartagil og sjónhendingu til sjóar og landamerki milli Skálmardals Múla og Fjarðar frá Oxlinni og í Krossbrekkuholt og það fram á Þingmannaheiði það sem vötnum hallar að báðum löndum að sunnanverði lurka sem rennur ofann lurkardal og í máfavatn þar er hólmi í vatninu er tilheirir báðum jörðunum til jafnaðar þar rennur úr vatninu lækur og í breiðavog og eptir breiðu í vestu út milli melrakka eyar og laungu flögu og vestann til við há hólmi og eptir dipstaundi milli Eingear og kambur þar suður og þá eptir miðu sundi vestann til við hestsker enn sunnann tít við þikkulönd. eirninn skal getið þess að Brjámslækarkirka á fjörunitíar frá kellingartanga að Sandvikurbóða.

Auðshaugur og Auðnir; Millí Auðshaugs og Hamars ræður bein lína dregin af sjó gegnum mitt Markhólmasund í svonefndan Markklett, en stendur efst á sjávarbakknum; þaðan ræður markhryggur þar sem hann er hæðstur upp í svonefnda Markgjá í fjallinu og ræður hún síðan á fjall upp en þar eru merki sem vötnum hallar. b, Millí Auðshaugs og Auðna ræður svonefnd Brúará frá sjó upp í svokallaða Dranga og þaðan beint á fjall upp svo langt sem Vötnum hallar. c, Þá tekur við Auðnaland og nær að Þverá, sem ræður frá sjó upp í svokallað Krókavötn og þaðan fram í fjall eptir sem vötnum hallar. d, Þá tekur aptur við Auðshaugsland frá ofansögðum merkjum og allt að Skiptá; ræður hún frá sjó og allt til fjalls svo langt sem vötnum hallar og skilur Auðshaugsland frá Litlanesi í Múlasveit; heyrir þannig allur Kollafjörður að innanverðu undir Auðshaug eptir fyrsögðu. Engar jarðir eiga í lönd ofanritaðra jarða.

Botn í Mjóafirði; Að norðanverðu frá sjó Raptalág og frá henni sem vötnum hallar á báða vegi fram eptir Botnsfjalli uppí Glámujökul, svo fyrir öll daladrög suður fyrir Bessadal, þaðan fyrir sunnan Bessadal, sem vötnum hallar á báða vegi, eptir fjallinu úteptir að Hvannagljúfragili og eptir því í Bessadalsá og hún til sjávar.

Auk þess sem einstakar landamerkjalyðingar jarða á Vestfjörðum miði landamerki til fjalla við vatnaskil, þá sé sama venja við lýði við önnur mörk á milli svæða. Sem dæmi megi nefna mörk Austur-Barðastrandarsýslu sem séu „að norðan við vatnaskil á hálendinu um suðurjaðar Glámu og norðurenda Reiphólsfjalla“. Þá miði sóknarlýsing Múlakirkjusóknar við að landamerki séu á vatnaskilum, sbr. neðangreinda lýsingu:

Fjallaskipun. Vestast í sókninni er Litlanesfjall á Litlanesi, hátt og örmjótt, með standbergs blágrýtisklettum að framan og beggjavega, nærhæfis hálf önnur míla á lengd, með tveimur þriðjungum mjorra. Liggur það norður og suður allt fram á Litlanesenda, og stendur Litlanesbær sunnan undir fjallsgnýpunni. Norðanvert endast það með klettabrúnum, er kallast Axlir. Undirlendi að vestanverðu er ekkert, heldur fjallsskriður með skógi á millum ofan að sjó. Austan fram er skógur minni, en graslendi nokkuð milli fjalls og fjöru. Norðan fram, bak við sóknarhéraðið, er Þingmannaheiði, Holtafjall, er liggur allar götur norðvestur fyrir ofan Arnarfjörð til Glámujökuls í Ísafjarðarsýslu og norður til Ísafjarðarbotns. Vattarnesfjall og Skálmardalsheiði liggur

austar, norður af Skálmarfirði og allt til Ísafjarðardala. Eru landamerki þar, sem vötnum hallar hæst á fjöllum. Austan fram er fyrrnefnt Selskerja- eður Svínanesfjall, liggur í suður og norður. Er það fjórðungi lengra en Litlanesfjallið, en tvöfalt breiðara, klettastöllum umgirt, og endast norðanvert með klettaöxl, hvar norður af gengur lágur og lítill háls, kendur við Kvígendisfjörð, hækkar og breikkar háls þessi þá norður eftir dregur, og kallast þá, gagnvart Skálmardal, Klettsháls. Gengur hann þaðan í norður og fellur á fjallinu saman við Skálmardalsheiði.

Eigandi Skálmarnesmúla byggir á því að eignarréttur hans sé varinn af 72. gr. stjórnarskrárinnar, sbr. og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við mannréttindasáttmála Evrópu, sem lögfestur hefur verið með lögum nr. 62/1994. Samkvæmt framangreindum lagaákvæðum sé eignarréttur manna friðhelgur og engan megi skylda til að láta af hendi eign sína nema almenningþörf krefji.

Á því er byggt að landsvæðið sem hér er deilt um sé innan marka upphaflegs landnáms á svæðinu. Svæðið sé ekki mjög hálent, allvel gróið og frekar einsleitt, og því séu ekki rök til að efast um að landnámslýsingar taki til þess. Samkvæmt gögnum málsins eigi eigendur Skálmarnesmúla óskoraðan eignarrétt að jörð sinni með öllum gögnum og gæðum, m.a. á grundvelli hefðar. Landeigendur hafi þannig farið með öll hefðbundin eignarréttindi jarðarinnar og aðrir hafi ekki getað nýtt land jarðarinnar nema með leyfi þeirra. Þá hafi þeir borgað af allri eigninni lögboðin opinber gjöld og geri enn.

Af hálfu eiganda Skálmarnesmúla er á því byggt að ríkisvaldið hafi undanfarnar aldir margsinnis viðurkennt að Skálmarnesmúli, innan þeirra landamerkja sem kröfulýsing hans byggist á, sé undirorpin beinum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram fyrr en nú. Hafi ríkið nokkru sinni getað haft uppi véfengingarkröfu vegna réttinda eigenda jarðarinnar sé ljóst að hún sé löngu niður fallin vegna fyrningar og tómlætis. Á því er byggt að sá sem hafi í hendi þinglýsta eignarheimild, líkt og eigandi Skálmarnesmúla, sé talinn eiga tilsvareandi réttindi yfir eigninni þar til annað sannist. Ríkið hafi því sönnunarbyrði fyrir því að umræddur hluti jarðarinnar sé ekki fullkomin eign hans.

Á því er byggt að allt land í Barðastrandarsýslum, þ.m.t. jörðin Skálmarnesmúli, hafi frá landnámi verið undirorpið beinum eignarrétti. Landamerki jarðarinnar séu afar gömul, engir afréttir eða almenningar séu á svæðinu og nýting og búseta bendi til þess að allt land á svæðinu hafi verið nytjað allt frá landnámi og tilheyrt ákveðnum jörðum.

Engin gögn hafi verið lögð fram af hálfu íslenska ríkisins sem bendi til þess að umrætt landsvæði innan jarðarinnar hafi verið undanskilið við landnám, heldur hafi land Skálmarnesmúla þvert á móti allt verið innan landnáms. Svæðinu hafi ekki verið lýst sérstaklega og aðgreindu frá öðrum hlutum jarðarinnar og ekkert komið fram sem bendi til þess að það sé ólíkt öðru landi jarðarinnar að þessu leyti.

Á það er bent að gildandi lög um landamerki hafi verið lögfest í þeim tilgangi að fastsetja þau og þess vegna sé þess oft ekki að vænta að til séu eldri heimildir um nákvæm landamerki jarða. Lögin hefðu þannig haft lítið gildi ef öllum landamerkjum væri lýst í eldri heimildum. Núverandi landamerkjum jarðarinnar hafi verið þinglýst athugasemdalaust og þau verið viðurkennd af öllum aðilum, þ.m.t. hinu opinbera og landeigendum á svæðinu um aldaskeið.

Til stuðnings varakröfu sinni vísar gagnaðili íslenska ríkisins vegna Skálmarnesmúla til umfjöllunar um aðalkröfu. Þá byggist krafa um einkarétt að notum jarðarinnar jafnframt á reglum um hefð, enda hafi eigendur jarðarinnar einir nýtt gæði hennar allt frá landnámi.

Um lagarök er fyrst og fremst vísað til þjóðlendulaga, nr. 58/1998. Þá er vísað til eignarréttarákvæðis 72. gr. stjórnarskrárinnar og meginreglna eignarréttar um nám, töku og óslitin not, sem og meginreglna um eignarráð fasteignareiganda, almennra reglna samninga- og kröfuréttar, auk hefðarlaga nr. 46/1905. Þá er vísað til laga um afréttamálefni, fjallskil o.fl. nr. 6/1986, auk ýmissa eignarréttarreglna Grágásar og Jónsbókar. Þá er að lokum vísað til staðbundinnar venju um skil landamerkja við vatnaskil, sbr. fyrri umfjöllun. Málskostnaðarkrafa er byggð á 17. gr. laga nr. 58/1998, sbr. lög um meðferð einkamála, nr. 91/1991, einkum 130. og 131. gr. laganna.

6.2.4 Seljaland

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins vegna Seljalands í Kollafirði er kröfu ríkisins um þjóðlendu mótmælt og þess krafist að viðurkennt verði að enga þjóðlendu sé að finna innan þinglýstra landamerkja Seljalands. Á því er byggt að landamerki Seljalands miðist við vatnaskil með vísan til landamerkjabréfs Seljalands og óskráðra venja þar um.

6.2.5 Klettur

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins vegna Kletts í Kollafirði er kröfu ríkisins um þjóðlendu mótmælt og þess krafist að viðurkennt verði að enga þjóðlendu sé að finna innan þinglýstra landamerkja Kletts. Á því er byggt að vatnaskil ráði merkjum milli jarðanna Skálmardals og Kletts allt norður að sýslumörkum milli Barðastrandarsýslna og Ísafjarðarsýslna með vísan til þinglýstra landamerkjabréfa Kletts og Seljalands í Kollafirði.

7 NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

7.1 Efnisskipan og sameiginleg atriði

Hér á eftir verður fyrst fjallað um *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og vikið að fyrirbyggjandi dómafordæmum í þjóðlendumálum. Að því búnu verður gerð grein fyrir landnámi á því svæði sem mál þetta varðar og því næst koma niðurstöður óbyggðanefndar um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins. Loks verður fjallað um ákvörðun málskostnaðar.

7.1.1 *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar*

Í úrskurðum óbyggðanefndar í málum á svæði 1 var í kaflanum *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* gerð grein fyrir athugunum og niðurstöðum um staðreyndir og lagaatriði sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þjóðlendumála. Í úrskurðum í málum á svæði 2 var aukið við þessa umfjöllun og nokkrum nýjum atriðum bætt við. Kaflar þessir voru felldir saman, með lítils háttar breytingum, og birtir þannig sem viðauki við úrskurði í málum á svæðum 3–6. *Almennu niðurstöðurnar* fylgdu einnig í viðauka með úrskurðum í málum á svæði 7A, en þá hafði verið bætt við þær nokkrum köflum úr úrskurðum á svæðum 5–6. Í þeim köflum hafði verið tekin almenn afstaða til tiltekinna staðreynda og lagaatriða sem þar reyndi á. Þær útgáfur *Almennra niðurstöðna óbyggðanefndar* sem fylgdu úrskurðum á svæðum 7B, 8A og 8B höfðu með sama hætti verið uppfærðar með umfjöllun um almenn atriði úr úrskurðum á næsta svæði á undan. Í úrskurðum á svæði 9A og 9B þótti ekki þörf á að uppfæra þær að nýju með efni úr úrskurðum á svæðunum á undan en í úrskurði á svæði 10A voru þær uppfærðar með efni af svæði 9B. Ekki þykir ástæða til að uppfæra þær nú með efni úr úrskurði á svæði 10A. Sú útgáfa *Almennra niðurstöðna óbyggðanefndar* sem hér fylgir í viðauka er því óbreytt frá þeirri sem birtist með úrskurði á svæði 10A.

Umfjöllun og niðurstöður óbyggðanefndar um eignarland eða þjóðlendu á einstökum landsvæðum, sbr. kafla 7.3 hér á eftir, eru í beinu samhengi og samræmi við *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar*, með framangreindum viðbótum, og þar er vísað til þeirra eftir því sem við á.

7.1.2 *Dómafordæmi í þjóðlendumálum*

Í úrskurðum óbyggðanefndar á hverju svæði hefur jafnan verið gerð grein fyrir þeim dómum Hæstaréttar sem hafa fallið frá uppkvaðningu úrskurða á næsta svæði á undan. Úrskurður á svæði 10A, þ.e. Strandasýslu ásamt fyrrum Bæjarhreppi, var kveðinn upp 21. febrúar 2020. Hæstiréttur hefur ekki kveðið upp neina dóma í þjóðlendumálum síðan þá. Því liggja sem fyrr fyrir samtals 68 dómar Hæstaréttar í málum sem varða ágreining um eignarréttarlega stöðu lands samkvæmt þjóðlendulögum, nr. 58/1998.

Með lögum nr. 50/2016, um dómstóla, sem tóku gildi 1. janúar 2018, var Landsrétti komið á fót og verður dómum héraðsdómstóla á sviði þjóðlendumála nú áfrýjað þangað

í stað Hæstaréttar áður. Frá uppkvaðningu úrskurðar á svæði 10A, 21. febrúar 2020, hefur Landsréttur kveðið upp fjóra dóma í þjóðlendumálum, sem jafnframt eru þeir fyrstu á því sviði sem kveðnir eru upp þar. Um er að ræða dóma réttarins frá 2. október 2020 í málum nr. 63/2019 (Fannlaugarstaðir), nr. 184/2019 (Auðkúluheiði) og nr. 190/2019 (Forsæludalskvíslar), og frá 16. október 2020 í máli nr. 322/2019 (Þóreyjartungur). Í tveimur fyrstnefndu dómunum var staðfest niðurstaða óbyggðanefndar um að þau svæði sem deilt var um væru þjóðlendur. Í þeim þriðja var komist að niðurstöðu um að hluti svæðisins sem þar var til umfjöllunar væri eignarland en niðurstaða óbyggðanefndar, sem hafði úrskurðað allt svæðið þjóðlendu, var staðfest að öðru leyti. Í síðastnefnda dómnum var niðurstaða Landsréttar aftur á móti sú að svæðið sem þar var til umfjöllunar væri eignarland, en óbyggðanefnd hafði úrskurðað að það væri þjóðlenda. Tveir dómarmar stóðu að þeirri niðurstöðu en einn skilaði sératkvæði um staðfestingu á niðurstöðu óbyggðanefndar. Áfrýjunarleyfis var óskað vegna þriggja af framangreindum dómum Landsréttar, allra nema dóms réttarins frá 2. október 2020 í máli nr. 190/2019 (Forsæludalskvíslar).

Hæstiréttur hefur ekki tekið afstöðu til beiðni um áfrýjunarleyfi vegna dóms Landsréttar frá 16. október 2020 í máli nr. 322/2019 (Þóreyjartungur). Það er því ekki ljóst hvort málið fái efnislega meðferð fyrir Hæstarétti og því verður ekki fjallað um það nánar hér að sinni en eins og áður segir komst meirihluti Landsréttar að þeirri niðurstöðu að svæðið sem um var deilt væri eignarland, ólíkt óbyggðanefnd sem hafði úrskurðað það þjóðlendu, en minnihluti Landsréttar vildi staðfesta niðurstöðu óbyggðanefndar. Niðurstaða meirihlutans byggðist fyrst og fremst á ólíkri túlkun og mati á vægi einstakra skjala sem vörðuðu ágreiningssvæði málsins.

Með ákvörðun Hæstaréttar frá 25. nóvember 2020 nr. 2020-248 var beiðni um áfrýjunarleyfi vegna dóms Landsréttar frá 2. október 2020 í máli nr. 184/2019 (Auðkúluheiði) hafnað á þeim grundvelli að hvorki væri unnt að líta svo á að úrslit þess hefðu verulegt almennt gildi umfram dómsúrlausnir sem þegar hefðu gengið né að það varðaði mikilvæga hagsmuni leyfisbeiðanda í skilningi 1. mgr. 176. gr. laga um meðferð einkamála, nr. 91/1991. Þá var ekki heldur talið að dómur Landsréttar væri bersýnilega rangur að efni til. Í dómnum reyndi einkum á álitaefni í tengslum við réttaráhrif og sönnunargildi eldri dómsúrlausnar með sama hætti og í dómi Hæstaréttar frá 28. nóvember 2013 í máli nr. 546/2012 (Eyvindarstaðaheiði). Um þann dóm er fjallað ítarlega í kafla 11.4 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* og vísast til umfjöllunar þar.

Með ákvörðun Hæstaréttar frá 15. desember 2020 nr. 2020-250 var beiðni um áfrýjunarleyfi vegna dóms Landsréttar frá 2. október 2020 í máli nr. 63/2019 (Fannlaugarstaðir) hafnað á þeim grundvelli að hvorki væri unnt að líta svo á að úrslit þess hefðu verulegt almennt gildi umfram dómsúrlausnir sem þegar hefðu gengið né að það varðaði mikilvæga hagsmuni leyfisbeiðanda í skilningi 1. mgr. 176. gr. laga um meðferð einkamála, nr. 91/1991.

7.1.2.1 Stofnun eignarréttar á grundvelli nýbýlatilskipunar frá 1776

Í tveimur af framangreindum dómum Landsréttar reyndi á álitaefni í tengslum við stofnun eignarréttar á grundvelli nýbýlatilskipunarinnar frá 15. apríl 1776.⁵⁰⁶ Verður nú vikið nánar að þeim. Í dómi Landsréttar frá 2. október 2020 í máli nr. 63/2019 (Fannlaugarstaðir) var m.a. fjallað um þá málsástæðu gagnaðila íslenska ríkisins að áreið og útmæling vegna stofnunar nýbýlis á Fannlaugarstöðum hefði farið fram á grundvelli 3. gr. nýbýlatilskipunarinnar, sem fjallar um stofnun nýbýlis í eignarlandi, og þar með væri ljóst að um eignarland hefði verið að ræða. Landsréttur hafnaði því að sýnt hefði verið fram á það í málinu með svofelldum rökstuðningi:

Áreið og útmæling Fannlaugarstaða 10. júlí 1823 fór fram á vegum sýslumannsins í Skagafjarðarsýslu í samræmi við ákvæði nýbýlatilskipunar 15. apríl 1776. Samkvæmt ákvæðum tilskipunarinnar var hvort heldur unnt að stofna til nýbýlis á landi sem enginn kallaði til eignarréttar yfir, sbr. 4. og 5. gr. hennar, eða í eignarlandi annarra, sbr. 3. gr. Fyrir liggur að fullgild stofnun nýbýlis á grundvelli tilskipunarinnar hafði í för með sér stofnun beins eignarréttar yfir landi óháð því hvort 3., 4. eða 5. gr. ætti við, að fullnægðum skilyrðum tilskipunarinnar. Stefndi byggir á því að jafnvel þótt talið yrði að hann hafi ekki fært fram fullnægjandi sönnunargögn um beinan eignarrétt sinn að landinu fyrir árið 1823 sé ótvírætt að slík gögn hafi legið fyrir við áreið og útmælingu landsins 10. júlí það ár. Af hans hálfu er á því byggt að áreiðin og útmælingin hafi farið fram á grundvelli 3. gr. tilskipunarinnar sem fjallar um þær aðstæður þegar einhver „kemur fram með óefanlegan eignarrétt til landsins“. Um nánari rökstuðning fyrir þessu vísar hann einkum til þess að í fyrrgreindri útskrift úr dómsmálabókinni komi fram að Bjarni Þorleifsson sem eigandi Víkur í Sæmundarhlíð, hafi í aðdraganda áreiðarinnar og útmælingu landsins framvísað skjölum sem hafi borið þetta með sér. Í útskriftinni segir nánar tiltekið orðrétt um þetta: „Mr Bjarni Þorleifsson á Reinistað hefir þar skjöl, sem eigna það útptryckilega Vík og fleiri lönd þar nærverandi, enn enginn hefir getað þar á móti haft.“

Fyrir liggur að þau skjöl sem vísað er til í útskriftinni hafa ekki fundist þrátt fyrir leit. Samkvæmt því liggur ekkert fyrir um hvert efni þeirra og innihald var. Er því ekki unnt að staðreyna hvers eðlis sá ætlaði eignarréttur var sem skjölin hafi fengið eiganda Víkur í Sæmundarhlíð yfir landinu. Í ljósi þess sem fyrr hefur verið rakið um efni þeirra skjala sem hafa fundist um landið Fannlaugarstaði og gefa eindregið til kynna að enginn hafi kallað til beins eignarréttar yfir landinu verður í ljósi þessa óskýrleika ekki fallist á að unnt sé að leggja til grundvallar að til hafi staðið að stofna til nýbýlis á grundvelli 3. gr. tilskipunarinnar. Verður því ekki fallist á að fyrrgreind tilvísun í útskrift Dómsmálabókar Skagafjarðarsýslu 1820–1823, til ótilgreindra skjala sem ekki hafa fundist, geti ein og sér dugað sem fullgild sönnun fyrir því að Bjarni Þorleifsson, sem eigandi Víkur í Sæmundarhlíð, hafi árið 1823 farið með beinan eignarrétt að landi Fannlaugarstaða.

Þrátt fyrir það sem fram kemur í tilvitnuðum texta er ljóst af orðalagi 3. og 10. gr. nýbýlatilskipunarinnar að ef stofnað var til nýbýlis á grundvelli 3. gr., á landsvæði sem var háð beinum eignarrétti fyrir, var ekki gert ráð fyrir yfirfærslu þess eignarréttar til nýbýlings nema um það semdist við landeigandann, heldur var þá hugmyndin að nýbýlingurinn fengi ótímabundna ábúð á leigulandi. Jafnframt er ljóst að undir þessum kringumstæðum getur skipt verulegu máli hvort sá sem hefur uppi kröfu um beinan

⁵⁰⁶ „Tilskipun um friðheit fyrir þá, sem vilja upp taka eyði-jarðir eða óbygð pláz á Íslandi.“

eignarrétt leiðir rétt sinn frá nýbýlingnum eða þeim aðila sem talinn var eiga landið. Um bæði þessi atriði vísast til dóms Hæstaréttar frá 7. október 2010 í máli nr. 379/2009 (Heiðarmúli).

Í úrskurði óbyggðanefndar frá 19. desember 2014 í máli nr. 1/2013 var komist að sömu niðurstöðu um þetta atriði en í dómi Héraðsdóms Norðurlands vestra frá 31. desember 2018 í máli nr. E-23/2015 var aftur á móti komist að þeirri niðurstöðu að umrætt svæði væri eignarland, m.a. á þeim grundvelli að í dómsmálabók Skagafjarðar-sýslu kæmi fram að Bjarni Þorleifsson hefði haft skjöl sem vafalaust sýndu að hann hefði verið eigandi landsins þegar áreið og útmæling Fannlaugarstaða fór fram. Gagna-aðila íslenska ríkisins yrði ekki kennt um að þau skjöl sem vísað var til í dómsmála-bókinni um þetta hefðu ekki fundist.

Að fenginni niðurstöðu um þetta atriði tók Landsréttur til skoðunar hvort til beins eignarréttar hefði stofnast að landi Fannlaugarstaða með stofnun nýbýlis á grundvelli nýbýlatilskipunarinnar. Um það segir í dómi Landsréttar:

Upplýst er að byggingarbréf fyrir stofnun nýbýlis að Fannlaugarstöðum hafi ekki fundist þrátt fyrir leit og heimildir sem liggja fyrir í málinu gefa heldur ekki til kynna að slíkt bréf hafi verið gefið út eða að eftir því hafi verið gengið af hálfu fyrrgreinds Bjarna Þorleifssonar, eiganda Víkur í Sæmundarhlíð, eða Sigurðar Gíslasonar, ábúanda landsins. Af þeim sökum er óhjákvæmilegt að leggja til grundvallar að byggingarbréf hafi ekki verið gefið út en engar upplýsingar liggja fyrir um hugsanlegar ástæður þess. Engin gögn liggja heldur fyrir um að áreið og útmælingu Fannlaugarstaða 10. júlí 1823 hafi verið lýst á þingi í samræmi við fyrrgreindan áskilnað 6. gr. tilskipunarinnar.

Gera verður þá kröfu svo að beinn eignarréttur verði viðurkenndur á grundvelli nýbýlatilskipunarinnar að fyrir liggir að farið hafi verið eftir ákvæðum hennar um stofnun nýbýlis. Leggja verður til grundvallar að útgáfa byggingarbréfs af hálfu amtmanns á grundvelli fyrrgreindrar 6. gr. tilskipunarinnar hafi falið í sér staðfestingu á rétti nýbýlings til stofnunar nýbýlis og sé þar með forsenda þess að hægt sé að viðurkenna stofnun beins eignarréttar að landi á grundvelli hennar. Sem fyrr greinir liggur fyrir að ekki var gætt að ákvæði 6. gr. tilskipunarinnar um útgáfu amtmanns á byggingarbréfi til þess sem átti að verða nýbýlingur í landinu. Um orsakir þess er sem fyrr greinir óupplýst en eins og aðstæður máls þessa eru verður ekki fallist á að unnt sé að láta áfrýjanda bera hallann af því með þeim afleiðingum að beinn eignarréttur yfir landi teljist hafa stofnast á grundvelli tilskipunarinnar. Af fyrrgreindu leiðir að ekki er unnt að fallast á að lögformlegt nýbýli hafi stofnast að Fannlaugarstöðum á grundvelli tilskipunarinnar við fyrrgreinda áreið og útmælingu 10. júlí 1823. Verður því ekki fallist á að stofnast hafi beinn eignarréttur að landinu á grundvelli hennar sem stefndi geti byggt rétt á.

Hér virðist ráða úrslitum að ekki hafi legið fyrir byggingarbréf og engar heimildir gefi til kynna að slíkt bréf hafi verið gefið út eða að eftir því hafi verið gengið af hálfu þeirra sem stóðu að nýbýlisstofnuninni. Á þeim grundvelli taldi Landsréttur að ekki hefði verið gætt að ákvæði 6. gr. nýbýlatilskipunarinnar og þannig hefði ekki stofnast beinn eignarréttur að landinu á grundvelli hennar.

Í dómi Landsréttar frá 2. október 2020 í máli nr. 190/2019 (Forsæludalskvíslar) reyndi einnig á það hvort skilyrðum 6. gr. nýbýlatilskipunarinnar hefði verið fullnægt í tengslum við nýbýlisstofnun á hluta ágreiningssvæðis málsins. Talið var sannað að

byggingarbréf hefði verið gefið út vegna stofnunar nýbýlis að Réttarhóli. Óbyggðanefnd komst að þeirri niðurstöðu í úrskurði 19. desember 2014 í máli nr. 2/2013 að nýbýli hefði ekki stofnast þar sem byggingarbréfinu hefði ekki verið þinglýst, svo sem nefndin taldi að skylt hefði verið samkvæmt 6. gr. nýbýlatilskipunarinnar, og fyrirbyggjandi gögn bentu ekki til þess að mistökum eða vanrækslu embættismanna væri um að kenna. Um þetta atriði er nokkuð ítarlega fjallað í dómi Landsréttar:

Fyrir liggur að sýslumaður sendi amtmanni endurrit af áreiðargjörðinni og að amtmaður sendi sýslumanni 17. október 1889 byggingarbréf sem hann óskaði eftir að yrði afhent Birni Eysteinsyni. Þá kemur fram í gögnum málsins að sýslumaður hafi með bréfi 29. sama mánaðar sent byggingarbréfið áfram til Björns samkvæmt áðurgreindum fyrirætlum amtmanns. Frumrit byggingarbréfsins liggur ekki fyrir í málinu en leggja verður til grundvallar að byggingarbréfið sem gefið var út til Björns hafi að efni til verið í samræmi við endurrit sem er að finna í skjalasafni amtmanns og áður er getið.

Í málinu er ekki að finna nein gögn um að „foréttíngunni“ hafi verið lýst á þingi svo sem mælt var fyrir um í 6. gr. nýbýlatilskipunarinnar. Í greininni er þess ekki getið hver eigi að annast lýsingu á „foréttíngunni“ á þingi og ekki er sérstaklega kveðið á um að byggingarbréfinu skuli þinglýst. Ljóst er af ákvæði 6. gr. að gerður var greinarmunur á útgáfu byggingarbréfsins og „foréttíngunni“ sjálfri. Þá liggur fyrir að áreiðin var á höndum sýslumannsins og þeirra matsmanna sem hann kvaddi til og að sýslumaður hafði umsjón með manntalsþingi þar sem „foréttíngunni“ skyldi lýst.

Á þeim tíma sem áreiðargerðin fór fram og byggingarbréfið var gefið út var í gildi tilskipun um afsalsbréf og pantsetningar á Íslandi frá 24. apríl 1833. Í 2. og 3. gr. tilskipunarinnar er mælt fyrir um að ef skjal hljóðar upp á afhendingu fasteignar eigi ætíð að lesa það á þingi „til hvers eigindómurinn heyrir“ sem utan Reykjavíkur skuli vera hið árlega manntalsþing. Í 4. gr. tilskipunarinnar kemur fram að réttarverkun þinglýsingar gagnvart þriðja manni reiknist almennt frá þinglýsingardegi. Af ákvæðinu má ráða að þinglýsingu skjals um afhendingu eignar hafi fyrst og fremst verið ætlað að verja rétt eiganda gagnvart þriðja manni.

Í úrskurði óbyggðanefndar og hinum áfrýjaða dómi er á því byggt að Birni hafi verið skylt að láta þinglýsa byggingarbréfinu samkvæmt báðum tilskipunum. Svo sem rakið er að framan var ekki mælt fyrir um það í nýbýlistilskipuninni að nýbýlingi hefði borið skylda til þess að þinglýsa byggingarbréfi til þess að fullkomna stofnun nýbýlis heldur er einungis mælt fyrir um að „foréttíngunni“ skuli lýsa á þingi. Það liggur á hinn bóginn fyrir að ef nýbýlingur hefði viljað tryggja eignarrétt sinn á nýbýlinu gagnvart þriðja manni hefði hann getað óskað eftir því að byggingarbréfinu yrði lýst á þingi eins og öðrum skjölum um afhendingu eignar. Fyrir liggur að áreiðargerðin og þar með „foréttíngin“ var á höndum sýslumannsins auk þess sem sýslumaður og amtmaður höfðu báðir haft undir höndum byggingarbréfið sem gefið var út til Björns. Embættismönnum var því fullkunnugt um gilda stofnun nýbýlisins að Réttarhóli. Ekki verður úr því skorið hvers vegna „foréttíngunni“ var ekki lýst á þingi enda liggja engar upplýsingar fyrir um það í málinu. Þegar framangreint er haft í huga og það markmið þinglýsingar að tryggja eignarrétt gagnvart þriðja manni verður því hafnað að vanhöld á þinglýsingu hafi leitt til þess að ekki hafi stofnast til einkaeignarréttar Björns á umræddu landi samkvæmt nýbýlatilskipuninni. Gagnvart aðaláfrýjanda verður því að miða við að nýbýli hafi stofnast og Björn þannig eignast einkaeignarrétt að því svæði sem önnur varakrafa gagnáfrýjenda í héraði tekur til, sbr. 1. mgr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

Í dómnum er byggt á því að 6. gr. nýbýlatilskipunarinnar hafi einungis kveðið á um skyldu til að láta þinglýsa „foréttíngunni“ eða áreiðargerðinni en ekki byggingarbréfinu. Þrátt fyrir það var því hafnað að vanhöld á þinglýsingu „foréttíngarinnar“ hafi

leitt til þess að ekki hafi stofnast til einkaeignarréttar á grundvelli nýbýlatilskipunarinnar, m.a. með hliðsjón af því að óljóst hafi verið hvers vegna „forréttíngunni“ hafi ekki verið þinglýst og því markmiði þinglýsingar að tryggja eignarrétt gagnvart þriðja manni. Ályktun um markmið þinglýsingar var dregin af túlkun á 4. gr. þágildandi tilskipunar um afsalsbréf og pantsetningar á Íslandi frá 24. apríl 1833.

Af framangreindum dómum Landsréttar má ráða þá afstöðu réttarins að þrátt fyrir að 6. gr. nýbýlatilskipunarinnar hafi kveðið á um skyldu til útgáfu byggingarbréfs og þinglýsingar „forréttíngarinnar“ ráði útgáfa byggingarbréfs í raun úrslitum um það hvort stofnast hafi til eignarréttar á grundvelli tilskipunarinnar. Þinglýsingu „forréttíngarinnar“ hafi fyrst og fremst verið ætlað að tryggja eignarrétt gagnvart þriðja manni og hún hafi því ekki verið fortakslaust skilyrði fyrir stofnun eignarréttar á grundvelli tilskipunarinnar.

Í dómi Hæstaréttar frá 7. október 2010 í máli nr. 379/2009 (Heiðarmúli) var m.a. fjallað um skilyrði 6. gr. nýbýlatilskipunarinnar í tengslum við stofnun eignarréttar á grundvelli hennar í Heiðarmúla í Svalbarðshreppi. Í málinu lá fyrir að áreiðar- og skoðunargerð fór fram í samræmi við reglur tilskipunarinnar. Ekki lá hins vegar fyrir hvað gert hefði verið í framhaldinu og um það segir í dómi Hæstaréttar:

... til að ljúka meðferð málsins stóð eftir að sýslumaður lét af hendi til amtmanns útskrift af áreiðar- og skoðunargerðinni, amtmáður gæfi [nýbýlingi] út byggingarbréf og gerðinni yrði lýst á þingi, svo sem mælt var fyrir um í 6. gr. tilskipunarinnar.

[...]

Í málinu hefur ekkert komið fram um að byggingarbréf fyrir Heiðarmúla hafi verið þinglesið eða gerð sýslumanns lýst á manntalsþingi. Að þessu öllu virtu er ekki unnt að leggja annað til grundvallar en að látið hafi verið hjá liða að ljúka stofnun nýbýlisins með áður nefndum aðgerðum, sem kveðið var á um í 6. gr. tilskipunarinnar frá 15. apríl 1776. Til þess verður á hinn bóginn að líta að um þessi atriði, sem málsmeðferðinni var áfátt, varð [nýbýlingi] ekki kennt, heldur er óhjákvæmilegt að rekja þau til mistaka eða vanrækslu embættismanna.

Sú niðurstaða málsins að um þjóðlendu væri að ræða réðst síðan af öðrum atriðum.

Sú afstaða Landsréttar sem að framan var lýst, þess efnis að útgáfa byggingarbréfs ráði í raun úrslitum um hvort stofnað hafi verið til beins eignarréttar á landi á grundvelli nýbýlatilskipunarinnar, er í meginatriðum í samræmi við þá afstöðu sem óbyggðanefnd hefur haft til þessa atriðis, þó að niðurstaða nefndarinnar varðandi nýbýlisstofnun að Réttarhóli hafi verið önnur en Landsréttar. Má í því sambandi benda á umfjöllun nefndarinnar um heiðarbýli á Norðausturlandi í kafla 7.1.2 í *Almennum niðurstöðum* nefndarinnar sem birtar eru sem viðauki með úrskurði þessum. Umræddur kafli snýr einkum að stofnun eignarréttar á grundvelli nýbýlatilskipunarinnar, en þar segir m.a. um það atriði: „Útgáfa byggingarbréfs, sem stundum er nefnt nýbýlaleyfi, tekur af vafa um stofnun eignarlands og að landsvæði hafi frá þeim tíma öðlast stöðu jarðar að lögum.“ Þrátt fyrir þetta komst óbyggðanefnd að þeirri niðurstöðu í máli nr. 2/2013, m.a. með hliðsjón af framangreindum dómi Hæstaréttar frá 7. október 2010 í máli nr. 379/2009 (Heiðarmúli), að þar sem engar heimildir væru um að byggingarbréfi Réttar-

hóls hefði verið þinglýst og fyrirbyggjandi gögn bentu ekki til þess að þar væri mistökum eða vanrækslu embættismanna um að kenna stæðu ekki rök til að viðurkenna að til fullnaðrar nýbýlisstofnunar hefði komið á Réttarhóli í samræmi við ákvæði tilskipunarinnar.

Eins og áður segir var ekki óskað áfrýjunarleyfis til Hæstaréttar vegna dóms Landsréttar frá 2. október 2020 í máli nr. 190/2019 (Forsæludalskvíslar) og beiðni um áfrýjunarleyfi vegna dóms réttarins frá sama degi í máli nr. 63/2019 (Fannlaugarstaðir) var hafnað af Hæstarétti. Dómarnir eru því endanlegur í málunum og hafa það fordæmisgildi sem af því leiðir. Samanburður þeirra þriggja dóma sem hér um ræðir, þ.e. dóma Landsréttar í málum nr. 190/2019 (Forsæludalskvíslar) og 63/2019 (Fannlaugarstaðir) og dóms Hæstaréttar í máli nr. 379/2009 (Heiðarmúli), leiðir til ályktunar um að eftir sem áður ráði útgáfa amtmanns á byggingarbréfi til nýbýlings á grundvelli nýbýlatilskipunarinnar frá 1776 mestu um hvort stofnast hafi til beins eignarréttar á áður eigandalausum landi. Ekki ræður endilega úrslitum um þetta þótt látið hafi verið hjá líða að þinglýsa áreiðargerð („forréttingu“) sýslumanns vegna stofnunar nýbýlisins eða eftir atvikum byggingarbréfinu, heldur þarf að meta hvert tilvik sérstaklega. Þá leiða vanhöld á útgáfu byggingarbréfs ekki endilega sjálfkrafa til niðurstöðu um að eignarréttur hafi ekki stofnast á þessum grundvelli, ef þau vanhöld verða rakin til mistaka eða vanrækslu embættismanna, sbr. margnefndan dóm Hæstaréttar í máli nr. 379/2009 (Heiðarmúli). Þau sjónarmið sem koma fram af hálfu Landsréttar í umræddum tveimur dómum eru meðal þess sem hlýtur að koma til skoðunar við mat á því hvort eignarréttur hafi stofnast á þessum grundvelli, í tilvikum sem talist geta sambærileg.

7.2 Landnám

Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrlausnum sínum byggt á því að skýrar frásagnir *Landnámu* hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar en talið hæpið að af takmörkuðum lýsingum í *Landnámu* verði afdráttarlausar ályktanir dregnar um hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi.⁵⁰⁷ Má í þessu sambandi einnig vísa til dóms Hæstaréttar frá 28. september 2006 í máli nr. 497/2005 (Hoffells-Lambatungur í Nesjum).

Í kafla 5.1 hér að framan er gerð grein fyrir frásögnum Landnámu sem lúta að landsvæði því sem hér er til umfjöllunar. Eins og þar kemur fram eru Sturlubók, Hauksbók og Melabók Landnámu samsaga um að Kolli Hróaldsson hafi numið Kollafjörð og Kvígindisfjörð, austan við kröfussvæði ríkisins. Í Sturlubók og Hauksbók Landnámu er þess getið að Knjúkur Þórólfsson, kallaður Nesja-Knjúkur, hafi numið nes öll til Barðastrandar frá Kvígindisfirði. Þar er þess einnig getið að Geirsteinn kjálki hafi numið Kjálkafjörð og Hjarðarnes, vestan kröfussvæðis ríkisins, með ráði Knjúks. Í Melabók

⁵⁰⁷ Sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Landnámu segir hins vegar að Nesja-Knjúkur hafi numið allt á milli Kvígindisfjarðar og Kjálkafjarðar og Geirsteinn kjálki Kjálkafjörð og Hjarðarnes. Þrátt fyrir að Sturlubók og Hauksbók geti um að Nesja-Knjúkur hafi numið „nes öll“ milli Kvígindisfjarðar og Barðastrandar hefur lýsingin á landnámi hans verið túlkuð svo að það hafi ekki einungis náð til nesjanna sem um ræðir, þ.e. Svínanes, Vattarnes, Skálmarnes og hluta Litlaness, heldur einnig dalanna inn af fjarðarbotnunum. Viðurnefnið hafi hann hins vegar fengið vegna þess mikla fjölda nesja sem landnám hans hafi náð til.⁵⁰⁸ Um landnám norðan kröfussvæðis ríkisins segir í Sturlubók og Hauksbók Landnámu að Gunnsteinn og Halldór Gunnbjarnarsynir Úlfssonar kráku hafi numið Skötufjörð og Laugardal og Ögurvík til Mjóafjarðar. Þá segir einnig þar að Snæbjörn Eyvindarson austmanns, bróðir Helga magra, hafi numið land milli Mjóafjarðar og Langadalsár.

Af frásögnunum verður ekki ráðið með óyggjandi hætti hvort kröfussvæði málsins hafi verið numið, enda kemur ekki fram hversu langt inn til dala og upp til fjalla landnám hafi náð. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að mati óbyggðanefndar talið líklegt að svæðið hafi verið numið a.m.k. að einhverju leyti.

7.3 Skálmardalsheiði og hluti Þingmannaheiðar

7.3.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfussvæðis íslenska ríkisins sem af hálfu þess er nefnt Skálmardalsheiði en nær einnig til hluta Þingmannaheiðar. Í málinu liggja fyrir kröfur af hálfu ýmissa annarra um að afmarkaðir hlutar svæðisins séu eignarlönd. Samanlagt taka þessar kröfur um eignarlönd til stærsta hluta svæðisins og sumar þeirra skarast. Á vestur- og norðvesturhluta kröfussvæðis ríkisins gerir enginn kröfu um eignarland.

Sú ályktun verður dregin af dómum Hæstaréttar frá 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006 (Rangárvallaafréttur) og 6. september 2005 í máli nr. 367/2005 (Skaftafell I og III) að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, þó innan þeirra takmarka sem kröfugerð íslenska ríkisins setur hverju sinni, og leysa verði úr málum á þeim grundvelli. Í ljósi þess að íslenska ríkið gerir eitt kröfu í málinu á vestasta hluta svæðisins er eignarréttarleg staða þess hluta einungis til rannsóknar af hálfu óbyggðanefndar á grundvelli fyrirvara sem kom fram af hálfu íslenska ríkisins við aðalmeðferð málsins, þess efnis að þrátt fyrir kröfu um viðurkenningu þess að svæðið væri þjóðlenda væri óskað eftir því að óbyggðanefnd gerði sjálfstæða rannsókn á því hvort svæðið væri eignarland eða þjóðlenda.

Af hálfu Kletts og Seljalands eru gerðar kröfur til austasta hluta svæðisins, þ.e. þess hluta sem er austan vatnaskilalínu sem liggur úr Rauðuborg norður að sýslumörkum

⁵⁰⁸ Sjá umfjöllun um landnám Nesja-Knjúks í riti Haralдар Matthíassonar: *Landið og Landnáma* I, bls. 206–209.

milli Barðastrandarsýslna og Ísafjarðarsýslna. Af hálfu Skálmardals er gerð krafa til þess hluta svæðisins sem liggur vestan við umrædda vatnaskilalínu, vestur að vatnaskilum milli Skálmarfjarðar og Vattarfjarðar. Krafa vegna Skálmardals tekur þannig til vatnasviðs þeirra áa sem renna í Skálmarfjörð. Af hálfu Vattarness er gerð krafa til hluta þess svæðis sem krafa vegna Skálmardals tekur til. Af hálfu Skálmarnesmúla er gerð krafa til þess hluta svæðisins sem er innan vatnasviðs þeirra áa sem renna í Vattarfjörð um Vattardal, vestan vatnaskila milli Skálmarfjarðar og Vattarfjarðar. Í suðvesturhorninu á kröfuvæði ríkisins teygir krafa vegna Auðshaugs í máli nr. 2/2020 sig skammt norður fyrir mörk milli mála nr. 2/2020 og 3/2020. Krafan vegna Auðshaugs afmarkast af vatnaskilum en mörkin milli málanna eru aftur á móti miðuð við legu kröfulína ríkisins í hvoru máli um sig, sem fylgja ekki vatnaskilum að þessu leyti. Því verður hér tekin afstaða til þess hluta kröfunnar vegna Auðshaugs sem liggur innan afmörkunar kröfu ríkisins í málinu en að öðru leyti er fjallað um kröfuvæðið vegna Auðshaugs í máli nr. 2/2020. Á vestur- og norðvesturhluta kröfuvæðis ríkisins í máli þessu er svæði sem ekki er undirorpið kröfu um eignarland og það er því einungis íslenska ríkið sem gerir kröfu til þess. Nánar tiltekið er um að ræða þann hluta ágreiningssvæðisins sem er norðvestan vatnaskilanna sem afmarka kröfur vegna Auðshaugs og Skálmarnesmúla og liggja frá punkti nr. 2 á kröfulínu ríkisins, norðaustur að sýslumörkum milli Barðastrandarsýslna og Ísafjarðarsýslna.

Austan og sunnan kröfuvæðis ríkisins liggur óumdeilt eignarland þeirra jarða sem kröfur eru gerðar vegna í málinu. Talið frá austri til vesturs eru það Seljaland, Klettur, Skálmardalur, Vattarnes, Skálmarnesmúli og Auðshaugur. Að vestanverðu afmarkast kröfuvæðið af þjóðlendukröfuvæði ríkisins í Vatnsfirði í máli nr. 2/2020, á mörkum milli sveitarfélaganna Vesturbyggðar og Reykhólahrepps. Að norðanverðu liggur kröfuvæðið að hluta til að vatnaskilum og að hluta að sýslumörkum Barðastrandarsýslna og Ísafjarðarsýslna. Eins og áður er getið voru norðurmörk svæðisins upphaflega dregin eftir sýslumörkunum en eftir að ljóst varð að norðurmörk krafna vegna Skálmardals, Vattarness og Skálmarnesmúla væru dregin eftir vatnaskilum en ekki sýslumörkum, sem fara ekki alveg saman, var ákveðið að breyta mörkum milli svæða 10C og 10B hjá óbyggðanefnd þannig að svæðamörkin miðuðust við vatnaskil en ekki sýslumörk á þeim hluta þar sem kröfur gagnaðila ríkisins miðuðust við vatnaskil að norðanverðu. Sá hluti norðurmarka svæðisins sem kröfur vegna Skálmardals, Vattarness og Skálmarnesmúla liggja ekki að er eftir sem áður dreginn eftir sýslumörkum. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til 3. kafla og meðfylgjandi úrskurðarkorts.

Kröfuvæðið er í norðvesturhluta Reykhólahrepps. Það tekur til fjalllendis norður af Skálmardal og Vattardal sem ganga inn í landið úr Skálmarfirði og Vattarfirði og nær þannig yfir Skálmardalsheiði og hluta Þingmannaheiðar. Hæst rís svæðið í 866 m hæð á norðvesturmörkum þess sunnan Glámu en liggur að mestu leyti í um 500–650 m hæð. Að austanverðu teygir Skálmardalur sig norður frá Skálmarfirði og klofnar í tvennt, í

Austurárdal að austanverðu og Gæsadall að vestanverðu, skammt sunnan kröfulínu ríkisins. Um Austurárdal rennur Fremri-Austurá sem á upptök sín á austurhluta kröfussvæðisins, m.a. í Djúpavatni. Um dalinn lá áður fjallvegur norður í Ísafjörð. Skammt austan við Djúpavatn rís Rauðaborg nokkuð áberandi í landslaginu, á suðausturmörkum kröfussvæðisins. Um Gæsadalslæggðir og Gæsadall, sem teygja sig inn á kröfussvæðið, rennur Skálmardalsá suður í Skálmardal. Vattardalsá og Tröllá eiga upptök sín á hálendinu norðan Vattardals. Vattardalsá rennur í dalinn úr norðvestri en Trölláin úr norðaustri og sameinast svo Vattardalsá í dalnum. Nokkru utar fellur Þverá einnig í Vattardalsá. Á kröfussvæðinu eru fjölmörg vötn sem framangreindar ár eiga upptök sín í.⁵⁰⁹

Milli austur- og vesturmarka ágreiningssvæðisins eru um 16 km í beinni loftlínu en milli norður- og suðurmarka þess eru 2–7 km í beinni loftlínu. Frá bæjarstæði Skálmarnesmúla á Skálmarnesi, sem gengur suður á milli Skálmarfjarðar og Kerlingarfjarðar, eru um 25 km í beinni loftlínu að norðurmörkum þess hluta ágreiningssvæðisins sem krafa er gerð til vegna jarðarinnar. Frá bæjarstæði Vattarness eru um 12,5 km í beinni loftlínu að norðurmörkum þess hluta sem gerð er krafa til vegna jarðarinnar og frá bæjarstæði Skálmardals eru um 10 km í beinni loftlínu að norðurmörkum þess hluta ágreiningssvæðisins sem krafa vegna jarðarinnar tekur til. Bæjarstæði Kletts og Seljalands eru í um 8–10 km fjarlægð frá norðurmörkum þess hluta ágreiningssvæðisins sem kröfur vegna þeirra taka til.

7.3.2 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar ágreiningssvæðisins, auk Skálmardals, Vattarness, Skálmarnesmúla, Kletts og Seljalands er rakin í 5. kafla hér að framan.

Á grundvelli krafna gagnaðila íslenska ríkisins, sem taka til einstakra hluta ágreiningssvæðisins og skarast sumar, skiptist svæðið í nokkra hluta, eins og áður greinir. Austast á ágreiningssvæðinu er svæði sem gerðar eru kröfur til af hálfu Seljalands og Kletts, vestan þess er svæði sem gerð er krafa til af hálfu Skálmardals en hluti þess svæðis er einnig undirorpinn kröfu af hálfu Vattarness. Vestan við umrætt svæði er svæði sem gerð er krafa til af hálfu Skálmarnesmúla. Vestan við syðsta hluta svæðisins sem gerð er krafa til af hálfu Skálmarnesmúla er svæði sem krafa af hálfu Auðshaugs í máli nr. 2/2020 tekur til og vestan og norðvestan við kröfussvæði vegna Skálmarnesmúla og Auðshaugs er svæði sem ekki er gerð krafa til af hálfu annarra en íslenska ríkisins. Hluti þess svæðis er innan vatnasviðs áa sem renna í Vatnsfjörð og tengist umfjöllun um merki Brjánslækjar í máli nr. 2/2020, eins og nánar verður vikið

⁵⁰⁹ Umfjöllun um staðhætti á svæðinu er byggð á ýmsum útgefnum kortum, kortasjá og landupplýsingagátt Landmælinga Íslands, loft- og gervitunglamyndum, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, athugunum í vettvangsferð, sbr. kafla 4.3, og almennum uppláttarritum, svo sem árbók Ferðafélags Íslands.

að síðar. Krafa íslenska ríkisins um þjóðlendu á ágreiningssvæðinu byggist á því að um sé að ræða svæði utan landamerkja aðliggjandi jarða, þ.e. að merki þeirra nái ekki inn á ágreiningssvæðið. Ágreiningur aðila er því fyrst og fremst um afmörkun aðliggjandi jarða. Ekki er deilt um eignarréttarlega stöðu þeirra, enda er af hálfu íslenska ríkisins viðurkennt að Seljaland, Klettur, Skálmardalur, Vattarnes, Skálmarnesmúli og Auðshaugur séu jarðir.

Kemur hér fyrst til skoðunar hvað ráðið verður af fyrirbyggjandi heimildum um merki ágreiningssvæðisins og þeirra jarða sem kröfur eru gerðar vegna. Þar sem gagnaðila ríkisins greinir að nokkru leyti á um landamerki er rétt að taka skýrt fram að í þeirri athugun sem gerð er grein fyrir hér á eftir felst ekki afstaða til merkja milli eignarlanda, enda ekki á verksviði óbyggðanefndar að skera úr um þau. Markmið athugunarinnar er að upplýsa um merki ágreiningssvæðisins og þeirra jarða sem um ræðir að því leyti sem merkin varða það, þar á meðal hvort samræmi sé milli heimilda og afmörkunar málsaðila á svæðum sem kröfur þeirra varða. Um nánari afmörkun krafna aðila vísast til 3. kafla og úrskurðarkorts málsins.

Þar sem krafa íslenska ríkisins byggist á því að um sé að ræða svæði utan landamerkja aðliggjandi jarða og gagnaðilar ríkisins byggja á að jarðir þeirra nái inn á ágreiningssvæðið er rétt að kanna sérstaklega heimildir um hverja jörð fyrir sig. Það verður nú gert í eftirfarandi röð: Seljaland og Klettur, Skálmardalur, Vattarnes og Skálmarnesmúli. Að því búnu verður fjallað um merki Auðshaugs og Brjánslækjar að því leyti sem þau ná inn á kröfussvæðið í þessu máli en að öðru leyti vísast til úrskurðar óbyggðanefndar í máli nr. 2/2020 hvað þau varðar. Að endingu verður fjallað um kröfussvæði ríkisins að öðru leyti.

7.3.2.1 Afmörkun

Koma þá fyrst til skoðunar heimildir um merki Seljalands og Kletts í Kollafirði. Merki jarðanna verða hér könnuð samhliða, enda gera eigendur þeirra kröfur til sama hluta ágreiningssvæðisins með vísan til landamerkjabréfa jarðanna en kröfur þeirra byggjast á því að umrætt svæði tilheyri annaðhvort Kletti eða Seljalandi en sé í öllu falli eignarland og því ekki þjóðlenda. Einungis liggur fyrir eitt skjal sem varðar merki Seljalands og eitt skjal sem varðar merki Kletts, þ.e. landamerkjabréf jarðanna sem bæði eru frá 18. maí 1885.

Í landamerkjabréfi Seljalands er merkjum jarðarinnar til vesturs lýst svo: „Frakkadalsá og norður á fjöll sem vötnum hallar.“ Landamerkjabréfinu var þinglýst 21. maí 1885 og það er áritað um samþykki vegna Kletts og Fjarðarhorns í Kollafirði.

Í landamerkjabréfi Kletts er merkjum jarðarinnar gagnvart Seljalandi lýst svo: „Klettur á land að Fjarðarhornsá Og Frakkadalsá og ræður hún landamerkjum norður á Fjöll Klettur á land norður að Rauðuborg og svo sem vötnum hallar út Klettsfjall ...“ Landamerkjabréfinu var einnig þinglýst 21. maí 1885 og það er áritað um samþykki vegna Seljalands og Bæjar í Kollafirði.

Landamerkjabréfunum ber saman um að merki milli Kletts og Seljalands séu um Frakkadalsá norður á fjöllum, en í landamerkjabréfi Seljalands er því bætt við að þau liggi norður á fjöllum „sem vötnum hallar“. Því virðist sem merkin liggi um Frakkadalsá og frá efstu drögum hennar norður á vatnaskil. Að mati óbyggðanefndar verða orðin „norður á fjöllum sem vötnum hallar“ ekki túlkuð öðruvísi en að átt sé við vatnaskil milli norðurs og suðurs sem eru við sýslumörk milli Barðastrandarsýslna og Ísafjarðarsýslna. Sé farvegi Frakkadalsár fylgt eftir á loftmynd af svæðinu⁵¹⁰ sést að hún á upptök í smávötnum á ágreiningssvæðinu, norðaustan við Rauðuborg, skammt sunnan við vatnaskil milli norðurs og suðurs á norðurmörkum ágreiningssvæðisins. Lína sem dregin er þaðan norður á vatnaskilin lendir því u.þ.b. á þeim stað þar sem vatnaskil milli Kollafjarðar og Skálmarfjarðar mæta vatnaskilum milli norðurs og suðurs, á norðvesturmörkum þess hluta ágreiningssvæðisins sem krafa vegna Kletts og Seljalands tekur til.

Í landamerkjabréfi Kletts er vesturmerkjum jarðarinnar lýst úr Rauðuborg, eftir vatnaskilum út Klettsfjall, sem er sunnan Rauðuborgar. Í landamerkjabréfinu er því ekki lýst hvernig draga eigi merki jarðarinnar frá efsta punkti að austanverðu, sem er samkvæmt framangreindu á vatnaskilum milli norðurs og suðurs, skammt norðan við Rauðuborg, og að efsta punkti að vestanverðu, sem samkvæmt framangreindu er í Rauðuborg. Fyrir liggur örnefnaskrá fyrir Klett sem Ari Gíslason skráði eftir Sæmundi Brynjólfssyni, bónda á Kletti, og hlaut samþykki Þorbjargar Hannibalsdóttur sem mun hafa búið þar á undan honum. Í örnefnaskránni segir um Rauðuborg að hún sé „allmikil klettaborg, þar sem vötnum hallar bæði norður og suður“. Af því að dæma virðist sem litið hafi verið svo á að Rauðaborg væri á vatnaskilum milli norðurs og suðurs og e.t.v. hefur það verið haft í huga þegar landamerkjabréf Kletts var skráð, en fyrir liggur að þau eru í raun norðar.

Með hliðsjón af þessu og lýsingu landamerkjabréfa Kletts og Seljalands á merkjum milli jarðanna, eins og þau eru túlkuð að framan, verður að mati óbyggðanefndar að fallast á að túlka beri landamerkjabréf Kletts og Seljalands svo að mörk milli austur- og vesturmarka Kletts fari eftir vatnaskilum frá Rauðuborg að þeim stað á vatnaskilum milli norðurs og suðurs sem er norðan Frakkadalsár. Að því gættu verður fallist á það með gagnaðilum íslenska ríkisins að sá hluti ágreiningssvæðisins sem kröfur þeirra taka til sé innan merkja jarðanna samkvæmt landamerkjabréfum þeirra, sem bæði eru frá 18. maí 1885.

⁵¹⁰ Loftmynd í vefsíðu Landmælinga Íslands.

— — —

Koma þá til skoðunar heimildir um merki Skálmardals. Landamerkjabréf fyrir Skálmardal er dagsett 28. maí 1887 og ber með sér að hafa verið þinglýst á manntalsþingi að Vattarnesi í Múlahreppi. Dagsetning þinghaldsins er hins vegar ekki skráð í landamerkjabók Barðastrandarsýslu. Í landamerkjabréfinu er merkjum jarðarinnar lýst svo:

1. að austanverðu millum Skálmardals og Illugastaða í Landamerkjälæk, sem rennur ofan miðjan blágrýtishjalla af brún og ofan í Skálmardalsá. 2. að vestanverðu í streingklett svo nefnd Tröllahlöð ofan til við þjóðgötuna úr honum bein sjónhending á brún að ofanverðu og að neðanverðu til sjáfar. Ofan nefnd jörð á eingin itök í önnur lönd nje heldur aðrar jarðir í hennar.

Bréfið er undirritað um samþykki vegna Illugastaða og Vattarness. Í landamerkjabréfinu er merkjum jarðarinnar að suðaustanverðu gagnvart Illugastöðum lýst úr miðjum Blágrýtishjalla og niður í Skálmardalsá. Af fyrirliggjandi kortum er ljóst að Blágrýtishjalli er á hálsinum, við vatnaskil milli Skálmardals og Kvígindisfjarðar, skammt norðaustan við botn Skálmarfjarðar. Lína sem dregin er úr honum og niður í Skálmardalsá, eins og lýst er í landamerkjabréfinu, er því langt sunnan við ágreiningssvæðið við austanverðan Skálmarfjörð.

Að vestanverðu lýsir landamerkjabréfið merkjum gagnvart Vattarnesi um svonefnd Tröllahlöð, og úr þeim beina línu milli fjallsbrúnar og sjávar. Ekki er deilt um staðsetningu Tröllahlaða við vestanverðan Skálmarfjörð. Í lýsingunni segir ekki á fjallsbrún hvaða fjalls línan skuli dregin en miðað við staðhætti verður að ætla að um Hærrafell sé að ræða, sem rís upp í um 400 m hæð syðst á Vattarfjalli, enda er vandséð að hægt sé að draga beina línu frá sjó um Tröllahlöð á aðrar fjallsbrúnir. Tröllahlöð og Hærrafell eru langt sunnan við ágreiningssvæðið við vestanverðan Skálmarfjörð.

Af framangreindu er augljóst að landamerkjabréfið lýsir ekki heildarmerkjum Skálmardals, enda er ekki ágreiningur um það í málinu að talsvert stórt svæði norðan þeirra merkja sem þar er lýst sé eignarland. Frá hæstu merkjapunktum samkvæmt framansögðu eru um 7 km í beinni loftlínu að suðurmörkum kröfusvæðis ríkisins. Í kröfulýsingu íslenska ríkisins er þannig á því byggt að þrátt fyrir takmarkaðar lýsingar á merkjum jarðarinnar sé Skálmardalur, þ.e. dalurinn sjálfur, undirorpinn beinum eignarrétti þar sem hann sé innan merkja jarðarinnar. Kröfulína ríkisins er, samkvæmt málalíbúnaði þess, dregin með það í huga.

Gagnaðilar íslenska ríkisins vegna Skálmardals byggja á því að merki jarðarinnar, að því marki sem þeim er ekki lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, beri að miða við vatnaskil. Vatnasvið áa sem renna í Skálmarfjörð um Skálmardal heyrir þannig jörðinni til.

Þar sem ljóst er að landamerkjabréf Skálmardals hefur einungis að geyma takmarkaða lýsingu á merkjum jarðarinnar er nauðsynlegt að líta til annarra atriða við mat á því hvort land jarðarinnar nái norður á ágreiningssvæðið. Í þessu sambandi verður

t.d. að líta til annarra skjala sem hafa að geyma lýsingar á merkjum jarðarinnar, upplýsinga um staðhætti og gróðurfar, heimilda um merki aðliggjandi jarða, örnefnaskráa og eftir atvikum annarra atriða sem haft geta þýðingu.

Með gjafabréfi, dagsettu 12. júlí 1573, gerði sr. Jón Þorleifsson kunnugt að hann hefði gefið sonarsyni sínum, Einari Þorleifssyni, hálfa jörðina Skálmardal í Múlakirkjusókn, sex hunduð að dýrleika með þeim landamerkjum sem lýst er í bréfinu. Afrit af gjafabréfinu, frá 14. febrúar 1703, er varðveitt í skjalasafni rentukammers. Þar er merkjum jarðarinnar lýst svo: „J trollahlod millum skalmar Dalz og vattarness. og sudur j Eivindargotu j millum skalmardals og jllugastada. gegnt til siofar“. Í gjafabréfinu er merkjum lýst með svipuðum hætti og í landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1887. Að vestanverðu gagnvart Vattarnesi er þeim lýst í Tröllahlöð og að suðaustanverðu gagnvart Illugastöðum í Eyvindargötu til sjávar. Af fyrirliggjandi kortum sést að Eyvindargata liggur skammt sunnan Blágrýtishjalla og lína sem dregin er um Eyvindargötu til sjávar er því jafnframt skammt sunnan við línu sem dregin er úr Blágrýtishjalla í Skálmardalsá, eins og umræddum hluta merkjanna er lýst í landamerkjabréfi Skálmardals. Í öllu falli er ljóst að umrætt skjal hefur, líkt og landamerkjabréfið, einungis að geyma takmarkaða lýsingu á merkjum Skálmardals.

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Múlahrepp frá 1710 segir m.a. um Skálmardal að jörðin eigi silungsveiði í Skálmardalsá og að úthagar séu nægir og góðir á sumrin. Svo er þess getið að munnmæli séu um að bæjarstæðið hefði áður verið á Breiðanesi „fram á dalnum“, þ.e. norðar í dalnum. Framangreint þykir styðja við að litið sé svo á að dalurinn sjálfur tilheyri jörðinni.

Staðhættir í Skálmardal eru með þeim hætti að land rís nokkuð skarpt upp úr sjálfum dalnum á svonefndum Tungum milli Fremri-Austurár og Skálmardalsár, skammt sunnan við ágreiningssvæðið, og upp Austurárdal og Gæsadal. Norðan við framan- greind örnefni er landslag hins vegar aflíðandi og hvorki verða fundin náttúruleg skil né farartálmar, sem máli skipta og eðlilegt gæti verið að miða landamerki við, eftir því sem haldið er norður eftir landinu, allt þar til komið er að vatnaskilum milli norðurs og suðurs á norðurmörkum kröfusvæðis vegna Skálmardals, en stutt er milli suður- og norðurmarka þessa hluta ágreiningssvæðisins. Þá er enn fremur til þess að líta að skammt er frá fremstu drögum Gæsadals, sem tekur við af Skálmardal, til norðurmarka ágreiningssvæðisins. Að teknu tilliti til þessa er það mat nefndarinnar að staðhættir mæli því ekki í mót að land Skálmardals afmarkist að norðanverðu af vatnaskilum.

Vestan við Skálmardal liggur jörðin Vattarnes. Í landamerkjabréfi Vattarness, sem er ódagsett en var þinglýst 28. maí 1887, er austurmerkjum jarðarinnar gagnvart Skálmardal lýst svo: „... enn að sunnanverðu i tröllahlöð sem er strengklettur ofantíl við þjóðgötuna og sjónhendíng eptir þeim frá fjalli til fjöru.“ Landamerkjabréfið er áritað um samþykki vegna Skálmardals. Ekki verður annað séð en að samræmi sé milli lýsingar bréfsins á merkjum gagnvart Skálmardal og lýsingu landamerkjabréfs Skálmardals á merkjum gagnvart Vattarnesi. Landamerkjabréfin bera enda með sér að

hafa verið gerð á sama tíma. Nánar verður fjallað um merki Vattarness síðar í tengslum við þá kröfu sem gerð er vegna jarðarinnar en hún skarast að hluta við kröfu vegna Skálmardals.

Vestan Vattarness liggur jörðin Skálmarnesmúli en nánar verður fjallað um merki jarðarinnar síðar í tengslum við þá kröfu sem gerð er vegna hennar.

Suðaustan við Skálmardal liggur jörðin Illugastaðir. Í landamerkjabréfi Illugastaða, dagsettu 18. maí 1887 og þinglýstu sama dag, er merkjum lýst að framanverðu, þ.e. norðanverðu, gagnvart Skálmardal með svofelldum hætti: „Illugastaða landamerki að framanverðu i landamerkjalæk sem rennur ofan með blágritishjalla og bein sjónhending ofani Skálmardals á ...“ Landamerkjabréf Illugastaða er áritað um samþykki vegna Skálmardals. Lýsing þess á merkjum milli Illugastaða og Skálmardals er samhljóða þeirri sem finna má í landamerkjabréfi Skálmardals.

Austan Illugastaða, í botni Kvígindisfjarðar, liggur jörð samnefnd firðinum. Fyrir liggur landamerkjabréf fyrir Kvígindisfjörð, dagsett 10. maí 1887 og þinglýst 28. maí sama ár. Þar segir m.a. um merki jarðarinnar til norðurs: „Til fjalls á Kvígindisfjörður svo sem vötnum hallar að Kvígindisfirði hringinn i kríngum fjörðinn ...“ Landamerkjabréfið er áritað um samþykki vegna Svínaness og Kirkjubóls, sem eru jarðir utar í Kvígindisfirði. Upplýsingar um vatnaskil á svæðinu frá Veðurstofu Íslands hafa verið færðar inn á fyrirliggjandi kröfulínu- og úrskurðarkort. Þar sést að vatnasvið þeirra áa sem renna í Kvígindisfjörð liggja saman við vatnasvið áa sem renna í Skálmarfjörð um Skálmardal.

Austan Kvígindisfjarðar í botni Kollafjarðar liggur jörðin Klettur og austan hennar jörðin Seljaland. Um merki jarðanna er ítarlega fjallað hér að framan en þar er komist að þeirri niðurstöðu á grundvelli túlkunar á lýsingum í landamerkjabréfum jarðanna, sem bæði eru dagsett 18. maí 1885, að vesturmörk Kletts séu um vatnaskil milli Skálmarfjarðar og Kollafjarðar frá Klettsfjalli og norður að vatnaskilum milli norðurs og suðurs við sýslumörk Barðastrandarsýslna og Ísafjarðarsýslna.

Að norðanverðu miðast krafa vegna Skálmardals við vatnaskil. Eins og áður er getið voru norðurmörk svæðisins upphaflega dregin eftir sýslumörkum Barðastrandarsýslna og Ísafjarðarsýslna en eftir að ljóst varð að norðurmörk krafna vegna Skálmardals, Vattarness og Skálmarnesmúla væru dregin eftir vatnaskilum en ekki sýslumörkum, sem fara ekki alveg saman, var ákveðið að breyta mörkum milli svæða 10C og 10B hjá óbyggðanefnd þannig að svæðamörkin miðuðust við vatnaskil en ekki sýslumörk á þeim hluta þar sem kröfur gagnaðila ríkisins miðuðust við vatnaskil að norðanverðu. Vatnaskil sem norðurmörk kröfu vegna Skálmardals miðast við eru því jafnframt mörk milli svæða 10C og 10B hjá óbyggðanefnd. Norðan þess hluta svæðamarkanna sem krafa vegna Skálmardals liggur að, er að mestu leyti svæði sem íslenska ríkið hefur gert þjóðlendukröfu til á svæði 10B og nefnist í kröfulýsingu íslenska ríkisins þar „Kleifakot og almenningar í Ísafirði“. Fyrirliggjandi heimildir um merki umræddra svæða norðan vatnaskila benda ekki til að þau svæði nái suður fyrir vatnaskilin.

Að lokinni framangreindri skoðun á heimildum um merki aðliggjandi jarða og svæða verður ekki talið að þau mæli afmörkun eigenda Skálmardals á landi jarðarinnar í mót og styðja við hana að því marki sem merkin liggja eftir vatnaskilum gagnvart Skálmarfirði.

Í sóknarlýsingu Múlakirkjusóknar eftir sr. Ólaf Sívertsen frá miðri nítjándu öld er vikið nokkrum almennum orðum að landamerkjum á svæðinu:

Norðan fram, bak við sóknarhéraðið, er Þingmannaheiði, holtafjall, er liggur allar götur norðvestur fyrir ofan Arnarfjörð til Glámujökuls í Ísafjarðarsýslu og norður til Ísafjarðarbotns. Vattarnesfjall og Skálmardalsheiði liggur austur, norður af Skálmarfirði og allt til Ísafjarðardala. Eru landamerki þar, sem vötnum hallar hæst á fjöllum.

Ekki er fyllilega ljóst af umfjöllun sr. Ólafs um landamerki hvaða jarðar eða jarða er að ræða en svo virðist sem átt sé almennt við landamerki jarða á því svæði sem lýst er, þ.e. norðan Þingmannaheiðar og austur á Skálmardalsheiði. Í umfjöllun Ólafs er ekki getið heimilda um landamerki eða nánari afmörkun merkja einstaka jarða. Hann heldur því hins vegar fram að landamerki nái norður á vatnaskil eða „þar sem vötnum hallar hæst á fjöllum“.

Fyrir liggur ódagsett örnefnaskrá fyrir Skálmardal sem höfð er eftir Jóni Guðmundssyni „þar heima“, eins og það er orðað í skránni, og Þórði Jónssyni frá Firði. Einnig liggja fyrir viðbætur og athugasemdir frá 15. júlí 1969 við örnefnaskrána sem hafðar eru eftir Jóni Guðmundssyni, fæddum 7. apríl 1923 í Skálmardal og „viðloðandi“ þar til ársins 1959, eins og það er orðað. Í örnefnaskránni segir:

Jörðin er allvíðlend, því hún á Skálmardal að mestu allan, en það er dalur sá, sem liggur upp frá fjarðarbotninum, fyrst í norðaustur og beygir svo til norðurs. Á rennur eftir honum, og heitir hún Skálmardalsá. Nyrzti hluti landsins heitir Skálmardalsheiði. Var þar allfjörfarinn fjallvegur í Ísafjarðarbotn. Jörðin á dalinn beggja vegna frá merkjum Illugastaða.

Í athugasemdum Jóns við skrána segir:

Jörðin á Skálmardal báðum megin eins og vötnum hallar. Skálmardalsheiði er í norðaustur frá fjarðarbotni.

Síðar í örnefnaskránni segir:

Austur frá upptökum [Heimri-Austurár] er á merkjum hæð, sem heitir Borgarsveinn, og enn norðar er á merkjum móti bæði Kvígindisfirði og Kletti í Kollafirði, Rauðaborg, sem er austur af Djúpavatni, er síðar getur. Rauðaborg mun vera einna mesta hæðin á þessum slóðum.

Af fyrirliggjandi kortum sést að Borgarsveinn, sem sagður er á austurmerkjum Skálmardals, liggur á vatnaskilum milli Skálmarfjarðar og Kollafjarðar. Einnig Rauðaborg nokkru norðan við Borgarsvein, sem jafnframt er hornmark á suðausturhluta kröfulínu íslenska ríkisins. Í örnefnaskránni segir einnig:

Norðvestur frá Hvannahlíðargili eru upptök Skálmardalsár, í svonefndum Gæsadal. Hann er sjálfur mikið til grjót, en fyrir framan hann er grasivafin lægð, sem heitir Gæsadalslægð.

Á fyrirbyggjandi kortum sést að efsti hluti Gæsadals og Gæsadalslæggðir teygja sig nokkuð inn á ágreiningssvæðið og svo virðist sem Skálmardalsá eigi upptök í vötnum þar á heiðinni, skammt sunnan vatnaskila milli norðurs og suðurs.

Í athugasemdum Jóns við örnefnaskrána segir þessu til viðbótar að um Vattarfjall séu merki milli Vattarness og Skálmardals en fyrir liggur að vatnaskil milli Skálmardals og Vattarfjarðar liggja um fjallið.

Áðurgreind ummæli sr. Ólafs Sívertsens í sóknarlýsingu Múlakirkjusóknar um að landamerki á svæðinu, þ.m.t. á Skálmardalsheiði, séu „þar sem vötnum hallar hæst á fjöllum“, og umfjöllun um merki Skálmardals í örnefnaskránni og athugasemdum við hana, þar sem þeim er lýst beggja vegna Skálmardals „eins og vötnum hallar“ styðja við málsástæður gagnaðila íslenska ríkisins vegna Skálmardals um að merki jarðarinnar séu á vatnaskilum umhverfis Skálmardal. Þá er í örnefnaskrá jarðarinnar einnig að finna lýsingu á örnefnum sem eru innan ágreiningssvæðisins, svo sem á upptökum Skálmardalsár í Gæsadalslæggðum og sjálfri Skálmardalsheiði.

Við mat á gildi lýsinga í örnefnaskrá þarf að mati óbyggðanefndar að hafa hugfast að þær eru í eðli sínu einhliða lýsingar einstaklinga á örnefnum og staðhátum á tilteknum svæðum sem safnað hefur verið af Örnefnastofnun og síðar nafnfræðisviði stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Að mati nefndarinnar geta örnefnaskrár almennt séð fyrst og fremst komið til skoðunar þegar staðsetning tiltekkins kennileitis er óljós eða um hana er deilt, og til nánari skýringar landamerkjalyýsinga.⁵¹¹ Sambærileg sjónarmið eiga að mati nefndarinnar almennt við um sýslu- og sóknalýsingar. Það athugast þó að í því tilviki sem hér er til skoðunar er landamerkjalyýsing í landamerkjabréfi takmörkuð og óumdeilt er að hún lýsi einungis hluta merkja jarðarinnar en ekki heildarmerkjum hennar. Í slíkum tilvikum er því nauðsynlegt að líta til annarra atriða og gagna, svo sem staðhátta, heimilda um merki aðliggjandi jarða, örnefnaskráa og eftir atvikum annarra atriða.

Eins og áður segir er óumdeilt í málinu að landamerkjabréf Skálmardals frá 1887 hafi ekki að geyma heildarlýsingu á merkjum jarðarinnar. Þannig er óumdeilt að landtalsvert langt norður frá efstu merkjapunktum samkvæmt landamerkjabréfinu sé eignarland. Kröfulína ríkisins á því svæði sem hér er til umfjöllunar er dregin úr ónefndum punkti nr. 4 í 588 m hæð, sem er á vatnaskilum milli Skálmardals og Vattarfjarðar, beina línu í punkt nr. 5 í Rauðuborg, sem er á vatnaskilum milli Skálmardals og Kollafjarðar. Ekki verður séð að umrædd lína eigi sér stoð í heimildum um merki Skálmardals. Með hliðsjón af staðhátum, sem lýst er hér að framan, verður ekki séð að fundin verði skil í landslagi, sem eðlilegt getur talist að miða landamerki við, frá óumdeildu eignarlandi sunnan kröfulínu ríkisins fyrir en komið er að vatnaskilum á milli norðurs og suðurs, í samræmi við kröfugerð gagnaðila íslenska ríkisins vegna Skálmardals.

⁵¹¹ Sjá t.d. dóm Hæstaréttar frá 10. október 2013 í máli nr. 617/2012 (Jarðamerki gagnvart Ölfusafrétti) og úrskurð óbyggðanefndar frá 15. ágúst 2019 í máli nr. 1/2018 (Snæfellsjökull og landsvæði sunnan og austan hans).

dals. Slík afmörkun sem fylgir vatnaskilum umhverfis Skálmardal er einnig í samræmi við þær heimildir sem til eru um merki jarðarinnar, þrátt fyrir að gildi þeirra sé takmarkað, auk þess sem heimildir um landamerki aðliggjandi jarða styðja við þá afmörkun að því leyti sem þeim er lýst um vatnaskil gagnvart Skálmarfirði og mæla henni að öðru leyti ekki í mót.

Að teknu tilliti til framangreinds er það niðurstaða óbyggðanefndar að fallast verði á að afmörkun gagnaðila íslenska ríkisins vegna Skálmardals á merkjum jarðarinnar eigi sér stoð í staðháttum á svæðinu og fyrirbyggjandi heimildum.

— — —

Koma þá til skoðunar heimildir um merki Vattarness. Í landamerkjabréfi Vattarness, sem er ódagsett en fyrir liggur að hafi verið þinglesið við manntalsþing að Vattarnesi 28. maí 1887, er merkjum jarðarinnar lýst svo:

Vattarnes landamerki að vestanverður [svo] í vestara gljúfragil sem rennur ofaní fjarðarhornið á Vattarfirði, enn að sunnanverðu i tröllahlöð sem er strengklettur ofantil við þjóðgötuna og sjónhendíng eptir þeim frá fjalli til fjöru.

Landamerkjabréfið er áritað um samþykki vegna Skálmardals og Skálmarnesmúla. Vesturmerkjum jarðarinnar gagnvart Skálmarnesmúla er þar lýst í gljúfragili sem rennur í svokallað Fjarðarhorn í Vattarfirði. Á fyrirbyggjandi kortum er umrætt Fjarðarhorn í botni Vattarfjarðar, skammt austan við þann stað þar sem Vattardalsá rennur í fjörðinn. Af kortum er ljóst að um er að ræða örnefni við sjó, langt frá ágreiningssvæðinu. Gilið sem liggur upp frá Fjarðarhorninu liggur í norður og sveigir svo til austurs upp á Vattarfjall. Að austanverðu er merkjum gagnvart Skálmardal lýst í Tröllahlöð og beina línu eftir þeim milli fjalls og fjöru. Lýsing landamerkjabréfsins á umræddum hluta merkjanna er því efnislega sú sama og í landamerkjabréfi Skálmardals frá 28. maí 1887, sem fjallað var um að framan. Eins og þar segir verður að telja að umrætt fjall sé Hærrafell, enda vandséð að hægt sé að draga beina línu um Tröllahlöð frá sjó og upp á annað fjall. Umrædd örnefni eru öll skammt frá sjó í vestanverðum Skálmarfirði og langt sunnan suðurmarka ágreiningssvæðisins.

Vera kann að landamerkjabréf Vattarness lýsi einungis hluta landamerkja jarðarinnar, eins og í tilviki Skálmardals hér að framan, en þeir gagnaðilar íslenska ríkisins sem gera kröfu vegna Vattarness hafa dregið kröfulínur sínar á fyrirbyggjandi kröfulínukort norður á vatnaskil á mörkum svæða 10C og 10B hjá óbyggðanefnd.⁵¹² Því verður nú kannað hvort staðhættir, aðrar heimildir um Vattarnes og önnur atriði sem haft geta þýðingu við afmörkun merkja Vattarness veiti því stoð að merkin liggi norður á ágreiningssvæðið að vatnaskilum milli norðurs og suðurs.

⁵¹² Í umfjöllun um merki Skálmardals var fjallað um breytingu á mörkum svæða 10C og 10B hjá óbyggðanefnd, sem eftir breytinguna miðast við vatnaskil á því svæði sem hér er til umfjöllunar, og vísast til umfjöllunarinnar þar um það efni.

Vattarnes er, eins og nafnið bendir til, nes sem skagar út í sjó milli Skálmarfjarðar og Vattarfjarðar. Undirlendi er þar lítið og land rís skarpt frá sjó upp á Hærrafell og Vattarfjall. Frá fjallsbrún Hærrafells, sem er lýst á merkjum milli Vattarness og Skálmardals samkvæmt framansögðu, eru um 8 km að suðurmörkum ágreiningssvæðisins. Frá efstu merkjapunktum samkvæmt landamerkjabréfi Vattarness eru kröfulínur vegna jarðarinnar dregnar í norður, þvert yfir vatnaskil milli Skálmarfjarðar og Vattarfjarðar, þaðan þvert yfir Gæsadahl norðan Skálmardals og að vatnaskilum milli norðurs og suðurs við sýslumörk Barðastrandarsýslna og Ísafjarðarsýslna. Kröfulínurnar eru þannig ekki dregnar eftir skýrum landfræðilegum kennileitum og því verður ekki séð að staðhættir styðji við afmörkun kröfu vegna Vattarness.

Fyrir liggur örnefnaskrá fyrir Vattarnes frá 26. janúar 1978 sem er skráð af Hallbirni Jónssyni og önnur örnefnaskrá fyrir jörðina frá 7. febrúar 1978. Svo virðist sem sú skrá byggist á eldri skrá Ara Gíslasonar að fengnum athugasemdum Hallbjörns Jónssonar og athugasemdum sem munu hafa verið skráðar eftir fyrrnefndum Hallbirni og Jóni Finnbogasyni á Skálmarnesmúla í júlí 1969. Þar segir að Hallbjörn hafi fæðst á Vattarnesi árið 1891 og verið þar fram yfir tvítugt og heimildarmenn Ara Gíslasonar hafi verið Finnbogi Jónsson á Skálmarnesmúla og Þórður Jónsson á Firði, bræður Hallbjarnar.

Í báðum örnefnaskráum er austurmerkjum jarðarinnar gagnvart Skálmardal lýst um Tröllahlöð upp á Hærrafell, sem styður við þá túlkun á lýsingu landamerkjabréfa Vattarness og Skálmardals á merkjum milli jarðanna sem áður er getið. Vesturmerkjum jarðarinnar gagnvart Skálmarnesmúla er ekki lýst sérstaklega að öðru leyti en því að í örnefnaskránni frá 7. febrúar 1978 er því lýst að mönnum beri ekki saman um hvort Fornaselsá í Vattardal eða lækur sem fellur í Fjarðarhornið ráði merkjum. Í báðum tilfellum er þó um að ræða örnefni sem eru langt sunnan við ágreiningssvæðið. Að öðru leyti verður ekki séð að örnefnaskrár Vattarness geti örnefna nálægt ágreiningssvæðinu eða innan þess. Þær verða því ekki taldar styðja við afmörkun þeirra eigenda jarðarinnar sem standa að kröfugerð fyrir nefndinni innan ágreiningssvæðisins. Einnig liggur fyrir skjal með heitinu „Vattarnes. Drög til landslagslýsingar og nöfn örnefna innan landamerkja þess“ sem skráð var af Þorsteini Finnbogasyni, en hann fæddist á Vattarnesi 1916. Þar er að finna lýsingu á örnefnum á Vattarnesi en ekki verður séð að þar sé getið örnefna á ágreiningssvæðinu eða að skjalið styðji að öðru leyti við afmörkun á kröfu vegna Vattarness í málinu.

Samkvæmt öllu því sem að framan er rakið verður ekki talið að fyrirbyggjandi heimildir um merki Vattarness eða staðhættir styðji við afmörkun þeirra gagnaðila ríkisins sem gera kröfu vegna jarðarinnar á merkjum hennar innan ágreiningssvæðisins. Nákvæmari skoðun á merkjum jarðarinnar innan ágreiningssvæðisins skiptir hins vegar ekki máli nema önnur atriði leiði ekki til þeirrar niðurstöðu að innan þess hluta ágreiningssvæðisins sem gerð er krafa til af hálfu Vattarness sé enga þjóðlendu að finna.

Koma þá til skoðunar heimildir um merki Skálmarnesmúla.⁵¹³ Merkjum Skálmarnesmúla er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar frá 28. maí 1887, sem var þinglýst sama dag, með svofelldum hætti:

1. Að utanverðu í gil sem rennur að austanverðu í fjarðarhorni Vattarfjarðar.
- 2, að vestanverðu Vattardals eptir brún dalsins sem vötnum hallar í úti svonefnda ögsl og þaðan á brún og svo sem votnum hallar til Urðarhliðar út eptir fjallinu.
- 3 [og] svo að vestanverðu við Múlaland í svonefndan landamerkjalek frá fjalla bilfjöru þaðan í merkjaskjer, sem næstliggjandi jörð að vestanverðu á lögnín við, enn Múli að austan.

Landamerkjabréfið er áritað um samþykki vegna Vattarness, Fjarðar og Ingunnarstaða. Gagnaðilar íslenska ríkisins sem gera kröfu vegna Skálmarnesmúla byggja á því að samkvæmt landamerkjabréfinu eigi vesturmörk jarðarinnar að miðast við vatnaskil, sbr. orðalagið „að vestanverðu Vattardals eptir brún dalsins sem vötnum hallar“, og að vatnaskil ráði jafnframt merkjum að norðan- og austanverðu. Íslenska ríkið byggir hins vegar á því að land jarðarinnar taki til Vattardals en nái ekki inn fyrir kröfusvæði ríkisins sem sé svæði utan landamerkja aðliggjandi jarða. Ljóst er að síðasti hluti landamerkjabréfsins, sem merktur er með tölustafnum 3, varðar merki jarðarinnar á Skálmarnesi, langt sunnan ágreiningssvæðisins og kemur því ekki til skoðunar hér.

Í landamerkjabréfinu er austurmerkjum gagnvart Vattarnesi lýst í „gil sem rennur að austanverðu í fjarðarhorni Vattarfjarðar“. Efnislega er sömu lýsingu að finna í landamerkjabréfi Vattarness, sem áður er getið. Eins og þar segir má af fyrirliggjandi kortum sjá að umrætt Fjarðarhorn er í botni Vattarfjarðar, skammt austan við þann stað þar sem Vattardalsá rennur í fjörðinn. Af kortum er ljóst að um er að ræða örnefni við sjó, langt frá ágreiningssvæðinu og að gilið sem liggur upp frá Fjarðarhorninu liggur í norður og sveigir svo til austurs upp á Vattarfjall.

Vesturmerkjum í Vattardal er lýst „að vestanverðu Vattardals eptir brún dalsins sem vötnum hallar í úti svonefnda ögsl“. Öxl er nyrsti hluti Skálmarnesfjalls á Skálmarnesi, sem gengur út í sjó á milli Skálmarfjarðar og Kerlingarfjarðar. Landamerkjabréfið er ekki fyllilega skýrt um hversu langt til norðurs vesturmerkin nái samkvæmt framangreindu, enda segir þar einungis að þau fari eftir brún dalsins sem vötnum hallar, þ.e. eftir vatnaskilum. Á fyrirliggjandi kortum sést að Vattardalur teygir sig inn í land í norðvestur frá botni Vattarfjarðar og hækkar aflíðandi í átt að ágreiningssvæðinu. Lýsing landamerkjabréfsins á vesturmerkjum jarðarinnar verður varla túlkuð öðruvísi en að þau fylgi brún dalsins á vatnaskilum frá dalsbotninum sem samkvæmt fyrirliggjandi kortum teygir sig að suðurmörkum ágreiningssvæðisins og jafnvel skammt norður fyrir þau. Landamerkjabréfið verður þannig talið styðja við að vesturmerki Skálmarnesmúla liggi eftir vatnaskilum vestan Vattardals, a.m.k. að suðurmörkum ágreiningssvæðisins.

⁵¹³ Jörðin er einnig stundum nefnd Múli og kirkjan þar er jafnan nefnd Múlakirkja.

Þess er ekki getið í landamerkjabréfinu hvernig draga eigi mörk milli efstu merkjapunkta samkvæmt framangreindu. Það er því ljóst að landamerkjabréfið lýsir ekki heildarkerkjum Skálmarnesmúla, enda er ekki ágreiningur um það í málinu að talsvert stórt svæði norðan þeirra merkja sem þar er lýst, a.m.k. að austanverðu, sé eignarland. Frá hæsta merkjapunkti að austanverðu samkvæmt framansögðu eru um 6–7 km í beinni loftlínu að suðurmörkum kröfusvæðis ríkisins. Í kröfulýsingu íslenska ríkisins er þannig á því byggt að þrátt fyrir takmarkaðar lýsingar á merkjum jarðarinnar sé Vattardalur, þ.e. dalurinn sjálfur, og talsvert stórt svæði norðan og norðaustan hans undirorpinn beinum eignarrétti. Kröfulína ríkisins er, samkvæmt málatilbúnaði þess, dregin með það í huga. Af hálfu eiganda Skálmarnesmúla er byggt á því að vatnaskil ráði merkjum jarðarinnar allt umhverfis Vattardal og henni tilheyri því vatnasvið áa sem renna í Vattarfjörð um Vattardal, vestan merkja gagnvart Vattarnesi, m.a. með vísun til þess að landamerki séu almennt dregin um vatnaskil á svæðinu.

Þar sem ljóst er að landamerkjabréf Skálmarnesmúla hefur einungis að geyma takmarkaða lýsingu á merkjum jarðarinnar er nauðsynlegt að líta til annarra atriða við mat á því hvort land jarðarinnar nái norður á ágreiningssvæðið. Í þessu sambandi verður t.a.m. að líta til annarra skjala sem hafa að geyma lýsingar á merkjum jarðarinnar, upplýsinga um staðhætti og gróðurfar, heimilda um merki aðliggjandi jarða, örnefnaskráa og eftir atvikum annarra atriða sem haft geta þýðingu.

Elsta skjal sem fjallar um merki Skálmarnesmúla er máldagi Múlakirkju sem Þórarinn biskup setti árið 1363. Þar segir m.a. að kirkjan eigi „vattardal hinum eystra megin allt að sio“. Í máldögum kirkjunnar frá 1397, 1470 og 1570 og biskupsvísitasíum frá 1647 og 1700 koma efnislega fram sömu upplýsingar.

Í *Jarðabók* Árna og Páls yfir Múlahrepp frá 1710 segir m.a. um Skálmarnesmúla:

Útigangur í lakara lagi. Skógur til raftviðar bjarglegur og til kolgjörðar og eldiviðar nægur, en liggur nokkuð í fjarska, þó í heimalandi fram á Vattardal. Torfrista og stúnga bjargleg. Silúngsveiði er nokkur í Vattardalsá, sem ekki brúkast fyrir fjarlægðar sakir. [...] Úthagarnir, sem nálægt staðnum liggja, eru mjög graslitlir, uppblásnir og skriðurunnir, en inn á Vattardal, nærri hálfu þíngmannaleið í burtu (sem þó er heimaland), eru nægir hagar, og þángað brúkast selför jafnaðarlega, þó selvegurinn þyki lángur og seinfær.

Í biskupsvísitasíu um Múlakirkju frá 1761 er fjallað um sömu eignir og í biskupsvísitasíu frá 1700 og í prófastsvísitasíu frá 1785 segir m.a. að kirkjan eigi Vattardal eystra megin allt að sjó. Í vísitasíu frá 13. maí 1810 er fjallað um skipti á hálfri jörðinni Skálmarnesmúla og þar segir m.a.:

... enn það er enn nú óafgiórd Sók, hvórt fyrir þessi 12 hndr. [kirkji]unnar eigi að teliast landid að Urdum, Hvítíngseyar og Vattardalur hinu eystramegin, sem allt er áfast og liggur við Múlaland, edur að kyrkian eigi þar fyrir utan 12 hndr. í heimalandi ...

Sr. Jón Ormsson í Sauðlauksdal sendi Geir Vídalín biskup bréf 9. apríl 1813 þar sem hann sagði Eirík Kúld, eiganda að hálfum Skálmarnesmúla, hafa óskað eftir að fá afrit af skjölum sem varpað gætu ljósi á landamerki austan megin í Vattardal. Nokkur

ágreiningur hafi verið um rétt landamerki þar á milli Múla á Skálmarnesi og jarðarinnar Vattarness.

Við manntalsþing að Vattarnesi 9. júní 1845 var upplesið forboð, dagsett 24. maí 1845, þar sem Daníel Hjaltasen bannaði öllum að nota, beita eða brúka land Skálmarnesmúla án síns leyfis. Merkja jarðarinnar var þar ekki getið.

Í ódagsettri lýsingu, eigna- og ítakaskrá frá miðri nítjándu öld segir m.a. að Múlakirkja á Skálmarnesi eigi Vattardal, hinu eystra megin allt að sjó.

Framangreindar heimildir geta ekki merkja Skálmarnesmúla í Vattardal með nákvæmum hætti. Af þeim er hins vegar ljóst að Vattardalur er hluti af jörðinni, sbr. umfjöllun um jörðina í *Jarðabók* Árna og Páls, og að eystri hluti hans hefur tilheyrð kirkjunni en eignarhald á jörðinni mun hafa verið skipt.

Eins og áður segir er í sóknarlýsingu Múlakirkjusóknar eftir sr. Ólaf Sívertsen frá miðri nítjándu öld vikið nokkrum almennum orðum að landamerkjum á svæðinu:

Norðan fram, bak við sóknarhéraðið, er Þingmannaheiði, holtafjall, er liggur allar götur norðvestur fyrir ofan Arnarfjörð til Glámujökuls í Ísafjarðarsýslu og norður til Ísafjarðarbotns. Vattarnesfjall og Skálmardalsheiði liggur austur, norður af Skálmarfirði og allt til Ísafjarðardala. Eru landamerki þar, sem vötnum hallar hæst á fjöllum.

Ekki er fyllilega ljóst af umfjöllun sr. Ólafs um landamerki hvaða jarðar eða jarða er að ræða en svo virðist sem átt sé almennt við landamerki jarða á því svæði sem lýst er, þ.e. norðan Þingmannaheiðar og austur á Skálmardalsheiði. Í umfjöllun Ólafs er ekki getið heimilda um landamerki eða nánari afmörkun merkja einstaka jarða. Hann heldur því hins vegar fram að landamerki nái norður á vatnaskil eða „þar sem vötnum hallar hæst á fjöllum“.

Staðhættir í Vattardal eru með þeim hætti að land rís nokkuð skarpt upp úr sjálfum dalnum að austan og vestanverðu en dalurinn teygir sig svo með aflíðandi hækkun til norðvesturs í átt að ágreiningssvæðinu eins og áður segir. Ofan við dalinn er landslag einnig aflíðandi og hvorki verða fundin náttúruleg skil né farartálmur, sem máli skipta og eðlilegt gæti verið að miða landamerki við, eftir því sem haldið er norður eftir landinu, allt þar til komið er að vatnaskilum milli norðurs og suðurs á norðurmörkum kröfussvæðis vegna Skálmarnesmúla, en ekki er langt á milli suður- og norðurmarka þessa hluta ágreiningssvæðisins. Að teknu tilliti til þessa er það mat nefndarinnar að staðhættir mæli því ekki í mót að land Skálmarnesmúla afmarkist að norðanverðu af vatnaskilum.

Austan við þann hluta ágreiningssvæðisins sem gerð er krafa til vegna Skálmarnesmúla er svæði sem gerð er krafa til vegna Skálmardals. Að framan hefur verið komist að þeirri niðurstöðu að fallast verði á að afmörkun gagnaðila íslenska ríkisins vegna Skálmardals á merkjum jarðarinnar, þ.e. eftir vatnaskilum umhverfis Skálmarfjörð, eigi sér stöð í staðháttum á svæðinu og fyrirbyggjandi heimildum. Eins og nánar greinir að framan eru staðhættir sambærilegir á því svæði sem hér er til umfjöllunar og svæðinu sem gerð er krafa til vegna Skálmardals, þ.e. land hækkar aflíðandi frá Vattardal og

Skálmardal norður að vatnaskilum milli norðurs og suðurs án þess að fundin verði náttúruleg skil eða farartálmar sem eðlilegt gæti verið að miða landamerki við.

Að vestanverðu liggur að óumdeildu eignarlandi Skálmarnesmúla jörðin Fjörður í Kerlingarfirði. Í landamerkjabréfi Fjarðar frá 28. maí 1887 sem var þinglýst sama dag segir um merki gagnvart Skálmarnesmúla: „... landamerki milli Skálmardals Múla og Fjarðar frá Oxlinni og í Krossbrekkuholt og það fram á Þingmannaheiði það sem vötnum hallar að báðum löndum ...“ Landamerkjabréfið er áritað um samþykki vegna Skálmarnesmúla. Ætla verður að nafn Skálmarnesmúla sé misritað í bréfinu, en ljóst er að vatnaskil ráða samkvæmt því merkjum milli jarðanna.

Þar norðan við liggur að óumdeildu eignarlandi Skálmarnesmúla sá hluti kröfuvæðis íslenska ríkisins í máli nr. 2/2020 sem nefnt er Auðshaugsland. Í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 2/2020 sem kveðinn er upp samhliða þessum er komist að þeirri niðurstöðu að umrætt svæði, þ.e. að vatnaskilum umhverfis Kjálkafjörð, sé eignarland á þeim grundvelli að það sé innan merkja Auðshaugslands. Hluti þess svæðis nær reyndar inn á svæði þessa máls eins og áður er nefnt og nánar verður vikið að síðar. Vestan við það kröfuvæði ríkisins sem nefnt er Auðshaugsland er kröfuvæði ríkisins í máli nr. 2/2020 sem nefnt er Vatnsfjörður. Í úrskurði óbyggðanefndar í því máli er komist að þeirri niðurstöðu að umrætt svæði, þ.e. að vatnaskilum umhverfis Vatnsfjörð, sé eignarland á þeim grundvelli að það sé innan merkja Brjánslækjar. Hluti þess svæðis nær reyndar einnig inn á svæði þessa máls eins og einnig verður vikið að hér síðar.

Norðvestan við kröfuvæðið vegna Skálmarnesmúla er svæði sem einungis er gerð krafa til af hálfu íslenska ríkisins og ekki verður séð að sé innan landamerkja jarðar. Nánar verður vikið að því síðar.

Að norðanverðu miðast krafa vegna Skálmarnesmúla við vatnaskil. Eins og vikið var að í umfjöllun um merki Skálmardals var mörkum milli svæða 10C og 10B hjá óbyggðanefnd breytt til samræmis við legu vatnaskila, að því marki sem kröfur gagnaðila ríkisins í máli þessu miðast við þau. Í ljósi þess miðast krafa vegna Skálmarnesmúla að norðanverðu því jafnframt við mörk milli svæða 10C og 10B hjá óbyggðanefnd. Norðan þess hluta svæðamarkanna sem krafa vegna Skálmardals liggur að, er svæði sem íslenska ríkið hefur gert þjóðlendukröfu til á svæði 10B og nefnist í kröfulýsingu íslenska ríkisins þar „Kleifakot og almenningar í Ísafirði“. Fyrirliggjandi heimildir um merki umræddra svæða norðan vatnaskila benda ekki til að þau svæði nái suður fyrir vatnaskilin.

Að lokinni framangreindri skoðun á heimildum um merki aðliggjandi jarða og svæða sést að þau miðast almennt við vatnaskil. Að mati óbyggðanefndar styður það við afmörkun gagnaðila íslenska ríkisins vegna Skálmarnesmúla á merkjum jarðarinnar innan ágreiningssvæðisins.

Fyrir liggur örnefnaskrá fyrir Skálmarnesmúla frá 19. desember 1977. Þar segir að hún sé skráð eftir skrá Ara Gíslasonar og athugasemdum Jóns Finnbogasonar frá Skálmarnesmúla frá júlí 1969. Farið hafi verið aftur yfir skrána með Jóni Finnbogasyni,

konu hans og syni 9. desember 1977. Jón Finnbogason var fæddur á Vattarnesi 1917 en fluttist að Skálmarnesmúla 1940 og hafði átt þar heima fram að þeim tíma þegar örnefnaskráin var gerð. Heimildarmenn Ara Gíslasonar voru Finnbogi Jónsson, bóndi að Skálmarnesmúla og faðir áðurnefnds Jóns Finnbogasonar, og Þórður Jónsson á Firði. Í örnefnaskránni segir að jörðin sé sú landmesta í Múlahreppi, bærinn standi syðst á Skálmarnesi, en eigi land alla leið upp í Vattardal. Þar eigi hún land beggja vegna Vattardalsár sem renni eftir honum í Vattarfjörð. Þar segir einnig að upp af, þ.e. norðan við, Tröllatungu, milli Tröllár og Vattardalsár, sé svæði sem heiti Tröllahellur og Tröllá renni um. Á fyrirbyggjandi kortum sést að Tröllá á upptök í ýmsum vötnum á austurhluta þess svæðis sem gerð er krafa til vegna Skálmarnesmúla. Í beinu framhaldi segir: „Stórt svæði hér uppi er nafnlaust, gróðurlítið land.“ Þar segir svo frá Sæmundarhjalla í Sæmundarhlíð, vestan Vattardalsár á móti Tröllatungu, og að þar norður af með ánni, þ.e. Vattardalsá, sé geysimikið landsvæði sem sé nafnlaust. Á kortum sést jafnframt að Vattardalsá á upptök í ýmsum vötnum á vesturhluta þess svæðis sem gerð er krafa til vegna Skálmarnesmúla.

Áðurgreind ummæli sr. Ólafs Sívertsens í sóknarlýsingu Múlakirkjusóknar um að landamerki á svæðinu séu „þar sem vötnum hallar hæst á fjöllum“, og umfjöllun um land Skálmarnesmúla í örnefnaskránni, þar sem m.a. er lýst geysimiklu landsvæði norðan Vattardals, þykja styðja við málsástæður gagnaðila íslenska ríkisins vegna Skálmarnesmúla um að merki jarðarinnar séu á vatnaskilum umhverfis Vattardal.

Við mat á gildi lýsinga í örnefnaskrá þarf að mati óbyggðanefndar, líkt og áður segir, að hafa hugfast að þær eru í eðli sínu einhliða lýsingar einstaklinga á örnefnum og staðhættum á tilteknum svæðum sem safnað hefur verið af Örnefnastofnun og síðar nafnfræðisviði stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Að mati nefndarinnar geta örnefnaskrár almennt séð fyrst og fremst komið til skoðunar þegar staðsetning kennileita er óljós eða um hana er deilt, og til nánari skýringar landamerkjalyýsinga.⁵¹⁴ Sambærileg sjónarmið eiga að mati nefndarinnar almennt við um sýslu- og sóknalýsingar. Það athugast þó að í því tilviki sem hér er til skoðunar er landamerkjalyýsing í landamerkjabréfi takmörkuð og óumdeilt er að hún lýsi einungis hluta merkja jarðarinnar en ekki heildarmerkjum hennar. Í slíkum tilvikum er því nauðsynlegt að líta til annarra atriða og gagna, svo sem staðhátta, heimilda um merki aðliggjandi jarða, örnefnaskráa og eftir atvikum annarra atriða.

Eins og áður segir er ljóst að landamerkjabréf Skálmarnesmúla frá 1887 hefur ekki að geyma heildarlýsingu á merkjum jarðarinnar. Þannig er óumdeilt að land talsvert langt norður frá efsta merkjapunkti að austanverðu samkvæmt landamerkjabréfinu sé eignarland. Kröfulína ríkisins á því svæði sem hér er til umfjöllunar er sem fyrr segir dregin um þrjá hæðarpunkta, sem ekki verður séð að beri sérstök nöfn. Nánar tiltekið

⁵¹⁴ Sjá t.d. dóm Hæstaréttar frá 10. október 2013 í máli nr. 617/2012 (Jarðamerki gagnvart Ölfusafrétti) og úrskurð óbyggðanefndar frá 15. ágúst 2019 í máli nr. 1/2018 (Snæfellsjökull og landsvæði sunnan og austan hans).

frá punkti nr. 2 sem er í 642 m hæð norðan Kjálkavatns, á mörkum Vesturbyggðar og Reykhólahrepps, beint austur í punkt nr. 3 í 491 m hæð, og þaðan norðaustur í punkt nr. 4, sem er í 558 m hæð og jafnframt á vatnaskilum milli Skálmarfjarðar og Vattarfjarðar, á austurmörkum kröfulínu vegna Skálmarnesmúla. Ekki verður séð að umrædd lína eigi sér stoð í heimildum um merki Skálmarnesmúla. Með hliðsjón af staðháttum, sem lýst er hér að framan, verður ekki séð að fundin verði skil í landslagi, sem eðlilegt getur talist að miða landamerki við, frá óumdeildu eignarlandi sunnan kröfulínu ríkisins fyrr en komið er að vatnaskilum á milli norðurs og suðurs, í samræmi við kröfugerð gagnaðila íslenska ríkisins vegna Skálmarnesmúla. Slík afmörkun sem fylgir vatnaskilum umhverfis Skálmarnesmúla á sér jafnframt stoð í þeim heimildum sem til eru um merki og land jarðarinnar, þrátt fyrir að gildi þeirra sé takmarkað, auk þess sem heimildir um landamerki aðliggjandi jarða styðja við þá afmörkun.

Að teknu tilliti til framangreinds er það niðurstaða óbyggðanefndar að fallast verði á að afmörkun gagnaðila íslenska ríkisins vegna Skálmarnesmúla á merkjum jarðarinnar eigi sér stoð í staðháttum á svæðinu og fyrirbyggjandi heimildum.

— — —

Eins og vikið var að hér að framan er komist að þeirri niðurstöðu í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 2/2020, sem kveðinn er upp samhliða þessum, að land innan vatnaskila umhverfis Kjálkafjörð sé innan merkja Auðshaugs, land innan vatnaskila umhverfis Vatnsfjörð sé innan merkja Brjánslækjar og umrædd svæði séu eignarlönd á þeim grundvelli. Við meðferð málanna aflaði óbyggðanefnd upplýsinga um legu vatnaskila á svæðinu og lét varpa þeim inn á kröfulínukort málanna, sbr. nú meðfylgjandi úrskurðarkort. Af þeim sést að lítill hluti vatnaskila umhverfis Kjálkafjörð teygir sig norður fyrir mörk milli mála nr. 2/2020 og 3/2020, norðaustan við punkt nr. 2 á kröfulínu ríkisins í máli þessu. Einnig sést að vatnaskil umhverfis Vatnsfjörð teygja sig á tveimur stöðum austur yfir mörk milli málanna, milli punkta nr. 1 og 2 á kröfulínu ríkisins í máli þessu.

Að því marki sem umrædd vatnaskil teygja sig inn á svæði þessa máls er hér leyst úr eignarréttarlegri stöðu svæðanna sem liggja vestan og sunnan þeirra og tilheyra þessu máli. Eins og fram kemur í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 2/2020 eiga sömu sjónarmið og röksemdir við um umrædd svæði og annað land sem er innan merkja Auðshaugs og Brjánslækjar samkvæmt niðurstöðu óbyggðanefndar í því máli. Með vísan til forsendna í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 2/2020 er það því niðurstaða nefndarinnar að sá hluti kröfusvæðis íslenska ríkisins sem er sunnan vatnaskila umhverfis Kjálkafjörð sé innan merkja Auðshaugs og jafnframt að sá hluti kröfusvæðis ríkisins sem er vestan vatnaskila umhverfis Vatnsfjörð sé innan merkja Brjánslækjar.

Að fenginni þeirri niðurstöðu stendur eftir sá hluti kröfusvæðis ríkisins sem afmarkast af línu sem dregin er frá upphafspunkti á þeim stað þar sem vatnaskil milli Vatnsfjarðar og Ísafjarðardjúps beygja til suðurs frá sýslumörkum milli Ísafjarðarsýslna og Barðastrandarsýslna (merkt A á úrskurðarkorti),⁵¹⁵ þaðan suður eftir vatnaskilunum að þeim stað þar sem þau mæta vatnaskilum milli Vattarfjarðar og Ísafjarðardjúps (merkt B á úrskurðarkorti). Þaðan eftir þeim vatnaskilum norðaustur að þeim stað þar sem þau mæta sýslumörkum (merkt C á úrskurðarkorti), og þaðan norðvestur eftir sýslumörkunum í upphafspunkt.

Af framangreindri umfjöllun er ljóst að svæðið er ekki innan merkja aðliggjandi jarða í Barðastrandarsýslum en að því liggur land Skálmarnesmúla og Brjánslækjar. Norðan þess hluta svæðamarkanna sem umræddur hluti kröfusvæðis ríkisins liggur að, er svæði sem íslenska ríkið hefur gert þjóðlendukröfu til á svæði 10B og nefnist í kröfulýsingu íslenska ríkisins þar „Kleifakot og almenningar í Ísafirði“. Fyrirliggjandi heimildir um merki umræddra svæða norðan svæðamarkanna benda ekki til að þau nái suður fyrir sýslumörkin. Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að umrætt svæði sé land utan landamerkja jarða.

Að öllu framantöldu virtu er það niðurstaða óbyggðanefndar að ágreiningssvæðið sé allt innan landamerkja jarða, að frátöldum þeim hluta svæðisins sem afmarkast samkvæmt framansögðu að vestan- og suðvestanverðu af vatnaskilum milli Vatnsfjarðar og Ísafjarðardjúps, að suðaustan- og austanverðu af vatnaskilum milli Vattarfjarðar og Ísafjarðardjúps og að norðanverðu af sýslumörkum milli Barðastrandarsýslna og Ísafjarðarsýslna.

7.3.2.2 Eignarréttarleg staða

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða ágreiningssvæðisins. Eins og áður segir verður sú ályktun verður dregin af dómum Hæstaréttar frá 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006 (Rangárvallaafreittur) og 6. september 2005 í máli nr. 367/2005 (Skaftafell I og III) að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, þó innan þeirra takmarka sem kröfugerð íslenska ríkisins setur hverju sinni, og leysa verði úr málum á þeim grundvelli. Í ljósi þess að íslenska ríkið gerir eitt kröfu í málinu á vestasta hluta svæðisins er eignarréttarleg staða þess hluta einungis til rannsóknar af hálfu óbyggðanefndar á grundvelli fyrirvara sem kom fram af hálfu íslenska ríkisins við aðalmeðferð málsins, þess efnis að þrátt fyrir kröfu um viðurkenningu þess að svæðið væri þjóðlenda væri óskað eftir því að óbyggðanefnd gerði sjálfstæða rannsókn á því hvort svæðið væri eignarland eða þjóðlenda.

Eins og áður segir er í Landnámu greint frá því að Kolli Hróaldsson hafi numið Kollafjörð og Kvígindisfjörð. Í Sturlubók og Hauksbók segir svo að Nesja-Knjúkur Þórólfsson hafi numið nes öll til Barðastrandar frá Kvígindisfirði og að Geirsteinn kjálki

⁵¹⁵ Um 2 km austur af punkti nr. 1 á kröfulínu ríkisins sem er þar sem sveitarfélögin Ísafjarðarbær, Vesturbyggð, Reykhólahreppur og Súðavíkureppur mætast í 866 m hæð sunnan við Glámu.

hafi numið Kjálkafjörð og Hjarðarnes, vestan kröfusvæðisins, með ráði Knjúks. Melabók Landnámu segir hins vegar frá því að Nesja-Knjúkur hafi numið allt á milli Kvígindisfjarðar og Kjálkafjarðar og Geirsteinn kjálki Kjálkafjörð og Hjarðarnes. Eins segir í kafla 7.2 hefur lýsing Landnámu á landnámi Nesja-Knjúks verið túlkuð svo að það taki ekki einungis til nesjanna milli framangreindra fjarða heldur einnig dalanna inn af fjarðarbotnunum. Um landnám norðan kröfusvæðis ríkisins segir í Landnámu að Gunnsteinn og Halldór Gunnbjarnarsynir Úlfssonar kráku hafi numið Skötufjörð og Laugardal og Ögurvík til Mjóafjarðar. Þá segir einnig að Snæbjörn Eyvindarson austmanns, bróðir Helga magra, hafi numið land milli Mjóafjarðar og Langadalsár.

Af frásögnunum verður ekki ráðið með óyggjandi hætti hvort kröfusvæði málsins hafi verið numið, enda kemur ekki fram hversu langt inn til dala og upp til fjalla landnám hafi náð. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að mati óbyggðanefndar talið líklegt að svæðið hafi verið numið, a.m.k. að einhverju leyti. Þess ber að gæta að óvissa um aðferðir við landnám og umfang þess hverju sinni er það mikil að ekki verður fullyrt með afdráttarlausum hætti um nákvæma stærð þess, sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*.

Um almenna þýðingu landamerkjabréfa og hugtakanna jörð og afrétt(ur) við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi dóma Hæstaréttar og *Almennra niðurstöðna óbyggðanefndar*, sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Við mat á eignarréttarlegri stöðu landsvæða skiptir almennt mestu máli hvort viðkomandi svæði sé eða hafi verið jörð eða hluti af jörð samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum. Þá liggur fyrir að landsvæði hvernjar jarðar hefur frá öndverðu borið að afmarka með landamerkjum. Landamerkjabréf hafa þó bæði verið gerð fyrir jarðir og annars konar réttindasvæði, svo sem ítök og afrétti(r). Það á einnig við um aðrar tegundir heimilda um merki landsvæða en auk landamerkjabréfa er t.a.m. algengt að merkjum landsvæða sé lýst í máldögum, vísitásium og lögfestum. Landamerkjabréf jarða hafa almennt haft ríkara vægi en aðrar heimildir sem sönnunargögn um beinan eignarrétt og í fyrirbyggjandi dómum og úrskurðum hefur að meginreglu verið komist að þeirri niðurstöðu að þau afmarki eignarlönd. Frá þessari meginreglu eru tiltekna undantekningar, enda hefur sú áhersla dómstóla á landamerkjabréf jarða sem að framan var lýst frá upphafi verið með skýrum fyrirvörum, sjá t.d. dóm Hæstaréttar frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 (Framafréttur og efstu jarðir í Biskupstungum). Þar kemur fram að meta verði sérstaklega gildi hvers landamerkjabréfs og að með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki getað aukið einhliða við land sitt eða annan rétt umfram það sem verið hafði. Um þetta segir einnig svo: „Er þá einkum til þess að líta hvort fyrir hendi séu eldri heimildir, sem fallið geti að lýsingu í landamerkjabréfinu, enda stangist sú lýsing heldur ekki á við staðhætti, gróðurfar og upplýsingar um nýtingu landsins.“

Land utan jarða, þar á meðal afréttarland, hefur á hinn bóginn að meginreglu verið talið þjóðlenda. Notkun hugtaksins afrétt(ur) í landamerkjabréfi og/eða öðrum heimildum hefur þó ekki úrslitabýðingu um að þar sé þjóðlenda, enda hefur merking

Þess ekki verið einhlít. Slíkt landsvæði er því eftir atvikum eignarland eða þjóðlenda. Á meðal þeirra atriða sem máli skipta við mat á stofnun og viðhaldi eignarréttar er eignarréttarleg staða aðliggjandi landsvæða. Jafnframt er mögulegt að unninn hafi verið réttur að áður eigendalausum landi, svo sem á grundvelli hefðar.

Við úrlausn þessa máls reynir því einkum á hvort ágreiningssvæðið hafi upprunalega verið hluti af jörð eða jörðum, og verið háð beinum eignarrétti á þeim grundvelli, eða hvort svæðið hafi frá upphafi verið utan marka jarða og eftir atvikum einungis háð óbeinum eignarréttindum. Að framan hefur verið komist að þeirri niðurstöðu að ágreiningssvæðið sé allt innan landamerkja jarða, að frátöldum þeim hluta svæðisins sem afmarkast að vestan- og suðvestanverðu af vatnaskilum milli Vatnsfjarðar og Ísafjarðardjúps, að suðaustan- og austanverðu af vatnaskilum milli Vattarfjarðar og Ísafjarðardjúps og að norðanverðu af sýslumörkum milli Barðastrandarsýslna og Ísafjarðarsýslna. Ekki er ágreiningur um að umræddar jarðir séu eignarlönd heldur einungis um afmörkun jarðanna. Í ljósi þess og að fenginni niðurstöðu um afmörkunina, sem rakin er hér að framan, er að mati óbyggðanefndar ekki þörf á að fjalla nánar um eignarréttarlega stöðu þess hluta ágreiningssvæðisins sem er innan landamerkja aðliggjandi jarða samkvæmt framansögðu, enda styðja fyrirbyggjandi heimildir eindregið að þær séu jarðir.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur því ekki verið sýnt fram á að umræddur hluti ágreiningssvæðisins sé þjóðlenda, í skilningi 1. gr. laga nr. 58/1998, sbr. einnig a-lið 7. gr. laganna. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998. Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

— — —

Eftir stendur að fjalla um eignarréttarlega stöðu þess hluta ágreiningssvæðisins sem samkvæmt framangreindu er utan landamerkja jarða og afmarkast að vestan- og suðvestanverðu af vatnaskilum milli Vatnsfjarðar og Ísafjarðardjúps, að suðaustan- og austanverðu af vatnaskilum milli Vattarfjarðar og Ísafjarðardjúps og að norðanverðu af sýslumörkum milli Barðastrandarsýslna og Ísafjarðarsýslna.

Enginn hefur gert kröfu til svæðisins, að frátöldu íslenska ríkinu, hvorki um beinan né óbeinan eignarrétt. Ekki liggja fyrir nein gögn í málinu sem benda til þess að umræddur hluti ágreiningssvæðisins sé eignarland og rannsókn óbyggðanefndar hefur hvorki leitt í ljós annað sem leitt getur til þeirrar niðurstöðu að um eignarland sé að ræða eða að svæðið sé undirorpið óbeinum eignarréttindum.

Eins og áður segir er af hálfu íslenska ríkisins gerð þjóðlendukrafa til svæðisins sem er norðan við það svæði sem hér er til umfjöllunar, á svæði 10B, á þeim grundvelli að það sé einungis undirorpið óbeinum eignarréttindum sem afreittur. Í máli þessu liggja

fyrir gögn sem fjalla um afrétti jarða í fyrrum Ögurhreppi og fyrrum Reykjarfjarðarhreppi fram af botni Hestfjarðar, Skötufjarðar, Mjóafjarðar og Ísafjarðar í Ísafjarðardjúpi. Þau benda hins vegar ekki til þess að umrædd svæði nái suður fyrir sýslumörk og þar með inn á það svæði sem hér er til umfjöllunar. Í þessu sambandi skal þess þó getið að rannsókn óbyggðanefndar á þjóðlendukröfum íslenska ríkisins á svæði 10B og gagnaöflun vegna hennar er skammt á veg komin og í framangreindu felst engin afstaða til eignarréttarlegrar stöðu þeirra.

Að öllu framangreindu virtu telur óbyggðanefnd að ekki hafi verið í ljós leitt að á þeim hluta ágreiningssvæðisins sem hér er til umfjöllunar hafi stofnast til eignarlands með námi, hefð eða öðrum þeim stofnunarháttum eignarréttinda sem gerð hefur verið grein fyrir í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (sjá viðauka). Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að sá hluti ágreiningssvæðisins sem er afmarkaður hér á eftir sé þjóðlenda í skilningi 1. gr. laga nr. 58/1998, sbr. einnig a-lið 7. gr. laganna:

Upphafspunktur er á sýslumörkum milli Ísafjarðarsýslna og Barðastrandarsýslna þar sem vatnaskil milli Vatnsfjarðar og Ísafjarðardjúps beygja til suðurs frá sýslumörkunum, um 2 km austur af þeim stað á sýslumörkunum þar sem mörk sveitarfélaganna Ísafjarðarbæjar, Vesturbýggðar, Reykhólahrepps og Súðavíkurhrepps mætast í punkti í 866 m hæð sunnan við Glámu (merkt A á úrskurðarkorti). Þaðan er umræddum vatnaskilum fylgt suður að þeim stað þar sem þau mæta vatnaskilum milli Vattarfjarðar og Ísafjarðardjúps (merkt B á úrskurðarkorti). Þaðan er þeim vatnaskilum fylgt norðaustur að þeim stað þar sem þau mæta sýslumörkum (merkt C á úrskurðarkorti) og þaðan er sýslumörkum fylgt norðvestur í upphafspunkt.

7.4 Um málskostnað

Í samræmi við 2. mgr. 17. gr. laga nr. 58/1998 hefur óbyggðanefnd lagt mat á það hvað telja megí nauðsynlegan kostnað vegna hagsmunagæslu fyrir nefndinni í máli þessu. Við það mat hefur nefndin m.a. litið til þess hvort aðilar, sem svipaðra hagsmuna eigi að gæta, hafi sameinast um aðstoð lögmanns og annarra sérfræðinga, enda rekist hagsmunir ekki á. Við mat á fjárhæð kostnaðar hefur nefndin enn fremur litið til þess hvað telja megí sanngjarnt og eðlilegt endurgjald fyrir hagsmunagæslu í máli þessu, miðað við framlagðar tímaskýrslur og umfang hvers ágreiningsmáls fyrir sig, og er málskostnaður úrskurðaður til einstakra málsaðila að því marki sem aðild og sundurliðun málskostnaðarreikninga gefur tilefni til.

Úrskurður um greiðslu málskostnaðar vegna hagsmunagæslu fyrir óbyggðanefnd er háður því að fram komi krafa þar að lútandi, sbr. áður nefnt ákvæði 2. mgr. 17. gr. laga nr. 58/1998. Þeir eigendur Kletts og Seljalands sem gerðu kröfur vegna jarðanna fólu ekki lögmanni hagsmunagæslu vegna málsins heldur önnuðust hana sjálfir og í kjölfar

fyrirspurnar nefndarinnar var upplýst að ekki væri gerð krafa um greiðslu þóknunar vegna hennar. Í þeim tilvikum þegar aðilar önnuðust mál sín sjálfir gætti óbyggðanefnd sérstaklega að leiðbeiningarskyldu sinni, sbr. 1. mgr. 7. gr. stjórnsýslulaga, nr. 37/1993, m.a. að því er varðar kröfur um málskostnað.

8 ÚRSKURÐARORÐ

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. hluti Þingmannaheiðar, er þjóðlenda í skilningi 1. gr. laga nr. 58/1998 sbr. einnig a-lið 7. gr. laganna:

Upphafspunktur er á sýslumörkum milli Ísafjarðarsýslna og Barðastrandarsýslna þar sem vatnaskil milli Vatnsfjarðar og Ísafjarðardjúps beygja til suðurs frá sýslumörkunum, um 2 km austur af þeim stað á sýslumörkunum þar sem mörk sveitarfélaganna Ísafjarðarbæjar, Vesturbyggðar, Reykhólahrepps og Súðavíkurhrepps mætast í punkti í 866 m hæð sunnan við Glámu (merkt A á úrskurðarkorti). Þaðan er umræddum vatnaskilum fylgt suður að þeim stað þar sem þau mæta vatnaskilum milli Vattarfjarðar og Ísafjarðardjúps (merkt B á úrskurðarkorti). Þaðan er þeim vatnaskilum fylgt norðaustur að þeim stað þar sem þau mæta sýslumörkum (merkt C á úrskurðarkorti) og þaðan er sýslumörkunum fylgt norðvestur í upphafspunkt.

Gerður er almennur fyrirvari um hnitasetningu þjóðlendulína að liðnum málskotsfrestum eða að fenginni dómsniðurstöðu.

Málskostnaður gagnaðila íslenska ríkisins vegna þóknunar málflytjenda þeirra greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998, og ákvarðast svo:

Vegna Ólafs Björnssonar lögmanns: Arndís Þorsteinsdóttir og Unnur Finnbogadóttir vegna Vattarness: 1.200.000 kr.

Vegna Gunnars Egils Egilssonar lögmanns: Ágúst Heiðar Sigurðsson, Ólafur Örn Valdimarsson og Pétur Kúld Pétursson vegna Skálmardals: 2.300.000 kr. Nanna Áslaug Jónsdóttir vegna Skálmarnesmúla: 850.000 kr.

Útlagður kostnaður málsaðila, annarra en fjármála- og efnahagsráðherra vegna íslenska ríkisins, utan þóknunar lögmanna, hefur þegar verið eða verður endurgreiddur úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

Ása Ólafsdóttir

Allan V. Magnússon

Hulda Árnadóttir

**ALMENNAR NIÐURSTÖÐUR
ÓBYGGÐANEFNDAR**

— með viðaukum —

Svæði 1–9B

Sérprentun 21. febrúar 2020

EFNISYFIRLIT

FORMÁLI	III
1. INNGANGUR	IV
2. GRÓÐURFAR VIÐ LANDNÁM OG SÍÐARI BREYTINGAR	IV
3. STOFNUN EIGNARRÉTTINDA	V
3.1. Landnám	V
3.2. Hefð	VIII
3.3. Lög	XII
4. FLOKKUN LANDS	XIII
4.1. Almenn	XIII
4.2. Jörð	XIV
4.3. Almennningar	XIX
4.4. Afréttir	XXI
4.5. Jörð eða afréttur?	XXVIII
4.6. Jöklar	XXIX
4.7. Fjallskil	XXXIV
4.8. Ítök	XXXVIII
4.9. Fjörur og rekæign	XLI
5. HEIMILDIR UM EIGNARHALD	XLV
5.1. Almenn	XLV
5.2. Jarðamöt og jarðabækur	XLV
5.3. Máldagar og vísitásiur	XLVII
5.4. Lögfestur	XLIX
5.5. Jarðabréf og landamerkjabréf	L
5.6. Afsals- og veðmálábækur	LIV
5.7. Aðrar heimildir	LVI
6. NIÐURSTAÐA	LVII
7. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 5	LXI
7.1. Almenn atriði og dómafordæmi í þjóðlendumálum	LXI
7.1.1. Gildi landamerkjabréfa jarða	LXII
7.1.2. Heiðarbýli á Norðausturlandi	LXIV
8. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 6	LXVI
8.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum	LXVI
8.2. Afréttir einstakra jarða og stofnana	LXVI
9. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 7A	LXIX
9.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum	LXIX
10. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 7B	LXX
10.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum	LXX
10.2. Heimildir mæla í mót landamerkjabréfi jarðar	LXXI
10.3. Heimildir um legu jarða til forna	LXXII
11. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 8A	LXXIV
11.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum	LXXIV
11.2. Um túlkun landamerkjabréfa jarða og samspil við aðrar heimildir	LXXIV
11.3. Áhrif fyrri lögskipta íslenska ríkisins og annarra vegna viðkomandi landsvæðis	LXXVII
11.4. Réttaráhrif og sönnunargildi eldri dómsúrlausna	LXXX
12. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 9B	LXXXIII
12.1. Þinglýsing landamerkjabréfa og færsla í landamerkjabækur	LXXXIII
12.2. Almennningar stöðuvatna	LXXXV

FORMÁLI

Í úrskurðum óbyggðanefndar í málum á svæði 1 er í kaflanum *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* gerð grein fyrir athugunum og niðurstöðum um nokkrar staðreyndir og lagaatriði sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þjóðlendumála. Í úrskurðum í málum á svæði 2 var aukið við þessa umfjöllun og nokkrum nýjum atriðum bætt við. Kaflar þessir voru felldir saman, með lítilsháttar breytingum, og birtir þannig sem viðauki við úrskurði í málum á svæðum 3–9B. Fer sá texti hér á eftir, í 1.–6. kafla.

Í úrskurðum á svæðum 3–9B hefur jafnan verið gerð grein fyrir nýgengnum dómum í þjóðlendumálum og öðrum atriðum sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þjóðlendumála. Lagt hefur verið á það mat hvort breyta þyrfti eða bæta enn við fyrirbyggjandi *Almennar niðurstöður*. Tilefni til umfjöllunar eða viðauka af þessu tagi gafst einkum á svæðum 5, 6, 7A, 7B og 8A og fer sá texti lítillega stytur hér á eftir í 7.–11. kafla. Að auki hefur verið bætt inn sem 12. kafla atriðum úr úrskurðum á svæði 9B, annars vegar um þinglýsingu landamerkjabréfa og færslu þeirra í landamerkjabækur og hins vegar um almenninga stöðuvatna.

Niðurstöður óbyggðanefndar um eignarland eða þjóðlendu á einstökum landsvæðum eru í beinu samhengi og samræmi við *Almennar niðurstöður* með viðaukum og vísa til þeirra.

1. INNGANGUR

Hér verður gerð grein fyrir almennum athugunum og niðurstöðum óbyggðanefndar um nokkrar staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu geta haft við úrlausn þeirra mála sem undir nefndina heyra.

Í upphafi verður gefið yfirlit um gróðurfar á Íslandi við landnám og þeim breytingum sem á því hafa orðið síðan. Þá verður fjallað um landnám, hefð og lög sem stofnunarhætti eignarréttinda.

Því næst verður gerð grein fyrir flokkun lands í *jarðir*, *almenninga* og *afrétti* og eignarréttarlegri þýðingu þessara hugtaka. Hugað verður sérstaklega að ákveðnum tilvikum sem virðast á mörkum framangreindra flokka ásamt eignarhaldi á landi undir jökulum og mörk við jökul eða á. Þá verður fjallað um hvort og þá hvaða vísbendingar um eignarréttarlega stöðu lands má draga af fyrirkomulagi fjallskila og tilvist ítaka til lands eða sjávar, hvaða réttur felist í fjörueign og hver séu merki sjávarjarða til hafsins.

Loks verður fjallað um efni og gildi þeirra heimilda sem einna helst fjalla um eignarréttindi fyrr á tímum. Gerð verður sérstök grein fyrir jarðamötum og jarðabókum, mál-dögum og vísitási-um, lögfestum, jarðabréfum og landamerkjabréfum, afsals- og veðmálabókum.

2. GRÓÐURFAR VIÐ LANDNÁM OG SÍÐARI BREYTINGAR

Íslandi má skipta í þrjú hæðar- eða gróðurbelti, þ.e. *láglandisbelti*, *hlíðabelti* og *hálandis- eða fjallbelti*.¹ Þessi skipting byggist á því að lífsskilyrði fyrir plöntur og aðrar lífverur, þ. á m. búsetuskilyrði fyrir fólk, fara stigversnandi með vaxandi hæð yfir sjávarmáli og lækkandi meðalhita. Höfuðeinkenni gróðurfars breytast því frá láglandisbelti og upp til efstu gróðurmarka á hálendi, tegundum plantna fækkar mjög, harðgerar tegundir verða ríkjandi, uppskerumagn minnkar og gróðurþekjan verður gisnari.

Gróðurbeltin eru í mismunandi hæð í hinum ýmsu landshlutum, eftir því hvort um er að ræða innhérað eða útnes, eftir snjóalögum o.s.frv. Milli gróðurbeltanna eru að sjálfsögðu ekki skörp skil heldur breytist gróðurfar stig af stigi með vaxandi hæð yfir sjávarmáli. Í grófum dráttum nær láglandisbelti landsins upp í 100–150 m hæð og sums staðar nokkru hærri sunnanlands. Hlíðabeltið tekur við og nær upp í 300–400 m hæð, en þar ofan við er hálandisbeltið. Ætla má að um landnám hafi mörkin legið nokkru ofar.

¹ Steindór Steindórsson, 1964: *Gróður á Íslandi*. Reykjavík. S. 28.

Talið er að við landnám hafi gróður þakið um $\frac{2}{3}$ hluta af yfirborði landsins.² Mikill hluti láglendis- og hliðabelta, svo og hálendisbeltis upp að 600–700 m hæð á miðhálendinu, hefur verið þakinn nokkuð samfelldum gróðri og jarðvegi. Ofar hefur gróðurinn orðið stöðugt gisnari, uns hann hefur horfið að mestu í 800–1000 m hæð. Í fjalllendi útnesja og í bröttum fjallahlíðum hafa efri mörk samfellds gróðurs legið neðar.

Við landnám hefur birkiskógur og kjarr sett mestan svip á gróðurfur í láglendis- og hliðabeltum og jafnvel teygt sig upp í hálendisbelti við bestu aðstæður. Áætlað er að skóglendi og kjarr hafi þakið um $\frac{1}{4}$ hluta landsins. Það var langverðmætasta gróðurlendi landsins vegna mikillar grósku, fjölþættra nota og jarðvegsverndar. Ofan skógarmarka hafa smárunnar, ýmsar lyngtegundir og harðgerar jurtir verið ríkjandi tegundir. Þar sem jarðvatnsstaða var há, á láglendi og hálendi, var gróskumikill votlendisgróður. Rýr mosagróður tók við þegar nálgaðist efri mörk gróðurs, og loks voru plöntur á stangli á því landi sem í daglegu tali er nefnt ógróið.

Nú þekur gróður aðeins um $\frac{1}{4}$ hluta landsins í heild og um $\frac{10}{100}$ hluta ísfrírra svæða miðhálendisins, í stað nær helmingis um landnám. Aðeins um $\frac{1}{100}$ hluti landsins er skógi eða kjarri vaxinn. Gróðurþekja landsins hefur þannig bæði dregist saman og gæði hennar rýrnað.

Langmest hefur rýrnun landgæða orðið í hálendisbeltinu, einkum á miðhálendinu. Afleiðingar þessa eru m.a. þær að verulegur hluti miðhálendisins, sem um landnám og fram eftir öldum var vel fallið til sumarbeitar, er nú gróðursnauðar auðnir.

3. STOFNUN EIGNARRÉTTINDA

Þeir stofnunarhættir eignarréttinda sem huga þarf sérstaklega að í þessu sambandi eru landnám, hefð og lög.

3.1. Landnám

Hér á landi var fyrst stofnað til eignarréttar yfir landi með námi. Telja verður líklegt að eigi síðar en með gildistöku ákvæða Jónsbókar um afrétti og almenninga hafi nám verið útilokað. Vafalaust er þó að eftir lögtöku nýbýlatilskipunar 1776 er nám úr sögunni sem stofnunarháttur eignarréttar hér á landi.³

Landnámabók hefur löngum verið talin mikilvægasta heimildin um upphaf byggðar á Íslandi. Þar eru nefndir um 430 karlar og konur sem námu land eða eignuðust það úr landnámi annarra. Þá eru þar nöfn um 600 bæja sem risið eiga að hafa á landnámsöld, þ.e. á árunum 874–930. Efni Landnámu er spunnið úr þremur meginþáttum: landnáma-

² Ingvi Þorsteinsson og Sigurður Blöndal, 1986: *Gróðureyðing og endurheimt landgæða*. Reykjavík. S. 13.

³ Sbr. Gaukur Jörundsson: „Um afrétti og almenninga“, óbirt fjölrit, bls. 10–11. Gaukur Jörundsson, 1982–83: *Eignaréttur II* (fjöl.). Reykjavík. S. 133–134. Þorgeir Örlygsson, 1994: „Um eignarhald á landi og náttúruauðlindum.“ *Afmælisrit. Gaukur Jörundsson sextugur 24. september 1994*. Reykjavík. S. 565.

frásögnum, greinargerð fyrir landnámsmönnum, ætt þeirra og niðjum og fróðleik af ýmsum toga sem lýsir m.a. viðskiptum manna, stjórnarfari, trú og siðum, skipakosti, húsakynnum, búpeningseign og landsháttum.

Landnáma er varðveitt í fimm gerðum, misjafnlega heillegum. Þrjár þeirra eru að stofni til frá miðöldum en tvær voru ritaðar á 17. öld. Melabók mun vera elst þeirra og standa næst frumgerð Landnámabókar, sem talin er rituð á fyrri hluta 12. aldar en er nú glötuð. Ljóst er því að tvö hundruð ár hið minnsta hafa liðið þar til frásagnir um landnám voru skráðar. Allmikill efnislegur munur er á varðveittum gerðum Landnámabókar en þó eru landnámalýsingar yfirleitt nokkuð samhljóða.

Ýmsar sagnir er að finna í Landnámu um það hvernig menn fóru að því að nema land. Í Hauksbókargerð Landnámu er greint frá því að Íslendingar hafi leitað til Haralds konungs hárfagra um aðstoð við að setja reglur um stærð landnáma. Þá voru sett ákvæði um að enginn skyldi víðara nema en hann mætti eldi yfir fara á einum degi með skipverjum sínum.⁴ Um konur virðist hins vegar hafa gilt sú regla að þær skyldu ekki nema víðara land en leiða mætti kvígu tvævetra vorlangan dag sólsetra á milli, vel fóðraða.⁵ Fleiri aðferðir eru tilfærðar. Helgi magri, sem nam allan Eyjafjörð, er t.d. sagður hafa gert eld mikinn við hvern vatnsós og helgað sér svo allt hérað, væntanlega allt vatnasvæði árinna. Stundum virðist kvikféð sjálft hafa ráðið ferðinni. Í upphafi þess hluta Landnámu sem fjallar um Sunnlendingafjórðung segir m.a. á þessa leið: „Sumir þeir, er fyrstir kómu út, byggðu næstir fjállum ok merkdú at því landskostina, at kvikféit fýstisk frá sjónum til fjallanna.“⁶

Á síðustu áratugum hafa ýmsir fræðimenn á sviði sagnfræði og bókmennta sett fram kenningar um sannfræði Landnámu. Annars vegar hefur því verið haldið fram að treysta megi frásögnum Landnámu í meginatriðum. Hér má nefna kenningar eins og þær að markmiðið með ritun Landnámu hafi verið að skapa grundvöll fyrir innleiðingu óðalsréttar hér á landi, undirbúa skiptingu landsins í kirkjusóknir eða varðveita ættartölur, með tilliti til erfða, hjúskapar o.fl., auk áhuga á sögu forfeðranna.⁷ Hins vegar hefur því verið haldið fram að frásagnir Landnámu eigi lítið skylt við sögulegan veruleika. Í því sambandi ber að nefna þá kenningu að markmiðið hafi verið að renna stoðum undir eignarheimildir höfðingjaættanna fyrir þeim jörðum, einkum aðalbólum, sem þær töldu sig eiga á ritunartíma Landnámu.⁸ Ennfremur hefur því verið haldið fram að sum nöfn

⁴ Landnámabók, 1986. Jakob Benediktsson gaf út. (Íslensk fornrit. 1. b.) Reykjavík. S. 337.

⁵ Landnámabók 1986, s. 321.

⁶ Landnámabók 1986, s. 337.

⁷ Sbr. Barði Guðmundsson, 1938: „Uppruni Landnámabókar.“ *Skírnir. Tímarit Hins íslenska bókmenntafélags*. S. 6–7, 20. Jón Jóhannesson, 1954–58: „Sannfræði og uppruni Landnámu.“ *Saga. Tímarit Sögufélags*. S. 225–226. Einar Gunnar Pétursson, 1986: „Efling kirkjuvalds og ritun Landnámu.“ *Skírnir. Tímarit Hins íslenska bókmenntafélags*. S. 193–222.

⁸ Sveinbjörn Rafnsson, 1974: *Studier i Landnámabók. Kritiska bidrag till den isländska fristatstidens historia*. Lund. S. 203–217. Sveinbjörn Rafnsson, 1976: „Aðferðir og viðhorf í Landnámurannsóknunum.“ *Skírnir. Tímarit Hins íslenska bókmenntafélags*. S. 222–225, 231–233.

landnámsmanna séu dregin af kennileitum, náttúrufari eða búskaparháttum.⁹ Heimildargildi Landnámu er því umdeilt meðal fræðimanna.

Í úrlausnum dómstóla hafa skýrar lýsingar Landnámu á umfangi landnáms verið taldar hafa sönnunargildi við mat á því hvort stofnast hafi til eignarréttar yfir tilteknu landsvæði. Þessi afstaða kemur fram í H 1994 2227 (Geitland). Þar er frásögn Landnámu um nám Geitlands talin sanna að í kjölfar landnáms hafi landsvæðið verið eignarland. Jafnframt ber að nefna H 1960 726 (Skeljabrekka) þar sem talið var auðsætt af frásögn Landnámu að landspilda hefði í öndverðu verið hluti af landi jarðarinnar Skeljabrekku. Takmarkaðar lýsingar í Landnámu hafa hins vegar fremur verið taldar mæla gegn því að land hafi verið numið og þannig orðið undirorpið beinum eignarrétti, sbr. H 1997 1162 (Auðkúluheiði), H 1997 1183 (Eyvindarstaðaheiði), H 1997 2420 (Neðri-Hundadalur), H 1999 111 (Gilsá) og H 1999 2006 (Sandfellshagi). Þá hafa dómstólar litið til gróðurfars og staðhátta við mat á því hvort líkur séu á að landsvæði hafi verið numið, sbr. einkum H 1997 2420 (Neðri-Hundadalur) og H 1999 111 (Gilsá).

Það er álit óbyggðanefndar að Landnáma lýsi a.m.k. þeirri skiptingu lands sem menn töldu rétta eða voru ásáttir um á ritunartíma einstakra gerða. Þá er ljóst að landnámalýsingar hennar hafa verið vel kunnar landsmönnum og sannleiksgildi þeirra óumdeilt fram á síðustu áratugi. Þetta endurspeglast í úrlausnum dómstóla. Nefndin telur því að skýrar frásagnir Landnámu hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar. Jafnframt benda frásagnir Landnámu almennt séð til þess að landnám hafi í einhverjum tilvikum náð lengra inn til landsins en lýst landamerki jarða á síðari tímum. Rannsóknir á sviði sagnfræði, fornleifafræði og náttúrufræði styðja þetta.¹⁰ Svo sem fram kemur í kafla 2. hefur gróðurfar inn til landsins verið þannig að landnámsmenn kunna að hafa séð sér hag í að nema land ofar en byggð hefur náð á síðari tímum. Hins vegar hljóta staðhættir, þar á meðal hæð yfir sjávarmáli og fjarlægð frá byggð, að hafa takmarkað möguleika á nýtingu. Afar takmarkaðar ályktanir verða því dregnar af gróðurfari.

Í Landnámu er hins vegar sjaldan lýst nákvæmlega umfangi landnáms eða landamerkjum. Þetta á ekki hvað síst við inn til landsins. Óbyggðanefnd telur hæpið að af takmörkuðum lýsingum í Landnámu verði afdráttarlausar ályktanir dregnar um það hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi.

Þá er ýmislegt óljóst um aðferðir við landnámið og hverju landnámsmenn sóttust eftir, þ.e.a.s. hvort þeir hafi einvörðungu miðað við gróðurfar og staðhætti eða hvort önnur atriði skiptu einnig máli, svo sem heppileg kennileiti, samgönguleiðir, völd og áhrif o.s.frv. Óvissa um aðferðir við landnám er of mikil til þess að hægt sé að fullyrða um stærð landnáma á þeim grundvelli.

⁹ Sbr. Þórhallur Vilmundarson, 1982: „-stad. Ísland.“ *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. 16. b. Kaupmannahöfn. D. 578–584. Sjá ennfr. greinar Þórhalls Vilmundarsonar í *Grimni. Riti um nafnfræði*. 1–3. b. (1980–1996).

¹⁰ Sbr. Kristján Eldjárn, 1974: „Fornþjóð og minjar.“ *Saga Íslands*. 1. b. Reykjavík. S. 115. Jakob Benediktsson, 1974: „Landnám og upphaf allsherjarrikis.“ *Saga Íslands*. 1. b. Reykjavík. S. 165.

3.2. Hefð

Hugtakið hefð er hvorki að finna í Grágás né Jónsbók. Í Jónsbók má þó sjá þess merki að afnot manna af tilteknum fasteignatengdum hlunnindum hafi þótt benda til ákveðinna réttinda. Í 26. kapitula landsleigubálks stendur m.a.: „Nú hefir maður skóg, eng eða haga, reka eða aðrar landsnytjar .xx. [þ.e. 20] vetr eða lengr ,átflulaust, þá á sá er haft hefir, nema hinn hafi lþgleg vitni til, at hann á, ef hann skal úrænt vera.“¹¹

Enda þótt hugtakið komi ekki fyrir í lögbókunum virðist sem mönnum hafi snemma verið það kunnugt. Undir lok 12. aldar deildu leikmenn og Þorlákur biskup Þórhallsson um yfirráð kirkjueigna (staðamál fyrri). Bændur kröfðust forræðis yfir kirkjueignum í krafti „landsskapar ok fornrar hefðar“ en biskupinn kvað forna hefð ekki vega þyngra en lög kirkjunnar¹². Þessi frásögn getur ekki ein og óstudd talist heimild um hefð í laga-legum skilningi. Allt eins er líklegt að orðið sé hér notað um eitthvað sem haldist hafi órofa um ótiltekinn tíma (sbr. orðasambandið „í hefð og haldi“).

Sumir fræðimenn hafa getið sér þess til að *hefð* sé komin inn í norræn lög úr kanónískum rétti. Í því sambandi er bent á að orðasamböndin „...sem að fornu hefir verið“ og „frá arilds tíð“ gætu verið þýðingar á latneska hugtakinu „praescriptio immemorialis“.¹³

Kaldangursrecess (Koldinghúsrecess) frá 13. desember 1558 var lögleiddur með konungsbréfi 20. mars 1563. Í konungsbréfi þessu segir að recessinn „skuli einnig ganga fyrir lög um þau efni, „sem íslensk lög þar um ekki áhræra né forklára“.“ Í recessnum, 50. kapitula, segir m.a. um 20 vetra hefð:

Item huada godz og eigner nauckur madur hefur med haund haft og halldit xx wetur oklagad og okiært. þui ma hann kuijdulaust hallda og skal það ecki wndan honum ganga nema suo finnist og bijuijsist það sie j panta sett edur lient.¹⁴

Jón Þorkelsson þjóðskjalavörður athugaði á sínum tíma hvar vitnað væri til Kaldangursrecess í dómum og skjölum. Nefndi hann að í alþingisdómi 30. júní 1581, um Bjarneyjartolla, og í dómi Erlends sýslumanns Magnússonar 9. apríl 1594, um Kleifarblá, sé vitnað í 50. kapitula í recessinum.¹⁵ Af rannsókn Jóns verður ekki séð að recess þessi hafi haft þýðingu utan þessa.

Rétt er að taka fram að Kaldangursrecess er að engu getið í þeim umræðum sem fram fóru um miðja 19. öld um setningu hefðarlaga.

¹¹ *Jónsbók*. Kong Magnus Hakonssons lovbog for Island vedtaget paa Altinget 1281 og réttarboetr de for Island givne retterbøder af 1294, 1305 og 1314. Kaupmannahöfn 1904. S. 156.

¹² Sbr. *Biskupa sögur*. 1. b. Kaupmannahöfn 1858. S. 281 (Oddaverja þáttur, ritaður í byrjun 13. aldar).

¹³ Wallén, Per-Edwin, 1981: „Hævd. Sverige.“ *Kulturhistorisk lexikon for nordisk middelalder*. 7. b. Kaupmannahöfn (2. útg.). D. 285. Magnús Már Lárusson, 1981: „Hævd. Island.“ Sama rit, d. 287–288.

¹⁴ *Íslenskt fornbréfasafn*. 13. b. Reykjavík 1933–1939. S. 355. Sbr. *Alþingisbækur Íslands*. 1. b. Reykjavík 1912–1914. S. 425–426. *Alþingisbækur Íslands*. 3. b. Reykjavík 1917–1918. S. 33–35.

¹⁵ *Íslenskt fornbréfasafn*. 13., s. 351.

Af athugun á dómum í Íslensku fornbréfasafni og Alþingisbókum Íslendinga verður ekki dregin önnur og viðtækari ályktun en sú, að sá sem hafði haft umráð eignar um árabíl væri líklegur eigandi hennar nema annað kæmi fram í dómum eða skjölum, svo sem oft er gerður fyrirvari um. Er sá fyrirvari einnig í samræmi við fyrrnefnt ákvæði Jónsbókar.

Í Dönsku lögum Kristjáns V. frá 1683 voru ákvæði um hefð og fleira. Samsvarandi ákvæði voru í Norsku lögum frá 1687 og segir þar m.a. svo í 5. bók, 5. kapitula, 3. gr:

Hvis andet Gods og Ejendom nogen haver haft i Haand og Hævd i tyve Aar ulast og ukært til Tinge, det beholder hand uden anden Adkomst at fremvise, angerløst og uafvundet, med mindre det bevisis, at hand hafde det, enten til Pant, eller i Forlæning, eller i Forsvar.

Ákvæði þessi voru aldrei birt hér á landi en mörg dæmi eru þess að Yfirréttur og Landsyfírréttur beittu þessum lögum, sbr. t.d. dóm frá 5. maí 1830 þar sem vitnað er án nokkurs fyrirvara til Norsku laga 5-5-3.¹⁶

Þá var í erindisbréfi fyrir biskupana á Íslandi frá 1. júlí 1746 ákvæði í 16. gr. þar sem gert var ráð fyrir því að á 100 árum mætti hefða eignir og réttindi, sem verið hefðu kirkjueign.¹⁷

Vorið 1836 lagði Bjarni Thorsteinson amtmaður til við kansellið í Kaupmannahöfn að 26. kapituli landsleigubálks Jónsbókar yrði numinn úr gildi og tekin upp ákvæði Dönsku laga um hefð. Fram kom að óljóst þætti hvort reglan í Jónsbók tæki einungis til hlunninda eða einnig til fasteigna. Kansellið bar málið undir Landsyfírrétt og síðan embættismannanefndina sem skipuð var 22. ágúst 1838. Við athugun lögfróðra manna kom í ljós að íslenskir dómstólar á 17. og 18. öld og fram á þá 19. höfðu í langflestum tilvikum tekið mið af Dönsku og Norsku lögum í þeim málum sem snertu hefð. Flestir nefndarmanna voru þeirrar skoðunar að rétt væri að innleiða hér dönsk hefðarlög.¹⁸

Árið 1845 var lagt fyrir ráðgjafafingið frumvarp kansellisins til tilskipunar um hefð og fyrningu. Var þar gert ráð fyrir að ákvæði Dönsku laga um hefð og fyrningu yrðu lögleidd hér á landi.

Í umræðum á ráðgjafafinginu kom fram að algengt var að farið væri að ákvæðum Dönsku og Norsku laga um hefð enda þótt þau ákvæði hefðu ekki verið lögleidd hér. Skiptar skoðanir voru um þetta frumvarp. Þeir sem voru því fylgjandi töldu að hefðarlög gætu verndað eignarréttinn og leyst úr þeirri réttaróvissu sem ríkt hefði. Þeir sem andvígir voru tilgreindu ýmis rök gegn frumvarpinu. Í fyrsta lagi væru eignir og ítök oft langt hvert frá öðru og frá eigendum og þess vegna væri erfitt fyrir þá að verja rétt sinn gagnvart þeim sem vildu sölsa undir sig eignir þeirra í skjóli hefðarlaga. Að auki vísaði frumvarpið almennt til danskra lagareglna um hefð án þess að ljóst væri hver ákvæði lögleiða ætti hér. Ef hin danska hefð fengi lagagildi hér á landi gegn vilja þjóðarinnar

¹⁶ *Landsyfírrjettardómar og hæstarjettardómar í íslenskum málum 1802–1873*. 3. b. Reykjavík 1925–1931. S. 360–374.

¹⁷ *Lovsamling for Island*. 2. b. Kaupmannahöfn 1853. S. 653.

¹⁸ *Tíðindi frá Alþingi Íslendinga. Fyrsta þing 1. júlí til 5. ágúst 1845*. Reykjavík 1845. S. 2–12.

þá væri það band á komið sem ekki yrði seinna leyst. Einnig var bent á að ákvæði Jónsbókar hefði ekki valdið neinum ágreiningi eða misskilningi fyrr en á síðustu tímum þegar íslenskir lögfræðingar hefðu farið að meta íslensk lög minna en hin dönsku. Loks tóku þeir fram að búast mætti við málaferlum sem ekki yrði séð fyrir endann á og myndu valda ærnum kostnaði ef frumvarpið yrði samþykkt. Lyktir málsins urðu þær að frumvarpið var felld með 16 atkvæðum gegn 8 og engin tilskipun sett.¹⁹

Þrátt fyrir að Landsyfirréttur hefði um árabil dæmt eftir Dönsku og Norsku lögum fór að bera á efasemdum um gildi þeirra er leið á 19. öld. Loks var kveðið á um það í dómi 19. desember 1887 að enda þótt „eignar-hald á fasteign (possessio)“ hafi varað óátalið í 30–40 ár, veitti það eigi eignarheimild eftir íslenskum lögum.²⁰ Í dómi Landsyfirréttar frá 12. október 1896 var upprekstrarfélagi fjögurra hreppa í Mýrasýslu hins vegar dæmdur beinn eignarréttur að landsvæðinu Hellistungum á grundvelli uppreksturs „um ómuna tíð“ og með skírskotan til Jónsbókar, 26. kap. 11b. i.f.²¹

Samkvæmt framansögðu voru réttarreglur um hefð yfir fasteignum óljósar og lagaframkvæmd misvísandi allt til loka 19. aldar. Með setningu hefðarlaga, nr. 46/1905, fengust loks skýrar reglur á þessu sviði. Felld voru úr gildi þau ákvæði hér að lútandi sem löggjafinn taldi gildandi rétt, þ.e. ákvæði 26. kapítula landsleigubálks Jónsbókar sem og 16. gr. í erindisbréfi til biskupa frá 1. júlí 1746. Fleiri atriði tengd lögtöku hefðarlaga skipta og verulegu máli í þessu sambandi. Í greinargerð með frumvarpi til hefðarlaga segir svo:

Þar sem nú hefur fundizt ástæða til að leggja fyrir alþingi frumvarp til laga um hefð, þá byggist þetta ekki að eins á því, að eins og hefð er til í lögum allra siðaðra þjóða og hefur verið álitin nauðsynleg til að tryggja viðskiptalíf, eins muni vera þörf á þessu rjettartæki hjer á landi, heldur miklu fremur á því, að svo að segja árlega eykst þörfin á því fyrir landbúnaðinn að hafa greið og góð lántökuskilyrði, en eitt aðalskilyrði fyrir því er, að eigendur jarðanna hafi formlega eignarheimild fyrir jörðum sínum. Nú er það vitanlegt, að hjer á landi hafa menn verið mjög skeytingarlausir með að láta þinglýsa eignarheimildum sínum. Hefur löggjafinn fundið það vel, að þetta var óheppilegt fyrir viðskiptalíf, og sjest það meðal annars af því, að með lögum 15. febr. 1895 var fasteignarsölugjaldið afnumið, til þess að fá menn því heldur til að láta þinglýsa eignarheimildum sínum. ...

Auk framangreindra ástæðna fyrir því að lögleiða hefð hjer á landi, skal það einnig tekið fram, að með því að nú mun víðast vera búið að þinglýsa landamerkjum fyrir jörðum samkv. landamerkjalögum 17. marz 1882, þá er þar viss grundvöllur á að byggja um eignarhaldið milli jarðanna innbyrðis, og virðast því að miklu leyti burtfallnar ástæður þær, er menn höfðu á móti hefðinni 1845 ...²²

Af þessu má ráða að setning laga um hefð 1905 hafi verið þáttur í viðleitni löggjafans í lok 19. aldar og byrjun þeirrar 20. að skapa traustan grundvöll undir sölu, veðsetningu og skattlagningu jarða og annarra fasteigna, sjá einnig í köflum 5.2. og 5.5. Þess er

¹⁹ *Tíðindi frá Alþingi ... 1845*, s. 466.

²⁰ *Landsyfirrettardómar og hæstarjettardómar í íslenskum málum*. 3. b. (1886–1889). Reykjavík 1890. S. 236–241.

²¹ *Landsyfirrettardómar og hæstarjettardómar í íslenskum málum*. 5. b. (1895–1898). Reykjavík 1901. S. 327–330.

²² *Alþingistíðindi* 1905. A. Þingskjöl. Reykjavík 1905. S. 148, sbr. s. 426–428.

jafnframt að geta að eitt meginhlutverk hefðar er að styðja við og auka réttarvernd eignarréttinda sem eru lögmæt einnig af öðrum ástæðum.²³

Samkvæmt 1. gr. hefðarlaga má vinna hefð á hverjum hlut, jafnt fasteign sem lausafé, er getur verið eign einstakra manna, án tillits til þess, hvort hann var áður einstaks manns eign eða opinber eign. Niðurlag ákvæðisins verður ekki skilið svo að hefð verði ekki unnin á verðmætum sem ekki eru beinum eignarrétti háð. Þvert á móti verður að líta svo á að þar sem hægt er að hefða eign einstaklings eða hins opinbera sé því fremur hægt að hefða fasteignarréttindi sem ekki eru beinum eignarrétti háð.²⁴ Meginskilyrðið fyrir hefð á fasteign er 20 ára óslitið eignarhald sem fullnægir tilteknum huglægum og hlutlægum skilyrðum, sbr. 2. gr. laganna.

Ótvírætt er að virk yfirráð og bein hagnýting án löggernings eru veigamiklir þættir við mat á eignarhaldi samkvæmt hefðarlögum. Jafnframt hafa ráðstafanir að lögum, t.d. afsal eignar, veðsetning, stofnun ítaks og veiting leyfa til hagnýtingar eignar, verið taldar veigamikil vísbending um eignarhald. Þá getur viðhorf hefðanda og annarra aðila haft þýðingu í þessu sambandi, auk annarra atriða sem minna máli skipta.

Í Hæstarétti hafa gengið nokkrir dómar þar sem reynt hefur á hvort aðilar hafi hefðað beinan eignarrétt að afréttum eða öðrum svæðum utan landamerkja jarða. Ber hér að nefna H 1955 108 (Landmannaafréttardómur fyrri), H 1981 1584 (Landmannaafréttardómur síðari), H 1997 1162 (Auðkúluheiði) og H 1997 1183 (Eyvindarstaðaheiði). Í öllum tilvikum var eignarhefð talin ósönnuð en ekki örlar á ráðagerð um að eigendalaus svæði verði ekki hefðuð. Af þessum dómum er ljóst að hefðbundin afréttarnot, þ.e.a.s. sumarbeit og e.t.v. önnur takmörkuð notkun, eru ekki nægjanleg ein sér. Jafnframt virðast ráðstafanir að lögum, svo sem sala tiltekinna réttinda, ekki hafa þýðingu við þetta mat. Samt sem áður verður af þessum dómum ráðið að ekki sé útilokað að hefða eignarrétt að slíku landsvæði. Skilyrði til þess eru hins vegar þröng.

Þá kemur til skoðunar hverjar séu kröfur dómstóla til eignarhefðar þegar um er að ræða land sem liggur innan merkja jarðar. Í H 1997 2792 (Laugavellir) var eignarhefð viðurkennd, enda þótt not hefðanda, sem jafnframt studdi rétt sinn við kaupsamning, hefðu verið sambærileg afréttarnotum, þ.e. beit og eftir atvikum önnur þrengri nýting. Í H 1939 28 (Einarsnes) taldist eignarhefð einnig fullnuð, enda þótt eignarheimild væri sögð glötuð og ekki annar grundvöllur fyrir hendi en takmörkuð not.

Þá er og ljóst að nýttar af þessu tagi hafa ekki nægt til að vinna eignarhefð með útrýmandi hætti innan marka jarðar svo sem þau hafa verið afmörkuð í landamerkja-bréfi hennar, sbr. H 1991 1444 (Skógar og Brúsholt) og H 1995 2120 (Nefsholt og Gata).

Það er áður rakið að skýrum réttarreglum um hefð var ekki til að dreifa fyrir setningu hefðarlaga nr. 46/1905. Í 12. gr. laganna kom fram að telja mætti eignarhald hefðanda fyrir gildistöku laganna til hefðartíma, þó þannig að engin hefð teldist fullnuð fyrr en í

²³ *Alþingistiðindi* 1905, A, s. 140. Gaukur Jörundsson, 1982–1983: *Eignarréttur* II, s. 156, 159.

²⁴ Sbr. Gaukur Jörundsson: „Um afrétti og almenninga“ (óbirt fjölrit), s. 14–15.

árslok 1910. Ljóst er að með þessu var ákveðið að hefðarlög giltu afturvirkir en ákvæðið tók þó aðeins til hefðarhalds sem fyrir hendi var við gildistöku laganna.

Um þýðingu venjuréttar er það að segja að afnot lands sem ekki uppfylla skilyrði hefðarlaga til hefðarhalds, geta ekki stofnað til eignarréttinda yfir landinu. Hins vegar kann viðurkennd beiting tiltekinna eignarráða, sem styðjast við aðrar eignarheimildir, að hafa áhrif á mat á því hvers eðlis eignarráðin eru, t.d. um sönnunarbyrði fyrir gildi eða efni eignarheimildar. Þýðing venju er því sönnunarlegs eðlis fremur en að þar geti verið um að ræða sjálfstæða eignarheimild.

3.3. Lög

Þá verður hugað að stofnun eignarréttinda með lögum. Átjándi öldin hefur löngum verið talin eitt mesta harðindatímabil í sögu þjóðarinnar og fjöldi jarða lagðist í eyði. Viðbrögð stjórnvalda voru þau að senda til landsins þriggja manna nefnd (landsnefndina fyrri) til að kynna sér landshagi og leggja fram tillögur um úrbætur. Það var við þessar aðstæður sem nýbýlatilskipunin um landnám og byggingu eyðijarða var gefin út, 15. apríl 1776. Í henni fólst heimild til að byggja jarðir á óbyggðum svæðum, jafnvel innan eignarlanda. Tilgangurinn var að hamla gegn fólksfækkun og eyðingu jarða með því að hvetja ungt fólk til að stofna heimili og byggja upp hin eyddu býli.

Samkvæmt ákvæðum tilskipunarinnar var skylt að taka í notkun „útlendi“ jarða sem lá notalaust og átti jarðeigandinn að hafa forgangsrétt til að byggja þar upp nýbýli. Ef hann gerði það ekki var öðrum látið það eftir. Á öðrum óbyggðum landsvæðum, þ. á m. „afréttaralmenningum“, höfðu allir jafnan rétt til að stofna nýbýli samkvæmt tilteknum reglum. Þetta gildi einnig um lönd og jarðir sem forðum voru í byggð en höfðu um langan aldur legið í eyði. Var þá litið svo á að enginn gæti lengur talist eigandi eða erfingi slíkra jarða.

Nýbýlatilskipunin var í gildi í rúm hundrað ár en ekki verður séð að hún hafi borið þann árangur sem til var ætlast. Þó er talið að um þrjátíu jarðir og hjáleigur hafi verið byggðar fyrstu tíu árin sem tilskipunin var í gildi, flestar að frumkvæði þeirra sem töldust eigendur þessara eyðijarða. Sjaldgæft er því að stofnað hafi verið til eignarréttinda á grundvelli nýbýlatilskipunar.²⁵

Í 1. gr. nýbýlalaga, nr. 15/1897, sem við tóku af nýbýlatilskipuninni var kveðið á um að nýbýli mætti stofna á eyðijörðum og í öðrum óbyggðum löndum, er enginn gæti sannað sína eign. Í 2. gr. laganna var kveðið sérstaklega á um það að nýbýlingur skyldi láta vita um fyrirætlun sína ef hann vildi stofna nýbýli á eyðijörð eða í óbyggðu landi og var þá gefinn sex mánaða frestur ef einhver vildi gefa sig fram með heimildarskírteini fyrir landinu. Skilyrði til stofnunar nýbýla voru þannig þrengd verulega og

²⁵ Þorkell Jóhannesson, 1950: *Saga Íslendinga*. 7. b. Reykjavík. S. 254–255.

munu þess engin þekkt dæmi að nýbýli hafi verið reist á grundvelli þessara nýbýlaga.²⁶

4. FLOKKUN LANDS

4.1. Almenn

Flokkun lands á grundvelli eignarhalds hefur verið með ýmsu móti í íslenskum rétti og hugtakanotkun ekki alltaf samræmd. Lengst af var að meginstefnu til greint á milli *jarða* og *afréttar*, auk *almenninga*. Þessi skipting kemur þegar fram í Grágás og má glögglega sjá í eftirfarandi ákvæði Jónsbókar:

Svá skulu almenningar vera sem at fornu hafa verit, bæði hit efra ok hit ytra; en ef menn skilr á, kallar annarr sér, annar afrétt eða almenning, þá festi sá l'g fyrir er sér kallar ok stefni þing er menn eigu því máli at skipta, ok hafi haft upp þingboð fyrir fimt.²⁷

Hér má að auki nefna tilskipun um veiði á Íslandi 1849 og frumvarp til landbúnaðarlaga 1878.²⁸ Í nýbýlatilskipun 1776 og landamerkjalogum, bæði 1882 og 1919, er gengið út frá flokkun lands í jarðir og afrétti en hugtakið almenningur er ekki notað. Þess í stað er í nýbýlatilskipun talað um „afréttaralmenninga“ og í landamerkjalogum um „aðrar óbyggðar lendur“.²⁹ Á síðari tímum hefur þessi flokkun riðlast, ný hugtök komið fram og hin eldri verið notuð í fleiri en einni merkingu.

Með þjóðlendulögunum er komið á þeirri nýskipan að land er flokkað í tvennt, *eignarland* og *þjóðlendu*, sjá 1. gr. laga nr. 58/1998. Eignarland er skilgreint sem „landsvæði sem er háð einkaeignarrétti þannig að eigandi landsins fer með öll venjuleg eignarráð þess innan þeirra marka sem lög segja til um á hverjum tíma.“ Þjóðlenda er skilgreind sem „landsvæði utan eignarlanda þó að einstaklingar eða lögaðilar kunni að eiga þar takmörkuð eignarréttindi.“ Hugtakið afréttur er ekki lengur notað sem lýsing á ákveðnu eignarformi lands og er skilgreint sem „landsvæði utan byggðar sem að staðaldri hefur verið notað til sumarþeirra fyrir búfé.“ Afréttur getur þannig verið hvort heldur er í eignarlandi eða þjóðlendu.

Hugtökin jörð, afréttur og almenningur samkvæmt hinni eldri flokkun hafa þýðingu við úrlausn mála á grundvelli þjóðlendulaga. Ræðst hún nánar af því hvernig þau falla að hugtökunum *eignarland* og *þjóðlenda*. Verður nú hugað að *jörðum*, *afréttum* og *almenningum* í þessu sambandi og einkanlega litið til stofnunar, nýtingar, afmörkunar og

²⁶ Þorkell Jóhannesson, 1948: *Alþingi og atvinnumálin. Landbúnaður og útvegsmál. Höfuðþættir.* (Saga Alþingis IV.) Reykjavík. S. 70.

²⁷ *Jónsbók* 1904, s. 185 (52. k. IIb). Sbr. einnig Grágás. *Lagasafn íslenska þjóðveldisins.* Gunnar Karlsson, Kristján Sveinsson, Mörður Árnason sáu um útgáfuna. Reykjavík 1992. S. 342, 369 (46. k., 74. k. Ibp.).

²⁸ Frumvarp til landbúnaðarlaga fyrir Ísland (álit meirihlutans), Reykjavík 1877. Frumvarp til landbúnaðarlaga fyrir Ísland (álit minnihlutans). Reykjavík 1878. Sjá einnig 1.–2. gr. veiðitilskipunar frá 20. júní 1849 (*Lovsamling for Island*. 14. b. Kaupmannahöfn 1868. S. 316).

²⁹ Í nýbýlatilskipuninni er greint á milli víðátta í byggðum sveitum, eignarlanda, afréttaralmenninga og loks eyðilanda og eyðijarða í byggð (*Lovsamling for Island*. 4. b. Kaupmannahöfn 1854. S. 251–257). Sjá 1. gr. landamerkjalaga nr. 5/1882 og 41/1919.

inntaks réttinda og skyldna. Óbyggðanefnd leggur þó áherslu á að sú flokkun er ekki fortakslaus og að dæmi finnist um landsvæði sem ekki verða felld í neinn framan-greindra flokka, sbr. einnig umfjöllun í kafla 4.5.

4.2. Jörð

Komið hefur fram að helstu stofnunarhættir beins eignarréttar hér á landi eru nám, hefð og lög. Samkvæmt því sem í Landnámu greinir voru sum landnám í öndverðu mjög stór en var smám saman skipt niður í smærri einingar, jarðir. Um þetta eru ýmis dæmi, sbr. t.d. eftirfarandi frásögn af Skalla-Grími Kveldúlfssyni:

Skalla-Grímr var þar um vetrinn, sem hann kom af hafi, ok kannaði þá allt herað. Hann nam land útan frá Selalóni ok et efra til Borgarhrauns ok suðr allt til Hafnarfjalla, herað allt svá vítt sem vatnfjall deila til sjóvar. ...Síðan skipaði hann heraðit sínum félögum, ok þar námu margir menn síðan land með hans ráði. Skalla-Grímr gaf land Grími enum háleyska fyrir sunnan fjtrö á milli Andakílsár ok Grímsár; hann bjó á Hvanneyri. Úlfr hét son hans, faðir Hrólfs í Geitlandi.³⁰

Allt frá tíma Grágásar hafa íslensk lög gert ráð fyrir að landsvæði jarðar væri afmarkað með landamerkjum.³¹ Þannig er mælt fyrir um það í Jónsbók að við sölu lands skyldu aðilar „kveða á um merki með sér, um land ok skóga ok engjar ok reka, veiðar ok afréttu ef eru, ok allra gæða skulu þeir geta þeira, er því landi eigu at fylgja, þó at þat sé í þinnur l'nd, eða aðrir menn eigi þanneg 't'k“. Jafnframt var seljanda jarðar skylt að ganga á merki innan tólf mánaða, með þeirri undantekningu m.a. að eigi var „skylt at ganga á merki þar er fjall þau eru, er vatnfjall deilaz millum heraða, ok eigi er skylt at ganga ór búfjargangi á fjall upp, kveða skal þar á merki“³². Væri uppi ágreiningur um eignarhald á tilteknu landsvæði og „kallar annarr sér, annarr afrétt eða almenning“ skyldi leysa úr því máli eftir ákveðnum reglum. Í því fólst m.a. að sá „er sér kallar þá jtrö“ þurfti að leiða fram vitni máli sínu til stuðnings. Svardagi vitnis skyldi vera á þessa leið: „þat hefir ek heyrt, at þar skilr mark á meðal eignar bónda ok almenninga eða afréttar ...“³³

Með landamerkjalögum, nr. 5/1882, var þó fyrst kveðið á um almenna skyldu landeiganda eða umráðamanns jarðar til að setja glögg landamerki fyrir jörð sinni, þar sem þau voru ekki fyrir, halda þeim við og skrásetja, sbr. 1.–3. gr. Samsvarandi ákvæði eru í 1.–3. gr. núgildandi landamerkjalaga, nr. 41/1919.

Þá kemur til skoðunar hver hafi verið réttur jarðeiganda innan merkja jarðar sinnar. Þar verður einna helst litið til þeirra landsnytja sem lengst hafa verið til umfjöllunar í löggjöf hér á landi, þ.e. beitar, veiði, vatns, reka og jarðefna. Síðar verður vikið að hliðstæðum atriðum varðandi afrétti.

³⁰ *Landnámabók* 1986, s. 71, sbr. einnig s. 139–146, 230–232.

³¹ *Grágás* 1992, s. 342 (46. k. lb.).

³² *Jónsbók* 1904, s. 124 (6. k. llb.). Samkvæmt ákvæðum Jónsbókar voru menn einnig í vissum tilvikum skyldir til að gera svokallaðan „löggarð“ um töðuvöll sinn, engjar og einnig bæja á milli, sbr. bls. 159–163 (31.–32. k. llb.).

³³ *Jónsbók* 1904, s. 186 (52. k. llb.).

Frá tíma Grágásar og fram á þennan dag hefur landeigandi átt beit og annan jarðar-gróður á jörð sinni, sjá nánar í kafla 4.7. Hann hefur sjálfur stjórnað því hvenær, hversu lengi og hvaða fjölda fjár þar væri beitt.

Á sama tíma hefur að meginreglu verið kveðið á um einkarétt jarðeiganda til veiði fugla, fiska og annarra nytjadyra á jörð sinni.³⁴ Í sumum tilvikum hefur beinlínis verið tekið fram að rétt landamerki jarðar hveðrar skyldu ráða veiði á landi.³⁵

Hér má að auki nefna þá meginreglu vatnalaga, nr. 15/1923, að vatnsréttindi fylgi landareign hverri, sbr. ákvæði 2. gr.³⁶ Regla þessi á rætur að rekja til ákvæða Grágásar og Jónsbókar.³⁷ Um vatnsréttindi voru þó að sönnu fábrotin fyrirmæli lengst af í íslenskri löggjöf og lutu þá fyrst og fremst að notum vatns til neyslu og áveitu. Stóð um það nokkur fræðilegur ágreiningur í hvaða mæli vatnsréttindi tilheyrðu viðkomandi fasteign og endurspeglast sá ágreiningur m.a. í viðhorfum innan Fossanefndarinnar sva-kölluðu sem lagði drögin að gildandi löggjöf um vatnsréttindi, vatnalögum nr. 15/1923.³⁸ Með þeim var sú tilhögun þó óumdeilanlega staðfest að allir helstu þættir vatnsréttinda og vatnsnota tilheyrðu þeirri fasteign sem land ætti undir vatninu, þ.m.t. orkunýtingarrétturinn, sbr. 49. gr. laganna. Hefur það enn frekar verið staðfest með síðari niðurstöðum Hæstaréttar, sbr. t.d. H 1955 431 og H 1963 173. Með lögtöku laga nr. 57/1998 var jafnframt staðfest að eigandi fasteignar færi með eignarráð þess grunnvatns sem undir fasteign hans fyndist.

Á sama hátt hefur sú meginregla gilt að hver maður ætti reka fyrir sínu landi.³⁹ Reka-bálkur Jónsbókar er að stærstum hluta enn í gildi, sjá nánar í kafla 4.9.

Af ákvæðum Grágásar um rétt leiglendings til mótaks í leigulandi og Jónsbókar um sams konar rétt til torfsskurðar verður jafnframt ályktað að jarðeigandi hafi átt einkarétt til jarðefna á jörð sinni.⁴⁰ Sama meginregla virðist koma óslitið fram í síðari tíma

³⁴ Sjá t.d. *Jónsbók* 1904, s. 188–192 (56.–57. k. llb.); 1. gr. tilskipunar um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849; 1. mgr. 121. gr. vatnalaga, nr. 15/1923; 1. mgr. 2. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 61/1932; 2. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 112/1941; 1. mgr. 2. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 63/1954; 1. mgr. 2. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 53/1957; 1. mgr. 2. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 33/1966; 1. mgr. 2. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 76/1970, og 2. mgr. 8. gr. laga um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, nr. 64/1994.

³⁵ Sjá t.d. 3. gr. tilskipunar um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849; 1. mgr. 4. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 63/1954 og 1. mgr. 4. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 33/1966.

³⁶ Sjá nú einnig 2.–3. gr. laga nr. 57/1998 um rannsóknir og nýtingu á auðlindum í jörðu.

³⁷ Sjá t.d. *Grágás* 1992, s. 324–325, 350–351 (34., 35. og 52. k. lbp.). *Jónsbók* 1904, s. 188–190 (56. k. llb.).

³⁸ Ólafur Lárusson sýnist þó hafa verið þeirrar skoðunar að vatnsréttindi, þ.m.t. réttur til grunnvatns, hafi jafnan fylgt landareign og studdi þá skoðuna sína m.a. túlkun ákvæða Grágásar og Jónsbókar þ.a.l., sbr. Ólafur Lárusson, *Skrifaðir kaflar úr hlutarétti, Vatnsrjettur*, Reykjavík 1929. Í H 1963 173 segir síðan beinlínis að það sé forn regla í íslenskum rétti að hver maður eigi vatn og veiði fyrir sinni jörð, sbr. 56. kap. llb. *Jónsbókar*.

³⁹ Sbr. *Jónsbók* 1904, s. 134–136, 194–196 (6. og 60. k. llb.).

⁴⁰ Sjá *Grágás* 1992, s. 345 (48. k. lbp.). *Jónsbók* 1904, s. 135–136 (6. og 7. k. llb.).

löggjöf.⁴¹ Framangreind lagaákvæði miðast við og endurspegla tilganginn með stofnun hverrar jarðar, að stunda þar búskap og nýta þannig landið til viðurværis.

Þá hafa eigendur og ábúendur jarða átt sérstökum lögákvæðnum skyldum að gegna. Nefna má að samkvæmt ákvæðum Grágásar og Jónsbókar skyldu þeir bera boð um þinghald milli bæja.⁴² Höfuðskyldan hefur þó fyrr og síðar falist í skattgreiðslum.

Elsta dæmi um jarðamat á Íslandi er að finna í tíundarlögunum 1096/97.⁴³ Tíund var í reynd 1% eignarskattur sem lagður var á jarðnaði bænda og flestar aðrar eigur landsmanna. Með jarðabókum á 17. öld og síðar leituðust stjórnvöld við að fá sem gleggsta hugmynd um skattskyldar jarðeignir í landinu og verðmæti þeirra og eru dæmi um að reynt hafi verið að meta jarðir að nýju til að komast sem næst raunvirði þeirra. Sjá nánar í kafla 5.2.

Notkun hugtaksins *jörð* í löggjöf hefur verið breytileg og á stundum óljós. Þannig bregður fyrir hugtakinu *aðalbóli* í Grágás og *höfuðbóli* í Jónsbók þegar rætt er um þær jarðir sem síst skyldi farga undan ættargóssi. Hugtakið *staður* er einnig víða notað í heimildum um sérstakan flokk kirkjujarða. Það táknaði fyrst og fremst full eignarráð kirkjustofnunar yfir heimalandi sínu.⁴⁴

Í Grágás og Jónsbók er ekki minnst á hjáleigur enda var leiguliða óheimilt að leigja út frá sér nema með leyfi landeiganda.⁴⁵ Ekkert virðist þó hafa verið því til fyrirstöðu að sjálfseignarbóndi leigði öðrum skika af landi sínu. Sjálft hugtakið *hjáleiga* kemur ekki fyrir í heimildum fyrr en í byrjun 15. aldar.⁴⁶ Fram að þeim tíma voru önnur hugtök notuð eins og *heimalönd*, *smálönd* og *hjábyli*.⁴⁷ Hjáleigubýggð mun fyrst hafa myndast á 13. öld en vaxið mjög á 14. öld.⁴⁸

Sumar hjáleigur urðu til í sellöndum þegar reynt var að breyta selstæði í varanlegan bústað.⁴⁹ Á grundvelli nýlegra rannsókna hefur þeirri kenningu verið haldið fram að seljabúskapur hafi mjög snemma orðið mikilvægur þáttur í íslenskum landbúnaði. Þar

⁴¹ Sjá 3. k., 8.–10. gr. tilskipunar frá 13. júní 1787 um verslunar og siglingamálefni á Íslandi (*Lovsamling for Island*. 5. b. Kaupmannahöfn 1855. S. 454–455), 1. mgr. 3. gr. og 13. gr. námulaga, nr. 61/1907, 1. gr. námulaga, nr. 24/1973 og 3. gr. laga um rannsóknir og nýtingu á auðlindum í jörðu, nr. 57/1998.

⁴² Grágás 1992, s. 182 (42. k. um fjárleigur). Jónsbók 1904, s. 106–108, 110–112 (29. og 32. k. ffb.).

⁴³ Sjá einnig t.d. lög um fasteignamat, nr. 22/1915, 3/1938, 70/1945, 28/1963, 94/1976, 6/2001.

⁴⁴ Sbr. Magnús Stefánsson 2000: *Staðir og staðamál. Studier i islandske egenkirkelige og beneficialrettslige forhold i middelalderen*. I. Bergen. S. 35.

⁴⁵ Grágás 1992, s. 344 (48. k. lþ.).

⁴⁶ *Íslenskt fornbréfasafn*. 3. b. Kaupmannahöfn 1896. S. 660 (árið 1401). Ólafur Lárusson (1944) telur elstu öruggu heimildina þar sem *hjáleiga* kemur fyrir vera frá 1431 (*Byggð og saga*. Reykjavík. S. 55).

⁴⁷ Árni Daníel Júlíusson, 1996: *Bønder i pestens tid. Landbrug, godsdrift og social konflikt i senmiddelalderens islandske bondesamfund*. Kaupmannahöfn. S. 94.

⁴⁸ Helgi Þorláksson, 1991: *Vaðmál og verðlag*. Reykjavík. S. 462–463.

⁴⁹ Sbr. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. 4. b. Kaupmannahöfn 1925 og 1927. S. 398. *Jarðabók Árna og Páls* 5 (Kph. 1931–1933), s. 98. *Jarðabók Árna og Páls* 6 (Kph. 1938), s. 231. *Jarðabók Árna og Páls* 7 (Kph. 1940), s. 232. *Jarðabók Árna og Páls* 8 (Kph. 1926), s. 382, 398, 431. *Jarðabók Árna og Páls* 9 (Kph. 1930), s. 335. *Jarðabók Árna og Páls* 10 (Kph. 1943), s. 4, 298. *Jarðabók Árna og Páls* 11 (Kph. 1943), s. 13, 66, 96, 98, 111, 123, 148, 153, 225, 252, 257, 272, 280, 333, 347, 368.

er jafnframt dregin sú ályktun að selstæði hafi í fyrstu verið í heimalöndum en snemma færst yfir á svæði sem öllum var heimilt að nýta. Þessi sameiginlegu sellönd hafi síðan komist í einkaeigu eða ábúendur einstakra jarða gert tilkall til þeirra.⁵⁰ Um þetta verður þó varla fullyrt nema hvert tilvik sé skoðað sérstaklega.

Hvernig sem til hjáleigubúskapar var stofnað í öndverðu var lengi ekki gert ráð fyrir að hjáleigur væru tíundaðar sérstaklega í jarðabókum. Það er ekki fyrr en í tilskipun um nýtt jarðamat frá 1. september 1848 að kveðið er á um að hjáleigur skuli metnar sem sérstakar jarðir ef þær hafi sín sérstöku landmerki og virðist þeirri reglu hafa verið fylgt í löggjöf eftir þann tíma.

Lögbýli var annað hugtak yfir jörð og þá gjarnan notað til að greina á milli *heimajarðar* og hjáleigu. Elstu dæmi þess í Orðabók Háskólans eru frá 16. öld. Í Grágás kemur þó fyrir hugtakið *lögþú* þegar rætt er um þá menn sem rétt sé að kveðja til búakviðar, en merkingin er að öðru leyti óljós. Í Jarðabók Árna og Páls má einnig sjá þess merki að lögbýli hafi verið skilgreint sem jörð er ætti skyldurekstur á afrétt.⁵¹ Þau hugtök sem hér hefur verið gerð grein fyrir lýsa mismunandi tegundum jarða en veita ekki frekari vitneskju um eignarréttarlega þýðingu hugtaksins jörð í samanburði við hugtökin afréttur og almenningur.

Þá kemur til athugunar hvort land innan jarðar geti haft mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Hugtakið *heimaland* kemur víða fyrir í heimildum, ekki síst máldögum. Í Jónsbók birtist það fyrst í fyrirsögn 53. kafla landsleigubálks: „Um afréttarfé ef það gengur í heimaland.“ Einnig er minnst á það í réttarbót Hákonar Magnússonar konungs árið 1305:

Þat er góðr vilji várr um geldfé at þat sé sektalaust í heimalþndum ef hreppstjórar og grannar lofa ok gefa enga sþk á því.⁵²

Hér sýnist *heimaland* merkja jörð aðskilda frá því landsvæði þar sem geldfé gengur að jafnaði, þ.e. afrétti.

Í máldögum er heimaland haft um þá jörð sem kirkja stóð á, stundum til aðgreiningar frá öðrum jörðum sem eignaðar voru kirkjunni. Í yngri heimildum eru þó dæmi um að heimaland hafi verið sérstök bújörð, aðskilin frá þeirri jörð sem hún heyrði undir. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir t.d. um jörðina Íshól í Ljósavatns-hreppi að hún sé eign staðarins í Laufási og kallist „heimaland þess staðar“, þó að þaðan liggi næstum hálf önnur þingmannaleið, eða 50 km, til Íshóls.⁵³

Einnig hefur verið bent á að í heimildum frá 18. öld virðist heimaland stundum vera haft um „einskonar millistig á milli lögbýlis og hjáleigu, þó skyldara hjáleigu“. Býli sem á þennan hátt nefnist heimalönd í fyrrgreindum heimildum séu einatt mjög forn

⁵⁰ Hitzler, Egon 1979: *Sel – Untersuchungen zur Geschichte des isländischen Sennwesens seit der Landnahmezeit*. Ósló. S. 213–215, 226.

⁵¹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. 13. b. Fylgiskjöl. Reykjavík. S. 24.

⁵² *Jónsbók* 1904, s. 292.

⁵³ *Jarðabók Árna og Páls* 11, s. 143.

hjalönd eða hjáleigur sem byggst hafi áður en kom til hinnar eiginlegu hjáleigubýggðar. Venjuleg merking orðsins heimaland sé önnur, þ.e. afmörkuð landareign ákveðinnar, einstakrar jarðar heima fyrir, gagnstætt afreitti.⁵⁴

Hugtök þau sem hér hefur verið fjallað um koma víða fyrir í fjallskilareglugerðum án þess að þau séu skilgreind nánar. Þó er að finna undantekningar eins og fjallskilareglugerð fyrir Mýrasýslu, nr. 88/1892, en þar segir meðal annars svo í 4. gr.:

Heimalönd. Heimaland jarðar liggur umhverfis bæ hennar og út frá túni, og er hvergi sundur skorið af annarri landareign. Sumra jarða heimalandi utanhúss má aftur skipta í tvennt:

- a. *Búffjárhagar* er sá hluti af landareign jarðar, er búpeningur hennar gengur jafnaðarlega í árið um kring. Hér með teljast og engjar í heimalöndum. Flestra jarða heimaland heyrir allt undir þennan staflíð.
- b. *Útlenda* kallast hér sá hluti af heimalandi jarðar, er liggur út frá búfjárhögum hennar á eina hlið eða fleiri, og verður sökum fjarlægðar eða afstöðu eigi varinn almenningi fæ, eða notaður stórum meir til sumarbeitar af ábúanda þeirrar jarðar en mörgum öðrum. Þetta á aðeins við um landmiklar jarðir, er liggja við afreitt.⁵⁵

Í tilvitnaðri fjallskilareglugerð er gert ráð fyrir að útlenda sé hluti heimalands. Sami eða svipaður skilningur kemur reyndar fram í nýbýlatilskipuninni 15. apríl 1776 þegar fjallað er um „útlendi“ eignarlanda en þar skyldi jarðeigandinn hafa forgangsrétt til að byggja upp nýbýli. Einnig er rétt að benda á það sem Þorvaldur Thoroddsen segir í riti sínu *Lýsing Íslands* að útlendur „[heiti] þeir hlutir af heimalandi, er liggja út frá búfjárhögum“.⁵⁶

Í löggjöf tuttugustu aldar gætir þess í sívaxandi mæli að þær fasteignir eða fasteignaréttindi sem áður höfðu án sundurgreiningar verið felld undir jarðarhugtakið séu flokkaðar og skipt upp með nýjum hætti. Í fjölda laga er vikið að hugtökunum jörð, lögbýli, landareign lögbýla, eyðijarðir og heimaland jarða. Settar eru fram ýmsar skilgreiningar, sem oft vísa til annarra laga að einhverju leyti.⁵⁷

Niðurstaða óbyggðanefndar er sú að almennt megi gera ráð fyrir því að jörð sé landsvæði sem upprunalega hefur verið ráðstafað úr einstökum landnámmum, stofnað til nýbýlis á eða eignarhefð unnin yfir. Tilgangurinn með stofnun hvernar jarðar hefur verið að stunda þar búskap árið um kring. Samt sem áður getur að sjálfsögðu verið land innan jarðar sem ekki verður nýtt til landbúnaðar, enda getur setning merkja hæglega hafa tekið mið af öðrum atriðum. Nýting landsins hefur ráðist af búskaparháttum og umfangi bús á hverjum tíma. Innan merkja jarðar sinnar hefur eigandi farið með umráð og hagnýtingu, ráðstafanir með löggerningum, veðsett jörðina og látið hana ganga að erfðum, á sama hátt og gildir um eignarland almennt.

Landsvæði hvernar jarðar hefur frá öndverðu borið að afmarka með landamerkjum. Óbyggðanefnd telur hvorki verða ráðið af eldri né yngri löggjöf að almennt séð hafi

⁵⁴ Björn Teittsson, 1973: *Eignarhald og ábúð á jörðum í Suður-Þingeyjarsýslu 1703–1930*. Reykjavík. S. 78–79.

⁵⁵ *Stjórnartíðindi fyrir Ísland árið 1892*. B-deild. Reykjavík 1892. S. 140.

⁵⁶ Þorvaldur Thoroddsen, 1919: *Lýsing Íslands*. 3. b. Kaupmannahöfn. S. 189.

⁵⁷ Sjá t.d. vatnalög, lög um lax- og silungsveiði, jarðalög, ábúðarlög og lög um fasteignamat.

verið gert ráð fyrir því að land innan jarðar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Heimaland jarðar sýnist að jafnaði hafa tekið til alls lands henni tilheyrandi, gagnstætt hins vegar afréttum. Ekki virðist almennt hafa verið gert ráð fyrir skiptingu jarðar í heimaland, undirorpið sérstakri og meiriháttar nýtingu, og annað land, úthaga eða afréttarland, í takmarkaðri notum. Einstök dæmi um slíka skiptingu finnast þó og eins kann það í öðrum tilvikum að valda nokkrum vafa þegar undir einstakar jarðir lá eða liggur sjálfstætt afréttur, sjá einnig kafla 4.4. og 4.5. Í slíkum tilvikum er þó oft fyrir að fara glöggum og óumdeildum merkjum milli heimajarðar og afréttar, sbr. t.d. afréttina Auðkúluheiði og Eyvindarstaðaheiði. Af slíkum einstökum dæmum verða hins vegar engar almennar ályktanir dregnar um mismunandi eignarréttarlega stöðu lands innan jarðar. Sýnist þvert á móti mega leggja þá meginreglu til grundvallar að heimaland jarðar nái til alls lands henni tilheyrandi, nema sérstök frávik leiði til annars.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að líkur séu á því að land sem samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum er eða hefur verið jörð eða hluti hennar sé beinum eignarrétti háð.

Þó svo að hugtakanotkun hafi ekki fyrr og síðar verið samræmd milli einstakra laga á þessu sviði, er ekki þar með sagt að hún stangist á. Mestu máli skiptir í þessu sambandi að við það mat sem fram fer fyrir óbyggðanefnd sýnist eftir sem áður mega líta til hinnar fornu og almennu skiptingar í *jarðir*, *afrétti* og *almenninga*, þar sem *jörð* hefur þá réttarstöðu og réttarsögulegu stöðu, sem hér hefur verið gerð grein fyrir.

4.3. Almenningar

Hugtakið almenningur hefur haft margræða merkingu í löggjöf fyrr og síðar. Hefðbundin greining gerir ráð fyrir að almenningar séu á landi, hafi og í vötnum en hugtakið hefur allt eins verið notað um ítaksrétt, t.d. rétt til nytja af skógi eða fjöru.⁵⁸ Eftirfarandi umfjöllun miðast fyrst og fremst við landalmenninga, þ.e. afmarkað landsvæði. Um slík landsvæði giltu tilteknar reglur sem einkum vörðuðu rétt til beitar, veiði og reka.

Fræðimenn hefur greint á um hvernig háttað sé eignarrétti að almenningum og hvort þá sé fyrst og fremst að finna inn til lands eða út við haf.⁵⁹ Sett hefur verið fram sú kenning að land sé annað hvort eignarland eða almenningur. Almenningar séu svæði inn til lands sem fjórðungsmenn hafi átt saman á grundvelli Grágásar og síðar Jónsbókar. Þar væri um að ræða sektarfé til fjórðungsmanna, land sem varð eftir þegar farið var að setja merki á milli býla, eða ónumið land.⁶⁰ Eignarrétturinn hefði flust yfir til ríkisins ekki síðar en við gildistöku nýbýlatilskipunarinnar 1776. Hugtakið afréttur fæli

⁵⁸ Sjá t.d. *Íslenskt fornbréfasafn*. 2. b. Kaupmannahöfn 1893. S. 305, 310, 620, 708, 866, 868–869. *Íslenskt fornbréfasafn*. 4. b. Kaupmannahöfn 1897. S. 141. *Íslenskt fornbréfasafn*. 9. b. Reykjavík 1909–1913. S. 642.

⁵⁹ Sbr. Þorvaldur Thoroddsen 1919, s. 187–189.

⁶⁰ Bjarni Jónsson frá Vogu, 1917–1919: *Almenningar og afriðjettir*. Nefndarálit meiri hluta Fossanefndar (B). S. 20–22, 24. Sjá hins vegar Eggert Briem, 1917: „Um afriðjettir og almenninga.” *Lögrjetta* 11. apríl 1917. S. 61–62.

einvörðungu í sér ítaksrétt í almenningsskiptum, þ.e. ríkisland, að þeim tilvikum undanskildum þegar um beitoland tilheyrandi einstökum jörðum væri að ræða.⁶¹ Ítaksrétturinn fæli fyrst og fremst í sér rétt til beitar og veiði. Þessum sömu sjónarmiðum var haldið fram af hálfu ríkisins í H 1981 1584 (Landmannaafréttardómur síðari) en var hafnað.

Einnig hafa komið fram gerólikar kenningar um almenninga. Almenningar hafi legið við sjó og verið veiðistöðvar en ekki grasnytjar eða upprekstrarlönd til fjalla. Þeir hafi orðið til löngu eftir að landið var numið, með samkomulagi við landeiganda. Alþýða manna í fjórðungnum hafi þá öðlast þar þau réttindi sem lög gerðu ráð fyrir í almenningum, yfirleitt gegn greiðslu tolls.⁶²

Helsta ákvæði Grágásar um almenninga hljóðar svo:

Það er mælt að almenningar eru á landi hér. Það er almenningur er fjórðungsmenn eiga allir saman. Þar eiga menn að fiskja og fylgja svo að koma þangað er mánaður lifir vetrar og vera þar sjö mánaði. Þá skal almenningur liggja fimm mánaði svo að sá einn skal þá beita er næstur býr. Þar eiga menn að höggva við og telgja og færa til skips eða búða, og er þá heilagur viðurinn.⁶³

Helsta ákvæði Jónsbókar um almenninga hljóðar svo:

Þat eru almenningar er at fornu hafa verit. Sætr má hverr þeira gera er þann almenningur eigu er vill at sitja í sumarsetri, ef þat er ór búfjárgangi. En ef tveir menn ganga báðir í eina sláttu senn, hafi báðir þat er þeir slá. En ef þá skilr á, hvárr þeira fyrri orti á, hafi sá sitt mál er sannar með einseiði, nema hinn hafi fleiri vátta í móti. Fiskivítn þl i almenningi eru þllum jafnheimil; þar megu menn fiskja ok fylgja. Engi skal beita almenningur frá krossmessu á vár ok til Bótólfsvítu; þar eigu menn at telgja við ok færa til skips eða búða, ok er þá heilagur viðurinn. Nú koma menn þar þöru skipi ok fá eigi þar farm, en aðrir hafa meirr en farm sínu skipi, hvárt er þat er viðr eða hvalr, þá er rétt at þeir taki farm sínu skipi, ok bæti hinum fyrir starf sitt. Nú kemr hvalr, þá er menn eru í almenningi, þá skal boð upp skera sá er næstr býr ok láta fara alla vega sem dagr deilir; sekr er hann sex aurum við konung, ef hann skerr eigi boð upp, en eyri hverr er fellir, nema nauðsyn banni ...⁶⁴

Samkvæmt Jónsbók var gerður sá meginmunur á almenningum og afréttum að í þeim fyrrnefndu mátti slá og gera sel en í þeim síðarnefndu ekki.⁶⁵

Því hefur verið haldið fram að ýmis ákvæði Jónsbókar um almenninga upp til fjalla miðist við aðstæður í Noregi en ekki á Íslandi.⁶⁶ Í því sambandi hefur verið bent á beina samsvörun tveggja helstu ákvæða Jónsbókar um þetta efni, í 52. og 59. k. IIb., við norsk lög.⁶⁷ Óvíst er því að hve miklu leyti þau hafa haft raunverulega þýðingu hér á landi, a.m.k. er ljóst að afréttarsvæði er að finna víða um land en almenninga „hið efra“ sér lítinn stað. Að löggjöf frátalinni eru heimildir um þá ekki aðrar en örnefni á stöku stað.

⁶¹ Bjarni Jónsson frá Vogu 1917–1919, s. 27–30.

⁶² Eggert Briem 1917, s. 61–62.

⁶³ Grágás 1992, s. 369 (74. k. IIb.).

⁶⁴ Jónsbók 1904, s. 193–194 (59. k. IIb.).

⁶⁵ Jónsbók 1904, s. 176, 193 (46. og 59. k. IIb.).

⁶⁶ Eggert Briem 1917, s. 61–62.

⁶⁷ Sjá eldri Frostþingslög (k. XIV, 7 og 8) og landslög Magnúsar Hákonarsonar (IIb., 61. k.) í *Norges gamle love indtil 1387*. 1. b. Christiania 1846. S. 250–251. *Norges gamle love indtil 1387*. 2. b. Christiania 1848. S. 144–145.

Heimildir um almenninga við sjávarsíðuna eru hins vegar allnokkrar. Þá sjaldan vísað er í fyrrnefnt ákvæði Jónsbókar virðist hafa verið um slíka almenninga að ræða.⁶⁸ Hins vegar verður ekki séð að almenningur hafi almennt verið notað um óbyggð svæði sem enginn hafði nýttar af. Um slík svæði virðist fremur hafa verið notað orðið óbyggðir, stundum e.t.v. einnig öræfi.⁶⁹

Þess eru samt sem áður ýmis dæmi í síðari tíma löggjöf að fjallað sé um almenninga.⁷⁰ Hugtakið er þá oft notað í mun víðtækari merkingu en áður. Þannig er gert ráð fyrir að almenningar séu landsvæði sem enginn aðili geti talið til einstaklingseignarréttinda yfir.⁷¹ Ekki er þá gerður greinarmunur á annars vegar almenningum skv. hinum eldri skilningi hugtaksins, og hins vegar öræfasvæðum, sem engar hefðbundnar nýttar eru af.⁷²

Óbyggðanefnd telur að heimildir bendi ekki til að hér á landi hafi verið að finna afmörkuð landsvæði inn til landsins sem lotið hafi reglum um almenninga. Hafi einhvern tíma svo verið, hefur munur á þeim og afréttum orðið lítill eða enginn er tímar liðu fram.⁷³ Heimildir skortir hins vegar um hvernig það kann að hafa gerst. Í því sambandi má benda á að í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns eru jöfnum höndum notuð orðin afréttur og almenningur eða almenningsafrétt, þegar um er að ræða afrétt sem margir nota sameiginlega.⁷⁴ Þá er ljóst að stærstur hluti lands utan einstakra jarða hefur fyrr og síðar verið í afréttarnotum. Samkvæmt þessu verður ekki talið að hugtakið almenningur hafi mikið sjálfstætt gildi við mat á grunneignarrétti á landi sem verið hefur í slíkum notum. Ekki er þó útilokað að slík landsvæði finnist og eins getur hugtakið haft þýðingu við mat á takmörkuðum eignarréttindum.

4.4. Afréttir

Uppruni hugtaksins *afréttur* er óljós en sett hefur verið fram sú kenning að afréttur hafi í upphafi merkt þá athöfn að reka geldfé úr heimahögum til fjarlægara beitolands. Síðar

⁶⁸ Sjá t.d. *Íslenskt fornbréfasafn*. 8. b. Reykjavík 1906–1913. S. 485. Að vísu kemur hugtakið almenningur fyrir sem afmarkað beitoland í svonefndum Þjórsártungudómi, en um sanngildi hans leikur vafi. Sbr. Aðalgeir Kristjánsson og Stefán Karlsson, 1979: „Fimm hundruð ára dómur eða fals?“ *Gripla* III. S. 104–114.

⁶⁹ Sbr. *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 43.

⁷⁰ Sjá t.d. 1. gr. nýbýlalaga, nr. 15/1879 ásamt fylgiskjöllum þeirra laga, 4. gr laga um afréttarmálefni, fjallskil o.fl., nr. 42/1969, 4. gr. laga um afréttarmálefni, fjallskil o.fl., nr. 6/1986.

⁷¹ Gaukur Jörundsson, 1982–1983: *Eignaréttur* II, s. 133. Þorgeir Örlygsson: „Um eignarhald á landi og náttúruauðlindum.“ *Afmælisrit: Gaukur Jörundsson sextugur 24. september 1994*. Reykjavík. S. 576. Sjá einnig 2. gr. tilskipunar um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849; 2. mgr. 5. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 63/1954; 2. mgr. 5. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 33/1966; 1. mgr. 8. gr. laga um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, nr. 64/1994; 8.–1. gr. tilskipunar frá 13. júní 1787 um verslunar og siglingamálefni á Íslandi. Sjá einnig 1. gr. námulaga, nr. 50/1909.

⁷² Sbr. t.d. 1. gr. landamerkjálaga, nr. 5/1882, 1. mgr. 1. gr. landamerkjálaga, nr. 41/1919.

⁷³ Ólafur Lárusson, 1950: *Eignaréttur*. Reykjavík. S. 83.

⁷⁴ Sbr. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. 12. b. Atriðisorðaskrá. Reykjavík 1990. S. 7 (almenningsafrétt, almenningur).

hafi það að auki farið að merkja réttinn til að reka fé í þetta beitiland. Loks hafi þriðja merkingin komið við hlið hinna, þ.e. svæðið sem rekið var á.⁷⁵

Afréttur hefur oft verið skilgreindur sem afmarkað landsvæði, að jafnaði utan byggðar, sem að fornu og/eða nýju hefur verið nýtt sem sumarbeitiland.⁷⁶ Þessi skýring virðist komast einna næst því sem sagt er um afrétti í Grágás og Jónsbók.⁷⁷

Allt frá tíma Grágásar hafa íslensk lög fyrst og fremst gert ráð fyrir að afréttur væri afmarkaður frá aðliggjandi jörðum, fremur en að þess gerðist þörf að hann væri skýrt afmarkaður í heild sinni. Í kafla 4.2. var gerð grein fyrir ákvæðum Jónsbókar um úrlausn ágreinings er „kallar annarr sér, annarr afrétt eða almenning“ og merkjalýsingu (eða merkjagöngu) við sölu lands. Sá er næstur bjó afrétt gat stefnt þeim við sig til garðlags er afréttinn áttu, að tilteknum skilyrðum uppfylltum.⁷⁸ Ákvæði Grágásar voru mjög keimlík því sem hér hefur verið lýst en ekki eins ítarleg. Í landamerkjalögum, nr. 5/1882, er einungis kveðið á um að landamerkjum afrétta og annarra óbyggðra lendna skuli haldið við „að því leyti því verður við komið“. Skylda jarðeigenda til merkjasetningar, viðhalds merkja og skrásetningar þeirra er hins vegar afdráttarlaus. Landamerkjalög, nr. 41/1919, sem enn gilda, verður að skilja svo að landamerki afrétta skuli skrásett. Hins vegar kemur skýrt fram að einungis skuli setja merki og halda við merkjum ef sá krefst þess sem land á að afrétti. Enn sem fyrr miðast því ákvæði landamerkjalaga fyrst og fremst við að afmarka lönd jarða. Síður er talin þörf á að afmarka afrétti í heild sinni með skýru móti. Sjá nánar í kafla 5.5.

Ætla má að sum afréttarlönd hafi legið innan upphaflegra landnáma. Önnur hafa legið utan þeirra. Sú kenning hefur verið sett fram að réttur til afrétta hafi í upphafi orðið til með afnotanámi á landi sem hvorki var háð eignarrétti einstaklinga né ríkis.⁷⁹ Af heimildum verður hins vegar ekki ráðið að landnámsmenn hafi numið land til annars en fullrar eignar. Afréttir virðast þannig hafa orðið til á þrennan hátt. Í fyrsta lagi er mögulegt að landsvæði hafi verið numið, gengið kaupum og sölum og fyrr eða síðar verið lagt til afréttar. Í öðru lagi getur verið um það að ræða að land hafi verið numið en beinn eignarréttur ekki yfirfærst og fallið niður. Í aldanna rás hafi menn óátalið farið að nýta svæðið sem afrétt. Í þriðja lagi kann ónumið landsvæði að hafa verið tekið til afnota sem afréttur, enda þótt með óformlegum hætti væri.

Með tilliti til uppruna afrétta má flokka þá í þrennt. Í fyrsta lagi er um þá afrétti að ræða sem kalla má *samnotaafrétti*. Þar er um að ræða afrétti sem skv. elstu heimildum hafa verið í sameiginlegum notum jarða í tilteknu sveitarfélagi eða á afmörkuðu svæði. Sýnast afréttir þeir sem lögbækurnar tóku til einkum falla í þennan flokk. Óhætt sýnist

⁷⁵ Bjarni Jónsson frá Vogu 1917–1919, s. 43.

⁷⁶ Efnislega svo í lögum um afréttarmálefni, fjallskil o.fl. Sjá jafnframt 1. gr. þjóðlendulaga, nr. 58/1998.

⁷⁷ *Jónsbók* 1904, s. 176–177, 187 (46. og 54. k. llb.). Sbr. einnig Grágás 1992, s. 330–331, 340, 342 (38., 44. og 46. k. llb.).

⁷⁸ *Jónsbók* 1904, s. 187 (54. k. llb.).

⁷⁹ Þórður Eyjólfsson: „Um afrétti og réttindi, sem afréttareign fylgja.“ September 1970 (ópr. fjölr.). S.1.

að álykta sem svo að hluti þeirra landsvæða, a.m.k., sem viðkomandi afréttir taka og/eða tóku til hafi legið utan þeirra svæða sem numin voru en eignarheimildir snemma fallið niður, hafi svo verið. Rétturinn til þeirra hafi orðið til með því að íbúar byggðarlagsins hafi tekið viðkomandi landsvæði, sem legið hefur utan þáverandi byggðarmarka, til samarbeitar fyrir búpening og eftir atvikum annarra takmarkaðra nota.

Í öðru lagi er um að ræða *afrétti einstakra jarða og stofnana*, en þar er um þá afrétti að ræða sem skv. elstu heimildum tilheyrðu einstökum jörðum, lögpersónum eða stofnunum, fyrst og fremst kirkjunum. Rekstur annarra aðila var þá heimill skv. venjum og samningum, en gegn greiðslu afréttartolls. Umræddir afréttir eru að meginstefnu til skildir frá viðkomandi heimajörð með sjálfstæðum merkjum eða í sumum tilvikum af öðrum fasteignum. Tilurð þessara afrétta er ekki með öllu ljós en þeim skýringum hefur m.a. verið hreyft að umræddir afréttir hafi verið hluti af landnámi einstakra landnámsjarða, en vegna legu sinnar, landkosta og búskaparháttanna verið nýttir til upprekstrar.

Í þriðja lagi er svo um það að ræða að land eða hluti lands einstakra jarða hafi verið lagt til afréttar.

Eignarréttarleg þýðing hugtaksins í löggjöf hefur verið á reiki. Hefðbundin greining gerir ráð fyrir að afréttir verið flokkaðir í þrennt. Í fyrsta lagi er um að ræða afrétti sem eru fullkomið eignarland, t.d. þegar lönd jarðar hafa verið lögð til afréttar. Í öðru lagi geta afréttir verið í afréttareign, og hún eingöngu talin fela í sér þrengri eignarráð, fyrst og fremst beitarrétt og veiði. Í þriðja og síðasta lagi er um að ræða afréttarítök sem felast þá í rétti jarðar eða jarða til uppreksturs á afrétt tilheyrandi annarri jörð eða stofnun, oftast gegn gjaldi. Sá afréttur getur verið hvort heldur er háður beinum eignarrétti eða einungis afréttareign, sbr. fyrri flokkana tvo. Hugtakið afréttareign getur svo haft víðtækari skírskotun, þ.e. framangreint afbrigði takmarkaðra eignarréttinda að landi.

Þá kemur til skoðunar hver hafi verið réttur manna til landsnytja innan afrétta (og almenninga). Þar verður einna helst litið til þeirra landsnytja sem lengst hafa verið til umfjöllunar í löggjöf hér á landi, þ.e. beitar, reka, veiði, vatns og jarðefna, sbr. kafla 4.2.

Frá tíma Grágásar og fram á þennan dag hefur verið kveðið á um það í löggjöf hverjir mættu reka á afrétt, hvenær, hversu lengi mætti beita þar og hverjar skorður yrðu settar við fjölda fjár. Ákvæði Grágásar og Jónsbókar miðuðust við afrétt er menn „eigu tveir eða fleiri saman.“ Samkvæmt lögum um afréttamálefni, fjallskil o.fl., nr. 42/1969 áttu „allir búfjáreigendur, sem landsafnot hafa í hreppi eða á félagssvæði ...“ upprekstrarrétt á afrétt hrepps eða annars upprekstrarfélags. Um upprekstrarrétt á afréttarland, sem lá undir einstaka jörð eða stofnun, fór hins vegar eftir fornri venju eða samningum. Sömu reglur er að finna í núgildandi lögum um afréttamálefni, fjallskil o.fl., nr. 6/1986.⁸⁰ Sjá nánar í kafla 4.7.

⁸⁰ Jónsbók 1904, s. 176–177 (46. k. llb.). Grágás 1992, s. 330–331 (38. k. llb.). Lög um afréttamálefni, fjallskil o.fl., nr. 42/1969, 7.–8. gr., og nr. 6/1986, 7.–8. gr.

Ákvæði lögbókanna um beit í almenningi voru rýmri en varðandi afréttina. Enn fremur var tekið fram að hver sem vildi mætti gera sel í almenningi, en það var bannað í afréttum, og öllum var heimilt að nýta sér reka í almenningi, hvort heldur var viður eða hvalur, svo framarlega sem hann hafði ekki áður verið öðrum merktur, sjá nánar í kafla 4.9.⁸¹

Í Grágás er kveðið á um rétt manna til að veiða í almenningum.⁸² Sams konar ákvæði voru í gildi samkvæmt Jónsbók.⁸³ Ekki er minnst á afrétti sérstaklega í þessu sambandi. Árið 1849 er gefin út tilskipun um veiði á Íslandi og réttur til veiði á afréttum, sem fleiri eigi saman, bundinn við þá menn sem afrétt heyri til en í almenningum er veiði öllum mönnum jafnheimil.⁸⁴ Með lögum nr. 63/1954 eru reglur um fuglaveiðar rýmkaðar mjög og öllum íslenskum ríkisborgurum heimilaðar fuglaveiðar í almenningum og afréttum utan landareigna lögbýla, enda gæti enginn sannað eignarrétt sinn til þeirra. Heimild til dýraveiða í almenningum og afréttum utan landareigna lögbýla, enda geti enginn sannað eignarrétt sinn til þeirra, er veitt íslenskum ríkisborgurum og erlendum ríkisborgurum með lögheimili hér á landi með lögum nr. 64/1994.⁸⁵

Engin sérákvæði hafa verið í íslenskri löggjöf um vatnsréttindi á afréttum og almenningum. Miklar deilur urðu um það í byrjun síðustu aldar hvernig eignarrétti að vatni væri háttað, í tilefni af auknum möguleikum til nýtingar vatnsorku. Lyktir urðu þær að í vatnalögum, nr. 15/1923, er sett sú almenna regla að vatnsréttindi fylgi eignarrétti að landi. Þess skal þó getið að við undirbúning vatnalaganna var Fossanefndin svokallaða sammála um að ríkið ætti öll vatnsréttindi utan landareigna einstakra manna.⁸⁶

Með vatnalögum, nr. 15/1923, var heimild til veiða í vötnum á afréttum og almenningum, sem héruð ættu eða notuðu með löglegri heimild og væru ekki einstaks manns eign, bundin við héraðsmenn. Öllum var hins vegar heimil veiði í vötnum á afréttum og almenningum og öðrum lendum utan landareigna lögbýla, enda gæti enginn sannað einstaklingsréttar heimild til þeirra. Umrædd regla þótti ekki fyllilega skýr og var það fyrst með dómi Hæstaréttar í Landmannaafréttarmálinu, H 1955 108 og með gildistöku 5. gr. lax- og silungsveiðilaga nr. 53/1957 sem tekið var af skarið um það, og án tillits til þess hvort að fyrir lægi sönnun um eignarrétt að viðkomandi landsvæði, að veiði í vötnum á afrétti tilheyrði búendum sem upprekstrarrétt ættu á afréttinn til búsparfa á sama hátt sem verið hefði enda væri veiðiréttur í þeim vötnum ekki í einkaeign, sbr. nú 5. gr. laga nr. 76/1970 um lax- og silungsveiði.

⁸¹ Jónsbók 1904, s. 193–194 (59. k. llb.). Grágás 1992, s. 369 (74. k. llb.).

⁸² Grágás 1992, s. 349, 369 (50. og 74. k. llb.).

⁸³ Jónsbók 1904, s. 193–194 (59. k. llb.).

⁸⁴ Sjá 2. gr. tilskipunar um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849.

⁸⁵ Sjá 2. mgr. 5. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 63/1954, 2. mgr. 5. gr. laga um fuglaveiðar og fuglafriðun, nr. 33/1966 og 1. mgr. 8. gr. laga um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, nr. 64/1994.

⁸⁶ Nefndarálit minnihluta Fossanefndar, bls. IV og 32 og Nefndarálit meirihluta Fossanefndar, sbr. 16. og 17. gr. þess frumvarps og athugasemdir við þær greinar.

Allt að einu þykir verða að skýra 5. gr. lax- og silungsveiðilaga til samræmis við eignarhald viðkomandi afréttar/landsvæðis og að hún samkvæmt hljóðan sinni taki fyrst og fremst til samnotaafréttar. Lúti viðkomandi landsvæði, þ.e. afréttur beinum eignarrétti er veiðirétturinn að sama skapi á hendi þess sama aðila og fer með hinar beinu eignarréttarheimildir, skv. meginreglu 1. mgr. 2. gr. laga nr. 76/1970, einstaklinga, sveitarfélaga eða annarra. Sé afréttarland ekki undirorpið beinum eignarrétti, en allt að einu í afréttareign ákveðinna aðila, sbr. flokkunin í afrétti kirkna og stofnana hér að framan og afréttareignin eftir atvikum verið framseld sem slík, þá er ástæða til þess að ætla að veiðiréttur sé á hendi þess aðila sem er handhafi afréttareignarinnar. Á öðrum þeim landsvæðum sem hvorki falla í flokk afréttar né sýnt verði fram á tilvist einstaklingseignarréttarheimilda til veiði þá tilheyrir veiðiréttur, að óbreyttu, íslenska ríkinu, sbr. 1. mgr. 2. gr. laga nr. 58/1998.⁸⁷

Í Grágás og Jónsbók er ekki fjallað um rétt til jarðfna utan eignarlanda. Með tilskipun frá árinu 1878 er mælt fyrir um heimild hvers og eins til hagnýtingar tilgreindra jarðfna á fjöllum, þjóðvegum og öðrum stöðum, sem einskis eign væru. Árið 1907 er kveðið á um það í lögum að landssjóður teljist námueigandi í „afrjettum, almenningum og öræfum, sem ekki eru metin til dýrleika“.⁸⁸

Skyldur þeirra er hagsmuna hafa átt að gæta á afréttum hafa fyrst og síðast falist í að fylgja lagareglum, samþykktum eða samningum um tilhögun nýtingarinnar. Heimildir benda ekki til þess að afréttir hafi verið tíundaðir sérstaklega til skatts fyrr en á 20. öld. Sjá nánar í kafla 5.2.

Frá tíma nýbýlatilskipunarinnar 1776 má, a.m.k. framan af, merkja þann mun á samnotaafréttum og afréttum einstakra jarða og stofnana að löggjafinn hefur talið sig hafa rýmri heimildir til að skipa málum á hinum fyrrnefndu.⁸⁹ Í nýbýlatilskipuninni er einn flokkur óbyggðra landsvæða nefndur *afréttaralmenningur*, sbr. kafla 4.3. Það hugtak á sér eldri sögu og kemur m.a. fyrir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns í svipaðri merkingu og *samnotaafréttur*. Í nýbýlatilskipuninni virðist ekki gert ráð fyrir að afréttaralmenningar séu háðir beinum eignarrétti en viðurkennt að eigendur og ábúendur nærliggjandi jarða kunni að eiga þar einhvern nýtingarrétt.

Í 1. gr. nýbýlalaga, nr. 15/1897, sem við tóku af nýbýlatilskipuninni segir svo:

⁸⁷ Sjá 123. gr. vatnalaga, nr. 15/1923, lög um lax- og silungsveiði, nr. 61/1932; lög um lax- og silungsveiði, nr. 112/1941; 5. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 53/1957 og 5. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 76/1970.

⁸⁸ Sbr. tilskipun frá 13. júní 1787 um verslunar og siglingamálefni á Íslandi, 8.–10. gr.; 13. gr. námulaga, nr. 61/1907; og 1. gr. námulaga, nr. 50/1909. Í síðari löggjöf um þetta efni er ekki fjallað sérstaklega um afrétti og almenninga.

⁸⁹ Skýr dæmi um þetta má sjá í 1. og 4. gr. nýbýlalaga frá 1897, hugsanlega 2. gr. veiðitilskipunar frá 20. júní 1849, 1. og 13. gr. námulaga nr. 61/1907, 1. mgr. 12. gr. laga um fasteignamat og fasteignaskráningu nr. 28/1963, 7. og 8. gr. laga um afréttamálefni, fjallskil o.fl. nr. 6/1986, sbr. greinargerð með upphaflegu frumvarpi til þeirra laga. Auk þess má benda á þau gögn sem lágu til grundvallar þingsályktunartillögum frá 1917 og 1919 og svo sjálfum vatnalögum frá 1923. Það veldur þó vafa að í viðkomandi lögum eru ekki alltaf gerðir fyrirvara vegna þeirra landsvæða eða afréttar sem sveitarfélög hafa eignast á síðari tímum og eiga hugsanlega fullkomnar eignarheimildir fyrir.

Nýbýli má stofna á eyðijörðum og í öðrum óbyggðum löndum, er enginn getur sannað sína eign. Svo má og stofna nýbýli í afrjettum, er sveitarfélög eiga, og almenningum, ef sveitarstjórnir þeirra sveitarfélaga er afrjettina eiga eða eiga hagsmuna að gæta í almenningnum, leyfa það, og sýslunefndin veitir til þess samþykki sitt.

Í 2. gr. laganna er kveðið sérstaklega á um það að nýbýlingur skuli láta vita um fyrirætlun sína ef hann vilji stofna nýbýli á eyðijörð eða í óbyggðu landi og var þá gefinn sex mánaða frestur ef einhver vildi gefa sig fram með heimildarskírteini fyrir landinu.

Í upphaflegu frumvarpi til nýbýlalaga var ekki miðað við afrétti sveitarfélaga heldur afrétti ótilgreint. Stjórnarráðið taldi það hins vegar ekki ætlun þingsins að lögin tækju til afrétta sem væru eign einstakra aðila, jarða eða kirkna og því var orðalagi ákvæðisins breytt til þessa horfs.

Á sama tíma sýnast afréttir einstakra jarða og stofnana hafa verið aðgreindir frá samnotaafréttum og þá yfirleitt ekki neinir fyrirvarar gerðir varðandi grunneignarrétt jarðeigandans. Sama afstaða endurspeglast og í þeim sölum ríkisjarða sem áttu sér stað á fyrstu áratugum aldarinnar en þá voru afréttir einstakra jarða og stofnana seldir, að því er virðist sem bein og fyrirvaralaus eignarlönd.⁹⁰ Breytingar má þó merkja í síðari tíma löggjöf þar sem ekki virðist gerður neinn grundvallarmunur á samnotaafréttum og afréttum einstakra jarða og stofnana.⁹¹

Dómstólar hafa frá árinu 1955 fjallað um eignarréttartilkall einstaklinga, sveitarfélaga og ríkis til einstakra afrétta.⁹² Í H 1955 108 (Landmannaafréttardómur fyrri) og H 1981 1584 (Landmannaafréttardómur síðari) var tekist á um eignarréttartilkall að Landmannaafrétti. Í fyrra málinu var beinu eignarréttartilkalli afréttarhafa hafnað, enda voru þeir ekki taldir hafa sýnt fram á tilvist slíks réttar, hvorki fyrir nám, löggerninga, hefð né með öðrum hætti. Afnot sem falist hefðu í sumarheit fyrir sauðfé, veiði og öðrum takmörkuðum notum styddu ekki eignarréttartilkall í beinni merkingu. Í H 1969 510 (Nýjabæjarafréttur), H 1971 1137 (Reyðarvatn) um afrétt Lundarreykjadalshrepps austan Reyðarvatns, H 1997 1162 (Auðkúluheiði) og H 1997 1183 (Eyvindarstaðaheiði) var eignarréttartilkalli afréttarhafa í öllum tilvikum hafnað.

Auk þeirra atriða sem réðu tilhögun sönnunarbyrði í Landmannaafréttardóminum fyrri sýnast lega, staðsetning og landshættir hafa áhrif, sem og upplýsingar sem raktar verða til Landnámu og þá eru gerðar kröfur um heimildir varðandi órofa framsal réttinda yfir viðkomandi afréttum. Afsöl og/eða aðrar eignarheimildir sýnast þá ekki heldur duga einar og sér heldur eru þær kröfur gerðar að meintur rétthafi sýni fram á að sá sem afsalaði hafi í raun verið réttilega komin að umræddum réttindum. Í H 1971 1137 (Reyðarvatn) var eignarréttur Andakílshrepps að afrétti sínum staðfestur en til af-

⁹⁰ Sjá H 1994 2227 (Geitland) og H 1997 1162 (Auðkúluheiði).

⁹¹ Í dæmaskyni má benda á að samkvæmt ákvæði 2. mgr. 5. gr. laga nr. 33/1966 um fuglaveiði og fuglafriðun og 2. gr. námulaga nr. 24/1973, sbr. athugasemdir með þeirri grein, sýnist sönnunarbyrðin um beinan eignarrétt að afrétti í öllum tilvikum hvíla á þeim aðila, sem heldur slíkum rétti fram.

⁹² Sjá jafnframt Lyfrd. eldri VII-223 og Lyfrd. yngri V-327.

réttarins hafði sérstaklega verið lögð Gullberastaðatunga, úr landi jarðarinnar Gullberastaða. Til athugunar í því sambandi er einnig niðurstaðan í H 1975 55, landamerksamáli á Arnarvatnsheiði, þar sem engir fyrirvarar voru a.m.k. gerðir um eignarrétt Hálsa- og Reykholtisdalshreppa að afrétti sínum, landsvæði sem fyrrum hafði verið skipt út úr jörðinni Kalmanstungu.

Séu framangreindir dómar skoðaðir með hliðsjón af því sem áður greindi um flokkun afrétta með tilliti til uppruna virðist óhætt að fella Landmannaafrétt undir *samnotaafrétt*, sbr. H 1955 108 og H 1981 1584. Þá sýnast afréttir Lundarreykjadalshrepps austan Reyðarvatns, Auðkúluheiði og Eyvindarstaðaheiði verða felldir undir flokkinn *afréttir einstakra jarða og stofnana*, sbr. H 1971 1137, H 1997 1162, H 1997 1183 og að auki H 1969 510 (Nýjabæjarafréttur). Loks virðast Gullberastaðatunga við Reyðarvatn og Kalmanstunguland á Arnarvatnsheiði dæmi um það að *lönd eða hluti lands einstakra jarða hafi verið lögð til afréttar*, sbr. H 1971 1137 og H 1975 55.

Óbyggðanefnd telur ekki hægt að útiloka að landsvæði sem samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum eru samnotaafréttir hafi verið númer eða á annan hátt orðið undirorpin beinum eignarrétti. Samhengi eignarréttar og sögu liggur hins vegar ekki fyrir. Nýting landsins hefur fyrr og síðar fyrst og fremst falist í sumarheit fyrir búfénað. Reglur um afmörkun á afréttum hafa verið mun rýmri en varðandi jarðir og fyrst og fremst miðast við hagsmuni eigenda aðbyggjandi jarða. Þá er ljóst að löggjafinn hefur ráðstafað eignarréttindum á afréttum til annarra en afréttarhafa og ekki lagt á þá sömu skyldur og eigendur jarða. Í stað þeirra almennu heimilda til umráða, hagnýtingar, ráðstöfunar o.s.frv. sem eigandi jarðar hefur um aldir verið talinn fara með hefur einungis verið um að ræða heimildir til takmarkaðrar nýtingar sem snemma urðu lögbundnar. Með vísan til úrlausna dómstóla er ljóst að beinn eignarréttur verður ekki byggður á slíkum notum. Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að líkur séu á því að land sem samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum er samnotaafréttur sé þjóðlenda.

Að því er varðar afrétti einstakra jarða og stofnana, virðist munurinn sá að réttindi einstakra jarða til landsvæðisins og tilheyrsla þess í því sambandi eru meiri en varðandi samnotaafréttina. Jafnframt hefur löggjafinn ekki ráðstafað eignarréttindum á slíkum svæðum á sama hátt og á samnotaafréttum. Hvort tiltekinn afréttur einstakrar jarðar eða stofnunar er undirorpin beinum eða óbeinum eignarrétti heimajarðar er hins vegar ekki einhlítt og verður að meta í hverju tilviki fyrir sig. Kröfur dómstóla til sönnunar að því er varðar annars vegar afrétti einstakra jarða og stofnana og hins vegar samnotaafrétti virðast þó sambærilegar.

Um lönd eða hluta lands einstakra jarða sem lagt hefur verið til afréttar vísast til kafla 4.2. um hugtakið *jörð*, sbr. einnig H 1971 1137 (Reyðarvatn) og H 1975 55 (Arnarvatnsheiði).

4.5. Jörð eða afréttur?

Hér hefur að framan verið gerð grein fyrir þeirri flokkun lands sem byggt var á fram að gildistöku þjóðlendlaga og fól í sér skiptingu í jarðir, afrétti og almenninga. Í kafla 4.2. kemur fram að jörð sé landsvæði sem upprunalega hefur verið ráðstafað úr einstökum landnámunum, stofnað til nýbýlis á eða eignarhefð unnin yfir. Um hugtakið jörð segir einnig að þó svo hvorki verði ráðið af eldri né yngri löggjöf að almennt sé gert ráð fyrir því að land innan jarðar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu, annars vegar heimaland, undirorpið sérstakri og meiriháttar nýtingu, og hins vegar annað land, úthagi eða afréttarland í takmarkaðri notum, þá finnst allt að einu einstök dæmi um slíka skiptingu. Af slíkum dæmum verði þó engar almennar ályktanir dregnar um mismunandi eignarréttarlega stöðu lands innan jarðar.

Afrétti hefur óbyggðanefnd flokkað í þrennt á grundvelli uppruna, sbr. kafla 4.4. Í fyrsta lagi samnotaafrétti, þ.e. þá afrétti sem skv. elstu heimildum hafa verið í sameiginlegum notum jarða í tilteknu sveitarfélagi eða á afmörkuðu svæði. Í öðru lagi afrétti einstakra jarða og stofnana, sem skv. elstu heimildum tilheyrðu einstökum jörðum, lögpersónum eða stofnunum, fyrst og fremst kirkjunum. Umræddir afréttir eru að meginstefnu skildir frá viðkomandi heimajörð með sjálfstæðum merkjum eða, í sumum tilvikum, af öðrum fasteignum. Í þriðja lagi er um að ræða jarðir sem að hluta eða öllu leyti hafa verið lagðar til afréttar og gilda þar um sambærilegar sönnunarkröfur og um eignarhald að landi jarða yfirleitt.

Til viðbótar og fyllingar þessum meginforsendum er óhjákvæmilegt að huga nokkru nánar að ákveðnum tilvikum sem virðast á mörkum framangreindra flokka. Innan merkja jarða kunna að finnast svæði sem kölluð eru afréttur en hafa þó ekki sjálfstæða afmörkun. Jafnvel er sá möguleiki fyrir hendi að þau séu á einhvern hátt afmörkuð. Hér má einnig nefna svæði sem kölluð eru afréttarland, fjallhagi, beitoland, upprekstrarland eða eru auðkennd með sambærilegum hætti. Í þessu þarf ekki að felast mismunandi eignarréttarleg staða lands innan jarðarinnar. Hugsanlegt er að vísað sé til gamalgroinnar notkunar á viðkomandi jarðarhluta sem beitarlandi. Þýðing hugtaksins afréttur hefur lengi verið á reiki og ekki ósennilegt að notkun þess í tímans rás sé með einhverjum afbrigðum, e.t.v. tengdum staðháttum. Í sveitarfélögum þar sem ekki finnst afréttir samkvæmt þeirri flokkun sem óbyggðanefnd hefur lagt til grundvallar kann það jafnvel að vera notað um fjalllendi jarða á svæðinu almennt. Það er mat óbyggðanefndar að slík aðstaða ein og sér, og þá einkum ef svæði er kallað afréttur án sjálfstæðrar afmörkunar, raski ekki þeim eignarréttarlegu forsendum, þ.m.t. sönnunarstöðu, sem óbyggðanefnd hefur byggt á viðvíkjandi réttarstöðu jarða. Gera þarf hins vegar skýran greinarmun á tilvikum af þessu tagi og afréttum einstakra jarða eða stofnana sem eru skildir frá viðkomandi heimajörð með sjálfstæðum merkjum eða öðrum fasteignum.

Í þessu samhengi skal það rifjað upp að land jarða kann að vera nýtt sem beitoland með svipuðum hætti og afréttir, jafnvel þannig að viðkomandi landsvæði sé alfarið tekið undir fjallskilaframkvæmd. Eins og fram kemur í almennri umfjöllun óbyggðanefndar

um fjallskil, sbr. kafla 4.7., gefur slík tilhögun ein og sér hins vegar enga vísbendingu um eðli eignarhalds að því landi. Í sögulegu ljósi getur það þó haft þýðingu við sönnunarmat um tilvist eignarréttar ef einstök landsvæði, sem gert er tilkall til sem hluta jarðar, hafa verið nýtt sem upprekstrarland af einhverju tagi af eigendum og ábúendum annarra jarða. Einstök tilvik af þessum toga verður að meta sérstaklega.

4.6. Jöklar

Í Landnámu er þess hvergi getið að menn hafi numið jökla til eignar, og kann því að hafa verið trúað að þar byggju hálftröll eða goðumlíkar persónur (sbr. frásagnirnar um Bárð Snæfellsás og Hallmund í Balljökli). Enda þótt jöklar séu ekki nefndir sérstaklega í lögbókunum fornu verður sú ályktun dregin að lögsaga þjóðveldisins hafi einnig náð til þeirra; sakamenn voru a.m.k. ekki óhultir á „fjöllum“ og í „óbyggðum“.⁹³ Ef marka má frásögn Grettis sögu hafa grið milli manna tekið jafnt yfir fjöll og jökla sem byggðar lendur.⁹⁴

Því hefur verið haldið fram að einhverjir hinna norsku landnámsmanna hafi þekkt jökla af eigin raun úr heimkynnum sínum. Hins vegar er erfitt að segja til um hversu nákvæm og víðtæk þekking þeirra á jöklum var.⁹⁵ Elsta lýsing á jöklum á Íslandi er í riti Saxo Grammaticus (Saxa hins málsþaka), *Gesta Danorum*, sem samið var um 1200. Þar er í fyrsta skipti lýst hreyfingu skriðjökla, nánar tiltekið hverfihreyfingu, þegar neðri hluti jökulsins hverfist upp á yfirborðið.⁹⁶ Saxi lýsir þessu sem furðufregn, og er alls ekki víst að frumbyggjar Íslands hafi í öndverðu verið betur að sér en hann um þann eiginleika skriðjökla að færast úr stað.⁹⁷ Hér er einnig ástæða til að benda á það sem stendur í formála Guðmundar sögu Arasonar eftir Arngrím ábóta Brandsson (rituð um 1350):

Á sjánum liggja þeir hafisar, at með sínum ofvægilegum vexti taka þeir at fylla norðr-höfin, en yfir háfjöll landsins svo *óbræðiligir jöklar* með yfirvættis hæð og vidd, at þeim mun ótrúligt þykkja, sem fjarri eru fæddir.⁹⁸

Landsmenn áttu eftir að komast að því, þótt síðar yrði, að stærð jökla var ekki föst og óbreytanleg heldur gátu þeir hlaupið fram í náttúruhamförum eins og gerðist við eldgosið í Knappafellsjökli 1362. En hægfara breytingar gátu einnig átt sér stað, og má nefna sem dæmi að um 1700 var landnámsbærinn Fell (Fjall) við Breiðá kominn undir jökul.⁹⁹ Um svipað leyti (1695) lauk Þórður Þorkelsson Vídalín Skálholtsrektor við rit-

⁹³ Sbr. Grágás 1992, s. 472. *Jónsbók* 1904, s. 43, 272–273.

⁹⁴ *Íslendinga sögur*. 6. b. Guðni Jónsson bjó til prentunar. [Reykjavík] 1953. S. 233 (72. k.): „Nú skulum vér vera sáttir ok sammála hverr við annan í huga góðum, hvárt sem vér finnumst á fjalli eða fjöru, skipi eða skíði, jörðu eða jökli, í hafi eða á hestbaki...“

⁹⁵ Sigurður Þórarinnsson, 1960: „Glaciological Knowledge in Iceland before 1800. A Historical Outline.“ *Jökull. Ársrit Jöklarannsóknafélags Íslands*. S. 1–2, 15.

⁹⁶ Sigurður Þórarinnsson 1960, s. 14–15.

⁹⁷ Sbr. Saxo Grammaticus, 1985: *Danmarks Krønike*. Kaupmannahöfn. S. XXII–XXIII.

⁹⁸ *Byskupa sögur*. 3. b. Hólabyskupar. Guðni Jónsson bjó til prentunar. [Reykjavík] 1953. S. 150. (Skáletur óbn.)

⁹⁹ *Landnámabók* 1986, s. 233 (1. nmgr.).

gerð sína um jökulfjöll á Íslandi þar sem hann, sennilega fyrstur manna, setti fram frost-
penslukenninguna svonefndu til skýringar á jöklaskriði.¹⁰⁰ Þá er þess að geta að
jökulhlaup voru eitt af því sem Árni Magnússon og Páll Vídalín áttu að gefa sérstakan
gaum að þegar þeir voru sendir í rannsóknarleiðangur um landið í byrjun 18. aldar.¹⁰¹

Jökull hefur verið skilgreindur sem massi af ís og snjó sem orðinn er þjáll og hreyfan-
legur og hnígur og skríður undan eigin fargi.¹⁰² Í aðdraganda að setningu vatnalaga í
byrjun 20. aldar var ágreiningur um eignarrétt að vatni og eignarhæfi þess. Niðurstaðan
varð sú að í vatnalögum, nr. 15/1923, er ekki kveðið á um eignarrétt landeiganda að
vatni á landi sínu heldur felst í þeim að landeigandi á aðeins þann rétt sem lögin heimila
honum sérstaklega. Þar var raunar um að ræða allar helstu hagnýtingarheimildir
vatns.¹⁰³ Vatnalögin gera mun á mismunandi afbrigðum vatns en um jökla er ekki
fjallað sérstaklega.

Eignarréttarleg staða jökulsvæða hefur ekki verið til sérstakrar umfjöllunar í ís-
lenskri lögfræði. Jöklar hafa einna helst verið nefndir sem dæmi um óbyggð svæði sem
enginn hafi nýttar af, eða landalmenninga samkvæmt síðari tíma flokkun. Með því hefur
þó alls ekki verið útilokað að jökull geti fallið innan eignarlands og jafnvel gerður skýr
fyrirvari um að sá möguleiki væri fyrir hendi.¹⁰⁴

Í almennum athugasemdum við frumvarp til þjóðlendulaga kemur fram að byggt sé
á nokkrum meginatriðum, m.a. þessum:

Tekið verði upp nýtt hugtak fyrir landsvæði utan eignarlanda, þjóðlenda. Þetta hugtak
taki til þeirra landsvæða sem nú eru ýmist nefnd afréttur, almenningur, óbyggðir eða
hálandi utan eignarlanda. Jöklar, sem ekki teljast innan eignarlanda, falli undir flokk
þjóðlendna.¹⁰⁵

Um jökla er ekki fjallað að öðru leyti í greinargerðinni og þeir eru ekki nefndir í
ákvæðum laganna.

¹⁰⁰ *Dissertationcula de montibus Islandiæ chrystallinis* (Smárit um jökulfjöll Íslands) (sbr. Sigurður
Þórarinnsson 1960, s. 16–17).

¹⁰¹ *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 38.

¹⁰² Minnisblað Odds Sigurðssonar, jöklafræðings, til óbyggðanefndar, dags. 13.1.2003.

¹⁰³ Um aðdragandann að setningu vatnalaganna, sjá t.d. Gaukur Jörundsson, 1982–83: *Eignarréttur* I.
Reykjavík. S. 43.

¹⁰⁴ Sbr. þessi orð Sigurðar Línals: „Auk afrétta og almenninga kunna að vera til lönd inni á hálend-
inu, til dæmis öræfa- og jöklasvæði, sem enginn einstaklingur getur leitt heimildir að eða skír-
skotað til sérreittinda yfir né heldur neinn almannaréttur er bundinn við“ („Eignarréttur á landi og
orkulindum.“ *Sérprentun úr skýrslu aðalfundar Sambands íslenskra rafveitna* 1983. S. 18). – Sbr.
einnig Þorgeir Örlygsson: „Landalmenningur er landsvæði, sem enginn aðili telur til einstaklings-
eignarréttinda yfir. Nú á tímum er erfitt að benda á staði, sem ótvírætt verða taldir til landalmen-
inga, þótt e.t.v. sé það ekki útilokað. Miðað við landnýtingu og búskaparhætti síðustu áratugi má
ætla, að erfitt sé að finna landsvæði utan fullkominna eignarlanda og sérstakra friðlanda, sem ekki
hafa að einhverju marki verið nýtt til sauðfjárbættis eða sauðfé farið þar um á sumrin og verið
smalað að hausti. Ekki er þó hægt að útiloka, að slík svæði finnist inni á hálendinu. Jöklar landsins,
að því marki sem þeir falla ekki innan fullkominna eignarlanda, teljast að öllum líkindum almenn-
ingar“ („Um eignarhald á landi og náttúruauðindum.“ *Afmælisrit: Gaukur Jörundsson sextugur 24.*
september 1994. Reykjavík 1994. S. 592).

¹⁰⁵ Þskj. 598. Alþtíð. 1997–1998, 122. lögþ. A: 2598.

Um ákvörðun eignarmarkna/landamerkja að eða á jökli hefur ekki verið tekið af skarið í íslenskri réttarframkvæmd. Jaðrar jökla taka breytingum, ýmist ganga fram eða hopa. Meginálítaefnið er hvernig með skuli fara þegar landamerki virðast miðuð við jökuljaðar og merkjum jarðar að jökli því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi.

Í úrskurðum óbyggðanefndar í málum á svæði 1 er vikið að mörkum afréttar innan þjóðlendu við jökul og talið að með hliðsjón af því að um einhliða ákvörðun afréttarmarkna sé að ræða en ekki mörk tveggja afrétta eða afréttar og eignarlands sé fullnægjandi að miða við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. laganna, enda eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðist af gróðurfari og hafi ekki þýðingu í öðru sambandi. Engin afstaða er tekin til þessa álítamáls að því er eignarland varðar, enda ekki gefið að sömu reglur eigi að gilda.¹⁰⁶ Verður nú hugað nánar að því atriði.

Í grein sinni „Landamerki fasteigna“ reifar Tryggvi Gunnarsson þrjár leiðir sem til álita komi um mörk eignarlanda við jökul. Í fyrsta lagi mætti hugsa sér að merkin væru breytileg og miðuðust við jökulbrún á hverjum tíma. Í öðru lagi gætu þau náð að elstu þekktu jökulbrún, sbr. reglu vatnalaga um „fornan miðjan farveg“ í ám. Loks væri í þriðja lagi hægt að taka mið af jökulbrún á þeim tíma þegar landamerkin voru skráð eða þau ákveðin með öðrum hætti.¹⁰⁷ Taka ber fram að grein þessi er rituð fyrir gildistöku þjóðlendulaganna 1998. Niðurstaða Tryggva er sú að réttast sé að landamerkin séu breytileg og miðist við jökulbrúnina eins og hún er á hverjum tíma. Telur Tryggvi að þeir sem völdu jökul sem landamerkjaviðmiðun hafi gert sér grein fyrir því að jökulbrúnin færðist til. Með vísan til reglna íslensks réttar varðandi breytingu á fjöru og landauka sem þar myndast sé ástæða til að ætla að dómstólar beiti hliðstæðri reglu varðandi breytingar á landamerkjum þar sem jökulbrún færist til og landamerki í samræmi við breytingar á jökulbrúninni. Sérstök sjónarmið kunni síðan að koma upp, ef jökull hverfi með öllu þar sem hann hafi áður skilið að fasteignir.

Ástæða er til að huga hér nánar að reglum um merki sjávarjarða til hafsins, sjá einnig kafla 4.9. Þau hafa ýmist verið miðuð við neðri mörk fjöru eða netlög.¹⁰⁸ Fjaran er svæðið á milli stórstraumsflóðmáls og stórstraumsfjörumáls. Netlög eru í ýmsum lögum skilgreind sem sjávarbotn 115 metra út frá stórstraumsfjörumáli landareignar. Dómstólar hafa lagt til grundvallar að eigandi sjávarjarðar eignist landauka til sjávar.¹⁰⁹ Fjara jarðarinnar og netlög færast út og inn í samræmi við landauka eða landtap, þ.e. breytt stórstraumsfjörumál, og landamerki hennar þar með. Með lögum nr. 73/1990 voru auðlindir hafsbotnsins utan netlaga og svo langt til hafs sem fullveldisréttur Íslands

¹⁰⁶ Sjá t.d. kafla 12.10. í máli nr. 5/2000 hjá óbyggðanefnd.

¹⁰⁷ Tryggvi Gunnarsson, 1994: „Landamerki fasteigna.“ *Afmælisrit: Gaukur Jörundsson sextugur 24. september 1994*. Reykjavík. S. 510–512.

¹⁰⁸ Í H 1996 2518 og 2525 er talinn vafi um beinan eignarrétt fasteignareiganda í netlögum.

¹⁰⁹ Sbr. H 1946 345. Sjá einnig Ólafur Lárusson, 1950: *Eignaréttur* I. Reykjavík. S. 45. Gaukur Jörundsson, 1982–83: *Eignaréttur* II. Reykjavík. S. 136.

nær lýstar eign íslenska ríkisins, sbr. 1. gr. Netlög eru þar skilgreind með sama hætti og áður, sbr. 3. mgr. 2. gr., og ekki verður talið að ætlunin hafi verið að afnema til fram-búðar áðurgreindan rétt sjávarjarða til landauka og fastsetja þar með í eitt skipti fyrir öll mörk sjávarjarða til hafsins. Vilji löggjafans til slíkrar breytingar hefði þurft að koma skýrt fram. Gildistaka laga nr. 73/1990 hafði þannig ekki í för með sér að merki sjávar-jarða til hafsins væru endanlega fastsett.

Samkvæmt ákvæði 1. gr. laga um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóð-lendna og afrétta, nr. 58/1998, er eignarhaldi á landi skipt í tvo flokka, eignarlönd og landsvæði utan eignarlanda, þ.e. þjóðlendur. Um leið eru þjóðlendur lýstar eign íslenska ríkisins, sbr. 2. gr. Í greinargerð með frumvarpi til þjóðlendulaganna kemur skýrt fram að jökull getur hvort heldur er verið í eignarlandi eða þjóðlendu, sbr. þá athugasemd sem að framan greindi. Þetta bendir ótvírætt til þess að löggjafinn hafi ekki álitnið að jökulrönd væri í eðli sínu afmörkun á eignarlandi og þjóðlendu. Breytingar á stöðu jökuls ættu því ekki að hafa í för með sér að eignarland breyttist í þjóðlendu og öfugt. Um eignarréttarlega stöðu þess lands sem hulið er jökli fer þannig eftir sömu reglum og um önnur landsvæði. Gildistaka þjóðlendulaganna hafði í för með sér endanlega skiptingu lands í annars vegar eignarland og hins vegar þjóðlendur. Hér skilur á milli laga um eignarrétt íslenska ríkisins að auðlindum hafsbotsins og þjóðlendulaga. Í fyrra tilvikinu er gert ráð fyrir að nýtt land, þ.e. landauki, eigi eftir að verða til og merki eða eignamörk því ekki fastsett. Í síðara tilvikinu er hins vegar fjallað um allt land sem við gildistöku laganna var ofan sjávar, þ.m.t. landsvæði undir jökli, og merki endanlega fastsett. Land sem kemur undan jökli er þannig ýmist eignarland eða þjóðlenda, um það fer ekki eftir reglunni um merki sjávarjarða til hafsins.

Vatnsréttindi á jökulsvæðum í eignarlandi og túlkun vatnalaga í því sambandi er ekki til úrlausnar fyrir óbyggðanefnd. Tilkall annarra en íslenska ríkisins til vatnsréttinda á jökulsvæðum í þjóðlendum verður að meta í hverju tilviki fyrir sig.

Kemur þá til skoðunar hvort taka skuli mið af elsta þekkta jökuljaðri, legu jökuls þegar landamerki voru skráð, við gildistöku þjóðlendulaganna eða einhverju öðru, í þeim tilvikum að landamerki virðast miðuð við jökuljaðar.

Vísindamenn hafa slegið því föstu að jöklar landsins séu stærri nú en á landnáms-tíma.¹¹⁰ Hafi landnám náð að jökli hefur það land sem horfið hefur undir jökul tilheyrir aðliggjandi jörðum. Þar getur jafnvel verið um að ræða heilar jarðir sem lítið eða ekkert er vitað um í dag. Lega jökuls á landnáms tíma verður ekki ákvörðuð með nokkurri vissu. Töluvert er hins vegar vitað um stöðu jökuls við lok nítjándu aldar og byrjun

¹¹⁰ Sjá eftirfarandi greinar Odds Sigurðssonar jarðfræðings: „Útbreiðsla jökla á Íslandi á sögulegum tíma.“ Greinargerð, júlí 2001. „Minnispunktur um breytingar jökla frá landnámi Íslands“, dags. 7.6.2002. „Variations of termini of glaciers in Iceland in recent centuries and their connection with climate.“ Óbirt handrit, ódags. Minnisblað Odds Sigurðssonar, jarðfræðings, um hugtakið jökul o.fl., dags. 13.1.2003. – Helgi Björnsson, 1979: „Glaciers in Iceland.“ *Tímaritið Jökull. Jöklarannsóknafélag Íslands*. 29. árg. – Sigurður Þórarinnsson, 1974: „Ofgnótt jökla.“ *Saga Íslands*. 1. b. Reykjavík. S. 43–48.

þeirrar tuttugustu, þegar sett höfðu verið landamerkjalog og ætla má að flest landamerkjabréf hafi verið gerð. Jöklar voru þá stærstir á sögulegum tíma en síðan hafa þeir almennt hopað, þó ekki alla leið aftur til stöðu sinnar um landnám. Innan þess jökuljaðars sem miðað kann að hafa verið við í kringum 1900 er í sumum tilvikum jökullaust land nú. Við gildistöku þjóðlendulaga 1998 lá jökuljaðarinn þannig á milli upphaflegra landnámsmarka og stöðu við gerð flestra landamerkjabréfa um aldamótin 1900, almennt séð þó nær hinni síðarnefndu. Óhætt er þannig að slá fastri þeirri meginreglu að land sem komið hefur undan jökli á tímabilinu frá því landamerkjalog eru sett 1882 og þar til þjóðlendulög taka gildi 1998 var jökullaust við landnám.

Óljóst er hvort landnámsmenn hafa gert sér grein fyrir því að jökuljaðar væri breytingum undirorpin en ekki fer á milli mála að um aldamótin 1900 var löngu orðið ljóst að svo væri. Jaðar jökulsins hefur að sjálfsögðu afmarkað það landsvæði sem nýtanlegt hefur verið og með honum eru dregin glögg skil frá náttúrunnar hendi. Eðli máls samkvæmt er hins vegar erfitt að finna þar fastan viðmiðunarpunkt. Mun þetta ástæða þess að merkjum er oft lýst „í jökul“ ótilgreint eða kennileiti skammt undan jökli. Sums staðar á landinu hagar þannig til að ein og sama jörðin liggur milli sjávar og jökuls. Jafnlgögg merki af völdum náttúrunnar kunna að hafa verið talin svo sjálfsögð viðmiðun að ekki þyrfti umfjöllunar við í landamerkjalyngu. Gagnvart jöklinum sjálfum er þá engri landamerkjalinu lýst. Ekki verður talið að viðkomandi jarðeigandi hafi þar með lýst því yfir að hann gæfi eftir eignarrétt eða afsalaði sér tilkalli til þess lands sem í tímans rás hefur horfið undir jökul. Líkur eru hins vegar á að í flestum tilvikum sé útilokað að afmarka það. Óbyggðanefnd ber að draga mörk á milli eignarlanda og þjóðlendna, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998, og niðurstaðan hverju sinni hlýtur að ráðast af tiltækum heimildum og almennum sönnunarreglum. Staðhættir og sönnunarstaða geta því leitt til sambærilegrar niðurstöðu og ef eignarréttur hefði verið gefinn eftir.

Ef líkindi eru fyrir því að land hafi verið numið inn til jökla styður það þá niðurstöðu að land sem jökullinn hefur skilað frá gerð landmerkjabréfanna falli til aðliggjandi jarða. Ekki verður talið að jökull hafi hopað svo hratt undanfarna rúma öld að komið sé í ljós að ráði land jarða sem ofar kunna að hafa legið, enda staða jökuls 1998 nær því sem var um 1900 en um landnám. Tilkall til lands sem komið hefur undan jökli kann jafnframt að byggjast á hefðarreglum. Til skoðunar koma þá almenn atriði eins og tímalengd, yfirráð, hagnýting, ráðstafanir að lögum, viðhorf hefðanda og annarra aðila o.fl. Staðhættir kunna að vera með þeim hætti að um eðlilegt framhald tiltekinnar jarðar sé að ræða, líkt og landauki til hafs, og nýting annarra útilokuð. Frávik frá þessum almennu ályktunum eru þó að sjálfsögðu möguleg og verður að skoða hvert tilvik fyrir sig. Jafnframt hlýtur réttur þessi að takmarkast við land sem komið var undan jökli við gildistöku þjóðlendulaga 1998, þegar löggjafinn kvað á um eignarhald ríkis á öllu því landi sem ekki væri sannanlega undirorpið beinum eignarrétti. Mögulegar væntingar jarðeigenda um rétt til þess lands sem kemur undan jökli eftir þann tíma njóta ekki réttarverndar sem eignarréttindi í skilningi 72. gr. stjórnarskrár. Þá ber þess að geta að

frá gildistöku þjóðlendulaganna er ekki unnt að öðlast eignarréttindi innan þjóðlendna fyrir nám eða hefð, sbr. 8. mgr. 3. gr.

Niðurstaða óbyggðanefndar er því sú að gildistaka þjóðlendulaga hafi undir þessum kringumstæðum haft það í för með sér að merki jarða gagnvart jökli væru fastsett, án tillits til síðari breytinga á jökuljaðrinum. Sú niðurstaða er jafnframt í eðlilegu samræmi við markmið og tilgang löggjafarinnar. Þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi ber þannig að miða við stöðu jökuljaðarsins 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll., enda sé jökullinn í þjóðlendu. Lega jökuljaðarsins kann þó að virðast óljós þar sem smájöklar eða fannir liggja aðskilið frá meginjöklinum. Í þeim tilvikum þar sem eignarland liggur að jökli í þjóðlendu verður að telja eðlilegt að íslenska ríkið beri hallann af þeim vafa sem þannig kann að vera fyrir hendi. Óbyggðanefnd telur því eðlilegt að í slíkum tilvikum miðist þjóðlendulína við jaðar meginjökuls, eins og hann er skilgreindur af sérfræðingum á því sviði. Smájöklar og fannir verða þá innan eignarlands á sama hátt og jökulsker eða annað land umlukið jökli verður innan þjóðlendu.

Sé jökulsvæði innan merkja jarðar gilda hins vegar þau almennu sjónarmið um túlkun landamerkja sem óbyggðanefnd hefur áður gert grein fyrir. Ljóst er að enda þótt lega jökuljaðarsins verði ákvörðuð með landfræðilegum gögnum er hann óhentug viðmiðun vegna lögunar sinnar og breytileika. Önnur og e.t.v. heppilegri útfærsla er hins vegar ekki á valdsviði óbyggðanefndar, en sá möguleiki fyrir hendi að ríkisvaldið og einstakir jarðeigendur nái um slíkt samkomulagi, eftir atvikum með nauðsynlegri aðkomu löggjafarvalds, sbr. ákvæði 40. gr. stjórnarskrár og II. kafla þjóðll.

4.7. Fjallskil

Af dómsúrlausnum má ráða að fyrirkomulag og tilhögun fjallskila og smölunar og nýting því tengd kunni að hafa áhrif við mat á eðli og inntaki eignarréttar að viðkomandi landi og þá þannig að litið sé til þess hvort með land hefur verið farið sem eignarland varðandi fjallskil eða ekki.

Lagafyrirmæli um smölun og fjallskil hafa haldist í hendur við byggð og búskap í landinu. Í þjóðveldislögunum, Grágás, voru allmörg ákvæði um afrétti, almenninga og ágang búfjár og munu þau flest hafa verið tekin upp í Jónsbók. Þá voru enn fremur tekin upp ákvæði í þessa veru í Réttarbót Eiríks konungs frá 1294. Þessi ákvæði giltu, a.m.k. að formi til, allt til þess að sett voru lög nr. 42/1969, um afréttamálefni, fjallskil o.fl.

Í Jónsbók kemur skýrt fram að landeigandi eða leiguliði hans átti einn beit á jörð sinni og skyldi greiða honum bætur, áverkabót og landnám, ef þessi réttur var brotinn.¹¹¹ Í réttarbót Hákonar konungs frá 1305 er þó mælt til þess að geldfé sé sektarlaust í heimalöndum ef hreppstjórar og grannar lofa og gefa enga sök á því.¹¹² Jarðeigandi átti

¹¹¹ Sbr. *Jónsbók* 1904, s. 134–136, 144–145 (6. og 18. k. llb.).

¹¹² *Jónsbók* 1904, s. 292.

einnig gróður á jörð sinni að því undanskildu að sá sem átti engi á annars manns landi mátti eiga þar rifhrís.¹¹³

Í Grágás og Jónsbók giltu mjög svipaðar reglur um hvenær maetti fara með búfé í sel, almenninga og afrétti og hvaða leiðir skyldu farnar. Markmiðið var hvort tveggja að vernda nærliggjandi bújarðir fyrir ágangi upprekstrarfjár og tryggja hagsmuni allra þeirra sem hlut áttu í afréttinum. Meginreglan var sú að allir þeir sem afrétt áttu skyldu reka fé sitt í miðjan afrétt er átta vikur voru af sumri en úr afrétti er fjórar vikur lifðu sumars. Tekið var sérstaklega fram að menn skyldu ekki reka málnytu sína í afrétt nema ítala væri. Samkvæmt Grágás máttu þeir menn er næstir bjuggu afrétti beita þangað búfé sínu yfir vetrarmánuðina en í Jónsbók var þetta bundið því skilyrði að þeir ættu hlut í afréttinum. Afréttareiganda var vetrararbeit því aðeins heimil að hann þyrfti ekki að reka fé sitt yfir land annarra. Þó skyldi ævinlega hvíla afrétt í tvær vikur, frá því er sex vikur voru af sumri til áttundu viku.¹¹⁴

Fleiri ákvæði voru sett til að vernda hina sameiginlegu beit afréttareigenda; t.d. mátti ekki gera sel og slá í afrétti.

Um lögréttir á haust og fjallgöngur sagði svo m.a. í 49. kapítula landsleigubálks Jónsbókar:

Eigi skulu réttir fyrr vera en .iiii.[þ.e. fjórar] vikur lifa sumars. Hverr maðr er sauði á skal ganga eitt sinn á fjall, ok um landeign sína hvert sinn er lǫgr-tt skal vera, skipa svá þórum gǫngum sem þeir ráða. Sekr er sá hálfri mǫrk við konung er eigi gengr um landeign sína, ok ábyrgiz sauði við þá er eigu, alla þá er í hans landi váru sénir þá er hann átti gǫnguna.

Síðan er kveðið á um það hvað gert skuli við óskilafé. Í tilvitnaðri grein er gert ráð fyrir að hver maður smali sitt eigið land jafnframt því sem hann gangi á fjall að hausti ásamt öðrum afréttareigendum. Ef afréttarfé gekk í land bónda var honum heimilt að reka það í miðjan afrétt. Hann gat einnig haft það áfram í sínu eigin landi eða rekið það heim til þess manns sem féð átti. Í Jónsbók er ekki fjallað um aðra afrétti en þá sem voru í sameign tveggja manna eða fleiri. Í heimildum frá miðöldum má þó finna dæmi um beitarlönd sem kölluð voru afréttir og töldust í einkaeign. Var þá greint á milli „eignar sérlegrar“, sem var í einkanotum, og „afréttar“, sem tilteknir bændur höfðu heimild til að nýta gegn ítölu.¹¹⁵

Ákvæði lögbókanna um beit í almenningi voru að því leyti frábrugðin því sem hér hefur verið greint frá að nýtingartími þeirra var annar. Samkvæmt Grágás var heimilt að beita almenning frá því er mánuður lifði vetrar og næstu sjö mánuði en með lögtöku Jónsbókar virðist beit hafa verið leyfð í almenningi allan ársins hring nema frá krossmessu á vor (3. maí) til Bótólfsvöku (17. júní). Í Grágás var þeim sem næstur bjó almenningi heimilað að beita almenning þá fimm mánuði sem hann annars átti að liggja ónýttur en um slíkt er ekki getið í Jónsbók. Enn fremur var tekið fram að hver sem vildi

¹¹³ *Jónsbók* 1904, s. 152–154 (24. k. llb.).

¹¹⁴ *Jónsbók* 1904, s. 176–177 (46. k. llb.). *Grágás* 1992, s. 330–331 (38. k. llb.).

¹¹⁵ *Íslenskt fornbréfasafn*. 8. b. Reykjavík 1906–1913. S. 149.

mætti gera sel í almenningi, en það var bannað í afréttum, og öllum var heimilt að nýta sér reka í almenningi, hvort heldur var viður eða hvalur, svo framarlega sem hann hafði ekki áður verið öðrum merktur.¹¹⁶

Í tilskipun um sveitarstjórn 4. maí 1872, 39. gr., var svo fyrir mælt að sýslunefnd skyldi semja reglugerðir um notkun afrétta, fjallskil, fjárheimtur o.fl. Fóru sýslunefndir eftir það að semja fjallskilareglugerðir. Voru í fjallskilareglugerðunum sett ítarleg ákvæði um þessi efni er byggðu að mestu á ákvæðum Jónsbókar. Í mörgum tilvikum voru ákvæði þessara reglugerða misvísandi og í öðrum tilvikum stönguðust þau beinlínis á við gildandi rétt. Af fjallskilareglugerðum verða ekki dregnar almennar ályktanir um það efni sem hér er til úrlausnar, en einstaka reglugerð, sett með stoð í tilskipuninni frá 1872 eða síðari löggjöf, getur vissulega skipt máli að því er tekur til mats einstakra svæða.

Um afréttamálefni og fjallskil voru fyrst sett heildarlög hér á landi árið 1969, lög nr. 42/1969, um afréttamálefni, fjallskil o.fl. Voru þau lög síðar endurútgefin með áorðnum breytingum sem núgildandi lög nr. 6/1986. Það var þannig fyrst með löggjöf þessari sem hin dreifðu ákvæði í landsleigubálki Jónsbókar og réttarbót Eiríks konungs frá 1294 voru leyst af hólmi. Ákvæði gildandi laga taka í ýmsu mið af reglum eldri löggjafar.

Ef litið er til helstu fyrirmæla gildandi laga er ljóst þegar af 3. og 4. gr. laganna að fyrirmæli þeirra taka að meira eða minna leyti til afrétta, annarra sameiginlegra sumarbeitalanda og heimalanda. Skulu nánari fyrirmæli sett í fjallskilasamþykktir fyrir einstök svæði, sbr. 3. gr. Í 4. gr. er skilgreint það land sem fjallskil taka til og það greint í annars vegar afrétti og hins vegar heimalönd. Samkvæmt lögunum er stjórn afréttamálefna og fjallskila í höndum héraðsnefndar. Í II. kafla laganna er fjallað um afrétti og notkun þeirra og þá greint á milli sameiginlegra afrétta hreppa eða upprekstrarfélaga, sbr. 7. gr., afréttarlanda, sem liggur undir einstaka jörð eða stofnun, sbr. 8. gr., og loks beitalanda einstakra jarða sem notað sé sameiginlega til beitar með líkum hætti og afréttir, sbr. 12. gr., og skuli reglum laganna um afrétti beitt um þau svæði eftir því sem við geti átt. Í V. kafla laganna eru síðan fyrirmæli um göngur og réttir, í VI. kafla er fjallað um smölun heimalanda eftir réttir og í VII. kafla er fjallað um eftirleitir og öræfaleitir.

Í meginatriðum má greina lagareglur þessar á þann veg að þar er í fyrsta lagi fjallað um notkun afrétta og rétt til þeirra nota. Í annan stað er síðan fjallað um smölun afréttanna og fyrirkomulag smölunar sem og skiptingu þess sameiginlega kostnaðar sem af hlýst og falla í þann flokk lönd þeirra einstöku jarða sem fjallað er um í 12. gr. laganna. Allt að einu er í lögunum, sbr. einkum ákvæði V. og VI. kafla, fjölþætt ákvæði sem taka til heimalanda einstakra jarða og kveða m.a. á um skyldu til vorsmölunar, sbr. 36. gr., skyldu jarðeiganda til smölunar heimlands samhliða leitum á afrétti, sbr. 39. gr., skyldu til smölunar heimalanda eftir réttir, sbr. 52. gr. o.s.frv. Um smölun eyðijarða er svo ákvæði í 41. gr. laganna. Að meginstefnu til er hins vegar gert ráð fyrir því að

¹¹⁶ Jónsbók 1904, s. 193–194 (59. k. llb.). Grágás 1992, s. 369 (74. k. llb.).

smölun heimalands annist jarðeigandinn sjálfur og beri af henni allan kostnað. Sinni eigandi ekki þeirri skyldu skal honum gert að greiða kostnað eftir mati. Í 2. mgr. 40. gr. laganna er svo sérstök regla þess efnis að heimilt sé að ákveða í fjallskilasamþykkt að haustsmölun heimalanda verði metin til aðalfjallskila, að meira eða minna leyti, eftir því sem til hagar á hverjum stað.

Þá mun nokkuð víða háttá þannig til að bændur sammælist um smölun heimalanda sinna og standa sameiginlega að smölun í landi tveggja eða fleiri jarða. Slík samvinna um smölun fellur þó alla jafna algjörlega utan þeirra lögbundnu fjallskila sem um er fjallað í lögum og fjallskilasamþykkt.

Af öllu þessu má sjá að löggjafinn hefur um langan aldur mælt fyrir um skyldur landeigenda til að smala jarðir sínar, sbr. upphaflega fyrirmæli 49. kapítula landsleigubálks Jónsbókar. Þá sýnist líka beinlínis hafa verið gengið út frá því að land einstakra jarða sé nýtt sem beitiland með svipuðum hætti og afréttir, jafnvel þannig að viðkomandi landsvæði sé alfarið tekið undir fjallskilaframkvæmd. Í slíkum tilvikum gefa fjallskil þannig alls enga vísbendingu um eðli eignarhalds að því landi.

Í dómum Hæstaréttar Íslands hefur svo sem fyrr segir verið litið til þess í nokkrum tilvikum hvernig fjallskilum hefur verið háttáð á landsvæði því sem þá er til eignarréttarlegrar meðferðar. Í þessum dómum hefur ekki verið talið sannað að um beinan eignarrétt væri að ræða að viðkomandi landsvæði og sú niðurstaða þá m.a. rökstudd með vísan til þess að ekki hafi verið sýnt fram á eða í ljós leitt að með viðkomandi land hafi verið farið sem eignarland varðandi fjallskil. Verður ekki annað ráðið af dómum þessum en að fjallskil geti út af fyrir sig haft þýðingu um úrlausn máls en verði þó ekki ráðandi um niðurstöðu. Í dómum eru vísbendingar fremur í þá átt að framkvæmd fjallskila gæti hugsanlega stutt eignartilkall en að eignarréttur sem talin verður sannaður á grundvelli annarra gagna verði vefengdur á grundvelli þess hvernig framkvæmd fjallskila hefur verið háttáð.

Í ljósi alls þessa er það mat óbyggðanefndar að ekki verði dregnar víðtækar ályktanir um eignarrétt að landi af upplýsingum um framkvæmd fjallskila að fornu og nýju. Skiptir þar auðvitað mestu máli sú staðreynd að lengst af hefur smölun heimlanda, þ.e. lands einstakra jarða, ekki einungis verið háð lögbundnum skyldum og kvöðum um skyldur til smölunar, heldur hefur því jafnframt verið þannig háttáð að lönd einstakra jarða hafa verið nýtt með sambærilegum hætti og afréttir og þá fallið í einu og öllu undir viðkomandi fjallskilaframkvæmd. Eftir sem áður hafa slík landsvæði ekki verið talin falla í flokk afrétta, þau óumdeilt legið innan landamerkjja viðkomandi jarðar og eftir atvikum enginn ágreiningur verið uppi um eignarrétt að þeim. Þannig getur bæði háttáð svo til að með öllu skorti á upplýsingar um fjallskilaframkvæmd og/eða smölun á viðkomandi landsvæði eða að forsendur séu með einhverju því sérstaka móti sem nú hefur verið gerð grein fyrir. Hvað sem þessu líður verður þó ekki útilokað fyrirfram að upplýsingar í þessa veru geti haft eitthvert vægi við eignarréttarlegt mat. Það þarfnast þá

sérstakrar skoðunar í hverju einstöku tilviki þar sem glöggar upplýsingar um tilhögun og forsendur fjallskila liggja á annað borð fyrir.

4.8. Ítök

Í íslenskum rétti hafa ítök eða ítaksréttindi verið skilgreind sem réttindi er veiti rétthafa tiltekin þröng umráð og takmörkuð not fasteignar sem er í eigu og umráðum annars eða annarra aðila.¹¹⁷ Réttindi af þessum toga eiga sér langa sögu hér á landi og verður fyrst vikið að því hvað ráða megi af eldri rétti um ítök og inntak ítaksréttinda.

Í lögbókunum Grágás og Jónsbók er hugtakið *ítak* ekki skilgreint sérstaklega, en af einstökum ákvæðum má ráða í merkingu þess. Í landabrigðisþætti Grágásar er fjallað um þær réttarathafnir sem fram áttu að fara þegar maður vildi brigða öðrum land. Þar segir m.a. að brigðandi skyldi kveðja sér kviðar (væntanlega búakviðar) til að ganga úr skugga um hvort unnt væri að selja leiguból „eða ítök í annarra manna löndum“ áður en til þess kæmi að aðalbólið væri selt.¹¹⁸

Kaflinn um landamerki og lagakaup í Jónsbók (6. k. landsbrigðabálks) hefst á þessa leið:

Nú vill maðr selja land sitt við verði, þá skulu þeir kveða á um merki með sér, um land ok skóga ok engjar ok reka, veiðar ok afrétu ef eru, ok allra gæða skulu þeir geta þeira, er því landi eigu at fylgja, þó at þat sé í þinnur lþnd, eða aðrir menn eigi þanneg ítþk; síðan skulu þeir takaz í hendr ok kaupa með vátum tveim eða fleirum.¹¹⁹

Annars staðar í lögbókinni er nánar rætt um sams konar réttindi án þess þó að tekið sé fram að um ítök sé að ræða. Þannig er fjallað um skóg, beituteig, fjöru, veiði og engi í annars jörðu en síður eða jafnvel ekki notuð orðin skógar-, beitar-, fjöru-, veiði- og engjaítak.¹²⁰ Ákvæði lögbókanna leiðir því til þeirrar niðurstöðu að ítak sé „réttur til ákveðinna nytja á landi annars“,¹²¹ og fær það vel samrýmt hinni lögfræðilegu skilgreiningu hugtaksins nú á dögum.

Til ítaka var stofnað með ýmsum hætti. Ítakaeign mun t.d. hafa orðið til við tíma-bundin lán hlunninda, kaup og ítakaskipti.¹²² Elsta skjalllega heimildin um ítakaeign mun vera máldagi Stafholtskirkju sem talinn hefur verið frá miðri 12. öld.¹²³ Þar er greint frá því að prestur nokkur, Steini Þorvarðsson, hafi gefið kirkjunni m.a. þrjá hluti laxveiðar í Þverá, kerveiði í Norðurá undir fossi, Engines á Ströndum norður „ok reki

¹¹⁷ Þorgeir Örlygsson, 1998: *Kaflar úr eignarétti* I. Reykjavík. S. 28 (hdr.). Gaukur Jörundsson, 1982–83: *Eignaréttur* I, s. 6. Ólafur Lárusson, 1950: *Eignaréttur* I, s. 13.

¹¹⁸ Sbr. Grágás 1992, s. 288.

¹¹⁹ Jónsbók 1904, s. 124. Sambærilegur kafli er í Grágás (1992, s. 290) án þess að orðið *ítak* sé þar notað.

¹²⁰ Sbr. Grágás 1992, s. 296, 321, 329. Jónsbók 1904, s. 147–148, 150.

¹²¹ Grágás 1992, s. 537. Sbr. Magnús Már Lárusson, 1981: „Jordejendom. Island.“ *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. 7. b. Kaupmannahöfn. D. 671.

¹²² Páll Sigurðsson, 1992: „Kirknaítök. Saga þeirra og réttarþróun.“ *Svipmyndir úr réttarsögu. Þættir um land og sögu í ljósi laga og réttarframkvæmdar*. Reykjavík. S. 277.

¹²³ *Íslenskt fornbréfasafn*. 1. b. Kaupmannahöfn 1857–76. S. 178–180. Sbr. Páll Sigurðsson 1992, s. 279.

með“ og selför í Þverárdal upp frá Kvíum. Í máldaganum er lýst einum algengasta stofnunarhætti kirknaítaka sem var gjöf í sáluhjálparskyni. Þannig hefur frá fyrstu tíð byggðar hér á landi verið stofnað til ítaka með beinni yfirfærslu eða afhendingu tiltekinnna réttinda.

Frá 13. öld hafa varðveist nokkrar skrár um ítök, einkum reka, m.a. elsta rekaskrá Skálholtskirkju frá um 1270. Bendir það til þess að á þeim tíma hafi ítök verið orðin eftirsótt gæði sem ekki síst kirkjulegar stofnanir sóttust eftir.¹²⁴ Ítökum fjölgaði síðan jafnt og þétt, og í byrjun 18. aldar, þegar Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns var tekin saman, hafði myndast þéttriðið net ítaka um land allt.¹²⁵

Ljóst er að ítakaeign skipti í margar aldir verulegu máli fyrir afkomu landsmanna og mun að einhverju leyti hafa stuðlað að jafnari dreifingu landgæða. Á sumum stöðum á landinu hagaði þannig til að jörð sem ekki átti mikilvæg hlunnindi eins og upprekstrarland, skóg eða fjörunytjar eða gat ekki nýtt þau í eigin landi vegna staðhátta fékk þau sem ítök í öðru landi. Nefna má sem dæmi að í Þórisdal í Lóni áttu nokkrar jarðir skógarítak. Ein þeirra var Efri-Fjörður í Lóni. Hún átti skógarítak í Skálahvömmum í Þórisdal eða Laxárdal, en í staðinn var heimilað útræði frá Klifunum (Þorgeirsstaðaklif).¹²⁶ Slík ítakaskipti munu víðar hafa tíðkast, ekki síst á þeim svæðum þar sem útræði var gott. Hraunskarð undir Jökli átti t.d. „frí kolatak í Hrisaskóg og raptvidahögg í jörðunne til upheldis“ í staðinn fyrir uppsátur og „ítaksbúðir“ í Hraunskarðsjörð.¹²⁷ Annars staðar þar sem ekki var um ítök eða ítakaskipti að ræða var venjulega greitt ákveðið gjald fyrir útræðið, svonefndur vertollur.¹²⁸

Mörg ítök gengu smám saman úr sér ýmist af völdum eyðingarafla náttúrunnar, ofnýtingar eða vegna breyttra búskaparhátta og urðu því ekki annað en inntakslaus réttur sem setti ákveðnar hömlur á eignarrétt fasteigna.¹²⁹ Um miðbik nýliðinnar aldar var því svo komið að fjölmörg þeirra ítaka sem á jörðum hvíldu komu ítakshafanum að litlu sem engu gagni auk þess sem ýmis þeirra virtist augljóslega hagkvæmara að nýta samhliða nýtingu á viðkomandi jörð. Lagasetning frá þeim tíma ber skýran vott um þá stefnu löggjafans að tryggja það, að eðlileg gæði fasteigna fylgi þeim sjálfum og séu nytjuð í sambandi við notkun þeirra.¹³⁰ Það var einkum gert með því að banna að tiltekin

¹²⁴ *Íslenskt fornbréfasafn* 1, s. 67–76. Tímasetning rekaskrárinnar er ekki örugg. Sbr. einnig sama rit, s. 4, 246–248 (ítakaskrá Viðeyjarklausturs [1284]), 248–251 (reka- og landamerkjaskrá Þingeyraklausturs [1285]).

¹²⁵ Sbr. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. 12. b. (Atriðisorðaskrá), undir *afrétt, beit/beitarítak, melaslægja/meltak, lax/laxveiði, fugl/fuglatekja, eggjatak/eggjatekja/eggver, skógur/skógarítak, hris/hrisrif/hrístak, torf, móskurður/mótak, engjatak/engjaitak, reki/rekaitak*.

¹²⁶ Þetta kom fram í vitnisburði Vilhjálms Geirs Þórhallssonar, eiganda Efri-Fjarðar, við skýrslutöku 9.9. 2002 í máli nr. 5/2001 hjá óbyggðanefnd. Sbr. einnig vitnisburð Þorsteins Geirssonar á Reyðará við sömu skýrslutöku.

¹²⁷ *Íslenskt fornbréfasafn*. 3. b. Kaupmannahöfn 1896. S. 141. Fleiri dæmi eru um slík ítakaskipti í þessari heimild sem talin er frá um 1360.

¹²⁸ Sbr. *Jarðabók Árna og Páls* 12, undir *naust, uppsátur, útræði, verbúð, vertollur*.

¹²⁹ Sbr. hugtakið *servitut* í merkingunni *ítak eða ískýlda*.

¹³⁰ Þegar um miðja 19. öld tók að gæta þeirrar tilhneigingar löggjafans að sporna við frekari stofnun ítaka, sbr. 4. gr. tilskipunar um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849.

hlunnindi, sem fasteign fylgdu, væru frá henni skilin auk þess sem eigendum fasteigna sem ítök hvíldu á var gert kleift að leysa þau af eignum sínum gegn fjárgreiðslu. Þannig var t.d. lausn veiðiítaka í ám og vötnum heimiluð með lögum nr. 40/1942, sbr. nú lög nr. 76/1970 og lausn skógarítaka af jörðum með lögum nr. 100/1940, sbr. nú lög nr. 3/1955, sbr. lög nr. 76/1984. Þá fjalla lög nr. 13/1956 um sölu kirkjuítaka. Veigamesti þátturinn í þessari viðleitni löggjafans var þó setning laga nr. 113/1952 um lausn ítaka af jörðum en þau taka til allra ítaka í jarðir annarra en lax- og silungsveiðiítaka í ám og vötnum og skógarítaka, sbr. 2. og 3. gr. laganna.¹³¹ Með þeim var sú skylda lögð á þá sem töldu sig eiga slík ítök að lýsa þeim í samræmi við efni laganna. Væri það ekki gert féll ítakið úr gildi. Lögin hafa enn fremur að geyma reglur um það hvernig eigandi jarðar, sem ítak er í, eldra en 25 ára, getur leyst það af jörð sinni. Þrátt fyrir þessa viðleitni löggjafans er þó ljóst að enn kunna að finnast gild ítök hér á landi.

Óbyggðanefnd telur að tilvist ítaks í fasteign bendi fremur til þess að svæði það sem ítakið er á sé eða hafi einhvern tíma verið eignarland.¹³² Þannig hafi réttur yfir viðkomandi landsvæði verið nauðsynlegur grundvöllur undir stofnun ítaks á því og ítakshafinn öðlast rétt sinn innan marka þess réttar sem handhafi hinna beinu eignarréttinda átti.

Þrátt fyrir þetta kunna að finnast ítök í landsvæðum sem ekki eru undirorpin beinum eignarrétti nú og ekki unnt að sýna óbyggjandi fram á að hafi nokkurn tíman verið það. Sem dæmi um slíkt má nefna ákvæði í máldögum um takmörkuð réttindi kirknanna í Biskupstungum á Biskupstungnaafrétti. Þannig segir í máldaga kirkjunnar á Torfastöðum frá 1331 að hún eigi „skógarteig í Sandvatnshlíð“.¹³³ Hið sama kemur fram í Vilkinsmáldaga frá 1397¹³⁴ og Gíslamáldaga frá 1570.¹³⁵ Þá segir í Gíslamáldaga um kirkjuna í Bræðratungu að hún eigi „Skógartungu undir Bláfelli“.¹³⁶ Í máli nr. 4/2000, Biskupstungnaafréttur og efstu lönd í Biskupstungnahreppi, komst óbyggðanefnd að þeirri niðurstöðu að Framafréttur Biskupstungna, það landsvæði sem framangreind réttindi kirknanna náðu til, væri þjóðlenda. Nefndin útilokaði þó ekki að umrætt landsvæði hefði einhvern tíma verið undirorpið beinum eignarrétti en taldi umrædda máldaga eina og sér ekki veita næga sönnun í þeim efnum. Í slíkum tilvikum kann þó að vera um annars konar réttindi að ræða en ítök í hinni hefðbundnu lögfræðilegu merkingu hugtaksins.

¹³¹ Í 1. gr. laga nr. 113/1952 segir að ítak merki í lögunum hvers konar afnot fasteignar, sem eigi séu samfara vörslum hennar eða þess hluta hennar, sem afnotin taki til, enda sé réttur til afnotanna byggður á heimild einkaréttareðlis. Í greinargerð með frumvarpi því sem varð að umræddum lögum segir í athugasemdum að fylgt sé hinni venjulegu fræðilegu skýringu á því hvað ítak sé.

¹³² Í greinargerð með frumvarpi því sem varð að lögum nr. 113/1952 er í athugasemdum tekið fram að lögin taki ekki til ítaka í kaupstaðarlóðir eða í afrétti, sem sveitarfélög eiga. Í lögunum er þannig gert ráð fyrir því að unnt sé eða hafi verið að stofna til ítaka í afréttarlöndum. Með hliðsjón af hinni almennu lögfræðilegu skilgreiningu á hugtakinu ítak verður þó að ætla að með því sé átt við afréttarlönd sem undirorpin eru beinum eignarrétti eða hafi verið það á þeim tíma þegar til ítaksins var stofnað.

¹³³ *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 669.

¹³⁴ *Íslenskt fornbréfasafn* 4, s. 49.

¹³⁵ *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 647.

¹³⁶ *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 648.

4.9. Fjörur og rekæign

Eignarréttur að fasteign sem liggur að sjó nær einnig til fjörunnar fram af henni, þ.e. svæðisins á milli stórstraumsflóðmáls og stórstraumsfjörumáls.¹³⁷ Undir yfirborði sjávar taka við svokölluð netlög, sem í ýmsum lögum eru skilgreind sem sjávarbotn 115 metra út frá stórstraumsfjörumáli landareignar, sjá nánar síðar í þessum kafla.¹³⁸ Óumdeilt er að netlög fylgi sjávarjörðum en um hitt hefur fremur verið ágreiningur hvort eignarráð fasteignareiganda feli í sér beinan eignarrétt eða séu bundin við þau réttindi sem sérstaklega er mælt fyrir um í einstökum lögum.¹³⁹

Kemur þá til skoðunar hver hafi verið réttur landeigandans í fjöru og netlögum jarðar sinnar. Þar verður helst litið til þeirra fjörunytja sem lengst hafa verið til umfjöllunar í löggjöf hér á landi, þ.e. reka og veiði.

Rekinn hefur verið helsta verðmæti fjörunnar. Elstu ákvæði laga um reka eru í Grágás. Þau voru síðan tekin upp lítið breytt í rekabálg Jónsbókar, og er sá bálgur enn í gildi ásamt viðbótum um skotinn hval og skotmannshlut sem gefnar voru út í konungsbréfum 1778 og 1779.¹⁴⁰ Meginreglan var sú að jarðeigandi átti reka fyrir landi sínu. Í Jónsbók er reki nánar skilgreindur með svofelldum hætti: „Hverr maðr á reka allan fyrir sínu landi viðar ok hvala, sela ok fiska, fugla og þara, nema lþgum sé frá komit.“¹⁴¹ Eignarréttur jarðeiganda á viðar- eða hvalreka var þó því aðeins hafinn yfir vafa að hann merkti sér rekann eða kæmi böndum á hann.¹⁴² Allan reka utan *rekamarka* var hverjum manni heimilt að flytja að landi, marka sér og slá eign sinni á, en landeigandi skyldi eiga alla aðra flutninga hvals og viðar.¹⁴³

Sú skýring hefur verið gefin á rekamarki að það sé „sá hluti fjöru og hafs sem bóndi eða rekamaður má nýta á allan reka“.¹⁴⁴ Lúðvík Kristjánsson taldi hins vegar rekamark vera sömu merkingar og fjörumark og tákna merki milli deildra reka.¹⁴⁵ Í Staðarhólsbók Grágásar er rekamark við það miðað „að sjá mundi mega þaðan fisk á borði ef eigi bæri

¹³⁷ Ólafur Lárússon, 1950: *Eignarréttur* I, s. 45. Gaukur Jörundsson, 1982–83: *Eignarréttur* I, s. 37.

Þorgeir Örlygsson, 1998: *Kaflar úr eignarrétti* I, s. 57.

¹³⁸ Sjá t.d. 3. mgr. 2. gr. laga um rannsóknir og nýtingu á auðlindum í jörðu, nr. 57/1998; 1. gr. laga um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, nr. 64/1994; og 1. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 76/1970.

¹³⁹ Í H 1996 2518 og 2525 er talinn vafi um beinan eignarrétt fasteignareiganda í netlögum.

¹⁴⁰ Sbr. opið bréf um rekatilkall á Íslandi frá 4. maí 1778, 5. gr., og konungsbréf (til stiftamtmanns) um landshlut af flutningshvöllum á Íslandi frá 23. júní 1779, 1.–2. gr.

¹⁴¹ *Jónsbók* 1904, s. 194.

¹⁴² *Grágás* 1992, s. 351–352. Sbr. *Jónsbók* 1904, s. 194–195.

¹⁴³ *Grágás* 1992, s. 353–354. *Jónsbók* 1904, s. 196–197. Á öðrum stað í *Jónsbók* (s. 203) segir þó að þess hvals sem fluttur sé, eigi flytjendur þriðjung en landeigandi tvo hluti nema skot finnist í, þá eigi skotmaður þriðjung. Þetta ákvæði virðist eiga sér nokkra samsvörun í 71. k. landabrigðisþáttar Grágásar (*Grágás* 1992, s. 365).

¹⁴⁴ *Grágás* 1992, s. 552. Í *Jónsbók* virðist einnig gert ráð fyrir að rekamark geti tekið til hafsvæðis út fyrir netlög, sbr. þetta orðalag: „Ef maðr veiðir hval í rekamarki, þar er fisk sér á borði ok fyrir utan netlög, þá á sá allan er veiðir“ (*Jónsbók* 1904, s. 206 sbr. einnig s. 197).

¹⁴⁵ Lúðvík Kristjánsson, 1980: *Íslenzkir sjávarhættir*. 1. b. Reykjavík. S. 219.

land fyrir“.¹⁴⁶ Lýsing Konungsbókar á rekamarki er nokkru ítarlegri, og er hún sambærileg við skilgreiningu Jónsbókar á *fiskhelgi*:

Maður á að flytja við þann er hann finnur á floti fyrir utan það er fisk sér af borði, óflattan, fyrir annars manns landi. Það skal þorskur vera, sá skal svo mikill vera að hann sé álnar í öxarþærum flattur [álnarbreiður milli þunnildisnefja]. Sá fiskur heitir gildingur. Á því borði skal sjá þann fisk er til lands veit, þaðan úr fjöru er fyrir [fellur út] utast.¹⁴⁷

Fiskhelgi í þessu samhengi táknar svæðið út að rekamörkum sem að sínu leyti miðast við að óflattur þorskur sé í sjónmáli frá ströndinni.¹⁴⁸

Síðar, sennilega snemma á 14. öld, var kveðinn upp svofelldur alþingisdómur um rekamark til lands:

Rekamark til landz sem leingst ut fiarar. og flod geingur leingst i logne. þa hvorke æser brim nie vindur.

Það var logtekid um rekamark a Auxararþijnge af badum l¹gm¹nnunum og allri logriettunne a dogum Håkonar kongz. sem væri i almennelegu flæðarmåle þa siör rædur sier. Enn hvad hann æser brim edur vindur. edur kastar yfer Målarkamp. edur eifartanga. so sem i logbok utvijsar. edur a land upp. þar sem so vid vijkur. þa eignast það landeigande hvort það er trie edur hvalur.¹⁴⁹

Hér virðist lögrétta skilgreina það sem í síðari löggjöf er nefnt stórstraumsflóðmál.

Algengt var á miðöldum og síðar að fjara innan merkja tiltekinnar jarðar væri nýtt frá annarri jörð. Eigandi hinnar síðarnefndu nefndist þá *rekamaður* eða *fjörumaður*, en rétturinn var þó bundinn jörð hans en ekki persónu. Landeigandi og fjörumaður skiptu með sér fjörugögnum eftir ákveðnum reglum. Um þetta segir í Jónsbók:

Ef maðr kaupir reka af landi manns at l¹gmáli réttu, ok skilja þeir þat eigi gjørr en svá, þá á landeigandi af fj¹tru þeiri álnarl¹ng kefli þ¹ll ok smæri, en rekamaðr á þar við allan annan útelgdan er þar rekr upp, ok svá hvali alla er þar hlaupa kvikir á land, nema menn valdi, og svá á hann þá hvali er þar rekr. Sá maðr er land á, hann á þara allan ok fugla alla, sela alla ok rostunga, ok svá ef maðr drepr sel; hann á þar at hafa hnísur ok háskerðinga, ok fiska alla, nema þar reki fleiri senn á land en .v. [5], þá á rekamaðr.¹⁵⁰

Rekamaður átti einnig allan ómerkthan við og hval sem menn fluttu úr almenningi¹⁵¹, ef þeir fylgdu ekki festum eins og skylt var, og að auki allt það sem flaut í netlögum. Landeigandi átti hins vegar veiði alla í netlögum, flutninga hvals og viðar og allt það sem flaut utan netlaga og að rekamörkum og aðrir höfðu ekki áður eignað sér.¹⁵² Enn fremur skyldi landeigandi en ekki fjörumaður (rekamaður) varðveita vogrek, þar til eigandi kæmi fram en eignast ella, og skotmannshlut og fá ágóða af og hafa þriðjung af

¹⁴⁶ Grágás 1992, s. 353 (Staðarhólsbók). Skilgreining Konungsbókar er ítarlegri (sbr. Grágás 1992, s. 353–354). Samkvæmt Jónsbók 1904 (s. 206) var rekamark „þar er fisk sér á borði“.

¹⁴⁷ Grágás 1992, s. 353–354. Sbr. Jónsbók 1904, s. 203 og 206 (6. og 8. k. rekabálks).

¹⁴⁸ Sbr. Magnús Már Lárusson, 1981: „Hvalfangst“ *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. 7. Kaupmannahöfn. D. 169.

¹⁴⁹ *Íslenskt fornbréfasafn* 11, s. 1–2.

¹⁵⁰ Jónsbók 1904, s. 196–197.

¹⁵¹ Í Jónsbók er landeiganda eignaður allur flutningur (Jónsbók 1904, s. 197).

¹⁵² Grágás 1992, s. 354–355, 365. Jónsbók 1904, s. 196–197. Sambærilegt ákvæði um rétt rekamanns til flutninga úr almenningi er ekki í Jónsbók.

öllum þeim hvölum „er fyrir mönnum hlaupa á land“.¹⁵³ Í heimildum frá miðöldum eru einnig mörg dæmi um að rekinn væri ekki miðaður við ákveðið svæði heldur tiltekið magn af viði sem ýmist var kallað afdráttur eða afreiðsla.¹⁵⁴

Af því sem hér hefur verið rakið má álykta að fjörueign í landi annarrar jarðar hafi fyrst og síðast verið ítak en ekki falið í sér eignarrétt á landinu sjálfu.¹⁵⁵ Í því sambandi má benda á þau orð Hans Kuhn að fjöruítök séu í elstu máldögum og skráum aðeins kölluð fjörur eða rekafjörur.¹⁵⁶ Hér verður þó að hafa á þann fyrirvara að rekamanni tilheyrði ekki einvörðungu fjaran í merkingunni fjöruítak heldur einnig *rekagrúnnurinn*, enda missti hann ekki rétt sinn til rekans þótt orpinn væri sandi eða grjóti.¹⁵⁷ Þegar þess er gætt að fjörur (reki) voru í mörgum tilvikum ítak í landi annarra en þeirra sem áttu rekann, þarf ekki að koma á óvart að fjörumörk og landamerki jarða til sjávar fóru ekki alltaf saman eins og t.d. landamerkjabréf jarða í Örfum vitna um. Samkvæmt lögum um lausn ítaka af jörðum, nr. 113/1952, féllu önnur ítök en skógarítök og lax- og silungsveiðiítök úr gildi væri ítaksrétti ekki lýst með tilteknum hætti, sjá nánar í kafla 4.8.

Í lögbókunum er einnig gert ráð fyrir að fjörur geti verið almenningur og heimildir um almenninga við sjávarsíðuna eru allnokkrar.¹⁵⁸ Þar skyldu fjórðungsmenn eiga reka allan nema þann sem skot var í. Þá skyldu þeir menn varðveita „er lönd eigu næst“.¹⁵⁹ Samkvæmt þessu virðist ekki gert ráð fyrir því að almenningsfjara sé ítak í eignarlandi, en dæmi um slíkt kunna þó að finnast.¹⁶⁰

Netlögum má líkja við „fiskveiðilögsögu“ sjávarjarða. Þau eru skilgreind á þessa leið í fornlögum:

Þar eru netlög utast í sæ er selnet stendur grunn, tuttugu möskva djúpt, af landi eða af skeri og komi flár [þ.e. flotholt] upp úr sjánum að fjöru þá er þinur [þ.e. teinn á neti] stendur grunn. En fyrir það utan á hver að veiða að ósekju er vill.¹⁶¹

Landeigandinn átti einn alla veiði í netlögum og í fjörunni, og gildi einu þó að annar hefði eignast aðrar nýttar í fjöru og netlögum.¹⁶² Eins og áður hefur komið fram virðist

¹⁵³ Grágás 1992, s. 354. *Jónsbók* 1904, s. 197, 201–203, 208–209.

¹⁵⁴ Lúðvík Kristjánsson 1980, s. 220. Sjá einnig *Íslenskt fornbréfasafn* 3, s. 56–57.

¹⁵⁵ Sbr. einnig hugtakið *ítaksreki* um þann reka jarða eða hluta hans sem gengið hafði undan jörðinni (Lúðvík Kristjánsson 1980, s. 204).

¹⁵⁶ Kuhn, Hans, 1943–1948: „Hátúningamelur og Gnúpverjahreppur.“ *Árbók Hins íslenska fornleifafélags*. S. 73. Austfirðingar nota orðið *sandur* um það sem Sunnlendingar kalla fjöru (Lúðvík Kristjánsson 1980, s. 218).

¹⁵⁷ Lúðvík Kristjánsson 1980, s. 203.

¹⁵⁸ Sjá nánar í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar um hugtakið almenningar.

¹⁵⁹ Grágás 1992, s. 369. Sbr. *Jónsbók* 1904, s. 193–194.

¹⁶⁰ Af þessu yfirliti má sjá að samkvæmt lögbókunum, Grágás og *Jónsbók*, áttu nokkrir aðilar lögverndaðan rétt til hvals eftir ákveðnum reglum: Í fyrsta lagi var það landeigandinn, í öðru lagi rekamaður, ef rekinn hafði verið seldur undan jörð, í þriðja lagi skotmaður, sem átti hálfan hval sem hann náði ekki að festa í fjöru og loks fjórðungsmenn ef um almenningsfjöru var að ræða. Fleiri áttu einnig sinn rétt til rekahvals að uppfylltum ákveðnum skilyrðum eins og leiglendingur og sá sem fyrstur kom að hval er fluttur hafði verið úr almenningi (sbr. „finnandasþik“). Sbr. Grágás 1992, s. 356, 365. *Jónsbók* 1904, s. 135.

¹⁶¹ Grágás 1992, s. 354. Sbr. *Jónsbók* 1904, s. 196.

¹⁶² *Jónsbók* 1904, s. 197.

fiskhelgi samkvæmt Jónsbók hafa verið miðuð við rekamörk og verður því ekki í öllum tilvikum lögð að jöfnu við netlög.

Ekki er ljóst af lögbókunum hversu langt til sjávar netlög náðu enda mun það að nokkru hafa farið eftir aðstæðum eins og grunnsævi við sjávarstrendur. Lúðvík Kristjánsson getur sér þess til að netlög hafi verið miðuð við 6 þumlunga selmöskvallegg, og hefur því mesta dýpt netlaga um fjöru verið 120 þumlungar eða 6 álnir.¹⁶³ Alin jafngilti um 47,7 sm svo að netlög hafa náð út að 2,9 m dýpi.

Í skipan goðorðsmannsins Sæmundar Ormssonar um almenninga í Hornafirði, sem talin er frá um 1245, er því lýst yfir að land og fjöru skyldi helga 30 faðma þaðan frá sem efst féll í meðalflæðum. Rekald þar fyrir utan skyldi vera *almennigur*.¹⁶⁴ Talið hefur verið að Sæmundur hafi í skipan sinni verið að lýsa netlögum.¹⁶⁵ Í löggjöf frá miðbiki 19. aldar var miðað við 60 faðma (u.þ.b. 112 metra) frá stórstraumsfjörumáli.¹⁶⁶ Í 20. aldar löggjöf hefur fyrst og fremst verið við það miðað að netlög séu 115 metrar á haf út miðað við stórstraumsfjörumál.¹⁶⁷ Sýnist nú óhætt að miða þau mörk sem meginreglu, þó svo önnur viðmið gildi vissulega skv. þeim eldri lögum sem enn eru í gildi.

Merki sjávarjarða til hafsins miðast annað hvort við ytri mörk fjöru eða netlaga. Um þetta álitafni er ekki þörf ítarlegrar umfjöllunar hér, enda fjalla þjóðlendulögin einungis um land ofan sjávar. Ljóst er að strandlengja landsins tekur breytingum, á einum stað kann að verða landrof en á öðrum landauki. Dómstólar hafa lagt til grundvallar að eigandi sjávarjarðar eignist þann landauka sem til verður í fjöru og netlögum fyrir landi hans.¹⁶⁸ Það á a.m.k. við um þann landauka sem til verður af náttúrulegum ástæðum eða fyrir tilverknað þriðja manns.¹⁶⁹

Með lögum nr. 73/1990 voru auðlindir hafsbotsins utan netlaga og svo langt til hafs sem fullveldisréttur Íslands nær lýstar eign íslenska ríkisins, sbr. 1. gr. Netlög eru þar skilgreind með sama hætti og áður, sbr. 3. mgr. 2. gr., og ekki verður talið að ætlunin hafi verið að afnema til frambúðar áðurgreindan rétt sjávarjarða til landauka og fastsetja þar með í eitt skipti fyrir öll mörk sjávarjarða til hafsins. Vilji löggjafans til slíkrar breytingar hefði þurft að koma skýrt fram. Gildistaka laga nr. 73/1990 hafði þannig ekki í för með sér að merki sjávarjarða til hafsins væru endanlega fastsett. Fjara og netlög

¹⁶³ Lúðvík Kristjánsson 1980, s. 203.

¹⁶⁴ *Íslenskt fornbréfasafn* 1, s. 536.

¹⁶⁵ Sbr. Þorgeir Örlygsson, 1993: „Er Hornafjörður almenningur?“ *Tímarit Háskóla Íslands*. 6. árg. nr. 6. Reykjavík. S.33.

¹⁶⁶ Sbr. t.d. 3. gr. tilskipunar um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849.

¹⁶⁷ Sjá t.d. 3. mgr. 2. gr. laga um rannsóknir og nýtingu á auðlindum í jörðu, nr. 57/1998; 1. gr. laga um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, nr. 64/1994, og 1. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 76/1970.

¹⁶⁸ Sbr. H 1946 345. Sjá einnig Ólafur Lárusson, 1950: *Eignaréttur* I, s. 45 og Gaukur Jörundsson, 1982–83: *Eignaréttur* II, s. 136.

¹⁶⁹ Ekki verður ráðið af fyrirliggjandi réttarheimildum og fræðiskrifum að greinarmunur sé í þessu sambandi gerður á landauka sem til verður fyrir tilstilli fasteignareigandans sjálfs. Á það er þó bent að réttur fasteignareiganda í þessa veru geti ekki, í ljósi tækniframfara og nýrra viðhorfa, verið án takmarkana. Þær takmarkanir helgast þá af hagsmunum íslenska ríkisins, fullveldisrétti þess og eignarrétti, sbr. t.d. lög nr. 73/1990.

færast út og inn í samræmi við landauka eða landtap, þ.e. breytt stórstraumsfjörumál, og landamerki þar með.

5. HEIMILDIR UM EIGNARHALD

5.1. Almenn

Í köflunum „Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð voru“ undir „Gögn og gagnaöflun“ í hverjum úrskurði fyrir sig kemur fram hvaða flokkar frumheimilda, útgefinna og óútgefinna, voru yfirfarnir á vegum óbyggðanefndar í þeim tilgangi að fullnægja rannsóknarskyldu nefndarinnar, sbr. einnig sérstakan kafla í hverjum úrskurði um það efni. Hér verður gerð nánari grein fyrir nokkrum mikilvægum heimildum og þýðingu þeirra fyrir úrlausnarefni óbyggðanefndar.

5.2. Jarðamöt og jarðabækur

Elsta dæmi um jarðamat á Íslandi er að finna í tíundarlögunum 1096/97. Jarðir voru metnar til hundraða en eitt hundrað á landsvísu jafngilti 120 álum vöruaðmáls eða einu kýrverði. Í tilefni af sölu konungsjarða á 17. öld var ákveðið að hvert jarðarhundrað skyldi jafngilda tveimur hundruðum á landsvísu (kúgildum).¹⁷⁰

Lítið er vitað um matsreglur eða viðmiðanir þegar jarðamatið fór upphaflega fram. Þegar elsta varðveitta jarðabókin var gerð 1639, um jarðeignir konungs, var við það miðað að dýrleiki skyldi vera tuttuguföld landskuld. Sama var gert í jarðabókinni 1686 en hún er elsta varðveitta jarðabókin sem hefur að geyma jarðir í einkaeign. Í jarðabókinni 1695 var aftur snúið til hins gamla mats enda jafnan við það stuðst í fasteignaviðskiptum.¹⁷¹ Þó ber að taka fram að í þessari jarðabók var eignarhlutur kirkju í heimalandi yfirleitt ekki reiknaður með í jarðamatinu og þess vegna var dýrleiki sumra kirkjujarða ekki í fullu samræmi við raunvirði þeirra.¹⁷²

Á árunum 1702–1712 var gerð hér á landi ný og mjög nákvæm jarðabók. Jarðabók þessi er jafnan kennd við þá tvo menn sem unnu mest að henni, Árna Magnússon og Pál Vídalín. Jarðabókin þykir mjög traust heimild og skýrist það einkum af því hvernig að verki var staðið. Þeir Árni og Páll eða umboðsmenn þeirra ferðuðust um nær land allt að boði konungs og reyndu að kynna sér aðstæður á hverjum stað en jafnframt höfðu þeir þann háttinn á að boða bændur í héraði til fundar og láta hvern ábúanda gera vandlega grein fyrir jörð sinni. Þetta var jafnharðan skráð niður og í lokin staðfest af áreiðanlegum mönnum í sveitinni. Þrátt fyrir það voru brögð að því að vitnisburður manna um jarðir sínar væri ekki nákvæmur, t.d. að meira væri gert úr landspjöllum en efni stóðu til eða að ekki væri samræmi á milli þess sem landeigendur sögðu og leiguliðar þeirra. En þá var stundum hægt að leiðrétta misræmið með samanburði við jarðabréf sem þeir

¹⁷⁰ Sbr. *Lovsamling for Island*. 1. b. Kaupmannahöfn. S. 356.

¹⁷¹ Sbr. Björn Lárússon, 1967: *The Old Icelandic Land Registers*. Lundi. S. 18. Björn Lárússon, 1982: *Íslands jordebok under förindustriell tid*. Lundi. S. 18.

¹⁷² Björn Lárússon 1967, s. 63.

Árni og Páll söfnuðu einnig á ferðum sínum. Í tengslum við jarðabókarverkið voru samdar tillögur að nýju jarðamati. Í tillögunum var gert ráð fyrir að grundvöllur matsins væri fóðurgildi jarðar, þ.e. hversu mörg kúgildi hún gæti borið í meðalári. Afréttur, útigangur, sellönd og ýmis hlunnindi skyldu metin til hundraða eftir ákveðnum reglum og greiða af þessu bæði tíund og landskyld. Frá því var horfið að ráðast í nýtt jarðamat hér á landi. Í stað þess lögðu þeir Árni og Páll hið forna jarðamat til grundvallar og höfðu hliðsjón af „almúgans tilsögn og undirrjettingu“ í votta viðurvist. Þó má sjá þess merki að reynt hafi verið í einhverjum mæli að leggja nýtt mat á jarðirnar, einkum þegar getið er sérstaklega um heyfóður og nýtingu úthaga, afrétta og hlunninda.

Tillögur þær sem hér hefur verið vikið að eru að verulegu leyti í samræmi við sonefnda „Bergþórsstatútu“ sem sögð var frá fyrri hluta 12. aldar. Í statútunni var þó reiknað með að ákveðið hlutfall væri á milli fóðurgildis jarðar og stærðar hennar; eins kýreldis tún væri 140 norskir faðmar að stærð. Afrétti og heiðalönd skyldi meta til helmings á við beit í heimalandi og virðast því tún hafa verið sex sinnum verðmætari miðað við hverja einingu lands en afréttir.¹⁷³ Þess skal getið að samkvæmt Jónsbók var meðalkýr lögð að jöfnu við sex ær „og fæði lömb sín, órotnar, loðnar og lembdar.“¹⁷⁴

Flestum fræðimönnum ber saman um að Bergþórsstatúta sé fölsuð. Hún getur því ekki talist heimild um annað en það hvernig menn töldu á sínum tíma eðlilegt að meta jarðir og hlunnindi þeirra. Engu að síður má ætla að fóðurgildið, bæði af heyfeng og hagbeit, hafi upphaflega verið lagt til grundvallar jarðamatinu og þá ef til vill reiknað sem ákveðið hlutfall af smjörfjórðungum.¹⁷⁵ Þessu til stuðnings má nefna að skerðing á engi jarðar gat lækkað dýrleika hennar verulega og einnig eru dæmi um að selland hafi verið metið sérstaklega til tíundar.¹⁷⁶ Á sama hátt er svo að sjá sem afréttur einstakra jarða hafi, að minnsta kosti í sumum tilvikum, verið reiknaður með í jarðamatinu, einkum ef þær höfðu tekjur af upprekstartollum.

Dýrleikinn var mikilvægt auðkenni jarða og grundvöllur skattlagningar og erfðaskipta en ýmsar heimildir, einkum kaupbréf, benda til að dýrleikinn hafi ekki ævinlega sýnt raunvirði jarða. Úr því var reynt að bæta í byrjun 19. aldar þegar fram fór jarðamat um land allt á árunum 1800–1806. Viðmiðunarreglur voru þó hinar sömu og áður, þ.e. hversu mörg kúgildi hver jörð gat borið, en jafnframt skyldu ýmis hlunnindi og útigangur metin sérstaklega til dýrleika.¹⁷⁷ Árið 1848 kom út jarðatal kennt við J. Johnsen en þar var nær einvörðungu farið eftir gömlu jarðamati. Sama ár, 27. maí, gaf konungur út tilskipun um nýtt jarðamat á Íslandi og skyldi hver jörð metin til peningaverðs „að því sem slíkar jarðir verða sanngjarnlega seldar eptir gæðum sínum“.¹⁷⁸ Hjáleigur voru

¹⁷³ Halldór Einarsson, 1833: *Om Værdie-Beregning paa Landsviis og Tiende-Ydelsen i Island*. Kaupmannahöfn. S. 165–175.

¹⁷⁴ *Jónsbók* 1904, s. 215 (6. k. kb.).

¹⁷⁵ Björn Lárusson 1982, s. 17.

¹⁷⁶ Sbr. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vidalíns*. 10. b. Kaupmannahöfn 1943. S. 177. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vidalíns*. 4. b. Kaupmannahöfn 1925 og 1927. S. 317.

¹⁷⁷ *Lovsamling for Island*. 6. b. Kaupmannahöfn 1856. S. 475–481.

¹⁷⁸ *Lovsamling for Island*. 14. b. Kaupmannahöfn 1868. S. 175.

ekki metnar sérstaklega til dýrleika fyrr en 1848 og því ekki getið um dýrleika þeirra í jarðamötum fyrr en eftir þann tíma. Jarðamat þetta var gefið út 1861 undir heitinu *Ný jarðabók fyrir Ísland*. Hinni fornu verðeiningu, hundraði, er haldið, en að baki henni stóð ekki lengur kúgildi heldur slegin mynt og seðlar.

Með lögum um fasteignamat nr. 22/1915, var kveðið svo á í 1. gr., að allar jarðeignir, lóðir og hús á landinu skyldi meta til peningaverðs tíunda hvert ár. Hér var um að ræða mikla breytingu frá því óreglulega fasteignamati sem tíðkast hafði, oft með löngu millibili.

Heimildir segja ekki ótvírætt til um það hvort afréttir hafi verið tíundaðir sérstaklega til skatts þó að sjá megi viðleitni í þá veru í þeim tillögum um nýjar jarðamatsreglur frá byrjun 18. aldar sem Árni Magnússon og Páll Vídalín virðast hafa ætlað að fara eftir og áður er getið. Þær tillögur tóku þó aldrei gildi. Í reglugerð rentukammers um nýtt jarðamat 1. sept. 1848 er gert ráð fyrir að tún og engjar, hagi og útbeit séu metin og einnig hlunnindi jarða en ekki er þar minnst á afrétti. Það mun ekki hafa verið fyrr en með fasteignalögunum nr. 22/1915 sem kveðið var skýrt á um að afréttir skyldu teknir til greina við jarðamat. Í 7. gr. laganna segir á þessa leið:

Afrjettarlönd þau, sem eru eign sveita og einungis notuð til uppreksturs, skal eigi meta sérstaklega, en aftur á móti ber að taka upprekstrarrjettinn til greina við mat jarða þeirra, er hann eiga.

Þrætulönd milli jarða skulu metin sjer í lagi.

Óbyggðanefnd telur að jarðamöt sýni tilvist sjálfstæðrar jarðar á þeim tíma sem um ræðir. Dýrleiki jarðar sé hins vegar fyrst og fremst heimild um landgæði fyrr á tímum, einkum grasfeng og útigang, en miklu síður um stærð jarða eða víðáttu. Jarðabækur og jarðamöt geta þannig gefið vísbendingar um eignarréttindi, landnýtingu og í einstaka tilvikum jafnvel um landamerki.

5.3. Máldagar og vísitasíur

Hugtakið *máldagi* var í fornu máli haft um hvers kyns samninga, munnlega og skriflega, en í þrengri merkingu var máldagi samningur sem gerður var við stofnun kirkju. Máldaginn kvað á um réttindi og skyldur allra þeirra sem hagsmuna áttu að gæta, en hann var jafnframt skrá yfir eignir viðkomandi kirkju. Í kristinna laga þætti Grágásar segir svo:

Þar er maður leggur fé til kirkju, hvort sem það er í löndum eða lausum aurum, í búfé eða tíundum af þeim bólstöðum er héraðsmenn skulu þangað inna, og skal sá maður er kirkju varðveitir láta gera þann máldaga á skrá allan, hvað hann hefir fjár gefið þangað, eða aðrir héraðsmenn til þeirrar kirkju. Þann máldaga er honum rétt að lýsa að Lögbergi eða í lögrétu eða á vorþingi því er hann heyr, hvað þar liggur fjár til þeirrar kirkju. Hann skal láta ráða [lesa] skrá og lýsa þann máldaga heima að kirkju um sinn [einu sinni] á tólf mánuðum hverjum, þá er menn hafa þangað tíðasókn flestir.¹⁷⁹

¹⁷⁹ Grágás 1992, s. 12.

Ákvæði þetta er talið vera frá biskupsárum Gissurar Ísleifssonar (1082–1118) og að líkindum sett í kjölfar tíundarlaganna 1096/1097.¹⁸⁰ Eins og fram kemur í tilvitnuðu ákvæði öðlaðist máldagi gildi um leið og honum hafði verið þinglýst á alþingi eða vorþingi.

Máldagi var í reynd samningur milli þriggja aðila: kirkjubóna, biskups og safnaðar. Bóndinn lagði kirkjunni til ákveðið stofnfé í samráði við biskup og nefndist það *heimanfylgja* hennar. Ávöxtur stofnfjár, svonefnd *afvinna*, ásamt tíund átti að duga fyrir rekstri kirkju en að auki bættust smám saman við gjafir af ýmsum toga, bæði í föstu og lausu, sem kirkjubóndinn eða einhver annar, er biskup skipaði til þess, hafði umsjón með. Sóknarfólkið greiddi tíund en fékk í staðinn kirkjulega þjónustu, sálusorgun og sakramenti í kirkju sinni. Hlutverk biskups var fyrst og síðast fólgið í því að gæta þess að kirkjan væri ekki hlunnfarin. Það gerði hann einkum í árlegum vísitásiuferðum sínum.¹⁸¹

Eins og flest opinber skjalagögn frá miðöldum fylgdi efnisskipan máldaga ákveðinni reglu sem var þáttur í trúverðugleika skjalsins. Venja var að greina fyrst frá stofnfé kirkjunnar. Engin eign var kirkju mikilvægari en grunnurinn sem hún stóð á og þess vegna var yfirleitt byrjað á því að tilgreina hversu stóran hlut kirkjan átti í heimalandi, þ.e. þeirri jörð sem hún stóð á. Hvorki aðrar fasteignir, eins og útjarðir (þ.e. jarðir utan heimajarðar kirkjunnar), né heldur afréttir gátu myndað þann grundvöll sem kirkja þurfti til að geta talist myndug og sjálfstæð, m.ö.o. *staður* að skilningi kirkjulaga. Þetta kom skýrt fram í svokölluðum *staðamálum* á síðari hluta 13. aldar.¹⁸² Jafnframt gildi sú regla að kirkjueign mátti aldrei láta af hendi hvorki að hluta til né í heild sinni, nema önnur jafngóð kæmi í staðinn.¹⁸³

Því næst voru aðrar eignir kirkjunnar taldar upp, fasteignir, fríður peningur og hlunnindi, síðan kirkjugripir, messuskrúði og bækur sem notaðar voru við helgihaldið. Að lokum var lýst kvöðum sem hvíldu á kirkjueigninni, ef nokkrar voru, og greint frá tíundarumdæmi eða upphæð tíundar um tiltekinn tíma. Þessi niðurröðun gat raskast af ýmsum ástæðum. Það gerðist t.d. þegar ný eign var færð inn í máldaga neðan við þann texta sem fyrir var í stað þess að skrifa hann allan upp að nýju. Í máldögum má því stundum sjá fasteignir nefndar á fleiri en einum stað ef þær voru lagðar til kirkju á mismunandi tímum.

Í kristinna laga þætti Grágásar var tekið fram að máldaginn skyldi lesinn upp við kirkju á þeim degi þegar tíðasókn þangað var mest. Trúlega hefur það verið á vígsludegi kirkjunnar eða einhverjum öðrum hátíðisdegi. Á þann hátt var reynt að tryggja hagsmuni kirkju og sóknarbarna í viðurvist vitna jafnframt því sem réttargildi heimildar-

¹⁸⁰ Magnús Stefánsson, 1999: „Die isländischen Stiftungsurkunden – Kirkjumáldagar.“ *Karl von Amira zum Gedächtnis*. Peter Lang. Europäischer Verlag der Wissenschaften. S. 134–135.

¹⁸¹ Hólabiskup átti að fara um allt umdæmi sitt á einu ári en Skálholtsbiskup á þremur árum.

¹⁸² Sjá t.d. Magnús Stefánsson, 1978: „Frá goðakirkju til biskupskirkju.“ *Saga Íslands*. 3. b. Reykjavík. S. 123–126, 223–226.

¹⁸³ Sjá *Álitsgerð kirkjueignanefndar*. Fyrri hluti. 1984. S. 40–49.

innar var endurnýjað. Ákvæði þetta hélst að mestu óbreytt í nýjum kristinrétti sem samþykktur var fyrir Skálholtsbiskupsdæmi 1275 og síðar (1354) einnig fyrir Hólabiskupsdæmi.¹⁸⁴ Þar var hins vegar ekki lengur tekið fram að máldaga skyldi lýst á alþingi (Lögbergi, lögrétu) eða vorþingi. Líklega hefur staðfesting biskups í viðurvist votta þá verið talin nægja til löggildingar máldaga. Um líkt leyti hafa biskupar eða skrifarar þeirra farið að skrá máldaga í sérstakar máldagabækur sem geymdar voru á biskupsstólunum. Á vísitasíuferðum hefur biskup síðan borið saman máldaga einstakra kirkna við það sem áður hafði verið skráð í máldagabók embættisins og var máldagabókin talin að öllu jöfnu hafa meira réttargildi. Elsta varðveitta máldagasafnið er frá 1318, kennt við Auðun rauða Þorbergsson biskup á Hólum.¹⁸⁵

Máldagar eru flestir varðveittir í afskriftum frá 17. öld og eru þeir birtir í Íslensku fornbréfasafni. Sú útgáfa er með þeim annmörkum að þar hefur máldagasöfnum verið sundrað og einstakir máldagar tímasettir af mismikilli nákvæmni. Engu að síður hafa máldagar verið taldir með mikilvægustu heimildum okkar frá fyrri tíð. Til marks um það má geta þess að í íslensku lagasafni er enn að finna konungsbréf frá 5. apríl 1749 þar sem kveðið er á um að máldagi Gísla biskups Jónssonar (frá um 1575) sé auk máldagabókar Vilkins biskups (frá 1397) „áreiðanlegt og autentískt“ kirkjuregistur.¹⁸⁶ Eftir siðaskipti tóku vísitasíubækur við af máldagabókum og voru þær lögboðnar með konungsbréfi 1. júlí 1746.¹⁸⁷

Sagnfræðingar hafa yfirleitt ekki séð ástæðu til að efast um heimildargildi máldaga þó að sjálfsagt þyki að kynna sér varðveislusögu þeirra, aldur og samsetningu. Af úrlausnum dómstóla má ráða að heimildargildi máldaga og vísitasía um tilvist eignarréttinda er metið með mikilli varfærni en að þessar heimildir geti þó, ásamt öðru, haft nokkra þýðingu.

5.4. Lögfestur

Í íslenskum réttarheimildum kemur hugtakið *lögfesta* fyrst fyrir í Jónsbók (1281) en mun þangað komið úr landslögum Magnúsar lagabætis. Lögfesta var að fornu notuð um lögformlega athöfn sem átti að tryggja tiltekin réttindi í fasteign. Leiguliði gat lögfest ábúðarrétt sinn gagnvart landeiganda (IIb. 4), heimilt var að lögfesta landamerki milli jarða, beitarrétt og önnur ítök o.s.frv. (IIb. 16, 26). Í öllum þessum tilvikum beindist lögfestan gegn ákveðnum einstaklingum (IIb. 26). Einnig var unnt að lögfesta réttindi í þeim tilgangi að hún gildi almennt, en þá skyldi henni lýst við kirkju eða á þingi. Slík lögfesta gildi aðeins í 12 mánuði (IIb. 17).¹⁸⁸

¹⁸⁴ *Norges gamle love indtil 1387*. 5. b. Christiania, 1895. S. 35.

¹⁸⁵ Magnús Már Lárusson, 1981: „Máldagi.“ *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. 11. b. Kaupmannahöfn. D. 265.

¹⁸⁶ *Lagasafn. Íslensk lög 1. október 1995*. S. 513–514.

¹⁸⁷ Björn K. Þórólfsson, 1956: *Biskupsskjalasafn*. Skrár Þjóðskjalasafns 3. Reykjavík. S. 47–48.

¹⁸⁸ Sbr. Sigurður Línal, 1982: „Foreløpige rettsmidler. Island.“ *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. 21. b. Kaupmannahöfn. D. 175–176.

Í Jónsbók er ætlast til að lögfestu sé fylgt eftir með dómsmáli, að öðrum kosti falli hún úr gildi (llb. 52). Í 26. kafla landsleigubálks segir í upphafi:

Alt þat er menn skilr á um áverka á akri eða eng, holti eða haga, skóga, eða reka, þá skal lögfesta fyrir. Sá leggi fimtarstefnu er heldr þykkiz þurfa; hann skal svá mæla: Ek lögfesti eign þessa er N. heitir eða þar liggir, bú ok lóð, og alt þat er þar má til gagns af hafa, þar til er dómr fellur á, at lög máli réttu...

Að vísu er ekki alls staðar tekið fram þar sem fjallað er um lögfestur að þeim skuli fylgt eftir með málsókn en gera verður ráð fyrir að til þess hafi verið ætlast. Páll Vídalín lögmaður skýrir þetta svo að lögfesta sé „að festa lög, lofa lögum“, þ.e. fylgja máli eftir til laga.¹⁸⁹ Fleiri dæmi má nefna um að löglærðir menn hafi lagt þennan sama skilning í ákvæði Jónsbókar um lögfestur. Ólafur Árnason á Höfðaströnd í Jökulfjörðum greinir t.d. frá því í bréfi 10. apríl 1704 að hann hafi 12. apríl 1686 lögfest 6 hundruð í Neðrabakka. Lögmaðurinn hafi hins vegar sagt sér í lögréttu (á Alþingi) að hafa lagasókn á eigninni eftir landabrigðum. Ólafur hafði enn ekki komið lagasókninni í verk með heimstefnu, þegar hann ritaði fyrrnefnt bréf, „sökum harðinda, fjúka og óveðráttu“. Hann varð því að sjá af þessum 6 hundruðum í Neðrabakka.¹⁹⁰ Annað dæmi er fimmtarstefna og dómsúrskurður sem fylgdi í kjölfar lögfestu Sigurðar Sigurðssonar landþingsskrifara fyrir jörðinni Háeyri.¹⁹¹

Hér má einnig geta þess að á Alþingi 1751 var langvarandi hefð eigenda Holts í Flóa á engjaplássinu Ljósateigi dæmd áreiðanlegri eignarheimild en einhliða lögfesta ráðsmannsins í Skálholti.¹⁹² Þrátt fyrir fleiri dæmi af sama toga¹⁹³ virðist sú skoðun hafa verið almenn að lögfesta hafi nægt sem eignarheimild ef enginn hreyfði við andmælum.

Dómstólar hafa lagt lítið upp úr lögfestum sem sönnunargögnum um tilvist eignarréttinda en ekki er þó útilokað að þær geti, ásamt öðru, haft nokkra þýðingu.

5.5. Jarðabréf og landamerkjabréf

Fyrir gildistöku landamerkjalaga, nr. 5/1882, voru í gildi ákvæði Jónsbókar um að gera skyldi skriflegan samning við jarðakaup.¹⁹⁴ Fjöldi jarðabréfa hefur varðveist frá fyrri tíð en jafnljóst er að mikið hefur glatast auk þess sem ekki er víst að slíkir samningar hafi ævinlega verið gerðir við jarðakaup þrátt fyrir ákvæði laganna. Jarðabréfin eru einnig með þeim annmörkum að í þeim er sjaldan lýst umfangi jarða eða landamerkjum. Á vegum óbyggðanefndar fór fram athugun á rúmlega 1500 útgefnum jarðabréfum frá ýmsum tímum, einkum 17. og 18. öld. Niðurstaðan var sú að í 72 þeirra (um 5%) er landamerkjum lýst, stundum ítrekað um sömu jörð. Tekið skal fram að hér er ekki

¹⁸⁹ Páll Vídalín, 1854: *Skýringar yfir Fornyrði Lögbókar þeirrar, er Jónsbók kallast...* Reykjavík. S. 165.

¹⁹⁰ *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 303. Sbr. *Jarðaskjöl frá 16. og 17. öld. Útdráttir*. Reykjavík 1993. S. 162.

¹⁹¹ *Alþingisbækur*. 15. b. Reykjavík 1982. S. 519–521.

¹⁹² Sjá *Alþingisbækur*. 14. b. Reykjavík 1977. S. 17, 28. Sbr. einnig *Alþingisbækur* 15, s. 300.

¹⁹³ Sjá t.d. *Alþingisbækur*. 10. b. Reykjavík 1967. S. 179.

¹⁹⁴ Sjá *Jónsbók* 1904, s. 222 (12. k. kb.).

einungis um kaupbréf að ræða, heldur jarðabréf af hvers kyns toga, svo sem testamentisbréf, eignayfirlýsingar og vísitasíur. Jarðir voru gjarnan seldar „með öllum þeim gögnum og gæðum, landsnytjum og ítökum sem fylgt hefur og fylgja ber að fornu og nýju í ystu landamerki“ eða álíka orðalagi. Gera verður ráð fyrir að samningsaðilum hafi verið kunnugt um landamerkin, hvort sem þau voru til skráð eða einvörðungu varðveitt í munnlegri geymd.

Frá 1847 og til setningar landamerkjálaga 1882 komu ítrekað fram á Alþingi mál er vörðuðu nauðsyn þess að landamerki jarða hér á landi yrðu skýrð og skráð.¹⁹⁵ Af umfjöllun þingsins má ráða það almenna álit þingmanna að landamerki víða um land væru í ólestri.¹⁹⁶ Þingmenn virtust sammála um að eignarrétturinn væri að sama skapi óviss og brýn þörf úrbóta. Gera þyrfti mönnum mögulegt að vernda eignarréttindi sín til fasteigna landsins. Koma þyrfti fastri og áreiðanlegri skipan á landamerki og fyrirbyggja óvissu eftirleiðis.¹⁹⁷ Skyldu landeigenda til að gera landamerkjálýsingar var líkt við að skipa mönnum að merkja fé sitt, svo sem lögskipað hefði verið frá ómunatíð.¹⁹⁸ Þá var nefnt að slík skrásetning skapaði hentugan grundvöll fyrir nýtt fasteignamat.¹⁹⁹ Af þessu má ráða að setning landamerkjálaga 1882 hafi verið þáttur í viðleitni löggjafans í lok nítjándu aldar og byrjun þeirrar tuttugustu að skapa traustan grundvöll undir sölu, veðsetningu og skattlagningu jarða og annarra fasteigna, sjá einnig í köflum 3.3. og 5.2.

Í lögum um landamerki, nr. 5/1882, var í fyrsta skipti í íslenskri löggjöf kveðið á um almenna skyldu eigenda og umráðamanna jarða til að skrásetja nákvæma lýsingu á landamerkjum jarða sinna. Skyldi einnig getið ítaka eða hlunninda annarra í viðkomandi jörð svo og meðfylgjandi henni í annarra manna lönd. Eigendur aðliggjandi lands sem og aðilar ítaka skyldu rita samþykki sitt á bréfið, enda væru þeir sammála efni þess. Auk þinglesturs á næsta manntalsþingi var varðveisla landamerkjaskráa nú tryggð með færslu í landamerkjabók sýslumanns. Skrásetningu landamerkja, merkjasetningu og þinglýsingu landamerkjaskráa skyldi lokið innan fimm ára frá gildistöku laganna, að viðlögðum sektum. Kveðið var á um eftirlit sýslumanns með því að menn uppfylltu skyldur sínar í þessu efni. Ágreining skyldi útljá fyrir merkjadómi.

Skylda til að halda við glöggum landamerkjum gildi því aðeins um afrétti og aðrar óbyggðar lendur „að því leyti því verður við komið“, sbr. 1. gr., í stað afdráttarlausrar skyldu jarðeigenda. Í ákvæði 2. gr. um skyldu til merkjasetningar virðist miðað við mörk milli tveggja jarða og skylda til skrásetningar landamerkja hvíldi á eiganda eða

¹⁹⁵ Sjá *Tíðindi frá Alþingi Íslendinga* 1847, s. 67–68; 1849, s. 26, 261–263. *Alþingistíðindi* 1877 (fyrri partur), s. 515–516; 1879 (fyrri partur), s. 24–28; 1881 (síðari partur), s. 118.

¹⁹⁶ Sjá *Tíðindi frá Alþingi Íslendinga* 1849, s. 28–29, 31, 337 *Alþingistíðindi* 1877 (fyrri partur), s. 516–518; 1879 (fyrri partur), s. 197, 485; 1879 (síðari partur), s. 763–764, 766; 1881 (fyrri partur), s. 553; 1881 (síðari partur), s. 408, 422.

¹⁹⁷ Sjá *Tíðindi frá Alþingi Íslendinga* 1849, s. 29, 31, 261, 274–275, 281, 513. *Alþingistíðindi* 1877 (fyrri partur), s. 517; 1879 (síðari partur), s. 763–764, 766, 783; 1879 (fyrri partur), s. 485. Sjá ennfr. *Alþingistíðindi* 1919 A I, s. 172.

¹⁹⁸ Sjá *Alþingistíðindi* 1879 (síðari partur), s. 766.

¹⁹⁹ Sbr. *Alþingistíðindi* 1877 (fyrri partur), s. 516–518; 1879 (síðari partur), s. 783. Sjá ennfr. *Alþingistíðindi* 1919, A I, s. 172.

umráðamanni „hverrar jarðar“, sbr. 3. gr. Ekkert er minnst á afrétti eða aðrar óbyggðar lendur í því sambandi. Lögunum virtist þannig fyrst og fremst ætlað að fjalla um landamerki milli jarða.

Landamerkjalögin frá 1882 þóttu ekki ná tilgangi sínum til hlítar. Landamerkjaskrár voru ekki gerðar fyrir allar jarðir á landinu og margar einungis að nafninu til, án samþykkis allra hlutaðeigandi. Af þessum ástæðum þótti nauðsynlegt að endurskoða lögin og lauk þeirri vinnu með setningu núgildandi laga um landamerki o.fl., nr. 41/1919.²⁰⁰ Í 1. gr. þeirra laga er kveðið á um skyldu eigenda eða fyrirsvarsmanna jarða til merkja-setningar. Jafnframt segir svo í ákvæðinu: „Sama er um merki milli jarða og afrjetta eða annara óbyggðra lendna, ef sá krefst þess, er land á að afrjetti eða lendu.“ Í ákvæði laganna um viðhald merkja segir að eiganda eða fyrirsvarsmanni „lands“ sé skylt að halda við löglega settum merkjum að sömu tiltölu sem í 1. gr. segi um merkjagerð, sbr. 3. gr. Þá virðist ákvæði laganna um skyldu til skrásetningar landamerkja rýmra en ákvæði eldri laga að því leyti að þar er nú fjallað um „land“ í stað „jarðar“ og „fyrirsvarsmann“ í stað „umráðamanns“, sbr. 2. gr. laga nr. 41/1919 og 3. gr. laga nr. 5/1882. Eðlilegt virðist að túlka ákvæðið þannig að afréttir falli þar undir eins og önnur landsvæði. Sú skylda kemur þó ekki skýrt fram. Samkvæmt þessu skyldi skrásetja fyrirbyggjandi landamerki afrétta en einungis setja merki og halda við merkjum ef sá krafðist þess sem land átti að afrétti. Enn sem fyrr miðast því ákvæði landamerkjalaga fyrst og fremst við að afmarka lönd jarða. Þessi ákvæði eru enn í gildi.

Þá er kveðið á um það í 6. gr. að jafnskjótt sem lögin komi til framkvæmda skyldu valdsmenn, hver í sínu umdæmi, rannsaka það hvort merkjaskrár þar hafi verið þinglýst. Komi í ljós að merkjaskrár hafi ekki verið þinglýst eða að samþykki sumra aðilja vanti á þinglýsta merkjaskrá, skyldi valdsmaður gefa til þess ákveðinn frest, að viðlögðum sektum, sbr. 7. gr. Jafnframt var kveðið á um að valdsmaður skyldi af sjálfsdáðum kveðja aðila fyrir dóm þegar hann fengi vitneskju um ágreining eða vafa þeirra á meðal um landamerki eða merkjaskrá væri eigi afhent til þinglýsingar, sbr. 8. gr.

Ljóst er að landamerkjalögin mæla fyrir um formsatriði, svo sem hvernig landamerki skuli úr garði gerð og hvað skuli koma fram í landamerkjaskrá.²⁰¹ Orðin landamerkjalyking og -bréf hafa einnig verið notuð um þessa löggjörninga. Lögin kveða hins vegar ekki á um efnisleg atriði, þ.e. hvar mörk skuli dregin eða hvaða réttindi fylgja í lönd annarra. Í samræmi við þetta felur landamerkjabréf ekki í sér sönnun um beinan eignarrétt yfir því landsvæði sem afmarkað er.

Gildi landamerkjabréfs er komið undir ýmsum atriðum. Þannig dregur augljóslega úr vægi þess ef eigendur eða fyrirsvarsmenn aðliggjandi lands hafa ekki áritað um samþykki sitt. Samanburður við landamerkjabréf þeirra, séu þau fyrir hendi, ætti þó að geta leitt í ljós hvort þar var um ágreining að ræða. Þá gat verið vandkvæðum bundið að afla tilskilinna áritana ef menn áttu mörk til óbyggða. Eignarhald á slíku svæði eða

²⁰⁰ Sjá *Alþingistíðindi* 1919, A I, s. 172.

²⁰¹ Sbr. *Alþingistíðindi* 1919, A I, s. 174.

fyrirsvar vegna þess var e.t.v. óljóst eða ekki á neins manns hendi. Væri um afrétt að ræða verður að telja hreppsnefnd í fyrirsvari, en samkvæmt 17. gr. tilskipunar um sveitastjórn á Íslandi frá 4. maí 1872 skyldi hreppsnefnd sjá um „notkun afrijetta, fjallskil, fjárheimtur og ráðstafanir til að eyða refum ...“ Þess eru enda ýmis dæmi í kjölfar landamerkjaganna að fyrirsvarsmenn hreppa áriti landamerkjabréf jarða sem liggja að afrétti og að gerð séu sérstök landamerkjabréf fyrir afrétti.

Auk þess að uppfylla formskilyrði þarf viðkomandi bréf að vera lögmætt að efni til. Þannig er ljóst að með gerð landamerkjabréfs máttu menn ekki einhliða auka við land sitt eða annan rétt umfram það sem verið hafði. Því dregur úr gildi landamerkjabréfs ef eldri heimildir mæla því í mót. Á sama hátt eykur það gildi landamerkjabréfs ef því má finna stuðning í eldri heimildum.

Samkvæmt ákvæðum landamerkjalaga 1882 og 1919 skyldi sýslumaður hafa eftirlit með því að menn uppfylltu skyldu sínar til skrásetningar merkja. Hafi bréf verið þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki tiltekinnar jarðar, án athugasemda yfirvalda eða ágreinings við nágranna eða sveitarfélag, virðist það benda til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Í þessu sambandi ber þess að geta að könnun óbyggðanefndar á dómum Landsyfírréttar á tímabilinu 1886–1920 bendir ekki til þess að í kjölfarið á setningu landamerkjaganna hafi komið upp umtalsverður ágreiningur milli sveitarfélaga og eigenda efstu jarða um mörk jarða og afrétta. Jafnframt er ljóst að þinglýstir eigendur hafa um langa hrið haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Ljóst virðist af úrlausnum dómstóla í einkamálum að við mat á gildi landamerkjabréfs skiptir máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði. Þegar um hefur verið að ræða svæði sem áður höfðu legið innan landamerkja jarða en verið keypt af hreppsfélögum og lögð til afrétta hefur landamerkjabréf verið talið ákvarða mörk eignarlands, sbr. H 1971 1137 (Reyðarvatn) og H 1975 55 (Arnarvatnsheiði).²⁰²

Hafi svæði hins vegar ekki legið innan landamerkja jarðar hefur landamerkjabréf haft aðra þýðingu. Litið hefur verið til margra atriða, svo sem Landnámu, staðhátta, gróðurfars og nýtingar, og komist að þeirri niðurstöðu að beinn eignarréttur væri ekki fyrir hendi. Tilvist landamerkjabréfs hefur ekki breytt þeirri niðurstöðu en bréfið talið ákvarða mörk afréttareignar, sbr. H 1955 108 (Landmannaafréttardómur fyrri), H 1997 1162 (Auðkúluheiði) og H 1997 1183 (Eyvindarstaðaheiði).

Hæstiréttur hefur hins vegar í þremur refsímálum sýknað menn af ákæru um ólöglegar fuglaveiðar á eignarlandi, þrátt fyrir að veiðarnar færu örugglega fram innan landamerkja jarðar samkvæmt landamerkjabréfi, sbr. H 1999 2006 (Sandfellshagi), H 1997 2420 (Neðri-Hundadalur), og H 1994 2227 (Geitland).²⁰³ Í öllum tilvikum var um að ræða jarðir með mörk til óbyggða. Taldi Hæstiréttur að vafi léki á um beinan eignarrétt yfir viðkomandi landsvæði. Í tveimur þessara mála var um það að ræða að eldri

²⁰² Ennfremur til athugunar í þessu sambandi er H 1997 2792.

²⁰³ Þess ber þó að geta að Geitland hefur ekki verið nýtt sem jörð um langan aldur.

heimildir en landamerkjabréf jarðarinnar voru ekki fyrir hendi, sbr. H 1999 2006 (Sandfellshagi) og H 1997 2420 (Neðri-Hundadalur). Staðhættir, gróðurfar og nýting þóttu hins vegar ekki benda til að stofnast hefði til beins eignarréttar yfir landsvæðinu. Sömu sjónarmið voru uppi í H 1999 111 (Gilsá), auk þess sem vafi var um hvar ákærði var við veiðarnar og hvar hann náði bráð sinni. Í H 1994 2227 (Geitland) var hins vegar um það að ræða að eldri heimildir voru taldar valda vafa um hvort landið væri eignarland. Niðurstöður Hæstaréttar í þessum málum ber að skoða í ljósi þeirrar meginreglu refsiréttar að vafa beri að meta ákærða í hag. Tekið er sérstaklega fram í H 1997 2420 (Neðri-Hundadalur) og H 1999 111 (Gilsá) að vafi sé um að stofnast hafi að lögum til beins eignarréttar „þrátt fyrir“ umrætt landamerkjabréf.

Í málum þessum var til úrlausnar hvort brotið hefði verið gegn einkarétti landeiganda til fuglaveiða og vafi um beinan eignarrétt nægði til sýknu. Með hliðsjón af því að dómstólar hafa ekki tekið óbyggjandi afstöðu til þess að einkarétti hvernig jarðir skuli afmarkaðar gagnvart öðrum landsvæðum, fyrst og fremst óbyggðum, er skiljanlegt að í refsimálum hafi verið talinn vafi á ferðum. Það er hins vegar verkefni óbyggðanefndar að úrskurða að einkarétti um slík mörk þar sem vafi er á ferðum. Óbyggðanefnd telur því að almennar eða bindandi ályktanir um eignarréttarlega þýðingu landamerkjabréfa verði ekki dregnar af umræddum fjórum refsidómum.

5.6. Afsals- og veðmálabækur

Samkvæmt Grágás þurfti ekki að lýsa landakaupum á þingi en ýmsum kvöðum (lög-málum), svo sem forkaupsrétti og veði, skyldi lýsa að Lögbergi.²⁰⁴ Samkvæmt 11. og 12. kapítula kaupabálks Jónsbókar var skylt að gera kaupbréf þegar menn keyptu jarðir. Ekki þurfti að lýsa gerningunum en áfram skyldi lesa lögmála á Alþingi, sbr. 8.–9. kapítula landsbrigðapáttar í Jónsbók.²⁰⁵

Í 28. gr. 3. kapítula 5. bókar Dönsku laga, um kaup og sölu og makaskipti, sagði m.a. að afsöl á húsum og jörðum skyldu fram fara á þingi þar sem jörðin væri og skyldi lesa og árita öll afsalsbréf á fyrsta eða öðru þingi. Réttarfarsákvæði Norsku laga Kristjáns V. voru lögleidd hér með opnu bréfi 2. maí 1732. Í 1. bók, 10. gr. 3. kafla, voru ákvæði um störf manntalsþinga en á þeim skyldu fara fram þinglýsingar. Landsmenn hirtu ekki nægilega um skyldu þessa og var hún áréttuð með úrskurðum kansallísins 3. nóvember 1766 og 22. apríl 1790. Var stiftamtmani falið að áminna menn um að láta lesa, áskrifa og bóka öll eignarskjöl og veðbréf en við það var miðað að þinglýsingar færu fram við lögpingsrétt. Áminning þessi kom fram með auglýsingu í lögpingsbókinni 1793. Ekki voru nánari reglur um hvernig skyldi standa að þinglýsingu jarðakaupa-, gjafa- og veðbréfa og var um það mikil óvissa hvar skyldi þinglýsa heimildarbréfum. Með tilskipun frá 24. apríl 1833, um afsalsbréf og pantsetningar á Íslandi, voru settar ítarlegri reglur

²⁰⁴ Grágás 1992, s. 300 (14. k. lb.).

²⁰⁵ Jónsbók 1904, s. 127–128 (8.–9. k. lb.), 221–222 (11.–12. k. kb.).

um þetta efni. Var þar kveðið svo á að efni heimildarbréfs um fasteign skyldi lesast á því þingi sem eigindómurinn heyrði til. Eftir gildistöku laga nr. 30/1928, um þinglýsing skjala og aflýsing, fóru þinglýsingar fram á manntalsþingi, en í Reykjavík bæjarþingi. Hætt var lestri sérhvers skjals en þess í stað voru ákvæði um lestur skrár yfir skjöl sem borist höfðu til þinglýsingar. Lög þessi tóku nær eingöngu til framkvæmdar þinglýsinga en snertu ekki efnisatriði nema í litlum mæli. Þau lög giltu fram að setningu núgildandi þinglýsingalaga nr. 39/1978.

Þinglýsingareglur fjölluðu fyrir gildistöku núgildandi þinglýsingalaga ekki um þýðingu þinglýsingar. Engu að síður var litið svo á að registur samkvæmt tilskipuninni frá 1833 ættu að veita hverjum sem hafa vildi „áreiðanlega skírslu um heimild að fasteignum, ískyldur þær (ítök, veðsetningar o.s.frv.) er þeim fylgja, og hvört nokkuð það sé á þingi birt sem verið geti umráðum eigandans til tálmunar ...“²⁰⁶ Þá var talið að í gildistíð laga nr. 30/1928 mætti binda nokkurt traust við þær upplýsingar sem fá mátti í afsals- og veðmálabókum ásamt tilheyrandi skráum þeirra.²⁰⁷ Nær engin ákvæði fjölluðu þó um réttaráhrif þinglýsingar og var það m.a. yfirlýst hlutverk með frumvarpi því, sem varð að þinglýsingalögum nr. 39/1978, að bæta úr brýnni þörf að því leyti.²⁰⁸

Eins og áður segir virðist hafa verið brotalöm í framkvæmd þinglýsinga fram undir lok 18. aldar og að þá hafi verið um það óvissa hvort lesa ætti heimildarbréf að fasteignum á manntalsþingum eða lögbingsréttinum (á Alþingi, síðar Landsyfírréttinum). Eftir gildistöku tilskipunarinnar frá 1833 voru skjöl einungis lesin við undirrétt (manntalsþing) og hefur þá verið miðað við að það teldist til dómstarfa. Sama gegndi um þinglýsingar í gildistíð laga nr. 30/1928 og síðan núgildandi þinglýsingalaga nr. 39/1978 þangað til lög nr. 92/1989, um aðskilnað dómsvalds og umboðsvalds í héraði, öðluðust gildi 1. júlí 1992. Þá var kveðið svo á að störf við þinglýsingar teldust til stjórnsýslu. Enda þótt þinglýsing teldist til dómstarfa til ársins 1992, var viðurkennt að þau væru frábrugðin venjulegum dómstörfum þar sem um væri að ræða skráningu í bækur, samningu á skráum og framlagningu þeirra.²⁰⁹ Það girti ekki fyrir dómsmeðferð ágreinings um efnisatriði skjala, þótt þeim hefði áður verið þinglýst og hafði þinglýsingin þannig ekki gildi sem dómur um það sem í skjalinu fjallaði. Einskorðaðist starf við þinglýsingu við formkönnun skjala.

Lestur skjala á þingi og skrásetning skjala í registur og síðar þinglýsingabækur hefur verið gerð í þeim tilgangi að skrá réttindi manna yfir viðkomandi eign. Skrár þessar hafa því verið réttindaskrár en þeim hefur aldrei verið ætlað það hlutverk að lýsa eiginleikum eignar eða ástandi á hverjum tíma.²¹⁰ Vissum skjölum hefur þó verið ætlað sérstakt hlutverk, svo sem jarðabréfum og landamerkjabréfum, en um þau hefur áður

²⁰⁶ Jón Johnsen, 1840: *Hugvekja um þinglýsingar, jarðakaup, veðsetningar og peningabrukun á Íslandi*. Kaupmannahöfn. S. 57.

²⁰⁷ Þorgeir Örlygsson, 1993: *Þinglýsingar. Mistök í þinglýsingum. Réttarreglur*. Reykjavík. S. 29.

²⁰⁸ *Alþingistíðindi A 1977–1978*, s. 1382.

²⁰⁹ Þorgeir Örlygsson 1993, s. 46.

²¹⁰ Þorgeir Örlygsson 1993, s. 19.

verið rætt. Þinglýsing slíkra skjala hefur þá haft svipað gildi og yfirlýsing gagnvart aðliggjandi jörðum eða svæðum, í því skyni að draga fram hugsanlegan ágreining um landamerki, en í þinglýsingunni fólst ekki staðfesting á efni skjalanna um stærð, legu eða annan eiginleika jarðanna.

5.7. Aðrar heimildir

Upplýsingar um eignarréttindi getur einnig verið að finna í ýmsum öðrum heimildum en þeim sem að framan greinir. Má þar fyrst nefna eldri dóma. Í því sambandi ber að líta til þess að vafi getur leikið á því hvort um frumrit sé að ræða, seinni tíma uppskrift eða jafnvel fölsun. Auk þess kann að vera vafi um upprunalegt gildi dómsins skv. þágildandi lögum. Þá er viðfangsefnið oft greiðsla afréttartolla, skylda til upprekstrar o.þ.h. Af úrlausnum verður sjaldan ráðið hvort til grundvallar er lagður beinn eða óbeinn eignarréttur að viðkomandi landsvæði, enda ekki ljóst í hvaða mæli hugtök eignarréttar voru notuð í sambærilegri merkingu og í dag. Almennt gildi eldri dóma verður því að teljast takmarkað en einstakir dómar hljóta að koma til athugunar á þeim svæðum sem þeir fjalla um. Hlýtur aldur dóms að skipta nokkru máli og óhjákvæmilegt annað en að gildir dómar sem gengið hafa í gildistíð samtíma réttarskipunar okkar verði eftir því sem við á lagðir til grundvallar efnislegri niðurstöðu um einstök álitaeefni.

Heimildir um stjórnarsýslu veraldlegra yfirvalda er að finna í bréfa- og gerðabókum sýslumanna og hreppstjóra og enn fremur í skjalasöfnum æðstu embættismanna þjóðarinnar. Um hendur þeirra fóru m.a. flest erindi sem snertu sölu kirkjueigna.

Heimildir um eignaumsýslu kirkjunnar eru umtalsverðar. Áður var gerð grein fyrir máldögum og vísitásiðum en fleiri má nefna. Bréfabækur biskupa eru einhliða heimildir en styðjast þó oft við eldri gögn að því leyti sem lýst er eignum og ítökum kirkna. Þá voru við flestar kirkjur sérstakar bækur sem nefndust kirkjustóll. Í þær voru skráðar eignir kirknanna og annað efni eftir skoðunargerð biskups eða prófests. Skjalaflokkurinn klausturumboð veitir einnig mikilsverðar upplýsingar um eignir þeirra jarða sem á miðöldum heyrðu undir klaustrin en konungur lagði hald á eftir siðbreytingu.

Hér hefur verið fjallað um þær heimildir sem óbyggðanefnd telur almennt ástæðu til að kanna í hverju máli. Auk þeirra getur að sjálfsögðu verið sérstök ástæða til að kanna önnur prentuð eða óprentuð frumgögn. Jafnframt geta eftirheimildir á borð við almenn uppsláttarrit og ítarefni um svæðið, svo sem byggðar- og héraðslýsingar, t.d. sýslu- og sóknarlýsingar frá 19. öld og landfræðisaga Þorvaldar Thoroddsens, árbækur, o.s.frv. haft nokkra þýðingu. Loks geta fornleifarannsóknir varpað ljósi á búsetusögu viðkomandi svæðis.

Af úrlausnum dómstóla má ráða að heimildir af því tagi sem hér hefur verið gefið ágrip af, geti ásamt öðru haft nokkra þýðingu við mat á tilvist eignarréttinda.

6. NIÐURSTAÐA

Af úrlausnum dómstóla fyrir gildistöku þjóðlendlaga 1998 var ljóst að tiltekin landsvæði á hálendi Íslands væru ekki í eigu sveitarfélaga eða ríkis. Jafnframt mátti ætla að svipað ætti við um fleiri landsvæði en þau sem komið höfðu til umfjöllunar dómstóla. Réttarstaða þessara landsvæða var því að miklu leyti óljós. Þörfin á skýrum reglum um eignarráð og forræði jókst hins vegar með aukinni og fjölbreyttari nýtingu.

Þjóðlendlögin voru sett til að leysa úr þessum vanda. Með þeim er íslenska ríkið lýst eigandi slíkra svæða, þau kölluð þjóðlendur og óbyggðanefnd falið að greina á milli þeirra og eignarlanda. Jafnframt er gert ráð fyrir að innan þjóðlendu geti einstaklingar eða lögaðilar átt takmörkuð eignarréttindi og óbyggðanefnd falið að úrskurða um þau.

Hlutverk óbyggðanefndar er skilgreint í 7. gr. laga um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998. Samkvæmt því skal óbyggðanefnd:

- a. Kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
- b. Skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
- c. Úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

Verkefni óbyggðanefndar er þannig lögbundið og felst í að upplýsa um mörk eignarlanda og þjóðlendna og skilgreina óbein eignarréttindi innan þjóðlendu. Við úrlausn verkefnis síns hlýtur óbyggðanefnd að byggja annars vegar á heimildum um eignarréttindi og hins vegar almennum sönnunarreglum. Það er ekki á valdsviði óbyggðanefndar að ákvarða frá grunni mörk, eftir atvikum ný mörk, svo sem á grundvelli hæðarlínu eða annarra almennra viðmiðana af því tagi, sbr. 5. gr. laga nr. 58/1998. Óbyggðanefnd hefur ekki heimild til að svipta menn eignarlöndum sínum eða skerða eignarréttindi þeirra á annan hátt. Í vafa- og takmarkatilvikum er þó óhjákvæmilegt annað en að ætla nefndinni nokkurt svigrúm við mat á mörkum eignarlanda og þjóðlendna, í samræmi við þær sönnunarreglur íslensks réttar sem nefndin er bundin af og grein er gerð fyrir í forsendum þessum. Þá telur nefndin að heimildir hennar til afmörkunar og ákvörðunar marka afrétta innan þjóðlendu séu eðli málsins samkvæmt rýmri en þegar um fyrrgreind mörk eignarlanda og þjóðlendna er að ræða.

Frumstofnun eignarréttar hér á landi hefur farið fram með landnámi, hefð og lögum, sbr. löggjöf um nýbýli og þjóðlendur.

Landnáma er grundvallarheimildin um landnám Íslands en heimildargildi hennar er umdeilt meðal fræðimanna. Óbyggðanefnd telur að Landnáma lýsi a.m.k. þeirri skiptingu lands sem menn töldu rétta eða voru ásáttir um á ritunartíma einstakra gerða hennar. Af frásögnum þar og rannsóknum á sviði sagnfræði, fornleifafræði og náttúrufræði virðist jafnframt óhætt að draga þá almennu ályktun að landnám hafi víða náð lengra inn til landsins en byggð á síðari tímum. Óbyggðanefnd telur jafnframt að skýrar frásagnir Landnámu hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar. Af takmörkuðum

lýsingum í Landnámu verða hins vegar engar afdráttarlausar ályktanir dregnar um það hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi.

Hefð er annar frumstofnunarháttur eignarréttar. Dómstólar hafa hafnað því að eignarhefð verði unnin á grundvelli hefðbundinna afréttarnota af landi utan landamerkja jarða. Eignarhefð hefur hins vegar verið viðurkennd á grundvelli sambærilegra nota innan landamerkja jarðar. Jafnframt er ljóst að nýttar af þessu tagi hafa ekki nægt til að vinna eignarhefð með útrýmandi hætti innan marka jarðar svo sem þau hafa verið afmörkuð í landamerkjabréfi hennar. Óbyggðanefnd telur að við mat á því hvort tekist hafi að fullna eignarhefð yfir landsvæði skipti máli hvort það er innan eða utan landamerkja jarðar. Skilyrði fyrir því að eignarhefð verði unnin á landsvæði utan landamerkja jarðar eru þröng, þó að ekki sé slíkt útilokað.

Þá telur óbyggðanefnd það ekki á færi sínu, þrátt fyrir lögbundna rannsóknarskyldu nefndarinnar, að ákvarða einstökum aðilum réttindi á grundvelli réttarskapandi úrræðis sem hefðar, án þess að til komi beint og ótvírætt tilkall viðkomandi aðila um ákveðin og afmörkuð eignarréttindi og að hann eftir atvikum beri fyrir sig og byggi rétt á hefð.

Lög eru þriðji frumstofnunarháttur eignarréttar. Stofnun nýbýla á grundvelli nýbýlailskipunar frá 15. apríl 1776 eða laga um nýbýli frá 6. nóvember 1897 virðist þó ekki hafa mikla almenna þýðingu í þessu sambandi enda fátið, þó ekki sé hún dæmalaus.

Fram að gildistöku þjóðlendulaga var land að meginstefnu flokkað á grundvelli eignarhalds í *jarðir*, *afrétti* og *almenninga*. Þýðing þeirrar flokkunar nú ræðst af því hvernig hún fellur að hugtökunum *eignarland* og *þjóðlenda*.

Óbyggðanefnd telur að almennt megi gera ráð fyrir að jörð sé landsvæði sem upprunalega hefur verið ráðstafað úr einstökum landnámunum, stofnað til nýbýlis á eða eignarhefð unnin yfir. Tilgangurinn með stofnun hvernar jarðar hefur verið að stunda þar búskap árið um kring. Samt sem áður getur að sjálfsgöðu verið land innan jarðar sem ekki verður nýtt til landbúnaðar, enda getur setning merkja hæglega hafa tekið mið af öðrum atriðum. Nýting landsins hefur verið í samræmi við búskaparhætti og umfang bús á hverjum tíma. Land hvernar jarðar hefur frá öndverðu borið að afmarka með landamerkjum. Innan merkja jarðar sinnar hefur eigandi almennt séð farið með umráð og hagnýtingu, gert ráðstafanir með löggerningum, veðsett jörðina og látið hana ganga að erfðum, á sama hátt og gildir um eignarland yfirleitt. Óbyggðanefnd telur hvorki verða ráðið af eldri né yngri löggjöf að almennt séð hafi verið gert ráð fyrir því að land innan jarðar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Staðhættir, gróðurfar og nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Einstök dæmi um slíka skiptingu finnast þó og eins kann það í öðrum tilvikum að valda nokkrum vafa þegar afréttur liggur eða lá sjálfstætt undir einstakar jarðir. Þá kunna að finnast svæði innan merkja jarða sem kölluð eru afréttur, e.t.v. með vísan til þess að sá hluti hennar hafi helst verið nýttur til beitar, án þess þó að eignarréttarleg staða þess landsvæðis hljóti að vera önnur. Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að líkur séu á því að land sem

samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum er eða hefur verið jörð sé beinum eignarrétti háð. Sönnunarbyrðin hvílir því á þeim sem öðru heldur fram.

Óbyggðanefnd telur að tilvist ítaks í fasteign bendi fremur til þess að svæði það sem ítakið er á sé eða hafi einhvern tíman verið eignarland. Þannig hafi réttur yfir viðkomandi landsvæði verið nauðsynlegur grundvöllur undir stofnun ítaks á því og ítakshafinn öðlast rétt sinn innan marka þess réttar sem handhafi hinna beinu eignarréttinda átti. Þrátt fyrir þetta kunna að finnast ítök í landsvæðum sem ekki eru undirorpin beinum eignarrétti nú og ekki unnt að sýna fram á að hafi nokkurn tíman verið það. Í slíkum tilvikum kann þó að vera um annars konar réttindi að ræða en ítök í hinni hefðbundnu merkingu hugtaksins.

Óbyggðanefnd telur að heimildir bendi ekki til að hér á landi hafi verið að finna afmörkuð landsvæði inn til landsins sem lotið hafi reglum um almenninga svo óbyggjandi sé. Hafi einhvern tíma svo verið, hefur munur á þeim og afréttum orðið lítill eða enginn er tímar liðu fram. Þá er ljóst að stærstur hluti lands utan einstakra jarða hefur fyrr og síðar verið í afréttarnotum. Samkvæmt þessu verður ekki talið að hugtakið almenningur hafi mikið sjálfstætt gildi við mat á grunneignarrétti á landi sem verið hefur í slíkum notum. Það getur hins vegar haft þýðingu við mat á takmörkuðum eignarréttindum og eins verður ekki útilokað að slík landsvæði finnist.

Óbyggðanefnd telur ekki hægt að útiloka að landsvæði sem samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum eru samnotaafréttir hafi verið numin eða á annan hátt orðið undirorpin beinum eignarrétti. Samhengi eignarréttar og sögu liggur hins vegar ekki fyrir. Nýting landsins hefur fyrr og síðar fyrst og fremst falist í sumarheit fyrir búfénað. Reglur um afmörkun á afréttum hafa verið mun rýmri en varðandi jarðir og fyrst og fremst miðast við hagsmuni eigenda aðbyggjandi jarða. Þá er ljóst að löggjafinn hefur ráðstafað eignarréttindum á afréttum til annarra en afréttarhafa og ekki lagt á þá sömu skyldur og eigendur jarða. Í stað þeirra almennu heimilda til umráða, hagnýtingar, ráðstöfunar o.s.frv. sem eigandi jarðar hefur um aldir verið talinn fara með hefur einungis verið um að ræða heimildir til takmarkaðrar nýtingar sem snemma urðu lögbundnar. Með vísan til úrlausna dómstóla er ljóst að beinn eignarréttur verður ekki byggður á slíkum notum. Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að líkur séu á því að land sem samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum er samnotaafréttur sé þjóðlenda. Sönnunarbyrðin hvílir því á þeim sem öðru heldur fram.

Að því er varðar afrétti einstakra jarða og stofnana, virðist munurinn sá að réttindi einstakra jarða til landsvæðisins og tilheyrsla þess í því sambandi eru meiri en varðandi samnotaafréttina. Jafnframt hefur löggjafinn ekki ráðstafað eignarréttindum á slíkum svæðum á sama hátt og á samnotaafréttum. Hvort tiltekinn afréttur einstakrar jarðar eða stofnunar er undirorpin beinum eða óbeinum eignarrétti heimajarðar er hins vegar ekki einhlítt og verður að meta í hverju tilviki fyrir sig. Kröfur dómstóla til sönnunar að því er varðar annars vegar afrétti einstakra jarða og stofnana og hins vegar samnotaafrétti virðast þó sambærilegar.

Um lönd eða hluta lands einstakra jarða sem hefur verið lagt til afréttar vísast til umfjöllunar um hugtakið *jörð*.

Landfræðileg afmörkun fasteigna var ekki skráð á samræmdan máta fyrr en í lok 19. aldar. Fram er komið að fyrir þann tíma eru heimildir um mörk jarða fágætar. Þá liggur fyrir að heimildargildi Landnámu er umdeilt og lýsingar hennar oft ónákvæmar. Úrskurður um eignarland eða þjóðlendu verður ekki byggður á þeim einum.

Með setningu laga um landamerki, nr. 5/1882, var í fyrsta skipti í íslenskri löggjöf kveðið á um almenna skyldu eigenda og umráðamanna jarða til að skrásetja nákvæma lýsingu á landamerkjum jarða sinna. Tilgangur löggjafans með setningu laga um landamerki 1882 og laga um hefð 1905 var sá að koma fastri skipan á afmörkun fasteigna og heimildir til þeirra. Hér má einnig nefna lög um fasteignamat 1915 þar sem kveðið var á um reglubundið mat fasteigna á tíu ára fresti. Með þessu móti leitaðist löggjafinn við að skapa traustan grundvöll undir sölu, veðsetningu og skattlagningu jarða og annarra fasteigna.

Samkvæmt ákvæðum landamerkjalaganna skyldi sýslumaður hafa eftirlit með því að menn uppfylltu skyldur sínar til skrásetningar merkja. Hafi bréf verið þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki tiltekinnar jarðar, án athugasemda yfirvalda eða ágreinings við nágranna eða sveitarfélag, virðist það benda til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Séu bréf aðliggjandi jarða samhljóða hlýtur það að benda til hins sama. Könnun óbyggðanefndar á dómum Landsyfirréttar á tímabilinu 1886–1920 bendir ekki til þess að í kjölfarið á setningu landamerkjalaganna hafi komið upp umtalsverður ágreiningur milli sveitarfélaga og eigenda efstu jarða um mörk jarða og afrétta. Jafnframt er ljóst að þinglýstir eigendur hafa haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst. Ennfremur hlýtur gildistaka hefðarlaga árið 1905 að styrkja eignartilkall slíkra aðila.

Ljóst virðist af úrlausnum dómstóla að við mat á gildi landamerkjabréfs, skiptir máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði. Hafi gögn máls þótt bera með sér að afréttarlandsvæði væri einungis óbeinum eignarréttindum háð hefur tilvist landamerkjabréfs ekki breytt þeirri niðurstöðu. Í slíkum tilvikum hafa landamerkjabréf einungis verið talin ákvarða mörk afréttareignar. Hins vegar hafa dómstólar í einkamálum talið landamerkjabréf ákvarða mörk eignarlands í tilvikum þar sem um var að ræða landsvæði sem áður höfðu legið innan landamerkja jarða.

Með vísan til tilgangs landamerkjalaga 1882, síðari tíma löggjafar og úrlausna dómstóla, telur óbyggðanefnd að leggja verði til grundvallar að jörð, svo sem hún er afmörkuð í landamerkjabréfi, sé beinum eignarrétti háð. Útilokað er að fullyrða um rétta afmörkun og órofa yfirfærslu eignarréttinda allt frá landnámi og til dagsins í dag. Í þeim tilvikum þar sem einstaklingar eða lögaðilar hafa samkvæmt elstu heimildum farið með þau réttindi og skyldur sem í beinum eignarrétti felast, verður að telja eðlilegt að íslenska ríkið beri hallann af þeim vafa sem fyrir hendi kann að vera. Einstaklingar og lögaðilar hafa haft réttmætar ástæður til að vænta þess að beinn eignarréttur væri fyrir

hendi og getað leitað til handhafa opinbers valds honum til verndar. Hins vegar er þó ljóst að meta verður sérstaklega gildi hvers landamerkjabréfs. Þannig dregur úr gildi landamerkjabréfs ef eldri heimildir mæla því í mót.

Á hinn bóginn telur óbyggðanefnd að líkur séu á því að land sem samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum hefur ekki með einum eða öðrum hætti tilheyrt jörð, hafi ekki orðið beinum eignarrétti háð fyrr en með setningu þjóðlendulaga. Ekki er hægt að útiloka að þessi landsvæði hafi verið numin eða á annan hátt orðið undirorpin beinum eignarrétti en samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir. Í stað þeirra almennu heimilda til umráða, hagnýtingar, ráðstöfunar o.s.frv. sem eigandi jarðar hefur um aldir verið talinn fara með hefur einungis verið um að ræða heimildir til takmarkaðar nýtingar sem snemma urðu lögbundnar. Með vísan til úrlausna dómstóla er ljóst að beinn eignarréttur verður ekki byggður á slíkum notum. Sönnunarbyrðin hvílir því á þeim sem slíku heldur fram.

Um eignarréttarlega stöðu þess lands sem hulið er jökli fer eftir sömu reglum og um önnur landsvæði. Þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi ber þannig að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga, 1. júlí 1998, enda sé jökullinn í þjóðlendu. Sé jökulsvæði innan merkja jarðar gilda hins vegar almenn sjónarmið um túlkun landamerkja. Merki sjávarjarða til hafsins fylgja breytingum á stórstraumsfjörumáli og landamerki færast inn og út í samræmi við landauka eða landtap.

7. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 5

7.1. Almenn atriði og dómafordæmi í þjóðlendumálum²¹¹

[...]

Á þeim tíma sem liðinn er frá því *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og viðauki við þær [sbr. kafla 1–6 hér að framan] birtist hefur Hæstiréttur kveðið upp nokkurn fjölda dóma sem fela í sér afstöðu réttarins til atriða sem almenna þýðingu hafa við efnislega úrlausn þjóðlendumála. Skál þar fyrst getið um dóm Hæstaréttar frá 6. september 2005 í máli nr. 367/2005, sem fjallað var um í inngangi að niðurstöðum óbyggðanefndar í málum á svæði 4 [mál nr. 1–6/2004]. Svo sem þar segir verður sú ályktun af honum dregin, sbr. nú einnig dóm Hæstaréttar frá 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006, að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, og verði að leysa úr máli á þeim grundvelli. Í tilvikum ríkisjarða hefur því þó verið lýst yfir af hálfu íslenska ríkisins að í þjóðlenduþrófu felist ekki afsal á eignarlandi og því eigi niðurstæða óbyggðanefndar, að því leyti sem hún tekur til ríkisjarða, að ráðast af sömu atriðum og lögð séu til grundvallar um annað eignarland. Aðrir dómur varða fremur heimildamat og sönnunarkröfur, nánar tiltekið tveir dómur Hæstaréttar frá 21. október 2004 (mál nr. 47 og 48/2004); þrír dómur frá 11. maí 2006

²¹¹ Kafli 6.1 í málum nr. 1–5/2005 (svæði 5).

(mál nr. 496/2005, 454/2005 og 345/2005); tveir dómar frá 28. september 2006 (mál nr. 497/2005 og 498/2005); tveir dómar frá 5. október 2006 (mál nr. 67/2006 og 133/2006) og nú síðast þrír dómar frá 16. maí 2007 (mál nr. 448/2006, 536/2006 og 24/2007).

[...]

Hér á eftir verður fyrst lagt mat á hvort dómar gefi tilefni til að herða sönnunarkröfur til landamerkjabréfa jarða og að því loknu fjallað almennt um stofnun heiðarbyggðar á Norðausturlandi. [...]

7.1.1. *Gildi landamerkjabréfa jarða*²¹²

Í forsendum dóms Hæstaréttar í máli nr. 48/2004, sem birtur er í dómasafni þess árs á bls. 3796, tók rétturinn almenna afstöðu til mats á gildi landamerkjabréfa, annars vegar jarða og hins vegar annarra landsvæða, og inntaks eignarréttar á svæði, sem lýst er í landamerkjabréfi jarðar, sbr. einnig tilvísanir í síðari dómum í þjóðlendumálum, t.d. máli nr. 345/2005. Orðrétt segir svo:

Við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði, sem þar er lýst, skiptir almennt máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði, en þekkt er að landamerkjabréf hafa ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig til dæmis afrétti, sem ekki tengjast sérstaklega tiltekinni jörð. Felur landamerkjabréf fyrir jörð í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega.

Einnig kemur fram það álit réttarins að áritun um samþykki eigenda aðliggjandi jarða, þinglýsing og innfærsla í landamerkjabók auki sönnunargildi landamerkjabréfs. Sama máli gegnir ef ekki hefur verið ágreiningur um merki viðkomandi jarðar. Hins vegar verði ekki litið fram hjá þeirri staðreynd að fyrir gildistöku laga nr. 58/1998 hafi engum verið til að dreifa sem gat sem handhafi beins eignarréttar gert samninga um mörk þess lands sem nú nefnist þjóðlenda. Þá verði þess að gæta að með því að gera landamerkjabréf gátu menn ekki einhliða aukið við land sitt eða annan rétt umfram það sem verið hafði. Verði til þess að líta hvort til séu eldri heimildir sem fallið geti að lýsingu í landamerkjabréfi, enda stangist sú lýsing heldur ekki á við staðhætti, gróðurfar og upplýsingar um nýtingu lands.

Segja má einnig að í nýjustu dómum, sbr. mál nr. 536/2006 og 24/2007, hafi enn verið hnekkð á þýðingu þess að landsvæði teljist innan merkja jarðar. Samkvæmt þessu er óbyggðanefnd rétt að leggja áfram áherslu á landamerkjabréf jarða, sbr. umfjöllun um þau í *Almennum niðurstöðum*, enda þótt með skýrum fyrirvörum sé.

Umfjöllun dómstóla um landamerkjabréf jarðanna Úthlíðar, Stafafells (hluta), Skaftafells og Hóla gefur þó tilefni til að huga sérstaklega að því hvort óbyggðanefnd beri að herða kröfur til sönnunar eignarlands innan landamerkjabréfa jarða, frá því sem lagt er til grundvallar í *Almennum niðurstöðum*. Viðkomandi landsvæði voru öll talin

²¹² Kafli 6.1.1. í málum nr. 1–5/2005 (svæði 5).

eignarlönd en í forsendum dóma samt sem áður lýst efasemdum um að svo væri að öllu leyti.

Í tilvikum Úthlíðar og þess hluta Stafafellslands sem liggur sunnan og vestan Jökulsár, sbr. mál nr. 48/2004 og 498/2005, lágu fyrir bæði landamerkjabréf og eldri heimildir um merki. Lýsingar þessar fengu vel samrýmst en beinn eignarréttur á hluta þeirra landsvæða sem afmörkuð voru þrátt fyrir það talinn vafa undirorpinn. Fram kemur að staðhættir og fyrirbyggjandi heimildir um gróðurfar styðji ekki að þar hafi verið stofnað til beins eignarréttar með námi. Ekki voru þó talin skilyrði til að skilja þessi landsvæði undan eignarlandi jarðanna, einkum þar sem ekkert hefði komið fram af hálfu íslenska ríkisins sem leggja mætti til grundvallar við nánari afmörkun að þessu leyti. Varðandi umræddan hluta Úthlíðar var einnig tekið fram að ekki hefði verið sýnt fram á að landsvæðið hefði verið nýtt sem samnotafréttur.

Í tilvikum Skaftafells og Hóla, sbr. mál nr. 496/2005 og 48/2004, voru landamerkjabréf fyrir hendi en engar eldri heimildir. Um landamerkjabréf Skaftafells, sem er ódagsett en var þinglesið á árinu 1890, segir svo í dómi Hæstaréttar:

Þótt landamerkjabréfið geti haft sönnunargildi um mörk eignarlands Skaftafells með því að það var áritað um samþykki af eigendum aðliggjandi jarða, þinglesið og fært í landamerkjabók, verður að líta til þess að ekki var á valdi eigenda jarðarinnar að auka með landamerkjabréfinu við land sitt eða annan rétt umfram það, sem áður hafði verið. Getur landamerkjabréf þetta því ekki eitt og sér nægt gegn andmælum áfrýjanda til að sanna beinan eignarrétt eigenda Skaftafells II að landinu á Skeiðarársandi, sem deilt er um í málinu, heldur verða önnur atriði jafnframt að koma til, sem stutt geta sömu niðurstöðu, sbr. dóm Hæstaréttar 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 [sem fjallar m.a. um Hóla], sem birtur er í dómasafni þess árs á bls. 3796.

Hér skal einnig getið dóms í máli nr. 345/2004, varðandi jörðina Fell í Suðursveit. Þar lá fyrir skýr eldri heimild, nánar tiltekið lögfesta frá árinu 1851, þar sem merki inn til landsins voru m.a. miðuð við aðliggjandi jökul. Landamerkjabréf jarðarinnar frá árinu 1922 var mun óskýrara, náði skemur inn til landsins, þ.e. í átt að jökli, og gat ekki sérstaklega um merki gagnvart jöklinum. Fjalllendið næst jökli var dæmt þjóðlenda og þannig fremur miðað við hina yngri heimild, þ.e. landamerkjabréfið, sem náði skemur en hin eldri. Þar höfðu þó önnur atriði einnig vægi.

Óbyggðanefnd hefur nú þegar kveðið upp úrskurði sem fjalla um fjölda jarða á sunnanverðu landinu, þ.e. svæðum 1–4, og heimilda um afmörkun og eignarréttindi á ágreiningssvæðum verið skipulega leitað, m.a. á Þjóðskjalasafni og hjá sýslumannsembættum. Séu þær skoðaðar heildstætt kemur í ljós að landamerkjabréf hátt í tvö-hundruð jarða hafa verið könnuð sérstaklega. Í upp undir helmingi tilvika hefur það verið elsta lýsing á merkjum jarðar og beinn samanburður við eldri heimildir þannig ekki mögulegur. Því fer einnig fjarri að eldri heimildir séu almennt heildstæðar merkjalýsingar. Þvert á móti geta þær verið brotakenndar og jafnvel fremur falið í sér vísbendingar en ótvíræðar lýsingar. Loks eru tíu tilvik þar sem ekkert landamerkjabréf, í skilningi landamerkjalaga, er fyrir hendi og verður ekki séð að það hafi nokkurn tíma verið gert. Að því er varðar mikinn meirihluta jarða á svæðum 1–4, var niðurstaðan sú

að aðrar heimildir um merki, væru þær til, ýmist styddu lýsingu bréfs eða mæltu henni ekki í mót. Merkjum væri því rétt lýst í landamerkjabréfi, svo sem óbyggðanefnd skýrði það. Tekið skal fram að sú skýring var í ákveðnum tilvikum önnur en málsaðila.

Svo sem að framan greinir virðast dómstólar þannig gera fremur strangar kröfur til landamerkjabréfa jarða, þ. á m. að þau hafi stuðning af öðru og þá einkum eldri heimildum. Til þess ber þó að líta að fleiri atriði eru hér samofin og lögð til grundvallar niðurstöðu hverju sinni, þar á meðal mismunandi vægi eða trúverðugleiki einstakra heimilda, nýting, gróðurfar og staðhættir. Með hliðsjón af því og með tilliti til stjórnskipulegrar jafnræðisreglu telur óbyggðanefnd að fara beri varlega í að draga víðtækar ályktanir af þessari umfjöllun. Líta ber til þess að eftir að gengið hafði verið frá landamerkjabréfi, með tilheyrandi opinberri skráningu, hafði jarðeigandi síður ástæðu til að varðveita skjöl sem þar kann að hafa verið byggt á. Eðlilegt verður að telja að íslenska ríkið beri hallann af þeim vafa sem fyrir hendi kann að vera í slíkum tilvikum.

Niðurstaða óbyggðanefndar er því sú að ekki sé ástæða til að herða sérstaklega kröfur um sönnun eignarlands innan lýsingar í landamerkjabréfi jarðar, umfram það sem áður hefur verið lagt til grundvallar og samrýmist vel þeirri almennu afstöðu Hæstaréttar til landamerkjabréfa sem áður var lýst. Eftir sem áður er ljóst að dómstólar gera nokkuð strangar kröfur til sönnunar eignarlands, sbr. einnig þá meginreglu í íslenskum rétti að sá sem telur til eignarréttar yfir landi verður að færa fram heimildir fyrir eignartilkalli sínu. Jafnframt liggur fyrir að landamerkjabréf hafa ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, sbr. t.d. dóm Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 497/2005, þar sem segir svo:

... nær frá upphafi Íslandsbyggðar mörkuðu menn sér ekki eingöngu ákveðin landsvæði, sem voru háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu manna. Meðan landsvæði gaf eitthvað af sér lágu hagsmunir til þess að halda merkjum réttindanna við, hvers eðlis sem þau voru. Af framanrituðu þykir leiða að skýra verði hvaða réttindi það séu sem menn voru að skipta á milli sín.

7.1.2. *Heiðarbylí á Norðausturlandi*²¹³

Í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* er gerð almenn grein fyrir þeirri stofnun eignarréttar sem heimilaður var í nýbýlatilskipun frá 15. apríl 1776, um landnám og byggingu eyðijarða, og síðar nýbýlalögum, nr. 15/1897.²¹⁴ Að því er varðar Norðausturland sérstaklega í þessu sambandi benda heimildir til að í kjölfar nýbýlatilskipunar og fram yfir miðja 19. öld hafi þar verið stofnað til heiðarbyggðar í meiri mæli en á þeim landshlutum sem áður hafa komið til umfjöllunar hjá óbyggðanefnd. Byggð þessi stóð að jafnaði stutt, oft slitrótt, og þegar komið var fram á miðja 20. öld var henni nær alveg

²¹³ Kafi 6.1.2. í málum nr. 1–5/2005 (svæði 5).

²¹⁴ Sbr. kafla 3.3. [...].

lokið. Í kjölfar gildistöku landamerkjálaga voru ýmist gerð sérstök landmerkjabréf fyrir slík heiðarbýli eða þau felld innan landamerkjálýsingar tiltekinnar jarðar.

Samkvæmt ákvæðum nýbýlatilskipunar gat slík býlisstofnun hvort heldur er verið í landi jarðar eða utan þess. Kveðið var á um útmælingu viðkomandi landsvæðis undir stjórn sýslumanns og útgáfu amtmanns á byggingarbréfi til handa nýbýlingi, enda hefði skilyrðum verið fullnægt.

Í þeim tilvikum að stofnað var til nýbýlis í landi jarðar með lögformlegum hætti, sbr. einkum 2. gr. nýbýlatilskipunar, er ljóst að með því hefur ekki orðið breyting á eignarréttarlegri stöðu landsvæðisins. Hér gegnir sama máli og ef þar var stofnað til byggðar með öðrum hætti, svo sem leigu eða sölu hluta jarðar.²¹⁵ Um slík landsvæði hlýtur því að fara eftir sömu sjónarmiðum og jarðir almennt, hvernig sem formlegum frágangi hefur verið háttað. Um jarðir almennt vísast nánar til *Almennra niðurstaðna óbyggðanefndar*.

Hafi hins vegar tekist byggð utan jarðar, sbr. einkum 4. gr. nýbýlatilskipunar, verður að kanna hvort þar hafi verið stofnað til lögformlegs nýbýlis. Hafi svo verið, er ljóst að viðkomandi landsvæði er eignarland, þá þegar af þeirri ástæðu. Ella verður að líta svo á að ekki hafi verið stofnað til beins eignarréttar á grundvelli þeirrar löggjafar. Eignarréttarleg staða viðkomandi landsvæðis breyttist því ekki, hvernig sem henni var farið. Annað mál er að í kjölfarið kann að hafa stofnast þar eignarland á öðrum grundvelli, sbr. lög nr. 46/1905 um hefð.

Heiðarbyggð á Norðausturlandi er nefnd ýmsum nöfnum í heimildum, einkum nýbýli, afbýli, heiðarkot og hjáleiga. Notkun þessara hugtaka er misvísandi og tekur ekki endilega mið af ákvæðum nýbýlatilskipunar eða nýbýlalaga. Þannig kann tiltekið býli að vera nefnt nýbýli í heimildum án þess að byggingarbréf liggi fyrir. Málsmeðferð nýbýlaumsóknar getur þá af einhverjum ástæðum hafa lokið á einhverju stigi, svo sem eftir útmælingu, eða jafnvel ekki hafist yfirleitt. Á hinn bóginn getur verið að byggingarbréf hafi verið gefið út en býlið þrátt fyrir það nefnt annað en nýbýli, t.d. hjáleiga.

Útgáfa byggingarbréfs, sem stundum er nefnt nýbýlaleyfi, tekur af vafa um stofnun eignarlands og að landsvæði hafi frá þeim tíma öðlast stöðu jarðar að lögum. Að öðru leyti hlýtur að þurfa að leggja mat á eignarréttarlega stöðu viðkomandi landsvæðis áður en þar tókst byggð og hvort sú staða hafi tekið breytingum síðan. Í því sambandi ber að líta til þeirra krafna sem Hæstiréttur hefur gert til sönnunar eignarlands, sbr. kafla [7].1.1.

²¹⁵ Sbr. kafla 4.2. [...].

8. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 6

8.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum²¹⁶

[...]

Frá því óbyggðanefnd kvað upp [...] úrskurði [síðast], í málum nr. 1–5/2005 (svæði 5), hafa gengið níu Hæstaréttardómar sem tengjast fyrri svæðum. Nánar tiltekið eru þetta fimm dómar frá 14. júní 2007, þ.e. í málum nr. 22/2007 (Þórsmörk og Goðaland), nr. 23/2007 (Steinsholt), nr. 25/2007 (Almenningar), nr. 26/2007 (Merkurtungur), nr. 28/2007 (Stakkholt), einn dómur frá 4. október 2007, í máli nr. 27/2007 (Græna fjall/Fljótshlíðarafréttur), einn dómur frá 11. október 2007, í máli nr. 99/2007 (Skaftártunguafréttur) og loks tveir dómar frá 18. október 2007, í málum nr. 47/2007 (Núpsstaður og fleiri jarðir í Fljótshverfi) og 79/2007 (Mörtunga og Prestbakkajarðir).

Tveir hinir síðastnefndu dómar eru fremur til staðfestingar á [...] niðurstöðu [þeirri sem greinir í kafla 7.1.1.], þ.e. að ekki beri að herða sérstaklega kröfur til landamerkjabréfa jarða. Að öðru leyti telur óbyggðanefnd nauðsynlegt að taka til athugunar samhengi eldri og yngri dóma um eignarréttarlega stöðu tiltekinna afrétta einstakra jarða og/eða stofnana og hvort tilefni sé til breytinga á sönnunarmati óbyggðanefndar í sambærilegum tilvikum. Fer sú umfjöllun hér á eftir.

8.2. Afréttir einstakra jarða og stofnana²¹⁷

Um þýðingu hugtakanna jörð, afréttur og almenningur er rækilega fjallað í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* [...]. Að því er varðar hugtakið jörð er niðurstaðan sú að almennt megi gera ráð fyrir að slíku landi hafi upphaflega verið ráðstafað úr einstökum landnámmum, stofnað til nýbýlis á eða eignarhefð unnin yfir. Þannig eru taldar líkur á því að jörð, svo sem hún er afmörkuð í landamerkjabréfi eða innan annarra ótvíræðra merkja, sé beinum eignarrétti háð. Tilvist landamerkjabréfs ein og sér ræður því ekki úrslitum um mat á eignarrétti, heldur staða landsvæðisins sem jarðar.

Afrétti hefur óbyggðanefnd flokkað í þrennt á grundvelli uppruna, sbr. kafla 4.4. og 4.5. í áður nefndum *Almennum niðurstöðum*. Þar eru í fyrsta lagi samnotaafréttir, þ.e. þeir afréttir sem skv. elstu heimildum hafa verið í sameiginlegum notum jarða í tilteknu sveitarfélagi eða á afmörkuðu svæði. Í öðru lagi eru afréttir einstakra jarða og stofnana, sem skv. elstu heimildum tilheyrðu einstökum jörðum, lögpersónum eða stofnunum, fyrst og fremst kirkjunum. Í þriðja lagi er um að ræða jarðir sem að hluta eða öllu leyti hafa verið lagðar til afréttar og gilda þar um sambærileg sjónarmið og að framan greindi um eignarhald á landi jarða yfirleitt.

Hafi umþrætt landsvæði ekki legið innan merkja jarðar hefur óbyggðanefnd talið að líkur séu á því að það hafi ekki orðið beinum eignarrétti háð fyrr en með setningu þjóðlendulaga. Tilvist landamerkjabréfs skiptir þá ekki grundvallarmáli en litið til atriða svo

²¹⁶ Kafli 6.1.2. í málum nr. 1–5/2007 (svæði 6).

²¹⁷ Kafli 6.1.3. í málum nr. 1–5/2007 (svæði 6).

sem umfjöllunar í heimildum, nýtingar, staðhátta, gróðurfars og landnáms. Ekki er þó alltaf augljóst hvort landsvæði hefur stöðu jarðar eða afréttar. Á það álitafni hefur sérstaklega reynt þegar undir einstakar jarðir og/eða stofnanir hafa legið svæði sem skilin hafa verið frá viðkomandi heimaörð með sjálfstæðum merkjum eða, í sumum tilvikum, af öðrum fasteignum. Eru aðstæður þá oft þær að landsvæðisins er getið með sérstökum hætti í heimildum, stundum beinlínis kallað afréttur og heimildir um afnot einskorðaðar við beit eða önnur þrengri og þá sambærileg not.

Til úrlausnar hjá óbyggðanefnd hefur komið nokkur fjöldi landsvæða sem fella má undir framangreinda lýsingu. Þessi landsvæði hafa verið úrskurðuð þjóðlendur og afréttir/landsvæði í afréttareign, eftir atvikum með vísan til heimilda, legu, sögu, staðhátta, nota o.fl. Ber hér að nefna Afrétt norðan vatna í máli nr. 4/2000 (svæði 1), Hrunaheiðar í máli nr. 5/2000 (svæði 1); Hoffellslambatungur í máli nr. 4/2001 (svæði 2); Þórsmörk, Goðaland, Almenninga, Teigstungur, Múlatungur, Merkurtungur, Stakkholt, Steinsholt, Hólatungur, Borgartungur og Skógafjall í máli nr. 5/2003 (svæði 3); Hvítmögu og Stórhöfða í máli nr. 6/2003 (svæði 3); Villingadal, Suðurfell og Múla í máli nr. 1/2005 (svæði 5); Steinvarartungu og Þorbrandsstaðatungur í máli nr. 3/2005 (svæði 5); Þverfellsland og sunnanverða Grímólfsártungu í máli nr. 4/2005 (svæði 5) og loks afréttarland á Hólsfjöllum í máli nr. 5/2005 (svæði 5).

Segja má að Hæstiréttur hafi einnig tekið skýra afstöðu til landamerkjabréfa annarra landsvæða en jarða, þegar í fyrstu dómum í þjóðlendumálum. Í forsendum réttarins í dómi frá 21. október 2004, máli nr. 48/2004, segir þannig svo:

Við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði, sem þar er lýst, skiptir almennt máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði, en þekkt er að landamerkjabréf hafa ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig til dæmis afrétti, sem ekki tengjast sérstaklega tiltekinni jörð. Felur landamerkjabréf fyrir jörð í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega.

Að auki segir svo í dómi réttarins frá 28. september 2006 í máli nr. 497/2005:

... nær frá upphafi Íslandsbyggðar mörkuðu menn sér ekki eingöngu ákveðin landsvæði, sem voru háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu manna. Meðan landsvæði gaf eitthvað af sér lágu hagsmunir til þess að halda merkjum réttindanna við, hvers eðlis sem þau voru. Af framanrituðu þykir leiða að skýra verði hvaða réttindi það séu sem menn voru að skipta á milli sín.

Þá hefur komið fram það skýra mat Hæstaréttar að sé ekki um jörð að ræða hafa landamerkjabréf takmarkaðra vægi sem „sönnunargagn um beinan eignarrétt“, sbr. dóm Hæstaréttar 14. júní 2007 í máli nr. 22/2007.

Úrskurðir óbyggðanefndar um þær þjóðlendur og afrétti/landsvæði í afréttareign sem áður voru tilgreindar hafa verið staðfestir efnislega með dómum Hæstaréttar að því er varðar Afrétt norðan vatna, Hoffellslambatungur, Hrunaheiðar, Þórsmörk, Goðaland, Steinsholt, Almenninga, Merkurtungur og Stakkholt, sbr. dóma frá 21. október 2004, 28. september 2006, 5. október 2006 og 14. júní 2007 í málum nr. 47/2004, nr.

497/2005, nr. 133/2006, nr. 22/2007, nr. 23/2007, nr. 25/2007, nr. 26/2007 og nr. 28/2007. Í tilvikum Skógafjalls, Hvítmögu og Stórhöfða var sams konar niðurstöðum óbyggðanefndar á hinn bóginn snúið við og komist að þeirri niðurstöðu að þar væru eignarlönd en ekki þjóðlendur í afréttareign, sbr. dóma frá 16. maí 2007 í málum nr. 24/2007, nr. 536/2006 og nr. 448/2006. Önnur framangreind landsvæði hafa ekki komið til kasta dómstóla en af dómum um eignarland frá því fyrir gildistöku þjóðlendulaga ber að nefna Hrd. frá 29. febrúar 1996 (Hrd. 1996/696) um Blikdal í Esju og dóm aukadómpings Árnassýslu 23. febrúar 1980 um Tunguheiði í Biskupstungum.

Úrskurðir óbyggðanefndar um þjóðlendur í afréttareign á þessum svæðum eru þannig almennt í góðu samræmi við úrlausnir Hæstaréttar, fyrr og síðar, þó svo forsendur séu ekki einsleitar í öllum tilvikum og taki þess utan mið af sérstöðu einstakra svæða. Dómar Hæstaréttar um landskikana þrjá sunnan Mýrdalsjökuls, þ.e. Skógafjall, Hvítmögu og Stórhöfða, skera sig þar hins vegar nokkuð úr.

Framangreind úrlausnarefni eiga það sameiginlegt að viðkomandi landsvæði hefur legið undir einstaka jörð/jarðir eða stofnun, landfræðilega aðskilið frá henni/þeim með einum eða öðrum hætti, jafnan getið með sérstökum hætti í heimildum, stundum beinlínis kallað afréttur og afnot einskorðuð við beit eða önnur þrengri og þá sambærileg not.

Ef reynt er að taka saman þau sameiginlegu atriði sem leiða til niðurstöðu Hæstaréttar um eignarland í umræddum þremur undantekningartilvikum, þá sýnist landfræðileg lega, m.a. gagnvart aðliggjandi eignarlöndum og að einhverju marki almennir staðhættir, vega mjög þungt. Í tilvikum Hvítmögu og Skógafjalls var á því byggt að svæðin hefðu verið innan merkja jarða og að hvorki staðhættir né gróðurfar mæltu gegn því að þau hefðu verið númer, a.m.k. að einhverju leyti. Beinn eignarréttur hefði þannig stofnast. Um Stórhöfða segir að líkur séu fyrir því að hann hafi verið innan upphaflegs landnáms eins og aðliggjandi lönd. Hann hafi ekki verið talinn til samnotaafrétta og ekkert sé komið fram í málinu sem stutt geti að munur verði að þessu leyti gerður á Stórhöfða og aðliggjandi landsvæðum. Nægilega sé því leitt í ljós að hann hafi frá landnámi verið háður beinum eignarrétti sem heiðaland jarðar.

Dómar Hæstaréttar um þjóðlendur í Þórsmörk, Goðalandi, Almennungum, Merkur-tungum, Stakkholti og Steinsholti, eru kveðnir upp mánuði síðar en dómar um eignarlönd í Stórhöfða, Hvítmögu og Skógafjalli. Fyrstnefndu svæðin sex liggja norðan Eyjafjallajökuls og voru öll talin heyra undir einstaka jörð/jarðir sem þau eru landfræðilega aðskilin frá. Í forsendum Hæstaréttar er m.a. vísað til möguleikans á landnámi, legu og staðháttu, skorts á skriflegum eignarheimildum og samræmis milli þeirra innbyrðis. Tekið er sérstaklega fram að ekki sé sýnt fram á önnur not meintra rétthafa en hefðbundin afréttarnot til sumararbeitara fyrir búfé. Í öllum þessum sex tilvikum var dæmd þjóðlenda í afréttareign.

Sýnist þannig ekki vera fullt samræmi í mati réttarins að því er varðar hin tilgreindu atriði í annars vegar tilvitnuðum þremur dómum og hins vegar öðrum úrlausnum um sams konar landsvæði, auk eldri dóma um Hoffellslambatungur og Hrunaheiðar.

Draga má þá ályktun af framangreindum dómum að það séu fyrst og fremst staðbundnar aðstæður, þ.m.t. staðhættir, en þó einkum lega viðkomandi þriggja landsvæða að eignarlöndum til annarra átta en gagnvart Mýrdalsjökli sem úrslitum ráði. Til þess ber þó að líta að fleiri atriði eru hér samofin og lögð til grundvallar hverju sinni. Þá liggja fyrir eldri dómar um þjóðlendur á landsvæðum með svipaða legu gagnvart annars vegar eignarlöndum og hins vegar þjóðlendum, sbr. einkum Hoffellslambatungur og Hrunaheiðar í Hrd. 28. september 2006 í máli nr. 497/2005 og Hrd. 5. október 2006 í mál nr. 133/2006. Ekki liggur fyrir skýr yfirlýsing Hæstaréttar um breytta afstöðu að þessu leyti. Með hliðsjón af framangreindu og að teknu tilliti til stjórnskipulegrar jafnræðisreglu telur óbyggðanefnd útilokað að líta svo á að umræddir þrír dómar, um Hvítmögu, Skógafjall og Stórhöfða, feli í sér að lega þrætusvæðis að eignarlandi eða eignarlöndum geti ein og sér vegið svo þungt að önnur sú sönnunarfærsla sem ella fer fram við slíkar kringumstæður hafi hverfandi þýðingu.

Óumdeilt er hins vegar að eignarréttarleg staða aðliggjandi svæða getur auk hefðbundinna og viðurkenndra eignarheimilda haft vægi við eignarréttarlegt mat og ásamt öðru leitt til þeirrar niðurstöðu að um eignarland sé að ræða. Má þar um vísa til dóms Hæstaréttar 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 varðandi efstu jarðir í Biskupstungnahreppi, sbr. einnig úrskurð óbyggðanefndar um þau landsvæði. Hið sama má segja um eignarland í dómi Hæstaréttar 18. október 2007 í máli nr. 47/2007 um jarðir í Fljótshverfi, sbr. og úrskurð óbyggðanefndar um sama svæði.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að ekki séu forsendur til þess að breyta því sönnunarmati sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum tilvikum. Fyrir liggur að í málum nr. 4 og 5/2007 á svæði 6 hjá óbyggðanefnd snúa sérstök álitaefni af þessum toga að eftirtöldum landsvæðum: Hálsmannatungur, Draflastaðakirkjuland á Gönguskarði, Tjarnahverfi á Gönguskarði, Finnsstaðadalur, Grímsland og Kambsmýrar í máli nr. 4/2007 og Upprekstrarland milli Höfðagilja og Eyvindará/Laufáshagi í máli nr. 5/2007.

9. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 7A

9.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum²¹⁸

[...]

Við uppkvaðningu úrskurða í málum nr. 1–5/2008, á svæði 7 suður, liggja ekki fyrir nýir dómar Hæstaréttar í þjóðlendumálum en geta ber um ákvörðun Mannréttindadómstóls Evrópu frá 23. september 2008 í máli nr. 46461/06. Þar var því hafnað að taka til efnismeðferðar kærumál sem varðaði dóm Hæstaréttar Íslands frá 11. maí 2006 í máli

²¹⁸ Kafli 6.1.2. í málum nr. 1–5/2008 (svæði 7A).

nr. 496/2005. Kærumálið varðaði nánar tiltekið landsvæðin Fjall og Breiðármörk í Örnæfum, sem Hæstiréttur hafði dæmt þjóðlendur, og til skoðunar voru ákvæði Mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. lög nr. 62/1994, í 1. gr. 1. viðauka [Friðhelgi eignarréttar], 1. mgr. 6. gr. [Réttur til réttlátrar málsmeðferðar fyrir dómi] og 14. gr. [Bann við mismunun]. Kvörtun málshefjenda til Mannréttindadómstólsins varðaði bæði lög nr. 58/1998, um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, og meðhöndlun Hæstaréttar á umræddu máli, þar á meðal sönnunarkröfur.

Mannréttindadómstóllinn komst að þeirri niðurstöðu að 1. gr. 1. viðauka við sáttmálann ætti ekki við í umræddu máli þar sem umþrætt land teldist ekki eign kæranda í skilningi ákvæðisins. Í því sambandi tók dómstóllinn sérstaklega fram að þegar um kröfu til eignarréttinda er að ræða geti sá sem hana hefur uppi einungis átt lögmætar væntingar til að um eign sé að ræða ef krafa hans hefur fullnægjandi stoð í landsrétti viðkomandi aðildarríkis, svo sem þegar fyrir hendi eru fordæmi dómstóla í þá veru. Þá kvað dómstóllinn Hæstarétt Íslands bæði hafa farið að viðeigandi lagaákvæðum og fylgt eigin fordæmum um að landamerkjabréf eitt og sér teljist ekki fullnægjandi sönnun ef eldri gögn mæla því í mót. Þannig taldi dómstóllinn að kærendur hefðu ekki sýnt fram á að þeir ættu lögmætar væntingar til þess að umþrætt land teldist eign þeirra og þeir gætu því ekki notið verndar 1. gr. 1. viðauka við sáttmálann að þessu leyti. Mannréttindadómstóllinn komst enn fremur að þeirri niðurstöðu að ekkert benti til þess að brotið hefði verið gegn 1. mgr. 6. gr. eða 14. gr. sáttmálans í máli kæranda og taldi því ekki að á þá hefði verið lögð óhóflega þung sönnunarbyrði.

10. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 7B

10.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum²¹⁹

[...]

Hér verður gerð grein fyrir þeim 22 dómum sem gengið hafa frá því óbyggðanefnd kvað síðast upp úrskurði. Sambærileg umfjöllun um eldri dóma í fyrri úrskurðum, að því marki sem hún hefur almenna þýðingu, hefur verið felld inn í framangreindar *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og vísast þangað.

Um er að ræða eftirfarandi 22 dóma Hæstaréttar: Dómur frá 24. september 2009 í máli nr. 102/2009 (Brú og Brúaröræfi); dómur frá 29. október 2009 í máli nr. 685/2008 (Afréttur Seltjarnarneshrepps hins forna, Elliðavatn, Vatnsendi, Lækjarbotnar og Geirland); dómur frá 19. nóvember 2009 í máli nr. 69/2009 (Gunnarsstaðir); dómur frá 25. mars 2010 í máli nr. 409/2009 (Skriðuklaustur); tveir dómar frá 3. júní 2010, í málum nr. 198/2009 (Selvogs- og Ölfusafréttur) og 184/2009 (Landsvæði aðliggjandi Ölfusafrétti); dómur frá 16. september 2010 í máli nr. 473/2009 (Krepputunga); sjö dómar frá 7. október 2010, í málum nr. 379/2009 (Heiðarmúli), nr. 517/2009 (Grímólfsárunga), nr. 722/2009 (Hvammur), nr. 723/2009 (Laxárdalur), nr. 748/2009 (Vatnsendi),

²¹⁹ Kafli 6.1.2.1 í málum nr. 1–2/2009 (svæði 7B).

nr. 749/2009 (Þverfellsland) og nr. 750/2009 (Hvappur); dómur frá 11. nóvember 2010 í máli nr. 768/2009 (Afréttur Álfanesshrepps hins forna/norðaustanverður hluti Almenningseskóga Álfaness, Skógræktarsvæði norðan Krýsuvíkur og sunnan Garðakirkjulands og Garðakirkjuland vegna Selskarðs); dómur frá 10. febrúar 2011 í máli nr. 299/2010 (Valþjófsstaður í Fljótsdal); dómur frá 11. apríl 2011 máli nr. 199/2011 (Hofsafreittur); tveir dómur frá 22. september 2011 í málum nr. 293/2010 (Þorvaldsstaðir og Hamar) og nr. 294/2010 (Mælifell og Selsárvellir); og loks þrír dómur frá 29. september 2011, í málum nr. 40/2011 (Sameignarland Fagradals, Viðirhóls, Hólssels og Nýhóls), nr. 75/2011 (Grímsstaðir á Fjöllum) og nr. 56/2011 (Hvannstaðir).

Nítján af framangreindum 22 dómum fjalla um efnisleg atriði og í fjórtán þeirra var niðurstaða óbyggðanefndar staðfest í öllum meginatriðum. Í fimm tilvikum var henni hins vegar hnekk og dæmt eignarland þar sem óbyggðanefnd hafði úrskurðað þjóðlendu. Nánar tiltekið er þar um að ræða landsvæðin Hvamm, Laxárdal, Vatnsenda, sameignarland Fagradals, Viðirhóls, Hólssels og Nýhóls og Hvannstaði.

Þau fimm mál, þar sem úrskurði óbyggðanefndar var hnekk, varða í meginatriðum mat á efni og samhengi fyrirbyggjandi heimilda um viðkomandi landsvæði. Niðurstöður þeirra leiða ekki til breytinga á sönnunarmati í málum af þessu tagi almennt en hnykkja á fyrirbyggjandi meginreglum, sbr. *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* sem fylgja í viðauka með úrskurði þessum. Í næstu tveimur köflum er gerð nánari grein fyrir samhengi umræddra dóma og meginreglna.

10.2. Heimildir mæla í mót landamerkjabréfi jarðar²²⁰

Í tveimur dómum Hæstaréttar frá 7. október 2010, um eignarland Hvamms og Laxárdals í Svalbarðshreppi, er fjallað um land innan afmörkunar í þinglýstum landamerkjabréfum jarða. Slíkt land hefur að meginreglu verið dæmt og úrskurðað eignarland en óbyggðanefnd taldi að önnur afmörkun í tiltekinni eldri heimild leiddi til þeirrar niðurstöðu að innan bréfa Hvamms og Laxárdals væru þjóðlendu að hluta.

Það er ekki tilvist landamerkjabréfs ein og sér sem hefur ráðið úrslitum um mat á eignarrétti, heldur staða landsvæðisins sem jarðar. Mikilvægi landamerkjabréfa jarða felst í sönnunargildi þeirra en hvert og eitt bréf er metið sérstaklega. Hefur þá einkum verið til þess litið hvort fyrir hendi séu eldri heimildir, sem fallið geti að lýsingu í landamerkjabréfinu, enda stangist sú lýsing heldur ekki á við staðhætti, gróðurfar og upplýsingar um nýtingu landsins. Mæli heimild í mót landamerkjabréfi jarðar, hvort heldur er afmörkun lands og/eða stöðu þess sem jarðar, þarf að meta hvort vægi hennar sé slíkt að það rýri sönnunargildi bréfsins að sama skapi.

Á svæðum 1-7A eru fimmtán tilvik þar sem óbyggðanefnd hefur úrskurðað að land innan landamerkjabréfs jarðar væri eignarland að hluta og þjóðlenda að hluta. Er þá miðað við yngra landamerkjabréf viðkomandi jarðar, hafi verið gerð tvö, og skýringu

²²⁰ Kafli 6.1.2.2 í málum nr. 1–2/2009 (svæði 7B).

óbyggðanefndar á texta viðkomandi bréfs, en hún getur verið önnur en skýring málsaðila.

Þau fimmtán tilvik sem hér um ræðir eru eftirfarandi: Þingvellir; Mörtunga á Síðu; Fell í Suðursveit; Stafafell í Lóni; Skriðuklaustur og Valþjófsstaður í Fljótsdal; Brú á Jökuldal; Þorvaldsstaðir og Hamar í Selárdal; Gunnarsstaðir, Kverkártunga og Miðfjörður í Skeggjastaðahreppi; Hvammur og Laxárdalur í Svalbarðshreppi; Reykjahlíð í Mývatnssveit. Að undanskildum Hvammi og Laxárdal hafa þeir dómur Hæstaréttar sem gengið hafa um þessi tilvik staðfest niðurstöðu óbyggðanefndar í öllum meginatriðum. Umfjöllun um Kverkártungu og Miðfjörð í fyrrum Skeggjastaðahreppi og Reykjahlíð í Mývatnssveit er ólokið hjá dómstólum.

Í flestum þessara tilvika hafa legið fyrir eldri heimildir um afmörkun jarðarinnar, stundum eldri landamerkjabréf, sem mælt hafa í mót lýsingu landamerkjabréfs. Þetta er þó ekki einhlítt og mál Þingvallakirkjúlunds, Skriðuklausturs og Valþjófsstaðar í Fljótsdal vörðuðu fremur mat á heimildum um takmörkuð réttindi innan merkja. Loks getur hvort tveggja hafa verið fyrir hendi, eldri merkjalýsingar og heimildir um takmörkuð réttindi, sbr. einkum Stafafell í Lóni og Fell í Suðursveit.

Til viðbótar við framangreind fimmtán tilvik eru þess tvö dæmi á svæðum 1–7A að eignarréttur að jörð hafi verið gefinn upp eða glatast, sbr. dóma Hæstaréttar um Fjall og Breiðármörk frá 11. maí 2006.

Af framangreindu er ljóst að undantekningar frá meginreglunni um eignarland innan afmörkunar í landamerkjabréfi jarðar eru fáar og ríkar kröfur gerðar í því sambandi. Nýjar úrlausnir dómstóla um jarðirnar Hvamm og Laxárdal í Svalbarðshreppi árétta þetta enn frekar. Þar taldi Hæstiréttur að land innan landamerkjabréfa annars vegar Hvamms og hins vegar jarðarinnar Laxárdals væri í heild sinni eignarland. Hafnað var þeirri röksemdafærslu óbyggðanefndar að önnur afmörkun í tiltekinni eldri heimild leiddi til þeirrar niðurstöðu að þar væru þjóðlendur að hluta.

Loks skal þess getið að ýmis dæmi eru um að uppi hafi verið álitaefni af þeim toga sem hér um ræðir í málum sem lyktað hefur með niðurstöðu óbyggðanefndar um eignarland. Úrskurðum um eignarland hefur almennt verið unað og þeir því ekki komið til endurskoðunar hjá dómstólum. Sem dæmi um ríkt sönnunargildi landamerkjabréfs jarðar í slíku máli má nefna Hjaltadal og Kambfellskjálka í máli nr. 3/2007 á svæði 6.

10.3. Heimildir um legu jarða til forna²²¹

Eftir er þá að gera grein fyrir þremur nýjum dómum þar sem hnekkt var úrskurðum óbyggðanefndar um þjóðlendu, nánar tiltekið varðandi Vatnsenda í Svalbarðshreppi, sameignarland Fagradals, Víðirhóls, Hólsells og Nýhóls í Öxarfjarðarhreppi og Hvannstaði, einnig í Öxarfjarðarhreppi.

²²¹ Kafli 6.1.2.3 í málum nr. 1–2/2009 (svæði 7B).

Í þessum málum er fjallað um þýðingu þess að landsvæði hafi upphaflega verið hluti jarðar. Slíkt land hefur að meginreglu verið úrskurðað og dæmt eignarland, svo sem áður sagði. Flokkun landsvæða í jarðir, afrétti(r) jarða, afrétti(r) kirkna og klaustra, samnotaafrétti(r) og annað land er þannig veigamikilið atriði.

Landamerkjabréf hafa einnig verið gerð fyrir annars konar réttindasvæði en jarðir, svo sem ítök og afrétti(r). Slík bréf hafa takmarkaðra vægi sem sönnunargögn um beinan eignarrétt og að meginreglu hefur verið við það miðað í fyrirbyggjandi dómum og úrskurðum að svæði utan lands jarða sé þjóðlenda. Þá getur verið bæði jörð og afrétt(ur) innan sama bréfs, með eða án aðgreiningar af einhverju tagi, svo sem að framan greindi.

Jafnframt er ljóst að notkun hugtaksins afrétt(ur) í landamerkjabréfi og/eða öðrum heimildum hefur ekki úrslitaþýðingu um að þar sé þjóðlenda, enda hefur merking þess ekki verið einhlít. Slíkt landsvæði er því eftir atvikum eignarland eða þjóðlenda. Á meðal þeirra atriða sem máli skipta við mat á stofnun og viðhaldi eignarréttar er eignarréttarleg staða aðliggjandi landsvæða. Þessu til viðbótar er mögulegt að unninn hafi verið réttur að áður eigendalausum landi, svo sem á grundvelli hefðar.

Umfjöllun í landamerkjabréfi og notkun hugtaksins afrétt(ur) eru þannig dæmi um atriði sem veita ekki einhlít svör við því hvort tiltekið landsvæði sé jörð, afrétt(ur) jarðar, afrétt(ur) kirkju og klausturs, samnotaafrétt(ur) eða annað land. Þess utan kunna heimildir að vera óljósar og brotakenndar, afmörkun og nýting breytileg, réttindi jafnvel gefin upp eða glötuð.

Heimildir um legu jarða til forna, enda þótt takmarkaðar séu, geta hins vegar gefið mikilvægar vísbendingar um að landsvæði hafi upphaflega haft stöðu jarðar en síðar verið nýtt sem afrétt(ur). Í framangreindum þremur dómum Hæstaréttar, um Vatnsenda, sameignarland Fagradals, Víðirhóls, Hólssels og Nýhóls og Hvannstaði, felst áhersla á þetta atriði, enda þótt fleira komi þar til. Þar lagði dómstóllinn til grundvallar að umrædd landsvæði hefðu talist hluti af jörðinni Álandi, í tilviki Vatnsenda, og jörðinni Hólum, í tilvikum Fagradals, Víðirhóls, Hólssels, Nýhóls og Hvannstaða. Þau hefðu því verið háð beinum eignarrétti. Hafnað var þeirri niðurstöðu óbyggðanefndar að landsvæðin hefðu ekki stöðu jarðar að lögum.

Sem dæmi um skyld álitaefni í úrskurðum óbyggðanefndar þar sem niðurstaðan hefur verið eignarland má hér nefna Núpufellsdal og Þormóðsstaðasel í máli nr. 1/2008 á svæði 7a, Gnýsstaði í máli nr. 3/2005 á svæði 5 og Háreksstaði í máli nr. 2/2005 á svæði 5.

11. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 8A

11.1. Dómafordæmi í þjóðlendumálum²²²

[...]

Hér verður gerð grein fyrir þeim tíu dómum sem gengið hafa frá því óbyggðanefnd kvað síðast upp úrskurði. Sambærileg umfjöllun um eldri dóma í fyrri úrskurðum, að því marki sem hún hefur almenna þýðingu, hefur verið felld inn í framangreindar *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og vísast þangað.

Um er að ræða eftirfarandi [10] dóma Hæstaréttar: Dómur frá 20. september 2012 í máli nr. 65/2012 (Reykjahlíð); dómur frá 27. september 2012 í máli nr. 350/2011 (vesturhluti Hofsafréttar og Lambatungur); dómur frá 21. febrúar 2013 í máli nr. 433/2011 (Steinvarartunga og hluti Mela); dómur frá 28. febrúar 2013 í máli nr. 432/2011 (Þorbrandsstaðatungur); dómur frá 19. september 2013 í máli nr. 656/2012 (Möðruvallaafréttur); dómur frá 26. september 2013 í máli nr. 411/2012 (Bleiksmýrardalur austan Fnjóskár og mörk jarðanna Mjóadals, Kambfellskjálka, Hjaltadals og Sörlastaða); dómur frá 26. september 2013, í máli nr. 413/2012 (Bleiksmýrardalur vestan Fnjóskár); dómur frá 10. október 2013 í máli nr. 617/2012 (landsvæði sunnan Ölfusafréttar); dómur frá 28. nóvember 2013 í máli nr. 546/2012 (Eyvindarstaðaheiði og Hraunin) og loks dómur frá 18. september 2014 í máli nr. 24/2014 (Vaskárdalur).

Allir framangreindir dómur fjalla um efnisleg atriði og í átta þeirra var niðurstaða óbyggðanefndar staðfest í öllum meginatriðum. Í tveimur af dómunum var niðurstöðu nefndarinnar hins vegar hnekkt. Í öðrum þeirra var dæmt eignarland þar sem óbyggðanefnd hafði úrskurðað þjóðlendu. Nánar tiltekið er þar um að ræða þann dóm er varðar landsvæði sunnan Ölfusafréttar. Í máli því sem varðaði ágreining um eignarréttarlega stöðu Bleiksmýrardals austan Fnjóskár og mörk jarðanna Mjóadals, Kambfellskjálka, Hjaltadals og Sörlastaða í Þingeyjarsveit gagnvart þjóðlendu var aftur á móti hnekkt þeirri niðurstöðu óbyggðanefndar að Bleiksmýrardalur austan Fnjóskár væri eignarland og dæmt að um þjóðlendu væri að ræða. Þá var mörkum umræddra jarða gagnvart þjóðlendu breytt nokkuð, nánar tiltekið á þann veg að landsvæði sem óbyggðanefnd hafði talið innan marka jarðanna var dæmt þjóðlenda.

[...]

11.2. Um túlkun landamerkjabréfa jarða og samspil við aðrar heimildir²²³

Af forsendum fyrir niðurstöðu dóms Hæstaréttar um mörk framangreindra jarða í Þingeyjarsveit gagnvart þjóðlendu má ráða að það sé einkum tvennt sem ráði því að niðurstaða réttarins um afmörkun jarðanna er frábrugðin niðurstöðu óbyggðanefndar. Fyrri atriðið er að í tilvikum Hjaltadals ásamt Kambfellskjálka og Sörlastaða er afmörkun jarðanna til fjalla að nokkru leyti miðuð við almenna staðhætti sem einkenna fjalllendið

²²² Kafli 6.1.2.1 í málum nr. 1–4/2013 (svæði 8A).

²²³ Kafli 6.1.2.2 í málum nr. 1–4/2013 (svæði 8A).

á svæðinu en ekki ákveðin náttúruleg kennileiti eða örnefni sem unnt er að staðsetja með nákvæmum hætti. Nánar tiltekið er fjallað um „eyðigrót og sanda“ í landamerkjabréfi Sörlastaða og „fjallið“ og „öræfi“ í landamerkjabréfi Hjaltadals. Taldi óbyggðanefnd að þrátt fyrir að landamerkjabréf jarðanna væru óljós um afmörkun þeirra til suðurs fengi sú afmörkun jarðanna sem krefjendur beins eignarréttar héldu fram, stoð í landamerkjabréfum þeirra og öðrum heimildum um þær. Hæstiréttur leit aftur á móti svo á að kröfur eigenda jarðanna um merki þeirra ættu sér ekki stoð í landamerkjabréfum þeirra að þessu leyti.

Síðara atriðið sem veldur mismunandi niðurstöðu óbyggðanefndar og Hæstaréttar varðar samspil landamerkjabréfs og yngri heimildar um jörðina Mjóadal. Nánar tiltekið taldi Hæstiréttur að um merki Mjóadals til suðurs og vesturs yrði ekki byggt á landamerkjaskjali frá 1897 svo sem gert hafði verið í úrskurði óbyggðanefndar, þar sem leggja yrði til grundvallar að með því að eigandi jarðarinnar hefði látið útbúa og þinglýsa skrá yfir afréttarlönd árið 1904, sem tók m.a. til lands Mjóadals, hefði hann í raun fellt landamerkjaskjalið úr gildi að því leyti sem ekki gætti samræmis milli umræddra skjala. Óbyggðanefnd hafði aftur á móti lagt landamerkjabréfið til grundvallar um afmörkun Mjóadals og taldi að lýsing þess á vesturmerkjum Mjóadals samræmdist öðrum heimildum um merkin, þ.m.t. afréttarskránni. Í landamerkjabréfinu er vesturmerkjum Mjóadals lýst þannig að frá „hágrjóti“ liggi merkin norður háfjallið, eftir því sem vatnsföll deili sveita milli, norður gegnt upptökum Syðri-Bótarár. Í afréttarskránni er vesturmerkjunum lýst þannig að þeim ráði bein stefna vestan við öll drög er liggi að tilteknum ám að botni Syðri-Bótarár. Taldi óbyggðanefnd að samræmi væri milli þessara tveggja merkjalýsinga en Hæstiréttur ekki.

Í þessu samhengi skal þess ennfremur getið að þrátt fyrir að niðurstaða óbyggðanefndar og Hæstaréttar um mörk jarðarinnar Reykjahlíðar gagnvart þjóðlendu væri hin sama má sjá af forsendum fyrir niðurstöðu dómsins að Hæstiréttur metur heimildir um tiltekinn hluta ágreiningssvæðisins með öðrum hætti en óbyggðanefnd gerði. Var þar um að ræða þann hluta ágreiningssvæðisins sem liggur handan við fjallgarðana sem liggja austan Mývatns og suður að línu sem liggur frá Veggjafelli í Bræðraklif í Hafragjá og þaðan beina stefnu til austurs í Jökulsá á Fjöllum. Umrætt svæði er innan lýstra merkja Reykjahlíðar samkvæmt landamerkjabréfi jarðarinnar en mat Hæstaréttar og óbyggðanefndar á tilteknum eldri heimildum um viðkomandi hluta ágreiningssvæðisins var ólíkt. Einkum voru það þrjú efnisatriði í þeim sem rétturinn taldi mæla gegn því að umræddur hluti ágreiningssvæðisins væri háður beinum eignarrétti. Í fyrsta lagi var þar um að ræða heimildir um að Möðrudal tilheyrðu tiltekin afnotaréttindi á svæðinu án þess að tiltekið væri að um væri að ræða ítak í landi annarra jarða. Í öðru lagi taldi rétturinn það sem fram kom í heimildunum um tilkall eigenda Reykjahlíðar til ómerkinga á svæðinu mæla gegn því að það væri háð beinum eignarrétti. Í þriðja lagi taldi rétturinn að umfjöllun í úrskurði frá 1506 um átölulaus afnot til rökstuðnings

eignarrétti, m.a. með vísan til 26. kap. landsleigubálks Jónsbókar, mælti gegn því að svæðið væri háð beinum eignarrétti.

Í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar voru með úrskurðum á svæði 1 og fylgja í viðauka með úrskurði þessum er m.a. fjallað um sönnunargildi landamerkjabréfa. Fram kemur að ljóst virðist af úrlausnum dómstóla í einkamálum að við mat á gildi landamerkjabréfs skipti máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði. Með vísan til tilgangs landamerkjalaga 1882, síðari tíma löggjafar og úrlausna dómstóla, telji óbyggðanefnd að leggja verði til grundvallar að jörð, svo sem hún er afmörkuð í landamerkjabréfi, sé beinum eignarrétti háð. Hins vegar sé þó ljóst að meta verði sérstaklega gildi hvers landamerkjabréfs. Þannig dragi úr gildi landamerkjabréfs ef eldri heimildir mæla því í mót.

Í köflum 6.1.1 í úrskurðum óbyggðanefndar á svæði 5 er frekari umfjöllun um gildi landamerkjabréfa jarða og hefur sá kafli verið felldur inn í *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar*. Þar er fjallað um nokkra dóma Hæstaréttar sem þá höfðu nýlega fallið og varða mat á sönnunargildi landamerkjabréfa jarða. Fram kemur það mat að í tilteknum dómum hafi enn verið hnykkt á þýðingu þess að landsvæði teldist innan merkja jarðar. Samkvæmt þessu sé óbyggðanefnd rétt að leggja áfram áherslu á landamerkjabréf jarða, samanber umfjöllun um þau í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*, enda þótt með skýrum fyrirvörum sé. Lýst er þeirri niðurstöðu óbyggðanefndar að ekki sé ástæða til að herða sérstaklega kröfur um sönnun eignarlands innan lýsingar í landamerkjabréfi jarðar, umfram það sem áður hafi verið lagt til grundvallar og samrýmist vel almennt afstöðu Hæstaréttar til landamerkjabréfa. Eftir sem áður sé ljóst að dómstólar geri nokkuð strangar kröfur til sönnunar eignarlands, samanber einnig þá meginreglu í íslenskum rétti að sá sem telji til eignarréttar yfir landi verði að færa fram heimildir fyrir eignartilkalli sínu.

Afstaða óbyggðanefndar hefur samkvæmt framansögðu frá upphafi verið sú að þrátt fyrir meginregluna um að land sem afmarkað er í landamerkjabréfi jarðar sé háð beinum eignarrétti sé ljóst að meta þurfi sérstaklega gildi hvers landamerkjabréfs. Þannig dragi úr gildi landamerkjabréfs ef eldri heimildir mæla því í mót. Dómarnir sem að framan er getið um mörk jarðanna Hjaltadals ásamt Kambfellskjálka, Sörlastaða, Mjóadals og Reykjahlíðar gagnvart þjóðlendu fá að mati óbyggðanefndar fyllilega samræmst umræddri meginreglu, enda er hún háð tilteknum undantekningum. Mismunandi niðurstaða óbyggðanefndar og Hæstaréttar varðandi mörk Hjaltadals ásamt Kambfellskjálka og Sörlastaða gagnvart þjóðlendu skýrist af mismunandi túlkun á landamerkjabréfunum að því leyti sem merkjalýsingar þeirra eru óljósar. Þá skýrist mismunandi afstaða nefndarinnar og réttarins til tiltekinna hluta þeirra landsvæða sem eru innan lýstra merkja samkvæmt landamerkjabréfum Mjóadals og Reykjahlíðar af ólíkum ályktunum af öðrum heimildum um viðkomandi landsvæði. Forsendur og niðurstöður Hæstaréttar í þeim dómum sem hér hefur verið fjallað um kunna að kalla á breytt sönnunarmat óbyggðanefndar ef upp koma tilvik sem eru í öllum aðalatriðum sambærileg en kalla

að mati nefndarinnar ekki, fremur er dómarnir sem raktir eru í köflum 6.1.1 í úrskurðum á svæði 5, á að nefndin herði almennt kröfur um sönnun þess að land sem afmarkað er í landamerkjabréfi jarðar teljist eignarland.

11.3. Áhrif fyrri lögskipta íslenska ríkisins og annarra vegna viðkomandi landsvæðis²²⁴

Í dómi Hæstaréttar í máli nr. 617/2012 snéri ágreiningurinn að því hvort tiltekið landsvæði sunnan Ölfusafréttar væri þjóðlenda eða eignarland. Umræddu ágreiningssvæði hafði verið skipt út úr landi tiltekinna jarða sunnan afréttarins og selt til Orkuveitu Reykjavíkur árið 1999. Íslenska ríkið var meðal seljenda. Í forsendum Hæstaréttar kemur fram að rétturinn túlkar landamerkjabréf umræddra jarða á þann veg að ágreiningssvæðið sé samkvæmt þeim innan merkja jarðanna. Rétturinn taldi hins vegar að eldri heimildir mæltu gegn því að land jarðanna hafi náð svo langt til norðurs áður en landamerkjabréf þeirra voru gerð á ofanverðri 19. öld.

Aftur á móti var litið til þess að íslenska ríkið var meðal þeirra sem gerðu kaupsamninga við Orkuveitu Reykjavíkur um landið. Í kaupsamningunum var vísað um afmörkun landsins til tiltekins uppdráttar þar sem mörk hins selda lands til norðurs og suðurs voru sýnd og þau jafnframt tilgreind nákvæmlega með hnitum. Að auki kom fram á uppdrættinum að ágreiningur væri um legu þverlínu á mörkum jarðanna til norðurs og í því sambandi voru sýndir tveir kostir. Í kaupsamningi íslenska ríkisins og Orkuveitunnar hafi þessu til viðbótar verið ákvæði þar sem fram hafi komið að báðum samningsaðilum væri kunnugt um að ágreiningur kynni að rísa um hvor þverlínan sem sýnd væri á uppdrættinum ætti að ráða merkjum jarðanna gagnvart Ölfusafrétti og tæki Orkuveitan alla áhættu af þeim ágreiningi. Í forsendum fyrir niðurstöðu Hæstaréttar kom fram að óhjákvæmilegt væri að líta svo á að fyrirvarinn hlyti a.m.k. öðrum þræði að hafa verið settur með tilliti til þess að lög nr. 58/1998 höfðu tekið gildi. Í samningsákvæðinu hafi aðeins verið getið um tvo hugsanlega kosti um legu þverlínu á norðurmerkjum landsins og þeir hafi báðir reynst vera langt norðan við þá línu sem þjóðlendukrafa ríkisins miðaðist við. Tekið er fram að því hafi verið haldið fram af hálfu Orkuveitu Reykjavíkur að aðrir jarðeigendur sem áttu í hlut hafi ekki viljað ljúka samningum um kaupin fyrr en ljóst væri hvort og þá að hvaða leyti íslenska ríkið myndi í tengslum við söluna til Orkuveitunnar draga í efa að land á þessu svæði væri háð beinum eignarrétti. Þessari staðhæfingu hefði íslenska ríkið ekki andmælt. Síðan segir í dómnum:

Með þessum gerðum viðurkenndi hann [þ.e. íslenska ríkið] ekki aðeins í lögskiptum sínum við áfrýjanda [þ.e. Orkuveitu Reykjavíkur] að landið, sem skipt hafði verið út úr jörðunum Kröggólfsstöðum og Þúfu og var sýnt sunnan við þverlínu 1 á uppdrætti Forverks ehf. frá október 1998, væri háð beinum eignarrétti, svo sem leiða mátti samkvæmt áðursögðu af landamerkjabréfum fyrir þær frá 4. og 9. júní 1890, heldur mátti honum og vera ljóst að aðrir jarðeigendur, sem hér áttu í hlut, myndu leggja traust á að það sama hlyti að eiga við um landareignir þeirra. Aðalkrafa stefnda íslenska ríkisins fyrir

²²⁴ Kafli 6.1.2.3 í málum nr. 1–4/2013 (svæði 8A).

óbyggðanefnd um mörk þjóðlendu og eignarlanda á landsvæðinu, sem áfrýjandi keypti eftir að því var skipt út úr jörðunum [...], var þessu alls ósamrýmanleg, sbr. dóm Hæstaréttar 11. maí 2006 í máli nr. 496/2005. Verður því að taka til greina kröfu áfrýjanda um að felld verði úr gildi ákvæði í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 6/2004 um að landsvæðið á Hellisheiði sunnan Ölfusafréttar, sem um ræðir í máli þessu, sé þjóðlenda.

Af þessu má sjá að það eru fyrri athafnir íslenska ríkisins í lögskiptum við eigendur umræddra jarða sem ráða niðurstöðu Hæstaréttar um að ágreiningssvæðið sé eignarland en ekki þjóðlenda.

Óbyggðanefnd hafði áður úrskurðað að umrætt landsvæði væri þjóðlenda. Líkt og Hæstiréttur gerði síðar túlkaði óbyggðanefnd fyrirbyggjandi heimildir um jarðirnar á þann veg að ágreiningssvæðið teldist ekki vera innan þeirra. Nefndin hafnaði því aftur á móti að framangreindar athafnir íslenska ríkisins í lögskiptum við kaupendur landsins hefðu áhrif á niðurstöðuna. Var sú niðurstaða einkum rökstudd með því að eigandi fasteignar getur ekki afsalað víðtækari eignarréttindum en hann sjálfur er sannanlega kominn að. Aðild ríkisins að umræddum kaupsamningnum gæti ekki haft aðra þýðingu en að styðja mögulegar og réttmætar væntingar samningsaðila til inntaks þess eignarréttar sem ráðstafað var í umræddum samningum. Þess væri á hinn bóginn að gæta að umrædd lögskipti hafi átt sér stað eftir lögtöku þjóðlendulaga og afsalshafa í lófa lagið að hafa uppi alla þá eignarréttarlegu fyrirvara sem þörf var á við samningsgerðina í ljósi þess réttarástands sem skapað var við lögfestingu þjóðlendulaga á árinu 1998. Að þessu virtu var því hafnað að aðkoma ríkisins með þessum hætti hefði getað skapað neinar þær væntingar sem gætu haft efnisleg áhrif á mat eignarréttar á svæðinu.

Vert er að fjalla í þessu samhengi einnig um dóm Hæstaréttar frá 11. maí 2006 í máli nr. 496/2005. Þar var m.a. deilt um landsvæði á Skeiðarársandi sem er innan merkja jarðarinnar Skaftafells II samkvæmt ódagsettu landamerkjabréfi sem var þinglesið árið 1890. Hæstiréttur taldi aftur á móti að eldri heimildir styddu ekki að landið sem ágreiningur var um hefði verið numið til eignar og þannig orðið hluti jarðarinnar. Til þess verði á hinn bóginn að líta að í tengslum við ráðagerðir um stofnun þjóðgarðs í Skaftafelli hafi tveir af þáverandi eigendum jarðarinnar gefið út afsal árið 1966 handa „Náttúruverndarráði vegna ríkissjóðs“ fyrir hluta jarðarinnar. Í afsalinu, sem m.a. hafi verið undirritað af menntamálaráðherra fyrir hönd kaupandans, hafi verið vísað í landamerkjabréfið og „landamerki við það miðuð við söluna“. Skeiðarársandur hafi verið undanskilinn við söluna. Þá hafi menntamálaráðherra og eigandi Skaftafells gert samning árið 1969 um að fela gerðardómi að draga landamerkjalinu samkvæmt fyrirnefndu afsali „til ríkissjóðs“ og að „framkvæma landskipti milli samningsaðila á öllu óskiptu landi jarðarinnar Skaftafells“. Við landskiptin, sem gerðardómurinn kvað á um sama ár, hafi stór hluti landsins, sem kom í hlut tiltekinna eigenda Skaftafells (annarra en íslenska ríkisins) og sé nú jörðin Skaftafell II, verið það sama og deilt var um í þessum þætti málsins. Þá liggi fyrir yfirlýsing Náttúruverndarráðs frá árinu 1987, þar sem fram komi að umrætt ágreiningssvæði liggi utan þjóðgarðsins og sé í eigu lög-

býlisins. Var þar um merkin vísað til landamerkjabréfsins frá 1890. Síðan segir í dómnum:

Með þessum gerðum hafa menntamálaráðherra og Náttúruverndarráð, sem hafði meðal annars með höndum stjórn þjóðgarða samkvæmt ákvæðum þágildandi laga nr. 47/1971 um náttúruvernd, ítrekað í orði og verki lagt til grundvallar í lögskiptum við þá, sem núverandi eigendur Skaftafells II leiða rétt sinn frá, að landið á Skeiðarársandi, sem hér er deilt um, sé eignarland þeirra, svo sem leitt verður af landamerkjabréfinu frá 1890. Dómkröfur áfrýjanda á hendur stefndu [...] eru þessu alls ósamrýmanlegar. Verður því staðfest niðurstaða héraðsdóms um sýknu þessara stefndu af kröfum áfrýjanda.

Af þessum forsendum fyrir niðurstöðu dómsins má ráða að hún hefði orðið önnur ef umræddar athafnir menntamálaráðherra og Náttúruverndarráðs í lögskiptum við eigendur jarðarinnar hefðu ekki komið til. Óbyggðanefnd hafði áður komist að þeirri niðurstöðu að umrætt ágreiningssvæði væri innan marka jarðarinnar Skaftafells og væri eignarland. Ekki var sérstaklega fjallað um umrædd lögskipti ríkisins og eigenda Skaftafells í rökstuðningi fyrir þeirri niðurstöðu nefndarinnar heldur voru það aðrar heimildir sem réðu niðurstöðunni.

Það vekur athygli að í báðum þeim dómum Hæstaréttar sem hér um ræðir, þ.e. annars vegar um landsvæði sunnan Ölfusafréttar og hins vegar um landsvæði á Skeiðarársandi, ráða fyrri lögskipti handhafa ríkisvalds við eigendur viðkomandi jarða úrslitum um að umrædd landsvæði eru talin innan þeirra, jafnvel þótt viðkomandi handhafar ríkisvalds hafi ekki verið bærir að lögum til að afsala landinu eða breyta eignarréttarlegri stöðu þess. Þau lögskipti sem um ræðir vegna landsvæðisins sunnan Ölfusafréttar áttu sér stað eftir gildistöku þjóðlendulaga og það var landbúnaðarráðherra sem undirritaði umrætt afsal fyrir hönd ríkisins. Framangreind lögskipti menntamálaráðherra og Náttúruverndarráðs við eigendur Skaftafells áttu sér aftur á móti stað fyrir gildistöku þjóðlendulaga. Af forsendum Hæstaréttar má ráða að rétturinn líti svo á að fyrir þann tíma hafi umrætt landsvæði á Skeiðarársandi verið eigendalaus en orðið undirorpið beinum eignarrétti vegna téðra lögskipta þrátt fyrir að þágildandi réttarreglur hafi ekki haft að geyma heimildir til handa menntamálaráðherra eða Náttúruverndarráði til að stofna til beins eignarréttar á eigendalausum svæðum.

Umræddir dómar Hæstaréttar kunna að leiða til breytts sönnunarmats óbyggðanefndar í tilvikum þar sem athafnir handhafa ríkisvalds í lögskiptum við hagsmunaaðila benda til að litið hafi verið svo á að viðkomandi ágreiningssvæði sé háð beinum eignarrétti. Í slíkum tilvikum þarf að meta sérstaklega hvort þau lögskipti hafi áhrif á niðurstöðu um eignarréttarlega stöðu svæðisins. [...] Aðrir fyrirbyggjandi dómar hafa að mati óbyggðanefndar ekki áhrif á sönnunarmat nefndarinnar að þessu leyti.²²⁵

²²⁵ Auk framangreindra dóma hefur óbyggðanefnd skoðað sérstaklega m.t.t. þessa eftirfarandi dóma Hæstaréttar: Dóm frá 3. nóvember 1994 í máli nr. 247/1994 (Geitland), dóm frá 10. apríl 1997 í máli nr. 66/1996 (Auðkúluheiði), dóm frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 (Framafréttur), dóm frá 28. september 2006 í máli nr. 498/2005 (Stafafell), dóm frá 18. október 2007 í máli nr. 79/2007 (Mörtunga), dóm frá 22. september 2011 í máli nr. 294/2010 (Mælifell), dóm frá 26. september 2013 í máli nr. 411/2012 (Bleiksmýrardalur austan Fnjóskár) og loks dóm einnig frá 26. september 2012 í máli nr. 413/2012 (Bleiksmýrardalur vestan Fnjóskár).

11.4. Réttaráhrif og sönnunargildi eldri dómsúrlausna²²⁶

[...]

Í dómi Hæstaréttar í máli nr. 411/2012 kom til skoðunar hvaða þýðingu dómur Landsyfírréttar frá 25. júní 1855 í máli nr. 1/1855, um Bleiksmýrardal austan Fnjóskár, hefði fyrir úrlausn málsins. Afstaða Hæstaréttar til þýðingar umrædds dóms Landsyfírréttar var frábrugðin afstöðu óbyggðanefndar, sem varð til þess að Hæstiréttur hnekkti niðurstöðu nefndarinnar um að þar væri eignarland.

Í máli því sem lauk með umræddum dómi Landsyfírréttar deildu Munkaþverárklaustur og eigendur Illugastaða um eignarrétt á svæðinu. Í dómi aukahéraðsréttar Þingeyjarsýslu, sem var að því leyttinu til staðfestur af Landsyfírrétti, segir meðal annars:

Afíjettarlandið Bleiksmýrardalur allur fyrir austan Fnjóská frá Hamarslæk og sudur á örfæfi, á að tilheyra Munkaþverár klaustri, sem fullkomin og átölulaus eign, og eigindómur þess.

Í máli nr. 3/2007 hjá óbyggðanefnd deildu íslenska ríkið og Þingeyjarsveit um eignarréttarlega stöðu svæðisins. Nefndin komst að þeirri niðurstöðu að um eignarland væri að ræða. Í úrskurði óbyggðanefndar kom m.a. fram að nefndin teldi ljóst að beinn eignarréttur hafi verið til úrlausnar í umræddum dómi Landsyfírréttar. Réð dómurinn niðurstöðu óbyggðanefndar um að um eignarland væri að ræða.

Í dómi Hæstaréttar er dregin sú ályktun af fyrirbyggjandi heimildum að réttur Munkaþverárklausturs yfir landsvæðinu hafi verið bundinn við óbein eignarréttindi. Tekið er fram að aðilar að því máli sem lauk með dómi Landsyfírréttar hafi ekki verið þeir sömu og málsaðilar fyrir Hæstarétti og þeir síðarnefndu hafi heldur ekki á báða vegu komið í stað þeirra fyrrnefndu, enda hafi íslenska ríkið ekki komið í stað eigenda Illugastaða þó svo að Þingeyjarsveit leiddi rétt sinn frá Munkaþverárklaustri. Í skilningi einkamálaréttarfars hafi sakarefnið í því máli því ekki verið það sama. Dómur Landsyfírréttar hafi því ekki þau áhrif sem um ræði í 1. mgr. 116. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála en hann hafi á hinn bóginn fullt sönnunargildi um þau málsatvik sem í honum greinir, þar til hið gagnstæða sé sannað, sbr. 4. mgr. sömu lagagreinar. Hæstiréttur komst síðan að þeirri niðurstöðu að þótt dómsorð héraðsréttarins, sem Landsyfírréttur létt standa óraskað, hafi kveðið á um að afréttarlandið Bleiksmýrardalur fyrir austan Fnjóská tilheyri Munkaþverárklaustri sem fullkomin og átölulaus eign hafi ekki að öllu leyti verið leyst úr því hvert inntak þessara réttinda væri. Dómur Landsyfírréttar geti því ekki haft sönnunargildi um það atriði skv. 4. mgr. 116. gr. laga nr. 91/1991, sem vikið geti til hliðar þeirri ályktun, sem dregin var af öðrum fyrirbyggjandi heimildum í málinu, að Munkaþverárklaustur hafi aðeins notið óbeinna eignarréttinda yfir Bleiksmýrardal fyrir austan Fnjóská.

²²⁶ Kafli 6.1.2.4 í málum nr. 1–4/2013 (svæði 8A).

Í dómi Hæstaréttar um Eyvindarstaðaheiði í máli nr. 546/2012 reyndi einnig á atriði tengd áhrifum eldri dómsúrlausnar. Var þar um að ræða dóm réttarins frá 10 apríl 1997 í máli nr. 67/1996 en í því máli deildu Bólstaðahlíðarhreppur, Lýtingsstaðahreppur og Seyluhreppur við Landsvirkjun um bótarétt vegna annars vegar fallréttinda (virkjunaréttinda) í Blöndu og hins vegar lands á heiðinni sem Landsvirkjun hafði fengið til ótímabundinna umráða og afnota vegna Blönduvirkjunar á grundvelli nánar tiltekins samnings við hreppana. Íslenska ríkinu var stefnt til réttargæslu. Hæstiréttur sýknaði Landsvirkjun af kröfum hreppanna í umræddu máli og var sú niðurstaða reist á því að Eyvindarstaðaheiði væri ekki háð beinum eignarrétti.

Í máli nr. 546/2012 deildu annars vegar íslenska ríkið og hins vegar Sjálfseignarstofnunin Eyvindarstaðaheiði og Sveitarfélagið Skagafjörður um eignarréttarlega stöðu Eyvindarstaðaheiðar. Í dómi Hæstaréttar kom fram að Sjálfseignarstofnunin Eyvindarstaðaheiði og Sveitarfélagið Skagafjörður væru komin í stað hreppanna sem voru aðilar að fyrra málinu. Gagnaðili þeirra hafi á hinn bóginn verið Landsvirkjun en íslenska ríkið hafi aðeins átt þar hlut að máli á grundvelli 1. mgr. 21. gr. laga nr. 91/1991 (réttargæsluáðild) og hafi af þeim sökum ekki verið aðili að því í skilningi 1. mgr. 116. gr. sömu laga. Þótt hrepparnir þrír hafi reist áður nefndar dómkröfur sínar í fyrra málinu á þeim grunni að þeir nytu beins eignarréttar yfir Eyvindarstaðaheiði hafi þær snúið að viðurkenningu réttar hreppanna til bóta úr hendi Landsvirkjunar. Dómkröfur í þessu máli snéru á hinn bóginn að því hvort hnekkt yrði úrskurði óbyggðanefndar um að Eyvindarstaðaheiði og Hraunin séu þjóðlenda og eftir atvikum ákvörðun um hvers konar réttindi gagnaðilar íslenska ríkisins kynnu að njóta að þessum landsvæðum. Í skilningi einkamálaréttarfars væri sakarefnið málinu þannig ekki það sama og í fyrra dómsmálinu. Dómur Hæstaréttar í máli nr. 67/1996 hafi því ekki þau áhrif hér, sem um ræði í 1. mgr. 116. gr. laga nr. 91/1991, en hann hafi á hinn bóginn fullt sönnunargildi um þau málsatvik, sem í honum greinir, þar til það gagnstæða sé sannað, sbr. 4. mgr. sömu lagagreinar.

Í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 5/2008, sem tók til landsvæðisins, kom fram að nefndin teldi ljóst að beinn eignarréttur hafi verið til úrlausnar í dómi Hæstaréttar í máli nr. 67/1996. Þannig lægi fyrir dómsúrlausn um eignarréttarlega stöðu Eyvindarstaðaheiðar. Til þess beri þó að líta að dómurinn feli ekki í sér úrlausn um eignarréttarlega stöðu Eyvindarstaðaheiðar samkvæmt lögum um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998 með síðari breytingum. Til athugunar hljóti því að koma hjá óbyggðanefnd hvaða áhrif aðild að málinu sem þá var til umfjöllunar hjá nefndinni, gögn eða önnur þau atriði sem dómstólar hafa ekki þegar tekið afstöðu til, hafi á eignarréttarlega stöðu Eyvindarstaðaheiðar samkvæmt lögum nr. 58/1998. Síðan rakti nefndin að Sjálfseignarstofnunin Eyvindarstaðaheiði (sem var í eigu Húnavatnshrepps) og Sveitarfélagið Skagafjörður væru komin í stað þeirra hreppa sem áttu aðild að umræddu máli hjá Hæstarétti. Í málinu lögju ekki fyrir nein gögn sem sýni fram á rýmri rétt annarra hreppa sem sameinuðust undir merkjum

Sveitarfélagsins Skagafjarðar og Húnavatnshrepps, til Eyvindarstaðaheiðar. Þá taldi nefndin, eftir að hafa borið skjalaskrá málsins saman við skjalaskrá Hæstaréttarmáls nr. 67/1996 að engin ný gögn væru komin fram í málinu sem skipt gætu máli að þessu leyti.

Af framangreindum dómi Hæstaréttar í máli nr. 411/2012 má ráða þá afstöðu réttarins að dómur Landsyfírréttar kunni að vera bindandi um úrslit sakarefnis milli aðila máls og þeirra sem þeir leiða rétt sinn til að uppfylltum þeim skilyrðum og fram koma í 1. mgr. 116. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála, með sambærilegum hætti og dómur þeirra dómstóla sem starfa samkvæmt núverandi réttarskipan. Samkvæmt ákvæðinu er dómur bindandi um úrslit sakarefnis milli aðila og þeirra sem koma að lögum í þeirra stað, um þær kröfur sem eru dæmdar þar að efni til. Í umræddu máli var um það að ræða að annar málaðilanna, þ.e. íslenska ríkið, átti ekki aðild að máli nr. 1/1855 fyrir Landsyfírrétti og leiddi ekki heldur rétt sinn til aðila þess máls. Dómurinn var því að mati Hæstaréttar ekki bindandi um úrslit sakarefnisins jafnvel þótt þar hafi verið dæmt um að svæðið væri „fullkomin og átölulaus eign“ þess aðila sem krefjendur eignarréttar í máli nr. 411/2012 leiddu rétt sinn til.

Með sambærilegum hætti var dómur Hæstaréttar í máli nr. 67/1996 ekki bindandi um úrslit sakarefnisins í máli nr. 546/2012 þar sem íslenska ríkið átti ekki aðild að fyrrnefnda málinu auk þess sem dómkröfur voru ekki hinar sömu. Gilti einu í því sambandi þótt krefjendur beins eignarréttar í máli nr. 546/2012 leiddu rétt sinn til aðila sem Hæstiréttur hafði í máli nr. 67/1996 í reynd hafnað að ættu beinan eignarrétt á svæðinu. Er það í aðalatriðum í samræmi við þá afstöðu óbyggðæfndar til áhrifa hins eldra dóms sem fram kemur í forsendum fyrir niðurstöðu nefndarinnar í máli nr. 5/2008, enda lagði nefndin sjálfstætt mat á sönnunargildi dómsins en taldi hann ekki bindandi um úrslit sakarefnisins í skilningi 1. mgr. 116. gr. laga nr. 91/1991.

Fyrir liggja nokkrir dómur Hæstaréttar í þjóðlendumálum þar sem eldri dómsúrlausnir hafa verið taldar bindandi um niðurstöðu málsins. Í fyrsta lagi má nefna dóm Hæstaréttar frá 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 þar sem íslenska ríkið og Bræðratungukirkja deildu um eignarréttarlega stöðu Tunguheiðar. Í málinu lá fyrir dómur aukadómþings Árnessýslu frá 23. febrúar 1980 í eignardómsmáli þar sem Bræðratungukirkja og íslenska ríkið deildu um eignarrétt á landinu. Viðurkennt var að Bræðratungukirkja ætti beinan eignarrétt á landinu. Í forsendum fyrir niðurstöðu dóms Hæstaréttar í máli nr. 48/2004 kemur fram að umræddur dómur aukadómþings Árnessýslu sé bindandi um úrslit sakarefnisins og hafi hlotið að vekja réttmætar væntingar Bræðratungukirkju um að eignarréttur kirkjunnar á landinu væri óumdeildur. Kröfugerð ríkisins í þjóðlendumálinu fengi ekki samrýmst þeirri afstöðu íslenska ríkisins að una dómi aukadómþingsins.

Í máli því sem lauk með dómi Hæstaréttar 11. nóvember 2010 í máli nr. 768/2009 (Afréttur Álfstaneshrepps hins forna) lá fyrir dómur landamerkjadóms Gullbringu- og Kjósarsýslu og Hafnarfjarðar frá 14. desember 1971 þar sem skorið var úr um hver væru mörk Krýsuvíkur til norðurs og Garðakirkjulands til suðurs. Málið var rekið sem eignar-

dómsmál og íslenska ríkið var þar meðal málsaðila. Aðildin að máli því sem lauk með dómi Hæstaréttar í máli nr. 768/2009 var að nokkru leyti önnur en í landamerkjadómnum. Í dómi Hæstaréttar kemur fram að dómur landamerkjadómsins hafi fullt sönnunargildi um þau atvik sem þar var ráðið til lykta og feli í sér „bindandi úrslit sakarefnisins jafnt fyrir áfrýjendur sem aðra“. Dómurinn var því lagður til grundvallar um afmörkun þjóðlendunnar.

Í dómi Hæstaréttar í máli nr. 294/2010, sem kveðinn var upp 22. september 2011, kom til skoðunar hvaða þýðingu dómur Héraðsdóms Austurlands frá 8. janúar 2004 í eignardómsmáli hefði varðandi eignarréttarlega stöðu Mælifells og Selsárvala. Í dómi Hæstaréttar kemur fram að þeir sem fengu eignardóminn hafi orðið eins settir og ef gefin hefði verið út skiptayfirlýsing um ráðstöfun viðkomandi réttinda. Þá segir að slík skiptayfirlýsing hefði í engu breytt réttarstöðu dómhafanna og áfrýjenda sem leiddu rétt sinn til þeirra gagnvart ákvæðum laga nr. 58/1998 og leiði þá af sjálfu sér að dómurinn frá 8. janúar 2004 geri það ekki heldur.

Þær forsendur fyrir niðurstöðum Hæstaréttar í málum nr. 411/2012 og 546/2012 sem að framan eru raktar kunna að hafa áhrif á mat óbyggðanefndar á þýðingu eldri dómsúrlausna um eignarréttarlega stöðu landsvæða ef upp koma sambærileg tilvik. [...] Aðrir fyrirbyggjandi dómur Hæstaréttar gefa að mati óbyggðanefndar ekki tilefni til breytinga á sönnunarmati nefndarinnar. Niðurstaðan af framangreindri skoðun er í meginatriðum sú að meta þurfi áhrif eldri dómsúrlausna af varfærni. Þær geta haft sönnunargildi um þau atvik sem þar greinir en fela aftur á móti ekki í sér bindandi niðurstöðu um úrslit sakarefnisins nema milli aðila viðkomandi máls og þeirra sem leiða rétt sinn frá þeim með beinum hætti, sé sakarefnið það sama. Auk þess má draga þá ályktun að eldri dómsúrlausn feli því aðeins í sér bindandi niðurstöðu um eignarréttarlega stöðu landsvæðis ef þar hefur ótvírætt verið tekin afstaða til inntaks viðkomandi eignarréttinda.

12. ÚR ÚRSKURÐUM Á SVÆÐI 9B

12.1. Þinglýsing landamerkjabréfa og færsla í landamerkjabækur²²⁷

Í kafla 5.5 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* er lýst þeirri afstöðu nefndarinnar að hafi landamerkjabréf verið þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki tiltekinnar jarðar, án athugasemda yfirvalda eða ágreinings við nágranna eða sveitarfélag, virðist það benda til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt sé ljóst að þinglýstir eigendur hafi um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

²²⁷ Úr kafla 6.3.3 í máli nr. 1/2018 (svæði 9B). Í málinu voru til umfjöllunar tilvik þar sem ekki kom með ótvíræðum hætti fram í heimildum að ákveðnum landamerkjabréfum hefði verið þinglýst. Af því tilefni fjallaði nefndin með ítarlegri hætti en gert er í kafla 5.5 um samspil þinglýsingar landamerkjabréfa og færslu þeirra í landamerkjabækur.

Í þeim málum sem óbyggðanefnd hefur til meðferðar á svæði 9B, þar á meðal því máli sem hér er til úrlausnar, eru allmörg dæmi um að ekki liggi fyrir upplýsingar um hvort og þá hvenær landamerkjabréfum jarða sem tengjast ágreiningssvæðunum hafi verið þinglýst og það þótt landamerkjabréfin séu varðveitt í landamerkjabók Snæfellsness- og Hnappadalssýslu. Á öðrum svæðum sem nefndin hefur haft til meðferðar hefur upplýsingar um þetta oftast verið að finna í dóma- og þingbókum viðkomandi sýslu, í registrum þinglýsingarbóka og/eða á landamerkjabréfunum sjálfum.

Í þessu sambandi skal þess getið að skv. 4. gr. eldri landamerkjalaga, nr. 5/1882, skyldi landeigandi, eftir að hann hafði aflað samþykkis eigenda aðliggjandi jarða á merkjalýsinguna (landamerkjabréfið), fá hana sýslumanni í hendur til þinglesturs á næsta manntalsþingi. Þá skyldi sýslumaður skv. 6. gr. laganna „hafa löggilta landamerkjabók, til að rita í allar merkjalýsingar, samninga og dóma um landamerki, sem á þingi eru lesnir“. Núgildandi landamerkjalög, nr. 41/1919, leystu lög nr. 5/1882 af hólmi. Í 5. gr. þeirra kemur fram að í hverju lögsagnarumdæmi skuli vera löggilt landamerkjabók og skuli sýslumaður²²⁸ rita í hana alla þinglýsta gerninga og dóma um landamerki. Þá kemur fram í 2. gr. laganna að eigandi lands eða fyrirsvarsmaður skuli færa hreppstjóra merkjaskrá eftir að aflað hafi verið áritana vegna aðliggjandi landsvæða og hreppstjóri skuli, eftir athugun á skránni, senda sýslumanni hana til þinglýsingar.

Af þessu verður ráðið að allt frá gildistöku eldri landamerkjalaga, nr. 5/1882, hafi gilt reglur sem fölu í sér að ekki skyldi færa landamerkjabréf í landamerkjabók nema þeim hefði verið þinglýst. Jafnframt er ljóst að frá upphafi hefur sú skylda hvílt á sýslumönnum að halda landamerkjabækur, auk þess sem það hefur verið á þeirra hendi að annast þinglýsingar. Það að þau landamerkjabréf sem hér um ræðir sé að finna í landamerkjabók Snæfellsness- og Hnappadalssýslu bendir a.m.k. til þess að þeir sem kölluðu til réttinda á grundvelli þeirra hafi uppfyllt þá skyldu að afhenda þau viðkomandi sýslumannsembætti til þinglýsingar og varðveislu í landamerkjabók eða, séu bréfin frá því eftir gildistöku laga nr. 41/1919, afhenda þau hreppstjóra sem síðan hafi sent þau til sýslumanns. Í ljósi þessa verður að mati óbyggðanefndar engu slegið föstu um að óvissa um þinglýsingu umræddra landamerkjabréfa á Snæfellsnesi bendi til þess að eigendur viðkomandi jarða hafi vanrækt skyldur sínar samkvæmt landamerkjalögum. Þessi landamerkjabréf hafa því eftir sem áður ríkt sönnunargildi um landamerki jarðanna, að öðrum framangreindum skilyrðum uppfylltum.

²²⁸ Í upphaflegri gerð þessarar greinar laganna og allt þar til henni var breytt með 6. gr. laga nr. 92/1991 um breyting á ýmsum lögum vegna aðskilnaðar dómsvalds og umboðsvalds í héraði o.fl. var orðið *valdsmaður* notað þar sem nú segir *sýslumaður*. Að öðru leyti er þessi lagagrein óbreytt. Ljóst er að sýslumaður bar þó frá upphafi þær skyldur valdsmanns sem kveðið er á um í greininni.

12.2. Almenningar stöðuvatna²²⁹

Í 1. tölul. 4. mgr. 1. gr. vatnalaga, nr. 15/1923, sbr. 1. gr. laga nr. 132/2011, er *almenn-ingur* skilgreindur sem sá hluti vatns sem liggur fyrir utan netlög landareigna. Þá eru *netlög* skilgreind í 17. tölulið sömu málsgreinar sem vatnsbotn 115 metra út frá bakka stöðuvatns eða vatnsfalls sem fasteign liggur að. Sambærilegar skilgreiningar á þessum hugtökum er einnig að finna í 2. og 30. tölul. 3. gr. laga nr. 61/2006, um lax- og silungsveiði. Fram kemur í 1. mgr. 4. gr. vatnalaga að þegar landareign liggur að stöðuvatni fylgi vatnsbotn þeim bakka sem hann verður talinn framhald af, 115 metra út í vatn (netlög). Í 3. mgr. sömu greinar segir að ef gras vex upp úr vatni við lágflæði fylgi vatnsbotn landi sem þurrt land væri og í 4. mgr. kemur fram að ef eyjar, hólmar eða sker eru í stöðuvatni fylgi þeim netlög. Þá segir í 5. mgr. að jafnan skuli miða við lágflæði í vatni. Af athugasemdum við 4. gr. frumvarps sem varð að vatnalögum, nr. 15/1923, verður ótvírætt ráðið að gengið hafi verið út frá því að aðliggjandi fasteignir næðu ekki lengra út í stöðuvötn en næmi netlögnum. Niðurstaða dóms Hæstaréttar sem birtur er á bls. 182 í dómasafni réttarins 1981 (Mývatnsbotn) er í samræmi við þetta. Veiðiréttur í almenningum stöðuvatna tilheyrir aftur á móti jafnan fasteignum sem að þeim liggja, sbr. 6. gr. laga um lax- og silungsveiði. Samkvæmt þessu verður að telja að almenningar stöðuvatna teljist að jafnaði til landsvæða utan eignarlanda í skilningi 1. gr. þjóðlendulaga og eigi því að falla í flokk þjóðlendna samkvæmt lögnum, enda verður að telja að *landsvæði* í þessum skilningi geti bæði átt við um vatn og þurrlendi. Ekki verður þó útilokað fyrir fram að í einstökum tilvikum kunni að hafa stofnast til beinna eignarréttinda á slíkum svæðum, t.d. á grundvelli hefðar.

Þrátt fyrir þetta verður ekki ráðið af þeim gögnum sem varða undirbúning þess að þjóðlendulög voru sett að litið hafi verið til almenninga stöðuvatna í því sambandi og framkvæmd laganna hefur einnig endurspeglað það. Á þeim svæðum sem óbyggðanefnd hefur fjallað um til þessa eru fjölmörg dæmi um stöðuvötn sem eru það stór að þar gætu verið almenningar, þ.e. vötnin breiðari en 230 metrar. Þessi vötn eru ýmist innan eða utan svæða sem kröfugerðir íslenska ríkisins um þjóðlendur hafa lotið að. Í þeim tilvikum þar sem vötnin hafa verið innan marka þjóðlendukrafna hefur málatilbúnaður ríkisins ekki lotið sérstaklega að almenningum þeirra heldur byggst á því að vötnin væru, ýmist að hluta eða heild, innan stærri svæða sem væru þjóðlendur á öðrum grundvelli. Að sama skapi hafa úrlausnir óbyggðanefndar ráðist af stöðu viðkomandi svæða og ekki hefur verið úrskurðað um almenninga vatnanna sérstaklega.

Í máli þessu hefur íslenska ríkið ekki gert varakröfu um að almenningar Baulárvallavatns og Hraunsfjarðarvatns séu þjóðlendur og ekki heldur byggt málatilbúnað sinn á því að hann sé þjóðlenda á þeim grundvelli að hann sé utan netlaga aðliggjandi fasteigna. Sú ályktun verður dregin af dómum Hæstaréttar frá 16. maí 2007 í máli nr.

²²⁹ Úr kafla 6.3.3 í máli nr. 4/2018 (svæði 9B). Í málinu fjallaði óbyggðanefnd með almennum hætti um almenninga stöðuvatna í tilefni af því að tiltekið stöðuvatn og hluti af öðru vatni voru innan ágreiningssvæðis málsins.

571/2006 (Rangárvallaafréttur) og frá 6. september 2005 í máli nr. 367/2005 (Skaftafell I og III) að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, þó innan þeirra takmarka sem kröfugerð íslenska ríkisins setur hverju sinni, og verði að leysa úr málum á þeim grundvelli. Þá verður ráðið af dómi Hæstaréttar frá 24. september 2009 í máli nr. 102/2009 (Brú á Jökuldal) að málsástæður aðila kunni að reisa nefndinni skorður hvað varðar niðurstöður sem þó rúmist innan kröfugerða þeirra. Enn fremur verður að telja sjónarmið um jafnræði mæla gegn því að úrskurðað verði um þjóðlendu í almenningi Baulárvallavatns og hluta af almenningi Hraunsfjarðarvatns án þess að aðrir almenningar stöðuvatna sæti sams konar málsmeðferð og rannsókn. Að teknu tilliti til þessara atriða er að mati óbyggðanefndar eðlilegra að úrlausn um almenninga stöðuvatna á landinu fari eftir atvikum fram með heildstæðum hætti síðar og í ljósi þess hvernig þjóðlendulög hafa hingað til verið framkvæmd að þessu leyti kynni lagabreyting, þar sem tekin væru af tvímæli um afstöðu löggjafans til þessa, að vera æskilegur undanfari þeirrar vinnu.

FYLGISKJAL I: AÐILASKRÁ

Þjóðlendum:	Fjármála- og efnahagsráðherra f.h. íslenska ríkisins
Skálmardalur:	Ágúst Heiðar Sigurðsson, Ólafur Örn Valdimarsson og Pétur Kúld Pétursson
Skálmarnesmúli:	Nanna Áslaug Jónsdóttir
Vattarnes:	Arndís Þorsteinsdóttir og Unnur Finnbogadóttir
Seljaland:	Ari Óskar Jóhannesson
Klettur:	Gunnsteinn Haraldsson og Jóhannes Haraldsson

FYLGISKJAL II: SKJALASKRÁ

a) Efnisflokkuð skjalaskrá¹

Skjöl lögð fram í máli nr. 3/2020 (OBN 20030003)

Lagt fram af Eddu Andradóttur lögmanni f.h. fjármála- og efnahagsráðherra:

1		Kröfulýsing fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 15.4.2019.
	1(1)	Skjalaskrá fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 15.4.2019.
	1(2)	Tilvísanaskrá fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 15.4.2019.
	1(3)	Bréf óbyggðanefndar til fjármála- og efnahagsráðherra um meðferð á svæði 10C og kröfulýsingarfrest, dags. 9.11.2018, og bréf óbyggðanefndar til lögmanna íslenska ríkisins, dags. 9.11.2018, ásamt yfirlitskorti. Merkt 4 og 5, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(4)	Bréf lögmanna íslenska ríkisins til óbyggðanefndar, beiðni um frest til að skila kröfulýsingu, dags. 8.2.2019. Merkt 6, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(5)	Bréf óbyggðanefndar til lögmanna íslenska ríkisins, beiðni um frest til að skila kröfulýsingu samþykkt, dags. 12.2.2019. Merkt 7, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(6)	Bréf lögmanna íslenska ríkisins til óbyggðanefndar, beiðni um viðbótarfrest til að skila kröfulýsingu, dags. 11.3.2019. Merkt 8, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(7)	Bréf óbyggðanefndar til lögmanna íslenska ríkisins, beiðni um viðbótarfrest til að skila kröfulýsingu samþykkt, dags. 12.3.2019. Merkt 9, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(8)	Landamerkjabréf Auðshaugs og Auðna, dags. 10.5.1889, uppskrift. Merkt 20, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(9)	Landamerkjabréf Kirkjubóls á Litlanesi, dags. 14.2.1885, uppskrift. Merkt 23, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(10)	Landamerkjabréf Fjarðar, dags. 28.5.1887, uppskrift. Merkt 19, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(11)	Landamerkjabréf Skálarnesmúla (Múla á Skálarnesi), dags. 28.5.1887, uppskrift. Merkt 17, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(12)	Landamerkjabréf Vattarness, dags. 28.5.1887, uppskrift. Merkt 15, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(13)	Landamerkjabréf Skálmardals, dags. 28.5.1887, uppskrift. Merkt 16, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(14)	Landamerkjabréf Illugastaða, dags. 28.5.1887, uppskrift. Merkt 22, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(15)	Landamerkjabréf Kvígindisfjarðar, dags. 10.5.1887, uppskrift. Merkt 21, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(16)	Landamerkjabréf Kirkjubóls á Bæjarnesi, dags. 2.6.1890, uppskrift. Merkt 18, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(17)	Greinargerð fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 7.8.2020.

¹ Skjöl undir nr. 2 og 4 eru ekki í númeraröð heldur efnisflokkuð, sbr. „Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“:
<https://obyggdaneind.is/wp-content/uploads/frumgagnayfirlit.pdf>

Lagt fram af óbyggðanefnd:

2	Heildarskilabréf Þjóðskjalasafns Íslands; yfirlit um heimildaleit í óprentuðum frumgögnum, upphaflega dags. 13.7.2020, uppfært 10.12.2020.
---	--

Landamerkjabækur (skjalaflokkur A.1):

2(1) a–b	Seljaland í Kollafirði, landamerki, dags. 18.5.1885, þinglýst 21.5.1885. Merkt A.1.10.
2(2) a–b	Klettur í Kollafirði, landamerki, dags. 18.5.1885, þinglýst 21.5.1885. Merkt A.1.11.
2(3) a–b	Kvígindisfjörður, landamerki, dags. 10.5.1887, þinglýst 28.5.1887. Merkt A.1.12.
2(4) a–b	Illugastaðir, landamerki, dags. 28.5.1887, þinglýst sama dag. Merkt A.1.13a–b.
2(5) a–b	Skálmardalur, landamerki, dags. 28.5.1887, þinglýst en dagsetningar ekki getið. Merkt A.1.14.
2(6) a–b	Vattarnes, landamerki, ódagsett, þinglýst 28.5.1887. Merkt A.1.15.
2(7) a–b	Skálmarnesmúli, landamerki, dags. 28.5.1887, þinglýst sama dag. Merkt A.1.16a–b.
2(8) a–b	Fjörður í Kerlingarfirði, landamerki, dags. 28.5.1887, þinglýst sama dag. Merkt A.1.17.
2(9) a–b	Kirkjuból á Litlani, landamerki, dags. 14.2.1885, þinglýst 23.5.1885. Merkt A.1.18.
2(10) a–b	Auðshaugur og Auðnir, landamerki, dags. 10.5.1889, þinglýst 31.5.1890. Merkt A.1.25a–b.
2(11) a–b	Dynjandi, landamerki, dags. 21.5.1922, þinglýst 11.7.1922. Merkt A.1.35.
2(12) a–b	Borg í Arnarfirði, landamerki, dags. 10.1.1922, þinglýst 11.7.1922. Merkt A.1.40.
2(13) a–b	Rauðsstaðir í Arnarfirði, landamerki, dags. 29.5.1884, þinglýst 1.6.1885. Merkt A.1.41a–b.
2(14) a–b	Borg í Skötufirði, landamerki, dags. 6.11.1883, þinglýst 8.7.1884. Merkt A.1.42.
2(15) a–b	Heydalur í Mjóafirði, landamerki, dags. 4.6.1889, þinglýst 5.6.1889. Merkt A.1.43a–b.
2(16) a–b	Botn í Mjóafirði, landamerki, dags. 20.11.1885, þinglýst 8.6.1886. Merkt A.1.22.
2(17) a–b	Eyri í Ísafirði, landamerki, dags. 5.6.1889, þinglýst 5.6.1889. Merkt A.1.44a–b.
2(18) a–b	Kleifakot í Ísafirði, landamerki, dags. 4.10.1889, þinglýsingar ekki getið, móttakið hjá sýslumanni 22.4.1890. Merkt A.1.21.
2(19) a–b	Gervidalur, landamerki, dags. 4.10.1889, þinglýsingar ekki getið, móttakið hjá sýslumanni 22.4.1890. Merkt A.1.20a–b.
2(20) a–b	Múli við Ísafjörð, landamerki, dags. 13.7.1889, þinglýsingar ekki getið, móttakið hjá sýslumanni 28.4.1891. Merkt A.1.19.
2(21) a–b	Laugaból við Ísafjörð, landamerki, dags. 19.6.1889, þinglýst 21.5.1890. Merkt A.1.45a–b.
2(22) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, landamerki, dags. 24.5.1886, þinglýst 8.6.1886. Merkt A.1.47a–b.
2(339) a–b	Fossá, landamerki, dags. 21.5.1889, þinglýst 21.5.1889. Merkt A.1.27a–b.
2(340) a–b	Brjánslækur og Arnórsstaðir, landamerki, dags. 11.9.1944, móttakið hjá sýslumanni 25.10.1944. Merkt A.1.26a–c.

Jarðabréf á Þjóðskjalasafni (skjalaflokkur A.2):

2(119) a–b	Brjánslækur, afrit af lögfestu fyrir 1/3 hlut í jörðinni með kirkjujörðinni Hlíð (Moshlíð). Dags. 1.11.1646. Merkt A.2.2a–c.
------------	--

2(120) a–b	Auðshaugur og Auðnir, byggingarbréf. September 1886. Merkt A.2.4a–d.
2(121) a–b	Auðshaugur og Auðnir, eftirrit af landamerkjaskrá. Dags. 10.5.1889, upplesin að Vaðli 31.5.1890. Merkt A.2.5a–b.
2(122) a–b	Umboð Jófríðar Guðmundson til sr. Þorvaldar Jakobssonar í Haga til að veita móttöku gjalda og hafa eftirlit með eignum Jófríðar, m.a. Auðshaug, Auðnum og Fossá. Dags. 4.9.1891. Merkt A.2.6.
2(123) a–b	Yfirlýsing sr. Þorvaldar Jakobsson um að hann veiti móttöku gjalda og hafi eftirlit með eignum Jófríðar Guðmundson, m.a. Auðshaug, Auðnum og Fossá. Dags. 4.9.1891. Merkt A.2.7a–c.
2(124) a–b	Vattarnes, byggingarbréf. Dags. 22.12.1887. Merkt A.2.20a–b.
2(125)	Skálmarnesmúli: Eftirrit af máldögum Múlakirkju á Skálmarnesi og útdráttur úr jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Dags. 1.2.1887. Merkt A.2.21a–d.
2(126) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Ósk um að sýslumaður geri áreið vegna ágreinings milli jarðeigenda. Dags. 3.7.1841, upplesin að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.22a–b.
2(127) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Vitnisburður um landamerki jarðanna. Dags. 5.7.1841, upplesinn að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.23.
2(128) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Vitnisburður um Laugaból. Dags. 7.7.1841, upplesinn að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.24.
2(129) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Vitnisburður um landamerki Múla. Dags. 18.7.1841. Merkt A.2.25.
2(130) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Vitnisburður um eign Laugabóls. Dags. 19.7.1841, upplesinn að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.26.
2(131) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Áreið á landamerki jarðanna, nánar tiltekið Lambatungur. Aftast er kort með viðmiðunarpunktunum „Suður“, „Vestur“ og „Sjör“. Örnefni á kortinu eru: Geitad.á, Lambat., Mjóad.á, Heiðarv. Húsadalsá. Þá eru heiti Múla og Laugabóls merkt inn á kortið. Dags. 20.7.1841, uppleið að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.27a–d.
2(132)	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Umboð vegna máls um landamerki jarðanna. Dags. 21.7.1841, uppleið að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.28a–b.
2(133) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Vitnisburður um að Lambatungur fylgi Laugabóli. Dags. 22.7.1841. Merkt A.2.29.
2(134)	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Umboð vegna landamerkmáls milli jarðanna. Dags. 23.7.1841, uppleið að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.30.
2(135) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Vitnisburður um Lambatungur. Dags. 23.7.1841, upplesinn að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.31.
2(136) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Vitnisburður um Geitadal og Lambatungur. Ódagsettur en upplesinn að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.32.
2(137) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Vitnisburður um jarðirnar. Dags. 24.7.1841, upplesinn að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.33a–b.
2(138) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Vitnisburður um Lambatungur og Geitadal. Ódagsettur en upplesinn að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.34.
2(139)	Múli og Laugaból við Ísafjörð: Ósk um afskrift af ályktun um landamerki jarðanna. Dags. 10.2.1842. Merkt A.2.35.
2(140) a–b	Flatey á Breiðafirði, og Kollabúðir: Afrit af gjörningi um 20 hundruð í Flatey þar sem á móti var lofað jörðinni Kollabúðum til frjálsrar eignar eða önnur jörð henni samgild til gæða. Dags. 20.4.1643. Merkt A.2.36a–d.

2(141)	Flatey á Breiðafirði, kaupbréf um 10 hundruð í jörðinni. Dags. 17.8.1760, uppleysið við lögbingsrétt að Öxará 17.7.1773. Merkt A.2.37a–b.
2(281)	Eggert Hannesson gaf Ragnheiði dóttur sinni og Magnúsi Jónssyni 37 hundruð í jörðum. Fram kemur í bréfinu að hann hafi selt Bjarna Björnssyni Haga en Jóni Björnssyni jarðirnar Haug og Fossá. Einnig endurnýjaði Eggert gjöf sína til Björns Magnússonar, dóttursonar síns, þannig að hann tók aftur Sæból á Ingjaldssandi en lét Birni í staðinn Bæ á Rauðasandi, en þær væru jafnar að dýrleika. Dags. 30.7.1578. Merkt A.2.43a–d.
2(282)	Jarðakaup þar sem Helga eldri Eggertsdóttir fékk Ormi Daðasyni sýslumanni og konu hans, Ragnheiði Þorsteinsdóttur, erfðahluta sinn. Þar á meðal var þriðjungur bóndahlutans í jörðinni Saurbæ á Rauðasandi og fjögur hundruð í jörðinni Keflavík. Á móti seldu Ormur og Ragnheiður Helgu ýmsar jarðeignir, s.s. Múla við Ísafjörð, 24 hundruð að dýrleika. Dags. 22.8.1725, þinglýst 3. maí [svo] 1728. Merkt A.2.55a–c.
2(283) a–b	Makaskipti þar sem Guðmundur Jónsson selur Eggerti Hannessyni jörðina Melanes á Rauðasandi, 20 hundruð að dýrleika, sem selur Guðmundi á móti jörðina Auðshaug á Hjarðarnesi, 24 hundruð að dýrleika. Dags. 4.12.1586. Merkt A.2.62a–c.
2(284)	Jón Björnsson afhendir syni sínum Finni jörðina Flatey. Hann vill líka að skorið verði úr því hvort forfeður hans hafi gefið samþykki fyrir tolllaust skip Múlakirkju í Oddbjarnarskeri eða annars staðar í Flateyjarkirkjulöndum. Dags. 19.7.1600. Merkt A.2.63a–c.
2(341)	Brjánslækur: Samningur um hvaða hús skuli fylgja bændaeigninni, 1/3 Brjánslækjar, sem jarðarhús. Dags. 19.5.1883. Merkt A.2.3.

Afsals- og veðmálabækur (skjalaflokkur A.3):

2(103) a–b	Skálmardalur o.fl., gjafabréf. Guðrún Bjarnadóttir, vinnustúlka á Fremri-Langey, gefur Eggerti Oddssyni á sama stað tvö hundruð í jörðinni Skálmardal í Múlasveit, fjögur hundruð í jörðinni Firði í sömu sveit og tvö hundruð og 30 álnir jörðinni Fæti á Barðaströnd gegn forsorgun, aðhlyningu og fleiru. Dags. 2.6.1868, þinglýst 4.7.1870. Merkt A.3.21a–c.
2(104) a–b	Skálmardalur, gjafabréf um tvö hundruð í jörðinni. Dags. 5.6.1880, þinglýst 14.7.1880. Merkt A.3.22a–c.
2(105) a–b	Skálmardalur o.fl.: Skipting á dánarbúi Guðmundar prófests Einarssonar þar sem meðal eigna búsins eru hálf Múlaeignin, þ.e. 30 hundruð í Skálmarnesmúla, þrjú hundruð í Skálmardal og 10 hundruð í Flatey á Breiðafirði. Fram kemur hvaða einstaklingar eignuðust hvaða hluti. Dags. 13.10.1884. Þinglýst að Vattarnesi og í Svefneyjum en ekki skráð hvenær. Stríkað er yfir alla færsluna. Merkt A.3.23a–b.
2(106) a–b	Vattarnes: Arfleiðsluskrá Guðrúnar Bjarnadóttur, vinnustúlku á Fremri-Langey, á tveimur hundruðum í jörðinni Vattarnesi til Kristjáns Jónssonar í Hergilsey deyi hún innan fimm ára. Annars muni Eggert Oddsson á Fremri-Langey eignast eignina eftir hennar dánardag. Dags. 2.6.1868, þinglýst 4.7.1870. Merkt A.3.24a–b.
2(107) a–b	Vattarnes, kaupbréf um hálfa jörðina eða sex hundruð. Dags. 4.8.1882, þinglýst 2.6.1890. Merkt A.3.25a–b.
2(108) a–b	Kirkjuból á Litlarnesi, gjafabréf um þrjú hundruð í jörðinni. Dags. 24.4.1851, þinglýst 14.5.1851. Merkt A.3.26.
2(109) a–b	Kirkjuból á Litlarnesi og Fjörður á Skálmarnesi, makaskipti. Dags. 24.1.1879, þinglýst 27.6.1882. Merkt A.3.27a–b.
2(110) a–b	Kirkjuból á Litlarnesi, afsalsbréf um sex hundruð í jörðinni. Dags. 18.3.1892, þinglýst 23.5.1892. Merkt A.3.28.

2(111) a–b	Kirkjuból á Litlanesi, kaupbréf um tvö hundruð í jörðinni. Dags. 6.4.1892, þinglýst 23.5.1892. Merkt A.3.29a–b.
2(112) a–b	Kirkjuból á Litlanesi, afsalsbréf um eitt hundrað í jörðinni. Dags. 14.6.1892, þinglýst 24.5.1893. Merkt A.3.30.
2(113) a–b	Kleifar í Skötufirði, skiptagjörningur. Dags. 1.7.1867, þinglýst 8.8.1870. Merkt A.3.31a–c.
2(114) a–b	Borg í Skötufirði, landamerkjalyking, ódagsett. Móttekin til þinglýsingar 1.10.1901 og þinglýst 21.6.1902. Merkt A.3.32a–b.
2(115) a–b	Eyri í Ísafirði, lögfesta. 31.5.1850, þinglýst 19.6.1862. Merkt A.3.33.
2(116) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Réttur settur 24.7.1841 vegna áreiðar um landamerki milli jarðanna. Framlagðir eru vitnisburðir um landamerkin og Lambatungur. Eftirrit úr dóma- og þingbók. Merkt A.3.34a–c.
2(117) a–b	Laugaból við Ísafjörð, gjafabréf (skráð tvisvar í afsals- og veðmálabók). Jón Árnason gefur konu sinni, Helgu Jónsdóttur, í morgungjöf fimm hundruð í jörðinni Laugabóli á Langadalsströnd, þ.e. neðan og framundan við svokallaðan Neðribæ. Meðfylgjandi eru Eilífslægðir, Geitadalur austanvert og Lambatungur. Dags. 7.8.1840, þinglýst 3.7.1841. Merkt A.3.35a–b og A.3.36a–b.
2(118) a–b	Laugaból við Ísafjörð, forboðsskjal og lögfesta um jörðina, m.a. gagnvart landi Kirkjubóls í Langadal. Dags. 19.3.1842, þinglýst 4.7.1842. Merkt A.3.37a–c.
2(342) a–b	Auðshaugur, gjafabréf um fimm hundruð í jörðinni. Dags. 23.8.1843, þinglýst 24.6.1844. Merkt A.3.13a–b.
2(343) a–b	Auðshaugur og Auðnir, kaupbréf um 25,1 hundrað í jörðunum. Dags. 2.6.1886, þinglýst 31.5.1890. Merkt A.3.14a–b.
2(344) a–b	Brjánslækur: Sr. Þórður Thorgrímsen á Brjánslæk leigir Þorláki Ó. Johnson frá London allan surtarbrand, kol og aðrar steintegundir á jörðinni Brjánslæk. Dags. 11.9.1872. Ekki eru skráðar upplýsingar um þinglýsingarsdag eða stað en fram kemur að samningurinn sé innkominn á skrifstofu Barðastrandarsýslu 12.9.1872. Merkt A.3.15a–b.
2(345) a–b	Brjánslækur: Samningur á milli sr. Þórðar Thorgrímsens á Brjánslæk og Þorláks Ó. Johnsons um leigu á surtarbrandi, kolum og öðrum steintegundum á jörðinni Brjánslæk. Dags. 11.9.1872, þinglýst 31.7.1873. Merkt A.3.16a–e.
2(346) a–b	Brjánslækur: Breyting á samningi sr. Þórðar Thorgrímsens á Brjánslæk og Þorláks Ó. Johnsons um leigu á surtarbrandi, kolum og öðrum steintegundum á jörðinni Brjánslæk. Dags. 29.10.1873. Ekki eru skráðar upplýsingar um þinglýsingardag eða stað en fram kemur að samningurinn sé innkominn með breytingunni á skrifstofu Barðastrandarsýslu 30.10.1873. Merkt A.3.17a–b.
2(347) a–b	Brjánslækur: Breyting á samningi á milli sr. Þórðar Thorgrímsen og Þorláks Ó. Johnsons um nám á surtarbrandi, kolum eða öðrum steintegundum á jörðinni Brjánslæk. Dags. 29.10.1873, þinglýst 10.7.1874. Merkt A.3.18a–e.

Afsals- og veðmálabækur (skjalaflokkur A.3):

Skjöl frá sýslumanni Vestfjarða:

4(16)	Auðshaugur og Auðnar, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.
4(17)	Brjánslækur, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.
4(18)	Fjörður, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.
4(19)	Flatey, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.
4(20)	Illugastaðir, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.
4(21)	Kirkjuból á Litlanesi, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.
4(22)	Klettur í Kollafirði, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.
4(23)	Kvígindisfjörður, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.
4(24)	Seljaland, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.

	4(25)	Skálmardalur, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.
	4(26)	Skálmarnesmúli, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.
	4(27)	Vattarnes, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.

Landskiptabækur (skjalaflokkur A.4):

	2(142) a–b	Brjánslæk skipt milli Guðmundar J. Einarssonar og prestssetursins. Hjáleigurnar Moshlið og Hella voru teknar undan aðaljörðinni. Dags. 10. ágúst 1949. Merkt A.4.1a–d.
	2(143) a–b	Brjánslækur, mælt var viðbótarræktunarland úr óskiptu landi jarðarinnar. Dags. 23. október 1954. Merkt A.4.2a–b.
	2(144) a–b	Skálmarnesmúli, landskipti á heimalöndum jarðarinnar. Skipt var túnnum en ákveðið var að fresta skiptum á engjum og úthaga. Dags. 21. júlí 1917. Merkt A.4.3a–c.

*Fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur A.5):**Jarðamat 1804 (Skjalaflokkur A.5.a):*

	2(23) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Seljaland í Kollafirði. Merkt A.5.a.14.
	2(24) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Klettur í Kollafirði. Merkt A.5.a.15.
	2(25) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Kvígindisfjörður. Merkt A.5.a.16.
	2(26) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Illugastaðir. Merkt A.5.a.17.
	2(27) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Skálmardalur. Merkt A.5.a.10.
	2(28) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Vattarnes. Merkt A.5.a.11.
	2(29) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Skálmarnesmúli. Merkt A.5.a.12.
	2(30) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Fjörður á Skálmarnesi. Merkt A.5.a.18.
	2(31) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Kirkjuból á Litlanesi. Merkt A.5.a.13.
	2(32) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Auðshaugur. Merkt A.5.a.33.
	2(33) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Brjánslækur. Merkt A.5.a.37.
	2(34) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Dynjandi við Arnarfjörð. Merkt A.5.a.50.
	2(35) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Borg í Arnarfirði. Merkt A.5.a.19.
	2(36) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Rauðsstaðir í Arnarfirði. Merkt A.5.a.20.
	2(37) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Kleifar í Skötufirði. Merkt A.5.a.21.
	2(38) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Borg í Skötufirði. Merkt A.5.a.22.
	2(39) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Heydalur í Mjóafirði. Merkt A.5.a.23a–b.
	2(40) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Botn í Mjóafirði. Merkt A.5.a.24.
	2(41) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Eyri í Ísafirði. Merkt A.5.a.25.
	2(42) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Kleifakot í Ísafirði. Merkt A.5.a.26.
	2(43) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Gervidalur. Merkt A.5.a.27.
	2(44) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Múli við Ísafjörð. Merkt A.5.a.28.
	2(45) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Laugaból við Ísafjörð. Merkt A.5.a.29.
	2(46) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp. Merkt A.5.a.31.
	2(47) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Flatey á Breiðafirði. Merkt A.5.a.32.

Jarðamat 1849–1850 (skjalaflokkur A.5.b):

	2(48) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Seljaland í Kollafirði. Merkt A.5.b.16.
	2(49) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Klettur í Kollafirði. Merkt A.5.b.17.
	2(50) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Kvígindisfjörður. Merkt A.5.b.18.
	2(51) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Illugastaðir. Merkt A.5.b.20.
	2(52) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Skálmardalur. Merkt A.5.b.12.
	2(53) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Vattarnes. Merkt A.5.b.13a–b.

2(54) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Skálmarnesmúli. Merkt A.5.b.14.
2(55) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Fjörður á Skálmarnesi. Merkt A.5.b.21.
2(56) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Kirkjuból á Litlanesi. Merkt A.5.b.15.
2(57) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Auðshaugur. Merkt A.5.b.39.
2(58) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Brjánslækur. Merkt A.5.b.43.
2(59) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Dynjandi við Arnarfjörð. Merkt A.5.b.57.
2(60) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Rauðsstaðir í Arnarfirði. Merkt A.5.b.23.
2(61) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Kleifar í Skötufirði. Merkt A.5.b.24.
2(62) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Heydalur í Mjóafirði. Merkt A.5.b.26a–b.
2(63) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Botn í Mjóafirði. Merkt A.5.b.28.
2(64) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Eyri í Ísafirði. Merkt A.5.b.29.
2(65) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Kleifakot í Ísafirði. Merkt A.5.b.30.
2(66) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Gervidalur. Merkt A.5.b.31.
2(67) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Laugaból við Ísafjörð. Merkt A.5.b.32a–b.
2(68) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850 (gjörðabók við rannsókn jarðamats): Laugaból við Ísafjörð. Merkt A.5.b.33a–c.
2(69) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp. Merkt A.5.b.35a–b.
2(70)	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850 (gjörðabók við rannsókn jarðamats): Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp. Merkt A.5.b.37a–b.
2(71) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Flatey á Breiðafirði. Merkt A.5.b.38a–b.
2(72)	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850 (yfirmatsjarðabók): Skálmardalur, Kvígindisfjörður, Skálmarnesmúli, Auðshaugur, Auðnir, Brjánslækur. Merkt A.5.b.19a–b og A.5.b.52a–b.
2(73)	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850 (verðlagsbók): Kleifakot í Ísafirði, Gervidalur, Múli við Ísafjörð, Laugaból við Ísafjörð, Lambatungur (þrætuand milli Múla og Laugabóls), Borg í Arnarfirði, Rauðsstaðir í Arnarfirði, Dynjandi við Arnarfjörð, Kleifar í Skötufirði, Borg í Skötufirði, Heydalur í Mjóafirði, Botn í Mjóafirði, Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp og Eyri í Ísafirði. Merkt A.5.b.9, A.5.b.22, A.5.b.25, A.5.b.27, A.5.b.36.
2(100)	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850 (jarðamatsbók yfir verðlag): Illugastaðir, Vattarnes, Fjörður á Skálmarnesi, Kirkjuból á Litlanesi. Merkt A.5.b.68.
2(101)	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850 (jarðamatsbók yfir verðlag): Seljaland, Klettur í Kollafirði. Merkt A.5.b.74.
2(102)	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850 (jarðamatsbók yfir verðlag): Flatey á Breiðafirði. Merkt A.5.b.77.

Fasteignamat 1916–1918 (skjalaflokkur A.5.c):

2(74) a–b	Fasteignamat Austur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Seljaland í Kollafirði. Merkt A.5.c.14.
2(75) a–b	Fasteignamat Austur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Klettur í Kollafirði. Merkt A.5.c.15.
2(76) a–b	Fasteignamat Austur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Kvígindisfjörður. Merkt A.5.c.16a–b.
2(77) a–b	Fasteignamat Austur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Illugastaðir. Merkt A.5.c.17a–b.
2(78) a–b	Fasteignamat Austur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Skálmardalur. Merkt A.5.c.10a–b.

2(79) a–b	Fasteignamat Austur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Vattarnes. Merkt A.5.c.11a-b.
2(80) a–b	Fasteignamat Austur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Skálmarnesmúli. Merkt A.5.c.12a-b.
2(81) a–b	Fasteignamat Austur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Fjörður á Skálmarnesi. Merkt A.5.c.18a-b.
2(82) a–b	Fasteignamat Austur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Kirkjuból á Litlani. Merkt A.5.c.13a-b.
2(83) a–b	Fasteignamat Vestur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Auðshaugur, Auðnir. Merkt A.5.c.35a-b.
2(84) a–b	Fasteignamat Vestur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Brjánslækur, Þverá, Hella. Merkt A.5.c.38a-c.
2(85) a–b	Fasteignamat Vestur-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Dynjandi í Arnarfirði. Merkt A.5.c.48a-b og A.5.c.49.
2(86) a–b	Fasteignamat Vestur-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Borg í Arnarfirði. Merkt A.5.c.19 og A.5.c.20.
2(87) a–b	Fasteignamat Vestur-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Rauðsstaðir í Arnarfirði. Merkt A.5.c.21a-b og A.5.c.22.
2(88) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Borg í Skötufirði. Merkt A.5.c.24a-b.
2(89) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Kleifar í Skötufirði. Merkt A.5.c.23a-c.
2(90) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Heydalur í Mjóafirði. Merkt A.5.c.25a-c.
2(91) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Botn í Mjóafirði. Merkt A.5.c.26.
2(92) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Eyri í Ísafirði. Merkt A.5.c.27.
2(93) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Kleifakot í Ísafirði. Merkt A.5.c.28.
2(94) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Gervidalur. Merkt A.5.c.29a-b.
2(95) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Múli við Ísafjörð. Merkt A.5.c.30a-c.
2(96) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Laugaból við Ísafjörð. Merkt A.5.c.31a-b.
2(97) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp. Merkt A.5.c.33a-c.
2(98) a–b	Fasteignamat Austur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Flatey á Breiðafirði. Merkt A.5.c.34a-c.

Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda (skjalaflokkur A.6):

Yfirlit úr dómabókum sýslumanna (skjalaflokkur A.6.a):

2(99)	Yfirlit úr dómabókum sýslumanna: Auðshaugur, Borg í Arnarfirði, Borg í Skötufirði, Botn í Mjóafirði, Brjánslækur, Dynjandi, Eyri í Ísafirði, Fjörður í Kerlingarfirði, Flatey á Breiðafirði, Gervidalur, Heydalur í Mjóafirði, Illugastaðir, Kirkjuból á Litlani, Kleifakot í Ísafirði, Kleifar í Skötufirði, Klettur í Kollafirði, Kvígindisfjörður, Laugaból við Ísafjörð, Múli við Ísafjörð, Rauðsstaðir í Arnarfirði, Seljaland í Kollafirði, Skálmardalur, Skálmarnesmúli, Uppsalar, Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, Vattarnes.
-------	---

Uppskriftir úr dómabókum sýslumanna (skjalaflokkur A.6.b):

2(173) a–b	Áreiðarþing að Auðshaugi á Hjarðarnesi 22.7.1794. Jörðin var skoðuð vegna skaða sem hún hlaut af völdum skriða og vatnshlaups. Dýrleiki hennar var lækkaður úr 24 hundruðum í 16 hundruð. Merkt A.6.b.22a–c.
2(174) a–b	Manntalsþingsréttur að Haga á Barðaströnd 2.7.1811. Upplesin var lögfesta Ólafs og Magnúsar Erlendssona fyrir landsplássi í Kjálkafirði til Haugs. Merkt A.6.b.23.
2(175) a–b	Manntalsþing að Haga á Barðaströnd 24.6.1812. Upplesið var makaskiptabréf Magnúsar Erlendssonar og Guðmundar Schevings sýslumanns á átta hundruðum í Skjaldvararfossi gegn fjórum hundruðum í Haugi og þá var uppleysið protest Þorkels Gunnlaugssonar, sem eiganda Litlaness, gegn lögfestu bræðranna Ólafs og Magnúsar Erlendssona fyrir þrætuparti í Kjálkafirði. Merkt A.6.b.24.
2(176) a–b	Manntalsþing að Haga á Barðaströnd 31.7.1813. Upplesin var lögfesta fyrir Uppsali og allan Vatnsdal, nema skóg í Hnjótum milli Þingmannaár og Lambagilja er kirkjan í Haga átti. Landamerkjum er lýst. Merkt A.6.b.26.
2(177) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 26.6.1829. Upplesið var skjal, dagsett 25.6.1829, hvar lýst var friðhelgi yfir öllum fjörugæðum og selveiði tilheyrandi Brjánslækjarkirkju á Eiði fyrir innan Skálmarnes. Landamerkjum er lýst. Merkt A.6.b.27a–b.
2(178) a–b	Extraréttur að Brjánslæk 6.10.1829. Tekinn var fyrir ágreiningur um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827 og vitnaleiðsla fór fram. Spurt var um landamerki milli Brjánslækjar og Moshlíðar. Merkt A.6.b.28a–d.
2(179) a–b	Réttur að Brjánslæk 7.10.1829. Tekinn var fyrir ágreiningur um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827 og vitnaleiðsla fór fram. Spurt var um landamerki og notkun lands Hlíðar. Merkt A.6.b.29a–d.
2(180) a–b	Réttur að Brjánslæk 8.10.1829. Tekinn var fyrir ágreiningur um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827 og vitnaleiðsla fór fram. Spurt var um landamerki, notkun lands og eignarrétt á jörðunum Brjánslæk og Hlíð. Merkt A.6.b.30a–f.
2(181) a–b	Réttur 9.10.1829. Tekinn var fyrir ágreiningur um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827. Merkt A.6.b.31a–b.
2(182) a–b	Extraréttur að Brjánslæk 15.10.1829. Tekinn var fyrir ágreiningur um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827. Merkt A.6.b.32a–b.
2(183) a–b	Réttur að Brjánslæk 19.10.1829. Tekinn var fyrir ágreiningur um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827. Merkt A.6.b.33a–b.
2(184) a–b	Extraréttur að Brjánslæk 21.10.1829. Tekinn var fyrir ágreiningur um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827. Merkt A.6.b.34a–d.
2(185) a–b	Réttur að Brjánslæk 22.10.1829. Tekinn var fyrir ágreiningur um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827. Merkt A.6.b.35a–b.
2(186) a–b	Extraréttur að Feigsdal 13.11.1829. Uppkveðinn var dómur í ágreiningi milli kaupmannsins Guðmundar Schevings í Flatey og sr. Runólfs Erlendssonar á Brjánslæk um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827. Dæmt var að jörðin Hlíð væri sannur og ófráskiljanlegur fasteignar eigindómur Brjánslækjarkirkju. Merkt A.6.b.36a–k.
2(187)	Stefnuvottar birtu 5.12.1829 Guðmundi Scheving dóm um rekamál milli Brjánslækjar og Moshlíðar. Guðmundur kvaðst myndu áfrýja málinu til Landsyfírréttar. Merkt A.6.b.37.
2(188)	Extraréttur að Brjánslæk 13.6.1831. Tekinn var fyrir ágreiningur um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827 eftir úrskurð Landsyfírréttar 4.10.1830. Guðmundur Scheving mótmælti að sýslumaður dæmdi í málinu, en fram kom að taka þyrfti vitni í eið. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðanna. Merkt A.6.b.38a–d.

2(189)	Réttur að Brjánslæk 18.6.1832. Tekinn var fyrir ágreiningur um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827. Vitni voru innstefnd til að eiðfesta vitnisburði sína um landamerki milli Brjánslækjar og Moshlíðar. Áður en að því kom lögðu málspartarnir sr. Runólfur Erlendsson og Guðmundur Scheving kaupmaður fram skjal um sátt í málinu. Merkt A.6.b.39a–c.
2(190) a–b	Manntalsþing að Haga á Barðaströnd 24.6.1836. Upplesin var lögfesta Guðmundar Jónssonar um Brjánslæk frá 1646. Merkt A.6.b.40a–b.
2(191) a–b	Manntalsþing að Haga á Barðaströnd 2.5.1853. Friðlýstar voru allar selalagnir tilheyrandi Haga á Brjánslæk og Brjánslæk í Vatnsfirði. Merkt A.6.b.42a–b.
2(192) a–b	Manntalsþing að Haga á Barðaströnd 5.7.1855. Þinglesið var landamerkjabréf staðar og kirkju Brjánslækjar. Innihaldi þess er ekki lýst. Merkt A.6.b.43a–b.
2(193) a–b	Manntalsþing að Vaðli á Barðaströnd 12.7.1959. Þinglesið var bréf sr. Benedikts Þórðarsonar á Brjánslæk, dagsett 10.7.1859, um leyfi til Jakobs Athanasíussonar til að nota afréttarlandið í Vatnsdal. Merkt A.6.b.44a–b.
2(194) a–b	Manntalsþing að Haga á Barðaströnd 27.6.1931. Friðlýstar voru fornleifarnar Flókatóftir á Brjánslæk. Merkt A.6.b.45a–b.
2(195) a–b	Manntalsþing að Auðkúlu 11.7.1922. Þinglýst var landamerkjaskrá fyrir jörðinni Dynjanda. Innihaldi hennar er ekki lýst. Merkt A.6.b.66a–b.
2(196) a–b	Manntalsþing að Auðkúlu 11.7.1922. Þinglýst var landamerkjaskrá fyrir jörðinni Borg. Merkt A.6.b.67a–b.
2(197) a–b	Áreið á Botni í Mjóafirði 21.7.1838. Skoðað var land Botns og Kleifarkots í Mjóafirði, en því síðarnefnda meinast byggð úr landi Botns. Landamerkjum er lýst. Merkt A.6.b.68a–c.
2(198) a–b	Manntalsþing að Ögri 15.5.1845. Lögfestur og friðlýstur var Ögurhrepps almenningur fyrir allri notkun utansveitarmanna og skógarhöggi innsveitarmanna, nema með leyfi hreppstjóra. Landamerkjum er lýst. Merkt A.6.b.69a–b.
2(199) a–b	Manntalsþing að Reykjarfirði 30.5.1851. Friðlýst var allt land Botns. Landamerkjum er lýst. Merkt A.6.b.70a–b.
2(200) a–b	Manntalsþing í Svefneyjum 11.7.1821. Upplesið var kaupbréf, dagsett 2.8.1820, hvar Axel Þórólfsson afsalaði til Ólafs Sívertsens í Flatey fimm hundruðum í bóndaeign Skálmarnesmúla með fylgjandi einu hundraði í heimalandi og þremur og hálfu hundraði í Skálmardal fyrir 120 ríkisbankadali. Merkt A.6.b.79a–b.
2(201) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 27.6.1840. Upplesið var forboð, dagsett 26.6.1840, frá Finni Arasyni á Eyri um skóg á jörðinni Illugastöðum. Vigfús Jónsson í Skálmardal kvað upp að þar sem beit frá Illugastöðum væri Skálmardalsland, þá myndi forboðið ekki gilda um sig gagnvart Illugastaðaskógi. Merkt A.6.b.80a–b.
2(202) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 1.7.1912. Þinglesið var uppboðsafsal til Sparisjóðs Vestur-Ísafjarðarsýslu fyrir fjórum hundruðum í Skálmardal. Merkt A.6.b.81a–b.
2(203) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 1.7.1912. Þinglesið var afsal Sparisjóðs Vestur-Ísafjarðarsýslu fyrir fjórum hundruðum í Skálmardal til Guðmundar Bergsteinssonar. Merkt A.6.b.82a–b.
2(204) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 23.6.1913. Þinglesið var afsal Ara Guðmundssonar til Sigurðar Jenssonar á tveimur hundruðum í Skálmardal. Merkt A.6.b.83.
2(205) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 9.7.1934. Þinglesið var kaup- og afsalsbréf hreppsnefndar Flateyjarhrepps og Kaupfélags Flateyjar, dagsett. 1.12.1932, til Guðm. Einarssonar fyrir 1/3 hlut jarðarinnar Skálmardals fyrir 600 kr. Merkt A.6.b.84a–b.
2(206) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 7.7.1930. Þinglesið var afsal, dagsett 1.3.1930, hvar Bergsveinn Jónsson selur tvö og hálf hundrað í jörðinni Vattarnesi til Finnþoga Jónssonar fyrir 600 kr. Merkt A.6.b.85a–b.

2(207) a–b	Manntalsþing í Svefneyjum 1.7.1820. Upplesið var kaupbréf, dagsett 28.11.1819, hvar Samuel Richter afsalar til Ólafs Sívertsens í Flatey sex hundruðum í jörðinni Skálmarnesmúla með kirkjueigninni sex hundruðum í jörðinni Selskerjum fyrir 200 ríkisbankadali. Merkt A.6.b.86.
2(208) a–b	Manntalsþing í Svefneyjum 4.7.1831. Upplesinn var kaupgjörningur, dagsettur 25.8.1827, þar sem Sveinn Sveinsson frá Flatey afsalaði óðalseign konu sinnar, Eivarar Sveinsdóttur, einu hundraði og 80 álum í Skálmarnesmúla, til sr. Ólafs Sívertsens í Flatey fyrir 22 ríkisbankadali silfurs. Merkt A.6.b.87a–b.
2(209) a–b	Manntalsþing í Svefneyjum 4.7.1831. Upplesinn var kaupgjörningur, dagsettur 13.4.1829, hvar Axel Þórólfsson afsalaði 40 álum í Skálmarnesmúla til sr. Ólafs Sívertsens í Flatey fyrir 12 ríkisbankadala vöruverð. Merkt A.6.b.88a–b.
2(210) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 9.6.1845. Upplesið var forboð, dagsett 24.5.1845, hvar Daníel Hjaltasen fyrirbauð alla notkun á gögnum og gæðum til lands og sjávar Skálmarnesmúla. Merkt A.6.b.89a–b.
2(211) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 15.6.1850. Auglýst var sala á sjöttungi höfuðbólsins Múla á Skálmarnesi, átta hundruð með tveimur hundruðum í kirkjueign í heimalandi. Merkt A.6.b.90.
2(212) a–b	Manntalsþing að Berufirði 19.6.1850. Kunngerð var sala á átta hundruðum bóndaeignar með tveimur hundruðum kirkjueignar í höfuðbólínu Múla. Merkt A.6.b.91.
2(213) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 20.6.1927. Þinglesið var afsal, dagsett 5.5.1926, hvar Hólmfríður Ebenesersdóttir selur Haraldí og Jóni Sigurðssonum hálfa jörðina Skálmarnesmúla, 18 hundruð að fornu mati, fyrir 11.000 kr. Merkt A.6.b.92a–b.
2(214) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 11.6.1846. Upplesið var gjafabréf, dagsett 25.9.1844, hvar Ragnhildur Jónsdóttir lýsti því að hún gæfi til hálsystkina sinna, barna Valgerðar Gísladóttur, þrjú hundruð í jörðinni Kirkjubóli á Litlanesi eftir sinn dánardag. Merkt A.6.b.93a–b.
2(215) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 14.5.1851. Upplesið var gjafabréf fyrir þremur hundruðum í jörðinni Kirkjubóli á Litlanesi. Merkt A.6.b.94a–c.
2(216) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 23.6.1913. Þinglýst var afsali hvar Samúel Jónsson afsalaði Pétri Jónssyni þremur hundruðum í Kirkjubóli á Litlanesi. Merkt A.6.b.95.
2(217) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 24.6.1929. Þinglesið var afsalsbréf Guðmundar Einarssonar til Samúels Guðmundssonar fyrir fjórum hundruðum í Kirkjubóli á Litlanesi. Merkt A.6.b.96.
2(218) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 7.7.1930. Þinglesið var afsal, dagsett 11.11.1929, hvar Jóh. Sigurðsson selur Jóh. G. Salberg jörðina Kirkjuból fyrir 3.000 kr. Merkt A.6.b.97a–b.
2(219) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 26.6.1820. Upplesið var landamerkjaskjal milli Kirkjubóls á Bæjarnesi og Kvígindisfjarðar, dagsett 27.10.1763. Merkt A.6.b.98.
2(220) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 9.6.1845. Upplesinn var samningur, dagsettur 22.10.1844, milli sr. Þorleifs í Gufudal og Árna Pálssonar í Flatey um landamerki milli Kvígindisfjarðar og Kirkjubóls á Bæjarnesi. Merkt A.6.b.99a–b.
2(221) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 15.6.1850. Upplesin var lögfesta sr. Andrésar Hjaltasonar fyrir jörðinni Kvígindisfirði, dagsett 12.6.1850. Merkt A.6.b.100.
2(222) a–b	Manntalsþing að Skálanesi 12.5.1851. Lesin var lýsing brigðaréttar Snæbjörns Árnasonar á svokölluðum þrætuparti sem Árni Pálsson í Flatey hafði við sættafund að Kvígindisfirði 8.10.1850 selt undan sér. Merkt A.6.b.101a–c.
2(223) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 9.4.1795. Upplesin var lögfesta fyrir Illugastöðum. Merkt A.6.b.102.

2(224) a–b	Manntalsþing 18.4.1781. Þórður Eiríksson á Firði og sr. Eyjólfur Sturluson lögðu fram stefnur hvor gegn öðrum vegna selabreiða og netalagnamerkja í Kerlingarfirði. Vitni voru yfirheyrð um svokallaðan Kerlingartanga og loks var dæmt að hann yrði landamerki milli netalagna. Merkt A.6.b.103a–c.
2(225) a–b	Manntalsþing að Ögri 16.8.1866. Þinglesið var byggingarbréf fyrir jörðinni Borg í Skötufirði. Merkt A.6.b.104a–b.
2(226) a–b	Manntalsþing að Reykjarfirði 28.3.1809. Þinglýst var lögfestu fyrir jörðinni Heydal en fram kom að henni kynni að vera mótmælt vegna kirkjujarðarinnar Eyrar í Ísafirði. Merkt A.6.b.105.
2(227) a–b	Áreiðar- og skoðunargjörð að Heydal 16.5.1845 vegna mögulegs nýbýlis á jörðinni. Merkt A.6.b.106a–b.
2(228) a–b	Manntalsþing að Reykjarfirði 27.5.1846. Lesið var lögfestubréf fyrir jörðinni Heydal, dagsett 26.5.1846. Prófasturinn í Vatnsfirði mótmælti lögfestunni vegna landamerkja milli Heydals og kirkjujarðarinnar Eyrar í Ísafirði. Merkt A.6.b.107a–b.
2(229) a–b	Áreiðar- og skoðunargjörð að Bjarnastöðum og Eyri í Ísafirði 8.8.1842. Riðið var og ákvarðað um rétt landamerki á milli jarðanna. Merkt A.6.b.108.
2(230) a–b	Manntalsþingsréttur að Reykjarfirði 10.7.1843. Upplesin var áreiðargjörð milli jarðanna Bjarnastaða og Eyrar, dagsett 8.8.1842. Merkt A.6.b.109a–b.
2(231) a–b	Aukaþing að Bjarnastöðum 8.4.1847. Tekinn var fyrir ágreiningur um landamerki milli jarðanna Eyrar og Bjarnastaða og réttmæti áreiðar sem hafði verið gerð 8.8.1842. Samkomulag náðist að gerð yrði önnur áreið á landamerkin. Merkt A.6.b.110a–b.
2(232) a–b	Áreiðargjörð á landamerkjum Bjarnastaða og Eyrar 23.8.1847. Álitsmenn ákvörðuðu um landamerki milli jarðanna tveggja. Merkt A.6.b.111a–b.
2(233) a–b	Aukaþing að Melgraseyri 25.9.1847. Tekinn var fyrir ágreiningur um landamerki milli jarðanna Eyrar og Bjarnastaða. Fjallað var um hvort þrætuparturinn hafu verið yrktur af Eyrarábúendum um meir en 20 ár. Merkt A.6.b.112a–b.
2(234) a–b	Aukaþing að Melgraseyri 6.11.1847. Dómur í landamerkjamáli milli Magnúsar Péturssonar, vegna Eyrar, og Halldórs Halldórssonar, vegna Bjarnastaða, um landamerki milli jarðanna. Merkt A.6.b.113a–d.
2(235) a–b	Manntalsþing að Reykjarfirði 31.5.1850. Friðlýst voru æðarfuglaeggver í landi Eyrar í Ísafirði. Merkt A.6.b.114a–b.
2(236) a–b	Manntalsþing að Reykjarfirði 31.5.1850. Þinglýst var lögfestu jarðarinnar Eyrar í Ísafirði, dagsettri 31.5.1850. Merkt A.6.b.115a–b.
2(237) a–b	Manntalsþing að Reykjarfirði 30.5.1851. Upplesið var bréf, dagsett 8.6.1848, þar sem Guðmundur Bárðarson og Jóhann Jónsson selja Halldóri Halldórssyni engjapart á Eyrarfjalli frá Þrísteinum í Læk sem fellur frá Ennisborg fyrir 24 spesiur. Merkt A.6.b.116a–b.
2(238) a–b	Manntalsþing að Reykjarfirði 19.6.1862. Þinglýst var lögfestu fyrir Eyrarland í Ísafirði, dagsettri 31.5.1850. Merkt A.6.b.117.
2(239) a–b	Manntalsþing að Reykjarfirði 19.6.1862. Lýst var fullri heimild til afréttar fyrir fé á því landi sem liggur Reykjarfjarðar megin við Ísafjarðará og þaðan sem Miðdalsá heldur fremst til fjalls án endurgjalds eða tolla. Merkt A.6.b.118.
2(240) a–b	Manntalsþing að Nauteyri 1.6.1850. Friðlýstar voru selalagnir fyrir Kleifakotslandi, allar að því sem forn landamerki leyfðu. Merkt A.6.b.119.
2(241) a–b	Manntalsþing að Nauteyri 1.6.1850. Friðlýstar voru selalagnir fyrir Gervidalssandi frá Álftagrófará í Gervidalssá. Merkt A.6.b.120.
2(242) a–b	Réttur að Reykjarfirði 24.7.1841. Tekið var fyrir landamerkjamál milli jarðanna Múla og Laugabóls við Ísafjörð. Merkt A.6.b.121a–c.

2(243) a–b	Manntalsþing að Nauteyri 7.6.1851. Upplesið var sáttanefndarskjal, dagsett 14.9.1849, milli Þorsteins Þorvaldssonar í Múla og Jóns Árnasonar á Laugabóli um Lambatungur. Merkt A.6.b.122.
2(244) a–b	Manntalsþingsréttur að Nauteyri 3.7.1841. Upplesið var gjafabréf, dags. 7.8.1840, hvar Jón Árnason á Laugabóli gefur konu sinni, Helgu Jónsdóttur, fimm hundruð í nefndri jörð. Merkt A.6.b.123a–b.
2(245) a–b	Manntalsþingsréttur að Nauteyri 4.7.1842. Upplesin var lögfesta Þórðar Magnússonar og Jón Árnasonar á Laugabóli fyrir nefndri jörð. Merkt A.6.b.124.
2(246) a–b	Manntalsþing að Nauteyri 1.6.1850. Friðlýstar voru selalagnir fyrir landi Laugabóls frá Kjarnanesi og í Múlaá. Merkt A.6.b.125.
2(247)	Manntalsþing í Svefneyjum 29.5.1778. Tekið var fyrir beitarmál á Langeyjum þar sem fé hafði skemmt hey frá sr. Markúsi Snæbjörnssyni. Leiguliðar töldu sig hafa rétt til beitarinnar en buðust til að borga skaðann. Merkt A.6.b.126a–c.
2(248)	Dæmt var 27.6.1778 í svokölluðu Langeyjar-beitarmáli. Pétur Eyjólfsson, Bjarni Stefánsson, Þorsteinn Einarsson og Jón Einarsson voru dæmdir til að greiða sr. Markúsi Snæbjörnssyni bætur vegna beitar án hans leyfis. Merkt A.6.b.127a–d.
2(249) a–b	Manntalsþing í Svefneyjum 23.6.1846. Upplesið var byggingarbréf þar sem Halldóra Benediktson byggir Brynjólfi Benediktson 10 hundruð af bóndaeign í jörðinni Flatey, dagsett 9.11.1839. Merkt A.6.b.128.
2(250)	Manntalsþing í Svefneyjum 23.6.1846. Friðlýstur var allur Eyjahreppur til ystu takmarka og bönnuð öll selaskot í og við varpeyjarnar. Merkt A.6.b.129.
2(251)	Manntalsþing í Svefneyjum 21.6.1850. Sr. Eiríkur Kúld friðlýsti eignir sínar í Eyjahreppi, þar á meðal í Flatey, og eignir prófastsins Ólafs Sívertsens. Merkt A.6.b.130a–b.
2(252)	Manntalsþing að Reykjarfirði 31.5.1850. Friðlýstar voru selalagnir og æðarvarp í Vatnsfjarðarlandi. Merkt A.6.b.131a–b.
2(253) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, Almennigur í Ísafirði. Manntalsþing að Reykjarfirði 31.5.1850. Þinglýst var lögfestu fyrir almenningi til uppreksturs í Ísafirði, dagsettri 31.5.1850. Prestur í Vatnsfjarðarkirkju mótmælti lögfestunni. Merkt A.6.b.132a–b.
2(254)	Aukaréttur að Ísafirði 5.12.1908. Dómkvaddir voru matsmenn til að meta afgjöld prestseturs og ítaka í Vatnsfjarðarprestakalli. Merkt A.6.b.133a–b.
2(255)	Aukaréttur að Ísafirði 26.3.1920. Dómkvaddir voru menn til að meta heimtekjur prestsins í Vatnsfjarðarprestakalli. Merkt A.6.b.134.

Hreppaskjöl í sýsluskjalasafni (skjalaflokkur A.6.d):

2(256) a–b	Regluleg skipti eru gerð á milli eigendanna á jörðinni Auðshaugi, kaupmannsins G. Schevings, eiganda átta hundraða, ekkjunnar Margrétar Jónsdóttur, eiganda fjögurra hundraða og bóndans Ólafs Erlendssonar á Auðnum, eiganda fjögurra hundraða. Dags. 29.7.1823. Merkt A.6.d.5a–c.
2(257) a–b	Úttekt á jörðinni Auðshaug, dags. 22.9.1834. Einar Þorvaldsson fer af jörðinni og Einar Jónsson tekur við henni. Skriða hafði fallið á jörðina og eyðilagt tvö hundruð af henni en talið var að hún yrði góð aftur ef hún myndi fá góð þrif og ekki annað skriðufall. Merkt A.6.d.6a–c.

Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda (skjalaflokkur A.6.e):

2(258)	Sáttafundur, dags. 2.7.1828, hjá sáttanefndinni í Flateyjarsókn um marsvínareka á Hlíðarfjöru hjá Brjánslæk. Guðmundur Scheving kaupmaður hafnaði sáttatilboði sr. Runólfs Erlendssonar á Brjánslæk og málinu var vísað til landslaga og réttar. Merkt A.6.e.6a–b.
--------	--

2(259) a–b	Sáttafundur, dags. 10.6.1891, hjá sáttanefnd Flateyjar- og Múlasáttaumdæmis þar sem tekinn var fyrir ágreiningur um takmörk skógarítaks Hagakirkju í Brjánslækjarlandi. Málinu var frestað í þrjá mánuði. Merkt A.6.e.7a–c.
2(260) a–b	Sáttafundur, dags. 10.6.1891, hjá sáttanefnd Flateyjar- og Múlasáttaumdæmis þar sem tekinn var fyrir ágreiningur um skipti á eign Brjánslækjar og landamerkjum Moshlíðar. Málinu var frestað í þrjá mánuði. Merkt A.6.e.8a–e.
2(261) a–b	Sáttafundur, dags. 3.9.1891, hjá sáttanefnd Flateyjar- og Múlasáttaumdæmis um takmörk skógarítaks Hagakirkju í Brjánslækjarlandi. Málinu var frestað. Merkt A.6.e.9a–b.
2(262)	Sáttafundur, dags. 31.8.1819, hjá sáttanefnd Eyjahrepps um eignarrétt á 10 hundruðum í Flatey. Guðmundur Scheving kaupmaður, fyrir hönd konu sinnar Halldóru Benediktsdóttur, lýsti brigðum á 10 hundruðum Eiríks P. Kúld í jörðinni Flatey. Málið endaði með sátt þannig að Eiríkur lofaði m.a. að byggja þeim hjónum nefnd 10 hundruð, þ.e. Garða og Fjósakot. Merkt A.6.e.10a–e.
2(263) a–b	Sáttafundur, dags. 4.8.1804, hjá sáttanefndinni í Múlasveit þar sem sr. Eggert Ólafsson klagði yfir afgjaldi og eign í jörðinni Skálmardal. Sátt náðist milli hans og Jóns Loptssonar. Merkt A.6.e.12a–b.
2(264) a–b	Sáttafundur, dags. 22.10.1844, hjá sáttanefndinni í Flateyjarprestakalli. Samið var um landamerki milli Kvígindisfjarðar og Kirkjubóls á Litlanesi. Þeim er lýst í sáttabókinni. Merkt A.6.e.13a–d.
2(265) a–b	Sáttafundur, dags. 14.9.1849, hjá sáttanefnd Nauteyrarhreppsumdæmis þar sem tekinn var fyrir ágreiningur milli Jóns Árnasonar á Laugabóli og Þorsteins Þorvaldssonar á Múla við Ísafjörð um yrkingu á Lambatungum. Sátt náðist í málinu. Merkt A.6.e.29a–b.

Kirknaskjöl (skjalaflokkur A.7):

2(145) a–b	Brjánslækur, bréf um gjöf á bóndaeigninni í Brjánslæk til Brjánslækjarkirkju. Dags. 12.6.1720. Merkt A.7.9a–c.
2(146) a–b	Brjánslækur: Syrpa af afritum og útdráttum Brjánslækjarskjala, dagsett 29.12.1849, m.a. lögfesta Guðmundar Jónssonar frá 1646 og gjafabréf fyrir Brjánslæk frá 1720. Hér er skrifur upp útdráttur úr Brjánslækjarkirkjubók um gögn vegna bændaeygnar í Brjánslæk, þ.e. efni sem ekki kemur fram í vísitásiubókum biskupa og skjalasöfnum presta og prófesta. Dags. 1646–1847. Merkt A.7.10a–k.
2(147)	Brjánslækur, umboð um sölu á 1/4 hlut í jörðinni með hjáleigunni Moshlíð. Dags. 25.8.1897. Merkt A.7.11.
2(148)	Brjánslækur, umboð um sölu á hlut í Brjánslæk og Moshlíð. Dags. 8.10.1897. Merkt A.7.12.
2(149)	Brjánslækur, umboð um sölu á 1/4 hlut í jörðinni með hjáleigunni Moshlíð. Dags. 2.5.1898. Merkt A.7.13.
2(150) a–b	Brjánslækur, afsalsbréf. Geir T. Zoëga selur stiftsyfirvöldunum yfir Íslandi, fyrir hönd Landssjóðsins, bændahlutann í jörðinni Brjánslæk ásamt hjáleigunni Moshlíð til handa Brjánslækjarprestakalli. Dags. 2.6.1898. Merkt A.7.14a–b.
2(151) a–b	Uppsalar og Fossá á Hjarðarnesi. landamerki milli jarðanna. Einnig eftirrit bréfs Jóns Bjarnasonar til sr. Benedikts Þórðarsonar um landamerki Fossár. Dags. 11.8.1851 og 28.1.1853. Merkt A.7.15a–c.

Vísitásiubækur biskupa (skjalaflokkur A.8):

2(152) a–b	Skálmarnesmúli, vísitasía, dags. 7.9.1647. Merkt A.8.9a–c.
2(153) a–b	Skálmarnesmúli, vísitasía, dags. 15.9.1700. Merkt A.8.28a–c.
2(154) a–b	Skálmarnesmúli, vísitasía, dags. 17.9.1761. Merkt A.8.45a–f.
2(155) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 5.9.1639. Merkt A.8.12.

2(156) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 13.9.1700. Merkt A.8.27.
2(157) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 22.8.1733. Merkt A.8.37a–b.
2(158) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 16.8.1750. Merkt A.8.42a–c.
2(159) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 14.9.1761. Merkt A.8.44a–c.
2(160) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 25.8.1790. Merkt A.8.49a–e.
2(161) a–b	Flatey á Breiðafirði, vísitasía, dags. 5.9.1647. Merkt A.8.11a–b.
2(162) a–b	Flatey á Breiðafirði, vísitasía, dags. 1.9.1710. Merkt A.8.32a–c.
2(163) a–b	Flatey á Breiðafirði, vísitasía, dags. 26.4.1728. Merkt A.8.36a–e.
2(164) a–b	Flatey á Breiðafirði, vísitasía, dags. 29.10.1761. Merkt A.8.47a–f.
2(165) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, vísitasía, dags. 9.8.1639. Merkt A.8.23a–c.
2(166) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, vísitasía, dags. 2.9.1675. Merkt A.8.62a–d.
2(167) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, vísitasía, dags. 15.8.1700. Merkt A.8.63a–d.
2(168) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, vísitasía, dags. 18.8.1725. Merkt A.8.64a–f.
2(169) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, vísitasía, dags. 21.8.1749. Merkt A.8.65a–d.
2(170) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, vísitasía, dags. 15.8.1761. Merkt A.8.66a–g.
2(171) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, vísitasía, dags. 4.8.1790. Merkt A.8.67a–e.
2(172) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, vísitasía, dags. 5.7.1852. Merkt A.8.68a–c.

Skjalasöfn presta og prófaste (skjalaflokkur A.9):

2(295) a–b	Flatey á Breiðafirði, brauðmat, 1744. Merkt A.9.4.
2(296) a–b	Flatey á Breiðafirði, vísitasía, dags. 19.10.1785. Merkt A.9.18a–d.
2(297) a–b	Flatey á Breiðafirði, vísitasía, dags. 4.6.1809. Merkt A.9.20a–e.
2(298) a–b	Flatey á Breiðafirði, ályktun um 10 hundruð í jörðinni, dags. 30.7.1809. Merkt A.9.21a–b.
2(299) a–b	Flatey á Breiðafirði, lýsing, eigna- og ítakaskrá, ódagsett. Merkt A.9.46a–b.
2(300) a–b	Flatey á Breiðafirði, afhending, dags. 7.9.1860. Merkt A.9.32a–b.
2(301) a–b	Skálmarnesmúli, brauðmat, 1744. Merkt A.9.5a–b.
2(302) a–b	Skálmarnesmúli, vísitasía, dags. 28.9.1785. Merkt A.9.15a–b.
2(303) a–b	Skálmarnesmúli, lýsing, eigna- og ítakaskrá, ódagsett. Merkt A.9.45a–b.
2(304) a–b	Brjánslækur, brauðmat, 1744. Merkt A.9.6a–b.
2(305) a–b	Brjánslækur, úttekt, dags. 23.5.1780. Merkt A.9.13a–h.
2(306) a–b	Brjánslækur, úttekt, dags. 21.8.1848. Merkt A.9.22a–b.
2(307) a–b	Brjánslækur, lýsing, eigna- og ítakaskrá, ódagsett. Merkt A.9.47a–b.
2(308) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 9.8.1851. Merkt A.9.25.
2(309)	Brjánslækur, skoðun, dags. 29.9.1852. Kirkjan heldur öllum sínum eignum átölulaust eftir fyrri vísitasíum og kirkjuregistursbók prófastsdæmisins. Árið áður er minnst á eignir þessarar kirkju og Haga kirkju í Vatnsdal og hafa hlutaðeigandi umráðamenn kirkna þessara ekkert áhrætt það málefni síðan. Með því eignirnar í Vatnsdal eru tveggja kirkna eigindómur hljóta umsjónar- og fjárhaldsmenn þeirra að semja um málefnið og fá þann samning tilbærilega staðfestan eður kosta áreið og málssókn ef þess þykir með þurfa. Merkt A.9.53.
2(310) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 5.10.1857. Merkt A.9.28a–b.
2(311) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 12.7.1858. Merkt A.9.29a–b.
2(312)	Brjánslækur, skoðun, dags. 23.8.1860. Kirkjan heldur öllum eignum og ítökum átölulaust, nema að því leyti, að enn er ei til lykta leidd þræta sú sem er á milli Beneficiarii og Haga kirkju eigenda út af skógarparti í Vatnsdal, sem nefnist Mörk, milli Þingmannaár og Vatnsdalsár, og ætlar sóknarpresturinn eftir áskorun prófaste að vísa málinu til stiftsins. Merkt A.9.54a–b.

2(313)	Brjánslækur, vísitasía, dags. 30.8.1861. Kirkjan heldur öllum eignum og ítökum óátalið, nema skógarparti í Vatnsdal, sem Mörk nefnist, um hvörn þræta er eins og fyrri vísitasíur frá skýra og sem ei er til lykta leidd. Hefur viðkomandi sóknarprestur helst of lengi dregið að bera mál þetta undir stiftsyfirvöldin. Merkt A.9.55.
2(314)	Brjánslækur, vísitasía, dags. 11.8.1862. Kirkjan heldur sínum eignum og ítökum óátalið fyrir utan skógarpart þann sem getið er um í fyrri vísitasíum. Merkt A.9.60.
2(315) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 27.9.1900. Merkt A.9.37a–b.
2(316)	Brjánslækur: Guðmundur J. Einarsson, ábúandi á jörðinni, sendir bréf til jarðeignanefndar ríkisins þar sem hann biður um leyfi til að gera tilraun með laxaklak í Vatnsdalsá og Vatnsdalsvatni sem tilheyrir jörðinni. Dags. 4.7.1960. Merkt A.9.64a–b.
2(317)	Brjánslækur: Guðmundur J. Einarsson, ábúandi á jörðinni, ítrekar beiðni til jarðeignanefndar ríkisins um leyfi til að gera tilraun með laxaklak í Vatnsdalsá og Vatnsdalsvatni sem tilheyrir jörðinni. Dags. 26.6.1961. Merkt A.9.65a–b.
2(318)	Brjánslækur: Guðmundur J. Einarsson, ábúandi á jörðinni, ítrekar beiðni um leyfi til að gera tilraun með laxaklak í Vatnsdalsá og Vatnsdalsvatni sem tilheyrir jörðinni með bréfi til ráðabeyttisstjórans Baldurs Möller. Dags. 5.9.1961. Merkt A.9.66.
2(319)	Brjánslækur: Sigurvin Einarsson sendir, fyrir hönd Guðmundar J. Einarssonar, ráðuneyttisstjóra kirkjumálaráðuneytisins bréf þar sem hann óskar eftir að umsókn Guðmundar um laxaupveldi í Vatnsdalsá og Vatnsdalsvatni verði svarað án frekari tafa. Dags. 21.12.1961. Merkt A.9.67.
2(320)	Brjánslækur: Baldur Möller og Ragnar Bjarkan hjá dóms- og kirkjumálaráðuneytinu skrifa undir heimild Guðmundar Einarssonar á Brjánslæk til að gera tilraunir með laxaklak í Vatnsdalsá og Vatnsdalsvatni í Brjánslækjarlandi á hans kostnað. Dags. 2.6.1962. Merkt A.9.68.
2(321)	Brjánslækur: Guðmundur J. Einarsson biður dóms- og kirkjumálaráðuneytið um skriflegt leyfi til að byggja laxastiga við foss í Vatnsdalsá. Dags. 23.9.1963. Merkt A.9.69.
2(322)	Brjánslækur: Guðmundur J. Einarsson, bóndi á Brjánslæk, fær leyfi til að gera laxastiga í fossi í Vatnsdalsá, niður undir sjó, með þeim skilyrðum að allar framkvæmdir eru gerðar með ráði veiðimálastjóra ásamt óbreyttum skilmálum í bréfi ráðuneytisins 2.6.1962. Dags. 27.9.1963. Merkt A.9.70.
2(323) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 29.6.1751. Merkt A.9.71a–c.
2(324) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 15.10.1770. Merkt A.9.72a–c.
2(325) a–b	Bréf sr. Benedikts Þórðarsonar um skógarítak Hagakirkju í Brjánslækjarlandi, dags. 9.8.1851. Strikað er yfir færsluna í bókinni. Merkt A.9.73a–b.
2(326)	Brjánslækur, vísitasía, dags. 9.8.1851, þar sem efni bréfs sr. Benedikts Þórðarsonar er tekið fyrir og ætlað er að bera málefnið um skógana í Vatnsdal undir eigendur og umráðamenn kirkna Brjánslækjar og Haga. Merkt A.9.74a–b.
2(327)	Brjánslækur, yfirlit kirkjunnar, dags. 29.9.1852, þar sem fram kemur að umráðamenn kirkna Brjánslækjar og Haga hafi ekkert gert í málefni Vatnsdals. Merkt A.9.75a–b.
2(328)	Brjánslækur, yfirskoðun kirkjunnar, dags. 23.8.1860. Þræta um skógarpart í Vatnsdal sem nefnist Mörk á milli Þingmannaár og Vatnsdalsár var ekki leidd til lykta. Merkt A.9.76a–c.
2(329) a–b	Brjánslækur og Hagi: Afrit af bréfi sr. Þorvaldar Jakobssonar til stiftsyfirvaldanna yfir Íslandi um gerð landamerkjaskrár fyrir jörð Brjánslækjar. Fram kemur að bæði eigendur bændaeygnar Brjánslækjar og Hagakirkju samþykktu ekki lýsinguna. Dags. 1.3.1890. Merkt A.9.87a–d.

2(330) a–b	Brjánslækur, Moshlíð og Hagi. Afrit af bréfi Sigurðar Jenssonar til sr. Þorvaldar Jakobssonar sem inniheldur texta úr bréfi stiftsyfirvaldanna yfir Íslandi til Sigurðar, dagsettu 20. janúar sama ár, þar sem fjallað er um ágreining um skógarítak Hagakirkju í landi Brjánslækjar, ágreining um landamerki milli bændahlutans og kirkjueignarinnar í Brjánslæk og loks landamerki milli Brjánslækjar og Moshlíðar. Dags. 13.2.1893. Merkt A.9.88a–d.
2(331) a–b	Brjánslækur: Afrit af bréfi stiftsyfirvaldanna yfir Íslandi til sr. Þorvaldar Jakobssonar um ágreining milli bóndaeignar Brjánslækjar og kirkjueignar Brjánslækjar hvað varðar Vatnsdal og hálfan Penningsdal. Fram kemur að heppilegast væri að bændaeignin væri keypt til handa prestakallinu. Dags. 10.9.1894. Merkt A.9.89a–b.
2(332) a–b	Brjánslækur: Afrit af bréfi stiftsyfirvaldanna yfir Íslandi til sr. Þorvaldar Jakobssonar um kaup á bændahluta jarðarinnar Brjánslækjar. Dags. 19.12.1894. Merkt A.9.90a–c.
2(333) a–b	Brjánslækur, Moshlíð. Afrit af bréfi stiftsyfirvaldanna yfir Íslandi til sr. Bjarna Símonarsonar á Brjánslæk um að bændahlutinn í Brjánslæk ásamt hjáleigunni Moshlíð sé orðinn eign prestakallsins. Dags. 6.7.1898. Merkt A.9.91a–b.
2(334) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 24.4.1773. Merkt A.9.38a–c. A.9.38a–c.
2(335) a–b	Vatnsfjörður, úttekt, dags. 24.5.1780. Merkt A.9.61a–e.
2(336) a–b	Vatnsfjörður, úttekt, dags. 9.6.1884. Merkt A.9.59a–i.
2(337) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 23.9.1890. Merkt A.9.63.
2(338) a–b	Skálmarnesmúli, vísitasía, dags. 13.5.1810. Farið er yfir sölu og skiptingu á milli Jónasar Jónssonar, E. Kuld, Ragnheiðar Davíðsdóttur og Samúels Richter. Sökin var ekki afgjörð hvort landið að Urðum, Hvítungseyjar og Vattardalur teldist til þeirra 12 hundruða í kirkjueign eða kirkjan ætti 12 hundruð í heimalandinu. Merkt A.9.81.

Skjalasöfn Stjórnarráðs Íslands og dansk-íslenskrar stjórnýslu (skjalaflokkur A.11):

2(266)	Kvígindisfjörður: Bréf Þórðar Guðmundssonar í Kvígindisfirði um að fá leyfi til að kaupa samnefnda jörð. Dags. 25.3.1909. Merkt A.11.26.
2(267)	Kvígindisfjörður: Ágripsútskrift úr gjörðabók sýslunefnda Barðastrandarsýslu. Aðalfundur sýslunefndar þar sem lögð var fram beiðni Þórðar Guðmundssonar um kaup á jörðinni Kvígindisfirði. Bókað var að sýslunefnd teldi ekkert til fyrirstöðu að jörðin yrði seld. Dags. 1.4.1909. Merkt A.11.27.
2(268)	Kvígindisfjörður: Útskrift úr dómsmálabók Barðastrandarsýslu. Aukaréttur þar sem dómkvaddir voru Brynjólfur Bjarnason, sýslunefndarmaður á Litlani, og Jóhann Sigurðsson á Kirkjubóli til að gera lýsingu á jörðinni. Dags. 22.4.1909. Merkt A.11.28.
2(269) a–b	Kvígindisfjörður: Skoðunar- og matsgjörð Brynjólfs Bjarnasonar og Jóhanns Sigurðssonar á jörðinni. Dags. 11.6.1909. Merkt A.11.29.
2(270) a–b	Kvígindisfjörður: Útskrift úr dómsmálabók Barðastrandarsýslu. Aukaréttur þar sem staðfest var virðingargjörð á jörðinni. Dags. 23.6.1909. Merkt A.11.30a–b.
2(285) a–b	Svarbréf oddvita Súðavíkurhrepps til sýslumanns vegna fyrirspurnar Stjórnarráðs Íslands frá 29.12.1919 um almenninga, dags. 19.3.1920. Merkt A.11.36.
2(286) a–b	Svarbréf oddvita Ögurhrepps til sýslumanns vegna fyrirspurnar Stjórnarráðs Íslands frá 29.12.1919 um almenninga, dags. 20.3.1920. Merkt A.11.37.
2(287) a–b	Svarbréf oddvita Reykjarfjarðarhrepps til sýslumanns vegna fyrirspurnar Stjórnarráðs Íslands frá 29.12.1919 um almenninga, dags. 15.2.1920. Merkt A.11.38a–b.

2(288) a–b	Svarbréf H. Jónssonar v. Nauteyrarhrepps til sýslumanns vegna fyrirspurnar Stjórnarráðs Íslands frá 29.12.1919 um almenninga, dags. 12.2.1920. Merkt A.11.39.
------------	---

Bréfasöfn og bréfabækur biskupa (skjalaflokkur A.12):

2(271) a–b	Bréf sr. G. Jónssonar í Selárdal þar sem sagt er frá að ályktað hafi verið, eftir reskripti frá 18.4.1761 um ábýlisjörð fyrir presta, að þriðji partur jarðarinnar Brjánslækjar, þ.e. bóndaeignin, ásamt Engey, skuli vera ábýlisjörð prestsins á Brjánslæk. Dags. 8.8.1819. Merkt A.12.3.
2(272) a–b	Bréf sr. Runólfs Erlendssonar á Brjánslæk til biskups um að þriðji partur Brjánslækjar, þ.e. bóndaeignin, ásamt Engey, skuli vera ábýlisjörð prestsins á Brjánslæk. Dags. 16.9.1823. Merkt A.12.4.
2(273) a–b	Bréf sr. Benedikts Þórðarsonar til Helga G. Thordersens biskups um jarðeignir í Vatnsfirði. Dags. 2.1.1849. Merkt A.12.5a–h.
2(274) a–b	Eftirrit af bréfi Helga G. Thordersens biskups til sr. Benedikts Þórðarsonar um bændahlut og hlut kirkjunnar í jörðinni Brjánslæk. Dags. 9.3.1849. Merkt A.12.6.
2(275) a–b	Brjánslækur, afrit af byggingarbréfi fyrir 20 hundruðum í jörðinni, dags. 10.7.1849. Merkt A.12.7a–c.
2(276) a–b	Greinargerð sr. Benedikts Þórðarsonar á Brjánslæk um kirkjueign og bændaeign jarðarinnar og óvissuna sem uppi er um það efni. Brynjólfur kallar eftir frekari rannsókn. Dags. 2.1.1850. Merkt A.12.8a–c.
2(277) a–b	Brjánslækur, landamerkjabréf kirkju og staðar, dags., 1.7.1855, þinglýst 5.7.1855. Merkt A.12.9a–c.
2(278) a–b	Skýrsla um tekjur og útgjöld Brjánslækjar-prestakalls frá fardögum 1893 til fardaga 1898. Dags. 3.2.1899. Merkt A.12.10a–c.
2(279) a–b	Bréf sr. Jóns Ormssonar í Sauðlauksdal til biskups um að ágreiningur sé uppi um landamerki í Vattardal milli Vattarness og Skálmarnesmúla. Dags. 9.4.1813. Merkt A.12.11.
2(280) a–b	Bréf sr. Runólfs Erlendssonar í Gufudal um ýmis atriði, m.a. um að menn á Kirkjubóli á Bæjarnesi hafi hug á að lögfesta part undan Kvígindisfirði sem þeir hafi leigt um nokkur ár. Dags. 25.1.1808. Merkt A.12.12a–b.

Önnur óprentuð frumgögn (skjalaflokkur A.16):

2(289)	Fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins til sveitarfélaga um afrétti og upprekstrarrétt, dags. 20.2.1989. Merkt A.16.1.
2(290)	Svar oddvita Reykjarfjarðarhrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins um afrétti og upprekstrarrétt, dags. 10.11.1989. Merkt A.16.3.
2(291)	Svar oddvita Súðavíkurhrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins um afrétti og upprekstrarrétt, dags. 25.8.1989. Merkt A.16.4.
2(292)	Bréf Hákonar Bjarnasonar hjá Skógrækt ríkisins til atvinnumálaráðuneytisins um að ráðuneytið hlutist til um að ítökum verði aflýst með vísun í V. kafla laga nr. 100 frá 14. maí 1940. Með bréfinu eru 45 fylgiskjöl, m.a. um Flateyjarkirkju og Vatnsfjörð. Dags. 3.7.1953. Merkt A.16.7a–h.
2(293)	Bréf sýslumannsins í Barðastrandarsýslu til atvinnumálaráðuneytisins með skrá, dagsettri 30.9.1963, yfir ítök í umdæminu sem fallið hafi úr gildi með lögum nr. 113/1952. Dags. 8.10.1963 og 30.9.1963. Merkt A.16.8a–f.
2(294) a–b	Skálmardalur, afrit af gjafabréfi sr. Jóns Þorleifssonar til Einars Þorleifssonar fyrir hálfri jörðinni með landamerkjum, dags. 12.7.1573. Merkt A.16.12.
2(348) a–b	Brjánslækur, Hagi á Barðaströnd: Eftirrit af landamerkjaskrá fyrir prestssetrið Brjánslæk gerð af sr. Þorvaldi Jakobssyni, dags. 7. og 11.11.1889. Fram kemur

		að J. Guðmundsson og Björn Sigurðsson hafi neitað að skrifa undir landamerkjaskrána. Merkt A.16.13a–c.
	2(349) a–b	Brjánslækur, Moshlíð: Eftirrit af bréfi Sigurðar Jenssonar, fyrir hönd eigenda bændaeygnar Brjánslækjar, til sr. Þorvaldar Jakobssonar á Brjánslæk um að eigendur bændaeygnarinnar geti ekki skrifað undir landamerkjaskrá sem hann sendi þeim vegna landamerkja Moshlíðar og eignar hálfes Penningsdals og alls Vatnsdals. Dags. 5.12.1889. Merkt A.16.14.
	2(350) a–b	Brjánslækur, Hagi á Barðaströnd: Bréf Sigurðar Jenssonar til stiftsfirvalda þar sem hann sendir bréf prestsins á Brjánslæk um ágreining um landamerki prestsseturs Brjánslækjar, Hagakirkju og bændaeygnar Brjánslækjar og leitar úrskurðar stiftsfirvaldanna um hverja meðferð hann skuli hafa í málinu. Dags. 9.4.1890. Merkt A.16.15.
	2(351) a–b	Brjánslækur, Hagi á Barðaströnd: Afrit af bréfi stiftsfirvalda til prófastsins í Barðastrandarprófastsdæmi þar sem honum er leiðbeint að skipa prestinum að Brjánslæk að kalla hlutaðeigendur að ágreiningi um landamerki prestsseturs Brjánslækjar, Hagakirkju og bændaeygnar Brjánslækjar fyrir sáttanefnd. Ef þeir fáist ekki til að samþykkja landamerkjaskrá Brjánslækjar ætti hann að leggja málið undir landamerkjadóm. Dags. 4.11.1890. Merkt A.16.16a–b.
	2(352) a–b	Brjánslækur: Bréf sr. Þorvaldar Jakobssonar til stiftsfirvalda um ágreining um skógarítak í Vatnsdal og landamerki Brjánslækjar. Dags. 4.7.1892. Bréfinu fylgdi uppdráttur, sjá skjal nr. 2(318). Merkt A.16.17a–d.
	2(353)	Brjánslækur, Hagi á Barðaströnd: Afstaða örnefna í Vatnsdal, ódagsettur uppdráttur frá 1892. Fylgir bréfi sr. Þorvaldar Jakobssonar til stiftsfirvalda frá 4.7.1892, sbr. skjal nr. 2(317). Merkt A.16.18.
	2(354) a–b	Brjánslækur: Bréf Sigurðar Jenssonar til stiftsfirvalda um bréf sr. Þorvalds Jakobssonar þar sem skýrt er frá ágreiningi um landamerki á milli Brjánslækjarprestakalls, eigenda Hagakirkju og eigenda bændaeygnar Brjánslækjar. Dags. 25.10.1892. Merkt A.16.19a–b.
	2(355) a–b	Brjánslækur: Virðing bóndaeygnar í jörðinni, dags. 13.6.1893. Merkt A.16.20.
	2(356) a–b	Brjánslækur, Moshlíð: Álit sr. Þorvaldar Jakobssonar á virðingu bændahlutans í Brjánslæk ásamt hjáleigunni Moshlíð. Dags. 20.6.1893. Merkt A.16.21a–d.
	2(357) a–b	Brjánslækur: Bréf sr. Þorvaldar Jakobssonar til prófastsins í Barðastrandarprófastsdæmi um landamerki og landskipti á Brjánslækjareignum. Dags. 21.6.1893. Merkt A.16.22a–d.
	2(358) a–b	Brjánslækur: Bréf Sigurðar Jenssonar til stiftsfirvalda um ágreining varðandi landamerki og landskipti milli kirkjueignar og bændahlutans í Brjánslæk. Dags. 28.6.1894. Merkt A.16.23a–c.
	2(359) a–b	Brjánslækur: Bréf Sigurðar Jenssonar til stiftsfirvalda með fylgiskjöllum, sjá skjöl nr. A.16.22, A.16.23 og A.16.25. Dags. 10.7.1894. Merkt A.16.24.
	2(360) a–b	Brjánslækur, Moshlíð: Yfirlýsing Sigríðar Johnsen um að hún sé viljug til að selja bændahlutann í Brjánslæk og hjáleiguna Moshlíð fyrir 2.000 kr. Dags. 10.7.1894. Merkt A.16.25.
	2(361) a–b	Brjánslækur, Hagi á Barðaströnd: Uppkast eða afrit af bréfi stiftsfirvalda um ágreining um landamerki og ítök í Vatnsfirði. Dags. 29.8.1894. Merkt A.16.26a–b.
	2(362) a–b	Brjánslækur, Moshlíð: Bréf sr. Þorvaldar Jakobssonar til stiftsfirvalda um nýtingu, afnot og sitt álit á virði þriðjungs Vatnsdals, hálfes Penningsdals og þrætuskákarinnar milli Brjánslækjar og Moshlíðar. Dags. 11.10.1894. Merkt A.16.27a–b.
	2(363) a–b	Brjánslækur, Moshlíð: Samþykki sr. Þorvaldar Jakobssonar fyrir því að bændaeygnin í Brjánslæk ásamt hjáleigunni Moshlíð verði keypt til handa Brjánslækjarprestakalli fyrir 2.000 kr. Dags. 11.10.1894. Merkt A.16.28.

2(364) a-b	Brjánslækur, Moshlíð: Eigendur og umráðamenn bændaeignarinnar í Brjánslæk lýsa því yfir að þeir eru fúsir að selja Brjánslækjarprestakalli bændaeignina ásamt hjáleigunni Moshlíð fyrir 2.000 kr. Dags. 16.10.1894. Merkt A.16.29.
2(365) a-b	Brjánslækur, Moshlíð: Yfirlýsing um að á safnaðarfundum Brjánslækjarsóknar hafi verið samþykkt að æskilegt væri að Brjánslækjarprestakall keypti bændapartinn í Brjánslæk og Moshlíð fyrir 2.000 kr. Dags. 12.5.1895. Merkt A.16.30.
2(366) a-b	Brjánslækur: Útdráttur úr héraðsfundarbók Barðastrandarprófastsdæmis um kaup prestakallsins á bændahlut í Brjánslæk. Dags. 19.6.1895. Merkt A.16.31.
2(367)	Þverá: Bréf Jóhanns Skaptasonar til dóms- og kirkjumálaráðuneytisins um að fá eyðibýlið Þverá leigt. Fjallað er um jörðina, þar á meðal landamerkin og vísað er í landamerkjaskrá (þ.e. landamerkjabók) Barðastrandarsýslu. Hjá liggur bréf Jóhanns frá 26.2.1943 þar sem hann óskar svara við fyrirspurninni. Dags. 20.5.1942 og 26.2.1943. Merkt A.16.32a–c.
2(368)	Brjánslækur: Afrit af byggingarbréfi Sigurðar Haukdal, prófasts í Barðastrandarprófastsdæmi, fyrir hönd dóms- og kirkjumálaráðuneytisins, til Guðmundar J. Einarssonar fyrir prestssetursjörðinni Brjánslæk. Dags. 31.8.1942 og 5.9.1942. Merkt A.16.33a–b.
2(369)	Brjánslækur: Bréf Sigurðar Elíassonar, formanns nýbýlaneftdar Austur-Barðastrandarsýslu, til Guðmundar J. Einarssonar á Brjánslæk um stofnun nýbýlis á Brjánslæk. Dags. 15.1.1950. Merkt A.16.34.
2(370)	Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um stofnun nýbýlis á Brjánslæk. Dags. 21.2.1950. Merkt A.16.35a–b.
2(371) a–b	Brjánslækur: Afrit af byggingarbréfi dóms- og kirkjumálaráðuneytisins til Guðmundar J. Einarssonar fyrir hálfri jörðinni Brjánslæk, með samþykki Guðmundar frá 18.3.1954. Á skjalið er skráð að það sé mótttekið 31.3.1954 og innfært í afsals- og veðmálabók Barðastrandarsýslu. Dags. 12.11.1953. Merkt A.16.36a–c.
2(372)	Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um framkvæmdir á jörðinni Brjánslæk. Einnig segir í bréfinu að byggingarbréf fyrir hálfri jörðinni sé innritað í veðmálabækur sýslunnar, en eyðibýli sem fylgt hafi „jörðinni frá ómunatíð, hafa verið tekin undan jörðinni í byggingarbréfi þess, og rírir það kosti hennar að mun. bæði hvað snertir silúngsveiði og þó einkum beitoland“. Dags. 13.4.1954. Merkt A.16.37.
2(373)	Brjánslækur: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Guðmundar J. Einarssonar um lánsmöguleika til bygginga. Dags. 27.4.1954. Merkt A.16.38.
2(374)	Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um lán vegna framkvæmda en einnig um að hann vanti land til viðbótar vegna ræktunar. Dags. 21.9.1954. Merkt A.16.39.
2(375)	Brjánslækur: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Guðmundar J. Einarssonar, aðallega um ræktunarlán. Einnig segir að landnámsstjóri geti engin áhrif haft á breytingu á landskiptum eða útvegum viðbótarlands. Krotað er yfir þann texta í bréfinu. Dags. 28.9.1954. Merkt A.16.40.
2(376)	Brjánslækur: Bréf dóms- og kirkjumálaráðuneytisins til landnámsstjóra um útmælingu á ræktunarlandi úr óskiptu landi Brjánslækjar. Óskað er umsagnar landnámsstjóra. Með eiga að fylgja bréf Guðmundar J. Einarssonar frá 2.9.1954 og bréf sýslumanns í Barðastrandarsýslu frá 21. sama mánaðar. Þau eru ekki varðveitt með bréfinu. Dags. 29.9.1954. Merkt A.16.41.
2(377)	Brjánslækur: Afrit af bréfi Pálma Einarssonar landnámsstjóra til dóms- og kirkjumálaráðuneytisins um skipti á landi Brjánslækjar. Hjá liggur afrit af bréfi Ragnars Bjarkan hjá dóms- og kirkjumálaráðuneytinu til sýslumannsins í Barðastrandarsýslu, dags. 7.10.1954, um samþykki ráðuneytisins við málaleitun

		ábúandans í samræmi við tillögur landnámsstjóra. Dags. 1.10.1954. Merkt A.16.42a–b.
2(378)		Brjánslækur: Afrit af bréfi til menntamálaráðuneytisins um að örnefnanefnd hafi samþykkt að mæla með nafninu Brjánslækur II á nýbýli Guðmundar J. Einarssonar. Fram kemur að nýbýlið standi við túnjaðar heimastaðarins. Dags. 5.10.1954. Merkt A.16.43.
2(379)		Brjánslækur: Lýsing Egils Ólafssonar, trúnaðarmanns Búnaðarfélags Íslands, á óskiptu en ræktanlegu landi heimajarðarinnar Brjánslækjar I–II. Dags. 8.12.1958. Merkt A.16.44a–b.
2(380)		Þverá: Lýsing Egils Ólafssonar á eyðibýlinu Þverá við Vatnsfjörð. Dags. 8.12.1958. Merkt A.16.45.
2(381)		Hella: Lýsing Egils Ólafssonar á eyðibýlinu Hellu við Vatnsfjörð. Dags. 8.12.1958. Merkt A.16.46.
2(382)		Brjánslækur: Lýsing og stærð eyðibýlisins Vatnsdalsbakkar, sem heyri undir jörðina Brjánslæk í Barðastrandarhreppi. Dags. 8.12.1958. Merkt A.16.47a–b.
2(383) a–b		Brjánslækur: Bréf Össurar Guðbjartssonar á Láganúpi til landnámsstjóra um að hann gefi umsögn til landnáms ríkisins varðandi nýbýlisstofnun Einars Guðmundssonar á Brjánslæk. Dags. 5.2.1959. Merkt A.16.48a–b.
2(384)		Brjánslækur, Þverá: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um að Einar Guðmundsson fái aðstoð við að stofna nýbýli úr landi Brjánslækjar. Fram kemur að sóknarnefnd Brjánslækjarprestakalls leggist á móti því að nokkuð af landi prestssetursins verði lagt til nýbýlis, en hún mæli hins vegar með því að eyðikotið Þverá verði látið af hendi ásamt Vatnsdalsbökkum. Dags. 20.2.1959. Merkt A.16.49a–c.
2(385)		Þverá: Bréf dóms- og kirkjumálaráðuneytisins til landnámsstjóra þar sem óskað er umsagnar um beiðni Einars Guðmundssonar um að stofna nýbýli og fá erfðafestuábúð á landi eyðijarðarinnar Þverár. Með eiga að vera tvö fylgiskjöl sem eru ekki varðveitt með bréfinu. Dags. 14.3.1959. Merkt A.16.50.
2(386)		Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til Pálma Einarssonar landnámsstjóra um ræktunarsjóðslán til nýbýlis á Brjánslæk. Dags. 2.5.1959. Merkt A.16.51a–b.
2(387)		Brjánslækur: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Guðmundar J. Einarssonar um ræktunarsjóð og lán til nýbýla. Dags. 8.5.1959. Merkt A.16.52.
2(388)		Þverá: Afrit af bréfi landnámsstjóra til dóms- og kirkjumálaráðuneytisins. Móttekið er bréf ráðuneytisins þar sem óskað er umsagnar um beiðni Einars Guðmundssonar um að fá Þverá til erfðaábúðar og búsetu. Dags. 12.5.1959. Merkt A.16.53.
2(389)		Brjánslækur, Þverá: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Einars Guðmundssonar á Brjánslæk vegna erindis Einars frá 20. febrúar 1959, um endurreisn ábúðar á Þverá með viðbótarlandi frá Brjánslæk II. Meðal annars er fjallað um svonefnda Vatnsdalsbakka. Dags. 13.5.1959. Merkt A.16.54a–b.
2(390)		Þverá: Afrit af fundargerð skipulagsnefndar prestssetra í dóms- og kirkjumálaráðuneytinu. Tekin var fyrir umsókn Einars Guðmundssonar um erfðaábúð á eyðibýlinu Þverá. Nefndin mælti með að eyðibýlið yrði leigt Einari en með þeim skilyrðum að ábúandinn öðlist nýbýlaréttindi á jörðinni. Dags. 26.5.1959. Merkt A.16.55.
2(391)		Þverá: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Einars Guðmundssonar. Send er úrskrift af fundargerð skipulagsnefndar prestssetra frá 12. mars 1959. Tekin er fyrir umsókn Einars um erfðaábúð á Þverá. Nefndin mælir með því að jörðin verði

		leigð Einari en að hann öðlist nýbýlaréttindi á jörðinni. Dags. 18.1.1960. Merkt A.16.56.
2(392) a–b	Brjánslækur, Þverá: Bréf Einars Guðmundssonar til landnámsstjóra um Þverá. Segir hann að Brjánslækur II muni leggja land til nýbýlisins. Vísað er í skýrslu Egils Ólafssonar um stærð ræktanlegs lands. Einar sendir með landamerki Þverár. Það skjal er ekki varðveitt með bréfinu. Dags. 20.1.1960. Merkt A.16.57a–b.	
2(393)	Þverá: Afrit af bréfi landnámsstjóra til sr. Sveins Víkings um hvaða réttindi megi ákveða Einari Guðmundssyni í byggingarbréfi fyrir eyðijörðinni Þverá. Fjallað er um Vatnsdalsbakka og þá segir landnámsstjóri í bréfinu að jarðabók Árna Magnússonar telji Vatnsdal sem afréttarland. Þá segir að Vatnsdalsbakkar séu í óskiptu beiti- og afréttarlandi. Lagt er til að fimm hektarar verði teknir frá hvorum aðila um sig, Guðmundi J. Einarssyni annars vegar og prestssetrinu hins vegar. Dags. 26.1.1960. Merkt A.16.58a–b.	
2(394)	Moshlíð, Þverá: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um að Einari syni sínum hafi verið synjað um land á Vatnsdalsbökkum til viðbótar við Þverárland. Varpað fram þeirri hugmynd að Einar taki frekar ábúð í Moshlíð. Dags. 26.1.1960. Merkt A.16.59a–b.	
2(395) a–b	Brjánslækur, Þverá: Bréf sr. Sveins Víkings um samþykki sitt fyrir því að Einar Guðmundsson fái allt að 10 hektara land til ræktunar við Þverárland. Talin eru upp þrjú skilyrði: að landið rýri sem allra minnst verðgildi og notagildi hins sameiginlega Brjánslækjarlands, að samþykki fáið frá biskupi Íslands og að annar umráðamaður landsins veiti sitt samþykki. Dags. 1.2.1960. Merkt A.16.60.	
2(396)	Moshlíð: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Guðmundar J. Einarssonar um að Einar Guðmundsson sækir um ábúð fyrir Moshlíð. Einnig er fjallað um byggingarsjóð og ræktunarsjóð. Þá segir að Einar muni eflaust tryggja framtíð sína betur með því að taka Moshlíð heldur en að ráðast í að byggja upp nýtt býli, sem grundvallast á landi Þverár, þar sem ræktunarskilyrði séu lakari á Þverá en í Moshlíð. Dags. 11.2.1960. Merkt A.16.61a–b.	
2(397)	Brjánslækur, Moshlíð: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um að Einar Guðmundsson sækir frekar um Moshlíð til ábúðar. Guðmundur ræðir nokkra af skilmálum sínum, s.s. að honum verði leyft að afsala Einari „mínun helmingi Brjánslækjar 1/3 veiðirétt í vatni og ám ... að ég afsali honum af mínum parti beitolands óræktanlegs, 1/10 hluta (1/20 hluta af beitolandinu) til uppbótar á beit í Moshlíð“. Dags. 14.2.1960. Merkt A.16.62.	
2(398)	Moshlíð, Þverá: Afrit af bréfi landnámsstjóra til jarðeignadeildar ríkisins um Moshlíð og að Einar Guðmundsson fái hana til ábúðar í stað þess að stofna til nýbýlis á eyðijörðinni Þverá. Dags. 22.2.1960. Merkt A.16.63a–b.	
2(399)	Hella, Moshlíð, Uppsalar, Þverá: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um umsókn Einars sonar síns fyrir kotinu Moshlíð til jarðeignanefndar ríkisins. Sótt er um byggingarbréf fyrir kotið. Fram kemur að hreppsnefnd hafi gert tilraunir til að ná undir umráð sveitarinnar eyðibýlunum Þverá, Hellu og Uppsölum ásamt öllum Vatnsdal til að nota landið til afréttar fyrir sauðfé. Dags. 17.3.1960. Merkt A.16.64a–b.	
2(400)	Moshlíð: Bréf landbúnaðarráðuneytisins til landnámsstjóra vegna skiptingar á Moshlíð. Dags. 25.7.1960. Merkt A.16.65a–b.	
2(401)	Brjánslækur, Moshlíð: Afrit af bréfi landbúnaðarráðuneytisins til Einars Guðmundssonar, Brjánslæk II, um heimild fyrir makaskiptum á einum hektara úr landi Moshlíðar gegn jafnstórri skák úr Brjánslæk II. Leyfið er háð samþykki	

		Guðmundar bónda á Brjánslæk II og landnámsstjóra. Dags. 7.3.1961. Merkt A.16.66.
2(402)		Brjánslækur, Moshlíð: Afrit af bréfi Guðmundar J. Einarssonar á Brjánslæk um að hann hafi haft skipti við Einar son sinn á einum hektara lands, svonefndu Hrófsnesi, sem tilheyri nýbýli sínu á Brjánslæk. Fram kemur í bréfinu að landið takmarkist „af stórstraums flæðarmáli að innan og lækjará fyrir neðan brú, Að vestan af þjóðveginum frá brú, og c.a. 200 metra úteftir þjóðveginum“. Þá segir að land þetta hafi komið í hlut Guðmundar við skiptingu jarðarinnar árið 1949. Á móti láti Einar jafnstóra landspildu úr þeim hluta Moshlíðar sem honum tilheyri skv. byggingarbréfi og liggi hún á mörkum Brjánslækjar og Moshlíðar. Dags. 1.5.1961. Merkt A.16.67.
2(403)		Moshlíð: Bréf frá landbúnaðarráðuneytinu til Herberts Andersens um að sendur sé leigusamningur fyrir hluta úr Moshlíð. Leigusamningurinn liggur ekki hér með bréfinu. Dags. 4.5.1961. Merkt A.16.68.
2(404)		Brjánslækur, Moshlíð: Afrit af bréfi landnámsstjóra, með vísun í bréf landbúnaðarráðuneytis til Einars Guðmundssonar, Brjánslæk II, dagsett 7. mars 1961, um að heimiluð séu makaskipti á einum hektara úr landi Moshlíðar gegni jafn stórri skák úr Brjánslæk. Landnámsstjóri samþykkir ráðstöfunina. Dags. 8.5.1961. Merkt A.16.69.
2(405)		Moshlíð: Herbert Andersen sendir staðfestan samning fyrir hluta úr jörðinni Moshlíð. Fram kemur að leigusamningurinn sé sendur með staðfestingu ráðuneytisins en löggilti pappírinn afhendist sýslumanni. Dags. 30.5.1961. Merkt A.16.70.
2(406)		Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til Pálma Einarssonar landnámsstjóra um ábúð á Brjánslæk. Einnig kemur fram fyrirspurn um lán úr ræktunarsjóði. Dags. 11.9.1963. Merkt A.16.71.
2(407)		Brjánslækur: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Guðmundar J. Einarssonar um Brjánslæk I og ræktunarstyrk. Dags. 16.9.1963. Merkt A.16.72.
2(408) a–b		Brjánslækur: Bréf Einars Guðmundssonar til landnámsstjóra um land til handa nýbýlinu Seftjörn. Einar leggur til að býlið fái land og veiðiréttindi frá Brjánslæk II og að býlin hafi makaskipti á ræktanlegu landi, en beitiland verði óskipt. Dags. 15.11.1963. Merkt A.16.73a–b.
2(409)		Brjánslækur: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Einars Guðmundssonar um land handa nýbýlinu Seftjörn. Dags. 27.11.1963. Merkt A.16.74.
2(410)		Brjánslækur, Moshlíð: Afrit af bréfi landnámsstjóra til dóms- og kirkjumálaráðuneytisins um að meðfylgjandi sé bréf frá Guðmundi J. Einarssyni (það bréf liggur ekki hér með). Fjallað er um byggingu Guðmundar á Brjánslæk, Seftjörn, sem sé úrskiptur 1/3 hluti Brjánslækjar II, Þverá og Moshlíð. Dags. 4.12.1964. Merkt A.16.75.
2(411)		Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um búsetu á Brjánslæk. Dags. 13.12.1963. Merkt A.16.76a–b.
2(412)		Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um Brjánslæk II, Seftjörn og laxaklak í Vatnsdalsá. Dags. 13.12.1963. Merkt A.16.77a–b.
2(413)		Brjánslækur: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Guðmundar J. Einarssonar um ræktunarundirbúning á prestssetrinu. Fram kemur að landnámsstjóri hafi skrifað landbúnaðarráðuneytinu bréf um málið. Dags. 19.12.1963. Merkt A.16.78.
2(414)		Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um jarðræktar- og girðingarstyrk til að gera nýbýlið Brjánslæk II að tveimur býlum. Einnig segir að ekkert svar hafi borist frá ráðuneytinu um að Einar Guðmundsson fái 1/3 af veiðirétti í vatni og á. Dags. 5.6.1966. Merkt A.16.79.

2(415)	Brjánslækur: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Guðmundar J. Einarssonar um nýbýlin Brjánslæk II og Seftjörn. Dags. 13.6.1966. Merkt A.16.80.
2(416)	Brjánslækur, Moshlíð: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til Pálma Einarssonar landnámsstjóra um Brjánslæk II, nýbýlið Seftjörn og Moshlíð. Dags. 23.6.1966. Merkt A.16.81a–b.
2(417)	Brjánslækur, Moshlíð: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Guðmundar J. Einarssonar um jarðir í Vatnsfirði, Brjánslæk, Moshlíð og Þverá. Fram kemur að Seftjörn sé stofnuð á landi Þverár og úr hluta Moshlíðar. Dags. 30.6.1966. Merkt A.16.82a–b.
2(418)	Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um skipti á landi Brjánslækjar. Guðmundur segir frá skiptum sem átti að gerast 1954 en sér hafi verið ómögulegt að samþykkja þau. Dags. 8.7.1966. Merkt A.16.83a–b.
2(419)	Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til Pálma Einarssonar landnámsstjóra um 8–10 ha viðbót af óskiptu landi til túnræktar. Dags. 29.7.1966. Merkt A.16.84.
2(420)	Brjánslækur: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Guðmundar J. Einarssonar, Brjánslæk II. Staðfest móttaka á bréfi frá 29. júlí 1966. Rætt hefur verið við ráðuneytið um að skipaður yrði oddamaður til að skipta úr viðbótarlandi handa Guðmundi. Dags. 9.8.1966. Merkt A.16.85.
2(421)	Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um væntanlega ræktun sína í landi Brjánslækjar. Dags. 30.8.1966. Merkt A.16.86a–b.
2(422) a–b	Brjánslækur: Bréf Einars og Ragnars Guðmundssona á Brjánslæk til Árna Jónssonar landnámsstjóra um ábúð og leigu á Brjánslæk. Með liggur afrit af bréfi Einars og Ragnars til Baldurs Möllers ráðuneytisstjóra um sama efni. Dags. 12.3.1970. Merkt A.16.87a–e.
2(423)	Brjánslækur: Afrit af bréfi Árna Jónssonar landnámsstjóra til Einars og Ragnars Guðmundssona á Brjánslæk, dags. 30.4.1970. Staðfest er móttaka bréfs þeirra frá 12.3.1970, auk afrits af bréfi þeirra til dóms- og kirkjumálaráðuneytisins varðandi tillögur um leiguafnot og skiptingu lands á Brjánslæk. Árni segir frá samskiptum sínum við Baldur Möller ráðuneytisstjóra og kveðst hafa fengið upplýsingar um að Brjánslækur verði lagður niður sem prestssetur, en þá komi til greina sala á jörðinni. Merkt A.16.88.
2(424)	Brjánslækur: Svar landbúnaðarráðuneytisins til Alþýðusambands Vestfjarða um svæði fyrir orlofsheimili í landi Brjánslækjar. Dags. 16.11.1971. Merkt A.16.89.
2(425)	Brjánslækur: Svar landbúnaðarráðuneytisins við bréfi frá Baldri Guðmundssyni á Brjánslæk en hann hefur óskað eftir að fá leigða jörðina Brjánslæk I og byggðan til búskapar. Ráðuneytið hefur óskað eftir að jarðræktarráðunautur Búnaðarfélags Íslands verði til ráðgjafar. Dags. 7.1.1972. Merkt A.16.90.
2(426)	Brjánslækur: Bréf frá landbúnaðarráðuneytinu til náttúruverndarráðs í tilefni af bréfi ráðuneytisins til Björns Bjarnasonar ráðunauts um Brjánslæk á Barðaströnd. Vísað er í bréf frá 4.10.1972 um að Björn Bjarnason geri tillögur um notagildi Brjánslækjar. Óskað er eftir tillögum Náttúruverndarráðs um tillögu að landsvæði til náttúruverndar. Dags. 13.2.1973. Merkt A.16.91.
2(427)	Hella: Bréf frá landbúnaðarráðuneytinu til Jóhanns Skaptasonar. Send fjögur eintök af leigusamningi um sumarbústaðaland á Hellu á Barðaströnd. Leigusamningurinn er ekki varðveittur með bréfinu. Dags. 27.4.1973. Merkt A.16.92.
2(428)	Brjánslækur: Bréf frá landbúnaðarráðuneytinu til Ragnars Guðmundssonar á Brjánslæk. Sent uppkast að byggingarbréfi fyrir Brjánslæk. Byggingarbréfið er ekki varðveitt með bréfinu. Dags. 4.5.1973. Merkt A.16.93.
2(429)	Brjánslækur: Bréf frá landbúnaðarráðuneytinu til Einars Guðmundssonar á Seftjörn. Sent uppkast að byggingarbréfi fyrir Seftjörn. Byggingarbréfið er ekki varðveitt með bréfinu. Dags. 4.5.1973. Merkt A.16.94.

	2(430)	Brjánslækur: Bréf frá landbúnaðarráðuneytinu til Guðmundar Einarssonar á Brjánslæk um ráðstafanir á nýbýlinu Brjánslæk II. Dags. 30.5.1973. Merkt A.16.95
--	--------	---

Jarðabréf og máldagar og fleira úr Íslensku fornbréfasafni (skjalaflokkur B.1):

	4(28)	Skrá Páls Jónssonar biskups um kirkjur og staði Skálholtsbiskupsdæmis, um 1200. Ísl. fornbr. XII, bls. 1–15.
	4(29)	Gufudalskirkja, máldagi, 1238. Ísl. fornbr. I, bls. 519–522.
	4(30)	Gufudalskirkja, Gíslamáldagi, 1570 eða síðar. Ísl. fornbr. XV, bls. 587–588.
	4(31)	Múlakirkja á Skálmarnesi, máldagi 1363. Ísl. fornbr. III, bls. 195.
	4(32)	Múlakirkja á Skálmarnesi, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 152.
	4(33)	Múlakirkja á Skálmarnesi, máldagi, um 1470. Ísl. fornbr. V, bls. 592.
	4(34)	Múlakirkja á Skálmarnesi og bænhús í Skálmardal, máldagar, um 1491–1518. Ísl. fornbr. VII, bls. 79.
	4(35)	Múlakirkja á Skálmarnesi, Gíslamáldagi, 1570 eða síðar. Ísl. fornbr. XV, bls. 586–587.
	4(36)	Brjánslækjarkirkja, máldagi 1363. Ísl. fornbr. III, bls. 194.
	4(37)	Brjánslækjarkirkja, máldagi, 1532. Ísl. fornbr. IX, bls. 644–645.
	4(38)	Brjánslækjarkirkja, Gíslamáldagi, 1570 eða síðar. Ísl. fornbr. XV, bls. 585–586.
	4(39)	Flateyjarkirkja, máldagi 1363. Ísl. fornbr. III, bls. 194–195.
	4(40)	Flateyjarkirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 152.
	4(41)	Flateyjarkirkja, vitnisburður um máldaga, dags. 10.4.1548. Ísl. fornbr. XI, bls. 629.
	4(42)	Flateyjarkirkja, vitnisburður um eignir og ítök, dags. 14.4.1548. Ísl. fornbr. XI, bls. 639–640.
	4(43)	Flateyjarkirkja, kvittun um reikningsskap, dags. 28.7.1565. Ísl. fornbr. XIV, bls. 408–409.
	4(44)	Flateyjarkirkja, Gíslamáldagi, 1570 eða síðar. Ísl. fornbr. XV, bls. 586
	4(45)	Vatnsfjarðarkirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 133–135.
	4(46)	Vatnsfjarðarkirkja, Gíslamáldagi, 1570 eða síðar. Ísl. fornbr. XV, bls. 566–568.
	4(47)	Skipti milli Múlakirkju og Flateyjarkirkju um Oddbjarnarsker, dags. 1.9.1536. Ísl. fornbr. X, bls. 86–87.
	4(48)	Vitnisburður um samtal um skipti milli Múlakirkju og Flateyjarkirkju, dags. 6.9.1536 og 1537. Ísl. fornbr. X, bls. 88–89.
	4(49)	Bréf biskups um Múlakirkju og Flateyjarkirkju, dags. 18.7.1537. Ísl. fornbr. X, bls. 111–112.
	4(50)	Dómur um skipti milli Múlakirkju á Skálmarnesi og Flateyjarkirkju, dags. 19.9.1558. Ísl. fornbr. XIII, bls. 331–332.
	4(51)	Andmæli við tolllausu uppsátri Múlakirkju í Oddbjarnarskeri, dags. 1558 og 17.11.1569. Ísl. fornbr. XIII, bls. 359–360.
	4(52)	Bréf um m.a. Vattarnes, dags. 16.9.1498. Ísl. fornbr. VII, bls. 401–403.
	4(53)	Gjafabréf Lofts Guttormssonar, m.a. um Kirkjuból á Litlanesi og Illugastaði, dags. 20.4.1430. Ísl. fornbr. IV, bls. 404–406.
	4(54)	Vitnisburður, dags. 5.9.1460, m.a. um Kirkjuból á Litlanesi og Illugastaði. Ísl. fornbr. V, bls. 218–219.
	4(55)	Bréf um Fjörð á Skálmarnesi, dags. 11.5.1559. Ísl. fornbr. XIII, bls. 418–419.
	4(56)	Testamentisbréf Ingu Jónsdóttur, dags. 8.7.1531, m.a. um Múla. Ísl. fornbr. IX, bls. 591–593.
	4(57)	Dómur, dags. 1.7.1530, um m.a. Vatnsfjörð. Ísl. fornbr. IX, bls. 535–539.

4(58)	Vitnisburður, dags. 13.10.1467, um m.a. Brjánslæk og Lækjareignir. Ísl. fornbr. V, bls. 495–497.
4(59)	Gjafabréf um m.a. Brjánslæk og jarðir sem þar undir liggja, dags. 26.3.1508. Ísl. fornbr. VIII, bls. 197–198.
4(60)	Skrá og reikningsskapur um eignir Bjarna Andréssonar, m.a. Brjánslæk, Fossá, Hellu, Arnórsstaði og Rauðsdal, ársett 1509. Ísl. fornbr. VIII, bls. 266–269.
4(61)	Samningur um m.a. Brjánslæk og Lækjareignir, dags. 19.9.1522. Ísl. fornbr. IX, bls. 111–112.
4(62)	Skiptabréf eftir Bjarna Andrésson, sem varðar m.a. Brjánslæk og Auðnir, dags. 18.7.1525. Ísl. fornbr. IX, bls. 270–271.
4(63)	Dómur um Brjánslæk, ársettur 1547. Ísl. fornbr. XI, bls. 600–601.
4(64)	Kaupmálabréf um m.a. Brjánslæk, dags. 27.9.1551. Ísl. fornbr. XII, bls. 313–314.
4(65)	Vitnisburður um Brjánslæk, dags. 15.2.1553. Ísl. fornbr. XII, bls. 512–513.
4(66)	Kaupbréf um Brjánslæk, dags. 10.11.1555. Ísl. fornbr. XIII, bls. 88–89.
4(67)	Kvittun um Brjánslæk, dags. 28.6.1563. Ísl. fornbr. XIV, bls. 107–108.
4(68)	Jarðaskiptabréf, dags. 25.11.1569 og 2.12.1569, um m.a. Brjánslæk, Arnórsstaði og Hamar á Hjarðarnesi. Ísl. fornbr. XV, bls. 327–328, 330–331.
4(69)	Dómur um framfæri Guðrúnar Árnadóttur, dags. 24.8.1516. Ísl. fornbr. VIII, bls. 588–590.
4(70)	Skrá um eignir Guðmundar (ríka) Arasonar á Reykhólum [1446]. Ísl. fornbr. IV, bls. 683–694.
4(71)	Skiptabréf eftir Björn Þorleifsson hinn ríka, dags. 23.10.1467. Ísl. fornbr. V, bls. 497–503.
4(72)	Skiptabréf eftir Björn Þorleifsson, dags. 23.10.1467. Ísl. fornbr. XII, bls. 46–53.
4(73)	Skiptabréf eftir Ólöfu Loftsdóttur, dags. 15.4.1480. Ísl. fornbr. VI, bls. 254–257.
4(74)	Skrá um jarðir Ögmundar biskups sem voru teknar undir konungsvaldið, 1541. Ísl. fornbr. X, bls. 678–681.

Prentuð fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur B.2):

4(1)	Jarðatal J. Johnsens 1847, bls. 175–210 (Barðastrandarsýsla og Ísafjarðarsýsla).
4(2)	Ný jarðabók 1861, bls. 71–75 (Barðastrandarsýsla).
4(3)	Fasteignabók 1921, bls. 63–74 (Barðastrandarsýslur).
4(4)	Fasteignabók 1932, bls. 45–49 (Barðastrandarsýslur).
4(5)	Fasteignabók 1942–1944 (Barðastrandarsýslur).

Fjallskilareglugerðir (skjalaflokkur B.4):

4(8)	Reglugerð, nr. 79/1899, fyrir Austur-Barðastrandarsýslu um fjallskil, eyðing refa o.fl.; og reglugerð nr. 81/1911 um breytingar á reglugerð nr. 79/1899.
4(9)	Reglugerð, nr. 101/1915, fyrir Austur-Barðastrandarsýslu um fjallskil, eyðing refa o.fl.; og reglugerð nr. 76/1920 um breyting á reglugerð nr. 101/1915.
4(10)	Fjallskilareglugerð, nr. 106/1931, fyrir Austur-Barðastrandarsýslu; og auglýsing nr. 229/1943 um breyting á reglugerð nr. 106/1931.
4(11)	Fjallskilareglugerð, nr. 466/1981, fyrir Austur-Barðastrandarsýslu.
4(12)	Fjallskilasamþykkt, nr. 301/1992, fyrir Austur-Barðastrandarsýslu; og auglýsing nr. 324/2004 um breytingu á fjallskilasamþykkt nr. 301/1992.
4(13)	Fjallskilasamþykkt, nr. 716/2012, fyrir Barðastrandar- og Ísafjarðarsýslur.

Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja ásamt Stjórnartíðindum (skjalaflokkur B.6):

	4(14)	Auglýsing nr. 96/1975, um friðland í Vatnsfirði; sjá einnig skjal nr. 4(15) með nýrra korti af mörkum friðlandsins.
	4(15)	Auglýsing nr. 910/2016 um breyting á auglýsingu nr. 96/1975 um friðland í Vatnsfirði. Sbr. skjal nr. 4(14).

Landnáma (skjalaflokkur B.7):

	4(6)	Úr Landnámabók. <i>Íslenzk fornrit</i> I (1968), bls. 152–197 og kort.
	4(7)	Úr <i>Landið og Landnáma</i> eftir Harald Matthíasson (1982), bls. 200–215 og 227–231 og kort.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

5	5(1)	Söguleg greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, 1. útg. (drög), dags. 8.6.2020.
	5(2)	Söguleg greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, 2. útg., dags. 13.7.2020.
	5(3)	Söguleg greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, 4. útg., dags. 10.12.2020.

Lagt fram af Gunnari Agli Egilssyni lögmanni vegna Skálmardals:

6		Skálmardalur, kröfulýsing, dags. 13.11.2019.
	6(1)	Skálmardalur, greinargerð, dags. 26.8.2020.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni lögmanni vegna Vattarness:

7		Vattarnes, kröfulýsing, dags. 14.11.2019.
	7(1)	Vattarnes, veðbandayfirlit frá Þjóðskrá Íslands, dags. 13.8.2019.
	7(2)	Vattarnes, útprent úr fasteignaskrá, dags. 13.8.2019.
	7(3)	Vattarnes, greinargerð, dags. 26.8.2020.
	7(4)	Vattarnes: Drög til landslagslýsingar og nöfn örnefna innan landamerkja þess. Skrifað af Þorsteini Finnbogasyni.
	7(5)	Vattarnes, greinargerð, uppfærð 11.12.2020.

Lagt fram af lögmönnum málsaðila og óbyggðanefnd:

8	8(1)	Yfirlitskort, mál nr. 2/2020 og 3/2020. Kröfulínur málsaðila, dags. 11.3.2020.
	8(2)	Yfirlitskort, mál nr. 3/2020. Kröfulínur málsaðila, dags. 2.11.2020.
	8(3)	Yfirlitskort, mál nr. 3/2020. Kröfulínur málsaðila, dags. 11.12.2020.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

9	9(1)	Fundargerð 1. fyrirtöku, dags. 9.6.2020.
	9(2)	Fundargerð 2. fyrirtöku, dags. 17.7.2020.
	9(3)	Fundargerð 3. fyrirtöku, dags. 24.9.2020.
	9(4)	Fundargerð vettvangsferðar, dags. 29.9.2020 og 30.9.2020.
	9(5)	Fundargerð aðalmeðferðar, dags. 5.11.2020.
	9(6)	Fundargerð 5. fyrirtöku, dags. 21.12.2020.

Lagt fram af Gunnari Agli Egilssyni lögmanni vegna Skálmarnesmúla:

10		Skálmarnesmúli, kröfulýsing, dags. 30.10.2020, móttækin 2.11.2020.
	10(1)	Skálmarnesmúli, greinargerð, dags. 30.10.2020, móttækin 2.11.2020.

Lagt fram af Gunnsteini Haraldssyni vegna Kletts:

11		Klettur, kröfulýsing, dags. 29.11.2020.
----	--	---

Lagt fram af Ara Óskari Jóhannssyni vegna Seljalands:

12	Seljaland, kröfulýsing, dags. 8.12.2020.
----	--

Hliðsjónargögn**Lagt fram til hliðsjónar af Eddu Andradóttur lögmanni f.h. fjármála- og efnahagsráðherra**

H-1	<i>Íslensk fornrit I</i> (1968), bls. 152–199 (úr Landnámabók). Nr. 1 í tilvísanaskrá, skjali 1(2).
H-2	<i>Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns</i> (1940), 6. bindi, bls. 179–389 (Barðastrandarsýsla). Nr. 2 í tilvísanaskrá, skjali 1(2).
H-3	<i>Barðstrendingabók</i> (1942), bls. 9–121 (Héraðslýsingar). Nr. 3 í tilvísanaskrá, skjali 1(2).
H-4	<i>Sóknalýsingar Vestfjarða</i> , I. bindi, Barðastrandarsýsla (1952). Nr. 4 í tilvísanaskrá, skjali 1(2).
H-5	<i>Árbók Ferðafélags Íslands</i> 1959 (Barðastrandarsýsla eftir Jóhann Skaptason). Nr. 5 í tilvísanaskrá, skjali 1(2).

Lagt fram til hliðsjónar af óbyggðanefnd

H-6	Almennar niðurstöður óbyggðanefndar með viðaukum, svæði 1–9B, dags. 21.2.2020.
H-7	Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar, sbr. 5. mgr. 10. gr. Þjóðlendlaga nr. 58/1998, með síðari breytingum, dags. 10.4.2015.
H-8	Jarðalisti sem notaður er við leit að gögnum um svæði 10C á Þjóðskjalasafni Íslands, 5. útg. dags. 17.4.2020.
H-9	Seljaland, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-10	Klettur, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-11	Kvígindisfjörður, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-12	Illugastaðir, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-13	Skálmardalur, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-14	Vattarnes, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-15	Skálmarnesmúli, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-16	Fjörður á Skálmarnesi, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-17	Kirkjuból á Litlanesi, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-18	Auðshaugur og Auðnar, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-19	Brjánslækur, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-20	Minnisblað um leit óbyggðanefndar í skjalaflokki B.3 Dómar fyrir mál nr. 1–4/2020 á svæði 10C, dags. 5.6.2020.
H-21	Minnisblað um leit óbyggðanefndar í skjalaflokki B.6 Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja ásamt Stjórnartíðindum fyrir mál nr. 1–4/2020 á svæði 10C, dags. 5.6.2020.
H-22	Minnisblað um leit óbyggðanefndar í skjalaflokki B.9 Alþingisbækur Íslands fyrir mál nr. 1–4/2020 á svæði 10C, dags. 5.6.2020.

H-24	Skýrsla í máli nr. 3/2020 hjá óbyggðanefnd við aðalmeðferð 5.11.2020 (skrifuð upp eftir hljóðupptöku; myndir af merkingum á kort fylgja).
H-25	<i>Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns</i> (1940), 7. bindi, bls. 9–12, 190–191, 209–211 og 222–228 (Ísafjarðarsýsla og Strandasýsla).
H-26	Páll Pálsson, „Frá leitum og réttum í Reykjarfjarðarhreppi“, <i>Göngur og réttir</i> III (2. útg. 1985) bls. 99–100.
H-27	Klettur, örnefnaskrá frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-28	Seljaland, örnefnaskrá frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-29	<i>Jarðabréf frá 16. og 17. öld</i> (1993), bls. 95–172, 190, 238.

Lagt fram til hliðsjónar af Ólafi Björnssyni lögmanni vegna Vattarness:

H-23	Ýmis hliðsjónargögn: lög, fræðiskrif og efni úr dómum og úrskurði.
------	--

b) Skjalaskrá í númeraröð

**Skjöl lögð fram í máli nr. 3/2020
(OBN 20030003)**

Lagt fram af Eddu Andradóttur lögmanni f.h. fjármála- og efnahagsráðherra:

1		Kröfúlýsing fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 15.4.2019.
	1(1)	Skjalaskrá fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 15.4.2019.
	1(2)	Tilvísanaskrá fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 15.4.2019.
	1(3)	Bréf óbyggðanefndar til fjármála- og efnahagsráðherra um meðferð á svæði 10C og kröfúlýsingarfrest, dags. 9.11.2018, og bréf óbyggðanefndar til lögmanna íslenska ríkisins, dags. 9.11.2018, ásamt yfirlitskorti. Merkt 4 og 5, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(4)	Bréf lögmanna íslenska ríkisins til óbyggðanefndar, beiðni um frest til að skila kröfúlýsingu, dags. 8.2.2019. Merkt 6, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(5)	Bréf óbyggðanefndar til lögmanna íslenska ríkisins, beiðni um frest til að skila kröfúlýsingu samþykkt, dags. 12.2.2019. Merkt 7, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(6)	Bréf lögmanna íslenska ríkisins til óbyggðanefndar, beiðni um viðbótarfrest til að skila kröfúlýsingu, dags. 11.3.2019. Merkt 8, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(7)	Bréf óbyggðanefndar til lögmanna íslenska ríkisins, beiðni um viðbótarfrest til að skila kröfúlýsingu samþykkt, dags. 12.3.2019. Merkt 9, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(8)	Landamerkjabréf Auðshaug og Auðna, dags. 10.5.1889, uppskrift. Merkt 20, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(9)	Landamerkjabréf Kirkjubóls á Litlanesi, dags. 14.2.1885, uppskrift. Merkt 23, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(10)	Landamerkjabréf Fjarðar, dags. 28.5.1887, uppskrift. Merkt 19, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(11)	Landamerkjabréf Skálmarnesmúla (Múla á Skálmarnesi), dags. 28.5.1887, uppskrift. Merkt 17, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(12)	Landamerkjabréf Vattarness, dags. 28.5.1887, uppskrift. Merkt 15, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(13)	Landamerkjabréf Skálmardals, dags. 28.5.1887, uppskrift. Merkt 16, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(14)	Landamerkjabréf Illugastaða, dags. 28.5.1887, uppskrift. Merkt 22, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(15)	Landamerkjabréf Kvígindisfjarðar, dags. 10.5.1887, uppskrift. Merkt 21, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(16)	Landamerkjabréf Kirkjubóls á Bæjarnesi, dags. 2.6.1890, uppskrift. Merkt 18, sbr. skjal nr. 1(1).
	1(17)	Greinargerð fjármála- og efnahagsráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 7.8.2020.

			Skjala-flokkur ¹
Lagt fram af óbyggðanefnd:			
2		Heildarskilabréf Þjóðskjalasafns Íslands; yfirlit um heimildaleit í óprentuðum frumgögnum, upphaflega dags. 13.7.2020, uppfært 10.12.2020.	
	2(1) a–b	Seljaland í Kollafirði, landamerki, dags. 18.5.1885, þinglýst 21.5.1885. Merkt A.1.10.	A.1
	2(2) a–b	Klettur í Kollafirði, landamerki, dags. 18.5.1885, þinglýst 21.5.1885. Merkt A.1.11.	A.1
	2(3) a–b	Kvígindisfjörður, landamerki, dags. 10.5.1887, þinglýst 28.5.1887. Merkt A.1.12.	A.1
	2(4) a–b	Illugastaðir, landamerki, dags. 28.5.1887, þinglýst sama dag. Merkt A.1.13a–b.	A.1
	2(5) a–b	Skálmardalur, landamerki, dags. 28.5.1887, þinglýst en dagsetningar ekki getið. Merkt A.1.14.	A.1
	2(6) a–b	Vattarnes, landamerki, ódagsett, þinglýst 28.5.1887. Merkt A.1.15.	A.1
	2(7) a–b	Skálmarnesmúli, landamerki, dags. 28.5.1887, þinglýst sama dag. Merkt A.1.16a–b.	A.1
	2(8) a–b	Fjörður í Kerlingarfirði, landamerki, dags. 28.5.1887, þinglýst sama dag. Merkt A.1.17.	A.1
	2(9) a–b	Kirkjuból á Litlanesi, landamerki, dags. 14.2.1885, þinglýst 23.5.1885. Merkt A.1.18.	A.1
	2(10) a–b	Auðshaugur og Auðnir, landamerki, dags. 10.5.1889, þinglýst 31.5.1890. Merkt A.1.25a–b.	A.1
	2(11) a–b	Dynjandi, landamerki, dags. 21.5.1922, þinglýst 11.7.1922. Merkt A.1.35.	A.1
	2(12) a–b	Borg í Arnarfirði, landamerki, dags. 10.1.1922, þinglýst 11.7.1922. Merkt A.1.40.	A.1
	2(13) a–b	Rauðsstaðir í Arnarfirði, landamerki, dags. 29.5.1884, þinglýst 1.6.1885. Merkt A.1.41a–b.	A.1
	2(14) a–b	Borg í Skötufirði, landamerki, dags. 6.11.1883, þinglýst 8.7.1884. Merkt A.1.42.	A.1
	2(15) a–b	Heydalur í Mjóafirði, landamerki, dags. 4.6.1889, þinglýst 5.6.1889. Merkt A.1.43a–b.	A.1
	2(16) a–b	Botn í Mjóafirði, landamerki, dags. 20.11.1885, þinglýst 8.6.1886. Merkt A.1.22.	A.1
	2(17) a–b	Eyri í Ísafirði, landamerki, dags. 5.6.1889, þinglýst 5.6.1889. Merkt A.1.44a–b.	A.1
	2(18) a–b	Kleifakot í Ísafirði, landamerki, dags. 4.10.1889, þinglýsingar ekki getið, móttekið hjá sýslumanni 22.4.1890. Merkt A.1.21.	A.1
	2(19) a–b	Gervidalur, landamerki, dags. 4.10.1889, þinglýsingar ekki getið, móttekið hjá sýslumanni 22.4.1890. Merkt A.1.20a–b.	A.1
	2(20) a–b	Múli við Ísafjörð, landamerki, dags. 13.7.1889, þinglýsingar ekki getið, móttekið hjá sýslumanni 28.4.1891. Merkt A.1.19.	A.1
	2(21) a–b	Laugaból við Ísafjörð, landamerki, dags. 19.6.1889, þinglýst 21.5.1890. Merkt A.1.45a–b.	A.1

¹ Sbr. „Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“:
<https://obyggdaneftnd.is/wp-content/uploads/frumgagnayfirlit.pdf>

			Skjala- flokkur ¹
	2(22) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, landamerki, dags. 24.5.1886, þinglýst 8.6.1886. Merkt A.1.47a–b.	A.1
	2(23) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Seljaland í Kollafirði. Merkt A.5.a.14.	A.5
	2(24) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Klettur í Kollafirði. Merkt A.5.a.15.	A.5
	2(25) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Kvígindisfjörður. Merkt A.5.a.16.	A.5
	2(26) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Illugastaðir. Merkt A.5.a.17.	A.5
	2(27) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Skálmardalur. Merkt A.5.a.10.	A.5
	2(28) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Vattarnes. Merkt A.5.a.11.	A.5
	2(29) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Skálmarnesmúli. Merkt A.5.a.12.	A.5
	2(30) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Fjörður á Skálmarnesi. Merkt A.5.a.18.	A.5
	2(31) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Kirkjuból á Litlanesi. Merkt A.5.a.13.	A.5
	2(32) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Auðshaugur. Merkt A.5.a.33.	A.5
	2(33) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Brjánslækur. Merkt A.5.a.37.	A.5
	2(34) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Dynjandi við Arnarfjörð. Merkt A.5.a.50.	A.5
	2(35) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Borg í Arnarfirði. Merkt A.5.a.19.	A.5
	2(36) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Rauðsstaðir í Arnarfirði. Merkt A.5.a.20.	A.5
	2(37) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Kleifar í Skötufirði. Merkt A.5.a.21.	A.5
	2(38) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Borg í Skötufirði. Merkt A.5.a.22.	A.5
	2(39) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Heydalur í Mjóafirði. Merkt A.5.a.23a–b.	A.5
	2(40) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Botn í Mjóafirði. Merkt A.5.a.24.	A.5
	2(41) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Eyri í Ísafirði. Merkt A.5.a.25.	A.5
	2(42) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Kleifakot í Ísafirði. Merkt A.5.a.26.	A.5
	2(43) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Gervidalur. Merkt A.5.a.27.	A.5
	2(44) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Múli við Ísafjörð. Merkt A.5.a.28.	A.5
	2(45) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Laugaból við Ísafjörð. Merkt A.5.a.29.	A.5
	2(46) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1804: Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp. Merkt A.5.a.31.	A.5
	2(47) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1804: Flatey á Breiðafirði. Merkt A.5.a.32.	A.5
	2(48) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Seljaland í Kollafirði. Merkt A.5.b.16.	A.5
	2(49) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Klettur í Kollafirði. Merkt A.5.b.17.	A.5
	2(50) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Kvígindisfjörður. Merkt A.5.b.18.	A.5
	2(51) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Illugastaðir. Merkt A.5.b.20.	A.5
	2(52) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Skálmardalur. Merkt A.5.b.12.	A.5
	2(53) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Vattarnes. Merkt A.5.b.13a–b.	A.5

			Skjala- flokkur ¹
	2(54) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Skálmarnesmúli. Merkt A.5.b.14.	A.5
	2(55) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Fjörður á Skálmarnesi. Merkt A.5.b.21.	A.5
	2(56) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Kirkjuból á Litlanesi. Merkt A.5.b.15.	A.5
	2(57) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Auðshaugur. Merkt A.5.b.39.	A.5
	2(58) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Brjánslækur. Merkt A.5.b.43.	A.5
	2(59) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Dynjandi við Arnarfjörð. Merkt A.5.b.57.	A.5
	2(60) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Rauðsstaðir í Arnarfirði. Merkt A.5.b.23.	A.5
	2(61) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Kleifar í Skötufirði. Merkt A.5.b.24.	A.5
	2(62) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Heydalur í Mjóafirði. Merkt A.5.b.26a–b.	A.5
	2(63) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Botn í Mjóafirði. Merkt A.5.b.28.	A.5
	2(64) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Eyri í Ísafirði. Merkt A.5.b.29.	A.5
	2(65) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Kleifakot í Ísafirði. Merkt A.5.b.30.	A.5
	2(66) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Gervidalur. Merkt A.5.b.31.	A.5
	2(67) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Laugaból við Ísafjörð. Merkt A.5.b.32a–b.	A.5
	2(68) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850 (gjörðabók við rannsókn jarðamats): Laugaból við Ísafjörð. Merkt A.5.b.33a–c.	A.5
	2(69) a–b	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850: Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp. Merkt A.5.b.35a–b.	A.5
	2(70)	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850 (gjörðabók við rannsókn jarðamats): Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp. Merkt A.5.b.37a–b.	A.5
	2(71) a–b	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850: Flatey á Breiðafirði. Merkt A.5.b.38a–b.	A.5
	2(72)	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850 (yfirmsjafjarðabók): Skálmardalur, Kvígindisfjörður, Skálmarnesmúli, Auðshaugur, Auðnir, Brjánslækur. Merkt A.5.b.19a–b og A.5.b.52a–b.	A.5
	2(73)	Jarðamat Ísafjarðarsýslu 1849–1850 (verðlagsbók): Kleifakot í Ísafirði, Gervidalur, Múli við Ísafjörð, Laugaból við Ísafjörð, Lambatungur (þrætuand milli Múla og Laugabóls), Borg í Arnarfirði, Rauðsstaðir í Arnarfirði, Dynjandi við Arnarfjörð, Kleifar í Skötufirði, Borg í Skötufirði, Heydalur í Mjóafirði, Botn í Mjóafirði, Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp og Eyri í Ísafirði. Merkt A.5.b.9, A.5.b.22, A.5.b.25, A.5.b.27, A.5.b.36.	A.5
	2(74) a–b	Fasteignamat Austur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Seljaland í Kollafirði. Merkt A.5.c.14.	A.5
	2(75) a–b	Fasteignamat Austur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Klettur í Kollafirði. Merkt A.5.c.15.	A.5
	2(76) a–b	Fasteignamat Austur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Kvígindisfjörður. Merkt A.5.c.16a–b.	A.5
	2(77) a–b	Fasteignamat Austur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Illugastaðir. Merkt A.5.c.17a–b.	A.5

			Skjala- flokkur ¹
	2(78) a–b	Fasteignamat Austur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Skálmardalur. Merkt A.5.c.10a-b.	A.5
	2(79) a–b	Fasteignamat Austur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Vattarnes. Merkt A.5.c.11a-b.	A.5
	2(80) a–b	Fasteignamat Austur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Skálmarnesmúli. Merkt A.5.c.12a-b.	A.5
	2(81) a–b	Fasteignamat Austur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Fjörður á Skálmarnesi. Merkt A.5.c.18a-b.	A.5
	2(82) a–b	Fasteignamat Austur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Kirkjuból á Litlanesi. Merkt A.5.c.13a-b.	A.5
	2(83) a–b	Fasteignamat Vestur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Auðshaugur, Auðnir. Merkt A.5.c.35a-b.	A.5
	2(84) a–b	Fasteignamat Vestur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Brjánslækur, Þverá, Hella. Merkt A.5.c.38a-c.	A.5
	2(85) a–b	Fasteignamat Vestur-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Dynjandi í Arnarfirði. Merkt A.5.c.48a-b og A.5.c.49.	A.5
	2(86) a–b	Fasteignamat Vestur-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Borg í Arnarfirði. Merkt A.5.c.19 og A.5.c.20.	A.5
	2(87) a–b	Fasteignamat Vestur-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Rauðsstaðir í Arnarfirði. Merkt A.5.c.21a-b og A.5.c.22.	A.5
	2(88) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Borg í Skötufirði. Merkt A.5.c.24a-b.	A.5
	2(89) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Kleifar í Skötufirði. Merkt A.5.c.23a-c.	A.5
	2(90) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Heydalur í Mjóafirði. Merkt A.5.c.25a-c.	A.5
	2(91) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Botn í Mjóafirði. Merkt A.5.c.26.	A.5
	2(92) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Eyri í Ísafirði. Merkt A.5.c.27.	A.5
	2(93) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Kleifakot í Ísafirði. Merkt A.5.c.28.	A.5
	2(94) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Gervidalur. Merkt A.5.c.29a-b.	A.5
	2(95) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Múli við Ísafjörð. Merkt A.5.c.30a-c.	A.5
	2(96) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Laugaból við Ísafjörð. Merkt A.5.c.31a-b.	A.5
	2(97) a–b	Fasteignamat Norður-Ísafjarðarsýslu 1916–1918: Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp. Merkt A.5.c.33a-c.	A.5
	2(98) a–b	Fasteignamat Austur-Barðastrandarsýslu 1916–1918: Flatey á Breiðafirði. Merkt A.5.c.34a-c.	A.5
	2(99)	Yfirlit úr dómabókum sýslumanna: Auðshaugur, Borg í Arnarfirði, Borg í Skötufirði, Botn í Mjóafirði, Brjánslækur, Dynjandi, Eyri í Ísafirði, Fjörður í Kerlingarfirði, Flatey á Breiðafirði, Gervidalur, Heydalur í Mjóafirði, Illugastaðir, Kirkjuból á Litlanesi, Kleifakot í Ísafirði, Kleifar í Skötufirði, Klettur í Kollafirði, Kvígindisfjörður, Laugaból við Ísafjörð, Múli við Ísafjörð, Rauðsstaðir í Arnarfirði, Seljaland í Kollafirði, Skálmardalur, Skálmarnesmúli, Uppsalar, Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, Vattarnes.	A.6

			Skjala- flokkur ¹
	2(100)	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850 (jarðamatsbók yfir verðlag): Illugastaðir, Vattarnes, Fjörður á Skálmarnesi, Kirkjuból á Litlanesi. Merkt A.5.b.68.	A.5
	2(101)	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850 (jarðamatsbók yfir verðlag): Seljaland, Klettur í Kollafirði. Merkt A.5.b.74.	A.5
	2(102)	Jarðamat Barðastrandarsýslu 1849–1850 (jarðamatsbók yfir verðlag): Flatey á Breiðafirði. Merkt A.5.b.77.	A.5
	2(103) a–b	Skálmardalur o.fl., gjafabréf. Guðrún Bjarnadóttir, vinnustúlka á Fremri-Langey, gefur Eggerti Oddssyni á sama stað tvö hundruð í jörðinni Skálmardal í Múlasveit, fjögur hundruð í jörðinni Firði í sömu sveit og tvö hundruð og 30 álnir jörðinni Fæti á Barðaströnd gegn forsgun, aðhlynningu og fleiru. Dags. 2.6.1868, þinglýst 4.7.1870. Merkt A.3.21a–c.	A.3
	2(104) a–b	Skálmardalur, gjafabréf um tvö hundruð í jörðinni. Dags. 5.6.1880, þinglýst 14.7.1880. Merkt A.3.22a–c.	A.3
	2(105) a–b	Skálmardalur o.fl.: Skipting á dánarbúi Guðmundar prófests Einarssonar þar sem meðal eigna búsins eru hálf Múlaeignin, þ.e. 30 hundruð í Skálmarnesmúla, þrjú hundruð í Skálmardal og 10 hundruð í Flatey á Breiðafirði. Fram kemur hvaða einstaklingar eignuðust hvaða hluti. Dags. 13.10.1884. Þinglýst að Vattarnesi og í Svefneyjum en ekki skráð hvenær. Stríkað er yfir alla færsluna. Merkt A.3.23a–b.	A.3
	2(106) a–b	Vattarnes: Arfleiðsluskrá Guðrúnar Bjarnadóttur, vinnustúlku á Fremri-Langey, á tveimur hundruðum í jörðinni Vattarnesi til Kristjáns Jónssonar í Hergilsey deyi hún innan fimm ára. Annars muni Eggert Oddsson á Fremri-Langey eignast eignina eftir hennar dánardag. Dags. 2.6.1868, þinglýst 4.7.1870. Merkt A.3.24a–b.	A.3
	2(107) a–b	Vattarnes, kaupbréf um hálfa jörðina eða sex hundruð. Dags. 4.8.1882, þinglýst 2.6.1890. Merkt A.3.25a–b.	A.3
	2(108) a–b	Kirkjuból á Litlanesi, gjafabréf um þrjú hundruð í jörðinni. Dags. 24.4.1851, þinglýst 14.5.1851. Merkt A.3.26.	A.3
	2(109) a–b	Kirkjuból á Litlanesi og Fjörður á Skálmarnesi, makaskipti. Dags. 24.1.1879, þinglýst 27.6.1882. Merkt A.3.27a–b.	A.3
	2(110) a–b	Kirkjuból á Litlanesi, afsalsbréf um sex hundruð í jörðinni. Dags. 18.3.1892, þinglýst 23.5.1892. Merkt A.3.28.	A.3
	2(111) a–b	Kirkjuból á Litlanesi, kaupbréf um tvö hundruð í jörðinni. Dags. 6.4.1892, þinglýst 23.5.1892. Merkt A.3.29a–b.	A.3
	2(112) a–b	Kirkjuból á Litlanesi, afsalsbréf um eitt hundrað í jörðinni. Dags. 14.6.1892, þinglýst 24.5.1893. Merkt A.3.30.	A.3
	2(113) a–b	Kleifar í Skötufirði, skiptagjörningur. Dags. 1.7.1867, þinglýst 8.8.1870. Merkt A.3.31a–c.	A.3
	2(114) a–b	Borg í Skötufirði, landamerkjalyásing, ódagsett. Móttekin til þinglýsingar 1.10.1901 og þinglýst 21.6.1902. Merkt A.3.32a–b.	A.3
	2(115) a–b	Eyri í Ísafirði, lögfesta. 31.5.1850, þinglýst 19.6.1862. Merkt A.3.33.	A.3
	2(116) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Réttur settur 24.7.1841 vegna áreiðar um landamerki milli jarðanna. Framlagðir eru vitnisburðir um landamerkin og Lambatungur. Eftirrit úr dóma- og þingbók. Merkt A.3.34a–c.	A.3

			Skjala- flokkur ¹
	2(117) a–b	Laugaból við Ísafjörð, gjafabréf (skráð tvisvar í afsals- og veðmálabók). Jón Árnason gefur konu sinni, Helgu Jónsdóttur, í morgungjöf fimm hundruð í jörðinni Laugabóli á Langadalsströnd, þ.e. neðan og framundan við svokallaðan Neðribæ. Meðfylgjandi eru Eilíflægðir, Geitadalur austanvert og Lambatungur. Dags. 7.8.1840, þinglýst 3.7.1841. Merkt A.3.35a–b og A.3.36a–b.	A.3
	2(118) a–b	Laugaból við Ísafjörð, forboðsskjal og lögfesta um jörðina, m.a. gagnvart landi Kirkjubóls í Langadal. Dags. 19.3.1842, þinglýst 4.7.1842. Merkt A.3.37a–c.	A.3
	2(119) a–b	Brjánslækur, afrit af lögfestu fyrir 1/3 hlut í jörðinni með kirkjújörðinni Hlíð (Moshlíð). Dags. 1.11.1646. Merkt A.2.2a–c.	A.2
	2(120) a–b	Auðshaugur og Auðnir, byggingarbréf. September 1886. Merkt A.2.4a–d.	A.2
	2(121) a–b	Auðshaugur og Auðnir, eftirrit af landamerkjaskrá. Dags. 10.5.1889, upplesin að Vaðli 31.5.1890. Merkt A.2.5a–b.	A.2
	2(122) a–b	Umboð Jófríðar Guðmundson til sr. Þorvaldar Jakobssonar í Haga til að veita móttöku gjalda og hafa eftirlit með eignum Jófríðar, m.a. Auðshaug, Auðnum og Fossá. Dags. 4.9.1891. Merkt A.2.6.	A.2
	2(123) a–b	Yfirlýsing sr. Þorvaldar Jakobsson um að hann veiti móttöku gjalda og hafi eftirlit með eignum Jófríðar Guðmundson, m.a. Auðshaug, Auðnum og Fossá. Dags. 4.9.1891. Merkt A.2.7a–c.	A.2
	2(124) a–b	Vattarnes, byggingarbréf. Dags. 22.12.1887. Merkt A.2.20a–b.	A.2
	2(125)	Skálmarnesmúli: Eftirrit af máldögum Múlakirkju á Skálmarnesi og útdráttur úr jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Dags. 1.2.1887. Merkt A.2.21a–d.	A.2
	2(126) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Ósk um að sýslumaður geri áreið vegna ágreinings milli jarðeigenda. Dags. 3.7.1841, upplesin að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.22a–b.	A.2
	2(127) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Vitnisburður um landamerki jarðanna. Dags. 5.7.1841, upplesinn að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.23.	A.2
	2(128) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Vitnisburður um Laugaból. Dags. 7.7.1841, upplesinn að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.24.	A.2
	2(129) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Vitnisburður um landamerki Múla. Dags. 18.7.1841. Merkt A.2.25.	A.2
	2(130) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Vitnisburður um eign Laugabóls. Dags. 19.7.1841, upplesinn að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.26.	A.2
	2(131) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Áreið á landamerki jarðanna, nánar tiltekið Lambatungur. Aftast er kort með viðmiðunarpunktunum „Suður“, „Vestur“ og „Sjór“. Örnefni á kortinu eru: Geitad.á, Lambat., Mjóad.á, Heiðarv. Húsadalsá. Þá eru heiti Múla og Laugabóls merkt inn á kortið. Dags. 20.7.1841, uppleið að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.27a–d.	A.2
	2(132)	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Umboð vegna máls um landamerki jarðanna. Dags. 21.7.1841, uppleið að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.28a–b.	A.2
	2(133) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Vitnisburður um að Lambatungur fylgi Laugabóli. Dags. 22.7.1841. Merkt A.2.29.	A.2

			Skjala- flokkur ¹
	2(134)	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Umboð vegna landamerkjamáls milli jarðanna. Dags. 23.7.1841, upplesið að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.30.	A.2
	2(135) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Vitnisburður um Lambatungur. Dags. 23.7.1841, upplesinn að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.31.	A.2
	2(136) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Vitnisburður um Geitadal og Lambatungur. Ódagsettur en upplesinn að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.32.	A.2
	2(137) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Vitnisburður um jarðirnar. Dags. 24.7.1841, upplesinn að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.33a–b.	A.2
	2(138) a–b	Múli við Ísafjörð og Laugaból við Ísafjörð: Vitnisburður um Lambatungur og Geitadal. Ódagsettur en upplesinn að Reykjarfirði 24.7.1841. Merkt A.2.34.	A.2
	2(139)	Múli og Laugaból við Ísafjörð: Ósk um afskrift af ályktun um landamerki jarðanna. Dags. 10.2.1842. Merkt A.2.35.	A.2
	2(140) a–b	Flatey á Breiðafirði, og Kollabúðir: Afrit af gjörningi um 20 hundruð í Flatey þar sem á móti var lofað jörðinni Kollabúðum til frjálsrar eignar eða önnur jörð henni samgild til gæða. Dags. 20.4.1643. Merkt A.2.36a–d.	A.2
	2(141)	Flatey á Breiðafirði, kaupbréf um 10 hundruð í jörðinni. Dags. 17.8.1760, upplesið við lögpingsrétt að Öxará 17.7.1773. Merkt A.2.37a–b.	A.2
	2(142) a–b	Brjánslæk skipt milli Guðmundar J. Einarssonar og prestssetursins. Hjáleigurnar Moshlíð og Hella voru teknar undan aðaljörðinni. Dags. 10. ágúst 1949. Merkt A.4.1a–d.	A.4
	2(143) a–b	Brjánslækur, mælt var viðbótarreæktunarland úr óskiptu landi jarðarinnar. Dags. 23. október 1954. Merkt A.4.2a–b.	A.4
	2(144) a–b	Skálmarnesmúli, landskipti á heimalöndum jarðarinnar. Skipt var túnnum en ákveðið var að fresta skiptum á engjum og úthaga. Dags. 21. júlí 1917. Merkt A.4.3a–c.	A.4
	2(145) a–b	Brjánslækur, bréf um gjöf á bóndaeigninni í Brjánslæk til Brjánslækjarkirkju. Dags. 12.6.1720. Merkt A.7.9a–c.	A.7
	2(146) a–b	Brjánslækur: Syrpa af afritum og útdráttum Brjánslækjarskjala, dagsett 29.12.1849, m.a. lögfesta Guðmundar Jónssonar frá 1646 og gjafabréf fyrir Brjánslæk frá 1720. Hér er skrifur upp útdráttur úr Brjánslækjarkirkjubók um gögn vegna bændaeignar í Brjánslæk, þ.e. efni sem ekki kemur fram í vísitásiubókum biskupa og skjallasöfnum presta og prófesta. Dags. 1646–1847. Merkt A.7.10a–k.	A.7
	2(147)	Brjánslækur, umboð um sölu á 1/4 hlut í jörðinni með hjáleigunni Moshlíð. Dags. 25.8.1897. Merkt A.7.11.	A.7
	2(148)	Brjánslækur, umboð um sölu á hlut í Brjánslæk og Moshlíð. Dags. 8.10.1897. Merkt A.7.12.	A.7
	2(149)	Brjánslækur, umboð um sölu á 1/4 hlut í jörðinni með hjáleigunni Moshlíð. Dags. 2.5.1898. Merkt A.7.13.	A.7
	2(150) a–b	Brjánslækur, afsalsbréf. Geir T. Zoëga selur stiftsyfirvöldunum yfir Íslandi, fyrir hönd Landssjóðsins, bændahlutann í jörðinni Brjánslæk ásamt hjáleigunni Moshlíð til handa Brjánslækjarprestakalli. Dags. 2.6.1898. Merkt A.7.14a–b.	A.7

			Skjala- flokkur ¹
	2(151) a–b	Uppsálir og Fossá á Hjarðarnesi. landamerki milli jarðanna. Einnig eftirrit bréfs Jóns Bjarnasonar til sr. Benedikts Þórðarsonar um landamerki Fossár. Dags. 11.8.1851 og 28.1.1853. Merkt A.7.15a–c.	A.7
	2(152) a–b	Skálmarnesmúli, vísitasía, dags. 7.9.1647. Merkt A.8.9a–c.	A.8
	2(153) a–b	Skálmarnesmúli, vísitasía, dags. 15.9.1700. Merkt A.8.28a–c.	A.8
	2(154) a–b	Skálmarnesmúli, vísitasía, dags. 17.9.1761. Merkt A.8.45a–f.	A.8
	2(155) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 5.9.1639. Merkt A.8.12.	A.8
	2(156) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 13.9.1700. Merkt A.8.27.	A.8
	2(157) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 22.8.1733. Merkt A.8.37a–b.	A.8
	2(158) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 16.8.1750. Merkt A.8.42a–c.	A.8
	2(159) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 14.9.1761. Merkt A.8.44a–c.	A.8
	2(160) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 25.8.1790. Merkt A.8.49a–e.	A.8
	2(161) a–b	Flatey á Breiðafirði, vísitasía, dags. 5.9.1647. Merkt A.8.11a–b.	A.8
	2(162) a–b	Flatey á Breiðafirði, vísitasía, dags. 1.9.1710. Merkt A.8.32a–c.	A.8
	2(163) a–b	Flatey á Breiðafirði, vísitasía, dags. 26.4.1728. Merkt A.8.36a–e.	A.8
	2(164) a–b	Flatey á Breiðafirði, vísitasía, dags. 29.10.1761. Merkt A.8.47a–f.	A.8
	2(165) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, vísitasía, dags. 9.8.1639. Merkt A.8.23a–c.	A.8
	2(166) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, vísitasía, dags. 2.9.1675. Merkt A.8.62a–d.	A.8
	2(167) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, vísitasía, dags. 15.8.1700. Merkt A.8.63a–d.	A.8
	2(168) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, vísitasía, dags. 18.8.1725. Merkt A.8.64a–f.	A.8
	2(169) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, vísitasía, dags. 21.8.1749. Merkt A.8.65a–d.	A.8
	2(170) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, vísitasía, dags. 15.8.1761. Merkt A.8.66a–g.	A.8
	2(171) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, vísitasía, dags. 4.8.1790. Merkt A.8.67a–e.	A.8
	2(172) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, vísitasía, dags. 5.7.1852. Merkt A.8.68a–c.	A.8
	2(173) a–b	Áreiðarþing að Auðshaugi á Hjarðarnesi 22.7.1794. Jörðin var skoðuð vegna skaða sem hún hlaut af völdum skriða og vatnshlaups. Dýrleiki hennar var lækkaður úr 24 hundruðum í 16 hundruð. Merkt A.6.b.22a–c.	A.6.b
	2(174) a–b	Manntalsþingsréttur að Haga á Barðaströnd 2.7.1811. Upplesin var lögfesta Ólafs og Magnúsar Erlendssona fyrir landsplássi í Kjálkafirði til Haugs. Merkt A.6.b.23.	A.6.b
	2(175) a–b	Manntalsþing að Haga á Barðaströnd 24.6.1812. Upplesið var makaskiptabréf Magnúsar Erlendssonar og Guðmundar Schevings sýslumanns á átta hundruðum í Skjaldvararfossi gegn fjórum hundruðum í Haugi og þá var upplesið protest Þorkels Gunnlaugssonar, sem eiganda Litlanness, gegn lögfestu bræðranna Ólafs og Magnúsar Erlendssona fyrir þrætuparti í Kjálkafirði. Merkt A.6.b.24.	A.6.b

			Skjala-flokkur ¹
	2(176) a–b	Manntalsþing að Haga á Barðaströnd 31.7.1813. Upplesin var lögfesta fyrir Uppsali og allan Vatnsdal, nema skóg í Hnjótum milli Þingmannaár og Lambagilja er kirkjan í Haga átti. Landamerkjum er lýst. Merkt A.6.b.26.	A.6.b
	2(177) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 26.6.1829. Upplesið var skjal, dagsett 25.6.1829, hvar lýst var friðhelgi yfir öllum fjörugæðum og selveiði tilheyrandi Brjánslækjarkirkju á Eiði fyrir innan Skálmarnes. Landamerkjum er lýst. Merkt A.6.b.27a–b.	A.6.b
	2(178) a–b	Extraréttur að Brjánslæk 6.10.1829. Tekinn var fyrir ágreiningur um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827 og vitnaleiðsla fór fram. Spurt var um landamerki milli Brjánslækjar og Moshlíðar. Merkt A.6.b.28a–d.	A.6.b
	2(179) a–b	Réttur að Brjánslæk 7.10.1829. Tekinn var fyrir ágreiningur um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827 og vitnaleiðsla fór fram. Spurt var um landamerki og notkun lands Hlíðar. Merkt A.6.b.29a–d.	A.6.b
	2(180) a–b	Réttur að Brjánslæk 8.10.1829. Tekinn var fyrir ágreiningur um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827 og vitnaleiðsla fór fram. Spurt var um landamerki, notkun lands og eignarrétt á jörðunum Brjánslæk og Hlíð. Merkt A.6.b.30a–f.	A.6.b
	2(181) a–b	Réttur 9.10.1829. Tekinn var fyrir ágreiningur um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827. Merkt A.6.b.31a–b.	A.6.b
	2(182) a–b	Extraréttur að Brjánslæk 15.10.1829. Tekinn var fyrir ágreiningur um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827. Merkt A.6.b.32a–b.	A.6.b
	2(183) a–b	Réttur að Brjánslæk 19.10.1829. Tekinn var fyrir ágreiningur um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827. Merkt A.6.b.33a–b.	A.6.b
	2(184) a–b	Extraréttur að Brjánslæk 21.10.1829. Tekinn var fyrir ágreiningur um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827. Merkt A.6.b.34a–d.	A.6.b
	2(185) a–b	Réttur að Brjánslæk 22.10.1829. Tekinn var fyrir ágreiningur um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827. Merkt A.6.b.35a–b.	A.6.b
	2(186) a–b	Extraréttur að Feigsdal 13.11.1829. Uppkveðinn var dómur í ágreiningi milli kaupmannsins Guðmundar Schevings í Flatey og sr. Runólfs Erlendssonar á Brjánslæk um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827. Dæmt var að jörðin Hlíð væri sannur og ófráskiljanlegur fasteignar eigindómur Brjánslækjarkirkju. Merkt A.6.b.36a–k.	A.6.b
	2(187)	Stefnuvottar birtu 5.12.1829 Guðmundi Scheving dóm um rekamál milli Brjánslækjar og Moshlíðar. Guðmundur kvaðst myndu áfrýja málinu til Landsyfírréttar. Merkt A.6.b.37.	A.6.b
	2(188)	Extraréttur að Brjánslæk 13.6.1831. Tekinn var fyrir ágreiningur um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827 eftir úrskurð Landsyfírréttar 4.10.1830. Guðmundur Scheving mótmælti að sýslumaður dæmdi í málinu, en fram kom að taka þyrfti vitni í eið. Ekkert kemur fram um afmörkun eða ítök jarðanna. Merkt A.6.b.38a–d.	A.6.b
	2(189)	Réttur að Brjánslæk 18.6.1832. Tekinn var fyrir ágreiningur um marsvínareka á Lækjarfit árið 1827. Vitni voru innstefnd til að eiðfesta vitnisburði sína um landamerki milli Brjánslækjar og Moshlíðar. Áður en að því kom lögðu málspartarnir sr. Runólfur Erlendsson og Guðmundur Scheving kaupmaður fram skjal um sátt í málinu. Merkt A.6.b.39a–c.	A.6.b
	2(190) a–b	Manntalsþing að Haga á Barðaströnd 24.6.1836. Upplesin var lögfesta Guðmundar Jónssonar um Brjánslæk frá 1646. Merkt A.6.b.40a–b.	A.6.b

			Skjala- flokkur ¹
	2(191) a–b	Manntalsþing að Haga á Barðaströnd 2.5.1853. Friðlýstar voru allar selalagnir tilheyrandi Haga á Brjánslæk og Brjánslæk í Vatnsfirði. Merkt A.6.b.42a–b.	A.6.b
	2(192) a–b	Manntalsþing að Haga á Barðaströnd 5.7.1855. Þinglesið var landamerkjabréf staðar og kirkju Brjánslækjar. Innihaldi þess er ekki lýst. Merkt A.6.b.43a–b.	A.6.b
	2(193) a–b	Manntalsþing að Vaðli á Barðaströnd 12.7.1959. Þinglesið var bréf sr. Benedikts Þórðarsonar á Brjánslæk, dagsett 10.7.1859, um leyfi til Jakobs Athanasíussonar til að nota afréttarlandið í Vatnsdal. Merkt A.6.b.44a–b.	A.6.b
	2(194) a–b	Manntalsþing að Haga á Barðaströnd 27.6.1931. Friðlýstar voru fornleifarnar Flókatóftir á Brjánslæk. Merkt A.6.b.45a–b.	A.6.b
	2(195) a–b	Manntalsþing að Auðkúlu 11.7.1922. Þinglýst var landamerkjaskrá fyrir jörðinni Dynjanda. Innihaldi hennar er ekki lýst. Merkt A.6.b.66a–b.	A.6.b
	2(196) a–b	Manntalsþing að Auðkúlu 11.7.1922. Þinglýst var landamerkjaskrá fyrir jörðinni Borg. Merkt A.6.b.67a–b.	A.6.b
	2(197) a–b	Áreið á Botni í Mjóafirði 21.7.1838. Skoðað var land Botns og Kleifarkots í Mjóafirði, en því siðarnefnda meinast byggð úr landi Botns. Landamerkjum er lýst. Merkt A.6.b.68a–c.	A.6.b
	2(198) a–b	Manntalsþing að Ögri 15.5.1845. Lögfestur og friðlýstur var Ögurrepps almenningur fyrir allri notkun utansveitarmanna og skógarhöggi innsveitarmanna, nema með leyfi hreppstjóra. Landamerkjum er lýst. Merkt A.6.b.69a–b.	A.6.b
	2(199) a–b	Manntalsþing að Reykjarfirði 30.5.1851. Friðlýst var allt land Botns. Landamerkjum er lýst. Merkt A.6.b.70a–b.	A.6.b
	2(200) a–b	Manntalsþing í Svefneyjum 11.7.1821. Upplesið var kaupbréf, dagsett 2.8.1820, hvar Axel Þórólfsson afsalaði til Ólafs Sívertsens í Flatey fimm hundruðum í bóndaeign Skálmarnesmúla með fylgjandi einu hundraði í heimalandi og þremur og hálfu hundraði í Skálmardal fyrir 120 ríkisbankadali. Merkt A.6.b.79a–b.	A.6.b
	2(201) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 27.6.1840. Upplesið var forboð, dagsett 26.6.1840, frá Finni Arasyni á Eyri um skóg á jörðinni Illugastöðum. Vigfús Jónsson í Skálmardal kvað upp að þar sem beit frá Illugastöðum væri Skálmardalsland, þá myndi forboðið ekki gilda um sig gagnvart Illugastaðaskógi. Merkt A.6.b.80a–b.	A.6.b
	2(202) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 1.7.1912. Þinglesið var uppboðsafsal til Sparisjóðs Vestur-Ísafjarðarsýslu fyrir fjórum hundruðum í Skálmardal. Merkt A.6.b.81a–b.	A.6.b
	2(203) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 1.7.1912. Þinglesið var afsal Sparisjóðs Vestur-Ísafjarðarsýslu fyrir fjórum hundruðum í Skálmardal til Guðmundar Bergsteinssonar. Merkt A.6.b.82a–b.	A.6.b
	2(204) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 23.6.1913. Þinglesið var afsal Ara Guðmundssonar til Sigurðar Jenssonar á tveimur hundruðum í Skálmardal. Merkt A.6.b.83.	A.6.b
	2(205) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 9.7.1934. Þinglesið var kaup- og afsalsbréf hreppsnefndar Flateyjarhrepps og Kaupfélags Flateyjar, dagsett. 1.12.1932, til Guðm. Einarssonar fyrir 1/3 hlut jarðarinnar Skálmardals fyrir 600 kr. Merkt A.6.b.84a–b.	A.6.b

			Skjala- flokkur ¹
	2(206) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 7.7.1930. Þinglesið var afsal, dagsett 1.3.1930, hvar Bergsveinn Jónsson selur tvö og hálf hundrað í jörðinni Vattarnesi til Finnboga Jónssonar fyrir 600 kr. Merkt A.6.b.85a–b.	A.6.b
	2(207) a–b	Manntalsþing í Svefneyjum 1.7.1820. Upplesið var kaupbréf, dagsett 28.11.1819, hvar Samuel Richter afsalar til Ólafs Sívertsens í Flatey sex hundruðum í jörðinni Skálmarnesmúla með kirkjueigninni sex hundruðum í jörðinni Selskerjum fyrir 200 ríkisbankadali. Merkt A.6.b.86.	A.6.b
	2(208) a–b	Manntalsþing í Svefneyjum 4.7.1831. Upplesinn var kaupgjörmingur, dagsettur 25.8.1827, þar sem Sveinn Sveinsson frá Flatey afsalaði óðalseign konu sinnar, Eivarar Sveinsdóttur, einu hundraði og 80 álnum í Skálmarnesmúla, til sr. Ólafs Sívertsens í Flatey fyrir 22 ríkisbankadali silfurs. Merkt A.6.b.87a–b.	A.6.b
	2(209) a–b	Manntalsþing í Svefneyjum 4.7.1831. Upplesinn var kaupgjörmingur, dagsettur 13.4.1829, hvar Axel Þórólfsson afsalaði 40 álnum í Skálmarnesmúla til sr. Ólafs Sívertsens í Flatey fyrir 12 ríkisbankadala vöruverð. Merkt A.6.b.88a–b.	A.6.b
	2(210) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 9.6.1845. Upplesið var forboð, dagsett 24.5.1845, hvar Daníel Hjaltasen fyrirbauð alla notkun á gögnum og gæðum til lands og sjávar Skálmarnesmúla. Merkt A.6.b.89a–b.	A.6.b
	2(211) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 15.6.1850. Auglýst var sala á sjöttungi höfuðbólsins Múla á Skálmarnesi, átta hundruð með tveimur hundruðum í kirkjueign í heimalandi. Merkt A.6.b.90.	A.6.b
	2(212) a–b	Manntalsþing að Berufirði 19.6.1850. Kunngerð var sala á átta hundruðum bóndaeignar með tveimur hundruðum kirkjueignar í höfuðbólínu Múla. Merkt A.6.b.91.	A.6.b
	2(213) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 20.6.1927. Þinglesið var afsal, dagsett 5.5.1926, hvar Hólmfríður Ebenesersdóttir selur Haraldi og Jóni Sigurðssonum hálfa jörðina Skálmarnesmúla, 18 hundruð að fornu mati, fyrir 11.000 kr. Merkt A.6.b.92a–b.	A.6.b
	2(214) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 11.6.1846. Upplesið var gjafabréf, dagsett 25.9.1844, hvar Ragnhildur Jónsdóttir lýsti því að hún gæfi til hálf systkina sinna, barna Valgerðar Gísladóttur, þrjú hundruð í jörðinni Kirkjubóli á Litlarnesi eftir sinn dánardag. Merkt A.6.b.93a–b.	A.6.b
	2(215) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 14.5.1851. Upplesið var gjafabréf fyrir þremur hundruðum í jörðinni Kirkjubóli á Litlarnesi. Merkt A.6.b.94a–c.	A.6.b
	2(216) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 23.6.1913. Þinglýst var afsali hvar Samúel Jónsson afsalaði Pétri Jónssyni þremur hundruðum í Kirkjubóli á Litlarnesi. Merkt A.6.b.95.	A.6.b
	2(217) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 24.6.1929. Þinglesið var afsalsbréf Guðmundar Einarssonar til Samúels Guðmundssonar fyrir fjórum hundruðum í Kirkjubóli á Litlarnesi. Merkt A.6.b.96.	A.6.b
	2(218) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 7.7.1930. Þinglesið var afsal, dagsett 11.11.1929, hvar Jóh. Sigurðsson selur Jóh. G. Salberg jörðina Kirkjuból fyrir 3.000 kr. Merkt A.6.b.97a–b.	A.6.b
	2(219) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 26.6.1820. Upplesið var landamerkjaskjal milli Kirkjubóls á Bæjarnesi og Kvígindisfjarðar, dagsett 27.10.1763. Merkt A.6.b.98.	A.6.b

			Skjala- flokkur ¹
	2(220) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 9.6.1845. Upplesinn var samningur, dagsettur 22.10.1844, milli sr. Þorleifs í Gufudal og Árna Pálssonar í Flatey um landamerki milli Kvígindisfjarðar og Kirkjubóls á Bæjarnesi. Merkt A.6.b.99a–b.	A.6.b
	2(221) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 15.6.1850. Upplesin var lögfesta sr. Andrésar Hjaltasonar fyrir jörðinni Kvígindisfirði, dagsett 12.6.1850. Merkt A.6.b.100.	A.6.b
	2(222) a–b	Manntalsþing að Skálanesi 12.5.1851. Lesin var lýsing brígðaréttar Snæbjörns Árnasonar á svokölluðum þrætuparti sem Árni Pálsson í Flatey hafði við sættafund að Kvígindisfirði 8.10.1850 selt undan sér. Merkt A.6.b.101a–c.	A.6.b
	2(223) a–b	Manntalsþing að Vattarnesi 9.4.1795. Upplesin var lögfesta fyrir Illugastöðum. Merkt A.6.b.102.	A.6.b
	2(224) a–b	Manntalsþing 18.4.1781. Þórður Eiríksson á Firði og sr. Eyjólfur Sturluson lögðu fram stefnur hvor gegn öðrum vegna selabreiða og netalagnamerkja í Kerlingarfirði. Vitni voru yfirheyrd um svokallaðan Kerlingartanga og loks var dæmt að hann yrði landamerki milli netalagna. Merkt A.6.b.103a–c.	A.6.b
	2(225) a–b	Manntalsþing að Ögri 16.8.1866. Þinglesið var byggingarbréf fyrir jörðinni Borg í Skötufirði. Merkt A.6.b.104a–b.	A.6.b
	2(226) a–b	Manntalsþing að Reykjarfirði 28.3.1809. Þinglýst var lögfestu fyrir jörðinni Heydal en fram kom að henni kynni að vera mótmælt vegna kirkjujarðarinnar Eyrar í Ísafirði. Merkt A.6.b.105.	A.6.b
	2(227) a–b	Áreiðar- og skoðunargjörð að Heydal 16.5.1845 vegna mögulegs nýbýlis á jörðinni. Merkt A.6.b.106a–b.	A.6.b
	2(228) a–b	Manntalsþing að Reykjarfirði 27.5.1846. Lesið var lögfestubréf fyrir jörðinni Heydal, dagsett 26.5.1846. Prófasturinn í Vatnsfirði mótmælti lögfestunni vegna landamerkja milli Heydals og kirkjujarðarinnar Eyrar í Ísafirði. Merkt A.6.b.107a–b.	A.6.b
	2(229) a–b	Áreiðar- og skoðunargjörð að Bjarnastöðum og Eyri í Ísafirði 8.8.1842. Riðið var og ákvarðað um rétt landamerki á milli jarðanna. Merkt A.6.b.108.	A.6.b
	2(230) a–b	Manntalsþingsréttur að Reykjarfirði 10.7.1843. Upplesin var áreiðargjörð milli jarðanna Bjarnastaða og Eyrar, dagsett 8.8.1842. Merkt A.6.b.109a–b.	A.6.b
	2(231) a–b	Aukáþing að Bjarnastöðum 8.4.1847. Tekinn var fyrir ágreiningur um landamerki milli jarðanna Eyrar og Bjarnastaða og réttmæti áreiðar sem hafði verið gerð 8.8.1842. Samkomulag náðist að gerð yrði önnur áreið á landamerkin. Merkt A.6.b.110a–b.	A.6.b
	2(232) a–b	Áreiðargjörð á landamerkjum Bjarnastaða og Eyrar 23.8.1847. Álitsmenn ákvörðuðu um landamerki milli jarðanna tveggja. Merkt A.6.b.111a–b.	A.6.b
	2(233) a–b	Aukáþing að Melgraseyri 25.9.1847. Tekinn var fyrir ágreiningur um landamerki milli jarðanna Eyrar og Bjarnastaða. Fjallað var um hvort þrætuparturinn hafu verið yrktur af Eyrarábúendum um meir en 20 ár. Merkt A.6.b.112a–b.	A.6.b
	2(234) a–b	Aukáþing að Melgraseyri 6.11.1847. Dómur í landamerkjamáli milli Magnúsar Péturssonar, vegna Eyrar, og Halldórs Halldórssonar, vegna Bjarnastaða, um landamerki milli jarðanna. Merkt A.6.b.113a–d.	A.6.b

			Skjala- flokkur ¹
	2(235) a–b	Manntalsþing að Reykjarfirði 31.5.1850. Friðlýst voru æðarfuglaeggver í landi Eyrar í Ísafirði. Merkt A.6.b.114a–b.	A.6.b
	2(236) a–b	Manntalsþing að Reykjarfirði 31.5.1850. Þinglýst var lögfestu jarðarinnar Eyrar í Ísafirði, dagsettri 31.5.1850. Merkt A.6.b.115a–b.	A.6.b
	2(237) a–b	Manntalsþing að Reykjarfirði 30.5.1851. Upplesið var bréf, dagsett 8.6.1848, þar sem Guðmundur Bárðarson og Jóhann Jónsson selja Halldóri Halldórssyni engjapart á Eyrarfjalli frá Þrísteinum í Læk sem fellur frá Ennisborg fyrir 24 speiur. Merkt A.6.b.116a–b.	A.6.b
	2(238) a–b	Manntalsþing að Reykjarfirði 19.6.1862. Þinglýst var lögfestu fyrir Eyrarland í Ísafirði, dagsettri 31.5.1850. Merkt A.6.b.117.	A.6.b
	2(239) a–b	Manntalsþing að Reykjarfirði 19.6.1862. Lýst var fullri heimild til afréttar fyrir fé á því landi sem liggur Reykjarfjarðar megin við Ísafjarðará og þaðan sem Miðdalsá heldur fremst til fjalls án endurgjalds eða tolla. Merkt A.6.b.118.	A.6.b
	2(240) a–b	Manntalsþing að Nauteyri 1.6.1850. Friðlýstar voru selalagnir fyrir Kleifakotslandi, allar að því sem forn landamerki leyfðu. Merkt A.6.b.119.	A.6.b
	2(241) a–b	Manntalsþing að Nauteyri 1.6.1850. Friðlýstar voru selalagnir fyrir Gervidalssandi frá Álftagrófará í Gervidalssá. Merkt A.6.b.120.	A.6.b
	2(242) a–b	Réttur að Reykjarfirði 24.7.1841. Tekið var fyrir landamerksamál milli jarðanna Múla og Laugabóls við Ísafjörð. Merkt A.6.b.121a–c.	A.6.b
	2(243) a–b	Manntalsþing að Nauteyri 7.6.1851. Upplesið var sáttanefndarskjal, dagsett 14.9.1849, milli Þorsteins Þorvaldssonar í Múla og Jóns Árnasonar á Laugabóli um Lambatungur. Merkt A.6.b.122.	A.6.b
	2(244) a–b	Manntalsþingsréttur að Nauteyri 3.7.1841. Upplesið var gjafabréf, dags. 7.8.1840, hvar Jón Árnason á Laugabóli gefur konu sinni, Helgu Jónsdóttur, fimm hundruð í nefndri jörð. Merkt A.6.b.123a–b.	A.6.b
	2(245) a–b	Manntalsþingsréttur að Nauteyri 4.7.1842. Upplesin var lögfesta Þórðar Magnússonar og Jón Árnasonar á Laugabóli fyrir nefndri jörð. Merkt A.6.b.124.	A.6.b
	2(246) a–b	Manntalsþing að Nauteyri 1.6.1850. Friðlýstar voru selalagnir fyrir landi Laugabóls frá Kjarnanesi og í Múlaá. Merkt A.6.b.125.	A.6.b
	2(247)	Manntalsþing í Svefneyjum 29.5.1778. Tekið var fyrir beitarmál á Langeyjum þar sem fé hafði skemmt hey frá sr. Markúsi Snæbjörnssyni. Leiguliðar töldu sig hafa rétt til beitarinnar en buðust til að borga skaðann. Merkt A.6.b.126a–c.	A.6.b
	2(248)	Dæmt var 27.6.1778 í svokölluðu Langeyjar-beitarmáli. Pétur Eyjólfsson, Bjarni Stefánsson, Þorsteinn Einarsson og Jón Einarsson voru dæmdir til að greiða sr. Markúsi Snæbjörnssyni bætur vegna beitar án hans leyfis. Merkt A.6.b.127a–d.	A.6.b
	2(249) a–b	Manntalsþing í Svefneyjum 23.6.1846. Upplesið var byggingarbréf þar sem Halldóra Benediktson byggir Brynjólfi Benediktson 10 hundruð af bóndaeign í jörðinni Flatey, dagsett 9.11.1839. Merkt A.6.b.128.	A.6.b
	2(250)	Manntalsþing í Svefneyjum 23.6.1846. Friðlýstur var allur Eyjahreppur til ystu takmarka og bönnuð öll selaskot í og við varpeyjarnar. Merkt A.6.b.129.	A.6.b
	2(251)	Manntalsþing í Svefneyjum 21.6.1850. Sr. Eiríkur Kúld friðlýsti eignir sínar í Eyjahreppi, þar á meðal í Flatey, og eignir prófastsins Ólafs Sívertsens. Merkt A.6.b.130a–b.	A.6.b

			Skjala-flokkur ¹
	2(252)	Manntalsþing að Reykjarfirði 31.5.1850. Friðlýstar voru selalagnir og æðarvarp í Vatnsfjarðarlandi. Merkt A.6.b.131a–b.	A.6.b
	2(253) a–b	Vatnsfjörður við Ísafjarðardjúp, Almenningur í Ísafirði. Manntalsþing að Reykjarfirði 31.5.1850. Þinglýst var lögfestu fyrir almenningi til uppreksturs í Ísafirði, dagsettri 31.5.1850. Prestur í Vatnsfjarðarkirkju mótmælti lögfestunni. Merkt A.6.b.132a–b.	A.6.b
	2(254)	Aukaréttur að Ísafirði 5.12.1908. Dómkvaddir voru matsmenn til að meta afgang prestseturs og ítaka í Vatnsfjarðarprestakalli. Merkt A.6.b.133a–b.	A.6.b
	2(255)	Aukaréttur að Ísafirði 26.3.1920. Dómkvaddir voru menn til að meta heimtekjur prestsins í Vatnsfjarðarprestakalli. Merkt A.6.b.134.	A.6.b
	2(256) a–b	Regluleg skipti eru gerð á milli eigendanna á jörðinni Auðshaugi, kaupmannsins G. Schevings, eiganda átta hundraða, ekkjunnar Margrétar Jónsdóttur, eiganda fjögurra hundraða og bóndans Ólafs Erlendssonar á Auðnum, eiganda fjögurra hundraða. Dags. 29.7.1823. Merkt A.6.d.5a–c.	A.6.d
	2(257) a–b	Úttekt á jörðinni Auðshaug, dags. 22.9.1834. Einar Þorvaldsson fer af jörðinni og Einar Jónsson tekur við henni. Skriða hafði fallið á jörðina og eyðilagð tvö hundruð af henni en talið var að hún yrði góð aftur ef hún myndi fá góð þrif og ekki annað skriðufall. Merkt A.6.d.6a–c.	A.6.d
	2(258)	Sáttafundur, dags. 2.7.1828, hjá sáttanefndinni í Flateyjarsókn um marsvínareka á Hlíðarfjöru hjá Brjánslæk. Guðmundur Scheving kaupmaður hafnaði sáttatilboði sr. Runólfs Erlendssonar á Brjánslæk og málinu var vísað til landslaga og réttar. Merkt A.6.e.6a–b.	A.6.e
	2(259) a–b	Sáttafundur, dags. 10.6.1891, hjá sáttanefnd Flateyjar- og Múlasáttaumdæmis þar sem tekinn var fyrir ágreiningur um takmörk skógarítaks Hagakirkju í Brjánslækjarlandi. Málinu var frestað í þrjá mánuði. Merkt A.6.e.7a–c.	A.6.e
	2(260) a–b	Sáttafundur, dags. 10.6.1891, hjá sáttanefnd Flateyjar- og Múlasáttaumdæmis þar sem tekinn var fyrir ágreiningur um skipti á eign Brjánslækjar og landamerkjum Moshlíðar. Málinu var frestað í þrjá mánuði. Merkt A.6.e.8a–e.	A.6.e
	2(261) a–b	Sáttafundur, dags. 3.9.1891, hjá sáttanefnd Flateyjar- og Múlasáttaumdæmis um takmörk skógarítaks Hagakirkju í Brjánslækjarlandi. Málinu var frestað. Merkt A.6.e.9a–b.	A.6.e
	2(262)	Sáttafundur, dags. 31.8.1819, hjá sáttanefnd Eyjahrepps um eignarrétt á 10 hundruðum í Flatey. Guðmundur Scheving kaupmaður, fyrir hönd konu sinnar Halldóru Benediktsdóttur, lýsti brigðum á 10 hundruðum Eiríks P. Kúld í jörðinni Flatey. Málið endaði með sátt þannig að Eiríkur lofaði m.a. að byggja þeim hjónum nefnd 10 hundruð, þ.e. Garða og Fjósakot. Merkt A.6.e.10a–e.	A.6.e
	2(263) a–b	Sáttafundur, dags. 4.8.1804, hjá sáttanefndinni í Múlasveit þar sem sr. Eggert Ólafsson klagði yfir afgangi og eign í jörðinni Skálmardal. Sátt náðist milli hans og Jóns Loptssonar. Merkt A.6.e.12a–b.	A.6.e
	2(264) a–b	Sáttafundur, dags. 22.10.1844, hjá sáttanefndinni í Flateyjarprestakalli. Samið var um landamerki milli Kvíngindisfjarðar og Kirkjubóls á Litlunesi. Þeim er lýst í sáttabókinni. Merkt A.6.e.13a–d.	A.6.e
	2(265) a–b	Sáttafundur, dags. 14.9.1849, hjá sáttanefnd Nauteyrarhreppsumdæmis þar sem tekinn var fyrir ágreiningur milli Jóns Árnasonar á Laugabóli og Þorsteins Þorvaldssonar á Múla við Ísafjörð um yrkingu á Lambatungum. Sátt náðist í málinu. Merkt A.6.e.29a–b.	A.6.e

			Skjala- flokkur ¹
	2(266)	Kvígindisfjörður: Bréf Þórðar Guðmundssonar í Kvígindisfirði um að fá leyfi til að kaupa samnefnda jörð. Dags. 25.3.1909. Merkt A.11.26.	A.11
	2(267)	Kvígindisfjörður: Ágripsútskrift úr gjörðabók sýslunefnda Barðastrandarsýslu. Aðalfundur sýslunefndar þar sem lögð var fram beiðni Þórðar Guðmundssonar um kaup á jörðinni Kvígindisfirði. Bókað var að sýslunefnd teldi ekkert til fyrirstöðu að jörðin yrði seld. Dags. 1.4.1909. Merkt A.11.27.	A.11
	2(268)	Kvígindisfjörður: Útskrift úr dómsmálabók Barðastrandarsýslu. Aukaréttur þar sem dómkvaddir voru Brynjólfur Bjarnason, sýslunefndarmaður á Litlanesi, og Jóhann Sigurðsson á Kirkjubóli til að gera lýsingu á jörðinni. Dags. 22.4.1909. Merkt A.11.28.	A.11
	2(269) a–b	Kvígindisfjörður: Skoðunar- og matsgjörð Brynjólfs Bjarnasonar og Jóhanns Sigurðssonar á jörðinni. Dags. 11.6.1909. Merkt A.11.29.	A.11
	2(270) a–b	Kvígindisfjörður: Útskrift úr dómsmálabók Barðastrandarsýslu. Aukaréttur þar sem staðfest var virðingargjörð á jörðinni. Dags. 23.6.1909. Merkt A.11.30a–b.	A.11
	2(271) a–b	Bréf sr. G. Jónssonar í Selárdal þar sem sagt er frá að ályktað hafi verið, eftir reskripti frá 18.4.1761 um ábýlisjörð fyrir presta, að þriðji partur jarðarinnar Brjánslækjar, þ.e. bóndaeignin, ásamt Engey, skuli vera ábýlisjörð prestsins á Brjánslæk. Dags. 8.8.1819. Merkt A.12.3.	A.12
	2(272) a–b	Bréf sr. Runólfs Erlendssonar á Brjánslæk til biskups um að þriðji partur Brjánslækjar, þ.e. bóndaeignin, ásamt Engey, skuli vera ábýlisjörð prestsins á Brjánslæk. Dags. 16.9.1823. Merkt A.12.4.	A.12
	2(273) a–b	Bréf sr. Benedikts Þórðarsonar til Helga G. Thordersens biskups um jarðeignir í Vatnsfirði. Dags. 2.1.1849. Merkt A.12.5a–h.	A.12
	2(274) a–b	Eftirrit af bréfi Helga G. Thordersens biskups til sr. Benedikts Þórðarsonar um bændahlut og hlut kirkjunnar í jörðinni Brjánslæk. Dags. 9.3.1849. Merkt A.12.6.	A.12
	2(275) a–b	Brjánslækur, afrit af byggingarbréfi fyrir 20 hundruðum í jörðinni, dags. 10.7.1849. Merkt A.12.7a–c.	A.12
	2(276) a–b	Greinargerð sr. Benedikts Þórðarsonar á Brjánslæk um kirkjueign og bændaeign jarðarinnar og óvissuna sem uppi er um það efni. Brynjólfur kallar eftir frekari rannsókn. Dags. 2.1.1850. Merkt A.12.8a–c.	A.12
	2(277) a–b	Brjánslækur, landamerkjabréf kirkju og staðar, dags., 1.7.1855, þinglýst 5.7.1855. Merkt A.12.9a–c.	A.12
	2(278) a–b	Skýrsla um tekjur og útgjöld Brjánslækjar-prestakalls frá fardögum 1893 til fardaga 1898. Dags. 3.2.1899. Merkt A.12.10a–c.	A.12
	2(279) a–b	Bréf sr. Jóns Ormssonar í Sauðlauksdal til biskups um að ágreiningur sé uppi um landamerki í Vattardal milli Vattarness og Skálmarnesmúla. Dags. 9.4.1813. Merkt A.12.11.	A.12
	2(280) a–b	Bréf sr. Runólfs Erlendssonar í Gufudal um ýmis atriði, m.a. um að menn á Kirkjubóli á Bæjarnesi hafi hug á að lögfesta part undan Kvígindisfirði sem þeir hafi leigt um nokkur ár. Dags. 25.1.1808. Merkt A.12.12a–b.	A.12

			Skjala-flokkur ¹
	2(281)	Eggert Hannesson gaf Ragnheiði dóttur sinni og Magnúsi Jónssyni 37 hundruð í jörðum. Fram kemur í bréfinu að hann hafi selt Bjarna Björnssyni Haga en Jóni Björnssyni jarðirnar Haug og Fossá. Einnig endurnýjaði Eggert gjöf sína til Björns Magnússonar, dóttursonar síns, þannig að hann tók aftur Sæból á Ingjaldssandi en lét Birni í staðinn Bæ á Rauðasandi, en þær væru jafnar að dýrleika. Dags. 30.7.1578. Merkt A.2.43a–d.	A.2
	2(282)	Jarðakaup þar sem Helga eldri Eggertsdóttir fékk Ormi Daðasyni sýslumanni og konu hans, Ragnheiði Þorsteinsdóttur, erfðahluta sinn. Þar á meðal var þriðjungur bóndahlutans í jörðinni Saurbæ á Rauðasandi og fjögur hundruð í jörðinni Keflavík. Á móti seldu Ormur og Ragnheiður Helgu ýmsar jarðeignir, s.s. Múla við Ísafjörð, 24 hundruð að dýrleika. Dags. 22.8.1725, þinglýst 3. maí [svo] 1728. Merkt A.2.55a–c.	A.2
	2(283) a–b	Makaskipti þar sem Guðmundur Jónsson selur Eggerti Hannessyni jörðina Melanes á Rauðasandi, 20 hundruð að dýrleika, sem selur Guðmundi á móti jörðina Auðshaug á Hjarðarnesi, 24 hundruð að dýrleika. Dags. 4.12.1586. Merkt A.2.62a–c.	A.2
	2(284)	Jón Björnsson afhendir syni sínum Finni jörðina Flatey. Hann vill líka að skorið verði úr því hvort forfeður hans hafi gefið samþykki fyrir tolllaust skip Múlakirkju í Oddbjarnarskeri eða annars staðar í Flateyjarkirkjulöndum. Dags. 19.7.1600. Merkt A.2.63a–c.	A.2
	2(285) a–b	Svarbréf oddvita Súðavíkurrepps til sýslumanns vegna fyrirspurnar Stjórnarráðs Íslands frá 29.12.1919 um almenninga, dags. 19.3.1920. Merkt A.11.36.	A.11
	2(286) a–b	Svarbréf oddvita Ögurhrepps til sýslumanns vegna fyrirspurnar Stjórnarráðs Íslands frá 29.12.1919 um almenninga, dags. 20.3.1920. Merkt A.11.37.	A.11
	2(287) a–b	Svarbréf oddvita Reykjarfjarðarhrepps til sýslumanns vegna fyrirspurnar Stjórnarráðs Íslands frá 29.12.1919 um almenninga, dags. 15.2.1920. Merkt A.11.38a–b.	A.11
	2(288) a–b	Svarbréf H. Jónssonar v. Nauteyrarhrepps til sýslumanns vegna fyrirspurnar Stjórnarráðs Íslands frá 29.12.1919 um almenninga, dags. 12.2.1920. Merkt A.11.39.	A.11
	2(289)	Fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins til sveitarfélaga um afrétti og upprekstrarrétt, dags. 20.2.1989. Merkt A.16.1.	A.16
	2(290)	Svar oddvita Reykjarfjarðarhrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins um afrétti og upprekstrarrétt, dags. 10.11.1989. Merkt A.16.3.	A.16
	2(291)	Svar oddvita Súðavíkurrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins um afrétti og upprekstrarrétt, dags. 25.8.1989. Merkt A.16.4.	A.16
	2(292)	Bréf Hákonar Bjarnasonar hjá Skógrækt ríkisins til atvinnumálaráðuneytisins um að ráðuneytið hlutist til um að ítökum verði aflýst með vísun í V. kafla laga nr. 100 frá 14. maí 1940. Með bréfinu eru 45 fylgiskjöl, m.a. um Flateyjarkirkju og Vatnsfjörð. Dags. 3.7.1953. Merkt A.16.7a–h.	A.16
	2(293)	Bréf sýslumannsins í Barðastrandarsýslu til atvinnumálaráðuneytisins með skrá, dagsettri 30.9.1963, yfir ítök í umdæminu sem fallið hafi úr gildi með lögum nr. 113/1952. Dags. 8.10.1963 og 30.9.1963. Merkt A.16.8a–f.	A.16

			Skjala- flokkur ¹
	2(294) a–b	Skálmardalur, afrit af gjafabréfi sr. Jóns Þorleifssonar til Einars Þorleifssonar fyrir hálfri jörðinni með landamerkjum, dags. 12.7.1573. Merkt A.16.12.	A.16
	2(295) a–b	Flatey á Breiðafirði, brauðmat, 1744. Merkt A.9.4.	A.9
	2(296) a–b	Flatey á Breiðafirði, vísitasía, dags. 19.10.1785. Merkt A.9.18a–d.	A.9
	2(297) a–b	Flatey á Breiðafirði, vísitasía, dags. 4.6.1809. Merkt A.9.20a–e.	A.9
	2(298) a–b	Flatey á Breiðafirði, ályktun um 10 hundruð í jörðinni, dags. 30.7.1809. Merkt A.9.21a–b.	A.9
	2(299) a–b	Flatey á Breiðafirði, lýsing, eigna- og ítakaskrá, ódagsett. Merkt A.9.46a–b.	A.9
	2(300) a–b	Flatey á Breiðafirði, afhending, dags. 7.9.1860. Merkt A.9.32a–b.	A.9
	2(301) a–b	Skálmarnesmúli, brauðmat, 1744. Merkt A.9.5a–b.	A.9
	2(302) a–b	Skálmarnesmúli, vísitasía, dags. 28.9.1785. Merkt A.9.15a–b.	A.9
	2(303) a–b	Skálmarnesmúli, lýsing, eigna- og ítakaskrá, ódagsett. Merkt A.9.45a–b.	A.9
	2(304) a–b	Brjánslækur, brauðmat, 1744. Merkt A.9.6a–b.	A.9
	2(305) a–b	Brjánslækur, úttekt, dags. 23.5.1780. Merkt A.9.13a–h.	A.9
	2(306) a–b	Brjánslækur, úttekt, dags. 21.8.1848. Merkt A.9.22a–b.	A.9
	2(307) a–b	Brjánslækur, lýsing, eigna- og ítakaskrá, ódagsett. Merkt A.9.47a–b.	A.9
	2(308) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 9.8.1851. Merkt A.9.25.	A.9
	2(309)	Brjánslækur, skoðun, dags. 29.9.1852. Kirkjan heldur öllum sínum eignum átölulaust eftir fyrri vísitásum og kirkjuregistursbók prófastsdæmisins. Árið áður er minnst á eignir þessarar kirkju og Haga kirkju í Vatnsdal og hafa hlutaðeigandi umráðamenn kirkna þessara ekkert áhrætt það málefni síðan. Með því eignirnar í Vatnsdal eru tveggja kirkna eigindómur hljóta umsjónar- og fjárhaldsmenn þeirra að semja um málefnið og fá þann samning tilbærilega staðfestan eður kosta áreið og málssókn ef þess þykir með þurfa. Merkt A.9.53.	A.9
	2(310) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 5.10.1857. Merkt A.9.28a–b.	A.9
	2(311) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 12.7.1858. Merkt A.9.29a–b.	A.9
	2(312)	Brjánslækur, skoðun, dags. 23.8.1860. Kirkjan heldur öllum eignum og ítökum átölulaust, nema að því leyti, að enn er ei til lykta leidd þræta sú sem er á milli Beneficiarii og Haga kirkju eigenda út af skógarparti í Vatnsdal, sem nefnist Mörk, milli Þingmannaár og Vatnsdalsár, og ætlar sóknarpresturinn eftir áskorun prófests að vísa málinu til stiftsins. Merkt A.9.54a–b.	A.9
	2(313)	Brjánslækur, vísitasía, dags. 30.8.1861. Kirkjan heldur öllum eignum og ítökum óátalið, nema skógarparti í Vatnsdal, sem Mörk nefnist, um hvörn þræta er eins og fyrri vísitásiur frá skýra og sem ei er til lykta leidd. Hefur viðkomandi sóknarprestur helst of lengi dregið að bera mál þetta undir stiftsyfirvöldin. Merkt A.9.55.	A.9
	2(314)	Brjánslækur, vísitasía, dags. 11.8.1862. Kirkjan heldur sínum eignum og ítökum óátalið fyrir utan skógarpart þann sem getið er um í fyrri vísitásum. Merkt A.9.60.	A.9
	2(315) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 27.9.1900. Merkt A.9.37a–b.	A.9
	2(316)	Brjánslækur: Guðmundur J. Einarsson, ábúandi á jörðinni, sendir bréf til jarðeignanefndar ríkisins þar sem hann biður um leyfi til að gera tilraun með laxaklak í Vatnsdalsá og Vatnsdalsvatni sem tilheyrir jörðinni. Dags. 4.7.1960. Merkt A.9.64a–b.	A.9

			Skjala- flokkur ¹
	2(317)	Brjánslækur: Guðmundur J. Einarsson, ábúandi á jörðinni, ítrekar beiðni til jarðeignanefndar ríkisins um leyfi til að gera tilraun með laxaklak í Vatnsdalsá og Vatnsdalsvatni sem tilheyrir jörðinni. Dags. 26.6.1961. Merkt A.9.65a–b.	A.9
	2(318)	Brjánslækur: Guðmundur J. Einarsson, ábúandi á jörðinni, ítrekar beiðni um leyfi til að gera tilraun með laxaklak í Vatnsdalsá og Vatnsdalsvatni sem tilheyrir jörðinni með bréfi til ráðabeyttisstjórans Baldurs Möller. Dags. 5.9.1961. Merkt A.9.66.	A.9
	2(319)	Brjánslækur: Sigurvin Einarsson sendir, fyrir hönd Guðmundar J. Einarssonar, ráðuneyttisstjóra kirkjumálaráðuneytisins bréf þar sem hann óskar eftir að umsókn Guðmundar um laxauppeldi í Vatnsdalsá og Vatnsdalsvatni verði svarað án frekari tafa. Dags. 21.12.1961. Merkt A.9.67.	A.9
	2(320)	Brjánslækur: Baldur Möller og Ragnar Bjarkan hjá dóms- og kirkjumálaráðuneytinu skrifa undir heimild Guðmundar Einarssonar á Brjánslæk til að gera tilraunir með laxaklak í Vatnsdalsá og Vatnsdalsvatni í Brjánslækjarlandi á hans kostnað. Dags. 2.6.1962. Merkt A.9.68.	A.9
	2(321)	Brjánslækur: Guðmundur J. Einarsson biður dóms- og kirkjumálaráðuneytið um skriflegt leyfi til að byggja laxastiga við foss í Vatnsdalsá. Dags. 23.9.1963. Merkt A.9.69.	A.9
	2(322)	Brjánslækur: Guðmundur J. Einarsson, bóndi á Brjánslæk, fær leyfi til að gera laxastiga í fossi í Vatnsdalsá, niður undir sjó, með þeim skilyrðum að allar framkvæmdir eru gerðar með ráði veiðimálastjóra ásamt óbreyttum skilmálum í bréfi ráðuneytisins 2.6.1962. Dags. 27.9.1963. Merkt A.9.70.	A.9
	2(323) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 29.6.1751. Merkt A.9.71a–c.	A.9
	2(324) a–b	Brjánslækur, vísitasía, dags. 15.10.1770. Merkt A.9.72a–c.	A.9
	2(325) a–b	Bréf sr. Benedikts Þórðarsonar um skógarítak Hagakirkju í Brjánslækjarlandi, dags. 9.8.1851. Strikað er yfir færsluna í bókinni. Merkt A.9.73a–b.	A.9
	2(326)	Brjánslækur, vísitasía, dags. 9.8.1851, þar sem efni bréfs sr. Benedikts Þórðarsonar er tekið fyrir og ætlað er að bera málefnið um skógana í Vatnsdal undir eigendur og umráðamenn kirkna Brjánslækjar og Haga. Merkt A.9.74a–b.	A.9
	2(327)	Brjánslækur, yfirlit kirkjunnar, dags. 29.9.1852, þar sem fram kemur að umráðamenn kirkna Brjánslækjar og Haga hafi ekkert gert í málefni Vatnsdals. Merkt A.9.75a–b.	A.9
	2(328)	Brjánslækur, yfirskoðun kirkjunnar, dags. 23.8.1860. Þæta um skógarpart í Vatnsdal sem nefnist Mörk á milli Þingmannaár og Vatnsdalsár var ekki leidd til lykta. Merkt A.9.76a–c.	A.9
	2(329) a–b	Brjánslækur og Hagi: Afrit af bréfi sr. Þorvaldar Jakobssonar til stiftsfirvaldanna yfir Íslandi um gerð landamerkjaskrár fyrir jörð Brjánslækjar. Fram kemur að bæði eigendur bændaeignar Brjánslækjar og Hagakirkju samþykktu ekki lýsinguna. Dags. 1.3.1890. Merkt A.9.87a–d.	A.9

			Skjala- flokkur ¹
	2(330) a–b	Brjánslækur, Moshlíð og Hagi: Afrit af bréfi Sigurðar Jenssonar til sr. Þorvaldar Jakobssonar sem inniheldur texta úr bréfi stiftsfirvaldanna yfir Íslandi til Sigurðar, dagsettu 20. janúar sama ár, þar sem fjallað er um ágreining um skógarítak Hagakirkju í landi Brjánslækjar, ágreining um landamerki milli bændahlutans og kirkjueignarinnar í Brjánslæk og loks landamerki milli Brjánslækjar og Moshlíðar. Dags. 13.2.1893. Merkt A.9.88a–d.	A.9
	2(331) a–b	Brjánslækur: Afrit af bréfi stiftsfirvaldanna yfir Íslandi til sr. Þorvaldar Jakobssonar um ágreining milli bóndaeignar Brjánslækjar og kirkjueignar Brjánslækjar hvað varðar Vatnsdal og hálfan Penningsdal. Fram kemur að heppilegast væri að bændaeignin væri keypt til handa prestakallinu. Dags. 10.9.1894. Merkt A.9.89a–b.	A.9
	2(332) a–b	Brjánslækur: Afrit af bréfi stiftsfirvaldanna yfir Íslandi til sr. Þorvaldar Jakobssonar um kaup á bændahluta jarðarinnar Brjánslækjar. Dags. 19.12.1894. Merkt A.9.90a–c.	A.9
	2(333) a–b	Brjánslækur, Moshlíð. Afrit af bréfi stiftsfirvaldanna yfir Íslandi til sr. Bjarna Símonarsonar á Brjánslæk um að bændahlutinn í Brjánslæk ásamt hjáleigunni Moshlíð sé orðinn eign prestakallsins. Dags. 6.7.1898. Merkt A.9.91a–b.	A.9
	2(334) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 24.4.1773. Merkt A.9.38a–c.A.9.38a–c.	A.9
	2(335) a–b	Vatnsfjörður, úttekt, dags. 24.5.1780. Merkt A.9.61a–e.	A.9
	2(336) a–b	Vatnsfjörður, úttekt, dags. 9.6.1884. Merkt A.9.59a–i.	A.9
	2(337) a–b	Vatnsfjörður, vísitasía, dags. 23.9.1890. Merkt A.9.63.	A.9
	2(338) a–b	Skálmarnesmúli, vísitasía, dags. 13.5.1810. Farið er yfir sölu og skiptingu á milli Jónasar Jónssonar, E. Kuld, Ragnheiðar Davíðsdóttur og Samúels Richter. Sökin var ekki afgjörð hvort landið að Urðum, Hvítungseyjar og Vattardalur teldist til þeirra 12 hundruða í kirkjueign eða kirkjan ætti 12 hundruð í heimalandinu. Merkt A.9.81.	A.9
	2(339) a–b	Fossá, landamerki, dags. 21.5.1889, þinglýst 21.5.1889. Merkt A.1.27a–b.	A.1
	2(340) a–b	Brjánslækur og Arnórsstaðir, landamerki, dags. 11.9.1944, mótt ekið hjá sýslumanni 25.10.1944. Merkt A.1.26a–c.	A.1
	2(341)	Brjánslækur: Samningur um hvaða hús skuli fylgja bændaeigninni, 1/3 Brjánslækjar, sem jarðarhús. Dags. 19.5.1883. Merkt A.2.3.	A.2
	2(342) a–b	Auðshaugur, gjafabréf um fimm hundruð í jörðinni. Dags. 23.8.1843, þinglýst 24.6.1844. Merkt A.3.13a–b.	A.3
	2(343) a–b	Auðshaugur og Auðnir, kaupbréf um 25,1 hundrað í jörðunum. Dags. 2.6.1886, þinglýst 31.5.1890. Merkt A.3.14a–b.	A.3
	2(344) a–b	Brjánslækur: Sr. Þórður Thorgrímsen á Brjánslæk leigir Þorláki Ó. Johnson frá London allan surtarbrand, kol og aðrar steintegundir á jörðinni Brjánslæk. Dags. 11.9.1872. Ekki eru skráðar upplýsingar um þinglýsingarsdag eða stað en fram kemur að samningurinn sé innkominn á skrifstofu Barðastrandarsýslu 12.9.1872. Merkt A.3.15a–b.	A.3
	2(345) a–b	Brjánslækur: Samningur á milli sr. Þórðar Thorgrímsens á Brjánslæk og Þorláks Ó. Johnsons um leigu á surtarbrandi, kolum og öðrum steintegundum á jörðinni Brjánslæk. Dags. 11.9.1872, þinglýst 31.7.1873. Merkt A.3.16a–e.	A.3

			Skjala- flokkur ¹
	2(346) a–b	Brjánslækur: Breyting á samningi sr. Þórðar Thorgrímsens á Brjánslæk og Þorláks Ó. Johnsons um leigu á surtarbrandi, kolum og öðrum steintegundum á jörðinni Brjánslæk. Dags. 29.10.1873. Ekki eru skráðar upplýsingar um þinglýsingardag eða stað en fram kemur að samningurinn sé innkominn með breytingunni á skrifstofu Barðastrandarsýslu 30.10.1873. Merkt A.3.17a–b.	A.3
	2(347) a–b	Brjánslækur: Breyting á samningi á milli sr. Þórðar Thorgrímsen og Þorláks Ó. Johnsons um nám á surtarbrandi, kolum eða öðrum steintegundum á jörðinni Brjánslæk. Dags. 29.10.1873, þinglýst 10.7.1874. Merkt A.3.18a–c.	A.3
	2(348) a–b	Brjánslækur, Hagi á Barðaströnd: Eftirrit af landamerkjaskrá fyrir prestssetrið Brjánslæk gerð af sr. Þorvaldi Jakobssyni, dags. 7. og 11.11.1889. Fram kemur að J. Guðmundsson og Björn Sigurðsson hafi neitað að skrifa undir landamerkjaskrána. Merkt A.16.13a–c.	A.16
	2(349) a–b	Brjánslækur, Moshlíð: Eftirrit af bréfi Sigurðar Jenssonar, fyrir hönd eigenda bændaeignar Brjánslækjar, til sr. Þorvaldar Jakobssonar á Brjánslæk um að eigendur bændaeignarinnar geti ekki skrifað undir landamerkjaskrá sem hann sendi þeim vegna landamerkja Moshlíðar og eignar hálfis Penningsdals og alls Vatnsdals. Dags. 5.12.1889. Merkt A.16.14.	A.16
	2(350) a–b	Brjánslækur, Hagi á Barðaströnd: Bréf Sigurðar Jenssonar til stiftsfyrivalda þar sem hann sendir bréf prestsins á Brjánslæk um ágreining um landamerki prestsseturs Brjánslækjar, Hagakirkju og bændaeignar Brjánslækjar og leitar úrskurðar stiftsfyrirvaldanna um hverja meðferð hann skuli hafa í málinu. Dags. 9.4.1890. Merkt A.16.15.	A.16
	2(351) a–b	Brjánslækur, Hagi á Barðaströnd: Afrit af bréfi stiftsfyrivalda til prófastsins í Barðastrandarprófastsdæmi þar sem honum er leiðbeint að skipa prestinum að Brjánslæk að kalla hlutaðeigendur að ágreiningi um landamerki prestsseturs Brjánslækjar, Hagakirkju og bændaeignar Brjánslækjar fyrir sáttanefnd. Ef þeir fáist ekki til að samþykkja landamerkjaskrá Brjánslækjar ætti hann að leggja málið undir landamerkjadóm. Dags. 4.11.1890. Merkt A.16.16a–b.	A.16
	2(352) a–b	Brjánslækur: Bréf sr. Þorvaldar Jakobssonar til stiftsfyrivalda um ágreining um skógarítak í Vatnsdal og landamerki Brjánslækjar. Dags. 4.7.1892. Bréfinu fylgdi uppdráttur, sjá skjal nr. 2(318). Merkt A.16.17a–d.	A.16
	2(353)	Brjánslækur, Hagi á Barðaströnd: Afstaða örnefna í Vatnsdal, ódagsettur uppdráttur frá 1892. Fylgir bréfi sr. Þorvaldar Jakobssonar til stiftsfyrivalda frá 4.7.1892, sbr. skjal nr. 2(317). Merkt A.16.18.	A.16
	2(354) a–b	Brjánslækur: Bréf Sigurðar Jenssonar til stiftsfyrirvalda um bréf sr. Þorvalds Jakobssonar þar sem skýrt er frá ágreiningi um landamerki á milli Brjánslækjarprestakalls, eiganda Hagakirkju og eigenda bændaeignar Brjánslækjar. Dags. 25.10.1892. Merkt A.16.19a–b.	A.16
	2(355) a–b	Brjánslækur: Virðing bóndaeignar í jörðinni, dags. 13.6.1893. Merkt A.16.20.	A.16
	2(356) a–b	Brjánslækur, Moshlíð: Álit sr. Þorvaldar Jakobssonar á virðingu bændahlutans í Brjánslæk ásamt hjáleigunni Moshlíð. Dags. 20.6.1893. Merkt A.16.21a–d.	A.16

			Skjala- flokkur ¹
	2(357) a-b	Brjánslækur: Bréf sr. Þorvaldar Jakobssonar til prófastsins í Barðastrandarprófastsdæmi um landamerki og landskipti á Brjánslækjareignum. Dags. 21.6.1893. Merkt A.16.22a–d.	A.16
	2(358) a-b	Brjánslækur: Bréf Sigurðar Jenssonar til stiftsyfirvalda um ágreining varðandi landamerki og landskipti milli kirkjueignar og bændahlutans í Brjánslæk. Dags. 28.6.1894. Merkt A.16.23a–c.	A.16
	2(359) a-b	Brjánslækur: Bréf Sigurðar Jenssonar til stiftsyfirvalda með fylgiskjöllum, sjá skjöl nr. A.16.22, A.16.23 og A.16.25. Dags. 10.7.1894. Merkt A.16.24.	A.16
	2(360) a-b	Brjánslækur, Moshlíð: Yfirlýsing Sigríðar Johnsen um að hún sé viljug til að selja bændahlutann í Brjánslæk og hjáleiguna Moshlíð fyrir 2.000 kr. Dags. 10.7.1894. Merkt A.16.25.	A.16
	2(361) a-b	Brjánslækur, Hagi á Barðaströnd: Uppkast eða afrit af bréfi stiftsyfirvalda um ágreining um landamerki og ítök í Vatnsfirði. Dags. 29.8.1894. Merkt A.16.26a–b.	A.16
	2(362) a-b	Brjánslækur, Moshlíð: Bréf sr. Þorvaldar Jakobssonar til stiftsyfirvalda um nýtingu, afnot og sitt álit á virði Þriðjungs Vatnsdals, hálfes Penningsdals og þrætuskákarinnar milli Brjánslækjar og Moshlíðar. Dags. 11.10.1894. Merkt A.16.27a–b.	A.16
	2(363) a-b	Brjánslækur, Moshlíð: Samþykki sr. Þorvaldar Jakobssonar fyrir því að bændaeignin í Brjánslæk ásamt hjáleigunni Moshlíð verði keypt til handa Brjánslækjarprestakalli fyrir 2.000 kr. Dags. 11.10.1894. Merkt A.16.28.	A.16
	2(364) a-b	Brjánslækur, Moshlíð: Eigendur og umráðamenn bændaeignarinnar í Brjánslæk lýsa því yfir að þeir eru fúsir að selja Brjánslækjarprestakalli bændaeignina ásamt hjáleigunni Moshlíð fyrir 2.000 kr. Dags. 16.10.1894. Merkt A.16.29.	A.16
	2(365) a-b	Brjánslækur, Moshlíð: Yfirlýsing um að á safnaðarfundum Brjánslækjarsóknar hafi verið samþykkt að æskilegt væri að Brjánslækjarprestakall keypti bændapartinn í Brjánslæk og Moshlíð fyrir 2.000 kr. Dags. 12.5.1895. Merkt A.16.30.	A.16
	2(366) a-b	Brjánslækur: Útdráttur úr héraðsfundarbók Barðastrandarprófastsdæmis um kaup prestakallsins á bændahlut í Brjánslæk. Dags. 19.6.1895. Merkt A.16.31.	A.16
	2(367)	Þverá: Bréf Jóhanns Skaptasonar til dóms- og kirkjumálaráðuneytisins um að fá eyðibýlið Þverá leigt. Fjallað er um jörðina, þar á meðal landamerkin og vísað er í landamerkjaskrá (þ.e. landamerkjabók) Barðastrandarsýslu. Hjá liggur bréf Jóhanns frá 26.2.1943 þar sem hann óskar svara við fyrirspurninni. Dags. 20.5.1942 og 26.2.1943. Merkt A.16.32a–c.	A.16
	2(368)	Brjánslækur: Afrit af byggingarbréfi Sigurðar Haukdal, prófasts í Barðastrandarprófastsdæmi, fyrir hönd dóms- og kirkjumálaráðuneytisins, til Guðmundar J. Einarssonar fyrir prestssetursjörðinni Brjánslæk. Dags. 31.8.1942 og 5.9.1942. Merkt A.16.33a–b.	A.16
	2(369)	Brjánslækur: Bréf Sigurðar Elíassonar, formanns nýbýlanefndar Austur-Barðastrandarsýslu, til Guðmundar J. Einarssonar á Brjánslæk um stofnun nýbýlis á Brjánslæk. Dags. 15.1.1950. Merkt A.16.34.	A.16
	2(370)	Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um stofnun nýbýlis á Brjánslæk. Dags. 21.2.1950. Merkt A.16.35a–b.	A.16

			Skjala- flokkur ¹
	2(371) a–b	Brjánslækur: Afrit af byggingarbréfi dóms- og kirkjumálaráðuneytisins til Guðmundar J. Einarssonar fyrir hálfri jörðinni Brjánslæk, með samþykki Guðmundar frá 18.3.1954. Á skjalið er skráð að það sé móttekið 31.3.1954 og innfært í afsals- og veðmálabók Barðastrandarsýslu. Dags. 12.11.1953. Merkt A.16.36a–c.	A.16
	2(372)	Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um framkvæmdir á jörðinni Brjánslæk. Einnig segir í bréfinu að byggingarbréf fyrir hálfri jörðinni sé innritað í veðmálabækur sýslunnar, en eyðibýli sem fylgt hafi „jörðinni frá ómunatíð, hafa verið tekin undan jörðinni í byggingarbréfi þess, og rírir það kosti hennar að mun. bæði hvað snertir silúngsveiði og þó einkum beitiland“. Dags. 13.4.1954. Merkt A.16.37.	A.16
	2(373)	Brjánslækur: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Guðmundar J. Einarssonar um lánsmöguleika til bygginga. Dags. 27.4.1954. Merkt A.16.38.	A.16
	2(374)	Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um lán vegna framkvæmda en einnig um að hann vanti land til viðbótar vegna ræktunar. Dags. 21.9.1954. Merkt A.16.39.	A.16
	2(375)	Brjánslækur: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Guðmundar J. Einarssonar, aðallega um ræktunarlán. Einnig segir að landnámsstjóri geti engin áhrif haft á breytingu á landskiptum eða útvegum viðbótarlands. Kkotað er yfir þann texta í bréfinu. Dags. 28.9.1954. Merkt A.16.40.	A.16
	2(376)	Brjánslækur: Bréf dóms- og kirkjumálaráðuneytisins til landnámsstjóra um útmælingu á ræktunarlandi úr óskiptu landi Brjánslækjar. Óskað er umsagnar landnámsstjóra. Með eiga að fylgja bréf Guðmundar J. Einarssonar frá 2.9.1954 og bréf sýslumanns í Barðastrandarsýslu frá 21. sama mánaðar. Þau eru ekki varðveitt með bréfinu. Dags. 29.9.1954. Merkt A.16.41.	A.16
	2(377)	Brjánslækur: Afrit af bréfi Pálma Einarssonar landnámsstjóra til dóms- og kirkjumálaráðuneytisins um skipti á landi Brjánslækjar. Hjá liggur afrit af bréfi Ragnars Bjarkan hjá dóms- og kirkjumálaráðuneytinu til sýslumannsins í Barðastrandarsýslu, dags. 7.10.1954, um samþykki ráðuneytisins við málaleitun ábúandans í samræmi við tillögur landnámsstjóra. Dags. 1.10.1954. Merkt A.16.42a–b.	A.16
	2(378)	Brjánslækur: Afrit af bréfi til menntamálaráðuneytisins um að örnefnanefnd hafi samþykkt að mæla með nafninu Brjánslækur II á nýbýli Guðmundar J. Einarssonar. Fram kemur að nýbýlið standi við túnjaðar heimastaðarins. Dags. 5.10.1954. Merkt A.16.43.	A.16
	2(379)	Brjánslækur: Lýsing Egils Ólafssonar, trúnaðarmanns Búnaðarfélags Íslands, á óskiptu en ræktanlegu landi heimajarðarinnar Brjánslækjar I–II. Dags. 8.12.1958. Merkt A.16.44a–b.	A.16
	2(380)	Þverá: Lýsing Egils Ólafssonar á eyðibýlinu Þverá við Vatnsfjörð. Dags. 8.12.1958. Merkt A.16.45.	A.16
	2(381)	Hella: Lýsing Egils Ólafssonar á eyðibýlinu Hella við Vatnsfjörð. Dags. 8.12.1958. Merkt A.16.46.	A.16
	2(382)	Brjánslækur: Lýsing og stærð eyðibýlisins Vatnsdalsbakkar, sem heyri undir jörðina Brjánslæk í Barðastrandarhreppi. Dags. 8.12.1958. Merkt A.16.47a–b.	A.16

			Skjala- flokkur ¹
	2(383) a–b	Brjánslækur: Bréf Össurar Guðbjartssonar á Láganúpi til landnámsstjóra um að hann gefi umsögn til landnáms ríkisins varðandi nýbýlisstofnun Einars Guðmundssonar á Brjánslæk. Dags. 5.2.1959. Merkt A.16.48a–b.	A.16
	2(384)	Brjánslækur, Þverá: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um að Einar Guðmundsson fái aðstoð við að stofna nýbýli úr landi Brjánslækjar. Fram kemur að sóknarnefnd Brjánslækjarprestakalls leggist á móti því að nokkuð af landi prestssetursins verði lagt til nýbýlis, en hún mæli hins vegar með því að eyðikotið Þverá verði látið af hendi ásamt Vatnsdalsbökkum. Dags. 20.2.1959. Merkt A.16.49a–c.	A.16
	2(385)	Þverá: Bréf dóms- og kirkjumálaráðuneytisins til landnámsstjóra þar sem óskað er umsagnar um beiðni Einars Guðmundssonar um að stofna nýbýli og fá erfðafestuábúð á landi eyðijarðarinnar Þverár. Með eiga að vera tvö fylgiskjöl sem eru ekki varðveitt með bréfinu. Dags. 14.3.1959. Merkt A.16.50.	A.16
	2(386)	Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til Pálma Einarssonar landnámsstjóra um ræktunarsjóðslán til nýbýlis á Brjánslæk. Dags. 2.5.1959. Merkt A.16.51a–b.	A.16
	2(387)	Brjánslækur: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Guðmundar J. Einarssonar um ræktunarsjóð og lán til nýbýla. Dags. 8.5.1959. Merkt A.16.52.	A.16
	2(388)	Þverá: Afrit af bréfi landnámsstjóra til dóms- og kirkjumálaráðuneytisins. Móttekið er bréf ráðuneytisins þar sem óskað er umsagnar um beiðni Einars Guðmundssonar um að fá Þverá til erfðaábúðar og búsetu. Dags. 12.5.1959. Merkt A.16.53.	A.16
	2(389)	Brjánslækur, Þverá: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Einars Guðmundssonar á Brjánslæk vegna erindis Einars frá 20. febrúar 1959, um endurreisn ábúðar á Þverá með viðbótarlandi frá Brjánslæk II. Meðal annars er fjallað um svonefnda Vatnsdalsbakka. Dags. 13.5.1959. Merkt A.16.54a–b.	A.16
	2(390)	Þverá: Afrit af fundargerð skipulagsnefndar prestssetra í dóms- og kirkjumálaráðuneytinu. Tekin var fyrir umsókn Einars Guðmundssonar um erfðaábúð á eyðibýlinu Þverá. Nefndin mælti með að eyðibýlið yrði leigt Einari en með þeim skilyrðum að ábúandinn öðlist nýbýlaréttindi á jörðinni. Dags. 26.5.1959. Merkt A.16.55.	A.16
	2(391)	Þverá: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Einars Guðmundssonar. Send er úrskrift af fundargerð skipulagsnefndar prestssetra frá 12. mars 1959. Tekin er fyrir umsókn Einars um erfðaábúð á Þverá. Nefndin mælir með því að jörðin verði leigð Einari en að hann öðlist nýbýlaréttindi á jörðinni. Dags. 18.1.1960. Merkt A.16.56.	A.16
	2(392) a–b	Brjánslækur, Þverá: Bréf Einars Guðmundssonar til landnámsstjóra um Þverá. Segir hann að Brjánslækur II muni leggja land til nýbýlisins. Vísað er í skýrslu Egils Ólafssonar um stærð ræktanlegs lands. Einar sendir með landamerki Þverár. Það skjal er ekki varðveitt með bréfinu. Dags. 20.1.1960. Merkt A.16.57a–b.	A.16

		Skjala-flokkur ¹
2(393)	Þverá: Afrit af bréfi landnámsstjóra til sr. Sveins Víkings um hvaða réttindi megi ákveða Einari Guðmundssyni í byggingarbréfi fyrir eyðijörðinni Þverá. Fjallað er um Vatnsdalsbakka og þá segir landnámsstjóri í bréfinu að jarðabók Árna Magnússonar telji Vatnsdal sem afréttarland. Þá segir að Vatnsdalsbakkar séu í óskiptu beiti- og afréttarlandi. Lagt er til að fimm hektarar verði teknir frá hvorum aðila um sig, Guðmundi J. Einarssyni annars vegar og prestssetrinu hins vegar. Dags. 26.1.1960. Merkt A.16.58a–b.	A.16
2(394)	Moshlíð, Þverá: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um að Einari syni sínum hafi verið synjað um land á Vatnsdalsbökkum til viðbótar við Þverárland. Varpað fram þeirri hugmynd að Einar taki frekar ábúð í Moshlíð. Dags. 26.1.1960. Merkt A.16.59a–b.	A.16
2(395) a–b	Brjánslækur, Þverá: Bréf sr. Sveins Víkings um samþykki sitt fyrir því að Einar Guðmundsson fái allt að 10 hektara land til ræktunar við Þverárland. Talin eru upp þrjú skilyrði: að landið rýri sem allra minnst verðgildi og notagildi hins sameiginlega Brjánslækjarlands, að samþykki fáiast frá biskupi Íslands og að annar umráðamaður landsins veiti sitt samþykki. Dags. 1.2.1960. Merkt A.16.60.	A.16
2(396)	Moshlíð: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Guðmundar J. Einarssonar um að Einar Guðmundsson sækir um ábúð fyrir Moshlíð. Einnig er fjallað um byggingarsjóð og ræktunarsjóð. Þá segir að Einar muni eflaust tryggja framtíð sína betur með því að taka Moshlíð heldur en að ráðast í að byggja upp nýtt býli, sem grundvallast á landi Þverár, þar sem ræktunarskilyrði séu lakari á Þverá en í Moshlíð. Dags. 11.2.1960. Merkt A.16.61a–b.	A.16
2(397)	Brjánslækur, Moshlíð: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um að Einar Guðmundsson sækir frekar um Moshlíð til ábúðar. Guðmundur ræðir nokkra af skilmálum sínum, s.s. að honum verði leyft að afsala Einari „mínun helmingi Brjánslækjar 1/3 veiðirétt í vatni og ám ... að ég afsali honum af mínum parti beitolands óræktanlegs, 1/10 hluta (1/20 hluta af beitolandinu) til uppbótar á beit í Moshlíð“. Dags. 14.2.1960. Merkt A.16.62.	A.16
2(398)	Moshlíð, Þverá: Afrit af bréfi landnámsstjóra til jarðeignadeildar ríkisins um Moshlíð og að Einar Guðmundsson fái hana til ábúðar í stað þess að stofna til nýbýlis á eyðijörðinni Þverá. Dags. 22.2.1960. Merkt A.16.63a–b.	A.16
2(399)	Hella, Moshlíð, Uppsali, Þverá: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um umsókn Einars sonar síns fyrir kotinu Moshlíð til jarðeignanefndar ríkisins. Sótt er um byggingarbréf fyrir kotið. Fram kemur að hreppsnefnd hafi gert tilraunir til að ná undir umráð sveitarinnar eyðibýlunum Þverá, Helli og Uppsölum ásamt öllum Vatnsdal til að nota landið til afréttar fyrir sauðfé. Dags. 17.3.1960. Merkt A.16.64a–b.	A.16
2(400)	Moshlíð: Bréf landbúnaðarráðuneytisins til landnámsstjóra vegna skiptingar á Moshlíð. Dags. 25.7.1960. Merkt A.16.65a–b.	A.16
2(401)	Brjánslækur, Moshlíð: Afrit af bréfi landbúnaðarráðuneytisins til Einars Guðmundssonar, Brjánslæk II, um heimild fyrir makaskiptum á einum hektara úr landi Moshlíðar gegn jafnstórri skák úr Brjánslæk II. Leyfið er háð samþykki Guðmundar bónda á Brjánslæk II og landnámsstjóra. Dags. 7.3.1961. Merkt A.16.66.	A.16

			Skjala- flokkur ¹
	2(402)	Brjánslækur, Moshlíð: Afrit af bréfi Guðmundar J. Einarssonar á Brjánslæk um að hann hafi haft skipti við Einar son sinn á einum hektara lands, svonefndu Hrófsnesi, sem tilheyri nýbýli sínu á Brjánslæk. Fram kemur í bréfinu að landið takmarkist „af stórstraums flæðarmáli að innan og lækjará fyrir neðan brú, Að vestan af þjóðveginum frá brú, og c.a. 200 metra úteftir þjóðveginum“. Þá segir að land þetta hafi komið í hlut Guðmundar við skiptingu jarðarinnar árið 1949. Á móti láti Einar jafnstóra landspildu úr þeim hluta Moshlíðar sem honum tilheyri skv. byggingarbréfi og liggi hún á mörkum Brjánslækjar og Moshlíðar. Dags. 1.5.1961. Merkt A.16.67.	A.16
	2(403)	Moshlíð: Bréf frá landbúnaðarráðuneytinu til Herberts Andersens um að sendur sé leigusamningur fyrir hluta úr Moshlíð. Leigusamningurinn liggur ekki hér með bréfinu. Dags. 4.5.1961. Merkt A.16.68.	A.16
	2(404)	Brjánslækur, Moshlíð: Afrit af bréfi landnámsstjóra, með vísun í bréf landbúnaðarráðuneytis til Einars Guðmundssonar, Brjánslæk II, dagsett 7. mars 1961, um að heimiluð séu makaskipti á einum hektara úr landi Moshlíðar gegni jafn stórrí skák úr Brjánslæk. Landnámsstjóri samþykkir ráðstöfunina. Dags. 8.5.1961. Merkt A.16.69.	A.16
	2(405)	Moshlíð: Herbert Andersen sendir staðfestan samning fyrir hluta úr jörðinni Moshlíð. Fram kemur að leigusamningurinn sé sendur með staðfestingu ráðuneytisins en löggilti pappírinn afhendist sýslumanni. Dags. 30.5.1961. Merkt A.16.70.	A.16
	2(406)	Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til Pálma Einarssonar landnámsstjóra um ábúð á Brjánslæk. Einnig kemur fram fyrirspurn um lán úr ræktunarsjóði. Dags. 11.9.1963. Merkt A.16.71.	A.16
	2(407)	Brjánslækur: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Guðmundar J. Einarssonar um Brjánslæk I og ræktunarstyrk. Dags. 16.9.1963. Merkt A.16.72.	A.16
	2(408) a–b	Brjánslækur: Bréf Einars Guðmundssonar til landnámsstjóra um land til handa nýbýlinu Seftjörn. Einar leggur til að býlið fái land og veiðiréttindi frá Brjánslæk II og að býlin hafi makaskipti á ræktanlegu landi, en beitoland verði óskipt. Dags. 15.11.1963. Merkt A.16.73a–b.	A.16
	2(409)	Brjánslækur: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Einars Guðmundssonar um land handa nýbýlinu Seftjörn. Dags. 27.11.1963. Merkt A.16.74.	A.16
	2(410)	Brjánslækur, Moshlíð: Afrit af bréfi landnámsstjóra til dóms- og kirkjumálaráðuneytisins um að meðfylgjandi sé bréf frá Guðmundi J. Einarssyni (það bréf liggur ekki hér með). Fjallað er um byggingu Guðmundar á Brjánslæk, Seftjörn, sem sé úrskiptur 1/3 hluti Brjánslækjar II, Þverá og Moshlíð. Dags. 4.12.1964. Merkt A.16.75.	A.16
	2(411)	Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um búsetu á Brjánslæk. Dags. 13.12.1963. Merkt A.16.76a–b.	A.16
	2(412)	Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um Brjánslæk II, Seftjörn og laxaklak í Vatnsdalsá. Dags. 13.12.1963. Merkt A.16.77a–b.	A.16
	2(413)	Brjánslækur: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Guðmundar J. Einarssonar um ræktunarundirbúning á prestssetrinu. Fram kemur að landnámsstjóri hafi skrifað landbúnaðarráðuneytinu bréf um málið. Dags. 19.12.1963. Merkt A.16.78.	A.16

			Skjala- flokkur ¹
	2(414)	Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um jarðræktar- og girðingarstyrk til að gera nýbýlið Brjánslæk II að tveimur býlum. Einnig segir að ekkert svar hafi borist frá ráðuneytinu um að Einar Guðmundsson fái 1/3 af veiðirétti í vatni og á. Dags. 5.6.1966. Merkt A.16.79.	A.16
	2(415)	Brjánslækur: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Guðmundar J. Einarssonar um nýbýlin Brjánslæk II og Seftjörn. Dags. 13.6.1966. Merkt A.16.80.	A.16
	2(416)	Brjánslækur, Moshlíð: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til Pálma Einarssonar landnámsstjóra um Brjánslæk II, nýbýlið Seftjörn og Moshlíð. Dags. 23.6.1966. Merkt A.16.81a–b.	A.16
	2(417)	Brjánslækur, Moshlíð: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Guðmundar J. Einarssonar um jarðir í Vatnsfirði, Brjánslæk, Moshlíð og Þverá. Fram kemur að Seftjörn sé stofnuð á landi Þverár og úr hluta Moshlíðar. Dags. 30.6.1966. Merkt A.16.82a–b.	A.16
	2(418)	Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um skipti á landi Brjánslækjar. Guðmundur segir frá skiptum sem átti að gerast 1954 en sér hafi verið ómögulegt að samþykkja þau. Dags. 8.7.1966. Merkt A.16.83a–b.	A.16
	2(419)	Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til Pálma Einarssonar landnámsstjóra um 8–10 ha viðbót af óskiptu landi til túnræktar. Dags. 29.7.1966. Merkt A.16.84.	A.16
	2(420)	Brjánslækur: Afrit af bréfi landnámsstjóra til Guðmundar J. Einarssonar, Brjánslæk II. Staðfest móttaka á bréfi frá 29. júlí 1966. Rætt hefur verið við ráðuneytið um að skipaður yrði oddamaður til að skipta úr viðbótarlandi handa Guðmundi. Dags. 9.8.1966. Merkt A.16.85.	A.16
	2(421)	Brjánslækur: Bréf Guðmundar J. Einarssonar til landnámsstjóra um væntanlega ræktun sína í landi Brjánslækjar. Dags. 30.8.1966. Merkt A.16.86a–b.	A.16
	2(422) a–b	Brjánslækur: Bréf Einars og Ragnars Guðmundssona á Brjánslæk til Árna Jónssonar landnámsstjóra um ábúð og leigu á Brjánslæk. Með liggur afrit af bréfi Einars og Ragnars til Baldurs Möllers ráðuneytisstjóra um sama efni. Dags. 12.3.1970. Merkt A.16.87a–e.	A.16
	2(423)	Brjánslækur: Afrit af bréfi Árna Jónssonar landnámsstjóra til Einars og Ragnars Guðmundssona á Brjánslæk, dags. 30.4.1970. Staðfest er móttaka bréfs þeirra frá 12.3.1970, auk afrits af bréfi þeirra til dóms- og kirkjumálaráðuneytisins varðandi tillögur um leiguafnot og skiptingu lands á Brjánslæk. Árni segir frá samskiptum sínum við Baldur Möller ráðuneytisstjóra og kveðst hafa fengið upplýsingar um að Brjánslækur verði lagður niður sem prestssetur, en þá komi til greina sala á jörðinni. Merkt A.16.88.	A.16
	2(424)	Brjánslækur: Svar landbúnaðarráðuneytisins til Alþýðusambands Vestfjarða um svæði fyrir orlofsheimili í landi Brjánslækjar. Dags. 16.11.1971. Merkt A.16.89.	A.16
	2(425)	Brjánslækur: Svar landbúnaðarráðuneytisins við bréfi frá Baldri Guðmundssyni á Brjánslæk en hann hefur óskað eftir að fá leigða jörðina Brjánslæk I og byggðan til búskapar. Ráðuneytið hefur óskað eftir að jarðræktarráðunautur Búnaðarfélags Íslands verði til ráðgjafar. Dags. 7.1.1972. Merkt A.16.90.	A.16

			Skjala- flokkur ¹
	2(426)	Brjánslækur: Bréf frá landbúnaðarráðuneytinu til náttúruverndarráðs í tilefni af bréfi ráðuneytisins til Björns Bjarnasonar ráðunauts um Brjánslæk á Barðaströnd. Vísað er í bréf frá 4.10.1972 um að Björn Bjarnason geri tillögur um notagildi Brjánslækjar. Óskað er eftir tillögum Náttúruverndarráðs um tillögu að landsvæði til náttúruverndar. Dags. 13.2.1973. Merkt A.16.91.	A.16
	2(427)	Hella: Bréf frá landbúnaðarráðuneytinu til Jóhanns Skaptasonar. Send fjögur eintök af leigusamningi um sumarbústaðaland á Hellu á Barðaströnd. Leigusamningurinn er ekki varðveittur með bréfinu. Dags. 27.4.1973. Merkt A.16.92.	A.16
	2(428)	Brjánslækur: Bréf frá landbúnaðarráðuneytinu til Ragnars Guðmundssonar á Brjánslæk. Sent uppkast að byggingarbréfi fyrir Brjánslæk. Byggingarbréfið er ekki varðveitt með bréfinu. Dags. 4.5.1973. Merkt A.16.93.	A.16
	2(429)	Brjánslækur: Bréf frá landbúnaðarráðuneytinu til Einars Guðmundssonar á Seftjörn. Sent uppkast að byggingarbréfi fyrir Seftjörn. Byggingarbréfið er ekki varðveitt með bréfinu. Dags. 4.5.1973. Merkt A.16.94.	A.16
	2(430)	Brjánslækur: Bréf frá landbúnaðarráðuneytinu til Guðmundar Einarssonar á Brjánslæk um ráðstafanir á nýbýlinu Brjánslæk II. Dags. 30.5.1973. Merkt A.16.95	A.16
	4(1)	Jarðatal J. Johnsens 1847, bls. 175–210 (Barðastrandarsýsla og Ísafjarðarsýsla).	B.2
	4(2)	Ný jarðabók 1861, bls. 71–75 (Barðastrandarsýsla).	B.2
	4(3)	Fasteignabók 1921, bls. 63–74 (Barðastrandarsýslur).	B.2
	4(4)	Fasteignabók 1932, bls. 45–49 (Barðastrandarsýslur).	B.2
	4(5)	Fasteignabók 1942–1944 (Barðastrandarsýslur).	B.2
	4(6)	Úr Landnáma. <i>Íslensk fornrit</i> I (1968), bls. 152–197 og kort.	B.7
	4(7)	Úr <i>Landið og Landnáma</i> eftir Harald Matthíasson (1982), bls. 200–215 og 227–231 og kort.	B.7
	4(8)	Reglugerð, nr. 79/1899, fyrir Austur-Barðastrandarsýslu um fjallskil, eyðing refa o.fl.; og reglugerð nr. 81/1911 um breytingar á reglugerð nr. 79/1899.	B.4
	4(9)	Reglugerð, nr. 101/1915, fyrir Austur-Barðastrandarsýslu um fjallskil, eyðing refa o.fl.; og reglugerð nr. 76/1920 um breyting á reglugerð nr. 101/1915.	B.4
	4(10)	Fjallskilareglugerð, nr. 106/1931, fyrir Austur-Barðastrandarsýslu; og auglýsing nr. 229/1943 um breyting á reglugerð nr. 106/1931.	B.4
	4(11)	Fjallskilareglugerð, nr. 466/1981, fyrir Austur-Barðastrandarsýslu.	B.4
	4(12)	Fjallskilasamþykkt, nr. 301/1992, fyrir Austur-Barðastrandarsýslu; og auglýsing nr. 324/2004 um breytingu á fjallskilasamþykkt nr. 301/1992.	B.4
	4(13)	Fjallskilasamþykkt, nr. 716/2012, fyrir Barðastrandar- og Ísafjarðarsýslur.	B.4
	4(14)	Auglýsing nr. 96/1975, um friðland í Vatnsfirði; sjá einnig skjal nr. 4(15) með nýrra korti af mörkum friðlandsins.	B.6
	4(15)	Auglýsing nr. 910/2016 um breyting á auglýsingu nr. 96/1975 um friðland í Vatnsfirði. Sbr. skjal nr. 4(14).	B.6
	4(16)	Auðshaugur og Auðnar, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.	A.3
	4(17)	Brjánslækur, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.	A.3

			Skjala- flokkur ¹
	4(18)	Fjörður, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.	A.3
	4(19)	Flatey, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.	A.3
	4(20)	Illugastaðir, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.	A.3
	4(21)	Kirkjuból á Litlanesi, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.	A.3
	4(22)	Klettur í Kollafirði, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.	A.3
	4(23)	Kvígindisfjörður, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.	A.3
	4(24)	Seljaland, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.	A.3
	4(25)	Skálmardalur, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.	A.3
	4(26)	Skálmarnesmúli, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.	A.3
	4(27)	Vattarnes, registur veðbóka frá sýslumanni Vestfjarða.	A.3
	4(28)	Skrá Páls Jónssonar biskups um kirkjur og staði Skálholtsbiskupsdæmis, um 1200. Ísl. fornbr. XII, bls. 1–15.	B.1
	4(29)	Gufudalskirkja, máldagi, 1238. Ísl. fornbr. I, bls. 519–522.	B.1
	4(30)	Gufudalskirkja, Gíslamáldagi, 1570 eða síðar. Ísl. fornbr. XV, bls. 587–588.	B.1
	4(31)	Múlakirkja á Skálmarnesi, máldagi 1363. Ísl. fornbr. III, bls. 195.	B.1
	4(32)	Múlakirkja á Skálmarnesi, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 152.	B.1
	4(33)	Múlakirkja á Skálmarnesi, máldagi, um 1470. Ísl. fornbr. V, bls. 592.	B.1
	4(34)	Múlakirkja á Skálmarnesi og bænhús í Skálmardal, máldagar, um 1491–1518. Ísl. fornbr. VII, bls. 79.	B.1
	4(35)	Múlakirkja á Skálmarnesi, Gíslamáldagi, 1570 eða síðar. Ísl. fornbr. XV, bls. 586–587.	B.1
	4(36)	Brjánslækjarkirkja, máldagi 1363. Ísl. fornbr. III, bls. 194.	B.1
	4(37)	Brjánslækjarkirkja, máldagi, 1532. Ísl. fornbr. IX, bls. 644–645.	B.1
	4(38)	Brjánslækjarkirkja, Gíslamáldagi, 1570 eða síðar. Ísl. fornbr. XV, bls. 585–586.	B.1
	4(39)	Flateyjarkirkja, máldagi 1363. Ísl. fornbr. III, bls. 194–195.	B.1
	4(40)	Flateyjarkirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 152.	B.1
	4(41)	Flateyjarkirkja, vitnisburður um máldaga, dags. 10.4.1548. Ísl. fornbr. XI, bls. 629.	B.1
	4(42)	Flateyjarkirkja, vitnisburður um eignir og ítök, dags. 14.4.1548. Ísl. fornbr. XI, bls. 639–640.	B.1
	4(43)	Flateyjarkirkja, kvittun um reikningsskap, dags. 28.7.1565. Ísl. fornbr. XIV, bls. 408–409.	B.1
	4(44)	Flateyjarkirkja, Gíslamáldagi, 1570 eða síðar. Ísl. fornbr. XV, bls. 586	B.1
	4(45)	Vatnsfjarðarkirkja, máldagi, um 1397 (Vilchinsmáldagi). Ísl. fornbr. IV, bls. 133–135.	B.1
	4(46)	Vatnsfjarðarkirkja, Gíslamáldagi, 1570 eða síðar. Ísl. fornbr. XV, bls. 566–568.	B.1
	4(47)	Skipti milli Múlakirkju og Flateyjarkirkju um Oddbjarnarsker, dags. 1.9.1536. Ísl. fornbr. X, bls. 86–87.	B.1
	4(48)	Vitnisburður um samtal um skipti milli Múlakirkju og Flateyjarkirkju, dags. 6.9.1536 og 1537. Ísl. fornbr. X, bls. 88–89.	B.1
	4(49)	Bréf biskups um Múlakirkju og Flateyjarkirkju, dags. 18.7.1537. Ísl. fornbr. X, bls. 111–112.	B.1

		Skjala- flokkur ¹
	4(50) Dómur um skipti milli Múlakirkju á Skálmarnesi og Flateyjakirkju, dags. 19.9.1558. Ísl. fornbr. XIII, bls. 331–332.	B.1
	4(51) Andmæli við tolllausu uppsátri Múlakirkju í Oddbjarnarskeri, dags. 1558 og 17.11.1569. Ísl. fornbr. XIII, bls. 359–360.	B.1
	4(52) Bréf um m.a. Vattarnes, dags. 16.9.1498. Ísl. fornbr. VII, bls. 401–403.	B.1
	4(53) Gjafabréf Loftis Guttormssonar, m.a. um Kirkjuból á Litlonesi og Illugastaði, dags. 20.4.1430. Ísl. fornbr. IV, bls. 404–406.	B.1
	4(54) Vitnisburður, dags. 5.9.1460, m.a. um Kirkjuból á Litlonesi og Illugastaði. Ísl. fornbr. V, bls. 218–219.	B.1
	4(55) Bréf um Fjörð á Skálmarnesi, dags. 11.5.1559. Ísl. fornbr. XIII, bls. 418–419.	B.1
	4(56) Testamentisbréf Ingu Jónsdóttur, dags. 8.7.1531, m.a. um Múla. Ísl. fornbr. IX, bls. 591–593.	B.1
	4(57) Dómur, dags. 1.7.1530, um m.a. Vatnsfjörð. Ísl. fornbr. IX, bls. 535–539.	B.1
	4(58) Vitnisburður, dags. 13.10.1467, um m.a. Brjánslæk og Lækjareignir. Ísl. fornbr. V, bls. 495–497.	B.1
	4(59) Gjafabréf um m.a. Brjánslæk og jarðir sem þar undir liggja, dags. 26.3.1508. Ísl. fornbr. VIII, bls. 197–198.	B.1
	4(60) Skrá og reikningsskapur um eignir Bjarna Andréssonar, m.a. Brjánslæk, Fossá, Hellu, Arnórsstaði og Rauðsdal, árssett 1509. Ísl. fornbr. VIII, bls. 266–269.	B.1
	4(61) Samningur um m.a. Brjánslæk og Lækjareignir, dags. 19.9.1522. Ísl. fornbr. IX, bls. 111–112.	B.1
	4(62) Skiptabréf eftir Bjarna Andrésson, sem varðar m.a. Brjánslæk og Auðnir, dags. 18.7.1525. Ísl. fornbr. IX, bls. 270–271.	B.1
	4(63) Dómur um Brjánslæk, árssettur 1547. Ísl. fornbr. XI, bls. 600–601.	B.1
	4(64) Kaupmálabréf um m.a. Brjánslæk, dags. 27.9.1551. Ísl. fornbr. XII, bls. 313–314.	B.1
	4(65) Vitnisburður um Brjánslæk, dags. 15.2.1553. Ísl. fornbr. XII, bls. 512–513.	B.1
	4(66) Kaupbréf um Brjánslæk, dags. 10.11.1555. Ísl. fornbr. XIII, bls. 88–89.	B.1
	4(67) Kvittun um Brjánslæk, dags. 28.6.1563. Ísl. fornbr. XIV, bls. 107–108.	B.1
	4(68) Jarðaskiptabréf, dags. 25.11.1569 og 2.12.1569, um m.a. Brjánslæk, Arnórsstaði og Hamar á Hjarðarnesi. Ísl. fornbr. XV, bls. 327–328, 330–331.	B.1
	4(69) Dómur um framfæri Guðrúnar Árnadóttur, dags. 24.8.1516. Ísl. fornbr. VIII, bls. 588–590.	B.1
	4(70) Skrá um eignir Guðmundar (ríka) Arasonar á Reykhólum [1446]. Ísl. fornbr. IV, bls. 683–694.	B.1
	4(71) Skiptabréf eftir Björn Þorleifsson hinn ríka, dags. 23.10.1467. Ísl. fornbr. V, bls. 497–503.	B.1
	4(72) Skiptabréf eftir Björn Þorleifsson, dags. 23.10.1467. Ísl. fornbr. XII, bls. 46–53.	B.1
	4(73) Skiptabréf eftir Ólöfu Loftsdóttur, dags. 15.4.1480. Ísl. fornbr. VI, bls. 254–257.	B.1
	4(74) Skrá um jarðir Ögmundar biskups sem voru teknar undir konungsvaldið, 1541. Ísl. fornbr. X, bls. 678–681.	B.1

Lagt fram af óbyggðanefnd:

5	5(1)	Söguleg greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, 1. útg. (drög), dags. 8.6.2020.
	5(2)	Söguleg greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, 2. útg., dags. 13.7.2020.
	5(3)	Söguleg greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, 4. útg., dags. 10.12.2020.

Lagt fram af Gunnari Agli Egilssyni lögmanni vegna Skálmardals:

6		Skálmardalur, kröfulýsing, dags. 13.11.2019.
	6(1)	Skálmardalur, greinargerð, dags. 26.8.2020.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni lögmanni vegna Vattarness:

7		Vattarnes, kröfulýsing, dags. 14.11.2019.
	7(1)	Vattarnes, veðbandayfirlit frá Þjóðskrá Íslands, dags. 13.8.2019.
	7(2)	Vattarnes, útprent úr fasteignaskrá, dags. 13.8.2019.
	7(3)	Vattarnes, greinargerð, dags. 26.8.2020.
	7(4)	Vattarnes: Drög til landslagslýsingar og nöfn örnefna innan landamerkja þess. Skrifað af Þorsteini Finnbogasyni.
	7(5)	Vattarnes, greinargerð, uppfærð 11.12.2020.

Lagt fram af lögmönnum málsaðila og óbyggðanefnd:

8	8(1)	Yfirlitskort, mál nr. 2/2020 og 3/2020. Kröfulínur málsaðila, dags. 11.3.2020.
	8(2)	Yfirlitskort, mál nr. 3/2020. Kröfulínur málsaðila, dags. 2.11.2020.
	8(3)	Yfirlitskort, mál nr. 3/2020. Kröfulínur málsaðila, dags. 11.12.2020.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

9	9(1)	Fundargerð 1. fyrirtöku, dags. 9.6.2020.
	9(2)	Fundargerð 2. fyrirtöku, dags. 17.7.2020.
	9(3)	Fundargerð 3. fyrirtöku, dags. 24.9.2020.
	9(4)	Fundargerð vettvangsferðar, dags. 29.9.2020 og 30.9.2020.
	9(5)	Fundargerð aðalmeðferðar, dags. 5.11.2020.
	9(6)	Fundargerð 5. fyrirtöku, dags. 21.12.2020.

Lagt fram af Gunnari Agli Egilssyni lögmanni vegna Skálmarnesmúla:

10		Skálmarnesmúli, kröfulýsing, dags. 30.10.2020, móttækin 2.11.2020.
	10(1)	Skálmarnesmúli, greinargerð, dags. 30.10.2020, móttækin 2.11.2020.

Lagt fram af Gunnsteini Haraldssyni vegna Kletts:

11		Klettur, kröfulýsing, dags. 29.11.2020.
----	--	---

Lagt fram af Ara Óskari Jóhannssyni vegna Seljalands:

12		Seljaland, kröfulýsing, dags. 8.12.2020.
----	--	--

Hliðsjónargögn**Lagt fram til hliðsjónar af Eddu Andradóttur lögmanni f.h. fjármála- og efnahagsráðherra**

H-1	<i>Íslensk fornrit I</i> (1968), bls. 152–199 (úr Landnámabók). Nr. 1 í tilvísanaskrá, skjali 1(2).
H-2	<i>Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vidalíns</i> (1940), 6. bindi, bls. 179–389 (Barðastrandarsýsla). Nr. 2 í tilvísanaskrá, skjali 1(2).
H-3	<i>Barðstrendingabók</i> (1942), bls. 9–121 (Héraðslýsingar). Nr. 3 í tilvísanaskrá, skjali 1(2).

H-4	<i>Sóknalýsingar Vestfjarða</i> , I. bindi, Barðastrandarsýsla (1952). Nr. 4 í tilvísanaskrá, skjali 1(2).
H-5	<i>Árbók Ferðafélags Íslands</i> 1959 (Barðastrandarsýsla eftir Jóhann Skaptason). Nr. 5 í tilvísanaskrá, skjali 1(2).

Lagt fram til hliðsjónar af óbyggðanefnd

H-6	Almennar niðurstöður óbyggðanefndar með viðaukum, svæði 1–9B, dags. 21.2.2020.
H-7	Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar, sbr. 5. mgr. 10. gr. Þjóðlendulaga nr. 58/1998, með síðari breytingum, dags. 10.4.2015.
H-8	Jarðalisti sem notaður er við leit að gögnum um svæði 10C á Þjóðskjalasafni Íslands, 5. útg. dags. 17.4.2020.
H-9	Seljaland, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-10	Klettur, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-11	Kvígindisfjörður, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-12	Illugastaðir, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-13	Skálmardalur, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-14	Vattarnes, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-15	Skálmarnesmúli, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-16	Fjörður á Skálmarnesi, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-17	Kirkjuból á Litlarnesi, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-18	Auðshaugur og Auðnar, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-19	Brjánslækur, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-20	Minnisblað um leit óbyggðanefndar í skjalaflokki B.3 Dómar fyrir mál nr. 1–4/2020 á svæði 10C, dags. 5.6.2020.
H-21	Minnisblað um leit óbyggðanefndar í skjalaflokki B.6 Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja ásamt Stjórnartíðindum fyrir mál nr. 1–4/2020 á svæði 10C, dags. 5.6.2020.
H-22	Minnisblað um leit óbyggðanefndar í skjalaflokki B.9 Alþingisbækur Íslands fyrir mál nr. 1–4/2020 á svæði 10C, dags. 5.6.2020.

Lagt fram til hliðsjónar af Ólafi Björnssyni lögmanni vegna Vattarness:

H-23	Ýmis hliðsjónargögn: lög, fræðiskrif og efni úr dómum og úrskurði.
------	--

Lagt fram til hliðsjónar af óbyggðanefnd

H-24	Skýrsla í máli nr. 3/2020 hjá óbyggðanefnd við aðalmeðferð 5.11.2020 (skrifuð upp eftir hljóðupptöku; myndir af merkingum á kort fylgja).
H-25	<i>Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns</i> (1940), 7. bindi, bls. 9–12, 190–191, 209–211 og 222–228 (Ísafjarðarsýsla og Strandarsýsla).
H-26	Páll Pálsson, „Frá leitum og réttum í Reykjarfjarðarhreppi“, <i>Göngur og réttir</i> III (2. útg. 1985) bls. 99–100.
H-27	Klettur, örnefnaskrár frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

H-28	Seljaland, örnefnaskrá frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
H-29	<i>Jarðabréf frá 16. og 17. öld</i> (1993), bls. 95–172, 190, 238.

FYLGISKJAL III: KORT